

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

3 2044 059 605 295

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

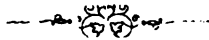
381, 620.

2 vol. in 1

viii, 276 ; viii, 192 p.

Spisy právnické

právu českém v XVI-tém století.

Vydal

Dr. Hermenegild Jireček. *von Hammer*

Ve Vídni 1883.

Nákladem vydavatelovým.

CZE
905.01
JIR

Tiskem Karla Goriška ve Vidni. .

Obsah díla.

**Processus juris municipalis Pragensis. Auctore Vito Ophthalmio
Straconiceno 1585 (str. 1—88).**

Vít Oftalmius Strakonický (nar. ok. 1550, bakalářem svobodných umění 1575 na učení Vídenském, 1576 členem fakulty artistské v Praze i správcem školy u Sv. Jiljí na Starém Městě) v dobrém přátelství žil v Pražskými učenými své doby, zejména v mistrem Pavlem Kristianem z Koldína, skladatelem slovního zákonníka „Práv Městských v království českém.“ R. 1579 usadil se na Novém Městě Pražském, kdež co soused velmi majetný zastával rozličné úřady městské, až se r. 1590 stal cís. rychtářem a r. 1594 primasem téhož města.

Pro svou zběhlost ve právích Vít brán byl na radu při porovnávání Práv Městských Koldínových se Zřízením Zemským, i často býval povoláván k rozhodování rozepří mezních. Konečně sedal i mezi nejvyššími berníky zemskými.

Hodností erbovní nadán jest majestátem cís. Rudolfa II. r. 1591; titul „z Oskořína“ měl společně s přáteli svými, mistrem Trojanem Nigellem a měšťanem Janem Hruškou.

Zemřel nepochybně r. 1597—98, v čas velikého moru Pražského.

Vít r. 1585, jsa toho času písařem úřadu desítipanského, u veřejnost vydal spisek latinský „Processus“, ve kterémž podán jest soustavný přehled práva městského v Čechách platného na základě zákonníka Koldínova s častým přirovnáním k němu Zřízení Zemského. Spis ten hodil se dobře za knihu učebnou, i zároveň k vyvrácení pomluv toho věku o právu českém jizlivě rozšiřovaných.

IV

Spis poprvé vyšel z tiskárny Pražské Adama z Veleslavína v 16°, podruhé 1608 v Jeně; za našich dnů stal se velikou vzácností i děkujeme přívětivosti p. raddy Ant. Rybička, že nám bylo lze užití výtisku nám k uveřejnění textu propůjčeného.

Překlad český, o kterémž se až do našich let kde by se nacházel, nevědělo, zdělán jest r. 1607 prací Jiřího Bydžovského, měšténina a písaře radního v Mladé Boleslavi. Rukopis nyní nalezený uložen jest v bibliothéce českého Musea. Rčení české nemá valné ceny, pročež toliko některé výňatky na ukázkou podáváme (str. 89—97).

Extrakt hlavnějších a přednějších artikulův z Práv Saských anebo Magdeburských (1571). — Srovnání Práv Pražských s Právy Magdeburskými (str. 98—147).

V Čechách a na Moravě vyvinulo se právo městské hlavně z dvojího pramene: Města severo-východně ležící spravovala ve právem saským či majtburským (a tu v popředí stála města Litoměřice v Čechách, na Moravě Olomúc), kdežto města jihozápadní držela se práva švábského (ná před Brno, pak Staré Město Pražské). R. 1387 král Vácslav městům zapověděl právní poučení bráti za hranicemi zemskými i nařídil zároveň, aby města spravující se právem švábským (norimberským) poučení hledala budoucně v Starém Městě Pražském, ta pak, která se řídila právem majtburským, aby poučení brala z Litoměřic. R. 1536 řídila se již většina měst v Čechách právem Staropražským, kromě Litoměřic, Loun, Slaného, Mělníka a Nimburka, kteráž stála při právu Litoměřickém.

Třetím pramenem Práv Městských stalo se v Čechách a prodlením věku též i na Moravě ono právo, jehož výraz nalezá se v díle Koldínovu ok. r. 1569 sepsaném. Města právem Litoměřickým se spravující, odpírala zákoníku Koldínovskému, ukazující na rozdíly mezi právem majtburským a Koldínovým, pražským. Rozdíly tyto od Litoměřických sepsané podány jsou r. 1569 cíš. Maximilianovi pod titulem: „Extrakt hlavnějších a přednějších artikulův z Práv Saských anebo Magdeburských“.

Avšak Pražané osvětlili rozdíl tyto v traktatu svém: „Srovnání Práv Pražských s právy Magdeburskými“. Odpor Litoměřickým neprospl, neboť zákonník Koldínův r. 1579 prohlášen jest za platný po městech království českého, kterémuž se konečně r. 1612 podřídila i města práva Litoměřického.

Oba traktáty, věcně velmi poučlivé, otisknul prof. Hanel v příloze ke svému spisu: „O vlivu práva německého“; my jsme užili rukopisu Českého Musea 23. E. 13 (Jungmann IV. 939).

Jakuba Menšíka z Menšteina o Mezech, hranicích, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich v království českém 1600 (str. 148—218).

Menšík Jakub z Menšteina, rodic města Prachatic, ztrávil mladší léta svá u pana Viléma z Rožmberka. R. 1577 přijat jest do stavu rytířského. R. 1584 stal se písařem soudu purkrabského, r. 1586 hejtmanem Menšího Města Pražského. Toho času r. 1586 zajednal sobě vesnice Mokropsy i Vonoklasy u Prahy. R. 1593 byl úředníkem při hejtmanství Hradu Pražského. R. 1593 stal se místosudím kralovství českého, kterýmž zůstal až do r. 1601. Toho času sepsal knížku o mezech a hranicích i o saudu mezním v Čechách, kteréžto sepsání od sněmu r. 1600 za pravidlo jest schváleno.

Menšík r. 1601 povýšen jest za královského raddu a prokuratora, vedle čehož zastával od r. 1603 i purkrabství Hradu Pražského.

R. 1613 vzdal se úřadův i žil soukromí. V bouřích stavovských jakožto horlivý katolík stál při straně královské. Zemřel r. 1636 bez dětí, věnovav všecko jmění své kostelům, školám a ústavům dobročinným.

Zvyklosti a obyčeje při soudu mezním seznal Menšík nepochybně hned co písař soudu purkrabského. Při tom studoval bedlivě Registra Mezní, kteráž cituje takto:

I. Stará Červená (Registra mezní neb Veypovědní Staré Červené): A. 1 = 1508, C. 15 = 1511, C. 15 = 1512.

VI

II. Stará Registra mezní: A. 5 = 1526, A. 7 = 1529, A. 11 = 1532, A. 14 = 1529, A. 17 = 1534, B. 6 = 1538, D. 8 = 1553, E. 11 = 1563.

III. Nové veypovědní mezní E. 15 = 1589.

Kniha vyšla v Praze r. 1600, v 12-ce, z officíny Jana Šumana dědicův v Starém Městě Pražském, i má na závěrku štít spisovatelův.

Za úvodem spatřuje se v dřevorytbě obrázků soudu mezního ve třech patrech: Svrchu objíždění mezní dle mezníků, u prostřed přísaha svědků, dole soud ve stanu pod širým nebem.

Simeona Podolského z Podolí Knižka o měrách zemských v království českém 1617 (str. 219—234).

V druhé polovici XVII. století Samuel Globič z Bučina, měřič zemský v Čechách, zvěděl o knižce Simeona Podolského ještě netištěné, kterouž jistý jeden vystěhovanec český ve 30leté válce zanesl byl s sebou do Míšně. I zadal u místodržícího představení, že v Obnoveném Zřízení Zemském G. 27 toliko o provazci zemském a měrách zmíněno, ale jak by se jich užívati mělo, že doloženo není, i žádal za povolení, aby směl dotčenou knižku vůbec vydati. Od císaře a krále Leopolda I., jemuž zpráva učiněna dne 7. Zář. 1682, vyšel dotaz ke sněmu (7. října 1682), načež stavové po německu odpověděli, že té knižky úřadům netřeba a tudý že zůstaveno jest JMsti císařské, chce-li ji jako jinou knihu privatní povoliti. Císař povolení takové dal; načež knižka r. 1683 na světlo vyšla, vytištěna v Praze u Jiřího Černocho. Podruhé vytištěna jest r. 1828 v Hradci Králové, příčiněním kněze Jos. Fr. Devoty.

R. 1705 Ondřej Bernart Klauser, vydávaje v Sulcbachu knižku: *Ausführliche Beschreibung der Landmaß des Königreichs Böhmeim*, povolává se též na knižku Podolského, vydání Globičovského.

Sám Simeon Podolský z Podolí byl měštěním Pražským, narozen r. 1562 nepochybně v Praze, kdež r. 1601 koupil sobě dům na Novém Městě, řečený Ramhof.

Umění měřickému vyučil se u zemského měřiče Matouše Ornyse z Lindperka, ku kterémuž se dostal již co hoch 13letý; i byl mistru svému v měření zemském nápomocen až do smrti jeho, načež úřad měřiče zemského přešel na něho. Poněvadž on nikdež ani ve Dskách ani ve Zřízení Zemském čeho podstatného nenacházel o měrách zemských, dožadoval se toho na stavích aby opatření učinili. I dostal r. 1615 nařízení, aby knížku o měrách zemských dle svých vědomostí složil. Což i učinil a knížku r. 1617 sepsal. V nepokojných dobách onoho věku knížka na veřejnost nevyšla, až se do Míšně dostala.

**Z díla Pavla Stránského „De republica bojema“ (1633)
(str. 235—272).**

Pavel Stránský narodil se r. 1583 ve vesnici Zapy u Prahy, pročež se psával „ze Zapské Stránky.“ Studoval na univ. Pražské, kdež dosáhl r. 1607 stupně mistrského svobodných umění, načež r. 1609 stal se učitelem v Litoměřicích, později písařem městským, až r. 1614 zvolen do rady a spolu ustanoven za důchodního král. důchodů v městě a okolí Litoměřickém. Co horlivý člen Jednoty Bratrské byl protivníkem katolíků i odpůrcem císaře Ferdinanda II. i přes bitvu Bělohorskou, tak ze stížen pro odpor konečně i vojenskou exekucí r. 1625 a pro náboženství přinucen r. 1627 k vystěhování ze vlasti.

Za hranicemi usadil se nejprve v Perně nad Labem, pak v Dražďanech, v Lipsku a jinde, až konečně za domov sobě obral město Toruň nad Vislou, kde se zprvu dosti nuzně živil.

Ok. r. 1633 složil spis latinský „De republica Bojema“, kterýž tištěn v tiskárně Elzevirské v Leyden (1634 o 18 a 1643 o 20 kapitolách). Tímto dílem získal sobě znamenitého jména v tehdejší světě vědeckém, i dosáhl v Toruni r. 1647 místa professorského a dohlížitelského na tamním gymnasium, až se stal i měšťanem.

Značné jmění jeho v Litoměřicích pozůstalé bylo pobráno a rozchváčeno.

Zemřel v Toruni 1657 po 10letém blahodárném působení.

VIII

Spis „de republica Bojema“ otištěn nanovo 1713 v Amsterodamě a také u Goldasta v díle: „Commentarii de regni Bohemiae incorporatarumque provinciarum juribus et privilegiis“ 1719.

Do němčiny přeložil a vydal jej Cornova r. 1792—1803 v 7 svazcích s poznámkami.

Dílo Stránského, synům zimního krále Bedřicha věnované, obsahuje zeměpisné, dějepisné i státopravnické vypsání země české, na onen čas výtečné a i podnes velmi poučlivé.

My podáváme toliko kapitulu XI. až XVI, jež líčí zřízení zemské z doby před bitvou Bělohorskou.

Processus

Juris Municipalis Pragensis,

per

**inclytum Bohemiae regnum hoc tempore usitatus et cum
Jure Provinciali ac Civili Romano, quoad ejus fieri potuit,
collatus.**

Autore

Vito Ophthalmio Strakoniceno,

Novae Urbis Pragensis cive et ibidem in decemviratu notario.

M . D . XXC . V .

Seneca 105. epist.

Securitatis magna portio est, nihil inique facere.

Seneca ad Paulinum „De brevitare vitae.“

Vita ad consummationem maximarum rerum satis large nobis data est, si tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli bonae rei impenditur, ultima demum necessitate cogente, quam ire non intelleximus, transisse sentimus. Non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Vita itaque, si scias uti, longa est.

Si modo pauper eges, ne plus egeas, lege leges;
Grandia lucra leges, fertilis illa seges.
Baldus equo vehitur, vehiturque Avicenna quadrigis;
Solut Aristoteles cogitur ire pedes.

Sapientibus, amplissimis, circumspectis et praestantibus viris, qui Pragae triurbi et per augustissimum Boemiae regnum status civilis dignitate, immunitatibus et privilegiis celeberrimis fruuntur, dominis et amicis suis cum observantia honorandis:

Salutem et omne bonum.

Quantum societatis humanae praesidium, quantum decus et emolumentum sint leges, ex eo maxime apparet, quod Justinianus Imperator per illas et divinas et humanas res bene disponi ac omnem iniquitatem, natura jubente, penitus expelli affirmat. Haec enim priusquam eam primi homines offuscarunt, et honestatem vitae, nulliusque laesionem et aequam ac competentem cuique isonomiam sine ullis scriptis legibus dictare solebat; ita ut haud immerito dixerit Paulus Tharsensis, vas illud electum, gentes quae legem, videlicet scriptam, non habent, naturaliter ea quae legis sunt, facere, ipsasque sibi leges esse, opus legis ostendentes scriptum in cordibus ipsarum.

Non solum autem ex jure naturae, verum et iam ab ipso Deo immortali, glorioso et a nihilo in infinitum elongato, judiciorum ordo procedit. Nam is cognoscens de lapsu nostrorum parentum primum judicium in paradiso, servata omni solennitate juris, peregit. Quis n. inficiabitur, citationem verbis his „Adam, ubi es“ praemissam? accusationem „arboris vetitae fructum comedisti“ institutam? probationem „quia scis te nudum esse“ factam? litem per modum excipiendi „mulier de ligno interdicto praebuit“ contestatam? et tandem justissimam sententiam, qua Adam, Eva et serpens condemnati sunt, legitimo et debito ordine esse latam?

Hujus rei plurima ex sacris exempla adferri possent, nisi clarum, apertum et notorium, ut dicitur, esset, quod Deus, misertus generis humani, plurimos post lapsum Adae, et praecipue Moysen, divino spiritu afflaverit, qui relictam juris scintillulam exsuscitarent et nos paulatim, jure hoc reddito, ex beluina illa caecitate, quam primi parentes nobis pepererunt, ex parte in integrum restituerent. Ac profecto juris scripti, cujus Deus et natura, ut dictum est, primarii sunt autores, inventores et perfectores, tanta est necessitas, ut nulla vitae pars, neque publicis neque privatis, neque forensibus neque domesticis in rebus, neque si tecum agar quid, neque si cum altero contrahas, legibus vacare possit. Sed ne multis obtundam, ad mei instituti rationem descendo.

Cogitanti mihi, hoc praesertim funesto et fatali tempore, (in quo „Dat carmen stramen, dat quoque Musa famem“), de Bohemia, patria mea dulcissima, cui et vivo et vivens omne acceptum refero, videtur in ea tantisper mansura mediocris forma reipublicae, donec floreant antiquarum legum nostrarum studia et earum voce judicia curiaeque regentur. Ideo pro felici earum conservatione hoc Enchiridion, quod Processum Juris Municipalis Pragensis appellari placuit, latino sermone conscribere et typis mandare volui: non ut ingenium meum ostentarem, aut laudem aliquam inde venarer, sed ut amorem meum erga patriam et leges domesticas exponerem, et bono alicui fideli ac perito jureconsulto ad aliquam laudem dignam Juris Bohemici oeconomiam edendam occasionem darem, eaque ratione rempublicam nostram cum aliis pro virili juvarem.

Etenim si non vernacula, sed romana in conscribendo hoc Juris Processu utor lingua, me ipsum cum iis qui fructuose in scholis versantur, exerceo, et ad agnoscendarum legum non quidem exoticarum, verum domesticarum ichnographian, more architectorum, deduco. Ea enim ratione judico, per haec legum prima incunabula universum jus nostrum etiam inter juventutem scolasticam propagari, remque publicam nostram aliquando reforescere posse, dum ex scholis, quae sunt seminaria reipublicae, viri docti et prudentes prodibunt, qui legum nostrarum cognitione,

linguis et artibus honestis instructi, causas in foro defendendas suscipiant, et mechanicos viros ac Thersitas, quorum imperitia ut publicam ita et privatam commoditatem affigit, ad munia vocationis suae cum multa utilitate repellant.

Praeterea per hanc linguam tanquam notiozem pluribus innotescet iniquitas calumniantium gentem Bobemam, inprimis vero Antonii Cocci Sabellici et Johannis Aubani Teutobohemi, qui praeter id quod Bohemos varie reprehendunt, et jam syco-phantica injuria adversus nostras leges et consuetudines, quod sint barbarae, feroces, inhumanae et ab omni ratione ac aequitate alienae, indignissime invehuntur. Horum omnium contrarietatem testabitur Juris Communis autoritas, quae de omnibus civilibus officiis, de hereditatibus, contractibus et judiciis ita praecipit, ut nusquam a natura, nusquam a ratione discedere videatur, et quam ego in hoc opusculo quantum fieri potuit, allegavi. Unde candidus lector facile poterit agnoscere, leges nostras a Jure Communi parum aut nihil differre, praesertim ex notabilibus, quae et textui nostro inserta et margini illius sunt addita; nisi forte alicubi diversitas vel publicam vel privatorum utilitatem concernat, vel odium negligentis et malefici hominis respiciat.

Tales igitur obtrectatores, sine dubio, visis his nostris conticescent, ubi animadverterint, se non leges gentis Bohemae, verum Juris Communis dignitatem, quam nos imitatur, quaque forsitan et ipsi nituntur, calumniatos esse, jura honesta iniquitatem et consuetudines laude dignas barbariem beluinam appellantes.

Vobis autem, sapientes, amplissimi, praestantes et circumspecti viri, qui Pragae triurbi et per augustissimum Bohemiae regnum status civilis dignitate, immunitatibus et privilegiis jure fruimini, opusculum hoc prae caeteris dedicare visum est. Nam Processus hic ac Jura quae in eo continentur, et vestra sunt et vestrum forum respiciunt. Et quod vobis defensoribus, laborem hunc meum ab omni calumniantium iniquitate tutiorem fore, mihi persuadeam.

Sit licet exiguum, quod nunc pro tempore dono,

Si fortuna volet, poterit supplere, quod opto.

Quod restat, Filium Dei ardentibus votis oro, ut civitates vestras et scholas, quae sunt seminaria ecclesiae et rerumpublicarum, diu salvas et incolumes servare, spiritu suo consilia vestra regere ac felices successus circa administrationem publici boni donare dignetur, ut si non centesimum, saltem quinquagesimum Deo nostro sancto et glorioso fructum adferre valeatis. Amen.

His me vobis reverenter commendo.

Ex aedibus meis in Nova Urbe Pragensi, in die Catharinae anno 1585.

Vitus Ophthalmius Strakonicenus.

Processus

Juris Municipalis Pragensis per Inclytum Bohemiae regnum hoc tempore usitatus et cum Jure Provinciali ac Civili Romano, quoad ejus fieri potuit, collatus.

De judicio et personis in eo legitime comparentibus.

Titulus I.

Cum ea, quae in controversiam veniunt, plerumque judicio decendantur, haud immerito a titulo judicii praesens opusculum auspicamur.

Est enim judicium decidendorum, quod dicitur, μετρον ἀριστον, mensura optima, et inde appellatur medium inter actorem et reum.

Verum ut definiendo procedamus, judicium nihil aliud esse dicimus, quam actum legitimum trium personarum, judicis, actoris et rei, super civili vel criminali causa contententium. (*Vide Jus Municipale Pragense sub lit. B. 87. dist. 2.*)

Judex contendit, ut veritatem inquiret; actor contendit, ut reus sibi condemnetur; reus vero contendit, ut absolvatur. (*30. q. 5. c. judicantem et 4. q. 4. c. 1.*)

Judex dicitur vir bonus, disceptandae rei causa datus. (De cujus officio vide *Jus Prag. a lit. A. 4. usque ad A. 40.*) Ubi inter caetera haec potissimum in iudice requiruntur:

I. Ut consuli, quem nos magistrum civium appellamus, cum reverentia obsequatur (*A. 4 et 5.*)

II. Ut arcana sub poena capitis caelet. (*Jus Prag. sub lit. A. 8 et Const. Regni sub lit. B. 28.*)

III. Ut fidejussionem contra rempublicam nemini praestet. (*A. 13.*)

IV. Ut δωροδοκίαν uti justitiae pestem fugiat. (*A. 11.*)

V. Ut actiones et exceptiones partium attentus audiat. (*A. 14.*)

VI. Ut nullam obligationem in rempublicam absque tribunorum sive seniorum juratorum plebis assensu inducat. (*A. 21.*)

VII. Ut viduas et pupillos clientum loco habeat et in facultatibus eorum fidelem ac paternam curam praestet. (*A. 29, C. 58 et D. 21.*)

VIII. Ut ἀγορανομίαν fideliter administret. (*A. 31 et in seq. usque ad A. 35.*)

IX. Ut secundum allegata et probata pronunciet, ab actis non recedendo. (*A. 39. Dist. 1.*)

Justinianus Imp. inquit: „Optamus ergo, ut omnes iudices nostri, secundum voluntatem et timorem Dei et nostram electionem; sic suas administrationes gubernare studeant, ut nullus eorum aut cupiditati sit deditus, aut violentias aliquas vel ipse inferat vel iudicibus aut officiis eorum aut quibuscunque aliis collateralibus inferre permittat.“ Et paulo post: „Ergo iubemus violentias et omnem avaritiam cessare et iusticiam atque veritatem circa nostros tributarios servari. Sic enim et Deus placatur, et ipsi possunt celerius relevari ac florere.“ (Cum his consonat et nostrum *Jus Prag. sub lit. A. 35.*)

Actor est is, qui ad iudicium provocavit (*A. 44. Dist. 1.*). In eo requiruntur:

I. Ut iudicem competentem adeat, eumque de citando reo compellet. (*A. 45. Dist. 1.*)

II. Libellum accusatorium secundum fori consuetudinem contra reum coram iudice edat. (*A. 45. Dist. 3.*)

III. Ut deductis legitimis probationibus iudicis sententiae sese subiciat et sententiam pro se ferri petat. Iudex enim nonnisi imploratus officium suum impertitur.

De Jure Canonico et Caesareo quatuor (sic) sunt actoris officia: I. Ut cum amicis et jurisperitis consulat et deliberet, an sibi agere expediat, vel non. (*3. q. 8. c. Si aut. et L. Si avia, C. de ing. manumissione.*)

II. Ut videat, num probare possit, quod intendit (*2. q. 8. c. si aut etc. L. cum qui ff. de judiciis*)

IV. Ut praemoneat amice eum, contra quem intendit agere (*L. debitores, C. de pignoribus*).

Reus dicitur is, cum quo agitur. (*A. 44. Dist. 2.*)

(Nonius Marcellus reos dici vult, non solum crimini obnoxios, sed et voti ac promissi debitores. Cicero *2. de orat.* Reos appello, inquit, non eos modo qui arguantur, verum omnes, quorum de re disceptatur. Reus ergo dicitur a re, non a reatu.)

In reo desideratur, ut primo aut secundo citatus compareat et libello contra se instituto vel statim vel post datas sibi ad deliberandum inducias, respondeat. (*A. 45. Dist. 4.*) Nam excipiendo reus fit actor, et exceptionem suam probare tenetur. (*L. in exceptionibus ff. de prob.*)

Exceptione et jure suo probato, similiter uti actor, iudici sese submittat, quia ambo aequalis debent esse conditionis.

Et cum contrariorum eadem sit juris dispositio, eadem disciplina, non debet reo licere, quod actori licitum non est, et e contra. (A. 44. Dist. 3.)

Jure Communi duplex est reus: Aut necessarius, qui ex certa obligatione pro se in jus deducitur et accusatur, aut voluntarius, qui non pro se, sed pro suo interesse vel reipublicae emolumento sese judicio immiscet. (*Abb. Felin. et Innoc. in c. cum inter. de except.*)

Has tres personas, de quibus nunc diximus in judiciis intervenire, est de illorum essentia. (*Vide Jus Prag. B. 87. Dist. 2.*)

Quod vero et aliae personae, ut sunt testes, auditores, advocati, procuratores et id genus, in judiciis multoties existunt, id non est de judiciorum substantiali esse, sed quandoque necessitatem, quandoque utilitatem partium concernit.

Est autem judicium aliud ordinarium, aliud extraordinarium. (A. 41, A. 43.)

Ordinarium dicitur, in quo sunt ea, quae in legitima causarum cognitione ex constitutionibus imperatorum et consuetudine cujusque fori observari solent, ut sunt citatio, libelli oblatio, satisfactio, litis contestatio, dilationum assignatio, juramentum, testium et instrumentorum productio, et id genus alia, de quibus in hoc Processu.

Hujusmodi ordinarium judicium quoad statum oppidanorum et in metropolitana urbe Pragensi agentium, est triplex:

I. Senatorium, cui praesidet consul cum XVII senatoribus fide dignis, praesente aliquando capitaneo et iudice caesareo. (De horum legibus vide A. 4.)

II. Decemvirale, a numero iudicum sic appellatum, in quo praecipue deciduntur controversiae emergentes occasione debitorum.

III. Sexvirale seu aedilitium. Est autem aedilium officium, non solum operam dare, ne in civitate ruinosae domus vel inordinate dispositae fiant, sed etiam, ut bonis soli publici diligenter praesint. (*De his vide Jus Prag. K. 19. Dist. 2 et in seqq.*)

Quoad status superiores in hoc inclyto regno judicium ordinarium est quintuplex:

I. Provinciale maius, cui praesidet supremus regni iudex, cum baronibus quatuordecim et octo nobilibus. (*Vide Const. regni sub lit. A. 35.*)

II. Provinciale minus, cui praesidet viceiudex regni, cum quinque nobilibus personis. (*In Const. L. 60.*)

III. Curiae, cui praesidet supremus curiae regni iudex, cum baronibus et nobilibus numero ad minimum denario. (*In Const. A. 35, M. 36.*)

IV. Camerae, cui praesidet supremus curiae magister, cum baronibus et nobilibus ad minimum duodecim. (*In Const. O. 5.*)

V. Burgraviatus, cui praesidet burgravius Pragensis ad minimum cum sex personis nobilibus. (*In Const. O. 19.*)

Versus, qui indicant, quando haec judicia celebrantur:

Post Cineres decimo, sexto post Pneuma, supremus
Judex jus dicit, Remigiique die.

Quarta Quasi ex damnis vocat in jus jure citatum,
Proxima Marg. et Lin., Fabianique sacris.

Provocat ad lites lux proxima Bartolomaeo,
Martino, Paulo, Relliquisque sacris.

Tertia post Paulum, Martinum, Bartolomaeum,
In jus post Pascha lux quoque nona vocat.

Quodlibet horum judiciorum habet sua certa subjecta et attributa, in quibus iudices intra metas praescriptas sese contineant necesse est (*De quibus vide cum Const. Regni, tum quoque Jus Municipale Pragense suis locis.*)

Extraordinarium iudicium est, in quo recepta fori consuetudo non observatur, et ad quod iudices sine juramento diversis ex locis accersuntur, vulgo hраничнѣ судъ nuncupatum. (*A. 43.*)

Extraordinarium iudicium in Jure Communi multis ex causis sic dicitur: Primo, si fit coram iudice delegato (*c. induciae 3. q. 3 & spatium, vers: Sic ei aut.*) Secundo, quando non proceditur in figura iudicii, sed ex iudicis officio per modum inquisitionis vel denunciationis (*c. superbis c. qualiter de accus.*) Tertio in causis electionis, postulationis et aliis. (*Et de hoc iudicio vide Abb. in rubr. de iudic. et Bar. in L. si maritus. §. sin. autem extraneus ff. ad legem Juliam de adult.*)

Causa efficiens judiciorum est Deus, qui de lapsu primorum parentum in paradiso primum iudicium peregit, et legumlatores, qui modum ac formam iudiciis praescripserunt.

Subjectum judiciorum est justitia et mens iudicis recte iudicantis.

Objectum sunt lites atque controversiae, quae in iudiciis deciduntur.

Forma est modus atque processus, qui ex lege et cujuslibet fori consuetudine introductus observatur.

Finis est justa iudicis sententia, qua suum cuique, κατὰ τὸ ἀντιπρόσπονδός, aequabiliter tribuitur.

Ut finem judiciorum assequamur, necesse est id per legis actionem et iudicis officium, tanquam per causam juris universi efficientem, praestemus. Quae legis actio et iudicis officium praecipue pertinet ad executionem rei iudicatae. Res iudicata pendet a sententia; sententia a iudicio; iudicium a litis contesta-

tione; contestatio ab actoris intentione et rei depulsione; intentio denique et depulsio seu potius actio et responsio ab obligatione (quae quasi mater est omnium actionum *B. 10, B. 11*, sive eae personam concernant, sive rem, sive factum, in quibus tribus materia juris versatur) originem suam traxerunt.

In processu ordinarii iudicii apud nos requiritur: Primo, ut consul adeatur et citatio rei petatur. Deinde, ut reo comparente in iudicio, libellus accusatorius edatur, ad quem ille potest vel statim vel post datas deliberandi inducias, respondere. Et tandem iudex interloquitur, et actor suam intentionem probat et adversarii exceptiones replicando elidit, donec in causa concludatur. Et si forte post latam interlocutoriam vel definitivam iudicis sententiam, pars aliqua se gravatam sentit, poterit intra XIV dies ad superiorem iudicem, deposita tamen prius pecunia, quae loco mulctae temerariae provocationis deponi solet, provocare.

Quo facto, intra sex hebdomadas literas dimissorias sive apostolos petat, appellationem suam justificet et cum actis ac actitatis iudici appellationem offerri procuret. (Haec omnia ex sequenti tabula plenius cognoscere licebit.)

Tabula continens divisionem actuum iudicialium.

Actus iudicarii coincidunt, vel	ante sententiam, et aut sunt	{	praeparatorii, ut	{	judicis aditio
			principales, ut		{
	post sententiam, ut sunt	{		comparitio	
{			{	contumacia	
	{	{		libelli oblatio	
{			{	procuratorum missio	
	{	{		dilatatio	
{			{	satisfactio	
	{	{		responsio et exceptio	
{			{	litis contestatio	
	{	{		probatio, de qua versa	
{			{	pag. sig. 	
	{	{		conclusio in causa	
{			{	consultatio iudicum	
	{	{		sententia	
{			{	provocatio ad superiorem iudicem,	
	{	{		quando sententia non acceptatur;	
{			{	executio rei	
	{	{		judicatae,	
{			{	quando sententia aut	
	{	{		arrestum	
{			{	expensarum	
	{	{		refusio	
{			{	acceptatur	
	{	{		appellationis praesidio	
{			{	confirmatur.	

○ Probationes in iudiciis fiunt aut per	}	ἀτεχνά, pro cuius- que fori consue- tudine. Probatur nempe factum aut per	}	evidentiam facti confessionem testes instrumenta successiones ab intestato praesumptiones delationem juramenti transactiones etc.
		ἐντεχνά, quando destituti legitimis probationibus ad conjecturas ex arte acquisitas confugimus. Et hae constant ex signis τῶν ἐκροτῶν, non ex signis τῶν τεκμήριῳ, ex quibus sunt probationes facti.		

Nota. Hi actus ostendunt, quo modo sit procedendum ad litem, et quibus modis ictus adversariorum perimi possint.

De iudiciis aditione.

Titulus II.

Processurus judicialiter adversus aliquem, inprimis iudicem competentem adeat et coram eo, quicum litigare velit, declaret, eumque in jus vocari petat. Omnium enim actionum institueendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur, qua praetor edicit de in jus vocando. Quae vocatio fieri non potest, nisi iudex competens prius adeatur. (*A. 45. Dist. 1.*)

Competens autem iudex dicitur, sub cuius territorio (id est jurisdictione) reus domicilium habet, in quo eum conveniri oportet. Namque ordo requirit, ut actor forum rei sequatur. (*Vid. Jus Prag. A. 44. Dist. 4. — Jus Prov. C. 21.*)

Excipiuntur quinque casus in quibus actor forum rei non sequitur:

I. Ratione emphyteuseos; ubi enim reus domum, praedium vel emphyteutica bona habet, ibi quoque conveniri potest. (*A. 44. Dist. 4 ad finem, et A. 47, B. 3. — Jus Prov. X. 2, 3, 4, et sqq.*)

II. Ratione contractus, quia ubi quis contrahit, ibidem etiam arrestari et conveniri potest. (*L. 19. et 26. — Jus Prov. S 3*)

III. Ratione fugae; nam si reus suum iudicem fugit et divagatur, ubique locorum convenitur. (In quo casu locum habent rescripta imperatorum, quae vulgo literae patentes appellantur.)

IV. Ratione delicti; ubi enim delinquitur, ibi etiam punitur, praecipue vero si forensis (id est extraneus) delinquit (*N. 43.*); verum incola delinquens Constitutioni Carolinae subjacet. (*N. 39. N. 40. — Jus Prov. A. 6. A. 7. K. 34.*)

V. Ratione consensus; nam si reus in non suum iudicem consenserit, coram eo quoque conveniri potest. Quilibet enim

conventionibus sponte consentientibus tenetur stare, juxta illud: Pacta conventu rata sunt, ut docet *Jus Prag. sub lit. A. 41, Dist. 4.*

Causa efficiens aditionem est obligatio et mora rei in satisfaciendo facta.

Subjectum est consilium et deliberatio adeundi.

Objectum est persona judicis.

Forma est, ut judex recte et praemeditato adeatur.

Finis est, ut mandato judicis reus in iudicium vocetur.

De citatione.

TITULUS III.

Citatio, quae dicitur quoddam substantiale et praeparatorium iudicii, nihil aliud est, quam rei ad iudicem vocatio. Et sine hac processus iudicii ipso jure est nullus. (*Vide Jus Prag. A. 45.*)

Modus autem citandi in foro Pragensi, consuetudine introductus, talis est:

Ipsa citatio apud consulem ad petitionem citantis in librum publicum, quem nos Manuale appellamus, inscribetur. Ex quo postea fit transsumptum cum omnibus circumstantiis et datur ministro publico, quem vulgo consuli amanuensem vel fratrem juratum dicimus; is citando domi suae, jussu consulis, denuntiat, a quo et ad quem iudicem sit citatus, quandoque in iudicio sese sistere debeat. (*B. 6. Dist. 1. & 2.*)

Citandus, si domi fuerit repertus, sine mora die et hora citationi praefixa comparere et actionem contra se audire tenetur. (*A. 45. Dist. 2.*)

Sed si ad primam citationem non comparuerit, de consuetudine adversus eum altera citatio procedit, cui jam nisi pareat, cyppo forensi ad comparandum in foro compellitur. (*A. 45. Dist. 6.*)

Nisi forse legitimis causis impeditus fuerit; namque tunc in iudicio quoquoque modo juste se excusat, et alterum terminum ad comparandum sibi assignari licite petit. (*B. 6. Dist. 2.*)

Verum citandus, si domi inventus non fuerit et spes sit eum illo die domi futurum: tunc citatio per amanuensem domui ipsius affigi vel inscribi et de ea uxor vel familia illius certiorari potest. (*B. 6. Dist. 1. — Jus Prov. C. 3.*)

Idem etiam servatur in citatione testium, pro deponendis testimoniis, quae fieri consuevit per chartas dissectas (*B. 6. Dist. 1.*)

Quatuor sunt legalia impedimenta, quae citatum a citatione et poena contumaciae relevant:

I. Captivitas; capti enim ab hostibus merito excusantur, quia legitime impediuntur, et si reversi fuerint, postliminium

habent, id est perinde eis omnia restituuntur jura, ac si capti ab hostibus non fuissent.

II. Tempestas et vis fluminis; namque his impeditis subvenire aequissimum est.

III. Absentia et avocatio reipublicae causa; nemini enim absentia reipublicae causa debet esse damnosa.

IV. Aegritudo et infirmitas corporis.

De his quatuor impedimentis tractatur *sub lit. A. 50 et in Jure Prov. C. 44, D. 35.*

Causa efficiens citationem sunt actor, consul et ejus amanensis sive nuntius juratus.

Subjectum est judicium.

Objectum est persona citanda.

Forma est inscriptio et annunciatio.

Finis est, ut citandus in judicio compareat, et libello accusatorio audito vel recepto, si quas habet, exceptiones legitime opponat.

Effectus citationis est, quod faciat initium processus judicialis et inducat litis pendentiam.

De comparitione.

Titulus IV.

Comparitio in foro dicitur personae citatae coram judice praesentatio. (*A. 45. Dist. 1. & 2.*)

Ea fit in civilibus vel per se, vel per procuratorem cum mandato sufficienti. (*Jus Prag. sub lit. F. 41, Dist. 1. 2. 3. Jus Prov. sub lit. B. 44, C. 38. ad finem.*)

In criminalibus vero, quando de vita, fama, et etiam si de hereditate agitur, reus personaliter comparere tenetur. (*A. 58. Dist. 2 et in Jure Prov. C. 48 in fine.*)

Causa efficiens comparitionem est autoritas judicis et metus poenae contumacis.

Subjectum est voluntas citati prona ad obtemperandum judici.

Objectum est judex et locus, ubi redditur justitia.

Forma est, quando reus humiliter cum reverentia coram judice sistitur.

Finis est, ut causa citationis in judicio definiatur.

De contumacia.

Titulus V.

Saepe contingit, ut legitime citati, ad contemptum magistratus sui, in judicium non veniant et sint inobedientes; id in jure dicitur contumacia, quae judici venit punienda amissione causae. (*Jus Prag. A. 49. Dist. 1. etc. Const. Prov. B. 44 in fine.*) Nisi fortassis morbo, captivitate, tempestate aut reipublicae causa

citatus fuerit praepeditus. (*Vide Jus Prag. A. 50 et Prov. C. 44. D. 35.*)

Causa efficiens contumaciam est perversa malitia citati.

Subjectum est ipse citatus contumax.

Objectum est iudicium, a quo contumaciter se absentat citatus.

Forma est modus, ex quo contumax in sua contumacia procedit.

Finis est, quod contumax vel causa cadit vel in expensas condemnatur.

Tabula, quot modis contumax de jure dicatur et quomodo puniatur.

Contumacia tribus modis dicitur:	}	1. Minus proprie, ut si quis non compareret, vel ob	{ captivitatem tempestatem infirmi- tatem avocationem rei- publicae causa	{ <i>Vide Jus Prag. A. 50 Dist. 1. et Jus Prov. C. 44 et D. 35. In his casibus contu- max nihil de causa sua amittit, sit qualiscunque ter- minus dilatorius.</i>
		2. Magis proprie (<i>Vide signum §</i>)		
		3. Maxime proprie, ut quis se evidenter rebellem alicui foro declarat, ut sunt violatores juris, obbojnici práma. (<i>D. 38 Dist. 2. N. 17.</i>)		
§ Magis proprie contumacia dicitur, quan- do quis, dum potest, non compareret, aut	}	post alteram citationem; tum si est	{ actor, citationem suam amittit. (A. 48.) reus, isque aut	{ <i>incola, tum cyppo forensi ad compa- rendum compelli- tur (A. 45. Dist. 6.) extraneus, quem causa citationis latere non potuit, tum succumbit in causa, actore vic- toriam obtinente. (A. 48.)</i>
		in termino sibi ante litis contestationem ad respon- dendum concesso. (<i>A. 45. Dist. 7. B. 5.</i>)	}	In utroque casu pars con- tumax succumbit in causa et parti adversae in expensas condemnatur. Jura nempe actori et reo aequa- lia esse debent.
		in termino aliquo post litis contestationem probatio- nibus praefixo. (<i>A. 49.</i>)		
		post alteram citationem, ut expeditam appellationem audiat. In eo casu si sententia facit pro contumace, tunc sibi adjudicata amittit. (<i>C. 10. Dist. 3.</i>) ad mandatum judicis pensionem intra 14 dies emptae domus non solvit. Hoc casu contumax totam summam prius a se pro domo numeratam cum arrha amittit. (<i>G. 3. H. 1.</i> Tale mandatum in Jure Saxonico guarentigia appellatur. <i>Lib. 1. art. 69.</i>)		

De libello accusatorio.

Titulus VI.

Quia reo comparente libellus accusatorius pro fori consuetudine adversus ipsum editur (*A. 45. Dist. 3.*), ideoque post contumaciam citati non comparentis, visum fuit de libello accusatorio hic pauca subjicere.

Dicitur autem libellus accusatorius brevis et ordinata scriptura, claram continens et judici et parti demonstrans intentionem agentis vel accusantis. (*B. 9.*)

De Jure Communi duplex est libellus: Unus accusatorius, qui inscriptio nuncupatur; alter conventionalis seu postulatorius, qui in civilibus causis instituitur; et primo propter actorem, ut jus suum in eo coram judice declaret; deinde propter reum, ut ex eo instrui possit, an liti cedere vel contendere velit; tertio offertur propter judicem, ut sententiam libello conformem ferre queat. (*B. 87. Dist. 1.*)

Efficiens causa libelli est ipse actor, vel orator, aut causidicus vel ferendarius.

Subjectum est obligatio, qua aliquid debetur.

Objectum est persona, res et factum, quod in eo deducitur.

Forma sunt solennitates, quae in eo requiruntur. Et sunt de Jure Communi duplices: Intrinsecae, ut narratio facti, causa petendi, conclusio seu petitio, quae sunt de substantia libelli; et extrinsecae, ut nomen judicis, actoris et rei etc., quae sunt tantum ad bene esse libelli, et hisce versibus continentur:

Quis, quid, coram quo, quo jure petatur et a quo:
recte compositus quisque libellus habet.

Finis libelli est, ut iudex et reus ex eo de jure actoris instruantur.

Tales libelli in foro nostro non in scriptis, sed ore tenus institui consueverunt, dum actor intentionem suam per verba congrua declarat, implorando super justitia administranda judicis judicium; in hunc fere modum, quando ad rei vindicationem quis intendit (*A. 4. Dist. 3.*):

Prudentissime dom. consul, vosque caeteri senatores amplissimi! Coram vobis Titius proponit adversus Sempronium et quamcunque personam pro eo legitime in judicio comparentem, quod indebite et injuste teneat ac possideat fundum suum, fundo Lucii (in tali vel tali loco) adhacrentem. Qui quidem fundus ad supradictum Titium justo titulo, nempe hereditatis, pertinet. Quum autem toties monitus fundum dictum praesens Sempronius Titio restitutum recusset, idque in damnum illius haud modicum: ideo per vestram sententiam definitivam declarari petit Titius, fundum nominatum ad se pertinere, Semproniumque juris remidiis ad restituendum talem fundum compelli. In his

finali justitiae V. P. sese submittit. Et si huic petitioni Sempronius contradicere voluerit, tunc petit Titius sibi terminum pro consuetudine fori ad probandum statui, se certis instrumentis declaraturum (aut alio modo probaturum), praedictum fundum hereditario jure ad se pertinere etc.

Forma actionis quasi-Servianae: Aequissimi judices! Coram vobis agit et proponit Titius adversus Sempronium, quod ex causa mutui, sine ulla usurarum conventionione, mutuaverit sibi 100, quae promiserat se ei restitutum circa Natale Domini anni praesentis, et quidem in numerata pecunia, sub obligatione omnium bonorum, quemadmodum et publico instrumento per notarium vestrum confecto id satis constat. Quia autem neque pecuniam mutuo acceptam, neque bona Titio expresse hypothecata nominatus Sempronius restituit, ideo petit per Vestram sententiam finitivam pronunciari et declarari, bona Sempronii praesentis jure pignoris et hypothecae sibi esse obligata, eumque condemnari ad relaxationem dictorum bonorum. Et si huic petitioni contradicere Sempronius voluerit, promittit se publico instrumento, ubi terminus pro consuetudine fori ad probandum statutus fuerit, declaraturum, bona Sempronii jure pignoris et hypothecae Titio esse obligata.

Libelli accu- satorii sunt vel	} utiles, in quibus omnia adsunt requi- sita, ut	} nomen	} { judicis actoris rei				
				} narratio facti	} causa petendi		
} inutiles, in quibus aut	} aliud accusatur, et alius probatur (B. 14. Jus Prov. C. 15.)	} plura substantialia seu attributa, et qui- dem diversi generis, continentur (B. 15. Jus Prov. C. 17.)	} judicium causae non definitae alio trans- fertur (B. 17. Jus Prov. C. 18.)			} forum rei actor non sequitur (Jus Prov. C. 19, C. 20, C. 21.)	} non omnes personae, quarum quid aut respectu societatis aut hereditatis interest, exprimuntur (B. 18. 19., Jus Prov. C. 27, 28, 30, 31, 33, 35, 36.)

De procuratoribus et mandatariis.

Titulus VII.

Quando partes non volunt vel non possunt rebus suis interesse, per procuratores agere vel conveniri possunt.

Est autem procurator (de quo hic loquimur) vir bonus, qui alienam litem mandato domini ex certa mercede judicialiter administrat (*B. 24. Dist. 1.*)

De Jure Communi alius est procurator rerum, alius litium; hic procurator ad litem, ille negotiorum gestor appellatur. Nos vero ipsum dicimus quandoque mandatarium, quandoque negotiorum praepositum, qui de jure nostro sine spe mercedis ex mera charitatis affectione iudicio intervenire debet (*I. 49. Dist. 1. I. 52. Dist. 2.*)

Et admittitur in omnibus causis, exceptis illis quatuor, de quibus supra in Tit. de comparitione diximus, in quibus reus personaliter comparere tenetur. (*A. 58. Dist. 2. Jus prov. C. 48. in fine.*)

In causis civilibus quilibet potest uti procuratoribus, sed non in criminalibus. Nam si interveniret procurator, duo inde sequerentur inconventia: Primum, quod persona puniretur, quae non deliquisset, secundo, quod amissum non posset consequi per actionem mandati contrariam, sicuti in civilibus. Idque de Jure Caesareo.

Inolevit consuetudo in foro nostro, ut procuratoris appellatione et advocatus seu causidicus contineatur.

Advocatus dicitur, qui quoquo studio operatur, et is de Jure Communi salarium suum licite petit, quia dignus est operarius mercede sua. Unde et iudex in honorariis advocatorum ita versari debet, ut pro modo litis proque advocati facundia et fori consuetudine et iudicii, in quo erat acturus, aestimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur.

De mercede procuratoris jura nostra statuunt, ne ex causa pecuniaria, ascendente ad centum sexagenas grossorum, plus quam duas sexagenas cum dimidia tertiae habeat (*B. 33. Dist. 1. Jus prov. U. 4.*), et ex causa ascendente ad mille sexagenas gross. non plus quam 25 sex. gr. accipiat (*B. 33. Dist. 2. Jus prov. U. 4.*). In criminalibus, quando agitur de delictis et praejudicio famae, praeter 5 sex. gr. nihil ei numeretur (*B. 33. Dist. 4.*); sed de Jure Prov. hoc casu potest procurator obtinere 10 sex. gr. (*Vide in Jure Prov. U. 4.*)

In causis autem aliis, ut sunt injuriarum, violentiae, vulneris illati et similium, procurator habebit 2 sex. gr., si clientes sunt divites; si vero sunt pauperes, secundum iudicis taxationem minus accipit (*B. 33. Dist. 5.*)

De Jure Provinciali procuratori pro actione injuriarum persolvitur una sex. gr. et pro actione servitutis interdictae dimidia sex gr. dicta *lit. U. 4.*)

Hic quoque notandum est edictum praetoris adversus eos, qui pro aliis postulare prohibentur. Quod edictum a praetore proponitur habendae rationis suaeque dignitatis tuendae et decoris sui causa, ne sine delectu passim apud se postuletur. Et excipit in eo sexum atque casum: Sexum, dum foeminas prohibet pro aliis postulare; et est ratio prohibendi, ne contra pudicitiam sexui congruentem, alienis causis se immisceant, et ne virilibus officiis fungantur mulieres; (origo vero introducta est a Carfania, alii Alphurnia, improbissima foemina, quae inverecunde postulans et magistratum inquietans, causam dedit edicto). Casum, dum coecum, utrisque luminibus orbatum, et alios (de quibus in lege allegata) praetor repellit.

Causa efficiens procuratorem est principalis persona, quae eum constituit.

Subjectum est mandatum procuratorium et obligatio in eo contenta.

Objectum est res sive persona, in judicio defendenda.

Forma est, ut ad lucrum et damnum partis constituatur (B. 35. Jus Prov. C. 48).

Finis est, ut per procuratorem constituentis partes non minus ac si ipse adesset, in judicio defendantur.

Officium advocati con- sistit in	}	cognitione causae, in qua consideratur, aut	facti species, ut de facto causae sibi bene constet. Saepe enim levi variatione facti totum jus mutari potest. num cliens de probando facto sufficientes probationes habeat. Parum enim expedit habere jus, dum deficit probatio juris. ut cum peritioribus de causa consulat. Quod enim a pluribus quaeritur, id facilius invenitur.
		tractatione causae, in qua caveat advo- catus,	ne quid inconsiderate proferat, quo adversarius juvetur. ne vituperium potius quam laudem mereatur. ne aliquid suae causae contrarium alleget. Quod enim vitio advocati et non vitio causae obvenit, pro eo advocatus tenetur (B. 31, 34. Jus Prov. U. 7.)

De dilationibus seu induciis, ad deliberandum vel probandum partibus dandis.

Titulus VIII.

Quia libello recepto datur dilatio ad deliberandum, ideo recte hinc de dilationibus videndum est.

Sunt autem dilationes induciae, quae partibus in iudicio vel pro responsione deliberanda vel testimoniis adducendis conceduntur.

Si enim reus comparens in iudicio animadverit, sibi opus esse accurata deliberatione pro respondendo: tunc petere potest aliquam dilationem; quae in urbe metropolitana Prag. ad triduum, in aliis vero civitatibus ad quatuordecim dies dari consuevit (*A. 45. Dist. 4.*)

Similiter lite contestata partibus terminus quatuordecim dierum ad probanda jura sua praefigitur, quo elapso datur secundus et tandem tertius, qui dicitur peremptorius, ita ut hi tres termini sex integras hebdomadas complectantur. Quibus praeterlapsis partes oportet causae suae probationes expeditas habere, ut publicentur et in causa concludatur (*A. 54. Dist. 1. B. 44.*)

Unde apparet duplicem in foro nostro usurpari dilationem: Unam pro responsione deliberanda, alteram pro testimoniis producendis.

Hic observari peropus videtur, quod elapso termino peremptorio alius non concedatur, nisi forte pars nondum habens expeditas probationes, legitima impedimenta, praestito juramento calumniae, quod nullam fraudem machinetur in partem adversam, afferat. Tunc enim causa cognita ex beneficio juris adhuc unus terminus, et non plures, pro utilitate atque necessitate partium arbitrio iudicis conceditur (*A. 54. Dist. 2.*)

Induciae probatoriae hodie de Jure Canonico et Civili sunt arbitrariae, in iudicis arbitrio repositae, pro qualitate causae et personarum ac loci distantia. Et si sunt praeterlapsae, amplius quis non auditur, quod terminus probationis sit peremptorius, et sic exclusivus.

Causa efficiens dilationem est instantia partium et iudicis impertitio. Subjectum est tempus responsioni vel probationi praefixum.

Objectum est expeditio testimoniorum.

Forma est, quod causa cognita a iudice pro tribunali sedente impertitur.

Finis est, ut partes sufficiens tempus ad deliberandum et expedienda testimonia habeant, et tandem de jure suo legitime probent.

De satisfactionibus.

Titulus IX.

Nonnunquam ante litis contestationem partes postulant sibi pro eo, quod petitur, idonee caveri; ergo hic de satisfactionibus subjicitur.

Satisfactio autem eodem appellata est modo, quo satisfactio. Nam ut satisfacere dicimur ei, cujus desiderium implemus:

ita satisfacere dicimur adversario nostro, qui pro eo quod a nobis petiit, ita cavit, ut eum hoc nomine securum faciamus, datis fidejussoribus.

Est autem satisfactio securitatis redditio, quae fit per idoneos fidejussores.

Idonei fidejussores sunt locupletes, non tantum ex facultatibus, sed etiam conveniendi facilitate.

Reus antequam respondeat actori, petere ab eo potest satisfactionem de lite prosequenda et solvendis expensis, si causa cadat; quam nisi actor praestiterit, reus respondere non tenetur (*A. 56. Dist. 1 & 2. Jus Prov. B. 47.*)

Haec satisfactio de Jure Communi sublata, hodie non est in usu; sed reus tantum satisfacit, quod velit expectare in judicio usque ad finem litis. Et si idoneos fidejussores dare non potest, statur ipsius juramento.

Si litigatores sunt cives Pragenses, satisfacere non coguntur. Verum qui in causa succubuerint, sine excusatione et juris sui praerogativa condemnantur in expensas, testimoniis vel juramento victoris probatas et a iudice taxatas. Quarum solutione si postea distulerint, arresto ad eam compelluntur (*A. 57.*)

Caeteri omnes, quicumque civitate Pragensi non gaudent, ad praedictam satisfactionem obligantur (*A. 56.*)

Notetur, quod Judaeus pro Christiano hoc casu fidejussor existere nequeat, nisi uti Christianus velit respondere; quae lex lata dicitur ante excidium Hierosolymae; nam post illud tantam libertatem a Vespasiano nacti sunt, ut is lege lata constituerit: Si Judaeus a Christiano percuteretur, quasi Christianus percussus esset, judicaretur. (Quam Judaeorum libertatem Josephus a Vespasiano quod Titum filium ejus a paralyti curasset, impetrasse dicitur.)

Causa efficiens satisfactionis est desiderium sive petitio partis unius, et alterius cautionis praestatio.

Subjectum sunt fidejussores, pignora, juramentum et similia, per quae aliqua securitas constitui potest.

Objectum sunt res litigiosae, expensae, damnum et interesse.

Forma est, quod ante litis contestationem in judicio solenni modo petitur.

Finis est, ut victor habeat, unde quae in litem impendit, cum eo quod petiit, recipiat.

De exceptionibus.

Titulus X.

Quoniam post praestitam supradictam cautionem reo studendum est, quam ratione litis contestationem effugere possit: ideo intentionem actoris vel statim vel post inducias deliberatorias ope exceptionum excludet necessum est (*A. 45. Dist. 4.*)

Ex officio namque rei est, actori vel expresse vel per aliquam exceptionem respondere (*B. 12. Dist. 1. A. 45. Dist. 3.*)

Licet exceptio quoque dicatur responsio, non tamen per eam de Jure Communi introducitur litis contestatio. Sed quando reus contenta in libello vel affirmat, vel negat, lis dicitur contestata.

Exceptio nihil aliud est, quam actionis exclusio. Quia sicuti actiones sunt arma actorum, ita quoque exceptiones sunt arma reorum, ad excludendum id, quod in intentionem condemnationemve deductum est (*B. 12. Dist. 2.*)

Interdum evenit, ut exceptio, quae prima facie justa videtur, tamen inique noceat; quod cum accidit, alia allegatione opus est, adjuvandi actoris gratia, quae replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resolvitur jus exceptionis. Et si haec inique noceat reo, datur ei duplicatio, et actori triplicatio, ac interdum ulterius.

Quum reus excipiendo fiat actor, suam exceptionem probare tenetur, nisi mulctari velit decem sexagenis grossorum (*statuente sic statuto comitiali recepto in celebratis comitiis anno Domini 1575. B. 13.*)

Hoc statutum praecipue intelligitur de iis, qui suis exceptionibus non solum parti adversae, sed et judici per fraudem ac dolum negotia facessunt. (Fraus enim et dolus nemini debet patrocinari.) Ideo qui se legitime a exceptione defendere nititur, non videtur in fraudem legis eam opponere.

Causa efficiens exceptionem est reus, qui eam ex dispositione legum opponit.

Subjectum est jus, reo adversus actorem ex pacto, transactione et similibus competens.

Objectum est intentio actoris, in libello accusatorio edita.

Forma est, ut ante litis contestationem judicialiter opponatur.

Finis est, ut lis in iudicium deducta vel differatur, vel transferatur vel in totum perimatur.

Omnes exceptiones ex jure nostro ante litis contestationem apponuntur (*B. 12. Dist. 5.*), licet de Jure Communi quaedam ante, quaedam post opponi possint.

Respondetur ad libellum vel	{	affirmando, seu id quod in iudicium deductum est, confitendo. In quo casu locus est condemnationi (<i>B. 36. Dist. 2</i>)
		negando, in quo casu actor probat; ei enim qui dicit, non qui negat, incumbit necessitas probandi (<i>B. 37. Dist. 1.</i>) excipiendo; et in hoc casu probatio incumbit reo. Sicuti enim actor probare tenetur suam intentionem, ita et reus suam exceptionem (<i>A. 53. B. 12. Dist. 3.</i>) Reus enim excipiendo fit actor.

Tabula, monstrans divisionem exceptionum.

Exceptiones, quae reorum arma dicun- tur, sunt aut	declinatoriae fori, veluti si quis	{	ad minus competentem judicem vocetur, actor non habeat justam aetatem standi in judicio, non rite pro consuetudine fori sit citatus.
			dilatoriae solutionis, ut si est pactum de non petento intra certum tempus.
peremptoriae, quae factum deductum perimunt. Et sunt aut	facti, ut exceptio	{	1. rei judicatae, quae renovari non potest (Q. 6. Jus Prov. D. 6.) 2. transactionis; quod nempe legitima transactione est sopi- tum, id amplius resuscitati non debet (Q. 8. Jus Prov. D. 8.) 3. litis finitae, quando jus prae- scriptione est amissum (A. 52, F. 24, Jus Prov. D. 37.)
			juris, ut exceptio

De usucapione seu praescriptione.**Titulus XI.**

Quia usucapio seu praescriptio principaliter ad jus excipiendi pertinet, et titulus de diversis et temporalibus praescriptionibus post reliquas exceptionum species in ff. subjungitur: igitur ordine sic requirente, absoluto exceptionum titulo, de usucapione seu praescriptione pauca hic inserere visum est.

Usucapio dicitur adjectio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti (*F. 28.*); et appellationem habet ex eo, quod solo usu, hoc est, possessione res capiatur.

Usucapio introducta est bono publico, ne scilicet quarundam rerum diu et fere semper incerta dominia essent, quum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. Et differt a praescriptione, quod illa sit rerum mobilium, haec vero immobilium, vel, quod illa sit acquisitio domini per possessionem, legitimo tempore continuatum; haec vero sit

exceptio, quae ex temporis lapsu substantiam capit et actioni objicitur. Verum promiscue haec duo vocabula in jure, prout etiam in hoc Processu, accipiuntur.

Ad complendam usucapionem seu praescriptionem inter caetera praecipue concurrere debent: Continua possessio, justus titulus et bona fides. Id colligi facile potest ex *Jure nostro Pragensi sub litera F. 19, F. 21.*

Continua possessio dicitur non solum, quae penes unum et eundem est, verum etiam, quae ab uno ad alium legitime translata est, veluti a defuncto ad heredem, a venditore ad emptorem. Justi tituli species sunt: Pro soluto, pro emptore, pro herede, pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote. Bona fides est, quando possessor habet sinceram conscientiam, quae eum certo excusat de ignorantia rei alienae. Et hoc de Jure Caesareo in usucapione ab initio intervenire debet; et incidens mala fides non interrumpit usucapionem. Requisita ad usucapionem subsequencia declarant:

Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque:
Justa fides, justus titulus, res non vitiosa,
Ut res tradatur, et tempore continuetur.

De Jure nostro usucapio in hic casibus praecipue non procedit:

I. In bonis ecclesiasticis, ut sunt templa, coemiteria, redditus, decimae et id genus alia (*F. 38. Jus Prov. D. 42.*)

II. In rebus publicis, ut in praetorio, via, flumine, plateis, aquaeductibus et aliis (*F. 37.*)

III. In rebus fisci; contra Regiam enim Majestatem et ejus fiscum praescriptio non currit.

IV. In subditis et fundis per eos possessis, qui contra dominos directos nunquam praescribuntur (*Jus Prov. D. 47.*)

V. In domibus transitoriis seu servitute per eas eundi (*F. 37. Dist. 1.*)

VI. In dote pignorata aut hypothecata (*Jus Prov. D. 43.*)

VII. In bonis virginum, quae remanentes in alterius potestate tabulis regni aliquid assecuratum habent (*Jus Prov. D. 46.*)

Tempore belli et epidimiae seu pestis praescriptio quoque non procedit; eo enim tempore jura dicuntur silere (*Jus Prov. D. 40.*)

Si quis a non domino, quem dominum esse crediderat, fide bona fundum emerit, vel ex donatione, aliave qualibet justa causa et fide acceperit: is naturali ratione fructus, quos percepit, pro cultura et cura obtinebit. Ideo si postea dominus supervenerit et fundum vindicaverit, de fructibus perceptis agere non poterit (*H. 15.*)

Hoc non contingit illi, qui alienum fundum sciens possedit; is enim cum fundo etiam fructus, licet sint consumpti, restituere cogitur; quia malae fidei possessor nunquam praescribit, Hinc illud vulgare: Quod ab initio temporis non obstitit, id tractu temporis non convalescit (*F. 26, F. 27. H. 16.*)

Jure romano res mobiles triennio, immobiles inter praesentes (videlicet qui in eadem provincia domicilium habent) decennio, inter absentes vero vicennio usucapiebantur. Apud nos autem de Jure Prag. inter annum et diem, de Jure vero Provinciali triennio et octodecim hebdomadibus (excepto feudo, cujus investitura intra annum et diem quoque petitur. *M. 40*) usucapiuntur (*F. 21. Jus Prov. D. 37.*). Et per diem in jure nostro intelliguntur sex hebdomades, quae adduntur anno integre emenso (*F. 23.*)

Exemplum usucapionis non admittendae habes sub lit. *F. 30.* Sit talis casus: Titius Seio hypothecavit domum suam. Is moritur et relinquit filiam Annam. Haec a filio Seii defuncti, puta Sempronio, post longum tempus, nempe viginti annos, deposito penes senatum debito, patris sui, videlicet Titii, domum repetit. Quaeritur, an Sempronius sit tutus et Annam exceptione praescriptionis repellat? Et respondetur, quod non; hypotheca enim apud nos nunquam praescribitur.

Simile exemplum vide sub litera *F. 31* et tale: Titius moritur relictis tribus liberis. Unus proficiscitur in militiam et alii duo dividunt inter se hereditatem paternam. Post triginta annos ille ex militia revertitur, et fratribus defunctis suam partem hereditatis, nempe tertiam, petit ab ipsorum uxoribus et liberis. Quaesitum est, an repellatur exceptione praescriptionis? et responsum, quod non, quia malae fidei possessor nunquam praescribit; atque ita ad tertiam partem hereditatis est admittendus.

Si coepisti contra aliquem jura agere, et postea annum et diem de Jure Prag. vel de Jure Prov. tres annos et 18 septimanas taceas: causam tuam amplius redintegrare non poteris (*A. 52. F. 22.*)

De Jure Provinciali usucapio procedit:

I. Si quis bona vacantia ad rescriptum regis Ladislai teneat (*Jus Prov. D. 38.*)

II. Si quis bona sua possederit tres integros annos et 18 septimanas ante conflagrationem tabularum regni Boemiae (*Jus Prov. D. 39.*)

III. Si de evictione intra tempus praescriptum eum cujus intererat evincere, aliquis non praemonuerit (*D. 44.*)

IV. Si quis sociorum suorum obligationi aut contractui scienter, inter annos praescriptionis, non contradixerit (*D. 45.*)

V. Si quis jus suum ex instrumentis obligatoriis a die solutioni praescripta intra triennium et 18 septimanas non prosequitur, tum instrumenta illa praescribentur (O. 24.)

Causa efficiens usucapionem seu praescriptionem est jus civile Romanum.

Subjectum est bonae fidei possessor, qui elapso justis temporis spatio, tam res corporales, quam incorporales, mobiles quam immobiles, quae tamen non sunt prohibitae, sibi ipse acquirere potest.

Objectum est res ipsa soli, vel non; item actio et servitus praescribenda.

Forma sunt requisita, de quibus diximus, ut continua possessio, bona fides, justus titulus, res praescriptibilis et traditio.

Causa finalis est publica utilitas, ne rerum dominia essent incerta et ut aliquando finis litium haberetur, quas non convenit esse immortales.

De litis contestatione.

Titulus XII.

Quia res in iudicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata vel sola actionis species ante iudicium reo sit cognita (inter litem enim contestatam et actionem permultum interest): ideo post praeparatoria iudiciorum nunc de principalibus videndum est, et primum de litis contestatione, quae fit, quando directe ad libellum accusatorium affirmative vel negative respondetur.

Litis contestatio nihil aliud est, quam ejus rei, de qua controversia est, apud iudicem ex utraque parte facta narratio (A. 45. Dist. 5.)

Quum accusatio et ad eam commode facta responsio litis primordium (quod est ejus contestatio) introducant, iudex per hanc narrationem negotii causam audire incipit. Hinc liquido constat, quod citatio, comparitio etc., de quibus diximus, sint saltem praeparatoria litium in iudicio definiendarum.

Causa efficiens litis contestationem est actor et reus.

Subjectum est narratio et contradictio partium in jure facta.

Objectum est ipsum jus partibus competens.

Forma est, ut fiat coram iudice affirmative vel negative.

Finis est, ut habito litis initio, ulterius in causa procedatur, vel ad probandum contra negantem, vel ad condemnandum affirmantem.

Lis contestatur aut	proprie, idque bifariam.	{	affirmative, quando reus deducta in libello confitetur, et actor ab omni probandi onere relevatur (B. 36. Dist. 2.)	{	explicite, quando respondet ad quodvis sigillatim et diserte; idque fit aut	{	pure seu simpliciter inficiando contra se allata, cum conditione exceptionis praepositae.

Lis con- testatur aut	{ minus pro- prie, dum propo- nuntur exceptio- nes, aut	{ dilatoriae, ut sunt pacti, et non numerandae pec- niae intra certum tempus. declinato- riae, ut si perempto- riae, quae vel	{ actor justam aetatem non habeat : reus ad minus competentem judi- cem citetur. consuetudo et processus juris non observetur. actori obsunt, ut sunt exceptiones transactionis, rei judicatae et litis finitae. agitationem causae perimunt, ut sunt exceptio praescriptionis et solu- tionis.
-----------------------------	---	--	--

De probationibus.

Titulus XIII.

Quoniam lite negative contestata, ei qui dicit, non qui negat, probandi necessitas incumbit (*B. 37. Dist. 1*): itaque nunc de probationibus.

Est autem probatio rei dubiae per legitima documenta firma demonstratio (*B. 36. Dist. 1.*)

Actor, quod asseverat probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non astringit, quum per rerum naturam factum negantis probatio sit nulla. Hinc illud sub litera *B. 37. Dist. 2*: Actore non probante reus absolvitur, etiam si is nihil probaverit.

Probationis in foro nostro sex usurpantur species, de quibus sigillatim inferius.

De Jure Communi probatio aut est evidentissima, quae sit per privilegia et instrumenta indubitata; aut evidens et clara, quae sit per testes vel facti evidentiam; aut minus evidens, quae fit per conjecturas.

Illud probari debet, quod in iudicium est deductum, quodque possit esse actori, ad causae victoriam, relevando ipsum (*B. 36. Dist. 3*)

Id rhetores *πρωτόμειον* seu iudicationem vocare consueverunt. Facta enim non praesumuntur, nisi probentur.

Causa efficiens probationem est jussus iudicis et pars probans.

Subjectum sunt evidentiæ facti, testes, instrumenta, praesumptiones et id genus alia.

Objectum est negatio partis adversae.

Forma est consuetudo, quae in probando aliquid servatur.

Finis est, ut iudici, cui probari debet, veritas causae pateat.

Deducta in forum probantur vel ex	collatione	causarum in defensione; id vocant Graeci αἰτιον, causidici exceptionem, quam reus adfert pro defensione suae partis.
		firmamenti in actione; id vocant Graeci συνέχον, causidici replicationem, qua actor pro confirmatione suae partis adversus exceptionem rei, utitur.
		pure facta negatione, quae imponit actori necessitatem probandi.

De probatione per evidentiam facti.

Titulus XIV.

Inter omnes probationes potissima est et plurimum virium habet pro negante convincendo ea, quae fit per evidentiam facti, dum factum ita notum est, ut negari nequeat.

Exemplum: Ut si fur manifestus cum re furtiva deprehensus vel homicida necare visus fuerit. Omnes ejusmodi actus manifesti, qui procedunt a visu, vocantur notorii. Hinc illud: Notorium non eget probatione. Et illud: Quod patet expresse, non est probare necesse. Itaque quicquid demonstratae rei additur, satis demonstratae, id frustra est. Quia non est opus verbis, ubi rerum testimonia adsunt.

Causa efficiens hanc probationem est actus manifestus, per visum, famam publicam et notoriam.

Subjectum est res vel factum perpetratum.

Objectum est negatio illius, quod quis fecit aut debet.

Forma est usus et consuetudo fori in probando servanda.

Finis est, ut evidenter victus condemnatur.

De probatione per confessionem.

Titulus XV.

Post evidentiam facti proxima probandi via est, quae fit per confessionem. Confessus enim pro judicato habetur, et quodammodo sua sententia condemnatur. Ideo in confitentes nullae supersunt partes judicis, nisi condemnatio (*B. 36. Dist. 2.*)

Confessio est proprium testimonium confitentis, et confessus de se super aliorum conscientis interrogari non debet, et (excepto crimine laesa Majestatis) de reatu proprio confitentis. Periculosa confessio non est adversus quemlibet admittenda, nisi forte is fuerit de eo infamatus. (*S. 30.*)

Causa efficiens hanc probationem est pars allegans confessionem.

Subjectum est ipsa confessio alicujus rei vel facti.

Forma est, quando fit in iudicio, dum ad libellum respondetur.

Finis est, ut confessus pro convicto habeatur et ad solvendum condemnatur.

De probatione per testes.

Titulus XVI.

Tertia probationum species est, quae fit per idoneos testes, qui regulariter producuntur et examinentur post litis contestationem (*B. 42. Dist. 1.*)

Idonei testes sunt illi secundum Imp., quorum fides non vacillat.

Si quis testes lite non contestata ad examen producit, mulctatur de Jure Prov. decem sexagenis grossorum (*Jus Prov. P. 7.*); de jure autem Pragensi quinque sexagenis grossorum (*B. 42. Dist. 2.*)

Sed si forte de morte testium timeatur, vel de absentia diuturna: in his casibus et similibus, ne veritas occultetur et probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes valetudinarii et alii testes, de quibus ex notabili causa timetur, lite non contestata impune admittuntur, seu pars conventa sit contumax, seu absens absque malicia, quod conveniri non possit (*B. 42. Dist. 4. Jus Prov. P. 8.*)

Producturus testes imprimis consulem adeat, et testes a servo publico per chartas dissectas, quibus de loco, tempore, qualitate et aliis ferendi testimonii circumstantiis certiorari possint, legitime faciat citari (*B. 47.*)

Et si testes sunt peregrini, subditi, servi, viles et vagi, eosque in alio foro quam ubi lis vertitur, producere velit: oportet et partem adversam per chartam incisam citari, quo videat, qui testes contra se producantur. Si pars adversa non habeat residentiam in eo foro, in quo testes vis producere: tum septiduo ante, si vero ejusdem est fori, tum saltem biduo ante productionem testium pars adversa tibi est certioranda; alias depositio testium ipso jure est nulla (*B. 43. Dist. 1. Jus Prov. P. 15.*)

Facta praedicta citatione, pars adversa, sive veniat sive non, testes tamen recipi possunt, praesertim post horam tertiam solis splendentis (*B. 43. Dist. 2.*)

Jus Prag. cum Jure Prov. hoc casu in omnibus convenit, excepto eo, quod non mentionem faciat certificationis partis adversae biduo ante testium productionem faciendae (*P. 15.*)

Quum rescripto Hadriani testibus et non testimoniis sit credendum, et autore Cornelio Tacito testimonia non absentes, nec per tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogantur, nec non testimoniorum usus, quod sit frequens ac necessarius, ab his praecipue exigendus, quorum fides non vacillat: jure tam Pontificio quam Caesareo cautum est, ut testes non nisi jurati deponant (*B. 48. B. 50. Jus Prov. P. 3. P. 33. X. 26. in fine*); nisi a parte adversa juramentum remittatur (*B. 41. Dist. 3.*)

Consuetudo jurandi apud nos talis est: Persona subdita seu serva flexis genibus et impositis prioribus digitis manus dextrae signo crucis Christi jurat (*Jus Prov. X. 28. et X. 31. in fine.*)

Persona libera et quae civitatis jure utitur, stando sublatis duobus digitis Deum testans jurat (*I. 34. Jus. Prov. X. 28. et X. 31.*)

Formulam jurandi vide *B. 52. Jus Prov. P. 33. et P. 34.*

Quisque autem jurare debet juxta illud Hieremiae cap. 4 : Et jurabunt (inquit): vivit Dominus; in veritate, hoc est, secundum conscientiam id, quod verum est; in judicio, hoc est cum deliberatione; ideo furiosi jurare non permittuntur; et in justitia, videlicet id quod honestum et justum videbitur. Si enim jurans hos tres juramenti sui comites non habuerit, in poenam perjurii, quae est capitalis (*ut videre licet B. 75. Dist. 1.*), incidit.

Si sunt plures testes, omnes jusjurandum simul subeunt et postea sigillatim, cum ea diligentia quae solet ac debet in receptione testium adhiberi, per notarium, in praesentia duorum juratorum (uti in proxima synodo publicata die S. Felicis anni praesentis 1585 statutum est) in secreto examinantur (*Jus Prov. X. 28.*). Prius tamen deponebant testes in solius notarii praesentia (*B. 53. Dist. 1.*)

Notarii praecipuum munus est, ut testium depositiones competenti ordine conscribat, loca designando et tempora et personas; ac nihil nisi ipsissima testium formalia fideliter annotet (*B. 53. Dist. 3.*)

De Jure Communi solent fieri interrogatoria, super quibus testes de circumstantiis, ne locus sit fraudi, examinantur. Illa licet jure nostro notariis hactenus sint prohibita, solisque iudicibus ordinariis, quoties necessitas exigit, licita (*Jus Prov. P. 32.*): tamen supradicto synodo universaliter videntur esse concessa. Sunt autem inventa, primo propter deprehensionem falsitatis, deinde ad instructionem iudicis sive recipientis testes.

Si contingat, ut citati pro ferendo testimonio post primam citationem non compareant, tunc si cives non sunt, cyppo forensi (*B. 45.*); si vero sunt cives et secundo citati non deponunt, mulcta iis indicta per chartam incisam, ad testandum compelluntur (*B. 47. Dist. 4., Jus Prov. P. 9.*)

Causa efficiens hanc probationem est pars, testes producens.

Subjectum sunt testium depositiones, quae veritate nituntur, et ipsae personae testium.

Objectum est contradictio negantis.

Forma, ut testes post litis contestationem, jurati et sigillatim in secreto, coram notario et duabus personis publicis deponant.

Finis est, ut per hanc probationem veritas causae iudici innotescat.

Qui testes esse nequeant, subjecta tabella declarat.

Testes esse non possunt	}	impubes, ut masculus 18 et foemina 15 annis minor. mentis inops. mulier in testamentis. quibus producens imperare potest, ut	}	servi liberi non emanci- pati conjuges subditi. (De his vide B. 61 in Jure Prag.)
		infamis		
		suspecti aut propter	}	amicitiam inimicitiam captationem lucri societatem criminis.

De probatione per instrumenta.

Titulus XVII.

Quarta probationis species est, quae sumitur ex conventionibus scriptis, ex testimoniis vel aliis scripturis, quae proprie instrumenta vocantur. Hoc nomine ea omnia sunt accipienda, quibus causa instrui potest, et ideo tam testimonia quam personae instrumentorum loco habentur.

Instrumenta sunt duplicia, publica et privata: Publica dicuntur, quibus de jure vel consuetudine plena fides praestatur, ut primo, si sunt scripta manu notarii, vel in judicio, vel extra judicium; secundo, si scriptura sigillo publico magistratus sit sigillata; tertio, si instrumentum judicis autoritate est publicatum; quarto, si scriptura habet scribentis et testium subscriptionem; quinto, quando scriptura extrahitur de archivo publico, quod in communi usu appellatur Cancellaria communis aut Rationaria communis.

Privata dicuntur illae scripturae, quas unus quisque a se ipso scribit, et haec in jure appellantur aut chirographa, aut literae sive epistolae, de quibus per tabulam subjectam.

Causa efficiens hanc probationem est pars edens instrumenta.

Subjectum sunt conventiones, pacta vel obligationes, quae in instrumentis continentur.

Objectum sunt negationes partis, contra quam producuntur instrumenta.

Forma est cujusque fori consuetudo, quae in fienda hac probatione servatur.

Finis est, ut per hanc probationem negativa partis adversae diluatur et iudex ut veritatem causae percipiat.

Tabula, monstrans instrumentorum genera.

	<table border="0"> <tr> <td rowspan="2">publica, quae fidem publicam merentur, ut sunt tabulae</td> <td rowspan="2">instrumentorum donationum mandatorum privilegiorum actorum judici- alium</td> <td rowspan="2">} huc</td> <td>originale seu matrix, inde copiae desu- muntur.</td> </tr> <tr> <td>copia seu transsump- tum seu Vidimus. protocollum seu im- breviatura notarii, in qua acta notari solent.</td> </tr> </table>	publica, quae fidem publicam merentur, ut sunt tabulae	instrumentorum donationum mandatorum privilegiorum actorum judici- alium	} huc	originale seu matrix, inde copiae desu- muntur.	copia seu transsump- tum seu Vidimus. protocollum seu im- breviatura notarii, in qua acta notari solent.	
publica, quae fidem publicam merentur, ut sunt tabulae	instrumentorum donationum mandatorum privilegiorum actorum judici- alium				} huc	originale seu matrix, inde copiae desu- muntur.	
		copia seu transsump- tum seu Vidimus. protocollum seu im- breviatura notarii, in qua acta notari solent.					
Instrumenta sunt aut	<table border="0"> <tr> <td rowspan="2">privata, quae sola contrahen- tium volun- tate nitun- tur, ut</td> <td rowspan="2">apochae seu quietantiae, quae dantur debitoribus de receptis creditis. antipochae seu cheirogra- pha, quibus debitores se obligant creditoribus, con- fitendo se illis debere. codices rationum, seu re- gesta mercatorum seu opificum, in quibus quan- titas mercedum referri solet epistolae, quae absens ab- senti mittit.</td> <td rowspan="2">} Haec si sunt ma- nu contrahentis scripta, plene probant; si non, saltem prae- sumunt.</td> </tr> </table>	privata, quae sola contrahen- tium volun- tate nitun- tur, ut	apochae seu quietantiae, quae dantur debitoribus de receptis creditis. antipochae seu cheirogra- pha, quibus debitores se obligant creditoribus, con- fitendo se illis debere. codices rationum, seu re- gesta mercatorum seu opificum, in quibus quan- titas mercedum referri solet epistolae, quae absens ab- senti mittit.	} Haec si sunt ma- nu contrahentis scripta, plene probant; si non, saltem prae- sumunt.			
privata, quae sola contrahen- tium volun- tate nitun- tur, ut	apochae seu quietantiae, quae dantur debitoribus de receptis creditis. antipochae seu cheirogra- pha, quibus debitores se obligant creditoribus, con- fitendo se illis debere. codices rationum, seu re- gesta mercatorum seu opificum, in quibus quan- titas mercedum referri solet epistolae, quae absens ab- senti mittit.				} Haec si sunt ma- nu contrahentis scripta, plene probant; si non, saltem prae- sumunt.		

De testamentis.

Titulus XVIII.

Quia frequentior est usus testamentorum et eorum instru-
menta crebrius apud nos judicialiter oppugnantur: itaque pauca
de iis tanquam per digressionem hic annectendum censui.

Testamentum nihil aliud est, quam voluntatis nostrae justa
sententia de eo, quid quis post mortem suam fieri velit. Dictum
quasi testatio mentis. (*D. 42. Dist. 1 et 2.*)

Quilibet non prohibitus pro sua voluntate potest condere
testamentum. Et Imperator inquit: Si quis dolo malo fecerit,
ut testes non veniant, et per hoc deficiatur facultas testamenti
Iaciendi, denegandae sunt ei actiones, qui dolo fecit, sive legi-
timus heres sit, sive priore testamento scriptus. Fratris autem
factum fratri non nocet. Et alibi: Eos, qui ne testamentum ordi-
netur, impedimento fuisse monstrantur, velut indignas personas
a successionis compendio removeri, celeberrimi est juris.

Estque duplex: Solenne seu scriptum (*D. 43. Dist. 2.*),
et nuncupativum (*D. 45.*), prout videre est ex sequente tabula.

Huc pertinent donationes mortis causa, legata, fidei commissa, codicilli seu minus solemnia testamenta, de quibus vide *Jus Prag. D. 56 et 57, E. 52, F. 4.*

Causa efficiens testamenti est testator in eo disponens. Rustici tamen, et qui subditorum loco habentur, sine permisso sui hereditarii domini, vel ii, qui in alterius potestate sunt constituti, testari non possunt (*E. 2.*)

Subjectum est voluntas testatoris et heres in ea constitutus.

Objectum sunt bona relicta.

Forma sunt requisita et solemnitates debitae.

Finis, ne post mortem testatoris de bonis ejus inter amicos lites suboriantur.

Tabula continens testamentorum divisionem.

Testamentum est vel	{ solenne seu scriptum, quod fit mediante scriptura, in praesentia duorum juratorum et notarii (E. 1.) nuncupativum, quando testator testibus ad se accersitis voluntatem suam coram illis sine scriptura nuncupat (D. 45.) }	Utrumque fidem me- retur, si	{ certus heres in eo instituitur (D. 53. Dist. 1.) voluntas testatoris fu- erit perspicua, sine omni ambiguitate (D. 53. Dist. 2.) testamentum secun- dum fori nostri consue- tudinem publice- tur (D. 53. Dist. 3.) }

De impugnatione testamentorum.

Titulus XIX.

Testamentum jure factum usque eo valet, donec officio judicis infirmetur; quod fit ad instantiam juste id oppugnantis, si legitimas causas annullandi testamenti in judicium deduxerit. (*E. 42.*)

Infirmatur testamentum vel officio judicis, quoties querela inofficiosi testamenti proponitur, vel ipso jure, quando aut rumpitur, aut irritum fit. Quod intellige de testamento perfecto; nam testamentum imperfectum, in quo deest aliqua juris solennitas, ab initio non subsistit.

Contradicturus alicui testamento, necesse est, ut intra sex hebdomadas post illius publicationem consessui senatorio, per ingressum legitimum, suam oppugnationem aut impetitionem denunciaret et publicati testamenti copiam vel transsumtum petat (*E. 43. Dist. 1 et 2.*) Deinde intra 14 dies causas annullandi testamenti adversus heredes ad id citatos judicialiter proponat. Ad quas heredes vel in continenti vel post terminum dilatorium, qui illis ad integras duas septimanas pro deducendis reproba-tionibus suis conceditur, responderere tenentur (*E. 43. Dist. 3.*) Imo nec oppugnanti parti, si causarum suarum assertiones aequae expeditas non habuerit, talis terminus dilatorius denegatur.

Testamentorum publicationes, quamvis altero die post mortem testatoris, exigente sic necessitate, ad heredum petitionem fieri possint, tamen de jure nostro ad quatuor septimanas plerumque differuntur (*E. 1. Dist. 6.*).

Si pars oppugnans intra XIV dies causas infirmandi testamenti in foro, uti diximus, non ediderit, neque ordinem senatorium de alio termino juxta processum juris nostri, sub *litera A. 54.* ad edendum dictas causas compellaverit: tunc jus oppugnandi amittit, idque ab eo tempore vim suam ac robur perfectissimum assumit (*E. 45.*). Hoc fit ideo, quia multum interest reipublicae, ultimas voluntates hominum expediri (*E. 44. Dist. 4.*)

Ex praecedentibus igitur concluditur, testamentum jure publicatum post sex hebdomadas plenissimum robur acquirere (*D. 59. Dist. 2. E. 33.*).

Causa efficiens impugnationem testamenti est is, qui id annullari studet. Subjectum sunt causae legitimae, ex quibus testamentum infirmatur. Objectum dicuntur ea, quae non debito modo in testamento, secundum aequum, sunt disposita.

Forma sunt solennitates, de quibus diximus.

Finis, ut iniquitas testatoris corrigatur, aut oppugnans in sua justitia conservetur.

De exheredatione et praeteritione liberorum.

Titulus XX.

Exhereditatio est liberorum a successione exclusio (*E. 49. Dist. 1.*). Cuilibet enim, qui parentis loco habetur, liberum est, pro sua voluntate de suis bonis disponere, sublata omni querela inofficiosi testamenti (*E. 51.*).

Ejusmodi exhereditatio fit: Aut tacite, ut quando mater vel avus maternus, filios sive nepotes silentio praetereunt; et haec tantum facit, quantum patris et avi paterni expressa exhereditatio. Aut expresse, quando pater vel avus paternus filios vel nepotes suos expresse a successione excludunt. Ideo dico „avus paternus et pater,“ quia mater et avus maternus non habent descendentes in sua potestate; ac proinde in iis expressa exhereditatio non requiritur; verum sufficit illis silentium seu praeteritio.

Pater, si quem suorum liberorum vult exheredare, tenetur testamento suo causam legitimam, cur id faciat, exprimere (*E. 48. Dist. 2.*).

Hereditas liberis debetur primo jure divino; aequum enim est, quod parentes thesauros liberis colligant. Ergo juxta Paulum: Si filius, est et heres. Deinde jure naturae, canonico et civili.

Causa efficiens exheredationem est testator vel testatrix.

Subjectum sunt liberi.

Objectum est ipsa hereditas, a qua quis excluditur.

Forma sunt requisita exheredationis.

Finis est hereditatis seu juris succedendi privato.

Causas legitimae exheredationis sequens tabula declarat.

Causae exheredationis, propter quas parentes liberos suos exheredare possunt, sunt 14. Ut si filius

1. Parentibus suis gravem aliquam injuriam aut manus violentas intulerit.

2. Parentes in criminalibus causis accusaverit, quae non sint contra principem vel rempublicam.

3. Cum maleficis hominibus versetur.

4. Vitae parentum suorum per venenum sive alio modo insidietur.

5. Novercae aut concubinae patris sui se immiscuerit.

6. Delator contra parentes extiterit, aut per suam delationem gravia dispendia eos fecerit sustinere.

7. Patre coniecto in vincula, nolit pro eo fidejubere.

8. Prohibuerit parentes condere testamentum.

9. Praeter voluntatem parentum arenariis aut mimis se sociaverit.

10. Neglexerit patrem senem defendere, vel furiosum curare et nutrire.

11. Captivum patrem non redemerit.

12. Fuerit hereticus aut blasphema.

13. Vel filia citra voluntatem sui patris nuptias contraxerint.

14. Denique, si filia mavult impudice vivere, quam honesto matrimonio jungi.

(De his causis vide Jus nostrum Pragense sub lit. *E. 49.*

Dist. 3 et seq. et §. ad haec N. 114.)

De successione ab intestato.

Titulus XXI.

Superioribus titulis diximus de testamentis, quando scilicet hereditas per viam testati defertur; item de impugnatione testamentorum, aut exheredatione seu praeteritione liberorum. Nunc videbimus, quomodo hereditas alicui obveniat per successionem ab intestato.

Est autem successio ab intestato nihil aliud quam jus acquirendae hereditatis illius, qui sine testamento decedit (*F. 5.*) Sine testamento autem decedere videtur, qui aut omnino testamentum non fecit; aut non jure fecit; aut id quod fecerat, ruptum irritumque factum sit; aut si ex eo nemo heres extiterit (*E. 22. F. 6.*). His adde, quando testamentum judicialiter impugnatum, officio judicis annullatur.

Apud nos quinque sunt succedentium ordines.

Primus est descendentium, id est liberorum ex justis nuptiis progenitorum. Intestatorum hereditates primum omnino jure ad suos heredes pertinent. Sui autem heredes aestimantur, qui in potestate morientis fuerint, veluti filius filia, nepos neptisque ex filio, pronepos proneptisque ex nepote (*F. 7 et 8.*)

Liberi alii sunt naturales et legitimi simul, qui sunt ex justis nuptiis procreati. Alii legitimi tantum, quibus non natura, sed lex ipsa jus filiationis per adoptionem vel arrogationem attribuit. Alii naturales tantum, qui nati sunt ex concubina domi retenta, cum qua matrimonium esse poterat, vulgo bastardi dicti. Alii spurii aut vulgo concepti, qui matrem publicum scortum, aut incertum patrem habent. Alii nefarii et incestuosi, ex illicito aut damnato coitu nati. Hi nempe ex proximis collateralibus, ut fratre aut sorore; illi ex ascendentibus et descendantibus, veluti patre et filia, progenerantur. Alii quoque sunt adulterini, hoc est ex translatione alterius thori editi.

Liberi primi gradus, ut fratres et sorores, in capita succedunt, nepotes vero et neptes ac ulteriores in stirpes, non distinguendo sexum vel jura potestatis, sed sola naturali causa inspecta (*F. 7 et F. 8.*)

Successio in capita proprie dicitur fieri, quando hereditas dividitur secundum numerum personarum, hoc est aequaliter. In stirpes fieri dicitur, quando plures tantum accipiunt, quantum unus. Ut si extarent duo filii et tres nepotes ex filio praemortuo, divideretur hereditas defuncti in tres partes, quarum quilibet filiorum unam haberet, et tertia pars inter nepotes defuncti divideretur. Et hoc modo non solum succedunt liberi post dotem, hoc est justis nuptiis progeniti, sed etiam anteriores, per subsequens matrimonium legitimati, qui et iis, qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis praestiterunt. Sunt autem tres modi legitimationis: alius per oblationem curiae, alius per rescriptum principis, alius per subsequens matrimonium.

Secundus ordo est ascendentium, juxta illud: Ordine turbato, succedis Bulgare nato. Etenim defuncto sine liberis, parentes si soli sunt, succedunt, salva gradus sui praerogativa. Si pari sunt gradu, pariter succedunt, paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia delata, licet sit dispar eorum numerus. Sed si cum parentibus fratres et sorores utrinque defuncto conjuncti supersint, vocantur cum ascendentibus gradu proximis, ita ut viriles portiones fiant, exclusa prorsus omni differentia sexus et patriae potestatis (*F. 12. Dist. 1 et 2.*). Memineris autem, tot esse ascendentium sive parentum species, quot diximus descendantium (*F. 12. Dist. 4.*)

Tertius ordo in successione est collateralium, usque ad decimum gradum (*F. 15. Dist. 2.*). Cessante nempe successione lineae descendantis et ascendentis, vocantur ad successionem primo fratres, fratrisque praemortui filii in stirpes, jure repraesentationis (*F. 11 et F. 13.*). Dico autem de fratribus eorumque filiis, qui ex utroque parente contingunt eum, de cujus heredi-

tate agitur. Nam praedicti fratris filii, etsi tertio gradu sint, praeferuntur tamen fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati erant.

Post fratres ex utroque parente et eorum filios, admittuntur de Jure Communi ex uno latere fratres sororesve, cumque his et filii eorum, si qui jam decesserint ex iis. Hi autem fratrum filii, cum pares sint defuncti fratribus, praeferuntur procul dubio ejusdem defuncti patris et aliis similibus. Et in his successione omnino cessat sexus et agnationis ratio.

(Hic nota differentiam inter agnatos aut cognatos. Agnati dicuntur, qui nobis sunt conjuncti ratione sexus virilis, quasi a patre cognati; nos appellamus collaterales a parte gladii. Cognati vero sunt, qui per femineum sexum nobis sunt conjuncti; hos collaterales a parte fusi appellamus.)

Post fratres, fratrumque filios vocantur, quicumque gradu sunt proximiores; et pares in gradu pariter admittuntur, sublata omni differentia de Jure Prag. masculorum et feminarum (*F. 14.*).

Hic notandum, tot esse et fratrum species, quot liberorum ac parentum. Quidam enim fratres sunt naturales et legitimi simul; quidam naturales tantum; quidam legitimi tantum; quidam fratres spurii vel vulgo quaesiti, qui tantum uterini sunt, aut succedunt sibi in vicem ab intestato; quidam sunt nefarii et incestuosi, qui ob atrocitatem delicti nec ad patris nec ad matris successionem admittuntur; quidam adulterini, quibus de rigore juris civilis ne alimenta quidem a parentibus debentur, quum sint omni substantia parentum indigni, nec nomen habeant filiorum; licet de aequitate canonica debeantur illis alimenta, propter naturalem aequitatem, quam Canones semper ob oculos habent. Educatio siquidem est juris naturae, atque originem habet ex instinctu naturae, adeo quidem, ut si parentes liberis indigentibus alimenta negarint, homicidii possint accusari.

Quartus ordo succedentium est conjugum; nam maritus et uxor ab intestato invicem sibi in solidum pro antiquo jure succedunt. Verum id intellige, si conjuges bona sua ex pacto solennis traditionis sibi mutuo obligarunt (*C. 53.*). Aut si quis eorum relictis liberis moritur; eo casu quoque post mortem liberorum supervivens conjux succedit (*Id colligi licet ex lege sub littera F. 10.*)

De jure antiquo mater ex bonis mariti defuncti semissem capiebat, et deinde in altero semisse cum liberis usque ad quadrantem quoque succedebat; sed illud per novas constitutiones Regni, tanquam juri et aequitati contrarium, penitus est sublatum. Hodie nempe mater cum liberis extantibus in capita, hoc est pro rata et virili portione, defuncto marito succedit (*C. 61.*).

Si conjuges liberos non habent, neque ex pacto solennis traditionis bona sibi invicem, quoad successionem, obligarunt:

eo in casu alterutro mortuo, pars superstes succedit in quadrante, hoc est in tertia parte bonorum. Correlativorum enim eadem est juris dispositio, quoad textum sub litera *C. 44. Dist. 1.*

Quintus ordo succedentium est fisci. Nullo nempe ex qualibet sanguinis linea vel juris titulo, legitimo herede relicto, id est, non extantibus descendantibus neque ascendentibus neque collateralibus ad decimum usque gradum, hereditas vacare dicitur, et ad fiscum, id est aerarium regium, transfertur (*F. 15. Dist. 2.*).

Efficiens causa successionis ab intestato sunt omnes leges eam juste deferentes.

Subjectum sunt legitimi heredes, vel descendentes, vel ascendentes, vel collaterales, aut alii, de quibus nunc diximus.

Objectum sunt res derelictae.

Forma est, ut non extet testamentum, vel id, quod extat, sit injustum, aut annullatum, aut legitimi heredes ordine debito succedant.

Finis est universalis bonorum derelictorum acquisitio.

De nuptiis et divortio.

Titulus XXII.

Praecedente titulo dictum est, intestatorum hereditates primum ad liberos ex justis nuptiis editos pertinere; itaque consequens est, jura quoque nuptiarum, earum ordinem aut observationem de jure Canonico exponere, ut et illi, qui in consistoriis de conjungendo vel dirimendo matrimonio disceptant, hoc labore nostro quoque juvari possint.

Sunt autem nuptiae conjunctio maris ac feminae, et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio (*C. 33. Dist. 2.*). Dicuntur a nubendo, quod nova nupta pudoris gratia se obnubat ac velet, in signum subjectionis, ut sciat se viro esse subjectam et discat esse humilis.

Synonyma sunt conjugium, connubium, consortium, nuptiae aut matrimonium; nam eandem rem denotant. Verum frequentius usurpantur vocabula nuptiae aut matrimonium, quorum illud festivitatem nuptialis diei, hoc vero consummatum matrimonium proprie significat; sed promiscue in jure capiuntur. Dicitur autem matrimonium quasi matris munium, hoc est officium, quia dat mulieribus esse matres. Ideo potius a matre dicitur matrimonium, quam a patre; mater nempe plura matrimonii onera sustinet, quum sit ante partum onerosa, in partu dolorosa, post partum laboriosa. Nec tamen ideo debet esse caput mariti, quia non est facta ex capite ejus, ne videretur domina, nec ex pede, ne omnino videretur famula, sed ex costa, ut collateralis aut viri socia.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit, qui declaratur per verba vel praesentis vel futuri temporis. Si per verba futuri temporis, dicitur promissum; si vero per verba praesentis temporis, dicitur contractum matrimonium, quod postea corporum conjunctione perficitur.

Sponsalia se habent circa matrimonium ut quoddam praebulum. Sponsalia nempe sunt mentio seu repromissio futurarum nuptiarum; et dicuntur a spondendo, hoc est, promittendo, quod moris fuit veteribus spondere sibi uxores futuras, unde et sponsi sponsaeque appellatio est nata. Quae quotuplicia sint, quomodo contrahuntur, tabula huic Titulo subjecta demonstratur.

Nuptiarum quaedam sunt illicitae, quaedam licitae. Illicitae sunt, quae prohibentur: Primo, ratione sanguinis inter ascendentes et descendentes in infinitum; quia omnes parentum ac liberorum loco sunt. Unde si Adam hodie superstes esset, aliam uxorem praeter Evam habere non posset. Ejusmodi nuptiae de facto contractae, de jure dicuntur nefariae, quemadmodum et sequentes incestuosae.

Secundo, ratione consanguinitatis inter collaterales usque ad 4. gradum inclusive.

Harum et praecedentium nuptiarum effectus sunt, quod non reputantur pro matrimonio, nec vocantur mariti et uxores, et sic neque dos, neque donatio propter nuptias illis debetur. Imo liberi ex iis editi non sunt in parentum potestate, quum neque naturales, neque legitimi habeantur, sed nefarii et incestuosi et paterna hereditate indigni. Poena contrahentium dictas nuptias est confiscatio omnium bonorum, privatio cinguli (hoc est, dignitatis), missio in exilium, et si viles personae fuerint, corporis castigatio.

Tertio, ratione affinitatis primi generis similiter ad quartum gradum, infra quem sine dispendio animae non potest quis copulari.

Tria sunt genera affinitatis: Primum est, quod mediante una persona contrahitur; persona enim addita personae mutat genus attingentiae, non autem gradum, ut: Ego aut frater meus sumus consanguinei in primo gradu consanguinitatis; frater meus ducit uxorem; illa est persona addita per copulam carnis, et mutat genus, id est, alio genere attinet mihi, quia uxor illa est mihi affinis, frater vero est mihi consanguineus. Gradum autem non mutat; sicuti enim frater est mihi in primo gradu consanguinitatis, ita et illa est mihi in primo gradu affinitatis.

Secundum genus affinitatis est, quando primo generi est addita alia persona per carnis copulam, ut uxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis juncta; mortuo fratre meo, adde

ejus relictæ alium maritum, is erit mihi affinis in secundo genere. Sic etiam de sorore mea aut ejus marito.

Tertium affinitatis genus est, quod constituitur mediantibus tribus personis. Persona nempe secundo generi per carnis copulam adjecta, constituit tertium genus; ut relicta fratris mei uxor, quæ mihi est in primo genere affinitatis, post ejus mortem nupsit Cajo, qui est mihi in secundo genere. Ipsa decessit, Caju autem aliam duxit, et illa est mihi in tertio genere affinitatis. Nunc quaeritur: Utrum mortuo Cajo liceat mihi ducere ejus relictam? Et deciditur, quod sic, quia secundum aut tertium genus affinitatis hodie non impedit matrimonium. Primum enim genus tantum obstat nuptiis, in quo contrahitur affinitas inter sponsum aut consanguineos sponsæ, aut vicissim inter sponsam aut consanguineos sponsi. Inter consanguineos autem sponsi aut sponsæ nulla est affinitas, quæ impediât matrimonium. Hinc est, quod pater et filius possint ducere matrem aut filiam, si vidua videlicet extat, quæ habet filiam, aut vir, qui habet filium; aut duo fratres possunt ducere duas sorores.

Quarto, nuptiæ dicuntur illicitæ ratione consanguinitatis legalis, ut inter patrem et filiam, fratrem et sororem adoptivam. Hæc nuptiæ et consequentes, tantum lege vel canone et non natura repugnante, ut priores, de quibus dictum est, contrahuntur; et ideo appellantur de jure inutiles.

Quinto, ratione publicæ honestatis, ut si filia senatoris nuberet alicui, artem ludicram exercenti. In conjunctionibus enim non solum quid liceat, sed et quid honestum sit, considerari debet. Proinde bene Jure nostro sub lit. *M. 42.* constitutum est, ne arenarii, quadruplatores, mimi, cinaedi, bancorupti, et id genus alii inutiles homines, honestas viduas, virgines et pupillas, matrimonio sibi adjungi attentent; alias mulctarentur arbitrio judicum. Idem est, si quis consanguineorum sponsi ducat in uxorem ejus desponsatam. Novo tamen jure nulla dignitas prohibet cum libera persona nuptias contrahi.

Sexto, ratione raptus virginis, idque de jure Civili; nam de jure Canonico potest esse matrimonium inter raptam et raptorem.

Septimo, ratione spiritualis cognationis, quæ est inter eum, qui puellam suscepit ex baptismo, et ipsam susceptam.

Octavo, ratione contracti matrimonii; qui enim uxorem habet, aliam ducere non poterit.

Illæ sunt causæ, quibus nuptiæ redduntur de jure Canonico illicitæ. Ceteræ omnes sunt licitæ, dum tamen personæ liberæ, masculi puberes et feminae viri potentes, cum consensu eorum, quorum sunt in potestate, matrimonium contrahant.

Impuberes licet nuptias contrahere non possint, sponsalia tamen bene possunt post septimum aetatis annum, nisi forte malicia suppleat aetatem.

Quum nuptiae rite contractae non dissolvuntur nisi morte naturali aut divortio, placuit hic quoque divortii ideam et processum subnectere. Quoad mortem Sanctus Paulus dicit, quod mortuo marito, uxor sit lege mariti soluta, et nubendi cui velit in Domino, habeat liberam facultatem.

Divortium fit quatuor ex causis. Primo propter adulterium; nam si maritus convinci potest de adulterio, uxor habet jus petendi divortium, et e contra.

Excipe. 1. Si maritus quoque adulterium commisit; paria enim delicta pari compensatione tolluntur.

2. Si maritus uxorem suam prostituit.

3. Si uxor per vim fuerit oppressa.

4. Si uxor cognita fuerit ab aliquo, quem credebatur esse proprium maritum.

5. Si uxor nupserit alteri, credens maritum esse defunctum; nam priore reverso cogitur ad eum redire et deserere posteriorem, non obstante adulterio; secus, si scienter post reditum prioris apud posteriorem maritum permanserit.

6. Si inter fidelem et infidelem fieret divortium et infidelis ante secundas nuptias converteretur, tunc a fidele recipi debet.

7. Si adultera reconcilietur viro suo, qui eam post commissum adulterium ad se recipiat.

Secundo fit divortium propter diversitatem religionis; si enim alter conjunx doctrinae verae ecclesiae fuerit hostis, nec velit converti, tum orta inter conjuges dissensione propter religionem, mutuae reconciliationi non est locus. praesertim ubi infidelis nolit amplius cohabitare fidele, sed discedat ab eo; tunc admittitur divortium, innocentique datur facultas aliud matrimonium ex sententia Pauli 1. Corinth. 7. contrahendi.

Tertio, propter frigiditatem et impotentiam coeundi naturalem, non autem accidentalem. Et hoc casu non debet fieri sejunctio re adhuc dubia, ante triennium: sed elapso constituto tempore, si medicatio frustra tentatur, facta separatione, persona, cujus vires integrae sunt, aliud contrahere matrimonium poterit.

Qui contrahit scienter cum impotenti ad copulam, ab ea non separatur. Impotens ad copulam, impotens est et ad contrahendum matrimonium, sive sit impedimentum aetatis sive naturae.

Quarto, si alter conjugum alteri continue mortem machinetur. Sed hoc casu pars innocens non potest transire ad secunda vota, nisi post mortem partis nocentis.

Nonnulli addunt et quintam causam divortii, desertionem, si maritus deseruerit uxorem, vel illa maritum.

Versus autem de iis, quae vel matrimonium impediunt vel contractum dirimunt, tales habentur :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas;
Si sis affinis, vel forte coire nequibus :
Haec socianda vetant connubia, facta retractant.

Ex jam dictis patet, divortium nihil aliud esse quam legitimam separationem mariti et uxoris, cum causae cognitione apud competentem iudicem.

Matrimonium est species materiae spiritualis, cujus cognitio ad ecclesiasticos pertinet. Ideo etiam causae matrimoniales ab Imperatore ad cognitionem episcoporum rejectae sunt. Et secundum locorum consuetudinem vel ab ipsis vel a consistoriis, ut apud nos Pragae, si sunt ex parte sub utraque eucharistiam Domini communicantium, cognoscuntur, *de quo vide Jus Prag. sub lit. C. 36.*

Redintegrantur matrimonia post factum divortium: Primo, mutua reconciliatione, secundo, superveniente adulterio a parte illius, quae petit divortium; tertio, si divortium est per errorem factum; quia in causa matrimoniali nulla sententia adeo transit in rem iudicatam, ut non possit retractari comperta veritate; quarto, quando infidelis convertitur, tunc fidelis, qui propria auctoritate ab eo recessit, vicissim illi cohabitare compellitur.

Quia in causis matrimonialibus jus Canonicum observatur, eo quod matrimonium sit species materiae spiritualis, quare pro iis, qui jus illud non habent et in consistoriis causas matrimoniales defendunt, aliquas regulas communes ex eodem jure Canonico huc adferre visum est.

I. Regula.

Conditione honesta ac possibili, in principio contractus sponsaliorum aut matrimonii adjecta, si non fuerit impleta, dissolvitur contractus.

Ejusmodi conditio esse debet aut voluntaria, aut necessaria, quae consensum matrimonii tam diu suspendit, donec conditio extiterit; veluti: „Ducam te in uxorem, si mihi dederis centum“; nam non datis illis centum, eam ducere non cogor, nisi forte postea consensus de praesenti, aut carnalis sit inter nos commixtio subsecuta. Qui nempe sub honesta conditione sponsalia contrahit et ante conditionis eventum desponsatam cognoscit, a conditione apposita recedit.

II. Regula.

Conditio inhonesta et possibilis, quae est contra substantiam matrimonii, dissolvit sponsalia, ita ut nec post secutam copulam carnalem confirmentur.

Conditionem inhonestam et possibilem intellige eam, quae manifestam in se turpitudinem habet ac facile potest impleri, ut: „Contraho tecum, si generationem prolis evites,“ aut „si pro quaestu adulterandam te tradas.“

III. Regula.

Conditio honesta et impossibilis non viciat sponsalia, sed favore matrimonii pro non adjecta habetur, veluti si quis dicat: „Habebo te pro uxore, si cras 10000 mihi dederis.“

IV. Regula.

Conditio inhonesta et impossibilis ratione matrimonii habetur pro non adjecta, ut: „Ducam te, si per Turcam fueris prostituta.“

V. Regula.

Si quis vivente uxore contrahit cum secunda, prima mortua, ad suam petitionem non separabitur a secunda. Licet nempe in Canonibus habeatur, ut nullus copulet matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, uxore sua vivente, vel quae machinata est in mortem uxoris: quia tamen praefata mulier erat inscia, quod ille aliam uxorem haberet viventem, ideo indignum videtur, ut praedictus vir, qui scienter contra Canones venerat, lucrum de suo dolo reportet.

VI. Regula.

Qui vivente uxore a se separata quoad thorum, secundam hujus rei consciam ducit uxorem, talis etiam secundam habere non potest, sed adulterii poenitentiae subjacet. Similiter qui vivente uxore legitima, cum secunda contrahit adultera, eam prima mortua habere non potest, etiam si longo tempore ei Conhabitavit et filios ex ea suscepit. Et talis publicae poenitentiae subjicitur, ac perpetuo sine ulla spe conjugii permanet.

De jure Caesareo vir habens duas uxores, non solum fit infamis, verum etiam poena stupri punitur. Hodie autem ex Constitut. Caroli Quinti et de jure nostro decollatur; si vero est mulier, tum viva humatur (*Vide Jus Prag. sub lit. M. 40.*).

VII. Regula.

Si quis vivente prima uxore, alii matrimonium promiserit, et eam nec ante nec post cognoverit; mortua prima uxore, eam ducere potest.

VIII. Regula.

Contrahens successive per verba de praesenti cum duabus, tenetur adhaerere primae, etiamsi secunda carnaliter fuerit ab eo cognita.

IX. Regula.

Si fidem pactionis alicui mulieri fecisti, non debes aliam ducere; alias poenitentiam ages de fide mentita, et manebis cum illa, quam duxisti.

X. Regula.

Servus contradicente domino et invito, matrimonium contrahere non prohibetur; propter hoc tamen non liberatur a servitiis domino debitis.

XI. Regula.

In causa matrimonii conjungendi vel dirimendi, parentes, fratres et cognati utriusque sexus ad testificationem admittuntur. Qui nempe melius recipi debent, quam illi, qui melius sciunt, et quorum est interesse, ita ut si non interfuerint, secundum leges nullum fiat matrimonium?

XII. Regula.

Mulieri, quae negat se in matrimonium consensisse, non creditur, marito probante contrarium; secus, si probat se consensisse per metum, qui potest cadere in constantem.

XIII. Regula.

Contractus matrimonii cum peccatrice volente se corrigere, proficit ad remissionem peccatorum. Inter opera enim charitatis non minimum est, errantem ab erroris sui semita revocare. Et ideo jure Canonico statutum est, ut omnibus qui publicas mulieres de lupanari extraxerint et duxerint in uxores, quod agunt, in remissionem peccatorum proficiat.

XIV. Regula.

Si mulier ob causam adulterii, iudicio ecclesiae aut propria voluntate a viro recesserit, nec conciliata sit: tum dotem vel dotalitium repetere non potest. Sed si pro aliqua licita

causa a proprio viro fuerit separata, tum totam dotem recipit. Sicuti enim soluto matrimonio donatio propter nuptias redit ad virum, ita dos redit ad mulierem.

Hic aliquis objicere posset: Tamen in Constitutionibus Caroli Magni Imperatoris, qui primus fuit, qui se fecerat tempore Adriani Pontificis Romani inungi inter imperatores, statutum, concernens Saxones, his verbis habetur: Mulier per luxuriam sui corporis potest famam suam denigrare, jura autem sua propterea non perdet, neque hereditatem. Sed sciendum, quod ea saltem procedebant in soluta, et non in adultera vel nupta. Atque etiam Carolus id admississe videtur ad evitandum majus malum, sicuti Moises permisit aliquando Judaeis libellum repudii, ne suas interficerent uxores, et immolarent vero Deo, inter alias causas propterea, ne alias declinarent ad idola. Itaque illa constitutio non est sic accipienda, quod mulier adultera non deberet perdere lucrum illud, quod ex nuptiis a marito fuisset consecuta.

XV. Regula.

Mulier nubens infra annum lugubrem, infamiam non incurrit. Siquidem Apostolus dicit: Mulier mortuo viro soluta est legibus et habet potestatem nubendi in Domino, videlicet non obstantibus legibus, quae prohibent nuptias contrahi infra annum.

XVI. Regula.

Matrimonia debent esse libera; nam metu et coactione contracta ipso jure sunt nulla. Proinde si pars sponsalibus coactis renuat, potius est monenda quam cogenda, ut datam fidem servet; coactiones nempe difficiles sortiuntur effectus (*C. 34. Dist. 1.*)

Licet conjugia debeant esse libera, tamen secundum Constit. Caroli Quinti Imp. factam in suis hereditariis regnis, quam et nos sequimur, ejusmodi liberæ voluntati quoque accedere debet consensus parentum, vel eorum, qui parentum loco habentur; secus enim facientes de jure nostro exheredari possunt (*C. 35. Jus Prov. I. 59.*)

XVII. Regula.

Si contingat aliqua ex causa legitima inter conjuges fieri divortium, liberi ex iis nati pro legitimis habentur (*F. 45.*)

Legitimi liberi de jure nostro declarantur aut per confessionem parentum (*F. 43. Dist. 1.*), aut per testimonium duorum virorum, qui sponsalibus interfuerunt (*F. 43. Dist. 2.*), aut per instrumenta publica (*F. 44.*).

Causa efficiens nuptiarum est Deus, qui hunc ordinem in paradiso instituit, et omnia jura, divinum, naturae, gentium, civile aut canonicum. Matrimonium enim quoad institutionem est juris divini; quoad conjunctionem, est juris naturae: quoad consensum est juris gentium; quoad pacta dotalia est juris civilis; quoad solennitates est juris canonici; quoad prohibitionem vero certorum graduum est juris divini et canonici simul.

Subjectum nuptiarum sunt unus mas et una femina.

Objectum sunt verba de praesenti et solennitates, ut publica proclamatio, dos, donatio propter nuptias, traductio sponsae ad ecclesiam, benedictio sacerdotis, vel amen sponsae, et similia.

Forma nuptiarum est legitima conjunctio unius maris atque feminae: ad quam requiruntur libertas, justa aetas, consensus tam contrahentium, quam eorum in quorum sunt potestate, et ne fiat conjunctio in gradibus prohibitis.

Finis est sobolis procreatio, aut evitatio fornicationis aut aliarum libidinum.

Effectus sponsaliorum sunt: 1. Quod pars contraveniens tenetur ad restitutionem duplicatarum arrharum. 2. Quod subsequente copula carnali ex sponsalibus verum perficitur matrimonium. 3. Quod pars praesens absentem expectare tenetur ad triennium.

Tabula de divisione et dissolutione sponsaliorum.

Sponsalia sunt aut de	futuro, et sunt vel	} jurata, contrahentium juramento firmata (c. 1. de spons.) non jurata, sine juramento per dationem arrharum vel subarrhationem annuli inita (c. 1. de spons.)	} stricte et proprie, quando nemine praesente sunt inita. large et improprie, quando in praesentia testium, sed sine consensu parentum sunt contracta.
	praesenti, et sunt vel	publica, quae cum consensu contrahentium parentum, in praesentia testium fiunt, idque aut	
Sponsalia dissolvuntur aut	} sententia, ut si	} alter fornicetur alter incidat in lepram vel paralysin conditio appositae non fuerit impleta	

De tutelis et senatus consulto Macedoniano.

Titulus XXIII.

Quia plerumque ubi successionis emolumentum est, ibi aut tutelae onus esse debet: igitur post successionem species aut nuptiarum observationem jura tutelarum hic etiam placuit annectere.

Tutela, quam Graeci epitropen vocant, nihil aliud est, nisi vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui per aetatem se ipse defendere nequit, jure civili data ac permissa (*D. 5. Dist. 1.*)

Qui hanc vim ac potestatem habent, dicuntur tutores, quasi tutores atque defensores. Principaliter enim personis dantur, licet quoque secundario facultates ipsorum indemnes servare teneantur.

Ejusmodi tutela est 1. Aut testamentaria, quando tutores testamento dantur (*D. 8.*);

2. Aut legitima, quum his, quibus testamento tutor datus non est, ex lege XII tabularum agnati sunt tutores (*D. 7. Dist. 1.*) Consentaneum nempe est naturae, ut sentiat onus, qui vult sentire commodum (*D. 7. Dist. 2. Jus Prov. I. 52. in fine.*)

3. Aut dativa, quando non extantibus testamentariis vel legitimis tutoribus, aliqui dantur a magistratu (*D. 11. Dist. 1.*)

4. Aut patriae potestatis, quum pater liberis suis impuberibus aliquos ex singulari fiducia tutores constituit (*D. 9. Jus Prov. I. 54. I. 61.*)

Sunt et aliae de jure nostro tutelarum species, ut honoraria, quando a magistratu pro honore, ope et consilio praestando tutoribus datis alii adjunguntur tutores (*D. 22.*), et anomala seu extraordinaria, ut si matri vel aviae et aliis gradu proximioribus feminis tutela relinquatur (*D. 10 et Jus Prov. R. 2.*)

Sed de jure Caesareo mater et avia non possunt esse tutores, nisi viduae manserint et renunciaverunt Senatusconsulto Vellejano et aliis beneficiis mulierum. Et si mater tutores liberis non petierit vel in locum remoti vel excusati intra annum petere neglexerit, ab eorum impuberum morientium successione repellitur.

In omni tutela primum officium tutoris est, ut super bonis pupillorum, praesentibus juratis et notario, inventarium conficiat (*D. 13. et D. 14.*)

Jure Communi tutor, qui repertorium non fecit, in ea conditione est, ut teneatur in id, quod pupilli interest; ideo nihil ante inventarium eum gerere oportet, nisi id quod dilationem nec modicam expectare possit. Alterum tutoris officium

est, ut pupillos bonis moribus instituat et tam salutem quam corpus illorum curet (*D. 20.*)

Pupillus educari debet apud matrem, si innupta manserit; si vero nupserit vel mortua fuerit, apud cognatos aut eos, quibus magistratus eam provinciam decernit. Est autem potissimum cura adhibenda, ne apud eos pupillus educetur, ubi pudicitia illius periclitari possit.

De Jure nostro saltem legitimi tutores satisdant, rem pupillorum salvam fore (*D. 7. Dist. 4. Jus Prov. I. 62.*). Testamentarii et dativi seu Attiliani tutores satisfactione non onerantur, quia hi idonei electi sunt et illorum fides ac diligentia ab ipso testatore approbata est. Post administrationem tutelae tamen de ratione reddenda tenentur (*D. 14. D. 16.*)

Patriae potestatis tutor neque ad satisfaciendum neque ad rationem reddendam obligatur; siquidem ejus tutela sola patris fiducia nititur (*D. 9. Jus Prov. I. 61.*). Et talis tutor cum patre ejusdem est potestatis (*Jus Prov. I. 61.*), ita ut necessitate cogente et alium tutorem in locum suum possit substituere (*D. 9. Dist. 2.*) Honorarii quoque tutores a satisfactione et rationis reddendae onere excusantur.

Licet tutorum autoritas sit magna, tamen illis non est licitum, res pupillorum vel alienare vel ad se transferre, sine decreto judicis (*D. 33.*). Tutor enim in bonis pupilli pro domino habetur, quum tutelam bene administrat, et non, quum pupillum spoliat, nisi quid autoritate judicis possideat (*D. 33. Dist. 3.*).

De jure Caesareo, autoritas tutorum est necessaria saltem in iis, in quibus ipsi obligantur aliis, ut si quid pupilli dederint vel vendiderint aliis, non autem si quid datum vel venditum fuerit. Namque meliorem quidem conditionem licet eis facere etiam sine tutoris autoritate, deteriore vero non aliter quam cum tutoris autoritate.

Illud praecipue servatur in personis liberis, nostro juri subjectis, quod Senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias illis dari et omnem actionem tam adversus mutuarios, quam eos quorum in potestate sunt, denegari (*D. 32. D. 40. Jus Prov. I. 67.*)

Hoc Senatusconsultum Macedonianum ideo est introductum, quia saepe onerati aere alieno creditorum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitae, quorum in potestate erant, insidiabantur. Ne igitur cui quid mutues nisi perfectae aetatis sit, quae in masculum ad XVIII et in feminam ad XV annum incidit, qui annus dicitur annus pubertatis vel discretionis (*D. 26. Dist. 2.*). Nemo tamen liberam suorum bonorum administrationem consequitur, nisi habuerit annos XX (*Jus Prov. I. 55.*).

De Jure Caesareo, masculi puberes et feminae viri potentes usque ad XXV annum completum curatores habent. Quia licet puberes sint, adhuc tamen ejus aetatis sunt, ut sua negotia tueri non possint. Itaque ante eum annum non consequerentur bonorum administrationem, nisi impetravissent aetatis veniam.

Causa efficiens tutelam est vel testator, vel lex, vel iudex.

Subjectum est persona, administrans tutelam.

Objectum est pupillus aut pupilla.

Forma est ipsa potestas administrandi res alienas, secundum cuiusque fori consuetudinem.

Finis est pupillorum cura ac rerum ipsorum administratio. Expedit enim republicae, ne quis re sua male utatur.

De arbore consanguinitatis.

Titulus XXIV.

Quia superioribus titulis explicatum est, qualiter hereditates et tutelae ab intestato proximis agnatis deferantur, aut in quibus gradibus nuptiae sint prohibitae: ergo non inconueniens videtur, nunc de arbore consanguinitatis, quae principaliter circa successiones, tutelae aut matrimonia versatur, aliquid subjicere.

Consanguinitas dicitur quasi sanguinis unitas (*F. 16. Dist. 13.*) Arbor nihil aliud dicitur, quam ocularis demonstratio, secundum quam personarum distantiae mutuo inter se discernuntur. Est autem duplex, civilis et canonica (*F. 16. Dist. 2 et 3.*) Civilis dicitur, quae gradus complectitur et ad tutelae et ad successiones pertinet. Canonica est, quae in computatione lineis utitur, tantumque matrimonia respicit.

Arbor civilis et canonica, quoad numerationem graduum inter ascendentes et descendentes, nihil differunt. Utrinque nempe singulae personae singulos repraesentant gradus. Stipes autem excipitur, quia ab eo omnes aliae personae propagantur. Unde Panormitanus inquit: Pater et filius numerantur pro una persona; sunt enim unius et ejusdem sanguinis. Sed quoad collaterales, valde differunt. Duo enim fratres et duae sorores, aut unus frater et una soror, de jure Civili sunt in secundo gradu, qui de jure Canonico sunt in primo gradu. Et ratio est, quia in arbore civili in collateralibus non construitur primus gradus; de jure vero Canonico constitui potest. Jus nempe Canonicum numerat gradus ratione matrimonii, quod requirit duas personas, quae unum constituunt gradum; jus vero Civile numerat gradus ratione successionis et tutelae, ubi quaelibet persona generata gradum constituit.

Arbor distinguitur gradibus et lineis (*F. 16. Dist. 5.*)

Gradus est habitudo vel intervallum distantium personarum, quo cognoscitur, quota agnationis vel cognationis distantia duae personae inter se differunt. Dicitur a similitudine scalarum, locarumque proclivium, quos ita ingredimur a proximo in proximum transeuntes (*F. 16. Dist. 7.*)

Linea est collectio personarum ab eodem stipite descendentium, gradus continens et numeros distinguens (*F. 16. Dist. 5.*) Estque triplex: ascendentium, descendentium et collateralium (*F. 16. Dist. 6.*) Ascendentium, quando numeramus a filio ad patrem, a patre ad avum, ab avo ad proavum, et sic deinceps. Descendentium, quando numeramus a patre ad filium, a filio ad nepotem, a nepote ad pronepotem. Collateralium, quando numeramus fratres et sorores, et ceteros. Et haec subdividitur in lineam aequalem et inaequalem. Aequalis dicitur, quando gradus aequae distant a communi stipite; ut frater et soror, item patruales et consobrini, aequae distant a communi stipite. Inaequalis est, quando quaedam persona praecedit aliam gradu, ut patruus et nepos ex fratre, item avunculus et nepos ex sorore.

In graduum computatione, cum de nuptiis quaeritur, tres tenendae sunt regulae.

I. Regula.

Tot sunt gradus, quot sunt personae, connumeratis intermediis, una dempta, videlicet stipite, a quo supputatio initium habet. (Haec regula etiam locum habet in arbore civili in omni linea, tam aequali quam inaequali, si successiones aut tutelae considerantur; alias autem non.)

Exemplum.

Philippus.

Ferdinandus.

Maximilianus II.

Rudolphus II.

Distat ergo Rudolphus in linea recta a Philippo tertio, a Ferdinando secundo, et a Maximiliano primo gradu.

II. Regula.

Quoto gradu altera persona in linea aequali collateralium distat a communi stipite, toto gradu inter se distant.

Exemplum.

Philippus.

Ferdinandus.

Carolus Quintus.

Maximilianus.

Philipp. rex Hispaniae.

Hic Maximilianus distat a stipite secundo gradu; ergo Maximilianus aut Philippus rex Hispaniae distant inter se secundo gradu.

III. Regula.

Quoto gradu lineae inaequalis collateralium remotior distat a stipite, toto gradu a se quoque distant.

Exemplum.

Ferdinandus.

Maximilianus.

Rudolphus.

Philippus.

Carolus Quintus.

Philipp. rex Hispaniae.

Rudolphus distat tertio gradu a stipite; ideo et a Philippo, rege Hispaniae, distat gradu tertio.

Arborem vide in Jure Municipali Pragensi, in qua observari oportet: Primo cellulam vacuum, quae non habet proprium nomen; vocari potest Petrucius, et habetur in linea ascendente respectu superioris pro filio, et in linea descendente respectu inferioris pro patre, respectu vero fratris et sororis pro fratre. Fingitur enim Petrucius persona, de cujus cognatione quaeritur.

Secundo, in ascendentibus et descendentibus poni utrumque sexum in eadem cellula, ut patrem et matrem, avum aviam, filium filiam, nepotem neptem; et in lateralibus consanguinitatem esse separatam, ita ut agnati, id est juncti per masculos, sint in dextro latere arboris, et cognati juncti per feminas, in sinistro latere.

Tertio, arborem dictam habere duplicem numerum in singulis cellulis, superiorem et inferiorem. Superior denotat gradus secundum arborem canonicam, inferior vero secundum arborem civilem.

Causa efficiens arborem est jus Canonicum et Civile.

Subjectum est consanguinitas.

Objectum sunt nuptiae, successio aut tutela.

Forma est, prout hic depingitur.

Finis est, ut distantia personarum in ea ad oculum demonstraretur.

De probatione per praesumptiones.

Titulus XXV.

Quinta species probationis est praesumptionum, quae quandoque plenam, quandoque semiplenam faciunt probationem.

Est autem praesumptio argumentum ad credendum aliquid factum, surgens ex probatione alterius; ut si apparet chirographum cancellatum, praesumitur debitorem esse liberatum. Ejusmodi praesumptio fit, quoties in rebus dubiis per signa et rerum circumstantias eundo, aliquid certi conjicitur. Ut Salomon praesumebat de vera matre, quod infantem nolebat dividi, sed potius vivum mulieri adversariae adjudicari. Et tales

praesumptiones ex rerum circumstantiis, de quibus vide *M. 5 et M. 12*, facile colliguntur.

Praesumptio est aut	}	<p>temeraria, quae habet originem a malis hominibus, aut exsurgit ex levibus causis; ut, loquitur cum ipsa, ergo eam amat. Haec praesumptio est invalida, aut a jure repellitur, nec debet movere animum judicantis.</p> <p>necessaria, quae alias juris et de jure nec non violenta dicitur, quando jus vehementer praesumit, sic esse vel non esse; ut, contraxit cum illa de futuro et carnaliter cognovit; ergo matrimonium est consummatum. Ictum evaginato gladio immisit, ergo vulneravit. Haec temeraria signa in se continet, quae judicem ad pronunciandum plurimum movent.</p> <p>probabilis, quae ex multis causis exsurgit et suscipionibus; ut, gladium conspersum sanguine habet, ergo occidit. Et huic praesumptioni statur, donec contrarium probetur. Haec icota signa continet.</p>
------------------------	---	--

Causa efficiens hanc probationem est ipse probans.

Subjectum sunt praesumptiones et judicia existentia.

Objectum est negatio illius, contra quem probatur.

Forma est, quando praesumptio ex circumstantiis collecta in judicio probatur.

Finis est, ut veritas causae innotescat judici.

De probatione per jusjurandum.

Titulus XXVI.

Sexta et ultima probationis species est, quae fit per jusjurandum. Namque quum maximum remedium expediendarum litium juris sit jurisjurandi religio, per eam vel ex pactione ipsorum litigatorum vel ex autoritate judicis deciduntur controversiae (*Vide I. 31.*)

Jusjurandum nihil aliud est, quam quaedam facti, de quo disceptatur, religiosa secundum conscientiam asseveratio, quum quid quasi Deo teste asseritur.

Tale jusjurandum est triplex: Voluntarium, quod defertur a parte extra judicium, quodque dependet ex arbitrio et voluntate partium. Hoc non cogitur quis praestare, nec deferre. Judiciale, quod defertur a parte parti in judicio, giudice approbante. Et hoc hodie potest recusari, sicut et voluntarium. Necessarium, quod per judicem defertur in supplementum probationum. Et hoc regulariter non recusatur, nisi ex justa causa recusationis. De hoc mentio habetur *I. 33.*

Quoties partium aliqua semiplene probavit per aliquam scripturam privatam, vel depositionem unius testis, tunc probatio illa suppletur jurisjurandi religione. Si vero actor nihil aut non sufficienter probaverit, tum reus absolvitur.

Romani in juramentis hac solennitate utebantur: Jurans habebat in manu silicem, dicebatque: „Si sciens fallo, Diespiter

me, salva arce urbeque, bonis suis ejiciat, ut ego hunc lapidem.“
 Quam autem sit periculosum juramentum deferre aut referre, ostendit Augustinus: „Qui hominem, inquiens, ad jurandum provocat, et scit eum falsum juraturum, is vincit homicidam. Homicida enim corpus occisurus est, ille vero animam. Imo duas animas: et ejus animam, quem ad jurandum provocavit, et suam. Scis verum esse, quod tu dicis, et falsum, quod ille dicit, et tamen jurare compellis! Ecce jurat, ecce perjurat! Tu quidem jurasti, imo et tu periisti, quia de morte illius satiari voluisti.“

Juraturus aliquis ex sententia judicis, de Jure nostro prius juramentum audit, praemonetur conscientiae, terminumque pro fideli et diligenti deliberatione certum habet. Imo et pars altera, ut, si non adeo multum intersit illius in juramento praestando, a suo coepto desistat, monetur (*I. 33, I. 35.*)

Omnium litium, teste Paulo, finis est juramentum (*I. 31.*)
 Nullus itaque debet ob praestitum juramentum injuria affici (*I. 38.*)

Causa efficiens hanc probationem est judex, deferens juramentum, et jurans.

Subjectum est veritas.

Objectum est id, quod in judicium deductum aliter non potest probari.

Forma est, quando secundum fœi consuetudinem et modum a giudice praescriptum quis jurat (*I. 33, 34, 36.*)

Finis est, ut judex veritatem discat et litem ex aequo definiat. (*I. 31.*)

De publicatione et impugnatione testium eorumque depositionum.

TITULUS XXVII.

Supra in Titulo de dilationibus dictum est, quatenus post litem contestatam termini dilatorii ad probandum jura sua partibus a judice impartiantur, quibus praeterlapsis depositiones testium et quascunque alias probationes, oportet habere expeditas, ut publicentur. Post probationum igitur species, recte nunc de publicatione testium titulus subjicitur.

Publicatio testium nihil aliud est, quam actus judicialis, quo utriusque partis probationes per judicem publice ac legitime audiuntur. Sub vocabulo testium omnes probationes intelliguntur, sive sint per testimonia testium, sive per alios modos, de quibus nunc diximus, legitime facta.

Qui vult pro se publicari attestationes testium, primum id sibi per judicem permitti petat, et deinde notario (si in eodem judicio testes fuerint recepti et examinati) chartam registralem, vulgo registrij dictam offerat; quo facilius testium depositiones, in libris publicis notatae, per ipsum reperiantur (*B. 75. Jus Prov. B. 24.*)

Sine jussu judicis et dicta registrali charta, notarius depositiones testium suapte legere ac publicare non tenetur (*Jus Prov. P. 29.*)

Post unius partis probationes publicatas, si pars adversa petat sibi dilationem dari, in qua suas reprobationes postea exhibeat, id non debet admitti, juxta regulam: „Utraque pars producat testes, neque nectat dolos aut consuat cavillationes“ (*B. 58. Dist. 1.*)

Notarius in publicatione testimoniorum, omnia gratis legere ac perficere debet (*B. 57. Jus Prov. B. 24.*)

Si contingat, quod propter angustiam temporis aut aliam quamvis causam, utriusque partis probationes publicari et audiri nequeant: tunc illae probationes cum allegatis ad futuram sessionem in judicio deponuntur, ne quid amplius per partes in iis mutari possit (*B. 56.*)

Circa publicationem testimoniorum, pars partem verbis non molestare, sed pro loci et judicio dignitate, decus et observantiam servare debet (*B. 59.*)

In eodem actu publicationis testimoniorum tam contra personas, quam ipsarum attestaciones excipitur, dum quis statim causas, quare vel ipse vel ipsarum attestaciones non sint admittendae, proponit, utputa: Est infamis, minor, latro, perjurus, vel sibi ipsi contrarius etc. (*B. 85. Dist. 1.*)

De Jure Communi facta testimoniorum publicatione, permittuntur partes, participato consilio suorum advocatorum, ex intervallo excipere contra dicta et personas testium, imprimis quando expresse de eo fuerint protestatae, vel juraverint de calumnia, aut ostenderint, quod post publicationem didicerint id, quod velint contra personas testium nunc objicere.

Si testimonium alicujus fuerit oppugnatum, causa suspenditur et testis per partem, quae eum produxerat, certioratur, ut sese sistat et de causa rejecti testimonii, ex generali consuetudine, intra XIV dies parti adversae respondeat (*B. 85. Dist. 2 et 3. Jus Prov. P. 22.*)

Ejusmodi testis ex causa rejectus, si postea, quam de eo certior factus est, in termino praefixo non comparuerit et se in judicio non purgaverit, redditur infamis, testimoniumque illius ipso jure fit nullum (*B. 36. Dist. 6. Jus Prov. P. 22.*)

Si causam oppugnationis contra testem non probaveris, tunc si testis est subditus, mulctaberis 20 sexag. gross; si vero est libera persona et ex statibus regni, ad revocandum obligaberis, ipseque per hoc infamis redderis. Proinde „Diffamare cave, nam revocare grave“ (*B. 85. Dist. 5. Jus Prov. P. 22. X. 34.*)

Causa efficiens publicationem testimoniorum est iudex, actor et reus, et notarius.

Subjectum est vel veritas vel falsitas causae, quae per testimonia probatur.

Objectum sunt affirmatio actoris et negatio rei.

Forma sunt solennitates, quae in actu publicationis servantur.

Finis est, ut inde iudex de veritate causae instruat et partes cognoscant, utrum bene vel male contra se vel pro se fuerit testatum, quo valeant deinde contra depositiones testium aut personas eorum excipere.

De allegatione et disputatione advocatorum.

Titulus XXVIII.

Testibus publicatis et omnibus peractis, quae ad factum spectant, juris allegationibus et disputationibus insistendum est.

Allegare seu disputare in foro, est intentionem suam per probationes in iudicium deductas ostendere, et eam iuribus asseverare ac roborare.

Hujusmodi allegationes ac disputationes fieri super testibus et actatis, omnino est necessarium.

Allegationes fiunt hoc ordine: Actoris advocatus primo opponit, quae ad sui clientis intentionem juvandam et fundandam viderit expedire. Deinde rei advocatus, allegationibus respondet per dicta testium, si poterit, destruendo allegationes actoris, vel per quascunque alias probationes, allegans pro se jura, rationes et exempla. Demum si actor voluerit replicare contra allegationes, datur illi replicatio, et similiter reo conceditur triplicare et quandoque quadruplicare actori. Iudex interim patienter advocatos audit, donec nihil habent, quod amplius allegent ac disputent.

Advocatus rei, per ordinem, quae per advocatum actoris fuerunt proposita, repetit, respondendo ad singula, et cuncta introducta (si poterit) jure destruendo, sive sit confessio partis, sive attestations testium, sive instrumenta.

Causa efficiens allegationem ac disputationem sunt advocati et procuratores.

Subjectum sunt jura, quae allegantur.

Objectum sunt actitata in iudicio.

Forma, ut ordine ad fori consuetudinem allegetur ac probatur.

Finis est, ut partium intentiones, praeter probationes deductas, iuribus quoque roborentur ac confirmentur.

De conclusione in causa.

Titulus XXIX.

Finis partium allegationibus, disputationibus et responsionibus, rogare debet iudex ex partibus, velintne aliquid ulterius

proponere, vel habeantne quod in quaestionem vertant. Si nihil habent partes, renunciant allegationibus, et id dicitur in causa concludere. Quae omnia redigi debent in scriptis. Conclusio nempe in causis plenariis est de necessitate et substantia. Si partes volunt aliqua dicere, quum tamen sufficienter dictum ac probatum sit, eademque, quae prius dixerunt, repetant, iudex debet eis dicere, ut renuncient ac concludant, qui si contumaciter nolint concludere praesentes, tum fertur sententia.

De Jure Caesareo, nonnunquam conclusio in causa et per tacitam renunciationem valet, ut si partes praesentes petunt ferri sententiam, sese finali sententiae subjiciant scientes; et si fertur sententia ante conclusionem in causa, non tamen ea viciatur. Si enim non expresse, tamen tacite renunciaverunt. Et non refert, quod fiat verbis vel factis.

Si pars una velit renunciare et concludere, et altera dicat se habere, quod velit adhuc proponere: ei per iudicem statuitur terminus, quo id faciat.

Ubi in causa conclusum est, ibi per iudicem, nisi ex justa et legitima causa, nihil admitti debet.

Concludentes omnia quae velint, ante conclusionem in causa proponant, atque caveant, ne petitionem justae sententiae super actitatis omittant. Iudices nempe non nisi implorati, sententiam ferre debent.

Causa efficiens conclusionem, est jussus iudicis et partes concludentes.

Subjectum conclusionis sunt intentiones, allegationes et petitiones partium.

Objectum sunt causa et jura, de quibus per partes litigatur.

Forma, quando post allegationem et disputationem partes per se, vel jussu iudicis, praesentes concludunt.

Finis est, ut iudex actitata postea deliberet et secundum ea ex aequo pronunciet.

De consultatione iudicum.

Titulus XXX.

Post conclusum in causa, iudex cum assessoribus suis acta deliberat, et id dicitur consultatio iudicis. Ea fit, quoties causa secundum suam gravitatem a iudice pro invenienda aequa sententia ponderatur.

Iudex nonnisi secundum allegata et probata iudicare debet (*A. 39, B. 87.*)

Quoties iudex de jure cum assessoribus suis dubitat, quia id expressum non habet, vel expressum non satis intelligit, vel super ejus contrarietate perplexus redditur: non est culpandus,

si superiorem vel peritiorem consuluerit. Id quod fit per relationem vel per remissionem partium ad majorem judicem. Delegatus enim ab illo debet quaerere, qui eum delegavit.

Relatio nihil aliud dicitur, nisi judicis de jure dubitantis ad Principem missa consultatio, ut cum ex Camera Appellationis super casu dubio consultatio, vulgo *na u' enj*, petitur. Quae quidem in scriptis ad cujusque relationem, ex dicta Camera Provocationum remitti solet.

Causa efficiens consultationem judicum est incertitudo juris, quod super lite debet statui.

Subjectum sunt ipsum jus et actiones tam reales quam personales. Objectum sunt earum circumstantiae allegatae et probatae.

Forma est, quando acta cum omnibus circumstantiis a judice in secreto referuntur et singulorum judicum suffragium colligitur.

Finis est, ut super lite justa et aequa sententia habeatur.

Judices, si de jure dubitant, aut	}	consulunt peritiores, ut sunt jureconsulti.		}	remittunt ad Senatum
		referunt causam ad Principem vel Papam.			
		partes remittunt	illiciti mutui		
		ad superius judicium; sic Decemviri causam	praediariam praejudicalem et praesequutoriam		

De sententiis.

Titulus XXXI.

Habita super facto diligenti deliberatione cum peritioribus, vel facta remissione causae a Principe, judex praesentibus partibus citatis, vel una earum contumaciter se absentante, sententiam ferre debet.

Sententia est actus judicialis, per quem finis causae principali imponitur. Dicitur a sentiendo, quia judex per eam determinat, quid de ea causa sit sentiendum. Et est duplex: Interlocutoria, quae fertur inter principium causae et finem, non super principali, sed super incidentibus quaestionibus, puta, super libello ferendo vel corrigendo, super dilatione danda vel deneganda, super testibus admittendis vel rejiciendis, et similibus (*B. 86. Dist. 2.*) Definitiva, quae principalem definit quaestionem, et semper continet condemnationem vel absolutionem, expresse vel virtualiter; alioquin non valet (*B. 86. Dist 3 et 4.*)

In appellationis sententia non est necesse, quod judex dicat, „absolvo“ vel „condemno,“ sed tantum „confirmo“ vel „infirmo priorem sententiam.“

Causa efficiens sententiarum sunt judices, qui eas formant.

Subjectum sunt jus et justitia.

Objectum sunt lites et controversiae.

Forma est, quando habent nomen iudicis, nomen litigatorum, tenorem petitionis in iudicio porrectae, substantiam et processum causae, de quibus per tabulam subsequentem.

Finis est, ut partibus jus suum ex aequo et bono per sententiam attribuat.

Tabula de sententiis.

In omni sententia tria sunt observanda:	1.	Requisita ad sententiam, ut	}	partes ad audiendam sententiam citentur.				
				}	}	praesentibus partibus, vel altera contumaciter absente, pronuncietur.	}	civilibus ad ali- quid praestan- dum, criminalibus ad poenam luen- dam.
						altera partium discrete vel		
					ab impetitione actoris absol- vatur.			
	2.	Species sen- tentiarum, quarum aliae sunt aut	}	interlocutoriae, per quas aditus ad princi- palem sententiam praeparatur, et quae non super principali, sed super incidenti negotio, h. inter principium causae et finem, inter- loquendo fieri solent (B. 86. Dist. 2.)				
					diffinitivae, per quas de prin- cipali causa pronuncietur, et quibus aliquis aut	condemnatur ab impetitione actoris absol- vitur.		
	3.	Quae senten- tiae non trans- eant in rem judicatam, ut si	}	iniquitatem manifestam in se continent. contra processum fori sunt litae, ut si non sunt testes producti vel instrumenta publi- cata coram competente foro, vel non est con- clusum, ut oportuit, in causa.				

De declarationibus sententiarum.

Titulus XXXII.

Nonnunquam a partibus declaratio sententiae petitur, inprimis vero, quando iudicum improvidentia, vel notarii eriore ambiguum vel obscurum aliquid in ea sit positum. Omnium enim habere memoriam et penitus in nullo peccare, potius est divinitatis quam humanitatis.

Hanc declarationem, alias leutationem, quisque vel statim vel intra XIV dies, antequam lata sententia in rem iudicatam transeat, per ingressum aut libellum supplicem iudici porrectum, ab eo petere potest, et non denegabitur.

Causa efficiens leutationem est iudex declarans sententiam.
 Subjectum est jus et aequitas.
 Objectum est sententia obscura, ambigua vel imperfecta.
 Forma est fori consuetudo in declarationibus sententiarum servanda.
 Finis est, ut dubitans de sententia in jure suo certior fiat.

De appellationibus.

Titulus XXXIII.

Accidit nonnunquam, ut partium aliqua iudicis sententia se iniuste gravatam putet. Ea habet remedium appellationis, quod introductum est pro corrigenda iniquitate ac imperitia iudicis et supplendo eo, quod in prima instantia fuerat omissum. Convenienter igitur de appellationibus hic dispicitur.

Appellatio nihil aliud est, quam a minori iudice ad majorem, praetextu iniquitatis, provocatio (*C. 4.*)

De jure Civili appellatio est duplex: Judicialis et extrajudicialis; judicialis, quae fit in iudicio ad acta publica; extrajudicialis, quae fit extra iudicium, coram notario et testibus, idque in scriptis.

Appellationem oportet fieri gradatim, et ideo de Jure Prag. a iudiciis Sexvirum et Decemvirum provocatur ad Senatum, a Senatu in Curiam regiam Provocationum.

Appellaturus intra XIV dies, ubi sententia lata est, impetrato ad id ingressu, se provocaturum ad superiorem iudicem significet, et pecuniam pro mulcta temerariae appellationis ibidem, pro more et consuetudine, deponat; alias enim sententia in rem iudicatam transiret (*C. 7.*). Deinde intra sex hebdomadas a die depositionis pecuniae, literas dimissorias, quas apostolos vocant, petat, et editis gravaminibus suis, appellationem illam legitime prosequatur (*C. 6. Dist. 1., 3. et C. 7.*)

De jure civili Communi primo intra decendium appellatur, et illud decendium quantum ad sui progressum currit a tempore sententiae; deinde intra alios viginti dies apostoli petuntur et recipiuntur; tertio appellans coram iudice appellationis se sistit et apostolos repraesentat, sed in eo certus terminus non est praefixus, nam est arbitrarius iudicis a quo; quarto, appellans prosequitur et fundat appellationem intra annum vel biennium.

Modeste et salvo honore ac reverentia eorum, qui sententiam tulerunt, est provocandum, nisi quis velit mulctari quinquaginta aureis; quorum medietas Regiae Camerae et altera ipsi iudicio cedit (*C. 5.*)

Pendente appellatione nihil est innovandum, et si quid innovatur, per viam attentati rejicitur (*C. 8.*)

Expedita appellatione, si partium aliqua ad audiendam appellationis sententiam post secundam citationem non comparet, nihilominus publicatur, et contumaciter absens sibi appellatione adjudicatis privatur (*C. 10. Dist. 3.*)

(Causa efficiens appellationem est pars appellans.

Subjectum sunt gravamina.

Objectum est sententia iudicis, a quo.

Forma est fori consuetudo, quae in ea prosequenda servatur.

Finis est, ut corrigatur iudicis imperitia et iniquitas, ac pars oppressa sublevetur.

De executione sententiae.

Titulus XXXIV.

Nemini non compertum est, parum esse sententiam ferre, nisi et ipsa executioni mandetur. Igitur nunc de executione sententiae sequitur.

Omnis sententia, quae de jure valet et quae per appellationem non est suspensa, debet exequi. Quocirca victor in causa, ubi sententiam in rem judicatam transiisse animadverterit, ejus executionem a iudice debet petere (*C. 21. G. 29. Dist. 1. H. 26 in fine.*)

Executor est, qui post sententiam inter partes audita omni et discussa lite prolatam, rei judicatae vigorem ad effectum videtur adducere.

In petenda executione non est opus libelli editione aut litis contestatione. Sed si victus non satisfacit victori, tum postquam sententia in rem judicatam transivit, per iudicem, ut intra triduum satisfaciat, compellitur. Quod si nec tunc satisfecerit, postremo ad solis occasum ei satisfactio injungitur; quam si ne tunc quidem praestiterit, in carcerem conjicitur, donec persolvat (*C. 22.*), nisi forte ad spatium duarum hebdomadarum idoneos fidejussores dederit, qui post illud tempus, in numerata pecunia, victori satisfactum iri promittant (*C. 22. cis finem.*)

Causa efficiens executionem est iudex, eam fieri mandans.

Subjectum est sententia, quae in rem judicatam transiit.

Objectum est persona et bona illius, contra quem exequitur.

Forma est consuetudo, quae in executione servatur.

Finis est, ut victor suum consequatur.

De expensis seu viatico repetendo.

Titulus XXXV.

Communis regula traditur, quod victus victori indistincte in omni causa, tam civili quam criminali, in expensis con-

demnari debeat. Igitur penultimo loco de expensis subjicitur (A. 51.)

Expensae, de quibus hic loquimur, nihil aliud sunt nisi sumptus necessarii, facti in judicio circa litis prosecutionem (C. 19.)

Expensae, quae fiunt extra judicium, circa rem mobilem vel immobilem, sunt aut necessariae, quae si non fierent, res esset omnino peritura, vel deterior futura; aut utiles, quae rem faciunt meliorem, et deteriores esse non sinunt; aut voluntariae, quae rem exornant, ut picturae, viridia, aquae salientes etc.

Expensas taxatas et juramento victoris probatas, omni modo victus tenetur refundere, nisi legitimam ac probabilem litigandi causam habuerit (*Jus Prov. M. 7.*)

In causa expensarum judicialis fit taxatio, et si pars victrix ejusmodi taxationi reclamaverit, dixeritque se plus necessario expendisse, eo in casu per judicem ei juramentum defertur.

Pars vincens intra XIV dies, postquam lata sententia in rem judicatam transivit, partem victam ad judicium decemvirum (quo haec actio de Jure Prag. pertinet) citare, et de expensis convenire debet, dum tamen protestationem (quam nos *auto f* vocamus) in dicto judicio tempestive, antequam pro se lata sententia in causa principali, ad rem judicatam transiverit, interponat (C. 14.)

De jure Civili idem judex, qui in causa principali cognovit, quoque fert sententiam de expensis, in primis si fuerit requisitus; nam si non judicaverit simul de expensis, illae amplius peti non possunt. Quum enim tales expensae ortum habuerint propter litem, finiuntur et moriuntur cum ipsa lite, per regulam: „Ne lis oriatur ex lite.“

Sententia de expensis, ad triduum executioni mandatur, nec expectatur XIV dies, ut in causa principali (C. 15. *ad fin.*)

Causa efficiens expensarum est lis principalis, circa cujus judicalem prosecutionem sunt factae.

Subjectum sunt jus et materia, aurum vel argentum, in quae persolvuntur.

Objectum est pars, cui refunduntur.

Forma, quod jure actionis et officio judicis petuntur ac persolvuntur. Finis est, ut temeritas litigantium compescatur et victor suum recipiat.

De arresto.

Titulus XXXVI.

Quia in fine hujus processus in mentem venit, supra in Titulo de citatione nullam mentionem arresti seu citationis realis, aut potius manuum injectionis, esse factam, et ejusmodi arresta in foro nostro non parvum usum habeant: postremo

igitur Titulo, formam arresti et illius effectum, veluti Colophonis loco, subijcere placuit.

Arrestum vel arrestatio nihil aliud est, nisi personae aut bonorum alicujus, ex aliqua obligatione, praecipue vero ex contractu debiti, per mandatum judicis, ne moverentur de loco, donec conquerenti respondeatur, procedens interdictio (*L. 17. Jus Prov. S. 1. in fine.*)

Denominatur a Graeco ἀρρακτων, quod incorruptum inviolatumque significat; vel est vox gallica, impedimentum sive interdictum, ne res aut persona loco aut statu moveatur, denotans.

Antequam de jure nostro arrestum fit, semper prius de debito certiorandi veniunt per literas domini directi suorum servorum et subditorum, vel juratae civitatum personae suorum civium. Iisque rogatur, velint domini suos servos vel subditos, jurati vero civitatum suos cives, ad solutionem debiti, ex hoc vel illo contractu emersi, admonere. Eo facto, si fuerit debitum liquidatum, tenentur domini suos subditos, et jurati suos cives spatio XIV dierum ad solutionem compellere. Si vero intra id tempus non fuerit alicui satisfactum, jam poterit, quoscunque invenerit, domini certiorati subditos, vel civitatis cives, pro dicto debito arrestare (*L. 26. Jus. Prov. S. 1. et S. 2.*)

Hoc fallit in debitoribus et fidejussoribus confessionatis, qui debitum vel subsidionem non negant. Ejusmodi enim, ubicunque locorum inveniuntur, illic jure arresti conveniri possunt (*L. 19, L. 26. Jus Prov. S. 3.*)

Arrestum in termino sex hebdomadarum, numerando a die arrestationis, robur et vim suam recipit. Si itaque aliquid habes, quod contra arrestum excipias, id fac, prius quam illud tempus elabatur (*L. 21.*), aut, si potes, illum, cujus causa arrestatus est, illi foro, ubi arrestum est, intra illud spatium praesenta (*L. 22.*)

In eos qui legationis munere funguntur, aut qui reipublicae causa ad Caesaream Majestatem mittuntur, arrestum non cadit. (*L. 25.*)

Res domini, ob aes a servo contractum arrestari non debent; is enim arrestandus est, qui contraxit et obligatur (*L. 30.*)

Extranei et peregrini a suis hospitibus possunt arrestari in id, ad quod sunt obligati (*L. 27.*)

Causa efficiens arrestum, est creditor, qui aliquid juste debetur.

Subjectum est jus creditoris, qui petit arrestationem.

Objectum est res vel persona debitoris arrestanda.

Forma est modus arrestationi praescriptus.

Finis, ne res vel persona loco aut statu suo moveatur, nisi rebus cum arrestante compositis.

Finis

Processus Juris Municipalis Pragensis.

De maleficiois seu obligationibus, quae ex delicto vel quasi (ex delicto) nascuntur.

Absolute juris ordinarii processu, delictorum speciem seu ideam eorumque poenas, licet crassa, quod aiunt, Minerva, pro ingenio meo hic quoque ex jure nostro paucis delineare volui. Eo enim pacto judicavi, quod non iste solum Aubanus Teuto-bohemus, verum etiam alii qui gentem Boemam falso accusant, quod nullis legibus, nullis sanctoribus institutis utatur, conticescent; praesentim ubi animadverterint, delictorum observari discrimina et permulta ipsorum atrocissimis in hoc inclyto regno vindicari poenis. Primum autem praemittam, quid sit poena, qualiter delinquatur, quomodo in delictis procedatur et quot sint delictorum apud nos genera.

Est autem poena nihil aliud quam severa vindicta, qua puniuntur delinquentes (*M. 1.*)

Inter multam et poenam hoc interest: Poena est generale nomen et omnium delictorum coercitio; multa vero dicitur speciale nomen peccati, cujus animadversio hodie pecuniaria est. Poena ad ordinaria, multa vero ad extraordinaria delicta, quae videlicet aestimatione iudicis irrogari solet, referri potest.

Poenarum genera sunt, quae aut vitam adimunt, aut servitutum injungunt, aut civitatem auferunt, aut exilium, aut coercionem corporis continent, veluti fustium admonitio, flagellorum castigatio, vinculorum verberatio, aut damnum cum infamia, aut dignitatis aliqua depositio, aut alicujus actus prohibitio (*M. 2.*)

Vita adimitur, si damnatur aliquis gladio, hoc est capitaliter. Servitus injungitur, si quis in metallum vel opus metalli damnatur et quando quis ad triremes mittitur. Civitas aufertur, quando damnati in insulam deportantur, et ibi jure civitatis amisso, suorum delictorum poenam luunt; deportationem autem omnium bonorum publicatio sequitur. Jureconsulti eam minorem vel mediam capitum diminutionem vocant. Exilium vero continet relegationem et bannitionem, quando quis ad tempus vel perpetuo fines patriae exire jubetur; et differt a deportatione, quod relegatio et exilium existimationem consumat, deportatio vero eam tantum minuatur. Deportatus, bannitus vel relegatus, si indulgentia principis restitutus fuerit, tum per omnia pristinum statum recipit. Et si intra tempus praescriptum revertitur, sicque factam transactionem fregerit, priores digiti, quibus juravit, ipsi amputari debent (*ex Const. Caroli V. de capit. caus. c. 108.*)

Delinquitur autem: Aut proposito, et ita delinquent latrones, qui factionem habent. Aut impetu, quum per ebrietatem et iram ad manus vel ad ferrum venit. Aut casu, ut si in venando telum in feram missum, hominem interficit. Aut facto, ut qui non laecessitus propria autoritate in quempiam irruit, insolentiamque aliquam committit (*M. 6. Dist. 2., 3., 4. et 6.*) Et non solum delinquit qui malefacit, sed et is qui malefico consilium, opem et auxilium, occultando ipsum et iudicio non tradendo praestat; item, qui maleficum recipit, vel rem furtivam scienter ab eo emit. Talis nempe socius criminis dicitur, eademque poena cum principali punitur (*H. 11. Dist. 3. U. 31. Dist. 2. N. 8 et 9. P. 5. et 6. Jus Prov. L. 17. L. 24. L. 33.*)

Quum in maleficiis semper praesumatur plus dolus quam casus et attendatur praecipue animus delinquentis magis quam actus, siquidem voluntas et propositum distinguunt maleficia: ideo in delictis, quoad poenam imponendam delinquenti, ut plurimum considerandae sunt circumstantiae, de quibus vide *M. 5., 8., 9., 10., 11. et 12.*

Impunitas delicti propter aetatem non datur, si modo in ea quis sit, in quam crimen, quod intenditur, cadere potest.

Licet ex generali consuetudine non ita puniatur delictum attentatum, sicut consummatum, sed mitius: apud nos tamen punitur affectus, etsi non sequatur effectus; praesertim si affectus per indicia et signa exteriora declarari potest (*M. 6. Dist. 5. N. 29. N. 30. Dist. 1. N. 33., 48., 49.*) Huc illud vulgare: „Quicquid agunt homines, intentio iudicat omnes.“

Ejusmodi affectus probari et declarari potest: Aut ex indicii propinquis, quae respiciunt principaliter ipsa facta, ut unus testis de viso vel confessio facta per reum extra iudicium; aut remotis, quae non respiciunt principaliter ipsum factum, ut quando homo est malae famae etc.

Prospiciendum est etiam iudicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quam causa deposcit. Nec nempe aut severitatis aut clementiae gloria affectanda est, sed perpenso iudicio, prout quoque res exoptulat, statuendum est. Et in levioribus causis plane proniores ad lenitatem iudices esse debent; in gravioribus poenis severitatem legum, cum aliquo temperamento benignitatis, sequi oportet (*M. 17. Dist. 4. M. 19. Dist. 1. A. 37. Dist. 5.*) Hinc commune illud: „Glimphius est pluris, quam tota scientia juris.“ Et aliud poetae: „Omne nocet nimium, servat mediocria vitam.“

In puniendis delictis iudices semper de Jure nostro verborum Constantini, Licinii et Honorii Imp., quae allegantur sub litera *M. 17. Dist. 4.*, memores esse debent: „Placuit in omnibus (inquiunt illi) justitiae aequitatisque scriptae potioem esse

autoritatem, quam stricti juris. Si itaque Imperator jusserit aliquem puniri severius, judex debet usque ad triginta dies differre, antequam reus poenam subeat aut eum sententia excipiat.

Defuncto eo qui reus fuit criminis, poena quoque extincta est (*P. 31. Dist. 1.*). Idem intellige de defuncto accusatore (*P. 31. Dist. 2.*), nisi quis delictum jure persequi velit. Crimen enim, a cujus accusatione quis destitit vel victus recessit, alius persequi non prohibetur (*P. 31. Dist. 3.*)

Ex maleficiis poenales actiones in heredem rei non competunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, damni etc. Sed heredibus hujusmodi actiones competunt nec denegantur, excepta injuriarum actione, et si quae alia similis reperiatur.

Peccata suos tantum tenent autores, quia ubi noxa est, ibi et poena esse debet, ac unusquisque ex suo admissio sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. Hinc illud vulgare: „Nullus plectatur, nisi qui peccator habetur“ (*M. 14., 15., 16. et P. 28.*); sic delicta parentum non nocent liberis, et id eo poenis eorum non tenentur (*M. 15. P. 28.*)

Jureconsulti in solvenda quaestione, utrum filius teneatur respondere pro patre quoad delicta, utuntur tali distinctione; videlicet esse quadruplicem querelam: Primam, quae vergit ad poenam sanguinis; secundam, ex delicto parentis; tertiam, pro injuriis; quartam, si pater defunctus alicui damnum intulerit, puta furto, praeda, rapina et aliis modis; tum in tali casu filius tenetur, in quantum locupletior inde est factus. Explorati enim est juris, neminem debere locupletari cum injuria alterius (*M. 16.*)

In causis criminalibus proceditur trifariam: Vel per accusationem; vel per denuntiationem; vel per inquisitionem (*Jus Prag. P. 27.*)

Per accusationem proceditur, ut quando accusator existit, sine quo nemo punitur, juxta illud Domini: „Mulier, ubi est qui te accusat?“ Et tunc omnia fiunt quemadmodum in civilibus; nisi in crimine laesae Majestatis et aliis publicis judiciis, quae nocent republicae, in quibus accusator poenae talionis, si non habeat justam causam, qualem habere censentur consanguinei, qui crimine publico affecti sunt, experiundi criminis, subjicitur (*M. 26.*)

Per denuntiationem, quando quis per officiales specialiter ad id deputatos de crimine aliquo denunciatur. His quidem in levibus, non autem in gravioribus criminibus est credendum. Et si apparuerit illos calumniose denunciasse, puniendi erunt per judicem poena extraordinaria.

De Jure Canonico quilibet qui honesto zelo movetur ad denunciandum, audiendus est, si prius denunciatum admonuerit, ut se corrigat.

Per inquisitionem, quando iudex personam accusatoris et iudicis simul sustinet, et ita ex officio contra aliquem inquit. Hoc autem casu necesse est, contra quem per modum torturae inquitur, de crimine esse diffamatum, et quod fama traxerit originem a fide dignis viris. Reipublicae enim multum interest, siquidem ea in causa periclitatur valetudo hominis, ne levibus de causis aliquis accusatus aut suspectus, torturae et quaestionibus subdatur. Vide de eo *S. 19. et S. 21.*

Inquisitio aut est generalis, quoad personas et delictum, quam faciunt officiales in ingressu sui officii; aut specialis, quoad personas et delicta.

In criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariore, et testes omni exceptione majores (*M. 23.*)

Satius est relinqui impunitum facinus nocentis, quam innocentem condemnare. Id est, tutius est, ex conscientia aliquem dimittere, quam in dubio occidere (*S. 20. Dist. 3.*)

Notandum hinc, praecipitis consilii saepe asseclam fieri poenitentiam. Qui nempe cito iudicat, is ad poenitentiam properat (*M. 24.*). Huc illud poetae:

Judicium praeceps, insani est iudicis index,
Omnia sunt longis discutienda moris.

Bona damnatorum seu proscriptorum non cedunt fisco, sed reservantur succedentibus ab intestato, exceptis quibusdem casibus.

Veteri jure bona eorum, qui conscientia delati, admissique criminis metu futurae sententiae manus sibi intulerant, fisco vendicabantur.

Quae sint delictorum species et quibus poenis singulae vindicentur, haec tabula demonstrat:

Tabula de speciebus delictorum.

Delicta sunt aut	ordinaria, in quibus certa poena lege constituitur (<i>M. 3. et 19. Dist. 2.</i>) Et sunt aut	publica, quorum jus ad disputationem status publici tendit, ut crimen	{	Laesae Majestatis, adulterii,
				sub quo stuprum et raptus
				Vis publicae, privatae
				Illiciti mutui et partitorum
				Homicidii, sub quo parricida
				Violationis sepulchrorum
				Falsi
				Ambitus
				Receptionis latronum
				Etrietatis
		privata, quibus privatae vitae affligitur commodum, ut	{	Furtum, sub quo plagium
				Lex Aquilia, sub qua famil.
				et pauperies quadrupedum
				Injuria, sub qua convicium et contumelia.

aut	{	extraordinaria, quibus imponitur poena pro modo delicti arbitrio judicis (M. 4. Dist. 2. M. 19. Dist. 1. P. 23.). Horum species sunt:	}	Peculatus
				Repetundarum
				Seditio
				Concussio
				Praevaricatio
				Stellionatus
				Abigeatus
				Incendium.

De publicis delictis ordinariis,

et primum de crimine laesae Majestatis.

Crimen laesae Majestatis est illud, quod contra Imperatorem vel republicam aut statum illius committitur. Quo tenetur de nostro jure et is, cujus ope, consilio, dolo malo, adversus communem tranquillitatem aliquid molitur; veluti, si quis perduellionis reus est et procurat, ut armati homines cum telis lapidibusve in urbe sint convenientque adversus rempublicam, et similia (M. 27.) Poena hujus criminis amissionem vitae, famae et bonorum sustinet (N. 3. Jus. Prov. K. 30 et K. 41.)

Huc pertinet et blasphemia in Deum seu crimen laesae Majestatis Divinae, quod punitur extractione linguae per cervicem (M. 2.)

De Jure Caesareo crimen laesae Majestatis etiam post mortem nocentium instaurari vel inchoari potest.

De adulteriis, stupro et raptu.

Adulterium dicitur quasi transitio ad alterius thorum. Committitur in nuptas et punitur gladio (M. 29.) Stuprum est illicitus coitus cum virgine vel vidua honeste vivente; estque aut voluntarium, quod fit volente virgine vel vidua (M. 30. Dist. 1.), aut violentum, quando virgines vel viduae per vim opprimuntur. Et hoc aliquando habet sibi annexum raptum (N. 30. Dist. 2.) Stupri voluntarii poena est virgarum castigatio (M. 30. Dist. 1.); violenti autem est decollatio aut rotae impositio, praesertim quando sunt personae viliores (M. 34.)

De Jure Caesareo lex Julia de adulteriis poenam irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidiae bonorum; si humiles, corporis coercionem cum relegatione. Quod tamen intellige, quum quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viventem stupraverit; nam si per vim raptus virginis vel viduae vel sanctimonialis fuerit perpetratus, tunc et raptores et ii qui opem huic flagitio dederunt, capite puniuntur. Nefarios enim ejusmodi coitus — ut inquit Imperator — poenis corrigi, non praemiis honorari convenit.

Licet Jure Caesareo gravissime interdicatur, ne rapta raptori legitimo matrimonio copuletur, tamen de Jure nostro, quod in eo sequitur Canones, si vult rapta, id admittitur; sumpta tamen prius poena de raptore, arbitrio judicum imposita (*M. 36.*)

Textus Juris Caesarei talis est: „Meminerimus itaque pro raptu mulierum, sive jam desponsatae fuerint vel maritis conjunctae, sive non, vel etiam si viduae sint, legem antea posuisse et capitali supplicio subjecisse non tantum raptores, verum etiam comites eorum, nec non alios, qui eis auxilium tempore invasionis contulisse noscuntur“ etc. Paulo post: „Illo specialiter adjecto, ut nulla sit mulieri vel virgini raptae licentia, raptoris eligere matrimonium, sed cui parentes voluerint, excepto raptore, legitimo matrimonio copulari etc. Sancimus itaque, si rapta mulier cujuscunque sit conditionis vel aetatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parentibus praesertim non consentientibus, nec ex beneficio legis nec ex testamento raptoris hereditatem suscipere, vel quocunque modo substantiam vindicare etc. Nam nefarios hujusmodi coitus corrigi, non praemiis honorari convenit. Quod si parentes hujusmodi sceleri consenserint, substantia raptoris et aliorum, qui sceleris participes erant, fisci juribus vindicetur. Quam interpretationem non in futuris saltem casibus, verum et in praeteritis valere sancimus“ etc. — Et in Codice inquit: „Raptores virginum honestarum vel ingenuarum, sive jam desponsatae fuerint sive non etc., capitis supplicio plectendos decernimus etc. Nec fit facultas raptae virgini vel viduae, vel cuilibet mulieri, raptorem suum sibi maritum exposcere; sed cui parentes voluerint, excepto raptore, eam legitimo copulent matrimonio, quoniam nullo modo, nulloque tempore a Nostra Serenitate datur licentia eis consentire, qui hostili more in Nostra republica matrimonia student sibi conjungere etc.“

Huc pertinent: 1. Incestus, qui est consanguineorum, ut ascendentium et descendantium vel collateralium proximorum abusus, et imponitur incestuosis gravior poena quam adulteris (*N. 1.*)

2. Lenocinium, cum quis quaestum ex adulterio stuprove uxoris filiaeve suae, aut aliarum virginum vel viduarum facit. Hoc flagitium quoque capitis supplicio coercetur. (*N. 2.*)

3. Peccatum contra naturam; si quis cum masculis vel brutis nefandam libidinem exercere audet, tum quoque gladio punitur. De consuetudine autem nostra tales ad rogam condempnantur.

Maritus uxorem, pater filiam, impune potest occidere, si uxorem in adulterio vel filiam in stuproprehenderit (*M. 39.*)

De vi publica.

Vis publica, quam nos vulgari sermone *noc* appellamus, dicitur, quando cum armis violentia committitur. Ejus species apud nos multae sunt:

Prima, si quis in hoc inclyto regno manu armata alicujus bona, arces, oppida, fundos, vineas, hortos, feudum et alia bona allodialia, ingreditur et non jure possidet (*N. 3. Jus Prov. L. 3., 4., 5., 11.*). Quum nemini liceat arma sumere nisi legibus administrantibus, aut ad sui defensionem, ideo qui arma sumunt ad invadendum alios vel aliorum bona, non modo illis in quos ea stringunt, verum et reipublicae, cujus interest arma non moveri, vim inferre dicuntur.

Tales violatores juris mulctantur famae, capitis et bonorum amissione, quae regio fisco applicantur (*N. 3. Jus Prov. L. 5.*)

De Jure Communi poena est deportatio, si est persona libera; si vero serva, damnatio in metallum; idque si metu et exhortatione domini vim publicam commiserit. Nam si inscio domino criminis reus est factus, ultimo supplicio afficitur.

Secunda species, quae vulgo *fwalt, wey bog, a uof* dici potest, est, quando quis cum telo in aedes alicujus irruit, impetum facit, armatus aliquem insequitur, fores effringit, aliquem illic verberat, laedit, vulnerat, interficit, et simile quid committit. Talis cum eo qui auxiliatus est, capitaliter apud nos punitur (*N. 11. et N. 12.*). Hac tamen poena eximitur, qui ex alterius domo conjugem liberos, clientes, famulos, famulasve repetens, aliquem contradicentem aut impediendum ibi fortuito laeserit; licet pro aestimatione excessus teneatur (*N. 13.*)

Tertia species videtur esse, quam nos *wehtrjñh sntet, wehtrjñost* dicimus, quando quis solus vel cum aliis gladium suum vibrat et corpori alicujus nocere conatur, licet non vulneravit (*N. 19. Jus Prov. L. 36.*); item si quempiam quis equo dejecit (*N. 21. Jus Prov. L. 37.*); vel nuntium sive tabellarium percutit, et ei literas aufert (*N. 22. Jus Prov. L. 38.*) Hujusmodi delinquentes pro ratione circumstantiarum arbitrio judicis puniuntur (*N. 25. Dist. 1.*)

Cum liberum corpus nullam recipiat aestimationem, et cicatricum ac deformitatum vix fieri possit sufficiens compensatio: judices in eam curam et cogitationem incumbere sedulo debent, ut tales excessus potius amica transactione, quam judiciali processu tollantur (*S. 14.*)

Quod quis ob tutelam sui corporis fecerit, id jure fecisse existimatur, et ideo extra noxam habetur; qui dum vim atque injuriam alterius a se propulsans, aliquem interficit (*N. 44.*)

Est haec lex non scripta, sed nata, quam non didicimus, accepimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus, ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela latronum aut inimicorum incidisset, omnis ratio honesta esset expediendae salutis. Imo duo sunt injustitiae genera: Unum eorum, qui inferunt; alterum eorum, qui illatam injuriam a se non propulsant. Qui nempe se non defendit nec obsistit injuriae, dum potest, tam est in vitio, ac si parentes, amicos aut patriam proderet.

De vi privata.

Vis privata committitur, quando quis sine armis, in alterius res vel corpus impetum facit; ut si quis id quod sibi deberi putat, non apud judicem, sed manu sua reposcat, aliisque eripiat. Vel si quis sine judicis autoritate res debitoris occupet, bona litigiosa per judicem sigillata reseret et sigilla publica in juris contemptum laceret. Et talis apud nos poenam capitis incurrit (*D. 33.*). De Jure civili Romano vis privata tertia parte bonorum et infamia mulctatur.

Huc pertinet etiam excessus, quem vulgo $\pi\eta\theta\acute{\iota}$ appellamus; veluti si quis in silva alterius ligna secat, gramen in fundis alienis defalcet, arbores et vites in vineis effodit, in fluminibus alienis piscatur, aut servitute interdicta non abstinet. Hujusmodi mulctantur decem sexagenis grossorum, et damnum pro aestimatione judicis per eos resarcitur (*Q. 1. Dist. 1. Jus Prov. L. 41.*)

Qui de nocte taliter delinquant, furti supplicio tenentur, si fuerint subditi (*Jus Prov. L. 43.*)

Qui terminis motis et alio sine possessoris consensu translatis, agros vel fundos mutat, mulctatur 20 sexag. gr. (*Q. 2. Dist. 1. Jus Prov. L. 45.*)

De Jure Caesareo movens terminos finium causa positos, mulctatur quinquaginta aureis.

De usuris et crimine partitorum.

Usura nihil aliud est, nisi id quod rei mutuatae accedit ipsius rei usus gratia. Nemo enim cogitur de proprio esse beneficus, si nolit. Quicquid itaque ultra sortem pro usu rei, mutuato petitur, id pro usura habetur.

De Jure Civili usurae aliae erant majores, dictae centesimae, ex eo quod centesimo mense aequabant sortem. Apud veteres nempe non annuae sicut apud nos, sed menstruae erant. Et tales hodie in trajectitia saltem pecunia admittuntur. Aliae vero erant minores, in quibus illustres in anno de centum aureis quatuor aureos, mercatores octo aureos, aliae vero personae

reliquae, saltem de centum aureis senos aureos singulis annis obtinebant; quod et apud nos servatur (*Jus Prov. P. 1.*)

Quum usurae debeant esse pactae certa quantitate a legibus definita, apud nos Constitutione Provinciali sub litera *P. 1.* cavetur, ne quis pro centum sexagenis grossorum mutuo alicui datis plus quam senas sexagenas quotannis nomine usurae accipiat. Secus faciens infamia notatur et omni juris beneficio excluditur; imo et pecuniam sub illicita usura creditam amittit (*O. 7. Jus Prov. P. 1.*)

Ejusmodi illicita usura de Jure Provinciali fit trifariam: Primo quidem modo dicto, si quis plus quam senas sexagenas grossorum pro centum sexagenis gross. accipiat. Secundo, si quis ultra solitam usuram, a debitore vestes, equos, pellicia et id genus mercium majoris pretii, recipiat. Tertio, si quis monetam argenteam vel auream majoris, quam valet, per se aestimatam, mutuaverit.

Anno Salutis 1575 fer. 3. post Matthaei in Synodo celebrata, crimen partitorum, quod variis modis committitur, sub poena ammissionis famae, vitae et facultatum est interdictum.

Licet de Jure nostro usura et interesse nonnunquam confundantur, tamen proprie interesse dicitur lucrum cessans et damnum ex mora debentis emergens, ut si inter contrahentes aliquid non praestetur promissum (*H. 35. H. 36.*)

De homicidio.

Homicidium notius est quam ut definiatur. Et dicitur quasi hominis occisio. De jure nostro est aut atrox, quod spoliū vel rapinam conjunctam habet, mord; aut minus atrox, quod rapina caret, mraǰba. (*N. 28.*) Primae speciei homicida equo alligatus, ad supplicium trahitur et contusis ossibus rotae imponitur (*N. 30.*); posterioris vero speciei saltem gladio punitur (*N. 31. Dist. 1. & 3.*)

Homicidium committitur multis modis: Telo, ut dictum est; veneno, ut si quis mala potione aliquem extinguat, vel foetum illicitis mediis virgo aut vidua expellat aut in latrinam vel pateum demittat (*N. 35.*) Ejusmodi homicida pro aestimatione judicem capitaliter punitur (*N. 36.*). Is quoque homicidium committit, qui mandat vel causam praebet, ut aliquis interficiatur (*N. 32. N. 52.*)

Qui aggressorem, vel quemcunque alium in dubio vitae constitutus, occiderit, poena homicidii non tenetur. Defensor nempe propriae salutis in nullo peccare videtur (*N. 16. S. 16.*)

Huc illa pertinent:

Pellere vim vi, jura sinunt, et vulnere vulnus.

It. Vim vi jura sinunt, fraudemque repellere fraude,
Exemploque licet ludere quemque suo.

Et illa Ciceronis, quae supra Tit. de Vi publica posuimus.

Nec is poenam homicidii sustinet, qui non voluntate, sed casu fortuito, eo locorum ubi hominibus aditus est reclusus, aliquem interficiat, licet pecuniaria mulcta teneatur (*M. 6. Dist. 4. N. 46. Dist. 1.*)

Excipe, si in via publica aut vico, qua homines transeunt, casu fortuito sine dolo quem occidisti; licet occisum antea non videris, tamen culpae homicidii reus es (*N. 47.*)

Si baro, eques vel civis alicui domino subditum interficiat, mulctatur trecentis sexagenis gross., quarum duae partes liberis vel amicis occisi, tertia vero domino directo adjudicatur. Si autem totam summam dominus interfecti apud se retinet, tenetur conjugem, liberos vel amicos interfecti manumittere, et illi poterunt vel sine domino manere, vel alium pro libito vicissim eligere (*N. 42. Dist. 1. Jus Prov. K. 35.*). Hoc privilegio homo servus aut rusticus non gaudet, verum si in flagranti crimine, aut quod dicitur, in ipso facto comprehensus fuerit, statim condemnatur et capitis supplicio afficitur. Secus fit in conjecturis (*Jus Prov. K. 35.*)

Quum pro homicidio patris, plus competat liberis agere, quam uxori, ideo libellus accusatorius et liberos ipsos continere debet (*N. 57.*). Hoc fit ideo: Uxor nisi voluerit, alium maritum potest habere, liberi vero alium patrem habere non possunt. Relativa nempe posita se ponunt, et perempta se perimunt.

Quia secundum Constitutionem Carolinam noxa caput sequitur, idcirco actionem homicidii illic ubi reus domicilium habet, persequimur (*N. 39. Jus Prov. A. 7. X. 10 et in seq.*). Ad hoc privilegium extranei, peregrini, servi, subditi et id genus alii non pertinent (*N. 43. Jus Prov. K. 36.*)

Parentes suos liberos, aut cognati amicos, qui aliquod homicidium aut maleficium perpetrarunt, non diutius nisi diem et noctem recipiant, nisi ipsi quoque eadem poena, qua homicidae, velint puniri (*Jus Prov. K. 33. circa finem.*)

Licet duae partes bonorum fugitivi homicidae et intra annum non revertentis, liberis aut amicis occisi, tertia liberis vel amicis fugitivi relicta, adjudicentur, non tamen per id homicida, et qui opem ei tulerunt, liberantur, sed quocumque tempore conveniri possunt (*N. 41. Dist. 3. Jus Prov. K. 34. circa finem.*)

Pertinet huc foedissimum crimen parricidii, quod committitur, si quis in parentis aut filii aut filiae aut omnino affectionis

ejus, qui nuncupatione parricidii (ut sunt frater, soror, patruelis, patruus, avunculus, amita, consobrinus, consobrina, uxor, maritus, gener, socrus, vitricus, privignus, privigna) continetur — fata praeparaverit, sive clam, sive palam id enisus fuerit, poena parricidii puniatur, et neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii solenni poenae subjungetur, sed insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo et vipera et simia, et inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium contuberniis misceatur, et ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem projiciatur; ut omni elementorum usu vivus carere incipiat et ei coelum superstiti, terra mortuo auferatur (*N. 27. Dist. 3.*)

Infans vel furiosus, si homicidium vel parricidium commiserint, lege Cornelia non tenentur. Alterum nempe innocentia consilii tuetur, alterum fati infelicitas excusat; furiosus namque satis ipso furore punitur (*N. 31. Dist. 2.*)

De violatione sepulchrorum.

Si quis dolo malo sepulchrum alicujus violaverit, et inde vel corpus mortuum, vel ossa, vel aliquid aliud abstulerit, in poenam capitalem incurrit (*O. 3.*)

De Jure Communi decem pondo auri tenetur fisco ejusmodi violator inferre.

De crimine falsi.

Crimen falsi dicitur, quando veritas fraudulenter et dolose in mendacium mutatur (*O. 5. Dist. 1.*). Committitur quadriariam: Primo, ubi aliquis falsum testimonium ex mercede certa vel alia simili causa dicit, et in eo veritatem caelat (*O. 5. Dist. 2.*). Secundo, si quis in testamentis, tabulis et instrumentis publicis vel etiam privatis aliqua contra voluntatem principalium, quorum interest tabulas integras vel instrumenta habere, deleat, immutet vel sigillis falsis muniat (*O. 5. Dist. 3.*). Tertio, si quis publicam monetam radat, tingat, fingat, mensuras publicas, vendendo et emendo, non probatas habeat illisque utatur (*O. 5. Dist. 4.*). Quarto, si quis falsis instrumentis et nummis sciens utitur et mercatur; item, si quis se pro milite, doctore vel nobili gerat, falso diplomate utatur, quo tuto comere aliquo possit, vel qui suum nomen in alterius fraudem mutat (*O. 5. Dist. 5.*)

Poenam falsarii testis est linguae per cervicem extractio (*B. 75. I. 39.*). Qui instrumento per solutionem annullato alicui, data opera, negotium facesserit, uti perduellis mulctatur, et non tantum infamis efficitur, sed etiam bona ipsius fisco sibi vendicat (*O. 6. Jus Prov. O. 32.*)

De crimine ambitus.

Crimen ambitus committitur, quando quis pecunia facit se eligi ad aliquam administrationem vel dignitatem. Hujus poena est de Jure Communi deportatio, apud nos vero talis redditur infamis (O. 8.)

De Jure Provinciali, qui crimine ambitus notatur, non tantum fit infamis, verum etiam supplicio capitali et amissione bonorum punitur (*Jus Prov. B. 12.*)

De receptatione et occultatione latronum.

Receptatores puniuntur eadem poena, qua illi, quos occultant (O. 30.)

Jure Caesareo pessimum genus receptatorum habetur, sine quibus latere nemo diu potest; et praecipitur, ut perinde puniantur atque malefici, nisi forte vel affines vel cognati eorum fuerint. Nam hi neque absolventi neque severe admodum sunt puniendi; non enim par est horum delictum et eorum, qui nihil ad se pertinentes maleficos recipiunt. Ac in pari causa habendi sunt, qui cum apprehendere maleficos possent, pecunia accepta vel surreptorum parte, eos dimiserunt.

Si quis cognatus apud nos maleficum ad se receperit, diem ac noctem eum quidem occultare potest, sed postea depellere eum jubetur (*Jus Prov. K. 33. in fn.*)

De poena ebrietatis.

Anno 1556 fer. 4. post Quasimodo Dominicam in Comitibus celebratis in praesentia imperatoris Ferdinandi, ab omnibus statibus regni Boemiae statutum et receptum est, ut si quis aliquod poculum magnum, plenum vel medium, alicui praebibat, mulctetur decem sexagenis grossorum.

Convictus de ebrietate in Judicio Provinciali Minore, iis temporibus, quae taxandis litium expensis de jure sunt praefixa, comparere et praedictam mulctam persolvere cogebatur. (O utinam Deus ejusmodi pestem a nobis averteret, nosque potius faceret suae sanctae sobrietatis et misericordiae organa! Qui nempe alterum cogit, ut se plus quam opus est, inebriet, secundum Augustinum minus malum illi erat, si carnem ejus vulneraret gladio, quam animam per ebrietatem necaret. Huc illud vulgare: Ebrietas frangit, quicquid sapientia tangit.)

De delictis privatis ordinariis,

et primum de furto.

Furtum nihil aliud est nisi contrectatio fraudulenta rei alienae, mobilis, corporalis, vel etiam usus ejus, possessionisve, quae fit animo lucri faciendi, invito domino (*P. 1.*)

Furtum dicitur a furvo seu nigro, quod clam et obscure fiat, et plerumque de nocte; vel a ferendo et a portando.

Id aequè naturali ac divino jure est prohibitum (*P. 2.*).

Estque aut manifestum, quando fur in ipso facto vel alibi cum re furtiva deprehenditur; aut non manifestum, quod committitur sine deprehensione dicta (*P. 3.*)

Olim poena erat furti in quadruplum vel duplum, si maioris aestimationis persona fit, recompensatio; minoris autem aestimationis fures virgis, fustibus vel ostracismo mulctabantur. Hodie tamen fur poenam luit in corpore. Ob delicti enim frequentiam et juxta Constitutionem Friderici Primi Imperatoris poena furti est laqueus, furca vel patibulum (*P. 4. Dist. 1.*) Parcitur tamen aliquando aetati (*P. 14.*). Dicitur Fridericus Imp. constituit, eum qui quinque solidos aut plus furaretur, laqueo suspendendum esse; si minus, scopis et forcipe excoriandum et tendendum.

Ementes inscienter res furtivas tenentur eas sine refusione pretii, proprietariis restituere, nec possunt eas pro pretio retinere. Id fit ideo, ut in posterum discant cautius mercari (*H. 11. Dist. 2. P. 15. Jus Prov. L. 24*)

Canon est: Si quid invenisti et non reddidisti, rapuisti; quantum potuisti, fecisti: quia plus non invenisti, ideo plus non rapuisti. Deus cor interrogat, non manum. Multi sine peccato putant esse, si alienum, quod invenerint, retineant et dicunt: Deus mihi dedit, cui habeo reddere? quasi dicant, nulli. Discant ergo, peccatum simile esse rapinae, si quis inventa non reddit. (*Vide Jus Prag. P. 17.*)

Furti poena tenentur et illi, quorum ope, consilio vel quoquomodo furtum est factum. (*De his vide supra Titulum de delictis. — H. 11. Dist. 3. N. 8. P. 5. et P. 6. Jus Prov. L. 17. L. 33.*)

Furtum majus de nocte perpetratum in horto, vinea et fundis laqueo, minus vero de die commissum, oculorum privatione punitur (*P. 19.*). Talem furem si quis interfecerit, nihil amittit, dum duos obulos capiti ipsius imponit (*P. 18 et P. 20.*)

Pater contra filium, maritus contra uxorem actione furti non potest agere, nisi actione amotarum verum contra voluntatem. Actiones nempe hujusmodi sunt famosae (*P. 13.*)

Huc pertinet et plagium, quando quis abducit et celat patri filium, domino servum, reipublicae civem, eosque sciens

vendit. Plagiarius aut in metallum condemnabatur, aut bestiis subiciebatur; apud nos vero in partes dissecatur (*O. 4.*)

Huc pertinet et sacrilegium, quando quis auferat rem sacram. Et talis sacrilegus quoque furca suspenditur (*O. 12.*)

De Lege Aquilia et pauperie quadrupedum.

Damnum ex lege Aquilia dicitur, quando quis dolo, culpa vel injuria servum aut quadrupedem alterius occidit, vulneravit, vel alioqui res ejus fregit, rupit aut laesit. Denominatum a demo, quasi ademptio vel diminutio patrimonii nostri (*R. 16. Dist. 1.*)

Injuria dico, ut excludam quadrupedes, quae non damnum, sed pauperiem faciunt. In iis enim, siquidem sensu carent, nulla fieri potest injuria, itaque nihil contra jus videntur facere. Hanc legem Gallus Aquilius, tribunus plebis, a quo et denominationem habet, introduxit.

Imperitia et negligentia culpa quoque annumerari solet; ideoque non solum in medico locum habet, verum etiam in artificibus, suas artes profitentibus (*K. 3. 5. Dist. 1. 2. 3. 4.*) Medicus excusatur, si adhibuit diligentiam secundum praecepta artis. Hinc illud poetae:

Non est in medico, semper relevetur ut aeger,
Interdum docta plus valet arte malum.

Actione Legis Aquiliae non tantum tenetur is qui per se damnum dat, verum etiam qui iis, quorum parere est necesse, mandat, eosve adjuvat, et occasionem quibuscunque modis damno praestat. Hinc illa sub litera *R. 21. Dist. 2. 3.*: „Noxa caput sequitur.“ Et „Qui per alium facit, perinde est, ac si faceret per se ipsum.“ Et „Qui occasionem praestat, ipse damnum dedisse videtur.“

Qui ad jussum alterius, cui parere non tenetur, damnum dat, is Lege Aquilia perinde ac mandans obligatur (*R. 21. Dist. 4.*)

Si pons frangatur ex onere rerum, vector facit damnum in curru et equis, dominus vero in rebus vectis (*R. 23. Dist. 1.*) Similiter, si vinum vehatur et dolium ob vetustatem corrumpatur, damnum erit domini illius vini, et non vectoris (*R. 23. Dist. 1.*)

Si civis civem sine culpa per injuriam in vincula coniciat, resarciat vinculato damnum, ad quod occasione illius pervenit, et totidem dies vicissim detinebitur in carcere; nisi forte secus inter illos fuerit conventum (*S. 8. Dist. 1.*). Extraneis et peregrinis saltem damnum praestatur (*S. 8. Dist. 2.*)

Ad Legem Aquiliam et familia, hoc est famuli famulaeque, pertinent. Si servus vel serva alicui pro servitiis ad certum

tempus praestandis compromissum facit, postea apud alium servit, ad eum redire tenetur, cui prius servire promisit. Secus faciens, detineri potest in vinculis, pane modico duobus denariis comparato in diem contentus, usque ad terminum compromissum (*S. 10. Dist. 1 et 2.*)

Vide, ne aliquem in familiam de subditis sine consensu hereditarii domini recipias, nisi juxta *Constit.* anno praesenti fer. 2. post Felicis in Synodo promulgatam, mulctari velis 50 sex. grossorum.

Is qui familiae justum pretium detinet, mulctatur Jure Provinciali in quadruplum, expensis etiam superadditis (*M. 34.*)

In quantum obligetur civis, si subditum alicujus interficiat, lege Titulum de Homicidio.

In actionibus Legis Aquiliae, de jure nostro ante omnia ocularis inspectio requiritur (*K. 19. Dist. 2. K. 24.*). Quadrupedes si tibi pauperiem fecerint, de illa pauperie certio rem reddito magistratum, vel alios quos vis fide dignos, et quantum erit justum, aestimatione magistratus obtinebis, ac quidem cum eo, quod in quadrupedes occasione curae insumpseris (*R. 25. Dist. 2. et 3. Jus Prov. L. 45.*)

Qui alterius quadrupedem injuria occidit, praestabat de jure romano (quod et nos sequimur) aestimationem damni, quanti plurimi eo anno illa quadrupes vendi potuit (*R. 14.*); in aliis vero damnis, injuria et culpa datis, ut si quis alicui urendo, frangendo, depascendo, secundo damnum det, praestatur solutio rei corruptae, quanti illa res plurimi valuit, intra triginta dies proxime elapsos (*R. 15. S. 5.*)

Nemo feras silvestres, quadrupedes saevas et indomitas, domi suae alat, nisi velit mulctari pro aestimatione judicis (*R. 30.*). Imo et equo saevo ac indomito appendere debes signum cautionis vel clamare, ne quis proxime ad quadrupedem illam accedat (*S. 1.*)

De injuriis.

Licet injuria generaliter accipiatur pro eo quod non jure fit, quasi non juria, *βεζπρωμ*, ita ut veluti genus comprehendat furtum, rapinam, damnum et quicquid tandem non jure fit: tamen hoc titulo aliud injuriam intelligimus, quam contumeliam a contemendo dictam, quando aliquis dolo malo liberi hominis corpus, dignitatem vel famam laedit (*Q. 12. Dist. 1 et 2.*)

Dico: Dolo malo. Nam si quis ioco certando aut etiam invitus quem laedit, actione injuriarum non tenetur. Injuria n. procedit ex affectu facientis (*Q. 12. Dist. 3.*) Et reus in hoc casu probare debet, se non animo injuriandi laesisse aliquem.

Secundum Imperatorem injuria fit quatuor modis:

I. Re, ut quoties manus alicui inferuntur et corpus alicujus fustibus vel pugnis aut verberibus laeditur. Haec species injuria videtur plus pertinere ad vim privatam, secundum Jura nostra (*N. 11. N. 12. N. 15 et seq.*), vel secundum Jus Romanum ad vindictam armatam, de qua supra.

II. Verbis, ut quando quis ad alterius ignominiam, verba contumeliosa et alicujus infamiam notantia profert, existimationemque aliorum laedit. (*R. 1. R. 2. Q. 13. Q. 14. Q. 15. Jus Prov. K. 19.*) Haec verbalis injuria et convicium a vocum concertatione, quasi convocium juxta Labeonis sententiam, dici potest. De Jure Caesareo contumelia videtur pertinere ad injuriam, quae re, liberis et gestu infertur; convicium vero ad injuriam verbalem.

Pro convicio vel injuria verbali haec habentur: Ut si quem latronem, proditorem, perduellem, infamem, pellicis filium, falsarium, spurium, furem, feminam scortum vocaveris (*Q. 17. Jus Prov. K. 19.*)

Si quis provocatus verba injuriosa dicit, non tenetur de verbis injuriosis, siquidem magis repellit, quam impellit. Non debeo nempe illi servare honorem, qui mihi vituperium facit.

Injuriae verbalis poena est non saltem revocatio, quae conviciatorem reddit infamem (*Q. 17. Jus Prov. K. 18.*), verum et incarceration ad spatium duarum septimanarum (*Q. 19. Dist. 2.*) ac damnorum refugio (*Prov. K. 19.*)

Hic locum habent cartae incisae, quae pro vindicanda injuria mittuntur, ad quas nisi intra quatuordecim dies aliquis respondeat, crimen convicii quoque incurrit (*Q. 25. Jus Prov. K. 20.*)

Est et alia convicii seu verbalis injuria species, quam vocare licet contumeliam, minus atrocem, ut si quis alicujus famam qualitercumque, excepta superiore specie, denigrare studeat, veluti, si objeceris alicui, quod vera non dicat aut non scribat, quot indignum sit conversatione bonorum, quod in omni foro illius accusationem rejicere possis, quod aliqua vi et injusto titulo possideat, et his similia. Convictus minus atrocis injuriae, mulctatur de Jure Prag. 10 sexag. gross. et spatio septem dierum carcere punitur (*R. 5. Dist. 1.*) Si vero pecuniariam mulctam quis solvere non potest, punitur carcere spatio trium mensium (*R. 5. Dist. 2.*). De Jure Prov. ejusmodi injuriosus viginti sexag. gross. mulctatur (*K. 19. cis finem.*)

Si quis accusatus injuriae verbalis, excipiendo contra actorem, dixerit se calore irae aut per ebrietatem in injuriam prolapsus esse, ejusmodi arbitrio judicum punitur, poenae tamen revocationis non subjacet (*Q. 22.*)

Huc illud Catonis:

**Quod potu peccas, ignoscere tu tibi noli,
Nam nullum crimen vini est, sed culpa bibentis.**

Qui itaque vult vitam suam diligere et videre dies bonos coerceat linguam suam a malo et labia sua ne loquantur dolum, quaerat pacem et persequatur eam. Huc illud tritum: „Diffamare cave, nam revocare grave!“

III. Literis, ut si quis famosos libellos ad infamiam alicujus scribat, vel scribi aut componi curet.

Poena ejusmodi non tantum capitalis est, sed etiam talis in quatuor partes dissecatur (*R. 10. Jus Prov. L. 15.*) Omnium n. injuriarum gravissime punitur haec injuriae species; nam qui casu libellum famosum invenit, nec statim laceravit aut igni tradidit, punitur carcere, in quo per integrum annum detinetur (*R. 12. Prov. L. 15.*)

Ob libellos famosos nemo redditur infamis (*R. 11. Jus Prov. L. 15.*)

IV. Gestu, ut si quis utatur veste lugubri vel squalida ad injuriam alicujus, barbam, capillosque demittat, vel alioqui faciem quis mutet, sive linguam in contumeliam alicujus extendat.

De delictis extraordinariis.

Delictorum extraordinariorum et quae arbitrio judicum de jure nostro puniuntur, octo species recensentur. De his pauca ordine subjiciam.

Crimen repetundarum. Hoc committitur, quando is qui in publico officio est, propter munera aliquid facit, quod facere non debet; vel quando multas de maleficiis sumptas, in suum commodum convertit (*O. 9.*)

Crimen peculatus. Quando quis pecuniam publicam, tempore administrationis officii sui, furatur. Jure Romano ejusmodi capitali supplicio punitur (*O. 10.*) Huc illud Ciceronis: Qui reipublicae praefuturi sunt, duo Platonis ut praecepta teneant: Unum, ut utilitatem civium sic tueantur, ut quaecumque agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipublicae curent, ne dum aliquam partem tueantur, reliquas deserant.

Seditio. Quando quis movet et concitat populum contra magistratum (*O. 13.*); talis jure veteri aut in furca suspendebatur, aut bestiis subjiciebatur, aut in insulam deportabatur.

Concussio. Hoc delicto tenetur is, qui occasione alicujus dignitatis vel officii, quod gerit, aliquem premit et debitam justitiam illi non administrat (*O. 26.*)

Crimen praevaricationis. Praevaricari dicitur ille, qui aliquem accusans fictitias probationes adduxit, omittendo veras.

Advocatus praevaricatur, dum partem adversam prodita illi causa adjuvat, et substantialia suae partis sciens omittit (O. 27. Dist. 1. et 2.)

Si iudex contra officium suum, arcana alicui parti revelat, vel iudicans illi consilium dat, capitis supplicium incurrit (A. 8. A. 15. Dist. 1. Prov. B. 28.)

Eadem poena et advocatus praevaricator punitur (B. 25. Dist. 2. et B. 27. Dist. 2. Prov. V. 2. et V. 3.)

Stellionatus. Illud crimen habet locum, quando quis varietatis et mendacii est reus, ut si quis unam et eandem rem pluribus scienter vendat, oppignoret, aut in contractu fraudulentem et dolose bonam rem ostendat, et tandem peracto contractu pejorem, quod Judaei Christianis facere solent, emptori tradat (O. 28. Dist. 1. et 2.)

Abigeatus. Committitur, quando quis dolo malo alienis insidiatur animalibus et ea abducit (O. 29.)

Qui saepius hoc crimine delinquit, punitur de jure civili quoque gladio.

Incendium. Qui sciens et prudens quid comburit, igne necatur (O. 14.); inscius tenetur damnum resarcire (O. 17.) Sed in casu fortuito et fato inevitabili quisque meretur veniam (O. 18.)

Quomodo et quibus modis in Jure nostro incendiarii delinquant, vide Tit. integrum De incendiariis, de modo restinguendi incendium sub litera O. 15. et seq. usque ad lit. O. 25. Nostri n. propositi non est, omnia hic usque ad amussim tractare.

Sed de Processu nostro hactenus dixisse sufficiat. Exactionem diligentioreque Juris Bohemici cognitionem quisque in latiore Juris Civilis Pragensis et Constitutionum Provincialium fonte et doctrina videre et legere potes.

Seneca 18. lib. Epistol. 108. Epist.

Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit, ac contra ille pusillus ac degener, qui oblectatur et de ordine mundi male existimat, et emendare mavult deos quam se.

F i n i s.

Index titulorum hujus „Processus“.

	Pag.
I. De Judicio et personis in eo legitime comparentibus	7
II. De Judicis aditione	12
III. De Citatione	13
IV. De Comparitione	14
V. De Contumacia	—
VI. De Libello accusatorio	16
VII. De Procuratoribus et mandatariis	18
VIII. De Dilationibus seu induciis ad deliberandum vel probandum partibus dandis	19
IX. De Sadsidationibus	20
X. De Exceptionibus	21
XI. De Usucapione et praescriptione	23
XII. De Litis contestatione	26
XIII. De Probationibus	27
XIV. De Probatione per evidentiam facti	28
XV. De Probatione per confessionem	—
XVI. De Probatione per testes	29
XVII. De Probatione per instrumenta	31
XVIII. De Testamentis	32
XIX. De Impugnatione testamentorum	33
XX. De Exhereditatione et praeteritione liberorum	34
XXI. De Successione ab intestato	35
XXII. De Nuptiis et divortio	38
XXIII. De Tutelis et Sen. consulto Macedoniano	47
XXIV. De Arbore consanguinitatis	49
XXV. De Probatione per praesumptionem	51
XXVI. De Probatione per jusjurandum	52
XXVII. De Publicatione et impugnatione testium, eorumque depositione	53
XXVIII. De Allegatione et disputatione advocatorum	55
XXIX. De Conclusionem in causa	—
XXX. De Consultatione judicum	56
XXXI. De Sententiis	57
XXXII. De Declarationibus sententiarum	58
XXXIII. De Appellationibus	59
XXXIV. De Executione sententiae	60
XXXV. De Expensis seu viatico repetendo	—
XXXVI. De Arresto	64

In fine additus est tractatus, in quo continentur haec capita :

De poenis et eorum attributis, 63.

De publicis delictis ordinariis: De crimine laesae Majestatis, 67. De adulterio, stupro et raptu, 67. De vi publica, 69. De vi privata, 70. De usuris et crimine partitorum, 70. De homicidio, 71. De violatione sepulchrorum, 73. De crimine falsi, 73. De crimine ambitus, 74. De receptatione et occultatione latronum, 74. De poena ebrietatis, 74.

De delictis privatis ordinariis: De furto, 75. De lege Aquilia et pauperie quadrupedum, 76. De injuriis, et quot modis fiant, 77.

De delictis extraordinariis: De crimine repetundarum, 79. De peculatu, 79. De seditione, 79. De concussionē, 79. De praevaricatione, 80. De stellionatu, 80. De abigatu, 80. De incendio et incendiariis, 80.

INDEX MATERIARUM

hoc opusculo comprehensarum.

	Pag.
Abigatus crimen et poena eius	80
Absens contumaciter, quomodo puniatur	15
Absens bis citatus pro audienda appellatione, privatur sibi adiudicatis in ea	60
Actor quis	8
Actor sequitur forum rei	12
Actor in quibus non sequitur forum rei	—
Actore non probente reus absolvitur	27
Actoris officium	8
Accusatio quid	65
Advocati salarium quod licitum	18
Advocati officium in quo consistit	—
Adulterium quid et quae eius poena	67
Affectus punitur etiam non sequuto effectu	64
Affectus probatur ex indicis	—
Affinitatis genera	39
Aggressor licite occidi potest	71
Agnati a cognatis quomodo differant	37
Allegatio quo ordine fiat	55
Ambitus quid et quae eius poena	74
Anomala tutela quid	47
Appellatio quid et quotuplex	59

	Pag.
Appellatio fit gradatim	59
Appellatio quo tempore fiat	—
Appellatio debet fieri. modeste et citra injuriam judicis	—
Appellatione pendente nihil innovandum	—
Aquilia lege qui continentur	76
Arbor consanguinitatis quid et quotuplex	49
Arboris consanguinitatis declaratio	50
Arrestum quid, et unde dicatur	61
Arrestum firmatur spatio sex septimanarum	62
Baro, eques vel ciuis, occidens subditum alterius, qua poena punitur .	72
Blasphemae poena	67
Calphurnia mulier cui edicto causam dedit	19
Capti ab hostibus habent jus postliminii	14
Carceris injusti quae poena	76
Casualis homicida non fit reus homicidii	72
Citatio quid	13
Citatio quomodo fiat	—
Citatus secundo si non apparet, incarcerationur	—
Citatus quando a contumacia liberatur	—
Circumstantiae in maleficiis considerandae	64
Ciuis Pragensis non satisfacat de expensis	21
Comparitio quid, et quae illius forma	14
Conclusio in causa quomodo fiat	56
Concussio quid	79
Conditiones matrimonii quae	42
Confessus pro iudicato habetur	28
Conjuges quomodo sibi invicem succedant	37
Contrahens de praesenti cum duabus successive, primae adhaerere tenetur	44
Contumacia	14
Convicium	78
Crimen falsi quot modis committitur	73
Crimen laesae Majestatis quid	67
Crimen partitorum graviter est prohibitum	70
In criminalibus qualiter procedatur	65
In criminalibus oportet esse probationes omni exceptione majores . .	64
Curator de jure Caesareo cui dabatur	49
Damnatorum bona pertinent ad successores	66
Damnum ex lege Aquilia quid, et quomodo committatur	76
Debitor confessus arrestari potest	62
Defensor dicitur, qui pro reo postulat	18

	Pag.
Defensio corporis est licita	70
Delicta suos tenent autores	65
" ordinaria	67
" extraordinaria	79
Denunciatio quid, et ubi locum habet	65
Divortium quid	41
Divortium ex quibus causis fiat	—
Dolium si ob vetustatem corrumpitur, damnum est domini	76
Ebrietatis poena	74
Aetas non excusat a delicti poena, si in eam cadere potuit	64
Exceptio quid, et quod ejus officium	21
Exceptionis non probatae quae mulcta	22
Exceptionem opponere ante litis contestationem	—
Expensae litium quae et quotuplices	60
Expensas victus victori refundere tenetur	61
Expensarum actio quando institui debet	—
Expensarum sententia executioni quando mandatur	—
Exequutor sententiae quis	60
Falsi crimen	73
Familiae detinentis salarium, quae poena	77
Feras silvestres et indomitas non alas	—
Fides bona ab initio contractuum intervenire semper debet	25
Fidei bonae possessor fructus perceptos obtinet	24
Fidei malae possessor nunquam praescribit	25
Fidejussor confessus arrestari potest	62
Fidejussores idonei qui dicantur	21
Fratrum species	37
Furiosus non tenetur lege Cornelia	73
Furti species et ejus poena	75
Furti actio non datur contra conjugem vel filiam et contra	—
Furti poena tenentur et socii seu complices	—
Furtivam rem emens, tenetur eam sine pretio restituere	—
Furtum quid, et unde dicatur	—
Furtum committis, si id quod invenisti, non reddis	—
Glimphius multum potest in foro	64
Guarentigia de juro Saxonico quid	15
Hereditas delata quae dicatur	35
Homicidae quantum tempus ab agnatis recipi possint	72
Homicidii quot sunt genera	71

	Pag.
Homicidii actio cur plus liberis, quam uxori competit	72
Homicidium committitur multis modis	—
Homicida fugiens in qua qualitate suas res relinquit	—
Imperitia et negligentia annumeratur culpae	76
Impubes non potest contrahere nuptias	41
Incendii poena quae	80
Incestus quid	68
Injuria quid, et quod modis fiat	77
Injuriae verbalis magis atrocis poena	78
Injuriae minus atrocis poena	—
Injuriae quae fit famosis libellis, poena	79
Inquisitio quid	66
Instrumenta sunt duplicia	31
Inventarium seu repertorium quis curare debet	47
Judex quis dicatur	7
Judicis officia	7
In judicio coepta actio quomodo praescribatur	25
Juramenti tres comites esse debent	30
Jurandi formula ibidem	—
Juraturus primo audit juramentum, et tandem monetur conscientiae suae	53
Jus dicens cujus rei memor esse debet	64
Jusjurandum quid et quotuplex	52
Jusjurandum defertur in semiplena probatione	—
Lenocinii quae poena	68
Leuteratio quid dicatur	58
Libellus quid, quotuplex et quare edatur	16
Libellus instituitur oretenus	—
Libelli solennitates ibidem	—
Libello quot modis respondeatur	22
Libellus famosus	79
Liberorum species	36
Liberi quomodo succedunt parentibus	35
Liberi quatenus tenentur ex delictis parentum	65
Litis contestatio quid	26
Macedonianum S. consultum quid	48
Maleficii actio non transit in heredem rei	65
Maritus uxorem comprehensam in adulterio impune interficere potest	68
Matrimonii debent esse libera	41

	Pag.
Matrimonia quibus ex causis redintegrantur	42
In matrimoniali causa domesticum testimonium multum potest	44
Meretricem ducens juxta Canones remissionem peccatorum impetrat	—
Mulier adultera amittit dotem	—
Mulier nubens intra annum luctus, non incurrit infamiam	45
Notarii officium quod in examinatione testium	30
Notorium non eget probatione	28
Nuptiarum divisio	39
Nuptiae solvuntur morte et divortio	41
Nuptias non concubitus, sed consensus facit	39
Nuptiae quid	38
Nuptiae licitae et illicitae quae	39
Occidens aggressorem poena homicidii eximitur	71
Occultatores latronum quomodo puniuntur	74
Parentes quomodo succedunt liberis et quae eorum species	36
Partitorum crimen	75
Pater filiam adulteram impune occidere potest	68
Pauperies	76
Plagium quid et quae ejus poena	75
Parricidium quid et quae ejus poena	72
Peccatum contra naturam quod et ejus poena	68
Peculatus quid et quae illius poena	79
Peregrinus a suo hospite potest arrestari	62
Poena quomodo differat a multa	63
Poenarum genera	—
Poena injusti carceris	76
Possessio continua ubi requiritur	24
Postliminium qui retinent	13
Praesumptio quid et quotuplex	51
Praevaricatio	80
Probatio quid et quot ejus species	27
Probandum quid in foro	—
Procurator quid et quotuplex	18
Procuratur in criminalibus non admittitur	—
Procuratori quantum pro qualibet causa solvitur	—
Publicatio testium quomodo fiat	53
Publicari uno actu partium testimonia debent	54
In publicatione testium, concessum est excipere contra personas testium et eorum attestaciones	—

	Pag.
Quadrupede pauperiem faciente, quomodo procedendum	76
Quot modis delinqui possit	64
Quantum tempus homicidae ab agnatis recipi possint	72
Kapta raptori an possit nubere	68
Receptatores similiter ut malefici puniuntur	74
Relatio quid	57
Reo extincto extinguitur et poena	65
Repetundarum crimen	79
Reus quid et unde dicatur	8
Bei officium ibidem	—
Reus quotuplex	9
Reus in quibus casibus personaliter comparere debet	14, 18
Reus, si vult, potest ab actore satisfactionem petere, antequam libello respondeat	21
Sacrilegii poena	76
Satius est nocentem absolvere, quam innocentem condemnare	66
Satisfactio quid	20
Satisfacere qui teneantur et qui non	21
Seditio quid, et quae ejus poena.	79
Senatus C. Macedonianum cur introductum	48
Sententia quid, unde dicatur, quotuplex	57
Sententiae declaratio, quando et quomodo petenda	58
Sententiae quae attributa	57
Servitutis promissae et non servatae quae poena	76
Servus etiam invito domino matrimonium contrahere potest	44
Stellionatus crimen quid et ejus poena	80
Sponsalia quid, quotuplicia et quae eorum attributa	46
Stuprum quid, quotuplex et quae ejus poena	67
Subditum alicujus detinentis poena	76
Succedentium ordines quot, et quid successio ab intestato	36
Successio alia est in capita, alia in stirpes	—
Termino peremptorio praeterlapso non datur alius nisi ex beneficio juris	20
Testamentum quid et quotuplex	32
Testamentum quis condere potest	—
Testamentum jure factum quomodo infirmatur	33
Testamentorum publicatio differtur ad 4 hebdomadas	34
Testari impediens excluditur a successione	32
Testes idonei qui dicantur	29
Testes post litis contestationem quando produci possunt	—
Testes citari solent per chartas dissectas	—

	Pag.
Textes extraneos et viles si extra forum producere velis, tum de eo certiorato partem adversam	29
Testes jurati deponere debent	—
Testes sigillatim in secreto examinantur, in praesentia duorum juratorum	30
Testes ad testificandum quomodo iurgendi	—
Testibus, non testimoniis credi debet	29
Tutela quid et quotuplex	47
Tutores qui satisfiant	48
Tutor non potest res pupilli alienare sine decreto judicis	—
Tutorum officium	47
Tutorum autoritas quando pupillo est necessaria	48
Usucapio quid, et cur introducta	23
Usucapio quomodo differat a praescriptione	—
Usucapionis requisita	24
Usucapio in quibus non procedit	—
Usucapio in quibus procedit	25
Usucapionis non praescriptae exempla	—
Usurae	70
Velleianum S. C. in anomala tutela non habet locum	47
Vis publica quid, et quae ejus species	69
Vis privata quid et quotuplex	70
Violati sepulchri poena	73

Odbojnici práva 15, registřík 53, naučení 57, autok 61, moc, kwalt weybog, autok 69, weytržný skutek, weytržnost 69, pych 70, mord 71 wražda 71, bezprawj 77.

Additamenta et variationes ex versione „Processus“ boemica.

Tit. I. alinea 1, pag. 7.

Není nadarmo, aniž se stalo bez hodné příčiny a zdravého uvážení, že staří mudří lidé, ačkoliv pohanové a neznabohové, práva a řády aneb statuta chvalitebná za svaté drželi a měli; nebo vpravdě tak jest, že práva v městech a zemích jsau věc znamenitá a svatá, poněvadž skrze ně ty věci, kteréž na odpor přicházejí, častokráte rozeznáni býti musejí, a protož slušně a ne bez příčiny tato knížka od titule práva začátek jména svého béře.

Tit. I. alinea 19, pag. 8. De Jure Canonico etc.

Při právě duchovním *trojí povinnost* původu se nachází:

1. Aby s přátely svými a lidmi v právěch zběhlými nejdříve se poradil, zda by měl tu věc, o níž s někým při právě duchovním činiti chce, před sebe vzíti nebo nic.

2. Myslití má na to, bude-li moci to, což prožaloval, provésti a prokázati.

3. Aby dříve, než co před sebe vezme, přátelsky toho, kohož viniti chce, napomenul.

Tit. I. alinea 29, pag. 9. Hujusmodi ordinarium etc.

Ten saud aneb právo městské jest čtvery:

1. Senatorium: konšelský, na kterémžto purgmistr (v M. Pražském s 17 konšely) s lidmi hodnověrnými v přítomnosti někdy hejtmana a císařského rychtáře sedává. (A. 4.)

2. Decemvirale: desítipanský¹⁾. Slove od počtu desíti saudcův, na kterémžto obzvláštěně rozepře se o dluhy vyřizují.

3. Sexvirale seu aedilium: šestipanský úřad, jehožto povinnost jest, netoliko aby domové v městě k spuštění nepřicházeli, ale také o obecní dobré se starali²⁾. (K. 19. Rozdíl 2.)

4. Rychtářské právo v městech o dluhy i stavunki saudí.

¹⁾ V Římě desíti pánův úřad (decemvirale) byl, že mimo jiné věci válku na moři vedli lidem válečným, penězi a jinými věcmi fedrovali, it. cla a platy uzazovali, pronajímali a propaustěli; u nás pak o dluhy saudí.

²⁾ Šestipanský úřad (sexvirale vel aediles) v Římě byli nad stavěním obecným, kteříž obzvláštěně chrámy a jiná obecná stavění v svém opatrování měli, jako nyní u nás.

Co se pak vrchního saudu v království tomto českém dotýče, ten jest šestery:

1. *Saud zemský větší* (provinciale majus); na něm sedá nejvyšší sudí království českého se čtrnácti pány a osmi vládkami (Zřízení zemské *B. 1.*) A ten se drží čtvrtý den po svatém Václavě; 2. v pátek po suchých dnech postních; 3. po suchých dnech letničných též v pátek. K tomu každému přidány 4 dny výše nad dvě neděle. (*B. 1. při konci.*)

2. *Saud zemský menší* (provinciale minus), na němžto sedá místosudí s 5 vládkami. (Zřízení zemské *L. 60.*) A ten se drží: 1. v úterý před suchými dny postními; 2. v středu u suchých dnech letničných; 3. nazejtří po svatém Michalu archanjelu.

3. *Saud dvorský* (curiae), na němž sedá nejvyšší sudí dvorský s pány a vládkami nejméně desíti. (Zřízení zemské *A. 35, M. 36.*) A ten se drží: 1. nazejtří sv. Bartoloměje; 2. nazejtří sv. Martina; 3. nazejtří sv. Pavla k víře obrácení; 4. nazejtří po Svátosti.

4. *Saud komorní* (camerae), na němž sedá nejvyšší hofmistr království českého se pány a vládkami nejméně dvanácti (*O. 5.*) A ten se drží: 1. po nazejtří svatého Pavla k víře křesťanské obrácení; 2. v pondělí po Svátosti; 3. po nazejtří svatého Bartoloměje; 4. po nazejtří svatého Martina. (*O. 3. Zřízení zemské.*)

5. *Saud purgrabský* (burgraviatus), na němž sedá nejvyšší purgrabí nejméně s osobami sedmi, vládkami. (*O. 19. Zřízení zemské.*) A ten se drží: 1. Nazejtří Fabiana a Šebestiana; 2. v středu po neděli provodní; 3. nazejtří po svaté Marketě, a 4. nazejtří po svatém Linhartu.

6. *Appellací vrchní právo na Hradě Pražském od císaře Ferdinanda I.* léta 1548 vyzdvižené, ze všech stavů tři nařízené, kdež president se 4 pány, 4 rytíři, 4 měšťany a 4 doktory v právích saudí, ortele z rozličných míst přesuzují.

Tit. VI. post al. 3, pag. 16.

Léta 1556 v středu po neděli průvodní na sněmě na Hradě Pražském od stavů království českého, markrabí moravského, knížetství slezských a markrabství lužických u přítomnosti krále Ferdinanda držaném nařízeno: Řezané cedule i poselství ústní aby se toliko českým jazykem dála, jinak aby nebyl žádný odpovědi povinen. A Právo Městské pod literou *B. 8. Rozd. 1., Zřiz. Zem. B. 32* vyměřuje: Předě všemi saudy v království českém pořádnými kdyby jeden druhého z čeho pak koliv vinití chtěl, má a povinen bude původ svau žalobu v jazyku českém na obeslaného aneb obviněného učiniti; obviněný pak též českým jazykem má jemu odpovídati.

Tit. VII. ainea 7, pag. 18. Advocatus dicitur etc.

Advokat, poručník, ut zástupce slove, který buďto při právě aneb krom práva principala svého potřebu podle moci sobě od něho dané, jakoby sám principal přítomen byl, zastává, jedná a skrze upřímné zastupování jej obhajuje a chrání. A ten podle práva obecného mzdy své zasloužené spravedlivě žádá; nam dignus est operarius mercede sua (hodně jest dělník mzdy své). Pročež i soudce pilně toho šetřití má, aby za práci jemu dle náležitosti a slušnosti lidé právi byli. A on zase naproti tomu víceji lidí, než za práci jeho slušného a náležitého jest. přetahovati nemá, ani také v rozepři ztracené jako v obdržené při, jednostejně záplaty. Jakž Martialis o takových nestaudných řečnicích neb prokuratořích píše:

Egi, Sexte, tuam pactus duo millia causam.

Misisti nummos quot mihi? Mille. Quid est?

„Narrasti nihil“, inquis, „et a te perditā causa est“—

Tanto plus debes, Sexte, quod erubui!

Na česko:

Pane Sexte, já ved při tvau ze mzdy dvau set pronajatau, Poslal's mi za to jedno sto; zrušils smlauvu, málo jest to! Praviš, že jsem mluvil krátce a tvau při ztratil nakrátce. Meylíš se, Sexte, sáms vinen, když v nejisté při obviněn; Víc by dáti povinen byl, že jsem v hanbě pro tě pobyl.

Tit. VIII. post al. 7, pag. 20.

Leta 1602 v pondělí po sv. Antonínu na sněmě držaném na Hradě Pražském, ode všech tří stavův království Českého, zavřeno o řečnicích: Že se mnohdykrát, když se jim zlíbí, majíce k některé při státi a ji vésti, nemocny učiní a tudy při k odkladům přivozují. Jakby takovým obmyslům v cestu vkročeno bylo, na tom jsau se stavové s J. M. C. poníženě snesli: Který by koliv řečník, maje při vésti, za nemocného se položití dal, aby ten každý nemoc svau při nejprv potom příštím saudu zemském v kaple Věch Svatých, jak se nemoci zpravují, zpravití byl povinen; a dokudž by toho neučinil, tehdy žádný proti sobě v mluvení trpětí ho povinen nebude, leč by ho ten, proti komuž jest státi a mluvití měl, z té přísahy propustil.

Tit. IX. post al. 6, pag. 21.

Léta 1585 v pondělí den s. Štastného na sněmě stavův království českého na Hradě Pražském u přítomnosti J. M. C. držaném, nařizeno a snešeno: Kdyby osoba stavu panského a

rytířského při právě městském v rukojmí domácí pro škody objítí se nemohla, tehdy místo rukojmň základu na právě zanechati má.

Tit. XI. post al. 14, pag. 24.

Kaupě někdo jakýžkoliv grunt městský a jsa již jeho v držení v času právy vyměřeném, to jest ve dni a v roce, byl-liby od kohož koliv v tom času naříkán: tehdy gruntu takového držitel prvé nežby naříkajícimu na žalobu odpověď dal, povinen jest, zpravci svého, to jest, saukupa svého, od kohož ten grunt kaupil, aneb držitele statku jeho obeslati a před právem požádati, aby jej před naříkajícím v té při zastaupil. Zpravce pak aneb statku jeho držitelé mají jej v tom zastaupiti. A neučinil-liby toho, gruntu držitel tu při by prosaudil, bude moci k saukupu, kterýž mu se zpravou zavázal, aneb k dědicům jeho, o spravedlnost svau i škody na to vzešlé, hleděti a na něm aneb na statku zpravci svého všeho postíhati. Pakli by zpravci svého neobeslal a saudil-li by se sám, tehdy zpravce aneb držitelé statku jeho, by pak grunt ten prosaudil, žádnau další zpravau ani škodami povinni jemu nebudau. (*F. 34. Rozdíl 1. 2. G. 48. Rozd. 1. 2. 3.*)

Tit. XII. post al. 3, pag. 26.

Vždycky každého času, post litem contestatam, když by od práva stranám jistý den a termín k stání zase před právem jmenován a uložen byl, původ i obviněný aneb poručníci od stran zřízení na ten den zase postaviti se povinni budau. Pakli by původ na ten den před právem, pokavadž by na saudu bylo sedíno, se nepostavil: ten každý pro své ku právu nepostavení při svau ztratí, z kteréžto potom již více toho, jehož jest obsílal a vinil, ani dědicův aneb statku jeho držitelův viniti moci nebude. Pakliby také obeslaný, an by na něho po třikráte, pokavadž se na saudu sedí, zavoláno bylo, před právem se nepostavil a neohlásil: přísežní toho práva na takového toho dne, nevyvstávající z saudu a toho do jiného času neodkládající, původovi stané právo dají a jemu jeho také dopomáhati budau. Právo zajisté z aumyslnosti stran nemá zlehčováno býti, leč by původ aneb obžalovaný nestání a nepostavení svého příčinu právní dostatečně ukázal. (*A. 49. 50. Zříz. Zemské D. 34.*)

Právo stané takto se dává: Purkmistr a konšelé v lavicích na svých místech státi mají a dvěře radního pokoje do kořen odevřítí rozkází. (*C. 2.*)

O průvodu skrze svědky.

Tit. XVI. pag. 29.

Třetím způsobem průvod děje se skrze hodnověrné svědky, kdyžto svědkové po vzešlém sporu mezi stranami pořádně k svědomí bývají vedení. (*B. 42. Rozdíl 1.*)

Svědkové hodnověrní podlé psaných Práv císařských jsou ti, kteříž u víře a hodnověrnosti jsou stáli a ne vrtkaví.

Jestliže kdo dříve k svědomí pohání, než pře vzejde, tehdy podle vyměření Zřízení Zemského 10 kop gr. č. a podlé Práva městského 5 kop gr. č. straně druhé dáti jest povinen. (*Zřiz. zemské C. 59. Právo měst. B. 42. Rozd. 2.*)

Však obává-li se, aby mu svědek neumřel neb daleko na cestu neodešel, jehožto zase navrácení v pochybnosti by bylo, neb strojí-li se na vojnu aneb na službu do cizí krajiny, aneb činil-liby původovi obviněný těžky, aneb kdyby se před právem ukryval a t. d. (*B. 42. Rozd. 4. Zřiz. zemské D. 17.*)

Maje svědky vésti nejdřív k purkmistru dojdí a žádej sobě od něho obeslání na toho, na kom svědomí žádati míníš, a při témž obeslání ceduli řezanou po služebníku purkmistrovu jemu odešli, polože o ní, jakého, oč, a proti komu svědomí žádáš, k kterému saudu, k kterému dni a hodině. (*B. 47.*) A jestliže svědkové jsou přesporní, poddaní, sedlští a robotní, a je k jinému právu chtěl-by vésti, nežli tu, kdež se jest pře začala: tehdy můžeš tomu, proti komuž je vésti míníš, oznámiti skrze řezanou ceduli, aby na ně sobě pohleděl, jací svědkové proti němu se povedau.

Není-li odporná strana usedlá k tomu právu, na kterémž svědky vésti chceš, tehdy týden před tím; pakli jest domácí a k tomu právu přísluší, tehdy dva dni toliko před zavozováním svědkův znáti jí dej; jinak svědomí jich platné nebude. (*B. 43. Rozd. 1. Zřiz. zemské, D. 5.*)

Nebyl-liby ten, proti komuž ty svědky vedeš, přítomen, aneb že by žádného na svém místě nevyslal: tehdy můžeš je sobě přece zapsati dáti, zvláště po třetí hodině na den, totiž po východu slunce. (*B. 43. Rozd. 2.*)

A pakliby potřebování byli k svědomí lidé sedlští, jiní chudí obecní z městeček, vandrovní tovaryši, nádenníci, robotní, neosedlí, má se jim prvé každému od míle dva groše bílé neb české dáti, aneb ty peníze u písaře položiti; a dokadž by jim zauplna od míle zapláceno nebylo, svědčiti nemají. (*Zřiz. zemské C. 48.*)

Právo městské s Zřízením zemským tou případností ve všem se srovnává, kromě toho, že zmínka se činí, aby se dalo znáti straně odporné dva dni před zavozováním svědkův. (*P. 15.*)

A poněvadž dle nařízení Hadriana císaře svědkům, a ne svědomím, věřeno býti má, protož nepřítomní listem ani cedulí bez přísahy a přítomnosti svědomí dávatí nemohau. A poněvadž svědomí často se dějí a potřebná jsou, tehdy od těch se žádají, kteří jsou pravdomluvní, nemajíce na sobě úhony, a to přísahau se děje. (B. 48, 50. *Zřiz. zemské P. 3. P. 32. X. 26 při konci.*) Leč by je ten, proti komu svědomí se vydává, a ní propustiti chtěl. (B. 41. *Rozd. 3.*)

Způsob přísahy zvyklý podlé práva městského jest tento: Lidé poddaní, služebníci v městě neosedlí a kteří sausedé prvé nebyli, klečíc na kolenau a položíc dva prsty na kříž, přísahau udělati mají. (*Zřiz. zemské X. 28 a X. 31 při konci.*)

Lidé svobodní a kterých by v městě usedlí byli, práva městského užívali, stojíc a zdvihnauc dva prsty přísahají. (I. 34. *Zřiz. zemské X. 28 a X. 31 při konci.*)

Forma aneb způsob přísahy svědkův:

„V té rozepři, kteráž jest mezi N. N. původem s jedné, a N. N. obviněným s strany druhé, kteréž o N. N. činiti jest, přísahám Pánu Bohu všemohajícímu, že to všecko, čehož tak v pravdě povědom jsem, seznati a vysvědčiti chci, pravdy netajiti, pro přízeň ani pro nepřízeň, pro přátelství ani pro nepřátelství, ani pro žádnau koliv jakýmž způsobem vymyšlenou věc. Tak mi toho dopomáhej Pán Bůh všemohající na věky požehnaný. Amen.“ (B. 52. *Zřiz. Zemské. P. 33. Item 34.*)

Co se kněží a jiných duchovních lidí dotýče, jestli by kdo kterého z nich jakému svědomí potřeboval (krom při, v nichž by se cti, hrdla a grunta dotýkalo): ten každý kněz aneb osoba duchovní, vezmauc to na sve kněžství a přísahau, kterauž biskupu svému učinil, bude povinen, takové svědomí tomu, kdož ho potřebuje, před vrchností svou vydati, kteréž od písaře přísežného též vrchnosti přijímané, zapisované a pečeti té vrchnosti zapečetěné býti má. A dotklo-li by se kterého kněze, kterýž by byl stavu panského aneb rytířského, aneb že by pečeti podle pořádného obdarování aneb předkův svých požíval: tehdy ten bude moci pod pečeti svou, vezma to na přísahau kněžství svého, svědomí vydati.

Pakli by se cti, hrdla a gruntu (jakž nahoře povědíno) dotýkalo, tehdy knihami aneb registry toho práva, před nimž jest saud, svědomí vydávati povinni jsou (B. 84. *Rozd. 1. 2. 3. 4. Zřiz. zemské. P. 16. Rozd. 1. 2. 3. 4.*)

Bylo-li by víceji svědkův nežli jeden, všickni společně přísahau vykonají (kromě ženského pohlaví) zvláště; a potom obzvláště se vši pilností, jakž náleží, v přijímání svědkův má od písaře šetrno býti, aby v přítomnosti dvou konšelův relatorův (tak jakž vedle vyměření sněmovního, kteréž na Hradě Pražském

ode všech tří stavův království Českého roku 1585 v pondělí den památný svatého Štastného držán byl, nařízeno jest) v tejnosti zpráva od nich přijata byla. (*Zřiz. zemské X. 28.*)

Na onen čas svědkové zavozování bývali ku přísaze v nepřítomnosti toliko samého písaře. (*B. 53. Rozd. 1.*)

Písař městský má býti člověk dobrý, na cti své dobře zachovalý, jehož obzvláštní v tom povinnost jest, zapsati svědomí v těch a takových slovích, jakž svědek mluví, beze vši proměnosti slov. (*B. 53. Rozd. 3.*)

Vedle obecného práva činí se otázka na svědky o cirkumstancích a příležitostech, aby se mohlo tudy vyrozuměti pravdě. To ačkoliv podle práv městských písařům se zabráňuje, však podle již oznámeného sněmu všem obecně se propůjčuje. (*Zřiz. zemské P. 32.*) A to pro vyhledání falše a pro zpravení v tom saudce, neb toho, jenž svědky přijímá. Kdyby se přihodilo, že by osoby obeslané po první obsílce svědomí nedali, nejsau-li usedlí, do vězení hned vzati budau. (*B. 45.*) Pakli jsau měšťané, a po druhém obeslání svědomí nedají, v pokutu v řezané ceduli upadají; avšak předce svědomí vydati jsau povinni, aneb příčiny nedání svědomí časně v radě před stranau oznámí. (*B. 47. Rozd. 4. Zřiz. zemské P. 9.*)

Příčina účinná tohoto prokazování jest strana svědky vedauci.

Důležitost jest svědomí svědkův, kteréž na pravdě záleží, a samy osoby svědkův.

Hmotnost jest odpor strany odporující.

Způsob, aby svědkové po sepnění, přísahu vykonajíc, svědomí před písařem každý obzvláštně saukromí vydali.

Konečná příčina, aby skrze táž svědomí pravda rozepře od saudce vyhledána a před stranami vyhlášena byla.

Tit. XVII. post al. 4, pag. 31.

Měla-li by která strana průvody své v jazyku cizím, dej je sobě prvé, nežby na tu při s strany prokazování přišlo, přísaznému písaři při témž právě do jazyku českého přeložiti. A tak potom tu při jedna i druhá strana v témž jazyku českém k místu a k konci sobě přivéstí hled. (*B. 8. Rozd. 2.*)

Tit. XXI. al. ultima: Quintus ordo pag. 38.

Pátý pořádek nápadu jest komory královské; nebo jestliže by žádní přátelé po meči ani po přeslici, buďto titulem práva zanecháním pořádného dědice, to jest kdyby žádných ani dolů sstupujících ani naho ru vstupujících přátel nebylo, ani pobočních

prátel krevních až do desátého pokolení: dědictví takové bez kšaftu sešlého mjí a přestává a do komory královské přichází. (*F. 15. Rozd. 2.*)

(V některých městech císařský rychtář polovici béře, a polovici do komory císařské, zvláště z těch statkův, kterých se dosuzuje. Kde pak císařského rychtáře není, tu k obci se obrací odúmrtí, zvláště v těch městech, kdež na odúmrtí darování mají.)

Tit. XXI. post al. ultimam pag. 38.

Léta Páně 1552 v pondělí po novém létě na sněmě držaném na Hradě Pražském stavů království českého, markrabství moravského, knížectví slezského i markrabství lužického v přítomnosti krále Ferdinanda o kněžích pod jednou i pod obojí povoleno jest, aby o statcích svých řídití a kšaftovati mohli. Pakli by který neřídil, statek jeho aby na tři rozdělen byl: První na opravu kostela u fary té, kdež kněz umřel; druhý na pána kollátora té fary; třetí na přáteley najbližší, a nebylo-li by těch, tehdy na špitál té osady chudým lidem, aneb kdež by se pánu za nejlepší vidělo. Však aby pán z toho dílu třetího nic za sebau nepozůstavoval, ale vše na chudinu obrátil.

Toto sněmovní snešení ztvrdil potom král Ferdinand obzvláštním majestátem, jehož datum toho roku v sobotu svatém Fabianu a Šebestianu, to jest 16. dne měsíce ledna.

Nepořízeney statek cizozemce, na vznešení hospodáře, u kteréhož by týž cizozemec statku zanechal, od práva opatřen býti má. A týž statek do dne a do roka na právě ležeti má, jestliže by se jací přátelé krevní téhož cizozemce našli a přátelství krevní podle práva ukázali, aby statku toho po zaplacení dluhův spravedlivých, činže hospodáři, nákladu a potřeb jeho, i což by v nemoci naň vynaloženo bylo a to se spravedlivě uznalo, užiti mohli. Pakli by se v tom času žádný z přátel krevních nenašel ani v tom před právem se neohlásil, tehdy ten statek toho cizozemce na tři díly rozdělen býti má: Jeden díl k záduší tomu, kdež tělo toho cizozemce pochováno jest; druhý do špitálu na chudé lidi téhož města; třetí těm, kteříž ho v nemoci jeho opatrovali a práci o něj měli. (*E. 38. Rozd. 1. 2.*)

Tit. XXVII. post al. 7, pag. 54.

Léta 1602 v pondělí po sv. Antonínu při přítomnosti nejjasnějšího knížete a pána, pana Rudolfa II., římského císaře, uherského a českého krále, ode všech tří stavův král. českého na sněmě obecném, kterýž držán byl na Hradě Pražském, zavřino o řečnicích, kteří před saudy mluví: že titule při svědomí lidských příliš široké, (čímž se toliko bezpotřebné saudům

zanepřaznění děje) spisují. A když se ten tak široký titul s pňhonem, odporem, odkladem aneb jakýmkoliv sročením zauplna nesrovnává, tehdy tím bezpotřebně saudy zanepřazňují a jinými v rozdílných věcech příklady toho dovozují, že mnohdykrát taková svědomí k přečtení nepřicházejí, nad čímž mnozí lidé v svých spravedlivostech zkrácení nesau. Ježto na těch titulích žádná podstata pře, ani spravedlivosti lidské nezáleží, než toliko pro užitek jich řečníkův, aby k takovým spisováním titulův od lidí potřebování býti museli, to se činí, i aby z takového škodlivého obmyslu sjíti mohlo: na tom jsau se s milostivým dovolením J. M. Cís. všickni tři stavové spolu snesli, aby se titulové svědkův listovních i kteří austně svědomí dávají, tak jakž od starodávna bývalo, kratčí činili, doložíc toliko jeden každý: od koho, proti komu, do kterého saudu a k které při k svědomí pohnán aneb dožádán jest, vztáhnauce to děle, jakž pňhou a cedule k svědomí v sobě šíř obsahuje a zavírá. Kromě kde by pňhonův na místě a k ruce někoho vyzádání byli; tu se také to jmenovati má, tak aby spravedlivosti lidské ředrovány byly a saudcové o tom mině zanepřaznění míti mohli.

Tit. XXXIII. post al. 2, pag. 59.

Léta 1548. v pátek den sv. Fabiana Šebestiana král Ferdinand vyzdvihl appellací na Hradě Pražském a nařídil jisté raddy ze všech stavův království českého, přídav i doktory právní, k nimž by netoliko z Prahy a měst království českého, ale i z margkrabství moravského, knížetství slezského a margkrabství obojích Lužic odvolání své brali, a již potom žádný ani do Sas, do Magdeburku, do Lipska, ani kam jinam z země (jakž prvé bývalo) aby neappelloval, ani na naučení a na slepé ortele neposýlal.

Extrakt

hlavnějších a přednějších artikuluov

s práv Sasakých anebo Magdeburských, Jeho Mti. Císařské, Maximilianovi Druhému etc. podaný od Litoměřických i jiných měst týchž práv užívajících.

13. Februarii Anno etc. 1571.

Srovnání

Práv Pražských s Právy Magdeburskými.

Jeho Mti. Císařské odpověď a zdání od Pražanuv, kteří s jistého poručení JMti na Práviích Sasakých neb Magdeburských a Extraktu hlavnějších i přednějších artikuluov s nich vybraných jsau seděli a je uvážili i v spisě tento uvedli a Jeho Mti. Císařské poddané se podává.

Titul (Extraktu) hned nebezpečný jest, neb v něm se označuje, že toliko hlavnějších a přednějších artikuluov Extrakt se podává, ale v Práviích Pražských všechno se obsahuje, čím se jeden každý má spraviti, a s ničímž se netajíme.

1. O rozdílu práva.

Právo jest aneb buožské, aneb městské, anebo zemské. Právo buožské jest, což Buoh sám od počátku světa za přirozený zákon ustanovil, Adamovi a Evě vydal, i také obecné církvi, choti své, potvrdil. Právo městské, což lidé jednoho města anebo rychty mezi sebou zavřeli k držení podle svého najednání a starobylych zvyklostí, jako Kolinští na Reynu právo císaře Karla potvrzené mají, Sasové pak to, což jsau sobě ustanovili a vobecně svolili. Právo zemské jest, což sau lidé některé země mezi sebou vuobec za právo našli, jako za času Alexandra Velikého i prvé když jsau války povstaly, nařizeno bylo, aby na vojné jatej jiným vězněm anebo penězi se vyplatil; neměl-li jest se čím vyplatiti, tehdy slúžiti a poddaným býti u.usil.

ad 1) **O rozdílu práva.** Ten artikul pod titulem „O Spravedlnosti a Právu“ dosti široce, světleji i patrněji se vyslovuje, nežli v tom Extraktu. A protož což patrnějšího jest, má to raději ode všech šetřino býti.

2. O hájení saudu.

Spuosob hájení saudu podle práva městského tento se zachovává: Kmetuov při naší rychtě šest býti má, rychtář sedmý;

neb kmeté bez rychtáře žádného saudu držeti nemohau. Při jiných pak rychtářích, kdež kmetuov není, tu konšelé s rychtářem saudy hájí a držívají. Než pak rychtář saud zahájí, prvé dva ortele na otázku jeho dva z kmetuov pořádně najíti jsú povinni, neb rychtář nejprvé posledního z kmetuov anebo z konšeluov má se voptati, jest-li čas saud hájiti? A když on mu to ortelem najde, potom se druhého tíže, co k tomu saudu má připověděti? I najde mu ortelem, že stud, čest, kázeň a právo má k tomu saudu připověděti, všelijakou nečest, nekázeň a bezpraví zapověděti. Ti sau dva ortelové, kteréž kmeté aneb konšelé prvé než se saud zahájí, najíti mají rychtáři, a on hned potom saud hájí, jakž v Processu se ukazuje. Po zahájení saudu opět se tíže rychtář po pořádku třetího z kmetuov anebo konšeluov, jest-li ten saud právě podlé práva zahájen? I najde mu kmet nebo konšel na to ortel, že ten saud těmi slovy jest podlé práva právě zahájen. Po zahájení saudu jestli že by kdo komu křikem, duotkami a jiným bezpravím jeho žalobě škodlivým překážel, a to na ujmu spravedlnosti jeho činil: vozve-li se k tomu a toho saudnom na pokutu podá, mají mu hned pokutu na něm a rychtáři vetuňk přisauditi; nebo kolikrát koli strana pokutu na někom sobě uhoní, na tom také rychtář svouj vetuňk má. Avšak mnohokrát rychtář tu svouj vetuňk běře, kdež se straně žádná pokuta nedává, jako pro bezpraví, když někdo proti poctivosti saudu popudlivý slovy aneb něčím jiným překážku v saudu činí a nemravně se chová. A tu hned potom rychtář jednomu každému rozkázati má, aby jeden na druhého žalobu svú poctivě vedl skrze zástupce anebo řečníky, tak aby žádný se na svém právě nezanedbal anebo překážky neměl. Muože taky každý člověk podlé Práva městského sám od sebe mluvit, kterýž jest na své poctivosti zachovalý, jestli že by se nebezpečenství v své při opovážení chtěl, kteréž by mu z toho mluvení pojíti mohlo.

ad 2) **Ů zahájení saudu.** *Paměť jest, že před dávnými lety také zahájení sauduov bývalo, ale taková ceremonie již dávno, více snad než před sty lety, složena jest, proto že při právě městském, kdyžkoli a kteréhokoli dne purgmistr s konšely v kterémžkoli místě na saud zasednú, vždycky saud takový, jakoby toho dne zahájený byl, se drží, a kteříž před saudem takovým činiti mají, povinni jsou se k sobě pokojně, vážně i poctivě zachovati, pod skutečným trestáním, jakž o tom v Právicích Pražských nařizeno jest B. 7. A protož, bez čehož dobře muože býti, není potřebí tím se zbytečně zase zaneprazdňovati. Neb ti, kteříž o to stojí, nemohau se saudem zemským zastírat, proto že saudové ti ne vždycky, ale na jisté vyměřeny časy se držívají, k nimž ze všech stran lidé na uložené dni musejí se sjížděti.*

V témž artykulí dokládá se, že každý muože sám od sebe mluvíti. I o tom vysvětlenejí jest v Právích Pražských na mnoha místech A. 45. Též s strany řečníkuov B. 24. Kdež pak netoliko mužského pohlaví, ale i ženského pohlaví osoba v své vlastní při řečnovati muože. B. 26.

3. O veystupku rychtářovém a pokutě jeho.

Rychtář překazí-li komu v jeho žalobě a k spravedlnosti nedopomuoze, anebo dopomoci nespravedlivě odepře: bude-li z toho před vrchností anebo saudem s svědky obžalován, svědky také to odvésti musí. S jakými by pak koli svědky na rychtáře žalováno bylo, takovými také on svědky očistiti se anebo vyvésti se z toho má, buďto že sau kmeté anebo jiné osoby k saudu přináležející. Pakli by obviněn byl před saudem zahájeným, tehdy snáže svědky přemuožen býti muože, nežli by se svědky vyvésti mohl. Chtěl-li by pak puovod pustiti od svědkuov a vinití jej k jeho vlastnímu svědomí, tehdy on rychtář bude moci toho svau přísahau odjíti.

Když z takové příčiny žalováno by naň bylo před saudem zahájeným, tehdy ihned tu odpovídati má, když se saud obecní drží, nebo z povinnosti při saudu obecním přítomen býti má, lečby jej právní nauze zašla, kterauž ukázati musí. Neukáže-li anebo bez hodné příčiny ukázati anebo veymluvy spravedlivé předložiti nebude chtítí proti tomu bezpraví, z kteréhož jest obviněn a je učinil: tehdy má na něm přísauzeno býti rychtáři, kterýž místo něho v saudu sedne a kmetuom pokuty anebo vetunku deset hřiven, a tomu dluh aby zaplatil, komuž jest k spravedlnosti dopomoci nechtěl. A mezi tím, dokavadž toho dluhu nenahradí anebo sám nezaplatí, anebo právem se z toho před nejprvnějším saudem nevymíří: dále žádného sauditi nebude moci, lež by se z takového nářku, jakž nahoře dotčeno jest, vyvedl. A jestli že by pak v útrpné žalobě spravedlnosti anebo saudu odepřel, jakožto kde se mordu, zlodějství, laupeže, kosteluov vylámání, žhářství a k těm podobných věcí, kteréž autrpné žaloby slovau, dotýče: tehdy má naň ten ortel jíti, kterýž jest na toho jistého zločince jíti měl. A toho on ani penězi, ani peněžitau pokutau anebo wergeltem, anebo nětčím jiným zbaviti se nebude moci, jestli by to naň ukázáno bylo, jakž za právo jest.

Item, byl-li by kdo rychtáři do vězení obecního dán anebo před právo přiveden, aby tu dodržán byl, a on by ušel odtud, ne rychtářovau vinau anebo zmrháním: tehdy v rukojemné žalobě otejde toho přísahau, ale v autrpné, šlo-li jest vězni

na hrdlo, dá za to rychtář puovodovi wergelt; pakli mu běželo vo ruku, dá puol wergeltu; avšak to přísahau zpraviti musí, není-li mu věreno, že bez jeho viny vězeň jest ušel.

Wergelt, jinak odklad, celey podle Městského práva platí osmnácte hřiven peněz, kteréž obecně běží tu, kdež by kdo propadl wergelt; puol wergeltu devět hřiven. (Hřivna, jinak funt, platí 40 gr. míš. a tak celý wergelt učiní 12 kop míš. a puol wergeltu 6 kop míš.)

ad 3) **O veystupku rychtářovém a pokutě jeho.** *Jakby purgmistr, konšelé i rychtář při rozsaúzování spravedlností lidských měli se chovati, o tom se šíře vypisuje pod titulcm A. 4. Práva, vedle kterýchž konšelé mají se k sobě i k jiným chovati, et per consequentia. Co se dalších veykladuov dotyce, která by causa měla býti civilis a která criminalis, o tom potřebí není vyměřovati; samo se to z puovoduov žalob vyhledá, a také u titule De Poenis M. 1. „O nářku“ tomu se vyrozumí Q. 12. Pokuta pak wergeltu nemuože se jistí ukládati, nebo všechny pokuty právní jsou aneb ordinariae, to jest právy vyměřené, na jeden každý skutek zvláštní pokuty uložené, aneb extraordinariae, to jest, kterýmiž pokutami ztreatati se mohou lidé podle velikosti aneb zasloužení svého pokutami spravedlivými od saudeuov na ně uloženými, jakž o tom M. 2., P. 23.*

4. O žalobě na rychtáře práva nedopomahajícího.

Rychtář, když se před ním na někoho žaluje, nebude-li spravedlivě sauditi anebo obmešká-li nětco pro přízeň, litost, dary aneb pro některú jinú příčinu, aneb že by sám škodu a křivdu učinil, kteraužby z práva učiniti neměl, poněvadž rychtář proto se volí, aby právo tvrdil, bezpraví kazil: tehdy chtěl-liby kilo proto na něj před saudem žalovati, má k němu do saudu promluviti a z čeho jej chce viniti, oznámiti a skrze ortel kmetský toho dobytí, aby rychtář z místa svého vyvstal a jiným rychtářem místo své vosadil, kterýžby ho saudil. I nechtěl-liby rychtář toho učiniti ani po orteli, tehdy puovod osvědč sobě to kmety a poslem přísěžným, a to též potom druhý i třetí saud učíň, žalobu svú vopakujíc. A jestli-že by ani při třetím saudu neodpovídal anebo nestál, má naň stané právo dáno býti, na řeč jeho spomocnú. Kteréto řeči spomocné nevnese-li ku právu ve dvou nedělich pořád zběhlých, tehdy puovod má se před saudem domlauvati, „poněvadž jest žalobu svau před saudem učinil proti N. rychtáři, kterýž jest spravedlivým saudcím mé při býti měl, avšak jest toho neučinil, práva mi odepřel a k spravedlnosti nedopomohl, a nechtěl jest ani ku právu státi, jednau, druhé

ani třetí, aniž jest také řeči spomocné ku právu nevnesl, aniž ještě až posavad nestojí, aby saudcové co by tu za právo bylo, ortelem to podělili.“ Tu kmeté sdělí puovodovi na to takový ortel: Že jest ten rychtář jemu pokutů bezpravni propadl, o kteréž pokutě v předešlém artikuli vyměřeno jest.

ad 4) **O žalobě na rychtáře.** *Jednostejným saudem rychtář, purgmistr a konšelé se rozeznávají u Práva Pražského; když zavini, jednostejnau, jako ten kterýž jest nejzadnější, pokutu trpěti musí. N. 31. N. 25. A. 28. Při saudu zajisté žádného přijímání osob býti nemá, a o dopomáhání práva jest jistý titul De executione rei judicatae. C. 21.*

5. O konšelském saudu a moci.

Purgmistr a konšelé na právě našem usazení moc mají radně sauditi a pokutovati pro nespravedlivé váhy, strychy a kaupě všelijakých pokrmuov a nápojuov falšovaných, buďto že pekaři drobné chleby dělají a řezníci nehodná masa prodávají, buďto že překupníci a hokynáři kaupě k lidské potravě v neslušných penězích odbeyvají. Kdožby koli v čem takovém a k tomu podobném jakého se bezpraví dopustil, ten kuoži a vlasý proskutčí, to jest, mrskán a ceychován býti, aneb se od planéře třmi hřivnami těžkými, to jest třidceti šesti šilinky, vyplatiti má. Jest pak konšelské ustanovení proti překupníkuom a hokynáruom takové: Když o trhu vích anebo jiné znamení se vystaví, tehdy hned oni kupovati nic nemají, cožby zase jakožto překupníci prodávati chtěli. Neb když se vích svrže, budau moci kupovati co chtějí; však tak, aby města ustanovení nezrušili; pakli zruší, upadnau v pokutu nahoře dotčenau, a to bude na vuoli konšelské z těch dvau jmenovaných pokut s nich snímati, kteréž se jim bude líbiti. Avšak by pak i peněžítou pokutu z nich sňali, proto předse takový veystupník bezectný a práva prázdny zuostane. Oni pak, purgmistr a rada, podle své přísahy, ani pro přízeň, ani pro lítost, ani pro dary takových pokut promíjeti a odpauštěti nemají. Nebo poctivost města, užitek, vzdělání, jak nejlépe rozumějí a mohau, s pomocí starších obecních opatrovati a ostříhati povinni jsau; tak aby netoliko ti, ale i jiní všickní řemeslníci a obchodníci svá řemesla a živnosti hodně, spravedlivě dělali, vedli a drahoty v městě nečinili. A co se dotýče měř a váh, ty mají městským znamením ceychované býti a k takovým váhám a měřám při nejmenším jednau každého měsíce z konšeluov dva s rychtářem a čtyrmistry k tomu náležitými přihládati mají. Item, co se dotýče kramářuov a jiných řemeslní-

kuov, kteříž v jednom městě spolu obývají, ačkoli jsou s městem spolutrpíci, ponuocky, šosy, auroky a berné dávající, však proto jiným kramářům a řemeslníkům přesporním v trhový den živnosti v témž městě nikoli brániti nemohau, leč by na to obzvláštní od vrchnosti vevsady a obdarování měli.

ad 5) **O konšelském saudu a moci.** *Tento artikul lépeji jest vysvětlěn v Právích Pražských sub titulo: Práva Konšelská A. 4. A. 32. ct per consequentia.*

6. O odevzdání statku vlastního a dědičného.

Statek vlastní svůj anebo nápadní kdož by komu odevzdati chtěl, tehdy on i s tím, kdož takového postaupení anebo odevzdání žádá, má se postavití před saudem zahájeným a žádati na to ortele, kterak by měl takový svůj statek odevzdati, aby to jeho právu na škodu nebylo. I sdělí mu na to kmetě takový ortel, „že ten statek, není-li mu prvé odevzdán, ale dědičné naň nápadem přišel, s povolením dědicuov odevzdati má; pakli jest sobě takový statek za své vlastní peníze kaupil, tehdy že jej muože dáti a odevzdati, komuž koli chce, bez překážky všelijaké.“ Po tom orteli rychtář takové odevzdání spovídá, jakž Proces právní ukazuje, a na též spovídání od kmetuov ortel takový se veypovídá: „Když se statek jaký koli před saudem odevzdává, kdož koli přítomen jest a tomu nic neřiká, potom také slušně proti tomu mluviti nemuože.“

ad 6) **Odevzdání statku vlastního.** *Bezpotřebná věc jest žádati na to ortele, oč žádné s žádným rozepře není. Neb každý statek svůj vlastní, kteréhož pravým a pořádným pínem i držitelem jest, muož dáti, komuž se jemu koli líbí, tak jakž o tom Práva Pražská vyměřují E. 48. H. 20. F. 24. Jiného a cizího statku, neb nápadem na někoho příšlého ani dávati, ani kšaftovati, ani odzicovati nemuože, jakž o tom E. 21. 36.*

7. Statek odevzdaný pokud se má zpravovati.

Kdož komu statek svůj vlastní dá anebo odevzdá, ten má za zpravu jeho státi do dne a do roka, jakž za právo jest, to jest do roka a do šesti neděl pořád sběhlých, proti těm, kteří přítomni jsou; proti pak nepřítomným do smrti. Než statek dědičney a nápadní, aneb odaumrtí na někoho připadley, jestliže by odevzdán nebyl: ten se do třidceti let, roku a dne, proti dědicuom nepřítomným nepromlčí. Siroti pak statek sirotku přítomnému, let nemajcímu, do čtrnácti let, roku a dne, věku jeho zpravován býti má.

Má-li pak kdo jakej statek v zástavě, v základu anebo v nějakém zápisu, buď mohovitý neb nemohovitý, toho sobě nemuože žádným promlčením vosobiti, by pak dlahu dosti jej držal a užíval, když se toliko zástava, základ anebo zápis pokázati muože; leč by se o tom jinak strany sobě prvé zavázaly.

ad 7) **Statek odevzdaný pokudž se zpravovati má.** *Toto právo široce jest vypsáno v Právních Pražských pod titulcm „De hereditatibus et praescriptionibus“ F. 17. et per consequentia.*

8. O právu věnném.

Žena pozuostalá po smrti muže svého, z jeho statku více sobě vosobiti, než to což jest jejího věna, aneb což jest ji před saudem na témž statku zavázáno a dáno, nemuože; neh přes to nic více nebéře, leč svůj gruod anebo veypravu, kterauž jest s sebau mimo věno své k muži přinesla. A takové věno ona přede všemi jinými věřiteli, kteříž by muži jejímu co po jejím věnném zápisu puojčovali, předkem obdrží, a z něho žádných dluhuov mužových platiti povinna není. Než dluhové před zápisem věnným na tom statku zavázaní, ti před věnem jíti a zaplatceni býti mají. Toho pak statku, na kterémž muž ženě věno ujistí, nemuože on prodati ani jakž koli jinak odbyti, netoliko bez vuole, ale ani s volí ženy své, leč by ji též věno jinam převedl a bez ujmy její jako prvé ujistil. Pakliby v tom zápisu věnném moci sobě zanechal a podle té moci potom někomu ten statek v dluhu nějakém zavázal anebo zastavil: tehdy žena, vohradí-li se v tom, aby to na škodu věnu jejímu nebylo, též věno své na tom statku před tím věřitelem obdrží. Než postaví-li se muž tím statkem někomu za rukojmě s povolením ženy své, mlčí-li žena teház o přinucení mužovém: potom se tím vymlouvati a dluhu toho prázdna býti nebude moci. Nezapiše-li pak muž ženě na žádném statku věna, než toliko zaručí s veyminkau, „když mu to, což po ní věnováno jest, dáno bude, že jí věno na statku svém zapiše“ a v tom přijma po ní věno, žeby bez takového zápisu umřel: tehdy ukáže-li žena, že jest věno její k muži vnesla, lepším právem to věno své obdrží na rukojmích, nežby oni svým odporem toho prázdni býti mohli. Pakli muž ženě věna nezaručí ani nezapiše, než toliko při smlouvách svadebních jmenuje a na statku ukáže, sedí-li on s ní v témž statku den a rok bez právného nářku, a v tom umře-li: tehdy ona po smrti jeho dvěma osobami hodnověrnými snáže to věno obdrží, nežby ji dědicové o ně připraviti mohli. Nemá-li pak žena žádného věna jmenovaného a přinese k muži jistau summu peněz: umře-li muž, a dědicové řeknau-li, že o

těch penězích nic nevědí: snáze toho přísahau odejdau po umrlé ruce, nežby je kdo v tom usvědčiti mohl, jestli to v saudu není zapsáno. Avšak budau-li chtěti pozuostalé vdově anebo svědkuom jejím toho věriti, a nebezpečenství pro křivau přísahu ujíti: to bude na vuoli jejich.

Žena, kteráž po smrti muže svého s dětmi v statku mužovém nedílná na pravém držení zuostane, a věno k tomu zapsané má, pojme-li sobě potom muže jiného a do téhož statku k sobě přijme, a s obojí strany jisté věno jmenováno jest: umře-li potom ta žena v tom statku nedílná, a to věno prvnějšího muže nebylo-li jest jí od dědicuov vydáno v její vlastní ruce za živobytu jejího, tehdy ten muž pozuostalý ke všemu statku mohovitému, kterýž v tom statku ženě naležel, její právo má a prvé z něho hnauti se není povinen, dokudž mu ta spravedlnost vydána nebude.

Vezme-li sobě muž ženu, po kteréž by žádného věna ani statku nevzal, a on také sám žeby nic neměl, než toliko coby spolu s ní prací svau statku nabyt: umře-li on bez pořizení statku svého, tehdy žena po něm pozuostalá třetí díl v tom statku a při tom gruod svůj vezme podle práva.

ad 8) **O právu věnném.** *Právo toto o věnném právé manželék vypisuje se v Právicích Pražských pod titulem „O zasnaubení“ „O věnu“ C. 33. a o rozdílu C. 40. E. 40. Také se právem propůjčujc, jak a pokud by se manželé o věno a obvěnění snesli, to za právo sobě zdržeti mají. Jest i právem žena každá opatřena, jestli by zápisem ani křastem manžel její nic jí nedal, aby třetího dílu ve všem statku po něm pozuostalém užila. E. 42.*

9. O gruodu, jinak veypravě ženské, kromě věna.

K gruodu sluší všeliké šaty ženské, sukna a plátna k jich potřebám skrájená, a což pro ozdobu svau ženy nosí a pod svým zámkem chovají; k tomu také všeliké zlato aneb stříbro k jich okrasám zvláště zdelané, prstenové, zápony, spínadla, pasy, tkanice, věci od hedbávi strojené, koltry, opony, čechlíky, prostěradla, jedno luože, peřiny, polštářové, podušky, ubrusové, ručnickové, stolové mísy, kotel k praní, len, příze, nití saukané, obvařené i neobvařené, knihy kterýchž užívají, husy, kuřata, ovce, kteréž se do stáda honí.

A jestli že jest pak manžel byl kupec anebo kramář. a takvé věci některé nahoře jmenované žeby prodával, a jimi živnosti vedl, jako šalauny, koberci, voponami: z těch věcí žena jmenem gruodu nic neobdrží, leč to, cožby k ozdobě komory

její příslušelo, a při největším po třech kusích z té jedné každé věci obzvláště pro okrasu pokojíka svého.

Pakli jest manžel její hostí chovával, tehdy těch věcí všech, kteréž k hostinskému domu náležejí, žena pod jmenem gruodu neobdrží; nebo těmto všem věcem, kteréž se tuto slovo od slova jmenují, tak se rozuměti má, že k gruodu přináležejí, jestli že jest je žena do statku mužového vnesla, jako i o ovcích. Nebo měl-li jest prvé muž ovce, než jest se oženil, k těm gruodovního práva žádný nemá.

Což pak koli by se s strany ozdob jiných ženskeych našlo, k tomu právo má, komuž gruod náleží, a jmenovitě k tomu ke všemu, což jest žena k muži mimo své věno vnesla.

A jestli žeby pak žena muži umřela a dcery žádné nevybyté po sobě nepozuostavila: tehdy ten gruod připadá na muže jejího podle privilegium, to jest, obzvláštní veysady slavné paměti krále Vladislava, kteréž jest takové:

My Vladislav z Boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, marghrabie Moravský, Lucenburské a Slezské kníže a Lužický marghrabie etc. Oznamujem listem tímto všem, že sme prošení od opatrných purgmistra, konšeluov i vsí obce města našeho Litoměřic nad Labem, věrných našich milých, mnohé a platné služby, které nám a předkuom našim činili a okazovali, předkládajice a k paměti přivodice; přitom nás pokorně s velikými prosbami prosice, abychom vzhlednuce na jich předešlé služby a zachování, z štědroty naší královské a z naší zvláštní náchylnosti, některú jim a městu tomu zvláštní milost pro dobré jich a města toho nyní a potomně učiniti a dáti ráčili, tak aby oni znajice takovú milost od nás, kterúz jim pro jich věrné služby a zachování činíme, tím hotověji a lépe nám slaužiti a zachovati se hleděli a mohli. A hned jmenovitě za toto jsau nás prosili, kdež při témž městě mezi sebou mnohé zmatky a nedostatky mají a nesli na statcích movitých po ženách svých s světa sešlých, že kterému z obyvateluov nadepsaného města žena umře, což jest koli ona statku mohovitého jměla a muži svému přinesla, jako na šatech chodicích a ložních, pasích, prstenech a jiných svrhcích a nábytcích; že té jisté ženy přátelé buť v městě osedlí nebo jinde, všecek statek berú, a muž každé té jisté ženy týmž přáteluom pod přísahau zpravití musí, aby z toho statku a svrhcích ženy své nic nezadržoval, než to všecko, což se napřed píše a jmenuje, vydal, tak že z toho statku ze všeho manželu pozuostalému nic se nedostane. I abychom takovú starodávni jich a města toho zvyklost a nedostatek i zmatek, který se děje, zdvihnauti a o tom jináče zřéditi ráčili, aby nyní i po věčné budaucí časy, podle toho způsobu všickni živi byli a zachovali

se. Kdež My hledíce na takovou jich snažnou prosbu a přešešlé služby, které jsú nám činili a ve všem se povolně najíti dali, a tím lépe aby nám slaužiti a zachovati se hleděli, čímž nás pána k sobě milostivějšího poznají, s dobrým rozmyslem našim, jistým vědomím, s radau věrných našich milých, mocí naší královské v Čechách, takto sme mezi týmiž měšťany a obyvateli města nahoře psaného Litoměřic, nynějšími a budaucími, o týchž statcích a nápadích zřídili a listem tímto na věčné budaucí časy ustanovujem, řídíme a znovu vyzdvihujem: Umřelaliby kterému z obyvateluo v města svrchu dotčeného žena a po sobě žádné dcery nevygradované, to jest neodbyté, ani syna svěceného nepozuostavila a nenechala, tehdy ten její gruod, kterýžby po sobě pozuostavila, přijde, přijíti a spadnauti má na jejího muže. Pakliby která dceru nevygradovanau, to jest neodbytú a syna svěceného, po sobě pozuostavila a nechala: tehdy ten její gruod, totižto chodící a luožní šaty a jiní svrchei a nábytkové, kteříž slove gruod, přijíti a připadnauti má na její dceru nevygradovanau i na toho syna svěceného rovným dílem. Přihodilo liby se pak, žeby která dcera v stavu panenském nevygradovaná aneb ten syn svěcený umřel: tehdy jich gruod přijíti a spadnauti má zase na jich otce; pakliby otce neměli, tehdy přijíti a spadnauti má zase na jich přátely, buď po otci neb po mateři, jako jiný movitý statek.

Kteréžto milosti nadepsaní měšťané a obyvatelé města Litoměřic nynější i budaucí mají a moci budau jmiti, držeti a jich požívati nyní a na věčné budaucí časy, a to bez naší, budaucích našich, králuo v Českých i jiných všech lidí všelijaké překážky. Prikazující podkomořinu našemu království Českého nynějšímu i budaucímu i všem jiným úředníkuom našim téhož království věrným milým, abyste nadepsané měšťany a obyvatele města Litoměřic nynější i budaucí při tom při všem, což se v tomto listu píše, jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, pod uvarováním hněvu a nemilosti naší a budaucích králuo v Českých.

Tomu na svědomí pečeť naší královské k tomuto listu přivěsiti sme kázali. Dán na Budíně ten čtvrtek na den sv. Řehoře papeže, léta Božího 1:06, království našich uher-ského 16 a českého 35.

ad 9) **O gruodu jinak veypravě ženské kromě věna.** *Bezpotřebně to právo, neb podle práva Pražského, když žena jisté opatřeni míti má, povinna jest na tom přestati a právem obecním i Pražským každé manželce, což svého vlastního vncse do statku manžela, žc se jí toho všeho dostává, a slove Mundus muliebris. Než aby měla sirotky zbavovati a jako laupiti z věci po otci jeho pozuostalých, toho se jí nedopaušlí právy. Na tom přestaň, což se jí spravedlivě*

podlé smluov aneb jiného jejího slušného opatření náležeti bude, jakž o tom E. 42. vyměřuje.

Co se nápaduov dotýče, jakž Majestát slavné paměti krále Vladislava Litoměřickým daný v sobě obsahuje, Tom právo nápadní Pražským Právem také jest vysvětleno sub titulo „De successioneibus ab intestato“ F. 5. A žádnému se nic v nápadním právu neb při oduumrtech neubliží; a také Právem Pražským o takových nápadích nařizeno E. 41. To právo dělí se od našeho v tom: Mundus muliebris spadá u nás na muže, ale v Litoměřicích na dceru nevyhystau, a s ní teprva na otce. (Sic habet privilegium regis Vladislai.)

10. O potravě a špiži dvorské anebo domovní, a co z ní ženě naloží.

Žena, kdyby se chtěla od svých dětí aneb od dědicuov muže svého po smrti jeho oddělití, k potravě anebo špiži, kteráž by v domě anebo ve dvoře po něm pozůstala, takové právo má: Jestli že jest jí věno anebo životní opatření zapsáno na tom dvoře anebo domě, kdež by taková špiže pozůstala, tehdy všeho toho polovici vezme po třiceti dnech, čímž jest koli manžel její k potřebě a užítku svému do roka se zachystal, a to kromě té potravý, kteráž by se k dědictví vztahovala (totižto kterauž jest muž živnost a obchod svůj vedl). Ostatní pak polovici též špiže, což by jí koli pozůstalo, tu vezme muž jejího pravý dědic.

Pakli ten grunt, kdežby ta špiže pozůstala, ženě v věně anebo k opatření doživotnímu zapsán nebyl, nevezme z ní více, než co by snísti a spítí mohla, dokudžby jí peníze její věnné dány nebyly. Nebo pokudžby se nevdala, potudž toho gruntu pohnauti se jím není povinna, leč by jí právem anebo statkem a nebo s dobrau její volí odtud vybyli. Má-li pak za to věno rukojmě, tehdy z toho dědicuov upomínati nemuže. A jakž přijme k sobě svau spravedlnost, tak hned statku postaupiti jest povinna, nebo slib a svolení všeliké právo lomí. Špiže pak domovní jednoho roku slove, což téhož roku a k jednomu tomu roku od hospodáře k potřebě domovní zachystáno a spraveno jest.

ad 10) **O potravě a špiži dvorské.** *Opatření manželk poctivých po smrti manželuov Právo Pražské nařídilo E. 49. 53. A tak není potřebí o potravě neb špiži se manželk im starati; dokudž na vdovských stolicích seděti budau, poctivého opatření s dítkami svými užítí mohau.*

11. O hergwetu.

K hergwetu anebo zbroji vojenské podlé prava městského přináležejí tyto věci: Kůň nejlepší mužov osedlaný, meč jeho, a nejlepší zbroj na jednoho pacholka, k tomu také všední šaty, luožko vojenské, jedním polštářem a dvěma prostěradly postlané, jedna mědenice, jeden ubrus s ručníkem, jeden kotlík anebo nětco k tomu podobného. A jestližebý z těch věcí čeho pozuostalá vdova neměla, a směla to přísahau zpraviti, že jest toho po manželu jejím nic nepozuostalo: tehly toho vydávati povinna není.

ad 11) **O hergwetu.** *Hergwet, bezpotřební to právo a zbytečné jest, et inutilia ac supervacanea rescanda potius, quam pro legibus constituenda.*

12. K dědictví co náleží.

K dědictví náleží všelijaký statek odumřelý a vlastní neodcizený, zlato, stříbro, šatstvo, nádobí zlaté, stříbrné, ceynové, vosobí jakéž koli dřevěnné, buď prázdnué nebo plné, a všelijací svrchkové, k hospodářství náležící, jako: stolové, lavice, stolice, umývadla, truhly, pánve, pánvice, kotlové (kromě gruodního), kotlíkové, moždířové, zbroj jakážkoli (kromě hergwetní), obilí, koňové, volové, ovce, sviné, krmní, vepřové i jiný všelijaký dobytek. Než co se dotýče vepřuov krmných, jestližebý zbiti a na maso rozdělání byli, ti ne k dědictví, ale k domovní spíži příslušejí. Avšak plece, poltové, slaniny, polauhavi, heyžsky vepřové a jiné takové maso, kteréžby se našlo v domích nebo ve dvorích, na kterýchž věna svého žena zapsaného nemá: to všecko (jakž prvé v artikuli o domovní spíži nebo potravě jest položeno) k dědictví přísluší; neb sic náležel by to k domovní spíži a vdova toho by všeho polovici vzala. A jestližebý pak k dědictví a hergwetu jednomu víc dědicuov bylo než jeden: tehdy starší z nich napřed meč vzíti má, nebo z přirozené povinnosti povinen jest, mladší sirotky ochraňovati, a na znamení toho meč před jinými béře, aby sirotky v saudech zastával a věrně je ve všech potřebách opatroval, a sám také na jich škodu nic z aumysla aneb z nedbanlivosti nečinil.

ad 12) **K dědictví co náleží.** *Co dědictví jest a jak ho děti a nápadníci užiti mají, o tom Právo Pražské světleji vyměřuje „De hereditatibus“ F. 19.*

13. O žalobách z bezpráví a rukojemných.

Kdož by chtěl koho z bezpráví obviniti, kterýž v horkém účinku není přistižen, ani vzat: ten má takovou osobu, doжда jí, skrze právo staviti a před saudu předpraviti a příčinu, proč by ho stavil anebo ku právu dodal, oznámiti. Při stavuňku pak takovém z povinnosti své rychtář anebo posel jeho přísězný býti má.

Jestližeby taková pře hrdla se anebo zdraví obžalovaného dotýkala, musí on, nemá-li za to statku, rukojmě za sebe puovodovi v uloženém na to wergeltu postaviti. Pakli rukojmí nemuůže míti, toho rychtář vazbau do nejprv příštího saudu vopatřiti má. Ale kdež se dluhuov dotýče, zná-li se obžalovaný k dluhu a má-li statku pod tím právem více, nežby za ten dluh stálo: ten se bude moci tím statkem podle rychtáře a kmetuov spravedlivého odhládání bez urukování vyvaditi. Nemá-li pak statku žádného, má věřiteli svému za ruku vydán býti. Ten pak, komuž tak dlužník vydán by byl, jestli člověk hostinský, bude jej moci svobodně s sebau domuov odvésti, nemuůže-li ho sobě tu v městě opatřiti. Avšak uručiti musí, že jej při sobě bez škody na těle a zdraví jeho držeti bude, a zase když by sobě dluh svůj podle šacunku práce jeho vyrazil, navrátí. Dal-li by mu pak pauta na nohy, již mimo to ničímž veyše trápati ho nemá, opatříc ho ztravau a dilem takovým, jako jinau čeládku svau, poněvadž zlodějem ani zlodějuov tovaryšem nikda jest nchyl. A jestližeby mu pak utekl, prve nežby z takového dluhu prav byl, anebo ho neodslaužil: bude moci pro zadržalau anebo neoddělanau summu se ho chytiti, kdež jej koli postihne, tak aby ho zase před rychtářem z povinnosti postavil.

ad 13) **O zálohách bezpráví a rukojmí.** *Puovod a obžalovaný, jak se o všelijakou spravedlnost svú před právy zachovati mají, o tom dostatečně v Právích Pražských vysáno jest A. 44. et per consequentia. A žádnému toho se nedopaušiti, aby on s dlužníkem svým podle své vuole zacházeti měl, pod velikým ztrcetaním. G. 4; nébrž žalářové a vězení domáci i vlastní se zapovíidaji. G. 5. O staruncích pak jest jisté Zřízením Zemským vyměření v Právích Pražských L. 17.*

14. O žalobách a odpovědech na cizím právě.

Jestližeby host hostě, jsauce oba v jedné rychtě usedlí, na cizím právě viniti chtěl: tehdy jeden druhému odpovídati není povinen; a bude-li skrze to obžalovaný k jaké škodě připraven, musí mu to puovod nahraditi, leč by to bylo, že by ho na svém právě pro pokrývání dojíti a k saudu míti nemohl anebo žeby

někdo statek nějaký na cizím právě měl, aneb se něčeho zlého dopustil; tehdy by z těch příčin, jsa tam obviněný, odpovídati musel. Tolikéž, kdež kdo koho z dědictví, z vlastního statku, z dluhu a z bezpráví viní, tu také zase puovod obviněnému na žalobu jeho odpovídati a prav býti musí. Pakliby kdo někoho z věci světské anebo takové, kteráž vlastně k světskému právu náleží, před saudem duchovním obvinil, a skrze to ke škodám přivedl, bude li on zase od něho před saudem světským na svém právě z toho obžalován: tehdy puovodovi škody vzaté nahraditi, pokutu dáti a rychtáři wettuňk položiti musí.

ad 14) **O žalobách a odpovědech na cizím právě.** *Jeden každý povinen jest svého obžalovaného na jeho právě, kterémuž kdo přísluší, viniti, podlé Práva Pražského A. 44 et A. 41. A připraví-li jeden druhého příčinou svou k škodám, bude moci na něm jich postihati, jakž o tom v Právicích Pražských E. 14.*

15. O dání a držení statku cizího.

Byl-liby někomu statek jaký v moc jeho dán od toho, kdož jest ho sám v držení žádném nebyl, a někdo jiný potom v týž statek právem by se uvésti chtěl anebo uveden byl: tehdy ten kdož v držení jest, tomu uvedeni slušně právem odepříti muože. A však povinen bude v nejprvnější saud uložený držení své podle práva zastati. Nebo žádný moci nucen býti nemá, aby od svého držení pustil, lečby před saudem jsa obviněn, z toho pravým ordelem byl vyveden. A když by se to stalo, tehdy teprva ten, kdož se toho dosaudil, má do téhož statku vpuštěn býti, z kteréhož taky žádný ho vyvésti nebude moci, leč by i on právem toho byl oderčen.

ad 15) **O dání a držení statku cizího.** *Prosté právo a zřetelná regule právní jest: Malaæ fidei possessor nunquam præscribit, Žádný nepořádný držitel statku držením jakýmkoliv dluhým statku sobě nezděduje, to jest přivlastníti ho sobě nemuože, a o tom Právo Pražské vyměřuje F. 26. 27. et per consequentes titulos.*

16. O prostém dání a prodání statku vlastního.

Kdož od někoho něco statku mohovitého darem sobě daného má, ten, buď muž nebo žena, drží-li to tři dny pořád neukryté, potom zlodějstvím naříkán byti nemuože slušně, by pak tu věc ten, kdož jest ji dal, někomu snad ukradl. Avšak

nařkne-li kdo tauž věc a že jeho jest, ukáže: tehdy ji pro takové držení nepromlčí. Kdožby pak co svého vlastního nemohovitého anebo mohovitého statku prodal, to on zpravovati do své smrti jest povinen. Však táž věc, o kteréž by tak soud se začal, má zase v ruce saukupů puštěna býti, aby on ji pokudž by mohl, k zisku anebo k ztrátě sobě zastával. Ale komuž by co darem dáno bylo, ten samo toliko dáni ukázati má, a ten kdož jest mu to dal, za zpravu v tom státi není povinen. Nebo toliko prodané věci zpravovati se mají.

ad 16) **O prostém dáni a prodání statku vlastního.** *Kradených a cizích věcí žádný sobě přivlastniti nemůže, by on pak držel je jakkoliv dlouho, a netoliko za tři dni, jakž Právo Saské vyměřuje. O tom v Právě Pražském P. 11. 16. V témž artikuli zmínka se děje o zpravě, o čemž Právo Pražské pořádněji a světleji vyměřuje: „De evictionibus et praesumptio-nibus“ F. 21. et per omnia consequentia.*

17. O rukojemství za dluhy a za bezpráví.

Kdož rukojmě za svůj dluh před právem postaví na ten způsob, že on sám aneb rukojmě ten dluh zaplatí, i zaplatí-li dluh jistec a to žeby se ukázati mohlo: tehdy rukojmě prázden toho bude. Kdož pak za dlužníka slíbí sám jistau summu na jistý čas zaplatiti: tehdy, dí-li, že jest zaplatil, a tomu se odpor stane, musí on takové zaplacení svědky prokázati. Pakliby jich několik nerozdílneau rukau dluh nějaký zaplatiti slíbilo: tehdy jsau-li přítomni rukojmové a mají-li čím platiti, k jednomu každému z nich věřitel o díl jeho má právem hleděti. Pakli všech ku právu míti nemůže anebo že někteří plátce býti nemohau: tehdy k tomu hleděti má, kohož ku právu připraví, a ten takový dluh zauplna zaplatiti a jiné tovaryše své vyvaditi bude povinen: avšak, což tak za ně dá, toho zase na nich, což na koho dáti přijde, právem dobývati může. A jestliže pak obžalovaný z bezpráví rukojmě za sebe postaviti musí a rukojmě slíbíc jej před saudem stavěti, na čas uložený nepostaví: bude-li se proto k němu puvod domlauvati, musí on rukojmě podle způsobu žaloby a uloženého na to wergeltu pokouta jemu toho odjiti.

ad 17) **O rukojemství za dluhy a za bezpráví.** *Pořádněji o rukojemství a rukojmích v Právích Pražských položeno jest I. 4 a v jiných po pořádku artikulích, jakým způsobem věřitel na rukojmích, a kdyby ti zemřeli, na jistcích neb statcích po nich pozůstalých měli by svých spravedlností dosahovati etc. I. 14 et in aliis subsequentibus.*

18. O nářku poctivosti a pokazování jeho.

Kdož by někoho nařekl, že by se neřádě na svět zplodil anebo zlého rození a zachování byl: má takovey nárek sedmi svědky na své cti dobře zachovalými pokazovati. Pakliby kdo tím byl nařčen, že jest právo své potratil před saudem pro laupež, zlodějství, krádež a jiné věci k těm podobné: to se má na něj rychtářem a dvěma kmety a čtyřmi osobami k saudu přináležejícími provésti. A jestližeby ten rychtář, za kteréhož jest se to stalo, umřel: tehdy náměstek jeho ve všech saudních aktách a přech, kteréz sau se za času prvního rychtáře před saudem zběhly, pokudž o tom od kmetuov, kteříž sau toho povědomi, zprávu vezma, by pak sám čeho ani neviděl ani neslyšel, svědkem býti muože; nebo takové jeho svědomí není osobní, ale auřadni. Také rychtář nemá žádnému brániti, kdož by na koho žalovati chtěl, leč by sám obžalovaný puovodovi odpovídati se obránil. Nebo žádný u práva zavřzen býti nemuože, leč by sám právo své zlodějstvím, laupeží anebo nětčím jiným k tomu podobným potratil, a v tom prvě jest k saudu s někým přistaupil, skrze uznání práva přemožen byl.

ad 18) **O nářku poctivosti a pokazování jeho.** *Ten artikul kdyby svůj puochod jměl, tehdy nevážni lidé všickni dobře zachovalé lidi vždycky by nařikali. Ale Práva Pražská pro zachování dobrého pokoje a svornosti ve všech městech nařídily hrozné pokuty pro nářky a lehčejší pro zhanění. A což by koli slaužilo k pokoji a k svornosti, to raději má býti oblíbeno, než což by to obě rušilo, tak jakž Q. 12. Q. 18. et per omnem istum titulum, tomu se lépeji muože vyrozuměti.*

19. Dluhové jak se mají právem dobývati.

Má-li kdo v městě na právě dlužníka, ten, chce-li na něm dluhu svého dobývati, není-li dluh vyšší desíti kop míšenských, má jej skrze posla k rychtáři obeslati a tu zač by takový dluh, kdy a pod jakau příčinou se stal, v žalobě své oznámiti; kterýmžto dlužníkem, sezná-li se v dluhu a usedlý ku právu není, má se rychtář na žádost puovoda ujistiti; pakli dluhu odepře a ku právu usedlý jest, má strany o to k saudu nejprv příštímu podati. A jestli že pak dluh vyšší desíti kop jest, takového k saudu svému rychtář přijímati nemá, nebo o takové dluhy strany k sauduom zahájeným poháněti se mají.

ad 19) **Dluhové jak se mají právem dobývati.** *Dluhové velicí i malí jakým pořádkem od věřiteluov na dlužnicích mají se dobývati, o tom Právo Pražské zřetedlně a patrně vyměřuje S. 11.*

20. O žalobách autrpných, kdež obžalovaný v horkém účinku není postižen.

Žaloval-liby někdo na někoho, že by ho na královské silnici, v poli, anebo kdež koli jinde bezprávně zbil a zsekál, ukazujíc rány anebo šrámy, jestli že jest se již zhojil, anebo že jest mu mocí a laupežně statek jeho pobral, a při tom že jest ho osobně přítomného viděl i okřik učinil, podáváje se v to, že by ty osoby postaviti chtěl, kteréž sau ten okřik slyšely; i jestli že by jiného pruvodu neměl a obžalovaný nejša v horkém účinku postižen, tím se nevinen býti pravil: tehdy snáže svú nevinu přísahau zpraví, než by ho v tom puvodčím takovým bez dostatečného pokázání přemoci mohl.

ad 20) O žalobách útrpných, když obžalovaný v horkém účinku není postižen. *Právo Pražské vyměřuje morděře, zákeřníka, laupežníka aneb jakého škudci svého, kdykoli a kdekoli postihnc, tehdy z účinku muože jeho viniti a kdož co provede, má toho užítí. B. 37. Než když by se dobře zachovalého člověka dotklo, a na něho někdo semíplenam probationem dovedl: tu v té příčině bližší jest přísahau se očistiti žaloby na se učiněné, tak jakž Právo Pražské toho jemu propuojčuje P. 9. N. 55.*

21. O žalobách autrpných v horkém účinku.

Žaloby autrpné všelijaké, laupežuov, morduov, násilí, cizoložstva, záloh, veybojuov nočních anebo denních, a jiných věcí k těm podobných, kteréž se na hrdlo vztahují: ty mají s okřikem činěny i také hned bez odkladu slyšány býti, dokudž ještě horký účinek vidín býti muože. A kdožby koli tak s okřikem v horkém účinku ku právu jsa dodán, jestli že by chtěl čemu odpírati, v tom svědky těmi, kteříž sau ten horký účinek viděli, byl usvědčen podle práva: ten každý podle skutku svého a právního o tom vyměření na hrdle trestán býti má. Pakliby obžalovaný v horkém účinku nebyl vzat, a svědkuov dostatečných nebylo: bližší bude toho přísahau odjíti, nežby jej v tom žalobník bez duvodů přemoci mohl.

22. Přísahau kterých žalob jeden odjíti nemůže.

Všeliké žaloby bezpravní neb autrpné, kteréž se pokázati mohau, anebo s okřikem v horkém účinku začaty jsau: těch obžalovaný přísahau odjíti nemuože. Ale kdež duvodů a pokázání žádného není, tu se snáže obžalovaný přísahau očistí, než by v tom čím jiným mimo svědky od puovoda přemožen býti mohl.

23. O žalobě z bezpráví na nepřítomného a o gwaru.

Žaloval-liby kdo před saudem pro bezpráví na někoho nepřítomného, kterýž by od práva ušel, a rychtář uložil-liby z saudu jistey den témuž obžalovanému, aby na takovou žalobu odpovídal: tehdy puovod mezi tím uloženým časem, najde-li kde toho obžalovaného, muož ho slušně právem obstaviti pro svau žalobu a dotud ho ve vězení držeti, dokudž by mu se k dostání práva tu, kdež jest obžalován, nevyručil. Když pak žalobau autrpnau anebo bezprávím obžalován jest, ten předkem než by dal odpověď, má žádati, aby puovod žalobu svú zagwaroval. Nebo pokudž gwar spuosený nebude, potud puovod žalobu svú svobodně bude moci opravit, ale po gwaru nebude.

ad 21—23) **O žalobách útrpných v horkém účinku.** *To právo s druhým, třetím i s čtvrtým artikulem s strany těch horkých účinkuov, křikuov a přísah jest proti všemu rozumu i dobrému pořádku právnímu. Neb dopustí-li se čeho kdo pod řádem a právem, a nešauc ku právu usedlý: bude vzat do vězení a týmž vězcním k odpovídání přidržán, jakž o tom A. 45. Pakli jest ku právu usedlý, třeba-li tu křikuov, poněvadž žádnému se pořad práva nezavírá a muože jeho vinití?*

24. O žalobách, které se hostinských lidí doteykají.

Jestli žeby člověk hostinský domátcího, anebo zase domátcí hostinského z dluhu anebo z jaké jiné věci, buď s svědky anebo bez svědkuov, k vlastnímu svědomí vinití chtěl: takovey saud na žádost stranám k jich pilné potřebě každého dne držán býti muože; a rychtář k tomu dosti má na třech kmetech, jestli žeby všech pospolu míti nemohl. Komuž by pak v takovém saudu zaplacení dluhu prisauzeno bylo, má do třetího dne, což jest dlužen, zaplatiti.

ad 24) **O žalobách, kteréž se hostinských lidí dotýkají.** *Jakž domácím tak i hostinským jednostejného práva a jednostejné spravedlnosti Práva Pražská udělují; neb přísaha konšelská na to se vztahuje, a žaloby k vlastnímu svědomí nemají se dít, neb jest to proti rozumu.*

25. O saudech obecních.

Rychtář s kmety anebo konšely tři saudy obecní v roce z práva tři dni pořád držeti má: První ten auterý po Novém létě, druhý ten auterý po Provodní neděli, třetí ten auterý po

sv. Trojici. A po takovém jednom každém obecním saudu troje nebo čtyry posudky, jedny od druhých ve dvou nedělích se držívají. A jestliže by na ten který den k saudu uložený svátek se trefil: tehdy ten saud do zejtrí anebo do třetího dne odložen býti muože.

ad 25) **O saudech obecních.** *Ne saudcové mají sobě vyměřovati dny aneb časy, kdyžby sauditi měli, ale nenadálé potřeby a vzniklé mezi lidmi příhody potřebují od sauduov opatření, jakž Práva Pražská o tom vyměřují A. 24. et A. 60.*

26. O poručnětech.

Jestli žeby kdo umřel a děti po sobě nechal nezletilých, neučinivši jim žádného poručníka: tehdy nejbližší přítel po meči jim za poručníka býti má, dokavadž by let svých nedošli. Pakli by ten nejbližší přítel také ještě let neměl a k poručnictví dostatečný nebyl: tehdy má jemu ku pomoci býti nejbližší také jeho přítel a tak dlauho to poručenství držeti, dokavadž by sirotci let svých nedošli anebo ten nejbližší jich poručník je opatrovati nemohl; avšak statek sirotčí zajistiti a z něho rok od roku počet učiniti bude povinen, dokavadž sirotkuov přítel jich přirozený opatrovati nebude moci, anebo oni k letuom svým nepřijdu. Pakliby přátel krevních nebylo, tehdy od auřadu sirotkuom osoby hodné za poručníky voleny a dány býti mají. A takoví poručníci od auřadu daní, rovně jako i otcovští, statku sirotčího ujišťovati nejsau povinni; avšak jej rozprodávati nemají, lečby toho nuzná potřeba s strany dluhuov placení a jiných věcí k těm podobných byla a před právem se ukázala. Nebo sic jestliže poručníci sirotčí statek z jiné příčiny prodají: tehdy sirotci přijdauce k letuom a navrátíce kupci peníze mohau zase k statku svému přijíti. Pakliby přijdauce k letuom svým den a rok s tím mlčeli a v tom se neopatřili: již by potom více na takový statek odprodaný se slušně právem potahovati nemohli, leč by v zemi nebyli, nebo pod tau příčinau spravedlnosti své do třidceti let, roku a dne, by nepromlčeli.

Také poručníci buď přirození, otcovští anebo od auřadu daní, na místě sirotkuov se sauditi, žalovati anebo odpovídati jsau povinni, dokudž oni pod sveyma lety budau. Pakliby poručníkuov žádných neměli: tehdy odpovídati nejsau povinni a auřad ochrance jim dáti má. A jestli žeby pak někdo v nepřítomnosti poručníkuov na sirotky pro některé bezpraví žaloval, nebo z jiných příčin: nemá na ně saudně žalováno býti, dokudž let rozumných nedojdu. Tehdy má jim uložen býti jistey den, aby poručníci s nimi stáli; pakliby po druhé ani po třetí nestáli,

tehdy puovod žalobu svau proti sirotkuom provede, leč by poručníci podle ortele sobě sděleného právní nauzi anebo řeč zpomocnau ku právu při čtvrtém saudu vnesli. Také sirotci bez poručníkuov ani žalovati, ani se v dědictví uvazovati, aneb o ně sauditi, ani slibovati, ani co takového před sebe bráti nemohau; nebo to všecko poručníci na místě jich činiti mají.

Poručenství pak svůj konec bére, když sirotci k svým letuom právním přicházejí, podle rozdílu pohlaví. Nebo když pacholíku čtrnácte a děvečece třinácte let mine a to skrze přátely krevní, dva po otcí a dva po mateři, před auřadem anebo saudem vsvědčí: tehdy jim od auřadu právní leta dána bývají, aby mohli statek svůj řídití svobodně, byla-liby toho potřeba, bez odporu poručníkuov, leč by poručníci téhož statku nápadníci byli. Avšak tíž sirotci zletilí, vyjdauce z poručenství, mohau sobě jiné zvoliti ochránce do let svých rozumných, totižto do let 21, podle městského práva, aby statek jejich, kteréhož oni sami pro mladost svau ještě spravovati nemohau, v své ochraně měli a jim opatrovali.

Jestli žeby pak poručníci sirotkuov ztravau a jinými potřebami podle náležitosti neopatrovali a v poručenství se neupřímně a lstivé chovali: tehdy mohau z toho před právem od matky anebo báby sirotkuov, i kohožkoli jiného dobrého, obvinění býti. A budau-li v tom podle práva svědky přemoženi a uznáni: tehd. takového poručenství odsauzeni, ano i práva prázdni budau, jestli žeby se jaké v tom lsti a falše dopustili a taková lest anebo faleš v orteli ze jmena dostavena byla.

ad 26) **O poručnících.** *Právo a pořádek o poručnících i o opatření sirotkuov a statkuov jich gruntovněji a světleji se vypisuje v Právích Pražských D. 5. et per omnes sequentes articulos.*

27. O přech u saudu na smlauvu podaných.

Bude-li pře dvau osob před saudem začatá s povolením rychtáře a puovoda zastavena a na přátelskau smlauvu anebo ubrmany podána i také skrze uvážení jich srovnána a upokojena: tehdy se potom více zdvíhati a obnovovati nema. Pakliby puovod potom tauž při zase před saudem obnoviti chtěl: tehdy obžalovaný nebude odpovídati povinen, muož-li to pokázati, že táž pře prvé saudně se začala a s povolením obojí strany na smlauvu přátelskau jest podána i také smluvena.

28. Smlauvy a veypovědi ubrmanské jak se mají prokazovati.

Stane-li se smlauva anebo ubrmanská veypověď před saudem anebo před radau, kterůž jsau strany slíbily sobě zdržeti a na ni přestati: tehdy taková smlauva rychtářem a kmety anebo purgmistrem a konšely ukázati se muože. Pakli by ty osoby auřadní zemřely, mohau o té věci za svědky býti lidé hodnověrní, kteříž by tehdáž před saudem anebo v radě přítomni byli. Což pak koli kmeté vysvědčují, to také rychtář s nimi vysvědčiti jest povinen.

Pakli by se smlauva skrze přátely anebo ubrmany kromě saudu stala: tehdy ten, kdožby toho potřeboval, bude ji moci skrze smlauvce anebo ubrmany i jiné lidi hodnověrné prokazati.

ad 27—28) **O přech od saudu na smlauvu podaných.** *Všecky smlauvy mají držány a v celosti zachovány býti, jakž o tom Zřízení zemským a Právem Pražským pod titulem „de transactionibus“ C. 26. dostatečně se vyměřuje, tak kdožby oč koli lidmi dobrými smluven a s druhým spokojen byl, aby jeden druhému smlauvu zdržel a ji žádný žádnému pod skutečným trestáním nezdvihal; též smlauvy a veypovědi ubrmanské jak se mají prokazovati, a dále Q. 20.*

29. O rušitelích smluv a veypovědi ubrmanských.

Smlauvu přátelskou anebo veypověď ubrmanskou, kteráž jsau sobě strany slíbily zdržeti a na ni přestati, zruší-li která strana, chtějíc svau při saudně zdvihnuti: dá pokutu smlauvci anebo ubrmany v smlauvě na to uloženu. Pakliby ji kto z nich zrušil mocí, a v tom byl podle práva usvědčen: má sauzen býti, jako jiný míru rušitel, a za ránu ruku a za mord hrdlo propadne.

ad 29) **O rušitelích smluv.** *Ti obá artikulové Pražským Právem jsau vysvětleni a jistými pokutami obmezeni C. 27. et C. 31. a Q. 20.*

30. O statku zapsaném ženě k užívání a o dětech vybytých i nevybytých.

Zapiše-li muž ženě své některý statek svojoj nemohovitý k užívání do života jejího: tehdy ona nebude moci toho za svojoj vlastní statek sobě osobovati a obdržeti, nebo po smrti její takový statek na dědice anebo nejbližší přátely mužovy zase připada. Pakli by jí zapsal anebo zřídil takový statek mocně: tehdy by

také po smrti její, umřela-liby bez pořízení, na dědice anebo na přátely její nejbližší případl. Jestli pak žeby žena statku sobě k užívání do smrti zapsaného pro svou nemožnost a chudobu a nauzi svou spravovati a opatrovati nemohla, a to před saudem při přítomnosti dědicuov anebo nápadníkuov oznámila, a jakž za právo jest, ukázala: tehdy aby takový statek nezpustl, povinni budau dědicové jej podlé šacunku saudcuov od ní vykaupiti a sobě osvoboditi. Pakli by toho učiniti nechtěli, a ona pro svou nauzi toho statku obdržeti nemůže: tehdy najde se jí z práva, poněvadž dědicové jej podlé šacování ujiti nechtí, že týž statek ona může pro opatření života svého zastaviti anebo pronajíti anebo jakž může prodati, jestli žeby ho zastaviti ani pronajíti nemohla.

ad 30) **O statku zapsaném ženě k užívání.** *Takové příhody zůstávají v spravedlivém saudcuov uvážení, jakž v tom Právo Pražské vyměřuje C. 56. 57.*

31. O nápadích kdež dědicuov není.

Umře-li žena bez dědicuov, a to tak, že by s mužem svým žádného dědice neměla: ta nezřídila-li jest statku svého žádnému, zdědí jej rovným dílem na své nejbližší přátely krevní, bez (sic!) mužského aneb ženského pohlaví, kteříž sau spolu na jednom koleně. A to též s strany statku po manželu pozuoostalém se zachovává. Než které město od vrchnosti obdarování má, aby nápadové připadali na přátely ty toliko, kteříž sú s městem trpící, ti toho před jinými užívau.

ad 31) **O nápadech, kdež dědicuov není.** *O nápadích Právo Pražské vyměřuje F. 5. et per consequentia.*

32. O odaumrtech.

Jestli žeby někdo, nemaje dědicuov anebo přátel krevních s městem trpících, bez pořízení dědictví svého umřel, anebo žeby se žádný k témuž dědictví po smrti držitele, věda o smrti jeho, ve dni a v roce nepotahoval: tehdy taková odaumrt na krále J. Mst. připadá podle práva i také podle privilegium nového, kteréž jest takové (sic!).

Pakli by dědic o smrti toho, číž by nápadník byl, nevěděl: tehdy od toho času, jakž o smrti jeho zví, nedá-li projíti dni a roku, k dědictví svému přijíti a jeho podle práva zase dojíti může. Než což se bergwetuov anebo gruoduov dotýče, k kterýmž by žádných dědicuov nebylo: ti na obec toho města

připadají, a auřad na to šatlavy, místa popravistiřná opatrovati, chudé krmiti, obecni učitek obhajovati, tolikéž také lidi pošetile a nemaudré, kteříž řádné odjinud pomoci nemají, krmiti a opatrovati jest povinen. A takový hergwet nebo gruod bez dědicuov pozuoatalý, jestli auřad jiného napomene, za kýmž jest byl, po třidceti dnech od smrti toho číž jest byl, vydati, a auřad to všecko v celosti bez umenšení a pohoršení dez a rok chovati má, jestli žeby snad kdo z dědicuov přišel a k tomu se podle práva táhnauti chtěl; pakliby se řádný v tom času neukázal, potom auřad na potřeby svrchu jmenované to obrátiti muože.

33. O trojím řízení statkuov.

Řídil-liby muž žené, dětem, a žena zase muži, anebo kdo jiný komu jinému statek svouj v saudu zahájeném, před rychtářem a kmety mocné anebo k živému obdržení, a potom by chtěl týž statek všecken anebo některý díl jeho dáti někomu jinému: tehdy ten komuž jest prvé řízení se stalo, nepovolí-li k tomu, bude moci podle práva toho brániti. Pakli by kdo v řízení svém moci sobé k změnění zanechal: ten vyzdvihna skrze ortel k sobé svau moc, muože takové první řízení zkaziti a statek svouj vlastní zase, komu chce, znovu řídit, aneb tak nechati.

34. O nápadích všelikých dědicuov i přátel krevních.

Umře-li otec na městském právé a nechá po sobé děti vybytých, kteříž by se statku jeho před právem odřekli, zanechá-li také kterých dětí nevybytých, buď synuov neb dcer, ještoby v statku jeho zemřeli: tehdy na ty děti nevybyté statek pozuoatalý po jich otci připadá, a oni s ním jak s svým vlastním dědictvím mohau činiti což se jim viděti bude, bez překážky a odporu těch dětí, které jsou vybyté; totižto tak, žeby se statku otcovského před právem odřekli. Pakli jsou se neodřekli statku otcovského, a chtějí spolu s nevybytými dětmi rovné díly v něm bráti: tehdy což jsou prvé z toho statku od otce přijali, budau povinni zase do téhož statku vněsti zauplna a pod svau přísahau; čehož nevybyté děti jim brániti nemohau, leč by to ukázati mohli, že jsou se vybyté statku toho odřekli.

Item, připadla-li by jaká odaumrt na matku, anebo žeby se jí nějaký statek nápadem dostal: tehdy po smrti její takový statek na děti její, jako i s dětí na máter připadá. Pakliby po ni i děti zemřely: tehdy týž statek s nich na otce přichází, a s těch dětí zemřelých přátelé krevní anebo příbuzní po matce jich k takovému statku řádného práva nemají. Tolikéž také i o

otci má rozuměno býti; nebo nápadu spolu bratruov a sester žádný neběře, dokudž otec anebo matka živa jest.

Item, umře-li kto nechaje po sobě ve statku svém dětí nevybytých a vnaučat po synu anebo po dceři své odumřelé, statku svého neoderčené, pozuostalých: tehdy ta vnaučata, kolížby jich koli bylo, z statku děda svého, spolu s jinými dětmi jeho, vezmou toliko jeden díl, kterýž jest se otci anebo mateři jich nebožce dostati měl.

Pakli kto, nemaje svých dědicuov doluov poslaupně z sebe pošlých, totižto synuov, dcer, vnukuov, pravnukuov, i tolikéž otce, matky, bratruov ani sester, vlastních svých ani polovičných, ani také starších, kteříž nahoru poslaupně jdau, jako děduov, bab, bez pořízení statku svého z světa sejde: tehdy na poboční přirozené anebo příbuzné přátely buď po otci anebo po mateři jeho pozuostalé, kteříž jemu najbližší a sobě rovni v kolenu jsau, takový statek jeho rovným dílem připadá.

ad 32—34) **O odaumrtech, o trojím zřízení statku, o nápadích.**
Všickni ti artikulové obsaženy jsau v Právích Pražských „de successioibus ab intestato“ F. 5. et per consequenta.

35. O zvodu a folkování k statku mohovitému.

Zvede-li se kdo právem bez přítomnosti pohnaného na který statek mohovitý a jej po tři saudy, jakž za právo jest, opovídati bude a v čtvrtý saud pravým ortelem toho se zmocní, i také před rychtářem a kmety na to své památné dá: tehdy přijde-li potom pohnaný, aby svoj statek zastal anebo vyvadil, bližší jest puovod první rychtářem a kmety zmocnění své ukázati a při něm zoustaven býti, nežliby obžalovaný to což mu z držení vyšlo, zase právem obdržeti mohl.

Pakli by obžalovaný svého nestání slušné a právní příčiny měl anebo že by o puohonu ani o žalobě nic nevěděl, ani také doma nebo v zemi nebyl a statku svého právem zase dobývati i také na žalobu odpovídati chtěl: tehdy sezná-li se k dluhu, pro kterýž by se puovod statku jeho právem zmocnil, v takové příčině nicméně zmocněný bližší jest dluh svoj na tom statku obdržeti, nežby obžalovaný jemu týž statek právem odniti mohl. Pakli se k dluhu nesezná a ku právu není pohnán: tehdy ten ortel prvnější, kterýmž by puovod toho statku zmocněn byl, žádné moci míti nebude; nebo žádná veypověď nevíže toho, kdož k saudu není pohnán, a kdož k statku cizímu folkovati chce, ten k jednomu každému saudu obžalovaného poháněti má.

ad 35) **O zvodu a folkování k statku mohovitému.** *Jakým pořádkem při Právě Pražském zvodové na statky lidské se vykonávají a věřiteluom na statcích dlužníkuov se dopomáhají, činí o tom G. 1.*

36. O kšaftech privilegium císaře Karla Čtvrtého.

Carolus quartus, divina favente clementia Romanorum Imperator semper augustus et Boëmiæ Rex. Notum facimus tenore praesentium universis, quod desiderantes profectui civitatis nostrae Lithomierzicz cura benigni favoris intendere, ita ut eius cives et incolae, fideles nostri, Celsitudini Regali Boemiae eo quidem melius valeant servire, quo benignius fuerint Regiae liberalitatis clementia consolati: quapropter animo deliberato, sano principum, baronum ac procerum regni et coronae Boemiae nostrorum accedente consilio, auctoritate regia Boemiae, de certa scientia et Regiae Celsitudinis gratia singulari supradictis civibus, heredibus, successoribus, posteritati et universitati ipsorum et eidem civitati Lithomierzicz, nec non inhabitatoribus qui sunt et pro tempore fuerint, infrascriptam gratiam pro nobis, heredibus et successoribus nostris, Regibus Boemiae, fecimus, dedimus et concessimus, facimus, damus et concedimus in perpetuum virtute praesentium gratiose, videlicet: Quod ex nunc in antea omnes et singuli cives seu inhabitatores dictae civitatis in Lithomierzicz et quilibet ipsorum heredes et successores sui in perpetuum libere possint et valeant universas et singulas possessiones, hereditates, proprietates, allodia, agros, census, redditus, domos et bona sua mobilia et immobilia, in quibuscumque rebus consistant, intus et extra dictam civitatem in Lithomierzicz aut alibi ubicunque talia sita noscuntur, quibuscunque etiam possint vocabulis designari, cuicumque, saeculari duntaxat homini seu personae, vendere, legare, donare, testari et iuxta suae voluntatis arbitrium ordinare, iure hereditario possidendum, iuxta iura, mores et consuetudines ipsius civitatis in Lithomierzicz hactenus ab antiquo tempore observatas. Si autem aliquem seu aliquos ex dictis civibus seu inhabitatoribus praedictae civitatis in Lithomierzicz, viris et mulieribus, sine donatione, testamento, ordinatione seu dispositione, non relictis utriusque sexus legitimis heredibus, ab hac luce migrare contingeret: ex tunc universae et singulae possessiones, hereditates, proprietates, allodia, agri, census, redditus, domos et bona mobilia et immobilia, in quibuscunque rebus consistant, intus et extra civitatem in Lithomierzicz praedictam, aut alibi ubicunque talia sita noscuntur, ad proximiores et propinquiores ita decedentes seu decedentium consanguineos, masculini seu feminini sexus, tunc superstitibus, libere et iure hereditario devolvantur, sub omni modo, libertate et forma, quibus in talibus casu et articulis Civitati nostrae Maiori Pragensi gratiam nostris Regalibus literis noscuntur erogasse. Gratiam huiusmodi ad illos duntaxat cives et incolas in Litho-

mierzicz volentes extendi, qui in solutionibus steurae, exactionum, lozungarum et aliarum contributionum onera cum antedicta civitate Lithomierzicz sustinent et sustinebunt temporibus affuturis.

Praesentium sub Imperialis nostrae Majestatis sigillo testimonio literarum.

Datum Pragae anno domini Millesimo trecentesimo septuagesimo secundo, Indictione decima, XIII. Kalend. Octobris, regnorum nostrorum anno vicesimo septimo, imperii vero decimo octavo.

Porádek pak, podle starobylych zvyklostí a práv, při kšaftech na právě našem městském tento se zachovává:

Když kdo chce statek svůj na smrtedlné posteli pro strach smrti kšaftovati, to on musí při přítomnosti rychtáře, kmetuov anebo konšeluov a píše radního učiniti, jsa při paměti a rozumu zdravém, aby takové pořizení mocné a stálé býti mohlo. Avšak ne každý kšaft platný bývá a místo své má; nebo žena bez povolení manžela svého nic žádnému kšaftovati nemůže, a to proto, že manželé statek spolu nerozdílně drží do smrti své a od společného statku jeden bez povolení druhého nic dáti nemůže. Zvláště pak žena bez vůle manžela jakožto hlavy své a manželského poručníka nic dávat ani slibovati nemůže. Tolikéž také člověk poddaný bez povolení pána svého nic statku svého odciziti nemůže; nebo poddaní sobě volni nejsou, ale pod mocí jiných postaveni. Jestli že pak statek nápadní jest, ten také bez povolení nápadníkuov žádnému se dáti nemůže; pakliby nápadníci k tomu povolili, tehdy může jeden dáti komu chce, když toliko čekancuom třetí díl téhož statku zanechá.

Item, ne každý také kšaft v své váze zanechán býti může na smrtedlné posteli učiněný, nebude-li k tomu povolení dědicuov, a to z té příčiny, jestli žeby snad dluhové zplaceni nebyli a dědic k tomu kšaftu povolil; tehdy by jako dědic kšaftu dosti zauplna činiti musil a s tím dluhy platiti povinen byl.

Item, poručí-li kto komu statek svůj na ten způsob, aby toto a toto tomuto a tuto dal po smrti jeho, pokudž by toho statku postačiti mohlo, a on komuž by se poručilo, to učiniti slíbil: tehdy v tom vuoli kšaftovníka skutečně vykonati má.

ad 36) **O kšaftech privilegium císaře Karla Čtvrtého sté. paměti.** *Poněvadž privilegium slavné a svaté paměti císaře Karla vztahuje se na svobody a pořádky Starého Města Pražského: s strany kšaftuov a o kšaftích Práva Pražská, jakým pořádkem měli-by se vykonávati, vyměřuji; protož toho se při téměř právu zuostavuje, kteréž jest široce vypsáno D. 42. et per omnia subsequencia. Co se pak toho pořádku folio 20 dotýče, multa sunt absurda et ridicula.*

37. O stavunku spoluměštěnína na cizím právé.

Jestli žeby kdo přes pole kam jda anebo ven z země po obchodu svém pracuje, byl od spoluměštěnína svého pro dluh na cizím právé obstaven, jsa na svém právé jemu dosti ku právu usedlý: tu by mu se bezprávi stalo; nebo puovod toho slušně podle práva učiniti nemůže, ale má o takový dluh k němu na právé, k kterémuž oba náležejí, hleděti. Pakliby ho propustiti nechtěl, a on se jemu odpoviedati tu bránil, a skrze to k nějaké škodě přišel: bude ho moci z toho potom na svém právé obžalovati a škody na něm i pokutu postihati. Chtěl-liby on pak toho jemu zapříti, že jest ho na jiném právé nehyndroval: má tento od rychtáře, před kteréhož jest byl právem připraven, svědomí v listu otevřeném sobě pod pečeti jeho vyžádati a rychtáři na svém právé dodati. A tak ten druhý obžalovaný musí jemu ze všech škod prav býti.

ad 37) **O stavunku měštěnína na cizím právé.** *Stavunkové proč se mají dáti Zřízením Zemským a i Právem Pražským, o tom L. 17. vyměřeno jest. A právní regula jest: Actor sequatur forum rei. A tak jeden každý povinen jest pořád práva zachovati.*

38. O žalobě z dluhuov po umrlé ruce.

Obžaluje-li kdo dědice po umrlé ruce z dluhu, kterýž-by on mu za otce svého vyplniti slíbil, a obžalovaný jestli tomu odepre: tehdy puovod to svědky, jakž za právo jest, ukázati bude povinen. Pakli puovod bez svědkuov jej k vlastnímu svědomí obviní, a on dí-li, že mu nic dlužen není aneb že jest mu nic nesliboval: tehdy toho svau přísahau odejde. Pakli dí, že jest ten dluh zaplacen: najde mu se z práva, aby takové zaplacení ukázal. Jestli že pak žalobník svau žalobu s svědky postaví a obžalovaný dí, že jest ten dluh zaplacen: tehdy on po umrlé ruce to ukázati bližší bude, než by jej žalobník svědky svými v tom přemoci mohl.

ad 38) **O žalobě z dluhuov po umrlé ruce.** *Děti po rodičích svých a jini držitelé statkuov po smrti z tohoto světa sešlých povinni jsau dluhy platiti věřiteluom, jakž Právo Pražské o tom F. 20. vyměřuje. Kdož co provede, toho užive; pakli nic, také při témž se zuostaví.*

39. O žalobě hostě na hostě z dluhu.

Viní-li host hostě z dluhu před saudem, tehdy obžalovaný osvobozen bude té žaloby, jestli jí odepře, leč by puovod přinesl proti němu svědomí.

ad 39) **O žalobě hostě na hostě.** *Actore non probante reus absolvitur, etiam si nihil praestiterit. Právem Pražským A. 51.*

40. O žalobě z dědictví.

Obžaluje-li kdo koho na městském právé z statku dědičného, žeby ten statek jeho právé dědictví bylo po rodičích jeho na něj připadlé, a žeby obžalovaný takový statek bezpravně jemu zdržoval a sobě osobil, i jestli že ten, na kohož žaloba jde, k svému právu stojí a dí, že ten statek spravedlivě jako svůj vlastní drží a že má zpravce téhož statku, kteréhož jest den o rok v držení bez odporu a nářku právního: tehdy on musí zpravci svého jmenovati a jej v druhý saud k tomu uložený před právem postaviti. A tak obdrží ten statek obsedley, jestli že mu jej zpravce, jakž za právo jest, zpraví; pakli jemu na zpravce sejde, tehdy puovod obdrží ten statek jakožto své vlastní dědicvie podle práva. Nebo jeden každý při svém přirozeném dědictví lepším právem zachován býti má, není-li promlčené, nežli ten, kdož je koupí anebo v zástavě drží. Nebo ten, na kohož statek jaký dědičně připadá, držení a zpravu má od toho, kdož jest mu ho odumřel, ale kupující v nařčeném statku větší obrany nemá než tu, aby se na zpravci svého táhl.

ad 40) **O žalobě z dědictví.** *Toto právo pořádněji jest vysvětleno v Právě Pražském F. 17. et per consequentia.*

41. O žalobě autrpné z ran a z mordu.

Jestli žeby někdo byl raněn a okřik učinil a jal toho kdož jest jej ranil, i také ku právu dodal, i jsau-li tu přítomní lidé, kteříž okřik ten slyšeli, aby svědčili: bude puovod bližší těmi svědky v tom jej přemoci, nežli by obžalovaný toho přísahau odjiti mohl. Bude-li rána sedání hodna, to jest, nehte s článkem hořejším prstu prostředního zhlaubí a téhož prstu celého zdělí, obžalovaný ruku ztratí; pakli bude rána smrtdelná, hrdlo proskutčí; lečby se z toho vyvedl, jak za právo jest.

42. O žalobě z bezpravi na člověka dobrého učiněné.

Stane-li se někomu bezpravi buď v noci nebo ve dne, a bude-li z toho člověk dobrý nikdá prvé nenarčený obžalován,

nejsa v horkém aučinku popaden: tehdy bližší jest toho právem svým odjítí, tó jest přísahau svau i očistníkuov se očistítí, nežli by puovod na něj to usvědčítí mohl; jestli že jest obžalovaného na tom místě, kdežby se to bezpraví stalo, žádný neviděl.

43. O žalobách z ran přesnocovaných.

Bude-li kdo raněn a hned toho dne s žalobau se ku právu neuteče, ale nechá toho tak přes noc a ten, na kohožby mělo žalováno býti, v ten čas se sám ku právu najde dobrovolně, nejsa svázán ani jat: tehdy bližší bude toho svau přísahau i očistníkuov odjítí, nežliby jej puovod v tom přemoci mohl; lečby to bylo, žeby rychtáře dojítí nemohl, když jest žalovati měl. Pakli hned toho dne učiní žalobu a obžalovaný ku právu se nenajde: tehdy v čtvrtý saud má za odsauzeného vuobec býti vyvolán. A jestliže kto raněn jsa žalobu svú přesnocuje, má jemu té vsí věci odloženo býti do nejprvnějšího saudu. A by pak i rána sedání hodna nebyla, proto nic méně má stranám den býti k stání jmenován k nejprvnějšímu saudu.

ad 41—43) **O žalobě autrpné z ran a z mordu.** *To právo, druhé i třetí po něm, jsau dětínské žaloby a jako hříčky; o těch všech příhodách a jedněm od druhých ublížení Právo Městské Pražské pořádněji o tom vyměřuje S. 13.*

44. O appellacích, jakau pokutu propadne, kdo se zle odvolá.

Kdož-by se koli od ortele kterého kmeta odvolal, neprovede-li odvolání svého a křiv zuostane: ten kmet, kterýž jest ortel nalezl, obdrží na něm pokutu svú, to jest třidceti šilink, a rychtář vetunk. Pakli jest ten kmet takový ortel ne sám od sebe, ale z potazu jiných kmetuov vynesl: tehdy vezme-li pád v appellací své, kdož se jest odvolal, musí vetovati jednomu každému z kmetuov jeho pokutu, to jest třidceti šilink, a rychtáři tolik vetunkuov, kolik jest pokut kmetuom položil.

45. Odvolání od ortele jak se činití má.

Kdož chce kmeta na jeho orteli štraffovati a od něho se odvolati, ten má těmito slovy k rychtáři mluvití: „Pane rychtáři! Ortel, kterýž jest tento kmet nalezl anebo z potazu jiných vynesl, jest na ublížení spravedlnosti mé anebo principála mého, podle všech práv, kterých tato stolice podle veysad svých užívá; a to

já chci ukázati, jakž za právo jest, a s tím se odvolávám na vyšší právo, odkudž své právo bereme.“ Tu rychtář dopuště appellací má se obojí stranau ujistiti pro škody právní a jiné věci k tomu potřebné, aby ten, kdož v své při pád vezme, ze škod v té při zběhlých práv byl.

ad 44—45) **O appellacích i s druhým artikulem.** *Každému s uctivosti za odvolání žádajícímu toho se přeje a žádný pokuty nevponeše, leč by soudce toho práva nevízně dotýkal, jakž Právo Městské vyměřuje C. 4. C. 5.*

46. O svědomí.

Bude-li komu z práva nalezeno pokazování anebo přísaha s očištníky: ten třikrát patnácte dní lhuoty k tomu míti má, a z těch třikráte patnácti dnuov, kteréž koli bude chtieti, muože sobě k saudu nejprv příštímu k potřebě své zvoliti. Ten pak, komuž přísaha s očištníky nalezena bude, má nejprvé přísahati a po něm očištníci jeho přísahu sveymi přísahami ztvrđiti.

ad 46) **O svědomí.** *Přísahy s očištníky při Práve Městském jsau zdviženy. I. 31. I. 33. I. 34.*

47. Muože-li otec syna, škůdce lidského, v jeho zlém aučinku zastati před právem.

Každý člověk dobře zachovalý a na své cti nenarčený syna svého ještě nevybytého, kteréhož na svém chlebě má a jeho mocen jest, muože jednau zastati svau přísahau před právem, jestli žeby jej kdo z zlého aučinku, jako z zlodějství, z laupeže, z nějaké škody anebo z bezpravi obvinil, nehylo-liby dostatečného pruovodu a on otec žeby nevinau syna svého jist byl a za to, přišlo-liby k přísaze, i přísíci směl. Pakliby z téhož skutku zlého i otec spolu s synem obviněn byl: tehdy by syna zastati nemohl, lečby se sám prvé z toho vyvedl a očistil.

ad 47) **Muože-li otec syna škuodce lidského etc.** *Neobyčejně a proti zdravému rozumu toto právo jest, a protož svého pruovodu jmíti nemuože, podlé té právní regule: Non sunt recipienda pro jure, quae non habent justitiam matrem.*

48. O dluzích v hospodě protrávených.

Vinil-liby kdo koho z dluhu za jídlo a pití u sebe protráveného a on se k tomu neznal: muože toho jako jiného dluhu svau přísahau odjíti, kdežby zprávy a pokázání nehylo. Pakli

se přizná k dluhu, ale nemá čím zaplatiti: tehdy puovod nemuože na něm při právě více míti v svém dluhu než to, což obžalovaný oděvu na sobě nepřepásaného má, jako koblauk, plášť, sukni, čepici etc.

ad 48) **O dlužích v hospodě.** *I ten artikul nemá svého místa míti; neb každý chtěl by sobě na bližním svým všeckno vypřisahati. A jest o tom Zřízení Zemské i Právo Pražské L. 27. L. 32.*

49. O čeledi na penězích zjednané.

Umře-li služebníku neb čeledínu jeho pán: tehdy dědicové takového čeledína v tom statku do třicátého dne, dokudžby se službau neopatřil a jinde nepřistavil, chovati a jemu službu zaslauženau do času smrti pána jeho zaplatiti jsau povinni. A převzal-li jest čeledín nad službu svú zjednanau co veyše, k navrácení toho přidržán býti nemá. Jestli žeby pak dědicové toho pána takové mzde odpor učinili: tehdy ten služebník snáze svau přísahau takovou mzdu svau obdrží, nežliby se jí dědicové odepřiti mohli. Pakliby služebník samého pána, u kteréhož jest se zjednal, z služby nezaplacené upomínal, a on pravil, že jest mu zaplatil: tehdy nemá-li toho čím pokázati, snáze svau přísahau a očistníkuov to provede, nežby služebník to na něm obdržeti mohl.

Item, pán za čeledína anebo služebníka svého dále není povinen odpovídati, než pokudžby se služba jeho vztahovala, lečby zaň rukojmě byl. A k tomu také uškodí-li komu co služebník anebo provinil: on sám z toho odpovídej, jestli že jest bez vuole a rozkazu pána svého to učinil anebo pán se toho přísahau svau očistil, kdyby služebník to naň bez ukázání sčítal. Pakliby to z poručení pána svého učinil: tehdy rovně i pán z toho viněn býti a odpovídati má.

Item, byl-liby cí služebník jsa člověk svobodný od někoho zbit nebo nectně zhaněn: z toho pán jeho nemuože viniti, lečby jemu to k pokutě a hanbě anebo škodě bylo aneb žeby týž služebník toho pána člověk poddaný byl.

Item, umřel-liby služebník dříve roku svého: tehdy to což jest zaslaužil v tom čase, na přítele anebo dědice jeho připadne, a chtěl-liby plnau mzdu míti, musel by on za přítele svého doslaužiti.

ad 49) **O čeledi na penězích zjednané.** *O čeledi služebné pořádněji Právo Městské nařídilo S. 10. ct A. 58.*

50. O mzdě čeledína právem na pánu dobyté.

Služebník obdrží-li na pánu svým právem mzdu zaslouženou, za to pán rychtáři žádné pokuty nepropadne, ale služebník bez protahu téhož dne zaplatiti mzdu jest povinen.

ad 50) **O mzdě čeledína.** *To právo žádné platnosti ani rozumu nenese.*

51. O čeledi vyhnané a sběhlé.

Jestli žeby pán služebníka anebo čeledína svého dříve času, do kteréhož jest na penězích zjednan, od sebe zahnal a příčiny toho slušné ani svědky, ani přísahau svau (neměl-liby svědkuov na to) neokázal: musí tomu čeledínu zaupna službu jeho, na kteréž jest se zjednal, zaplatiti, tak rovně jakoby doslaužil; a to proto, že ten služebník na službě jest obmeškán skrze něho a jinde se službau časně opatřiti nemohl. Pakli čeledín zběhl od pána svého nečasně bez hodné příčiny: ten povinen bude pánu svému tak mnoho pokuty dáti, jakž jest mnoho mzdy zjednané aneb slíbené měl; a vybral-li jest co mzdy, to dříve zase navrátiti; leč by to bylo, žeby týž čeledín v stav manželský vstúpiti chtěl, anebo žeby na něj nějaké poručenství připadlo.

ad 51) **O čeledi vyhnané a zběhlé.** *Toto právo není ovšem zlé, a poněvadž ve všech těch právích jedinkého artikule jsme se teď dočtli, kterýž v Právě Pražském položen není, mohlo by k tomu povoleno býti, aby pěknějšími slovy v formu práva byl uveden. Neb jest věc spravedlivá, aby jakž hospodáři jsau v právích našich opatřeni: tak také i služebníci a služebnice věrně.*

52. O tom, kdo koho raní s pomocníky, a o ranách prostých, sedacích a jich pokutách.

Bude-li kdo raněn od někoho s pomocníky jeho a takových míru rušiteluov s okřikem vzatých ku právu dodá a rány své právu ohledati dá, jsau-li sedání hodné čili nejsau, i má-li na to lidi, kteříž-by okřik jeho slyšeli: tehdy tolik osob z toho viniti muože, kolik ran má, a odeprau-li tomu, sám svau přísahau a těmi svědky okřikleymi to na ně ukázati musí. Pakli nebudau s okřikem ku právu dodání, ale sami svobodně, nejsauce jati a svázání, dají se před právo najíti, chtějíce svú nevinu ukázati; tehdy svau přísahau a očistníkuov toho odejdau, a ukáží-li tak nevinu svú, podlé práva osvobozeni budau od žalobníka; pakli neokáží, každý za ránu sedání hodnau ruku, za mord hrdlo ztratí.

Jestli žeby pak rány nebyly sedání hodné, než toliko sečené, bodené anebo otevřené v těch místech, kdež mnoho škoditi zdraví nemohau: budau mocti obžalovaní toho každý sám svau přísahau odjiti. A neprovedl-liby přísahy který, propadne žalobníku v té při třidceti šilink a rychtáři jeho vetunk podle práva, a vice nic; leč by to bylo, žeby sobě žalobník ty rány a škody proto vzaté v summě jisté položil anebo šacoval a obžalovaný tomu místo dal; pakliby místa tomu dáti nechtěl, tehdy zuostane to na rozeznání práva, co by spravedlivě za to pokuty obžalovaný žalobníku dáti byl povinen.

ad 52) **O tom kdo koho raní s pomocníky, o ranách prostých sedacích.** *Tento Práva Magdeburského artikul Práva Pražská patrněji, srozumitelněji vysvětlují S. 15. S. 11. N. 27 et in subsequentiibus.*

53. Kdo žaluje autrpně a žaloby neprovede.

Žaluje-li kdo k sedání, to jest autrpně, a žaloby své podle práva dostatečně neprokáže: jestli ta žaloba o ránu sedání hodnau, tehdy sám ruku propadne, pakli o hlavu, tehdy hrdlo proskutčí. Nebo jakýmž kdo spusobem autrpně na někoho žaluje, zuostan-eli křiv, takovým zase spusobem obžalovaný k němu právem domlouvati se muozé.

ad 53) **Kdo žaluje autrpně.** *Ten artikul žádného rozumu ani spravedlnosti v sobě neobsahuje, a protož za právo nemá býti přijat. Neb právo má býti vynešené v slovích patrných a zřetelných; než tak se domejšlíme, že rozum jeho ten jest, kterýž jest v Právě Pražském „de poena talionis“ M. 26.*

54. Mezi dvěma spolu raněnými kdo první žalobu obdrží.

Raní-li se dva mezi sebou a oba se ku právu s žalobami najdau: tehda ten, kdož se prvé ku právu utekl, ukáže-li to, první žalobu obdrží, by pak rány obau dvau sedání hodné byly.

ad 54) **Mezi dvěma spolu etc.** *Ten artikul práva, kdyby svojoj pruochoď měl, vždycky by práv zuostal při Právě Magdeburském ten, kterýž by byl spusobnějši k závodu, což by proti všemu dobrýmu a pořádnýmu spusobu bylo.*

55. O ranách mečem a nožem udělaných.

Raní-li se dva vespolek kolně, jeden mečem a druhý nožem, a oba dva se ku právu jednostejně utekau s žalobami a rány právem obvedené za sedání hodné uznány budau ohledáním

kmetským a rozsudkem: tehdy jednomu mečová rána jde na ruku a druhému nožová na hrdlo. Nebo nuož jest zrádná zbraň a tajně člověku, než zví, duši ukrádá.

ad 55) **O ranách mečem etc.** *Jakaužkoli brání a čimkoli, jakýmkoli instrumentem jeden druhého škodně zraní, podle toho sauzen bude, jakž Práva Pražská vyměřují N. 35. Předkové naši bodené rány, a zvláště nožem, za zrádné držeti, ale cizí národové tulychy a rapítry sobě zde již osvobodili.*

56. O rukojemství s strany ran a mordu.

Bude-li kdo dán na rukojmě proto, žeby někoho zranil, aby k saudu nejprv přistímu stál, a on potom téhož raněného pod tím rukojemstvím žeby zabil, a jsa z toho mordu opět obviněn rukojmě za sebe k dostání práva postavil, odpíraje mordu takovému: tehdy není-li v horkém aučinku postižen a puovod nemá-li čím toho mordu dostatečně pokázati, odejde on toho právem svým.

ad 56) **O rukojemství s strany ran.** *Žádné platnosti to právo v sobě nenese, a protože má spravedlivě vývrženo býti.*

57. O slibu rukau dáním s strany pokoje zachování.

Slíbí-li kdo rukau dáním před saudem rychtáři na huolku, že pokoj zachovati chce proti tomu kohož jest ranil, i nezdrží-li slibu a závazku svého, a to se na něm ukázati by mohlo, že jest se zavázal a závazek zrušil: tehdy by straně pokutu na to uloženu a rychtáři jeho nevyšší wetunk, totižto puol wergeltu propadl.

ad 57) **O slibu rukau dáním s strany pokoje.** *Pořádněji Právo Pražské o tom vyměřuje P. 25.*

58. Umře-li kdo od rány pod odložením žaloby učiněné před saudem.

Udělají-li sobě dva ve spolek po ráně, a oba jednosteyně na sebe před saudem žalovati budau, a těch žalob právo k druhému saudu nejprv přistímu odloží: tehda umře-li pod tím odložením jeden, a druhý na uložení den ku právu se najde a hlásati bude, není-li na něj jistého puovodu, otejde té žaloby právem svým, to jest přísahau a očistníky, a nebude-li moci hned očistnikuov míti, obdrží k tomu třikráte patnácte dní, a z těch tří lhuot vybere sobě k vedení očistnikuov, kterúz koli bude chtíti.

ad 58) **Umře-li kdo etc.** *Umře-li ten, kterýž koho zsekal a zabil, pokuty za něho neponesau dědicové, quia ibi debet esse poena, ubi et noxa est, jakž Práva Cisařka a Pražská o tom vyměřují M. 14 et per omnia sequentia.*

59. O žalobách z bezpravi, kteréž slove potupa, to jest, o ranách suchých a slovích hanlivých.

Bude-li kdo zbit od někoho po hřbetě aneb životě kyjem, pěstí, kamenem, nohami, vlasuov rváním aneb něčím jiným k tomu podobným, tak žeby od toho zbití zmodral, zsynal anebo otekl: má to právem obvésti a osvědčiti. Uzná-li právo že to zbití není smrtešdné, ani na škodu zdraví: odejde toho obžalovaný, jestliby se seznal anebo v tom usvědčen byl, puovodovi peněžitau pokutau na to z práva uloženu a rychtáři jeho wetunkem. Pakli by ty rány byly smrtešdné anebo na škodu zdraví: tehdy by obžalovaný pro to hrdlo aneb ruku proskutčil, lečby puovod rukojemné a ne úšrně žaloval, tehdy by také peněžitá na to šla pokuta podle slušného práva uvášení.

Pakli by se kdo většioho kterého bezpravi dopustil, tak žeby syn otce, poddaný pána, člověk obecný konšela, osoba lehká člověka poctivého zbil, anebo někdo žeby kohožkoliv jiného zjevně na rynku, v kostele, na rathauze aneb před lidmi někde přísežnými upral, anebo žeby někdo někoho v hlavu ztlaukl anebo na oko škodně uderil (na kterýchžto audech rány také za sedací se počítají, by pak na jiném těla místě za prosté projiti mohly): ten a takový každý pro takové bezpravi hanebné a veliké, by pak rány byly neškodné, má tíže nežli jiný pokutován a trestán býti. Neb taková bezpravi podle hodnoti veyše anebo níže se vážiti a k nápravě postavovati se mají.

Jestli žeby pak kto koho potupnými slovy při řádu a právu dotekal, lidem v posměch dával, k autržce a hanbě jeho na něj povolával, nebo o něm na lehkost jeho mluvil, psal, zpíval a písne skládal, aneb žeby někdo někoho z dluhu vyvazeneho na potupu a škodu jeho upomínal, aneb věda že mu nic není dlužen, z aumysla a fortelně statku se mu některého zmocnil: ten také každý takový žalobau z bezpravi potupného bude povinen. Než stala-liby se čí ženě taková která potupa, buš slovy neb skutkem: z té bude moci netoliko ona sama, ale i muž i otec její žalovati. Ale zase žena vinití nemuože ani s dětmi svými z potupy, kteráž by se muži jejímu přihodila, nebo muž ženy a děti svých ochráncím jsa, poručníkem jest, a ne oni jeho.

ad 59) **O žalobách z bezpravi etc.** *Pořádněji o tom Pražská Práva vyměřují, a hned zvláštni o tom titul jest R. 19. M. 6. M. 7. R. 6. R. 10. Poenae M. 1.*

60. O zálohách, veybojích a podávení ženského pohlaví.

Zálohy aneb cest zastaupení, ženského pohlaví násilní podávení a veyboje na domy rychtář a kmeté v saudu zahájeném saudití mají. Jestli že se veybojové domovní pokázati mohou s sekáním anebo vyražením dveří anebo zámkův vylaupením a vybitím a rychtářem i kmety, kterýmižby to bylo obvedeno, zálohy pak a ženské podávení osvědčí-li se okřikem a lidmi, kteřížby ten okřik slyšeli: bude moci puovod k tomu veybojníku a násilníku autrpně žalovati, a nemá-li jiného dostatečnějšího puovodu, snáze to přisežnými, kterýmiž jest to obvedl a lidmi, kteříž okřik slyšeli, i svau přísahau provede, nežliby obžalovany toho bez dostatečného odvedení prázden býti mohl.

ad 60) **O žalobách, veybojích a podávení ženského pohlaví.**
O kvaltu a výboji výslovněji najde se v Právích Pražských N. 11. O násile M. 30. S. 13.

61. Z mordu kdo se jednomu vyvede, muože-li ho druhý z něho vinití.

Byl-liby někdo zamordován a několik dětí po sobě pozuo-stavil, z nichžby jeden z toho mordu někoho obvinil, i jestli že ten puovod žalobu svau zagwaruje a obžalovaný se jakž za právo jest, z toho mordu vyvede a očistí: tehdy potom od jiných dětí toho zamordovaného žádné těžkosti míti nemá.

Item, vinil-liby někdo někoho z mordu, a ran na zamordovaném neokázal, jakž za právo jest, ani dostatečného puovodu neměl, a obžalovaný žeby nevinu svau podle práva přísahau zpravití chtěl, i byloliby z práva jemu nalezeno, poněvadž žaloba prostá bez svědkův a okřiku jest učiněna, aby svau nevinu přísahau zpravil: tehdy neprovede-li dobře a zaupna přísahy, tomu kdožby se za puovoda na místě zamordovaného postavil, wergelt a rychtáři wetunk propadne.

Tolikéž také stal-liby se mord a někdo byl obžalován z prosta bez svědkův, žeby věděl o tom, kdo jest se toho mordu dopustil: bude-li mu nalezeno, aby svau nevědomost zpravil, a on žeby přísahy zaupna neprovedl, propadne puovodovi wergelt a rychtáři jeho wetunk; pakliby k svému právu nestál, nic na něm více puovod neobdrží nežli wergelt, a proto nemá ani vuobec býti vyvolán.

Item, staneli se žaloba z mordu před saudem, a potom žeby se strany a to smluvily: tu předse rychtář nad to veyše svůj wetunk má.

Item, žena bude-li v mordu anebo v ráně sedání hodně vzata: puovod nemá-li dostatečných svědkuov, snáže ji lidmi, kteříž sau okřik slyšeli, a svau přísahau v tom přemuože, nežliby ona se z toho vmluviti mohla, a pokutu na to uloženu z práva nésti musí. Pakliby žena byla poctivá z mordu anebo ran sedacích obžalována, nejsauci při tom postižena: dají-li ji na rukojmě, a svědkuov dostatečných nemají: snáže svau přísahau toho otejde, nežli by ji kto v tom přemoci mohl.

ad 61) **Z mordu kdo se jednomu etc.** *Kdož se jednau pořádně z mordu vyvede, od žádného tím více ztěžován býti nemá. A Práva Pražská o vraždách a mordech vyměřuji N. 27. et per consequentia. N. 31. N. 32.*

62. O kradeném statku a přehledávání jeho po domích.

Pokrade-li kdo komu statek jeho a jej do cizího domu vnese bez vědomí hospodáře, bude-li potom u něho s jeho povolením právo takové kradené věci hledati a je najde: tehdy hospodář žádné z toho škody míti nemá, smí-li to přísahau zpravit, že jest o té krádeži nic nevěděl. Pakliby ta krádež nalezena byla v zavřeném pokoji jeho, od kteréhož-by on sám klíče měl: tehdy za zloděje držán býti má, lečby ta krádež tak věc malá byla, žeby ji někdo k němu oknem do jeho zavřených pokojuv anebo nějakau děrou vstrčiti mohl, tehdy by také toho jakž prvé doloženo, přísahau se očistiti musil. Jestli žeby pak ten hospodář, u kteréhožby kradených věcí puovod s právem hledati chtěl, do svého domu jich pustiti nechtěl: ten bude moci zlodějstvím býti nařčen. Ukradne-li pak kdo komu co v domě jeho, a to vynesá na ulici, když jej ten jistý honí, roztrausí anebo upustí: tehdy ten, komužby se taková škoda stala, bude moci svobodně své věci sbíratí bez povolení rychtáře, neudělal-li jest žádného okřiku; pakli jest udělal okřik, tehdy těch věcí sbíratí ani schovati nemá bez povolení rychtářového.

Item, zloděj byl-liby popaden od někoho a ten žeby ho pustil nechtě aneb že by mu se mocí vydřel: tehdy ou, chtěl-liby jej rychtář z toho viniti proto že jest zloděje pustil, bude moci, není-li vinen, to přísahau zpravit, že jest ten zloděj proti vuoli jeho ušel.

ad 62) **O kradeném statku a přehledávání jeho po domích.** *Ten artikul zbytečný jest, neb kdežkoli a za kýmžkoli najdau se kradené věci, o ty hleděti muože k tomu ten, jehož jsau vlastní. P. 15. 16.*

63. O dobývání právem dluhu puojčeného anebo za někoho slíbeného.

Obviní-li kdo koho z dluhu puojčeného aneb slíbeného za někoho a to na něm pro odpor jeho nuzným právem dobude: musí ten dlužník hned toho dne, muože-li, pakli nemuože tehdy ve dvau nedělích pořád zběhlých takový dluh zaplatiti a rychtáři jeho pokutu dáti. Ale sezna-li se k dluhu obžalovaný, pokuty rychtáři žádné nedá, než dluh ve dvau nedělých zaplatiti bude povinen. Nezaplatí-li dluhu na uložený čas, bude míti rychtář na něm pokutu svau; avšak nic méně rozkáže mu, aby v osmi dnech ten dluh zaplatil, potom ve třech dnech, potom ve dvau, potom nazejtří. Kolikrátby pak koli dlužník rozkazu rychtářového na určený den vyplniti zanedbal: tolikrát rychtář na něm svau pokutu míti bude. Jestližeby pak i přes to dále dluhu věřiteli zaplatiti ani rychtáři pokut jeho dáti zanedbal: mají mu duom jeho zamknúti a zapečetiti, aby tudy k zaplacení dluhu a pokut rychtáři náležitých položení přinucen byl; nemá-li pak statku anebo základu žádného ani rukojmí, ten vazbau k zaplacení buď přidržán. Pakliby ku právu nedostál, má vubec jakž za právo jest, vyvolán býti. Kteréhožto tak vyvolaného bude moci puovod pro ten dluh a pokutu staviti, kdežby jej koli na které rychtě podskočil a našel a kdežby jej po takovém vyvolání u sebe přechovával na tom právě, ten pokutú rychtáři propadne.

ad 63) **O dobeyvání právem dluhu puojčeného.** *O dluzích a dobývání dluhuov Práva Pražská pořádněji vyměřuji G. 1. et G. 4 per consequentia.*

64. O zástavě věna.

Zaváže-li muž ženě své věno na kterém statku svém: tehdy ona po smrti jeho, nechťeli-liby dědicové anebo nemohli jí věno její dáti, bude moci ten statek u věně svém s vědomím práva zastaviti i prodati, anebo požitky a platy z něho bráti tak dlahu dokavadž by odtud vypravena nebyla.

ad 64) **O zástavě věna.** *Věna neb jiného práva svého jedna každá žena jak muože po smrti manžela svého požívati, o tom Práva Pražská vyměřuji sub titulo „O zasnaubení k manželství“ C. 33.*

65. O ženách těhotných.

Žena těhotná pozuostalá po smrti muže svého nemá z statku jeho vylaučena anebo vysazena býti prvé nežby dochodila

a z šesti nedělí vyšla; a umřelo-liby to dítě jsa pořádně zplozené, spravedlnost jeho na máteř připadne. Také nemá nad ženau těhotnau veyše popraveno býti než k kuoži a vlasuom, to jest aby u planěe mrskána a ceychována byla, jestli žeby toho zaslaužila. Pakliby život provinila, tehdy odsauzení její má dotud protaženo býti, dokudž by neslehla a nevyležela.

ad 65) **O ženách těhotných.** *Těhotná žena nemá popravena býti, leč vyleží; Právo Pražské o tom T. 1., a zuostanc-li těhotna po svém manželu, F. 10. právem se opatřuje.*

66. O přísahách.

Jestli žeby komu přísaha byla z práva nalezena proti žalobníku jeho: tehdy on kdyžby takovau přísahu v saudu činiti měl, bude moci dobře na kříž prsty položiti i zase sníti bez povolení rychtářového, a proto nic neztratí, jestli že dobře přísahu provede; pakliby přísahy neprovedl, tehdy by rychtáři pokutí jeho propadl. Jestli žeby pak s povolením rychtáře stranu stranu z přísahy propustila, na tom rychtář žádné pokuty nemá.

Komuž pak z práva nalezeno bude, aby přísahu činil, ten chce-li práv zuostati, má podlé znění žaloby přísahati, jako takto: Byl-liby od puovoda z dědictví obžalován, má přísahati, od koho ze jmena to dědictví má sobě dané nebo prodané, a svědkové očistníci též také jeho přísahu, že jest pravá a spravedlivá, svau přísahau ztvrđiti mají. Pakliby z mordu aneb z ran obžalován byl, a na přísahu mu přišlo: má přísahati, že tím skutkem, to jest mordem anebo ranami, není vinen etc. a očistníci také tak jeho přísahu, že pravá jest, podle práva ztvrđiti sau povinni.

ad 66) **O přísahách.** *Jakým způsobem přísahy se vykonávají, o tom v Právě Pražském I. 31. et per consequentia.*

67. O zpravách věcí prodaných a falešech.

Prodá-li kdo komu koně a zpraviti jej slíbí, bude povinen to zpraviti, že ten kuoň nečistý, uhlír (sic! ozhrivý), zápalčivý, slepý anebo kradený anebo nesvobodný není; jestli žeby se ty vady na něm, když se ohledává, zjevně spatřiti nemohly, než teprva po trhu na něm shledány byly. Tolikéž i jiné koupě a věci prodajné, najdau-li se po trhu falšované anebo nehodné, muože z toho prodavač od kupujícího obžalován při právě býti. Odepre-li prodaji, odejde toho právem svým; pakli se sezná, ale dí, že jest mu za faleš nesliboval, uzná-li se a zjevně ukáže faleš, musí prodavač z té faleše odpovidati

a práv býti. Pakliby kupující mohl to sám třetí ukázati, že jest mu za faleš slíbil prodávající: tehdy by obdržal na něm zpravní pokutu, to jest jeho ruku, kterauž jest za zpravu slíbil, anebo místo ruky puol wergeltu.

Jestli žeby pak faleš na zlatě nebo stříbře anebo na minci byla shledána: tehdy ten, kdožby se té falše dopustil a s ní vuokol šel, musel by pokutu na to právy vyměřenau trpěti. Pakliby někdo takovou minci za statek swoj prodaný vzal a saukupa měl, kterýžby se k tomu seznal, bude toho prázden; nesezná li se saukup, musí prodavač sám takovou škodu nésti a byl li jest prvé podezřelý, přijde o ruku, pakli jest sám minci falšoval, přijde o hrdlo.

ad 67) **O zpravách věci prodaných a falešných.** *Prámem Pražským zpravy se vypisují pořádně, jak jeden druhému statek prodaný povinen jest zpravovati a dokud, li. 47. F. 33. F. 34. O konich pak a při nich nalezených vadách H. 13.*

68. O pokutě kmetuov z daruov ortelujících.

Jestli žeby který kmet vzal od strany peníze a z těch peněz bez vědomí a povolení jiných kmetuov ortel k žádosti jemu vypověděl: tehdy ten ortel nevíze a žádné moci nemá a kmet na potomní časy stolic kmetských prázden býti má.

ad 68) **O pokutě kmetuov.** *Právo Pražské zbraňuje halafance a dary konšcluom A. 11. et O. 9.*

69. O dluzích po umrlé ruce a herních.

Každý člověk po umrlé ruce dluh zaplacený, nemá-li pokázání dostatečného, svau přísahau zpraviti muože, ten pak, kdo z dluhuov viní, má před právem zejména oznámiti, zač by ten dluh byl. Nebo byl-liby dluh herní, tak žeby jeden druhému co na hru puojčil anebo ve hře dlužen zuostal: toho ani rychtář saudití nemá, ani obžalovaný z něho odpovídati není povinen. Pakliby syn otci svému anebo služebník pánu který statek bez povolení jeho prohrál: takový statek otec anebo pán jeho na tom, kdožby jej vyhrál, právem zase dobytí muože.

ad 69) **O dluzích po umrlé ruce a herních.** *Coby byli dluhové po umrlé ruce, rozuměti se nemuože, než dluhové spravcdliví od držiteluov statku neb nápadníkuov umrlých platiti se mají podlé Práva Pražského F. 3. Dluhové hrau vzešli lidem se nepřisuzují. G. 19.*

70. O žalobách z laupeže a z zlodějstva.

Byl-liby kdo obžalován z laupežných anebo kradených věcí aneb žeby horký účinek a jistina v tom pokázati se mohla aneb žeby někdo laupežně a zlodějsky věc vzatau v svém držení měl a taková krádež žeby zjevně se ukázala: má k tomu rychtář býti povolán a takového laupežníka a zloděje hned vzíti aneb utíkal-liby honiti a uhoně jej, podle skutku a laupeže i pomocníky jeho sauditi a puovoda statku jeho zase zmocniti, jestli žeby se obžalovaný z toho nevyměřil a nezpravil, jakž za právo jest. Pakliby puovod sám sobě právo činil a vzatau sobě věc mocí zase mocí a kvaltem odňal: tehdy by vedlé práva našeho hrdlo proskutčil, lečby se to v zápětí stalo, kdyžby laupežník anebo zloděj škodu učině utíkal a puovod, dohoně se ho, takovou věc mu mocí odňal, a to žeby, jakž za právo jest, ukázati mohl. Jestli žeby pak kdo, jsa před právo a saud připraven, v své přítomnosti z jakých věcí takových obžalován byl a potom od saudu ušel a ku právu svému nedostál: ten, by pak vinen nebyl a nevinu svau stoje zpravití mohl, sám se vinen pro své nedostání učiní a v té žalobě přemuožen bude.

ad 70) O žalobách z laupeže a zlodějstva. Každý svého vlastního pořádem práva na druhém dobcyvcj, a ne mocí a o své ujmě. N. 7. G. 4. De furtis P. 1 et sequentibus.

71. O zatvrzení vyvolání anebo ačtě.

Byl-liby někdo pro ránu anebo některý pych v nepřítomnosti své v horkém účinku, dříve nežby se to přesnocovalo, s okřikem obžalován a skrze to hned toho dne, jakž za právo jest, utvrzen a vyvolán anebo v achtu uveden: i nebyl-liby vinen ani dostatečně usvědčen, a chtěl se z takového vyvolání vyvésti, tomu rychtář, bude-li za to žádán, glejt na postavení dáti má, aby se bezpečně před saudem postaviti mohl. A když-by se on přísahau z toho vyvedl a očistil: tehdy jej rychtář z toho zatvrzení, v kteréž jest jej nejprvé uvedl, řečí i rukau propustiti jest povinen.

Pakliby ten skutek byl přesnocován, tehdy žalobník má na obžalovaného ku právu nestojícího po tři saudy pořád zběhlé žalovati; a tak právo své, jakž za právo jest, dovede a obžalovaného ku právu utvrdí.

Jestli žeby pak kdo tomu, kdož se přísahau z vyvolání vyvedl, stížnost jakau činiti chtěl, nemá on déle za vyvolaného se držeti, ale má jemu pokoj spusoben býti, aby uručil k dostání práva, a pořád po tři saudy nejprv příští ku právu stál a chtěl-liby jej kdo z čeho viniti, aby se k odpovídání podával.

Nebude-li na něj po tři ty saudy žádný žalovati, má právem takové žaloby osvobozen býti. Pakli by se kdo z vyvolání listivé a aukladně vyvedl v nepřítomnosti svého žalobníka a slibě anebo rukojmě postavě, že se postaví před právem, potom se nepostavil a nedostál: tehda ten základ, pod kterýž jest vyručen, rychtáři náleží, a ne žalobníku, když toliko rychtář obžalovaného zase zatvrdí a vyvolati dá, jakž to z práva učiniti jest povinen. Takové pak zatvrzení anebo vyvolání dále nejde, než pokudž toho města, kdež se to stane, rychta se vztahuje.

ad 71) **O zatvrzení vyvolání anebo ačtě.** *To právo žádného užítku v sobě, ani platnosti nenese; a protož má hned ovšem vyvrženo býti.*

72. O horkém aučinku.

Kdožby vzat a jat byl v ručném anebo v horkém účinku s krádeží anebo s laupeží: ten na to žádného zpravci jmenovati, ani se s tím na saukupa táhnauti a toho skutku zapřítí nemůže, ani na rukojmě dán býti nemá, jestli že ihned autrpná žaloba na něj projde: a jakež koli ortel proti němu zdělen bude, to odvolati dopauštěno mu býti nemá. Pakliby kdo své zboží kradené u někoho našel, ale horkého účinku na něj uvésti nemohl, ten u kohožby to bylo nalezeno, muože se dobře na svého saukupa anebo zpravci táhnauti.

Horký pak účinek tehdaž slove, když někdo při skutku jest postižen anebo s jistinou v utíkání popaden. Item, horký účinek také slove, kdyžby někdo krádež anebo laupež v svém domě anebo pokoji a v truhle měl a odtud by sám toliko klíče při sobě choval a žádnému jinému jich od sebe nedával; lečby ta laupež a krádež tak věc malá byla, žeby ji někdo k němu oknem vhoditi aneb nějakou děrau vstrčiti mohl. Horký aučinek také se jmenuje, kdyžby někdo s dobytým mečem, s dykau anebo s jinou zbraní, kteraužby pokoj zrušil, byl postižen a ku právu jsa dodán, v tom byl podle práva usvědčen.

ad 72) **O horkém aučinku.** *Škádce lidský jakýž pak koli, kde koli a kdy koli bude postižen, o bezpraví své k němu každý se pořádem práva domlavití muože. M. 21.*

73. O gwaru a gwarní anebo zpravní pokutě.

Kdožby před saudem žalobu svú autrpnau, kdežby se hrdla, ran nebo chromoty dotýkalo, zagwaroval a zpravú zaručil, a potom žeby žaloby své zpraviti a obdržeti nemohl, kdyby někdo jiný přišel a z téhož obžalovaného, maje k tomu spravedlnost

obvinil: tehdy ten první žalobník od žaloby své pustiti musí s propadením straně, kteréž gwar slíbil, zpravni pokuty, to jest ruky své, kterauž jest gwar zaručil, anebo puol wergeltu jednoho i také s nahrazením všech právních škod a nákladuov. Pakliby kto žalobu rukojemnú zagwaroval, kde se hergwetuov, dědictví, gruduov anebo jiných statkuov mohovitých právem dobývání dotýče, a potom žeby ji zpraviti nemohl a ortelem odsauzen byl: tehdy rychtáři dá jeho wetunk a straně pokutu. A takový gwar v žalobách autrpných, kdež se mordu, chromot, ran dotýče, netoliko na místě svém, ale i na místě všech přátel svých krevních a příbuzných žalobník z povinnosti spuosity a zaručiti má.

ad 73) **O gwaru a gwarni pokutě.** *Člověk z čehožkoli bude od koho obviněn, nechť se při počátku hned své pře opatruje, jakž na to záleží; a vi-li o jiných, že jim také ta spravedlnost náleží, nechť se v odpovídání a v rozepři nedává, jakž o tom Právo Pražské A. quinquagesimus sextus, B. 3.*

74. O rukojemství v žalobách městských a autrpných.

Slíbí-li někdo za někoho rukojemně obžalovaného, že jej postaví před saudem i nemuže-li ho míti, aby jej postavil na čas uloženy: tehdy on rukojmě musí za něj odpovídati a z toho práv býti, z čehož jest od puovoda byl obviněn, poněvadž by vyručený nedostal a tak při svau stratil. Pakliby žaloba byla autrpná na hrdlo anebo na zdraví se vztahující: tehdy týž rukojmě pro nepostavení obžalovaného pokuty jeho trpěti nemá, ale wergelt puovodovi a rychtáři jeho wetunk propadne, nebyl-liby obžalovaný pod žádnuu jistau summau vyručen; avšak jistec tím zaslauzeného trestání a pokuty prázdnen nebude.

Item, postavil-liby se někdo rukojmí za někoho v žalobě městské anebo rukojemné a ten vyručený žeby na den uloženy se nepostavil a rukojmí svého nevyvadil: nemuž puovod k statku téhož vyručeného hleděti a právem se na něj táhnauti prvě nežby rukojmí z toho obvinil.

Slíbí-li také někdo za druhého, že peníze hotové dá, a potom peněz míti by nemohl: tehdy on jiným statkem vyvaditi se muže.

Item, bude-li několik spolu rukojmí nerozdílnau a společní rukau kterýžby koli z těch zaplatil, ten jiné všechny vyvadí, avšak bude moci k nim o to hleděti a na jednom každém z nich dílu jeho právem dobývati.

Také jestli žeby věřitel základ i rukojmě spolu přijal: tehdy nemuže k rukojmím hleděti, lečby prvě jim základ navrátil, podlé kteréhož jsau se oni za rukojmě postavili. Jestli žeby se také rukojemství mezi věřitelem a tím kdož slíbil, proměnilo, slovem anebo slibem anebo jiným zavázáním, a ti

rukojmové prvnější k tomu jsou nepovolili: tehdy takového rukojemství prázdni budou.

ad 74) **O rukojemství v žalobách městských.** *Na postavení rukojmové za někoho jak se mají chovati, o tom Právo Pražské I. 12. I. 18.*

75. O rukojemství v žalobách z bezpráví.

Vyručí-li kdo koho na postavení ku právu, a on se sám bez rukojmě před saudem postaví a ohlásí, i to sobě osvědčí: tehda svého rukojmí tím jest vyvadil. Kdožby pak vězně na postavení za se ku právu a k odpovídání na žalobu vyručil: ten sám jej postaviti na čas určený jest povinen, nebo rukojmí se věří a ne vězni. Jestli žeby pak kto obžalovaného z bezpráví od práva moci vzal: na toho má jednorávná pokuta jíti, jestli žeby v té moci a kvalitě s okřikem byl postižen a jat.

ad 75) **O rukojemství z bezpráví.** *Vyměřeno to Právcem Pražským pořádněji I. 21. et per praecedentia ac consequentia I. 18.*

76. O rukojemství, kdež zatím jistec umře.

Vyručí-li jeden druhého z bezpráví obžalovaného, aby jej na den určený před právem postavil, a ten vyručený v tom času by umřel: tehdy rukojmě bude toho prázden, ukáže-li před saudem smrt vyručeného. Nebo ktož pro bezpráví jest vzat, umře-li zatím jsa na rukojmích prvé nežby pře konec svojo vzala, kdežby se žaloba toliko života anebo hrdla a ne peněz dotýkala: tehdy ta pře také s ním umírá. Pakli jest vyručený obviněn byl z dluhu a on zatím nežby ten dluh právem byl dobyt, s světa by sešel: ukáže-li smrt jeho rukojmě, a neslibil-li jest sám za ten dluh anebo peníze, tehdy prázden rukojemství bude, ale však dědicové toho vyručeného a umřelého za dluh jeho odpovídati povinni budou. Item, umře-li kuoň anebo jiné hovado, kteréžby od rukojmě postaveno býti mělo: tehdy kdož jest to vyručil, bude toho prázden, ukáže-li, že jest umřelo takové hovado, a přísahau to zpraví, že jest bez viny jeho umřelo.

ad 76) **O rukojemství kdyžby jistec umřel.** *Právo Pražské ten artikul vysvětluje I. 13. I. 12.*

77. O ptactvu divokém.

Divoké ptactvo, jako pávi, řehábí, krkavci, straky, holubi i jiné k tomu podobné, nemající pazauruov svírajících, kteréž

sobě někdo pro kratochvíl chová, jestli že do pole vyletí: tehdy sau obecní, a kdožby je nejprv postihl a polapil, opět toho budau, dokudž z jeho obrany neujdau. Ale ptactvo, kteréž gráfy anebo pazaury projímá, jako sau krahuľci, jestřábi, rarozi a jiní k těm podobní, jestli že jest okročeno a pucmi opučeno: tehdy vyletí-li komu veu do pole, vždy předse jeho zuostává, kdož jest je okrotil, jestli že jest se ho dobrovolně nespustil, a dá-li se jako prvé jemu vábiti. A kdožby takového ptáka opučeného, kterýž se předce vábiti dá, popadl a jej aukradí choval: ten by se krádeži dopustil; nedal-liby se pak vábiti a dađa se v přirozené běhy navrátiti se nechtěl, již toho bude, kdožby jej sobě lapiti mohl. Kdožby pak takového ptáka kterého někomu v domě jeho zabil anebo zatlačil nechtě: nebude-li mu toho věřeno, musí to zpravití a zase jiného takového zjednatí. Pakli by to z pychu a z aumysla udělal na potupu, a v tom se seznal anebo byl usvědčen: dá rovné za rovné, páva za páva, řeřába za řeřába, labuť za labuť, a k tomu straně pokutu a rychtáři wetunk propadne.

ad 77) **O ptactvu divokém.** *To právo také se vysvěčluje Právem Pražským R. 15. P. 7.*

78. O včelách.

Vyvedau-li se komu z aulu roj včel k sausedovi na grunty jeho a tu se osadí: tehda ten saused lepší právo k nim míti bude, nežli ten, komuž vyletěly; a chtěl-liby on za nimi k němu na grunty jeho jíti a je zase sebrati, muože mu toho podle práva zbrániti. Kdožby pak komu včely pokradl, ten jako jiný zloděj sauzen a trestán býti má.

ad 78) **O včelách.** *Selský a obyčejný jest to pořádek, kterýž do Práv Pražských není proto vtažen; neb čeho by se v Právích Pražských nedostávalo, z Práv Císařských muože se to nahraditi, kteréž jest takové: Occupatione acquiruntur ea, quae in bonis nullius sunt; quod enim nullius in bonis est, occupanti conceditur.*

79. O kúrách.

Vylítneu-li komu kaury do domu anebo dvoru cizího a tam škodu učiní: muož je hospodář zlapati a brky jim osekaje, zase do toho domu pustiti, odkudž sau přiletěly. Jestliby je kdo zlapaje schoval, ten by proti právu učinil; pakliby je kdo na škodě zbil, tu jednu každou kauru zaplatiti uloženým na to wergeltem anebo podle uvázení právního jest povinen, byl-liby z toho obžalován.

ad 79) **O kaurách.** *Lépe a pořádněji o tom Právo Pražské vyměřuje R. 25.*

80. O zvěři škodné a domácím dobytku.

Kdožby zvěř a živočichy z přirození škodné choval, jako nedvěda, vlka, jelena, opici anebo psa, neb divokého vepře, učiní-li který z nich škodu, povinen ji bude nahradití, což je chová; pakliby po učiněné škodě spustil se jich a nechtěl je k sobě pustiti, ani jim potravy dávati, však proto z nahrazení škody učiněné tím se nevytáhne, jestli že ten kdož škodu jest vzal, ukázati bude moci, že jest on až do toho dne, kteréhož jest se ta škoda stala, tu zvěř u sebe choval. Ten pak kdožby zabil psa nětčího, neb nedvěda, anebo jiného kterého tomu podobného živočicha, ješto by kausati a škoditi chtěl, uedá za to nic, směl-liby to přísahau zpraviti, že jest to bráně se učiniti musel.

Učiní-li pak pes komu škodu a zkaúše ho, a ten, číž by pes byl, vymlauval se, že jest nevěděl, aby kausal anebo vztekly byl: musí to přísahau zpraviti; pakliby pes na řetěze byl v domě aneb ve dvoře a někoho zkausal: ten sám tím vinen bude, kdo jest zkausan. Pustí-li také kdo psa na čí dobytek a bude-li v tom pes uražen: ten kdož jest jej ranil, žádnau toho škodu míti nebude, a udělal-li jest v tom pes škodu na dobytku, zaplatí ji pán jeho.

Item jestli žeby domácí dobytek aneb hovado které, jako jest vepř, vuol, kráva a jiné k tomu podobné, škodu jakau udělalo: tehdy ten, číž jest to hovado, nahradí škodu podle wergeltu anebo šacování té škody a právního uvázení, přijme-li k sobě zase to hovado po učiněné škodě; pakliby ho nepřijal anebo je vyhnal a více mu potravy nedával: tehda tau škodau nebude povinen, a ten komuž se škoda stala, bude moci to hovado sobě vzíti za škodu svau, bude-li mu se viděti.

ad 80) **O zvěři škodné a domácí.** *Zhajují Práva Pražská škodných hovad chovati. R. 30. O psa zabítí S. 3. S. 2.*

81. O místech ohnivých.

Každý jest povinen z měšťanuov a obyvateluov města komíny, pecí, sladovny, pivováry a jiná místa ohnivá tak opatřiti, aby jiskry k sausedovi nelítaly anebo aby odtud oheň nevyšel; a nevěděl-liby saused, žeby se kde taková škoda podle něho státi mohla, má to hned na auřad konšelský anebo na rychtáře a kmety vzněsti a nastávající nebezpečnství od ohně oznámiti. A stane-li se škoda taková z ohnivých míst někomu pro nedbanlivost a neopatrnost kterého sauseda, ten ji nahražovati bude povinen.

Těž také kdožby jakau pec nebo jámu pro vodu, záchod, anebo krmník sobě dělati chtěl: ten takovau každau věc tří noh zdělí od sausedovy zdi anebo ohrady a bez škody jeho dělati má.

82. O řemeslnících, kteří ohněm dělají.

Kaupil-liby sobě duom v městě kovár, ten k řemeslu svému veyleň anebo co by jiného potřeboval, muože sobě udělati, ač to tak opatří a ohradí, aby odtud žádná škoda pojiti nemohla: než lisic na ulici anebo před domem, kdežby jich prvé nebeyvalo, bez povolení vši obce postaviti nemuože. Též také i pekař peci v domě svém bez povolení vši obce dělati nemuože.

ad 81—82) **O mliestech ohnivých.** *O tom široce Práva Pražská vyměřuji K. 36.*

83. O kapání s střech, vodotečech a jiných domovních nesvobodách.

Žádný kapání a vodotečí na dvuor sauseda svého svěsti a pustiti nemuože, nemá-li na to práva a svobody. Také jeden každý saused dvuor svůj ohraditi má; neučiní-li toho a stane se odtud škoda sausedovi, tu on zaplatiti musí. Pakli on sám jakau škodu z domu sausedova vezme, té on jemu nahražovati povinen nebude.

Záchodové také proti dvoru sausedovému postavení mají dobře opatření a ohrazení býti až do gruntu. Dělal-liby pak co saused sausedovi svému na škodu stavení anebo domu jeho, muož on to obstaviti a právem obvésti, a rychtář má jemu příkázati, aby toho díla nechal a škody se takové vyvaroval. Pakliby on toho učiniti nechtěl a přes to předce dělal, propadne rychtáři pokutu, a což stavěl zbořiti a škodu nahraditi musí, lečby snad ukázati mohl, což jest dělal, že jest k tomu právo a spravedlnost nebo svobodu měl.

Item, jestli žeby dva sausedové na jedné společné zdi anebo stěně své domy a stavení měli a stavení jedno z nich žeby se obořiti anebo padnauti chtělo, a druhý žeby to právem obvedl: tehdy rychtář má z práva tomu sausedovi příkázati, aby takovou škodu ve dvau nedělich pořád zběhlých opatřil, po druhé v osmi dnech, potom ve třech, a naposledy přes den a přes noc. Neučiní-li on toho a poručení rychtářového nevykoná: tehdy rychtář z něho pokuty své sejme a sauseda s strany té škody budaucí opatří.

Pakliby saused na právo nevznesl toho, ani za opatření před škodau nežádal, a zatím by se to stavení zbořilo a na duom sauseduov padlo: tehdy on což tak k němu na dvuor padne, za škodu svau sobě bude moci vzíti. Pakliby na tom přestati a toho přijíti nechtěl, musí jemu ten druhý saused škodu takovou podlé uvázení právního odložiti.

ad 83) **O kapání s střech, vodotečech.** *Porádněji toho právo vysvětleno jest v Pražkém Právě L. 3.*

84. O mezech, meznících, hranicích a plotech.

Kdož-by chtěl hranice anebo mezníky saditi anebo meze své vykázati, ten má k tomu sauseda, kterýž s druhé strany gruntu své má, povolati anebo pohnati. Též také, kdož by jaký plot okolo dvoru svého plésti chtěl, ten má konce, suky anebo ostny toho pletiva na duvor svuoj obracetí.

Také žádná žaloba o meze slyšána býti nemá, leč by puovod ukázal zprávu o držení toho statku, pro kterýž by mezníky se vysazovati měly. A když se držení ukáže, tehdy má se hned ten grunt rozdělití a vymeziti, bez překážky strany odporné a právu neposlušné. Kdož by pak usiloval druhého o díl některý gruntu jeho připraviti a v tom přemožen byl: tak mnoho ztratí svého, jakž jest mnoho sausedovi odnítí chtěl. Také vykopal-liby kto mezníky anebo hranice a v tom usvědčen byl: musí za to pokuty třidceti šilink dáti.

Ítem, žádný svých mezi do třidceti let promlčeti nemuože.

ad 84) **O mezech a meznících.** *Jak se s strany mezi k sobě lidé chovati mají, Právo Pražské vyměřuje Q. 2., K. 47.*

85. O kmenoví při mezech a plotech.

Jestli že chmel při plotě roste a přes něj se plete, tehdy ten saused, v čímž gruntu od něho koření jest, cožkoli toho chmele rukau přes plot k sobě přitáhnauti muože, to sobě očeše; což pak za plotem zuostane, to sausedovi s druhé strany náleží. Nebo saused k sausedu pro svuoj zisk přes plot lízti a škodu na něm činiti anebo roli zdělanau pošlapati nemá.

Tolikéž také sadí-li kdo kmenoví podlé plotu anebo meze, od toho větve přes ten plot anebo mezi k sausedovi viseti na škodu jeho nemají, a pustil-li jest takový kmen kořeny do gruntu sausedova, má mezi nimi společný býti a jeden druhému ovoce, kteréž by k němu z něho viselo, očesati anebo spadlé sbíratí brániti podlé práva nemuože.

ad 85) **O kmenoví při mezech a plotech.** *O tom o všem a k těm podobných věcech Právo Pražské nařídilo K. 23.*

86. O pokutách pro zbití osob lehkých.

Ztepe-li kdo suchými ranami člověka bezčestného, jako čtveráka aneb běhlau ženu anebo někoho jiného k těm podobného, a bude-li proto před rychtářem obžalován, a v tom se sezná anebo usvědčí: tehdy propadne rychtáři vetunk a straně puol pokuty,

to jest patnácte šilink anebo grošuoV českých. Pakliby před saudem zahájeným byl z toho obviněn a usvědčen: dá tři libry pokuty, to jest třidceti šilink, a rychtáři jeho vetunk, to jest osm šilink.

ad 86) **O pokutách pro zbití osob lehkých.** *Právo Pražské, a spravedlivě, všeckněm zapovídá, aby žádný sám sobě práva nečinil, ale všickni pořadem práva živi byli a křivdy žádnému nečinili, svévole nad žádným neprovozovali. A 37. A protož žádný žádného nebij. N. 7. G. 4.*

87. O wergeltu.

Jestli žeby kdo nechtě člověku jaké bezpraví učinil anebo jej z neopatrnosti anebo bráně se zabil, a to podlé práva ukázal: ten otejde toho wergeltem, a takový wergelt straně před rychtářem a kmety v saudu zahájeném dáti má, aby je za svědky měl, kdyby mu potom toho potřeba byla.

ad 87) **O wergeltu.** *Toto právo pořádněji se vysvětluje v Právích Pražských N. 45.*

88. O cestách a stezkách.

Cesta obecní každá, buď v lese, v poli anebo v městě, ta z práva osmi noh zšíří, anebo aby se vuoZ s vozem minauti mohl, a stezka tří noh zšíří beyti má.

ad 88) **O cestách a stezkách.** *Právem Pražským také to a veyslonněji nařizeno jest L. 2.*

89. O dobevání právem věcí pokradených, kdež horkého účinku není.

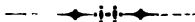
Jestli že by někdo svau věc kradenou u někoho našel ne v horkém účinku, jako koně, šaty anebo jiný statek mohovitý k tomu podobný, a chtěl toho právem zase dobývati: tehdy ten u kohož se co takového našlo, dí-li, že jest to kaupil aneb že jest mu to od někoho dáno, bude povinen saukupa anebo zpravci postaviti. Pakliby saukupa anebo zpravce míti nemohl a pravil by, že jest to na svobodném trhu kaupil: tehdy přijde o tu věc a rychtáři dá vetunk. Avšak puovod nemá-li čím dostatečně pokázati, žeby ta věc, na kterouž se potahuje, jemu byla ukradena: musí to prvé přísahau zpraviti. Než minci jakauž koli běžnau, stříbrnau anebo zlatau, i jiných věcí, kteréž z přirození rozdílu mezi sebau nemají: těch žádný u druhého tím spuůsobem dobevati nemuože,

ani ten, u kohožby co takového bylo, na zpravci potahovati se jest povinen, jestli žeby člověk dobře zachovalý a tak možný byl, že by s takovau věc býti aneb ji kaupiti mohl.

Kdož by pak co ztraceného cizího našel a s tím se kryl, anebo kdyby se na to ptali, tajil: ten by proto mohl jako zloděj býti obviněn, kdyžby se to na něj proneslo a ukázati mohlo.

Kaupil-liby pak kdo věc kradenau od žida, a jsa z ní obviněn, táhl se v tom na téhož žida jakožto saukupa a zpravci svého: tehdy žid toho což tak prodal, zpravovati není povinen, lečby sám chtěl právo své změnit a odpovídati anebo zpravovati a saukupa ukázati jako jiný křesťan, čímž podle práva není povinen; zvláště z příčiny té, aby věci kradené tím snáze se nacházeti a navracovati mohly. Než bylo liby u žida nalezeno co věcí kostelních, jako sau kalichové, mšály, mešné raucha a jiné věci posvěcené: tehdy ten za zloděje počten býti má a v tom se na žádného saukupa táhnouti nemuože; neb takové věci žádného nejsau. Pakliby ještě posvěcené nebyly, tehdy saukupa postaviti moci bude.

ad 89) **O dobývání právem věcí pokradených.** *Pražské Právo o tech o všech věcech široce vypravuje pod titulem krádeže P. 1. etc.*

**O mezech,
hranicech, saudu a rozepři mezní i příslušenství jich
v království českém**

od

Jakuba Menšíka z Menšteina

na Mokropsech a Vonoklasech.

Předmluva.

Nejjasnějšímu a nejnepřemoženějšímu knížeti a pánu, pánu Rudolfovi druhému, volenému římskému Císaři etc., Uherakému, Českému etc. králi etc., arciknížeti Bavorskému, markrabí Moravskému, Luemburskému a Sleskému knížeti, a Lušickému markrabí etc., Pánu mému nejmilostivějšímu, Jeho Msti. Císařské.

Vysoce urozenému pánu, panu, urozeným pánům, panům, urozeným a statečným pánům, rytířům a vládkám, slovitně poctivosti pánům Pražanů ma městům, všem třem stavům království českého etc., pánům mně laskavě příznivým.

Pominulého saudu zemského letničného, na snažné a pilné toho vyhledávání, nejmilostivější Císaři etc. a Vaší Msti. páni mně laskavě přízniví etc., urozeného a statečného rytíře, pana Jiříka mladšího Vratislava z Mitrovic na Zálší a Protivíně, purgkrabi hradu Pražského etc., rátili sau Jich Msti. některé osoby přední z nejvyšších pánůvů ředníkův a saudcův zemských o to se mnau, abych o mezech a hranicích, saudu a rozepři mezní a příslušenství jich v království Českém (dotýkavši se na onen čas v povinnosti úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského a ne na mále saudův mezních, poněvadž žádných dostatečných zpráv a pamětí se o tom nenachází) sepsání učinil, laskavě promluvení míti. Já pak znaje sebe v tom býti nedostatečného, a žádostiv sauce aby to od jiného dostatečnějšího, kterýchž se v tomto království českém v nemalém počtu nachází, hodněji vykonáno bylo, sem s tau věcí poprodlil. Však když posléze jakž Jich Mstem., tak i jiným vzáctným osobám, pořádu

práva tohoto království předně vědomým, se to tak za dobré a hodné vidělo, a od veyšpsaného pana purgkrabí o tauz věc vždy nastupováno bylo; poznávaje se Vaší Císařské Msti., pánu mému nejmilostivějšímu, a Vaším Mstem., své od Pána Boha vystavené a vzáctné vrchnosti, a milé vlasti vším povinen býti, poslušné sem se tak zachoval, a toto krátké sprostné sepsání o té věci sem učinil, a vedle dobrého zdání Jich Msti. nejvyšších pánův úředníkův a saudecův zemských na plném saudu zemském Vaší Císařské Msti., Císaři králi a pánu svému nejmilostivějšímu etc., a Vaší Msti. pánům mně laskavě příznivým, je připisuji a odevzdávám. Poniženě, poddaně a poslušně za to prosíce, že napřed tu mau skrovnau, prostau a upřímnau práci, potud pokudž ji sobě milostivě a laskavě oblíbíti a království tomuto v čem prospěšnau uznati ráčíte, v milostivau ochranu svau přijíti a mne sobě milostivě poručena míti ráčíte. Vaší Císařské Msti. poniženě a poddaně, a Vaším Mstem. poslušně se poručena činím.

Datum při úřadu desk zemských království českého, v středu u vigílií slavnosti na nebesa vstaupení Krista Pána, Spasitele našeho, léta šestnáctistého.

Vaší Císařské Msti. věrný poddaný a Vaších Msti. poslušný služebník

Jakub Menšík z Menšteina etc.

místosudí království českého.

Artikul snešení sněmovního,

kterýž držán byl na hradě Pražském

léta Páně tisícého šestistého, v pátek den památky s. Štiastného, a zavřín téhož léta v ponděli po s. Fabianu Šebestianu etc.

„Niméně, poněvadž se také v Zřízení Zemském žádného processu saudu mezního, kteréhož se v tomto království mnoho užívá, jak ten jíti a držán býti má, nenachází; toliko Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí království českého, jistau a potřebnau knížku, s nemalou práci svau, k budaucímu prospěšnému užitku království tohoto, jak se ten saud začíná a osazuje, též i jak se rozsudkové spravedliví, podle předešlých starobylých zvyklostí a nálezů, činiti obyčej mají, sepsal: protož aby purgkrabě hradu Pražského spolu s týmž místosudím na tauz knížku zasedli, ji ještě přehlídlí, a týmž na hoře psaným osobám ji podali, tak aby v ni bedlivě nahlídnouti a také saudu zemskému přednesti mohli; uzná-li

se, jakž naděje jest, hodnau a potřebnau býti, aby s milostivau volí Jeho Msti. Císařské vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena býti mohla.“

Jeho Msti. Císařské z saudu zemského učiněné psaní o této knížce.

Nejjasnější, nejnepremoženější a velikomocný římský císaři, uherský a český etc. králi, pane, pane náš nejmilostivější! Vaší Císařské Msti., vedle našich vždycky hotových, ponížených a poddaných služeb, od Pána Boha všemohaučiuo prodlouženého zdraví, nad nepřáteli potěšitedlného vítězství, a nad námi Vaší Císařské Msti. věrnými poddanými, šťastného a dlouhého panování věrně žádáme. A při tom, nejmilostivější císaři, nemáme žádné pochybnosti, že Vaší Císařské Msti. v milostivé paměti zůstává, kterak sau se milostivau volí Vaší Císařské Msti. všickni tři stavové království českého, při tomto nyní pomínulým sněmě, který tohoto léta zde na Hradě Pražském držán byl, na tom snesli, aby jisté osoby k tomu týmž sněmem nařízené do knížky (kterau jest urozený vladyka, Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí království českého, s strany saudu mezního, jehož se v tomto království mnoho užívá, jak se ten podlé starobylého pořádku začíná, osazuje, též jak se rozsudkové spravedliví, podlé předešlých starobylých zvyklostí a nálezů, činiti obyčej mají, sepsal) nahlídli a nám do saudu zemského ji přednesli, a uzná-li se táž knížka za hodnau a potřebnau býti, aby s milostivau volí Vaší Císařské Msti. vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena býti mohla, jakž též sněmovní snešení to v sobě obsahuje a zavírá. Vedle kteréhožto snešení tak se to vykonalo, osoby k tomu nařízené v tauz knížku bedlivě nahlídly a nám ji teď při tomto saudu zemským přednesly. Kterauz sme obojí schválili a za hodnau i potřebnau, aby vytištěna a Zřízením Zemským stvrzena byla, uznali, a ji teď příležitě Vaší Císařské Msti. poníženě odsíláme, a poddaně prosíme, abyšte Vaše Císařská Msti. k tomu milostivě povoliti ráčili, aby táž knížka vedle sněmovního snešení vůbec vydána a vytištěna býti mohla, tak aby jedenkaždý z obyvatelův tohoto království ji užívati a při takovým saudu se jak chovati věděl. S tím se Vaší Císařské Msti. s našimi věrnými poddanými službami poníženě poručeny činíme.

Datum na Hradě Pražském v pátek před svatým Řehořem, léta Páně tisícího šestistého.

Vaší Císařské Msti. věrní poddaní, páni a vládyky, nejvyšší auředníci a saudcové zemští království českého, nyní na Hradě Pražském při saudu zemském pospolu shromáždění.

Jeho Msti. Císařské privilegium a vyměření o knížce této.

My Rudolf druhý, z Boží milosti volený římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, a Uherský, Český, Dalmatský, Charvátský etc. král etc., arcikníže Rakauské, margkrabé Moravské, Lucemburské a Slezské kníže, a Lužický margkrabé. Oznamujem tímto listem všem, jakož jsme na sněmu obecním, kterýž na Hradě našem Pražském, léta tohoto tisícého a šestistého, v pátek památný den s. Štastného držán, a téhož léta v pondělí po s. Fabianu a Šebastianu zavřín byl, s stavy království našeho českého, poddanými našimi, věrnými milými, o ten artikul, co se saudu mezního dotýče, snesti a naříditi račili. Poněvadž se v Zřízení Zemském žádného processu téhož saudu mezního, kteréhož se v království Českém předdotčeném mnoho užívá, nenachází, toliko že slovatný Jakub Menšík z Menšteina na Mokropsech, místosudí téhož království českého, jistau a potřebnau knížku s nemalau prací svau k budaucímu prospěšnému užitku království již jmenovaného českého, jak se týž saud začíná a osazuje, též jak se rozsudkové spravedliví, podle přeředšých starobylých zvyklostí a náležív činiti obyčej mají, sepsal: protož aby statečný Jiřík mladší Vratislav z Mitrovic na Zálší a Protivíně, purgkrabé hradu Pražského, s předjmenovaným místosudím na tauž knížku zasedli, ji ještě přehlídli, a potom ji osobám, k tomu i k jiným artikulům napřed psaným sněmem voleným, tolikéž k přehlídnutí a bedlivému uvážení podali. Tak aby se od týchž sněmem volených osob, potomně po bedlivém přehlídnutí a uvážení, saudu zemskému napřed psaného království přednesla, a uzná-li se od téhož saudu, že to sepsání nebo knížka bude hodná a potřebná, aby s milostivau volí naši císařskau jakožto krále českého, vytištěna a Zřízením Zemským nadepsaným stvrzena byla, jakž týž artikul v témž sněmu s počátku psaném položený a zapsaný v sobě to ukazuje a zavírá. I jest nám od nadepsaného saudu zemského, kterýž času postního nyní pominulého byl držán, že jest se tomu a takovému našemu s stavy nahoře jmenovanými snešení sněmovnímu, jakž veyš dotčeno, ve všem za dosti stalo, tak že ta knížka osobám nadepsaným sněmem voleným podána a témuž saudu zemskému přednesena, s pilností a bedlivě přehlídnuta, i také za hodnau a potřebnau uznána jest, psaním nám učiněným, s odesláním též knížky, poddaně oznámeno. Prosíce nás ponížene, abychom podle již oznámeného našeho na sněmu obecním nahoře dotknutém s stavy snešení, tauž knížku přehlídnauti dáti, uvážiti, a uznalo-liby se to tolikéž od nás, že

jest hodna a potřebna, ji také potvrditi, a k tomu aby vytištěna a vůbec vydána, a tolikéž Zřízením Zemským stvrzena byla, milostivě povoliti ráčili.

Kdež podle takového s napředpsanými stavy království našeho českého jistého snešení, tak jsme učinili, a znajíce tu knížku o saudu mezním v těch ve všech artikulích sepsanau hodnau a nadepsanému saudu meznímu v tomto království Českém potřebnau býti: protož s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, mocí královskau v Čechách, a s radau věrných našich milých, tu knížku nebo to sepsání sme schválili a potvrdili, a tímto naším listem, ve všem jejím znění, položení, puňktích, klausulích a artikulích, tak jakoby v tento list náš císařský, jakožto krále českého, slovo od slova vepsána byla, schvalovati a potvrzovati, a k tomu aby také i Zřízením Zemským často psaného království našeho českého stvrzena, a vůbec vytištěním na světlo vydána a imprimována byla, milostivě povolovati, a při tom všem vůbec poraučeti ráčíme, aby žádný pod žádným vymyšleným obyčejem, též knížky po tom impressoru, kterýžby ji tak podle tohoto milostivého povolení našeho imprimoval, zase podruhé imprimovati a tisknauti, jakž sám, tak ani skrze jiného dáti nemohl, buďto v království Českém, anebo v jiných zemích našich, bez jistého povolení a vůle naší císařské a snešení snémovního, pod pokutau propadením a pobráním těch všech knížek, kteréžby tak z-imprimovány a vytlačeny byly, a skutečného přísného trestání našeho i našich budaucích, císařův a králův Českých.

Tomikéž poraučejíce milostivě větším i menším auředníkům desk zemských království českého, věrným naším milým, abyšte tento list náš, pro budaucí pamět, když k vám od nás podán bude, v též dcky zemské přede psaného království českého vložití a vepsati rozkázali, bez zmatku a všelijaké odpornosti. A také tento list, po vložení jeho ve dcky zemské, má mezi jiné listy a privilegia zemská na zámku Karlštejně položen a schován býti.

Tomu na svědomí pečeť naší císařskau etc. k listu tomuto sme přivésiti rozkázati ráčili.

Dán na Hradě našem Pražském, v vigílii s. Jana Křtitele, léta Božního tisícího šestistého a království našich římského dvacátého pátého, uherského dvacátého osmého a českého též dvacátého pátého.

(Obrázek výkonův saudu mezního, ve dřevě rytý: a) Zhlížení mezníků, b) přísaha svědkův, c) zasedání saudu mezního ve stanu.)

§. 1. Meze a hranice co jsau? Předně a nejprvé sluší věděti, že meze a hranice sau ta místa, kde se saused od sauseda gruntů neb dědinami svými dělí, a kde se gruntové a dědiny obau sausedův, podlé sebe gruntů majících, jenž žádného sauseda gruntův a dědin mezi nimi není, začínají a skonávají.

§. 2. Odkad slove? A slove hranice, jako hradnice, a meze, jako mezi; jakoby řekl: Hradnice mezi sausedy, že se tu jeden saused znamením mezním od druhého sauseda hradí.

§. 3. Co jest saud mezní? Saud mezní jest ten saud, který ty rozepře rozsuzuje, v kterých lidé nebo strany o meze a hranice sau mezi sebou na odporu.

§. 4. Co jest rozepře mezní? Rozepře mezní jest, když strana původní a obeslaná, jsauce sobě na sporu o meze a hranice, k saudu meznímu pořádem práva přistaupí, jedna každá vedauce svau spravedlivost, saudu za spravedlivé opatření žádají.

§. 5. Kdy se začíná? Začíná se pak rozepře mezní, když se od původu obeslání hlavní na meze k úradu před pána purgkrabí hradu Pražského podává.

§. 6. Kdy zase pomíjí? Míjí pak zase a bere své skončení táž rozepře mezní dvojím způsobem: Totiž saudem, když pán purgkrabě se pány saudci, po vyslyšení stran volném, veypovědí svau právní, stranám, co komu spravedlivě náleží, vypořádá. Anebo, když dobří přátelé se mezi strany, a někdy i sám pán purgkrabě se pány saudci, podlé přestání toho od stran na nich, k mocné ubrmanské veypovědi vložíce, přátelsky strany o rozepři mezní spokojí, a veypověd takovau ubrmanskau učiní, kterauž spečetěnou a od pánův smlauvcův utvrzenau, sobě strany dáleji ve dsky nebo v registra mezní, pro budaucí bezpečenství klásti dají, anebo spečetěnou za sebou zanechají.

§. 7. Kolikerá jest? Rozepře mezní jest dvoji. Jedna: Když původ pána purgkrabí vyžádá na meze, a obsílá obeslaného do saudu mezního, tak že se ten způsob saudu a rozepře mezi stranami více nepřátelsky býti poznává. Nebo obyčejně strany v tom způsobu k záští a zazlobení proti sobě přicházejí, a ta rozepře mezi nimi pořádem práva, jakž začátek svůj tak i skončení, veypovědí právní bere, a po té veypovědi strany i o škody a jiné potřeby, exekuterně po právé kráčeji. Kteráž rozepře u latinikův sluje malitiosa. My Čechové můžeme ji jmenovati záštní neb hněvivá, nepřátelská. Druhá: Když se strany mezi sebou samy sněsti o meze a hranice nemohau, pro rozličné odporné zprávy lidí, i také znamení mezní nejistá,

jsauce však žádostivi jedna každá svého spravedlivého užiti a nicméně spolu v dobrém přátelství a sausedství zůstati, společní náklad činí, po ukázaní své spravedlivosti a zavření pře, nebo nálezu spravedlivého od saudu, aneb přátelského, mírného spokojení a smluvení očekávají; dále po žádných škodách a způsobích exekuterních proti sobě nekráčeji, na svém spravedlivém přestávaje, podle onoho starého přísloví: Spolu se sudme a spolu dobře budme. A tento způsob saudu neb rozepře sluje amicabilem, přátelský, sausedský. *Jako se podobně stalo mezi pánem Mikulášem Krabici z Veitmile a vši obci Milčickau, krále Jeho Msti. poddanými, v pátek před svatým Václavem, léta tisícého pětistého jedenáctého; jichž rozepře a nález jest v Starých Stranních Veypovědních Červených. C. 16.*

§. 8. O užívání saudu mezního. Saud mezní od starodávna jest byl nařízen a vždyckny v užívání, ale proměnně. Nebo Zřízení Zemským od starodávna vyměřeno bylo: Kdožby pána purgkrabi hradu Pražského na meze vésti chtěl, že původ, i obeslaný, po šesti konšelích k němu do saudu přidati byli povinni. Kdež sau strany lidí přísežné z měst, městeček, i ze vsí konšely přísežné, robotné lidi dosti chatrné a Zřízení Zemského neznalé, přidávali. Kterýžto způsob jest posléze, pro uvarování protahův a skrácení na spravedlivostech lidských, na vznešení urozeného pána, p. Jana z Lobkovic a na Teyně Horšovském, Tachově a Pátku etc., Jeho Msti. císařské raddy, tehdaž nejvyššího purgkrabi Pražského etc., na sněmu obecním, léta tisícého pětistého šedesátého sedmého, proměněn, tak aby strany místo těch šesti konšelův, po čtyřech osobách stavu panského a rytířského, osoby dobře zachovalé, vydaly. A tu tehdaž jest s těch konšelův přidávání sešlo.

Potom když se to poznalo, že osoby přidané se časné nesjžděly, a strany skrze to nebezpečenství nesly, na vznešení vysoce urozeného pána, pána Viléma z Rožmberga etc., správce a vladaře domu Rožmberského, Jeho Msti. císařské tajné raddy, tehdaž nejvyššího purgkrabi Pražského, jest to na sněmu obecním, léta etc. sedmdesátého pátého, nařízeno, aby purgkrabě osoby dvě z saudecův a radd saudu nejvyššího purgkrabství Pražského, na též meze, kteréž mu se viděti budau, vzal, a nicméně po třech osobách stavu panského a rytířského od stran aby byly přidány; ti aby se časné sjžděli, pod propadením pokuty, od jednoho každého straně své, padesáte kop grošů českých, jakž šířeji též sněmovní snešení to v sobě obsahuje. A když se tak nezachovali, a konšelův nebo pánův saudecův nebo také svědkův která strana své straně nevydala, bývalo na ni saudem mezním staně právo dáno. *Jakož toho příklady jsou v Starých Registřích Mezních, B. 18. mezi paní*

Zikoniji z Holejče hrabinkau z Pasaunu, a paní Ancžkau hrabinkau z Helffnšteina, v autery po svatých Petru a Pavlu, léta tisícioho pětistého čtyřicátého pátého. Více příkladův v týchž Výpovědních Starých C. 3, D. 20, E. 10, E. 12.

Posléze jest i ten způsob, na vznešení téhož pána Viléma z Rožmbergka, ještě tehdáž nejvyššího purgkrabí Pražského, léta etc. osmdesátého pátého, na sněmu obecním proměněn, když se to poznalo, že v těch velkých odpořích, kteří na saudu mezním bývají, toliko při těch, od kterých přidání byli, ti kteříž od stran přidávání bývali, držeti jest nařizeno, že sám pán purgkrabě bude moci osoby z stavu panského a rytířského, nestranní, kteřížby mu toho slyšeti a sauditi pomohli, k tomu obeslati, a ti že se mají sjížděti, pod propadením též pokuty padesáti kop grošův českých.

Také se trefuje, že někdy strany se svolí na kompromissi a kommissaře s obau stran sobě volí jisté osoby, pány kompromissaře a kommissaře. Ti páni se sjíždějí k jistému dni na meze, obsylají strany i jiné osoby k tomu náležité, slyší strany, i také vypovídají mezi stranami. *Jakož toho příklad jest mezi pánem Vilémem Vostrovcem z Kralovic etc. Jeho M. C. prokurátorem, na místě a k ruce J. M. C. jakožto krále českého, a pánem Karlem z Valdšteina i na místě bratří páně mladších, let nemajících, v pondělí po narození blahoslavené Panny Marie, léta etc. osmdesátého devátého, a k té kompromissi a kommissi obesláni nebo sročení vyšlo od saudu komorního království českého.*

A někdy páni přátelé a sausedé, jakž predešle dotčeno, vkládají se mezi strany a o to je ubrmanskau výpovědí i jinak přátelskau smlauvau pokojí. Ale to k saudu a rozepři mezní nepřisluší.

§. 9. Odkud pochází rozepře mezní? Taková pak rozepře pochází nejvíce z lakomství, když lidé na tom, což jest jim od Pána Boha, a některému dosti hojně, u veliký šíří a prostranství, dáno a propůjčeno, ještě na svém přestati nechtějí, ale sauseda a bližního svého (někdy i dosti chudého, skrovně majícího) potiskují, v jeho grunty mu se vkládají, a dále své meze přenášejí nežli náleží, a jinák nežli od starodávna jest bylo, na zlepšení a rozšíření dědictví svého, na ublížení pak a ujmu téhož sauseda přisedícího. Někdy se to také přihází z pauhé zlosti, nenávisti a pro nějaké vymstění. Nebo jakž apoštol Páně praví: Slepota lidského těla, jenž nepatří na věci nebeské, svých toliko časných vlastních věcí vyhledává, těch se dotýká, deře, běře, na všecky strany. Někdy také se přihází příčinou dešťův, přivalův a povodní, že mezníci vymění a v jiná místa přenášeni bývají. A někdy i skrze zlé lidí strom

a znamení mezní v dřevě bývá vyřáno nebo vypáleno, příkop, násyp, nános, kámen, mezník, aneb jiné znamení mezní vykopáno, přeneseno a přesazeno, a skrze to paměti lidské k pochybení a z toho dosti k těžkým odporům a rozepřem právním přichází.

§. 10. O opatrování mezi a hranic. A mnohým se vidí na tom dosti býti, když sausedu svému, vkládajícímu se v grunty a meze jich, někdy mocí svou, někdy veytržně odpírají, jakoby v tom času odporování jich nic nepromlčali. Ale pro mnohé příčiny, bezpečněji jest řádem a právem živu býti nežli mocí a odbojem, kteráž všemi právy jest zapověděna a sama v sobě nic dobrého nepřináší. U některých jest ten dobrý a chvalitebný způsob, a ten obyčej se zachovává, že každého roku nebo sami osobně vyjíždějí a vycházejí a někteří lidí své staré a podle nich i mladé na meze a mezníky vysílají, a tu kdež mezníci jich se dáleji do gruntův sausedských vztahují, sobě meze a ty mezníky spravedlivě vykazují a zprávy činí. I také pro pamět budoucí a dokonalejší, lidem mladým na těch meznících lopatky nebo i pardusy dávají, s dostatečným podlé toho jim o tom mezníku zprávy oznámením. A to obyčejně a nejlépe se děje a trefuje času jarního, když sněhové sešli a přivaly zimních nepřiležitostí pomínuli; nebo se tu nejlépeji spatří, jestli na kterém mezníku těmi přivaly anebo jinými příčinami co hnuto, to také časně k nápravě zase, prvé nežli by o to jací další odporové vznikli, přivedeno býti může. A ten způsob dobrý měl by jedenkaždý při svých mezích tak naříditi a zachováti.

§. 11. Proč jest saud mezní nařizen? Saud mezní proto od předkův našich jest nařizen, kdyby tak jeden druhému v mezích, proti spravedlivosti, překážku činil, aby tím saudem jedenkaždý při svých spravedlivých mezích byl zachován, a dáleji, aby sešlo s větších skrže to odporův, roztržitostí, nevolí, veytržnosti i veybojův, ano i mordův, kteříž nejvíce při těchto mezních nedorozuměních se přibázejí a trefují, tak že někdy s obau stran lidé, v velkém počtu v zemi mírné a pokojné, pod řádem a právem, na sebe pro meze sahají *Což se dosti často spatřuje, a obzvláštěně léta tisícího pětistého třicátého pátého, Mikuláš Hruška z Března, maje s Jakubem Hruškou bratrem svým o meze rozepři, na týchž mezích jest zabít. O čemž se pamět při výpovědích jich v registrech starých téhož léta, pod literau A 19. nachází.* Pak s toho aby sešlo a meze a hranice v svých jistých pokojných způsobích aby zůstaly.

§. 12. Saud mezní má býti pokojně řízen. Od předkův našich to jest v obyčej přivedeno, že před tento saud žádný s žádným kordem, ručnicí, voštípem nebo jinou takovou

braní, předstupovati nemá, ale jedenkaždý má míti hůlku v ruce, na znamení pokoje zdržení, pod způsobem právního rozeznání, a že ne mocí, ale právem jednakaždá strana živa býti chce.

§. 13. Co k saudu meznímu náleží? K rozepři a saudu meznímu musí býti původ, obeslaný a saudce.

§. 14. Původ co jest? Původ jest ta strana, která druhau stranu obsílá na meze a žaluje na obeslaného, že mu se v jeho mezích a hranicích od něho ubližuje vkládáním se v jeho grunty a dědictví, a žádá za opatření podlé práva.

§. 15. Obeslaný co jest? Obeslaný jest ta strana, na kterau se obeslání původa vztahuje, a která původu odpovídá a odírá, že jemu, původu, v těch mezích se nic neubližuje, a v tom, z čehož ho obsílá, že mu nic vinen není.

§. 16. Saudce co jest? Saudce jest pán purgkrabě hradu Pražského, se pány přísedícími svými, obeslanými saudci, kteříž strany právně slyší, a po spatření, vyslyšení volném a vyrozumění spravedlivostí stran, strany spravedlivau výpovědi podělují a o rozepři konec čini.

§. 17. Původa povinnost přátelská před saudem. Když se původu v meze od sauseda vkračuje, dobře jest, aby s tím dlaho nemlčel, ale hned brzo o to nejprvé přátelsky s sausedem svým jednal, jemu to, jaké mu se ublížení od něho nebo lidí jeho děje, předložil, a o to se staral, mohlo-liby to přátelsky mezi nimi spokojeno býti, tak, bylo-liby co na nedorozumění; aby se raději sami o to přátelsky srovnali, a sobě své meze, vyjedauc nebo vyjdauce na to, obnovili. Což pokudžby přátelsky srovnáno býti nemohlo, jest nejbezpečněji, pro mnohé příčiny, časně sobě to pořádem práva k místu vésti, pro uvarování dalších o to nesnazi a promlčení, i také pro smrt lidí, znamení mezních a jiných spravedlivostí povědomých.

§. 18. Původa povinnost právní. A když pak žádné přátelské hledání, jednání a napomenutí při sausedu jeho, k spokojení platnosti přinesti nemůže, a on se spokojiti nechce, tak že se k saudu meznímu o retuňk uteci původ musí: tehdy nejprvé původ má sám osobně v šrancích vyžádati pána purgkrabě hradu Pražského na Jich Milostech páních a vladykách, na plném saudu zemském větším, na meze a hranice, jmenujice místo, kde a proti komu. A když mu toho povoleno bude, a relací od Jeho Msti. neb Jich Msti. ke dskám o tu věc se vykoná, potom má při pánu purgkrabě jednati o příležitěy a příhodný čas, kdyžby pán purgkrabě den a rok k sauzení týchž mezí uložil, a vyrozumějic o jistém dni, obeslání své hlavní mezní, pořádně sepsaný, způsobem tím, jakž se níže píše, kterýž druhau stranu obsílá na meze, k auřadu nejvyš-

šho purgkrabství Pražského, má podati, a to podle vyměření Zřízení Zemského, nejméněji šest neděl před stáním, k auřadu dodáno býti má.

Původ obeslání své a stížnost obyčejně spíše v ten rozum: Klade jméno své, a že obsílá ze jména koho, na meze a hranice, kde, počna od jednoho mezníku, kde odporu není, a klade dále zejména mezníky a znamení mezní, od jednoho místa k druhému, kde on praví býti pravé meze mezi nim a obeslaným, a kde jest odpor, až zase k poslednímu mezníku, o kterýž není na rozepří, doložic toho, po který straně jsou gruntové jeho, a po které obeslaného, ku kterému panství, zámku, městu, městečku, vsi nebo dvoru.

§. 19. Obeslání hlavní od původu k úřadu. „Jiřík Slepotický z Sulic a na Libči, Jeho Msti. císaře římského radda, obsílá Zigmunda Tluksu Vrábského z Vrábí a na Nové Libni, na meze a hranice mezi grunty jeho, Jiříka Slepotického, ke vsi Lukám a ke vsi Podlaučí náležité s jedné, a grunty jeho, Zigmunda Tluksy Vrábského, ke vsi Boholibu náležité, s strany druhé. Což mezi stranami na odporu jest počnau od konce meze hraničné, kteráž leží začátkem svým u cesty trávny, kterauž se jezdí od města Jílového dolů ke vsi Boholibu, pod dílem Matěje Huhřavého ze vsi Boholibu, ležící táž meze hraničná naproti borovici lizované, a po též mezi vzhůru. Kterážto mez hraničná dělí ty grunty, a ukazuje po pravé straně ke vsi Laukám a ke vsi Podlaučí po levé, že náleží až k cestě trávne, po kteréž se jezdí ode vsi Lauk k městu Jílovému. Od té cesty po mezi hraničné, totiž hřívě, přímo k bříze lizované, kteráž stojí u cest, kteréž se schází a setkávají jedna od města Jílového a druhá přicházejíc na ni ode vsi Lauk, ukazujíc ty grunty předce po pravé straně ke vsi Lukám, a po levé ke vsi Boholibu, že náleží. A od té břízy lizované, tau cestau trávnau dolů, až k borovici lizované, kteráž dělí ty grunty po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Lukám, že náležejí. Odtudž pak dále, na mezníky kamenné, k rybníčku nad rejží, přímo přes tu vymlenau rejži až na cestu trávnau s oné strany rejže, a tauž cestau přímo, kteráž dělí ty grunty a je ukazuje po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Laukám, že náležejí, až z té cesty na pravou stranu vyhnauce se, až na habr jeden lizovaný, též na druhý, i na třetí. Potom dolů až k habru nad potůček, a potom přes potůček na cestu trávnau k kopaninám, kterážto cesta dělí ty grunty po pravé straně ke vsi Boholibu, a po levé straně ke vsi Podlaučí, že náležejí. A z té cesty napravo vzhůru až k dubu hraničnicku, od téhož dubu po mezi, a na jiná znamení mezní, kudyž tyž meze a hranice jdau, kte-

růz dělí grunty jeho, Jiříka Slepotickeho, náležející po levé straně ke vsi Laukám a ke vsi Podlaučí s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrábskýho, náležející po pravé straně ke vsi Boholibu, s strany druhé, až k dubu hraničníku, kterýž stojí, kdež slove v kopaninách, nad řekau Sazavau, dělic ty grunty svrchupsané, jakž při začátku ke vsi Laukám, tak také při konci ke vsi Podlaučí s jedné, a ke vsi Boholibu s strany druhé, až právě dolů do řeky Sazavy náležitě. Protož aby z toho jemu práv byl.“

§. 20. Původ čeho má šetřiti při svém obeslání. A toho má s pilností šetřiti původ, aby neobsílal v ta místa na meze, kde se grunty svými s obeslaným nesteyká, tak žeby mezi grunty jich nětco cizího, někomu třetímu náležejícího, bylo; nebo tudy meze své přes cizí grunty, o čez s obeslaným tímto odporu míti nemůže, vésti by musil, a tak by příčinu k zdvižení svého obeslání dal. Protož původ toho má šetřiti, aby se v tom před škodau svau s pilností varoval, nebo, jakž původ tak obeslaný, jinému žádnému, nežli tu kde spolu na rozepři o meze sau, přes jeho grunty vésti nemají. Také toho šetřiti má, aby neobsílal na dvoje meze jedním obesláním, neb někdy se trefuje, že k jednomu statku o dvoje nebo více rozdílné meze jest činiti, a někdy díl těch mezi k jednomu, a díl k druhému statku náleží, což má rozděleno býti. A má původ dobře vědomý býti svých mezi.

Obeslání jeho má býti patrny a světly, tak aby ukázalo podstatu budoucí rozepře.

Obeslání své má původ pilně srovnati s relací vyzádání pána purgkrabí na meze a hranice, a má na každé meze a hranice obzvláštní míti relaci, aby mohl dobře srovnati své obeslání, tak aby mu pro to nesrovnání nebylo zdviženo. *Jako podobně mezi Janem Hysrlí z Chodův s knězcem Antonínem Flaminkem opatem, též převorem a konventem kláštera Zbraslavského, a vosadními záduší s. Jiljí v Starém Městě Pražském, v auterý po proměnění Krista Pána, léta tisícého přístého osmdesátého devátého, v Nových Veypovědních Mezních, E. 15. zdviženo bylo.*

Vyzádá-li původ pána purgkrabí na meze, kde jest o grunty činiti, bude mu zdviženo. *Jako v témž příkladu, v Nových Veypovědních Mezních, E. 15. se podobně stalo, jakž níže o tom štřeji jest napsáno.*

Kdyby původ pod jedním obesláním anebo pod jednau relací, jakž napřed dotčeno, chtěl na více nežli na jedny meze a hranice rozdílné vésti, bude zdviženo. *Jako podobně v Starých Veypovědních Mezních, D. 4. mezi Václavem Sokolem z Liskovce, a purgkmistrem, radau i vši obci Nového Bydžova, v pou-*

děli před svatou Markétou, léta tisícého pětistého padesátého druhého se stalo.

Má dobře jmenovati původ místa ta pravými jmeny, ku kterým na meze obsílá, i také mezníky a znamení mezní v jakém dřevě, kamenu, a jaké jiné věci táž znamení mezní sau, a s obesláním hlavním mezním jiné své půhony a potřeby srovnati; jinak mu bude zdviženo. *Jako se podobně stalo v týchž Starých Veyповědních Mezních, B. 10. mezi pánem Joštem z Rožmberka, a pánem Janem Leskovcem z Leskovce, v pondělí po s. Vavřinci, léta tisícého pětistého třicátého devátého.*

Má obeslati všecky společníky, jinak obesláni bude zdviženo. *Jako podobně se stalo v Starých Výповědních Mezních, B. 17. mezi paní Johankou Čabeličkou z Aušavy a panem Janem Malovcem, v pondělí po s. Žofii, léta tisícého pětistého čtyřicátého čtvrtého; v týchž C. 10. druhý příklad.*

Má šetřiti původ, aby obeslal toho, kdo jest opravdovým držitelem dědin těch, kdež o meze jest spor; obešle-li jiného, bude mu zdviženo, poněvadž žádný není povinen cizích dědin a gruntův brániti a zastávati. *A tak se podobně stalo v Starých Veyповědních B. 4. mezi pány bratřími Malovci s pánem Albrechtem Ciplí z Kravska, ve čtvrtk po svatém Petru v okovách, léta tisícého pětistého třicátého sedmého, však právo jim vyhraženo bylo, chtějí-li viniti držitele statku. V týchž Veyповědních Starých Mezních, C. 3. C. 7. C. 18. jest více příkladův.*

Doložiti má v obesláni hlavním mezním, jakým právem obeslaný jest dědin těch, o který jest spor, v držení, vlastně-li jemu náleží, čili jich jest v držení jako poručník, nebo jakým jinším způsobem a právem, aby zdviženo nebylo obesláni. *Jako podobně v týchž Starých Veyповědních Mezních, E. 2. mezi Hynkem Vrabským Tluksau z Vrabí, a Salomenou z Borovnice, v sobotu po s. Jánou Křtiteli, léta tisícého pětistého padesátého osmého.*

Na meze nemá obsílati, kde o grunty jest činiti, jakž napřed dotčeno; nebo jest rozdíl velký mezi grunty a mezemi, tak že soud mezní gruntův nesaudí, než podává rozepře o grunty tu, kdež grunty sauditi náleží. *Jako podobně v Starých Veyповědních Mezních příklad, C. II. mezi pánem Janem Zlivským z Labauně, a pánem Jiřkem Vlkem z Kvůkova, v pátek před s. Šimonem Judau, léta tisícého pětistého čtyřicátého devátého. A více příkladův v týchž Starých Veyповědních Mezních se najde pod literau C. 13. C. 14. D. 4. E. 3.*

Když přestane toho sporu na přátelích, k jednání přátelskému nemá obsílati, jinak mu bude zdviženo. *Příklad toho v Starých Veyповědních Mezních, C. 10. mezi pánem Markvartem Stranovským z Sovojovic, a paní Dorotau z Kojkovic,*

v pátek po Božím vstaupení, léta tisícého pětistého čtyrydcátého devátého.

Oč předešle jest smlauva a co již jednau spokojeno, z toho neobsílej; bude při smlauvě zůstaveno. Však není-li podle smlauvy co vymezeno a o to se strany samy spokojiti nemo-hau, pán purgkrabě a úrad to vymezí. *O tom příklad v Starých Veypovědních Mezních, C. 12., mezi paní Lidmilau z Klinšteina a pánem Voldřichem Vamberským z Rohatec, v ponděll po seslání Ducha svatého.*

Původ má toho šetřiti, aby začal vedení své z toho místa, které jest v obeslání svém nejprvé položil, jakž níže o vedení svědkův jest šíře doloženo i příklad dostaven. A poněvadž v těchto přech jednostejná žádost původa i obeslaného bývá, často se trefuje, že obě strany za původa v jednostejné věci se stavějí, někdy oboje strany pána purgkrabí vyžadují, a potom každá strana obzvláštně obeslání o jednostejné meze berau. Tohoto však při tom nejvíce šetřiti se musí, která strana nejprvé obeslání svá k úradu podá, ta obyčejně předčí a za původní stranu bývá držána, a také své meze nejprvé provozuje a ukazuje. A jest povinnost původa, aby obeslání své provedl, neb jest slušné, aby to pravé učinil, co on jistí a čemu druhá strana odpírá. A kdo co jistí, toho jest povinnost, aby to provedl, a ne toho, který tomu odpírá.

§. 21. Obeslaného povinnost přátelská před saudem. Obeslaný, když od původa na něho se vzsene o tom, kde, v kterých místech se mu od něho nebo od jeho lidí ubližuje, má s ním na to vyjeti nebo vyslati, a tomu dobře vyrozuměti, jaká stížnost sauseda jeho jest, a má s pilností hraničnicky, meznicky, znamení mezní a jisté příležitosti spatřiti, od lidí dobrých, hodnověrných, starožitných dostatečnau zprávu vzíti, ne hned ledakomus věřiti, než gruntovně vyrozuměti, jaká jeho a jaká sauseda jeho spravedlivost v těch místech jest, toho bedlivě povážiti, a při sobě rozsauditi, jestli v čem sausedu svému křiv, v tom sobě neffolkovati, majíce Pána Boha, jeho božskau spravedlivost před očima, sám od sebe napraviti, a s sausedem svým se pěkně spokojiti. Pakliby to mezi nimi samými vykonáno býti nemohlo, jakož někdy v svých vlastních přech někteří lidé, kteříž svého příliš šetří, sobě ne tak sami mohau vyrozuměti, mohau sobě s obau stran voliti přáteli, před ně spravedlivosti své přednesti a jich dobrým zdáním a prostředky obrannými se spraviti; a všelikterak má toho šetřiti obeslaný, aby k rozepři a saudu s sausedem svým nepřišel.

§. 22. Obeslaného povinnost právní. A pakliby to vždy jinak býti nemohlo, má se v tom Pána Boha doložiti, dobré svědomí zachovati a jiný umysl neměti, nežli že svého

spravedlivého brániti a nic nenáležitého v té rozepři proti sausedu svému věsti nechce, obeslání mezního čekati s přáteli, a lidmi práva mezního vědomými se opatřiti takovými, o kterýchž jest povědino: Debent esse in consilio cauti, in patrocinio fideles et in iudicio iusti (v radě aby byli opatrní, v zastávání věrní a v saudu spravedliví); svědky a průvody svými se ku pořádu práva hotoviti, průvodův původa pilně poslauchati, jemu v tom nepřekážeti, svau rozepři proti tomu zase pilně věsti a opatrovati a se řídití řádem a právem, jakž v jiných artikulích se obšírněji píše; a co od práva jemu kdy uloženo bude, v tom se všelikterak poslušně, volně a náležitě zachovati.

Obyčejně obeslaný v rozepřech právních to mívá hned za obranu, že praví to, nač se původ potahuje, své býti, a že k tomu on má lepší právo a spravedlivost, nežli původ.

§. 23. Původa i obeslaného povinnost. Původ i obeslaný mají se opatřiti průvody a svědky dostatečnými, tak jakž o nich níže obšírně jest napsáno. Však na svědcích nic jiného nemají žádati, nežli toliko to, oč jest rozepře, a ti mají na meze vyvésti, a pilně toho, což oni vypravují, znamenati, a o to se starati, aby takové svědky, když k saudu přijde, na hotově míti mohli. Dobře jest takové svědky, zvláště jsau-li lidé staří, přes svět pracující, v nejistých místech nebezpeční, dskami zemskými pro smrt zavěsti, aby potom, když ku při a saudu přichází, se obnoviti mohli. I také na páních úřednicích Pražských menších desk zemských komorníka vyžádati mají na spatření, a jeho na meze vyvésti, svědky, lidi vědomé, tu na hotově míti, kteřížby mu ta meze ukázali a zprávu o nich učinili, což vše on spatřiti, co a kterak spatří, jakau zprávu od lidí uslyší, se všemi příležitostmi pilně a bedlivě zapsati, a relací svau ke dskám zemským učiniti má, kteráž se do desk vpíše, a potom k saudu, na relací Jeho Msti. Císařské nebo saudu zemského, i veypis týchž svědkův od desk zemských zapečetěný se vzíti bude moci. A kdyžby k rozepři přišlo, budau povinní podobně, jako na jiných saudech, ty svědky pro smrt zavedené, kteří sau živi, na saudu mezním obnoviti, a kteří jsau v tom čase zemřeli, smrt jich dvěma svědky provésti, ač chtějí-li svědomí jich užiti. A ačkoliv v jiných rozepřech se to za právo drží, když původ obeslání svého neprovede, že se obeslanému, by i nic neodvedl, dává za právo: ale v rozepři mezní, poněvadž jakž původ tak i obeslaný, a tak obě strany, praví to své vlastní býti, oč jest rozepře, z té příčiny sau oboje strany povinny, tak dobře obeslaný jako i původ, průvody svými na hotově býti, meze svá věsti a provozovati, původ nářed a potom i obeslaný.

§. 24. O zpravci a držiteli dědin ve zprávě zavázaných. Původ nebo obeslaný, jestližeby obeslati chtěli zpravci anebo držitele dědin ve zprávě zavázaných, též držitele dědin i zpravci svého o zastoupení, také pohaněti k svědomí pro postavení nebo pro položení, časné své obeslání a pňhony k auřadu dodávati mají, způsobem tímto:

§. 25. Obeslání zpravce neb držitele dědin hlavní od původa k úřadu jak se podává? „Statečný Jiřík Slepotický z Sulic a na Libři, Jeho Msti. římského císaře radda, obsílá pána Jana z Šternbergka a na Konopišti, jakožto držitele dědin jeho zpravních a ve zprávě od něho zavázaných, jakž smlauva trhová, mezi jinými vesnicemi, o ves Lauky a o ves Podlaučí, i se zpravau, léta Páně tisícího pětistého sedmdesátého, v auterý po s. Martině učiněná, a též i vklad vsi Lauky a vsi Podlaučí, mezi jinými vesnicemi, v kvaternu trhovém bílém, léta etc. sedmdesátého prvního, v auterý po neděli družebné, F. 6. mezi týmž pánem Janem z Šternbergka s jedné a Jiříkem Slepotickým z Sulic s strany druhé, učiněný, plněji svědčí. A to pro příkazy, kteréž sau přišli od Zikmunda Tluksy Vrabského z Vrabí a na Nové Libni, že jemu, Jiříkovi Slepotickému, přes meze a hranice, kteréž dělí grunty ode vsi Boholibá, ke vsi řečené Laukám a ke vsi Podlaučí náležejcí, lesy přesekává aneb přesekávati dal, a týmž přesekáním v gruntech jeho, Jiříka Slepotického, škodu činí, a týchž gruntův jeho, jemu a lidem poddaným jeho, užívati zbraňuje a nedá. I obeslav on, Jiřík Slepotický z Sulic, jeho, Zikmunda Tluksu Vrabského z Vrabí, na meze a hranice mezi grunty jeho, Jiříka Slepotického z Sulic, ke všem řečeným Lukám a ke vsi Podlaučí náležitě s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrabského, ke vsi Boholibu náležitě, s strany druhé, což tu mezi nima stranami na odporu jest. V kterémžto obeslání mezním, termín k stání jest položen v pondělí den svatě Maří Magdaleny nejprvé příští, jakž týž obeslání to vše šíře v sobě zavírá. I aby on, pán Jan z Šternbergka, jakožto zpravce týchž napřed jmenovaných vesnic, Lauky a Podlaučí, od něho v zprávě zavázaných, jeho, Jiříka Slepotického, v tom, když na též obeslání a při na saudu mezním přijde, zastaupil, jakž i na úmluvu témuž pánu Janovi z Šternbergka dáno jest, a to podle Práva a Zřízení Zemského opatřil.“

§. 26. O pňhoních k svědomí pro postavení a položení. Toto však sluší tuto věděti, že pňhonové k svědomí se podávají od stran k auřadu v níže psaný smysl; však s tím doložením, jakoby i dohnáno bylo, a nedohání se tuto nic jináče. Stání v těch pňhoních se klade, když na tu při přijde.

§. 27. Půhon pro postavení. „Kryštof Markvart z Hrádku etc. pohání paní Zykunu etc. a paní Kateřinu Černínovau, sestry vlastní z Pantndorffu v Račících etc., tak jakoby již i dohnány byly, aby postavily lidí poddané své, kterýchž na ten čas v společném držení jsau, Jana Caltu z Třemešny, Tomáše, Ondřeje a Marka Břichovic ze vsi Záluží. Právě nadepsaný Kryštof Markvart, že těch lidí potřebuje proti urozenému Janovi Markvartovi z Hrádku a na Bělé, od něho a spolu s nim, proti Václavovi Točnickovi z Křimic a na Křimicích, a Jiříkovi Malesickému z Pautnova a na Malesicích, jakožto držitelův vsi společné, řečené Chotikov. Pokuty nepostavení jednoho každého, pět kop grošův českých. Stání v středu po křížové neděli nejprve příští s slunce východem, a to na mezech a hranicích nade vsi Ledcemi u cesty, kteráž běží ode vsi Ledec k Vlkýši a k Tauškovu.“

V táž slova se píše půhon k svědomí a pro položení, toliko kde jest psáno, „postavil,“ má se doložiti „aby svědomí vydal“ anebo aby ty věci ze jména jmenované v originalu, „položil.“

§. 28. Povinnost pána purgkrabí a úřadu. Když obeslání hlavní mezní k auřadu nejvyššího purgkrabství Pražského se podá, již sám pán purgkrabě hradu Pražského, jménem a titulem svým a úřadu svého, podlé sněmovního snešení a nařízení, jakž při začátku nahore o tom doloženo, má obeslati předné původa, doložice mu na ceduli, s jakým počtem koní, vozův, pro něho a osoby úřední, s jakými potřebami vyslati a na hotově býti má. Též i obeslaného má obeslati, a již dále také pány soudce, počet jistý osob stavu panského a rytířského, k těm osobám, kteréž od saudu nejvyššího purgkrabství Pražského s sebou na meze vezme, dvanáct osob stavu panského a rytířského, oberauce k tomu den volný a prostranný, tak aby jiným saudům zemským nebylo na překážku, a strany aby volně pro jiné saudy přátel svých užiti mohli, má obeslati, tak aby na týž den s východem slunce na týchž mezech se najíti dali, takových rozepři mezních (je spatřice) slyšeti a rozsauditi jemu nápomocni byli.

A osoby obeslané se ničímž vymlouvati zaumysla nemají, nežli ovšem tím nařízením sněmovním se spraviti, ač chtějí-li se pokuty, týmž nařízením vyměřené, každá osoba pánu purgkrabí padesáte kop grošův českých, uvarovati.

Toho také pán purgkrabě má s pilností šetriti, aby obsýlal osoby hodné k saudu, pány soudce, pokudž možné, nebo všechny nebo což může býti nejvíce, v tom kraji a co nejbliže těch míst a mezi zodpořilých přísedících; nebo ti, jsauce způsobu kraje toho a případnosti vědomější, větší platnost přinesau. A vědomé jest, že způsob i případnosti položení lesního a horna-

tého jest rozdílný od položení polního rovného, a lidé v tom každém položení osedlí, podle rozumu a zvyklosti, jedenkaždý o svém zvyklém, umí lépeji rozeznati a rozsaudit.

§. 29. Obeslání hlavní původa od úřadu. „Službu svau vzkazují, urozený vладыko, pane příteli můj milý! Jakož jste mne na Jich Milostech páních a vладыkách, na plném saudu zemském, vyžádali, abych, podle práva a úřadu svého, na meze a hranice, o kteréž spolu s urozeným vладыkau, panem Jindřichem Dobřenským z Dobřenic a na Valích nad Labem, činiti máte a v rozepři jste, vyjel, totižto, mezi grunty Vašimi, ke vsi Zedranému Veselí náležitě s jedné, a grunty jeho, Jiříka Dobřenského z Dobřenic, ke vsi Lepějovicům náležitými, s strany druhé, počnauc od dubu mezníku lizovaného, který stojí podle hrušky naproti hrázi Liškovského rybníku, kterýž náleží k Zedranému Veselí; odtud pak dále na jiném pařezu, dříví, kopce a jiná znamení mezní, kudyž ty meze a hranice jdau, kteréž dělí grunty jeho, Jindřicha Dobřenskyho, náležející ke vsi Lepějovicím, s strany druhé, až k břehu potoka; v kterémžto břehu, při témž potoku, stojí vrba, dělic ten břeh, ty grunty svrchu psané, k Zedranému Veselí a ke vsi Lepějovicím náležitě — oč tu mezi nimi na rozepři jest, sroče vás, abych konec spravedlivý učinil. Protož pokládám Vám toho den, abyšte na týchž mezích a hranicích svrchu dotčených, o kteréž tak v rozepři jste, stáli a najíti se dali, bude-li vůle Boží, v středu po svatým Kryspinu nejprvé příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami a spravedlivostmi k tomu náležitými. A při tom při všem, abyšte se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, a jakž tomu z cedule této, do obeslání vložené, šíte porozumíte. To znajice, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému vладыce, panu Zdeňkovi Dobřenskému z Dobřenic a na Zedraném Veselí, příteli mému milému etc.

§. 30. Tyto potreby má původ na hotově míti. Předně, vůz a koně pro pána purgkrabí a pány raddy příhodné, odeslati k úřadu. Druhý, vůz a koně pro registra, písaře saudu a rychtáře mezního. Útratu na cestu, a co pánu purgkrabí, podle vyměření Zřízení Zemského, od veyjezdu deset kop míšenských náleží, to odeslati. Stan na mezích míti rozbitý, v něm dva stoly, stolice a lavice. Motyky, kratce, reyče, lopaty, píly, sekery, dláta, a k tomu dva dělníky správnny, kteří by udělali co se jim rozkáže. Opatření na mezích stravau a přežezním podle slušnosti pro pána purgkrabí, pány saudce a osoby úřední s čeládkau jich.

§. 31. Obeslání hlavní obeslaného od úřadu. „Službu svau vzkazují, urozený a statečný rytíři, pane příteli

můj milý! Vězte, že jest mne vyžádal na Jich Milostech, páních a vladykách, na plném saudu zemském, urozený a statečný rytíř, pán Mikuláš Skalský z Dubu a na Slušticích, J. M. C. radda a prokurator v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, abych, vedle práva, na meze a hranice, což tak mezi J. M. C. etc. jakožto králem českým, a Vámi, na rozepři jest, vyjel, počnauce v půl řece Vorlici, naproti potoku, kterýž slove Malá Vorlice a vpadá po pravé ruce do též řeky Vorlice, že to, což po levé ruce s půl řekau Vorlicí, sau grunty J. M. C. etc. jakožto krále českého, k hrabství Klackému náležející, a co po pravé ruce jest, s druhau polovicí řeky Vorlice, sau grunty Vaše, k městečku Zambergku náležitě; a dále od toho místa jdouc, řekau Vorlicí po vodě dolův, až do potoka Červeného, jinák od starodávna řečeného Mezní potok, kterýž do té řeky Vorlice po levé ruce vpadá, a odtud týmž Červeným potokem jinak mezním vzhůru, až do cesty, kteráž jde od Mitvaldu přes týž Červený potok k Klášterci; tak že v těch ve všech místech, počnauce v půl řece Vorlici, naproti tomu potoku, kterýž slove Malá Vorlice, jakž napřed dotčeno jest, až do té cesty, kteráž jde od Mitvaldu přes Červený potok k Klášterci: což po levé ruce, jakž nahoře dotčeno jest, to všecko s půl řekau Vorlicí pod Červený potok, náleží J. M. C. etc. jakožto králi českému, k jmenovanému hrabství Glacskému, a což po pravé ruce jest, to též všecko s druhau polovicí řeky Vorlice až k Červenému potoku, náleží jemu, Mikulášovi z Bubna, k městečku Zambergku. Kteréžto meze a hranice, on Mikuláš Skalský z Dubu, J. M. C. radda a prokurátor v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, vykázati a dostatečně provésti chce.

Protož pokládám Vám toho den, abyšte na týchž mezích a hranicích stáli a najíti se dali, v pondělí den památky svatého Vavřince, nejprve příštího, ráno s slunce veychodem, se všemi potřebami a spravedlnostmi k tomu náležitými, a v tom ve všem abyšte se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, a jakž tomu z cedule této, do obeslání vložené, porozumíte. To znajíc, tak se zachovejte, abyšte skrze to ke škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, pánu Mikulášovi z Bubna etc. pánu a příteli mému zvláště milému etc.

§. 32. Obeslání hlavní zpravci nebo držitele dědin ve zpravě zavázaných od úřadu. „Službu svau vzkazují, urozený pane, pane příteli můj milý! Vězte že jest mne žádal urozený a statečný rytíř, pán Jirik Šlepotický z Sulic a na Libři, Jeho Msti. Císařské radda, abych vás obeslal

jakožto zpravce dědin jeho zpravních a ve zprávě jeho, od Vás jemu pánu Jiříkovi Slepoticckému z Sulic zavázaných, jakž smlauva trhová mezi jinými vesnicemi o ves Lauky a o ves Podlaučí se zpravau léta tisícího pětistého sedmdesátého prvního, v auterý po svatém Martině učiněna, a též i vklad vsi Lauky a vsi Podlaučí, mezi jinými vesnicemi, v kvaternu trhovém bílém, léta etc. sedmdesátého prvního, v auterý po neděli Družebné, F. 6. mezi Vámi s jedné, a panem Jiříkem Slepoticckým z Sulic, s strany druhé učiněný, plněji svědčí. A to pro příkazy, kteréž sau přišli od Zikmunda Tluksy Vrabského z Vrabí a na Nové Libni, že jemu Jiříkovi Slepoticckému přes meze a hranice, kteréž dělí grunty ode vsi Bohuliba ke vsi řečené Lukám a ke vsi Podlaučí náležející, lesy přesekává aneb přesekávati dal, a týmž přesekáním v gruntech jeho, Jiříka Slepoticckého, škodu činí, a týchž gruntův jeho, jemu a lidem poddaným jeho, užívati zbraňuje a nedá. I obeslav on Jiřík Slepoticcký z Sulic jeho, Zikmunda Tluksu Vrabského z Vrabí, na meze a hranice, mezi grunty jeho, Jiříka Slepoticckého z Sulic, ke vsem řečeným Lukám a ke vsi Podlaučí náležité s jedné, a grunty jeho, Zikmunda Tluksy Vrabského, ke vsi Boholibu náležité, s strany druhé, což tu mezi níma stranami na odporu jest. V kterémžto obeslání mezním, termín k stání jest položen N. N. nejprvé příští, a jakž týž obeslání to vše v sobě šíř zavírá.

I abyšte Vy, jakožto zpravce týchž napřed jmenovaných vesnic Lauky a Podlaučí, od Vás v zprávě zavázaných, jeho Jiříka Slepoticckého v tom, když na též obeslání a při na saudu mezním přijde, zastaupili, jakž i na úmluvu vám dáno jest, a to podle Práva a Zřízení Zemského opatřili.

Protož pokládám vám toho den, abyšte na týchž mezích a hranicích svrchu jmenovaných stáli a najíti se dali, ten pondělí den svatě Maří Magdalény nejprvé příští, ráno s slunce veychodem, a jeho, pána Jiříka Slepoticckého, zastaupili, ač chcete-li se dalších škod, kteréžby skrze to vzešly, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc.“

(V táž slova držiteli dědin se píše, mutatis mutandis.)

Urozenému pánu, panu Janovi z Šternbergka a na Konořišti, příteli mému milému etc.

§. 33. Obeslání hlavní pánův saudcův. „Službu svau vzkazuji, urozený a statečný rytíři, pane a příteli můj milý! Vězte, že urozený vладыka, pan Jan Kokořovec z Kokořova a na Prádle, obeslal jest na meze a hranice urozeného pána, pana Ladslava z Šternbergka a na Planici, mezi grunty jeho, Jana Kokořovce z Kokořova, ke vsi Radechovům náležité s jedné, a grunty jeho, pana Ladslava z Šternbergka, ke vsi

Strhodlu a ke vsi Nevražím náležitě, s strany druhé, což mezi níma stranami na odporu jest, počnauce od lípy mezní, kteráž stojí v břehu nad potokem, jenž teče ode vsi Strhodla dolů k mleynu, jenž slove v hranicích. Kteréžto meze a hranice, od začátku té lípy, dělí grunty náležející po levé ruce ke vsi Radochovům, jeho, pána Jana Kokořovce, s jedné, a grunty jeho, pana Ladslava z Šternbergka, po pravé, ke vsi Strhodlu i také ke vsi Nevrazu náležející, s strany druhé, jakž též obesláni hlavní, o též meze vyšlé, to v sobě šíře obsahuje a zavírá. Kteréžto rozepře k rozeznání a k rozsauzení mezi nadepsanými stranami termín a stání v obesláni hlavním položen jest ten pátek po svaté Martě nejprvé příští. A protož podlé J. M. C. etc. s stavy tohoto království snešení na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě Pražském v pondělí den s. Štastného, léta tisícého pětistého osmdesátého pátého, Vám timto psaním v známost uvozují, abyšte i Vy na týž den svrchu jmenovaný, totiž v pátek den svaté Marty nejprvé příští, ráno s slunce východem, na týchž mezích a hranicích svrchu jmenovaných najíti se dali, a ty pře, podle jiných osob stavu panského a rytířského, k takovému obojích stran slyšení a sauzení obeslaných, saudití a rozvažovati pomohli. Ač se chcete pokuty sněmovním snešením vyměřené uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, panu Janovi Dlahoveskému z Dlahovési a na Zavelekově, J. M. C. etc. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V táž slova se všem jiným pánům saudecům píše, mutatis mutandis.)

§. 34. Překážka kdyby se tomu sročení stala. Jestližby se trefilo, žeby pro příčinu moru anebo z jiných důležitých a hodných příčin takové mezování na ten uloženy čas průchodu svého míti nemohlo, tehdy pán purgkrabě Hradu Pražského od úřadu svého, na náklad strany původní, má odklad listovní učiniti, původu i obeslanému, zpravci, držiteli dědin, i také těm osobám s pánův a rytířstva, k těmuž saudu obeslaným, s tím doložením, když čas příhodný k takovému mezování se obmyslí, že jich zase nepomine sročiti.

§. 35. Odklad rozepře sročené původu i obeslanému. „Službu svau vzkazují, urozený a statečný rytíři, pane příteli můj milý! Jakož jste sročení na meze a hranice, podlé obesláni mezních vyšlých, což tak mezi Vámi a urozeným pánem, panem Ladslavem, na onen čas mladším a již nyní starším z Lobkovic na Zbivoze a Lindvě, J. M. C. etc. radda a presidentem zřízené komory království českého, na rozepři jest, kteréž se prvním obesláním začínati měly od jedle veliké, stojící pod lesem, jenž slove Páčov, na skalce, až právě

k dubci, kterýž stojí mezi dvěma cestami; druhým obesláním, počnauce od buku rovného vysokého, na kterémž tři střely vyřezany jsou, v místě řečeném Bučíně, u vrchu stojícím, až do tohoto místa, kdež potůček, jenž slove Strub, vpadá do potoku Zmládí; třetím obesláním počnauce od kamene mezního stříbrného, tak řečeného, jdouc k dubu dolů, až k dubu, na kterémž kříž mezní jest, jakž dále ta místa a mezníci v obesláních mezních se obsahují a zavírají.

Kterémužto obesláni a mezování, termín a den položen jest ten čtvrtek a hned nazejtří v pátek po s. Voršile nejprvé příští, ráno s slunce východem, a jakž též sročení od úřadu nejvyššího purgkrabství pražského vyšlé, kteréhož datum jest na Hradě Pražském, léta etc. osmdesátého prvního v pátek po památce nanebevzetí B. Panny Marie, druhého a třetího, v středu po s. Matauši, to vše šif v sobě obsahují a zavírají.

I oznamuji Vám, že z některých slušných a hodných příčin, a obzvláště, že pro příčinu této rány Boží morové, počtu náležitých panův a přátel stavu panského a rytířského, k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas v táž místa se dostati nemůže, takových rozepří a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný k tomu se obeře, nepominu Vám časně, na který den byste měli na týchž mezích, i s tím se vším, což ku právu meznímu náleží, najíti se dáti, v známost uvésti. Vědauce o tom, budete se věděti v té věci čím spraviti. Dan na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, panu Florianovi Gryspckovi z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V táž slova se i obeslanému píše, mutatis mutandis.)

§. 36. Odklad rozepře sročené zpravci neb držiteli dědin ve zpravě zavázaných. „Službu svou vzkazují, urozený vладыko, pane příteli můj milý! Jakož jste od urozeného Floriana Gryspeka z Gryspachu na Kaceřově etc. obesláni jakožto zpravce dědin, dílu i všech práv a spravedlivostí, kteréž jste na panství Rožmitském měli, a co témuž pánu Florianovi Gryspckovi etc. vedle někdy Jana Zikmunda a Ondřeje bratří Karyku odtudž z Řezna, všech živých toho času, prodali, jakž zápis ve deskách zemských v kvaternu trhovém lvozem léta etc. padesátého pátého, ve čtvrtek po s. Jánů Křtiteli Božím, A. 9., to vše v sobě obsírněji obsahuje a zavírá. Z toho, jakž urozený pán, pan Ladslav, na onen čas mladší a již není starší z Lobkovic na Zbizoze a Lindvě, J. M. C. radda a president komory zřízené v království českém. ty dědiny svrchu psané právem zemským nařiká, a on pán Florian Gryspek tolikéž jej pana Ladslava z Lobkovic, podlé

práva, na meze a hranice, tu kdež na rozepří jsau, obeslal, jakž dále místa a mezníci v obeslání mezním obsahují a zavírají, a Vy abyšte jakožto zpravce dědin svrchu psaných, jej Floriana Gryspeka, kdež na svrchupsané obeslání, meze a hranice a při přijde, zastaupili, a to podlé práva opatřili, jakž též sročení a obeslání od úřadu nejvyššího purgkrabství pražského, v auterý po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého vyšla, to vše šír v sobě obsahují a zavírají. I oznamuji Vám, že z některých hodných a slušných příčin, a zvláště že pro příčinu této rány Boží morové, počtu náležitého panům a přátel stavu panského a rytířského, k osazení saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa se dostati nemůže, takových rozepří a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný k tomu se obeře, nepominu Vám časně, na který den byšte měli na týchž mezích najíti se dáti, v známosti uvésti. Vědauc o tom, budete se věděti v té věci čím spraviti. Datum na Hradě Pražském etc. Jiřík Mošaur etc.“

Urozenému vladyce, pánu Mikulášovi z Řezna a na Chvalách, panu příteli mému milému.

§. 37. Odklad rozepře sročené pánům saudcům.
 „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož jest nedávno minulých dnův V. Msti. obesláním mým v známosti uvedeno, abyšte ku právu meznímu k slyšení a rozeznání, na meze a hranice, podlé obeslání hlavního jednoho, což mezi urozeným a statečným rytířem, panem Florianem Gryspekem z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddau, původem s jedné, a urozeným pánem, panem Ladslavem z Lobkovic, s strany druhé; i také podlé druhého a třetího obeslání hlavního mezního, mezi týmž panem Ladslavem z Lobkovic, původem s jedné, a jim panem Florianem Gryspekem z Gryspachu, odporem, s strany druhé vyšlých, na odporu jest — a termín týmž mezem položen jest ve čtvrtek a pátek po s. Voršile nejdříve příští — najíti se dali, a těch při podlé jiných osob stavu panského a rytířského obeslaných sauditi a rozvažovati pomoci abyšte ráčili, jakž táž obeslání, kterýchž jest datum při auřadě nejvyššího purgkrabství pražského, tohoto léta etc. osmdesátého pátého, v pátek po nanebevzetí Panny Marie, a druhého i třetího, v auterý po s. Matauši, to v sobě šíře obsahují a zavírají. I oznamuji V. Msti. že z některých hodných a slušných příčin, a obzvláště že pro příčinu této rány Boží morové, počtu dostatečného osob stavu panského a rytířského k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa dostati se nemůže, ani také osob těch z těch míst k svědomí byšte vzítí moci nemohli: takové rozepře a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný

k tomu se obere, nepominu V. M. časné, na který den byste na týchž mezích se najíti dáti ráčili, v známost uvésti. Vědauc o tom, račíte se věděti čím spraviti. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému pánu, panu Albrechtovi Libšteinskýmu z Kolo-
vrat a na Hrádku Starosedlským, pánu mně příznivému.

§. 38. Odklad rozepře sročené pohnanému pro postavení, pro položení i k svědomí. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane příteli můj milý! Jakož jste pohnání od urozené vладыky, paní Lidmily Valkaunové a na Štaffě, mocné otcovské poručnice, pro postavení A. B. C. lidí poddaných svých na meze a hranice, mezi grunty jí, paní Lidmily Valkaunové etc. mocné otcovské poručnice, ke vsi Bukovy hořejší i dolejší, a grunty urozeného vладыky, pána Fridricha Daupovce z Daupova, ke vsi Želivčicím náležejícím, jakž pŕihon předešlý, od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského vyšley pro postavení týchž poddaných Vašich, kteréhož jest datum na Hradě Pražském v pátek po s. Prokopu, léta tohoto etc. osmdesátého osmého, to v sobě šíř obsahuje a zavírá: i oznamuji Vám, že z některých slušných a hodných příčin, obzvláštne že pro příčinu této rány Boží morové, počtu dostatečného osob stavu panského a rytířského, k osazení téhož saudu mezního obeslaných, na týž čas a v táž místa dostati se nemůže, protož takové rozepře a mezování do jiného dalšího času odkládám. A když čas slušný a příhodný k tomu se obere, nepominu Vám časné, na který den byste na týchž mezích též lidí postaviti měli, v známost uvésti. Vědauc o tom, budete se věděti čím spraviti. Datum na Hradě Pražském etc.“

Urozenému pánu etc.

§. 39. Pŕivod má o nové sročení žádati. Kdyby ty nepřiležitosti moru, a jiné příčiny, po kteréž se odklad stal, pominuly, tak žeby žádné slušné překážky v tom nebylo: nemá strana původní na pána purgkrabí čekati, nežli sama o jiney den prostranný, o sročení, podlé předešlého obeslání a odkladu, při pánu purgkrabí hradu Pražského jednati, a pán purgkrabě zase jiný den prostranný časné podlé napřed psaného způsobu původu, obeslanému, zpravci, držiteli dědin, i osobám k tomuž saudu obeslaným, k té rozepři jmenovati, i také podlé předešlých obeslání původu, obeslanému i jiným všechněm obeslaným rozepsati od úřadu svého má.

§. 40. Sročení zase po odkladu původu. „Službu svau vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož ste obeslati ráčili na meze a hranice dvojím obesláním urozeného a statečného rytíře, pána Floriana Gryspeka z Gryspachu na Kaceřově a Rožmitale, J. M. C. raddu etc., což mezi V. M.

jakožto původem s jedné, a týmž panem Gryspekem jakožto obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest. Prvním, počnauce od buku rovného a vysokého, na kterýmž tři střely vyřezány sau, v místě řečeném Bučině u vrchu stojícím, a ten buk jest pravý hraničník, dělice lesy a grunty jeho, pana Ladslava z Lobkovic a Vaše, to což po pravé ruce jest, náleží k panství zámku Zbirohu, a co po levé straně, to k panství Rožmítalskému. Druhým, počnauce od kamene mezního stříbrného tak řečeného, jdauc dolů k dubu, kterýž nedaleko podlé cesty mezní od toho kamene stojí, a od toho druhého dubu jdauc strání nahoru k pravé straně, až k vrchu dubu hraničnímu, tak že jdauce od toho stříbrného kamene až k tomu dubu, na kterýmž kříž mezní jest, což jest po pravé straně, náleží jemu, pánu Ladslavovi z Lobkovic, k panství Zbirovskému, a co po levé straně, to Vám k zámku Rožmítalu, jakž táž obeslaní vyšlá, kterýchž datum jest na Hradě Pražském v středu po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého, v sobě to šíř obsahují a zavírají. Kteréžto obědvě rozepře, z jistých příčin, mezi Vámi oběma stranami předešlého času odloženy jsau na ten způsob, abyšte dalšího a jistého dne a terminu, týmž obojím mezem oběma stranám jmenovaného a položeného, očekávali.

I nechtíce aby takové rozepře obědvě na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám Vám toho den, abyšte k týmž obeslaním oběma, na týchž mezích a hranicích v nahore psaných obeslaních obsažených, totižto k prvnímu obeslaní, ten pondělí po neděli Prosebné, jinak den s. Pankracia, a k druhému obeslaní hned nazejtří v auterý potom nejprve příští, k každému obeslaní a terminu, ráno s východem slunce státi, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dali, a při tom se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, i také tak jakž cedule v hlavním obeslaní odeslaná v sobě obsahuje. To znajíce, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc."

Urozenému pánu, panu Ladslavovi z Lobkovic a na Zbiroze, J. M. C. raddé a presidentu komory v království českém.

§. 41. Sročení z a se po odkladu obeslaného.
„Službu svau vzakují, urozený a statečný rytíř, pane a příteli můj milý! Jakož jste obeslaní na meze a hranice dvojím obeslaním od urozeného pána, pána Ladslava z Lobkovic a na Zbiroze, J. M. C. raddy a presidenta zřízené komory v království českém, což mezi pánem jakožto původem s jedné, a Vámi jakožto obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest. Prvním, počnauce od buku rovného a vysokého, na kterýmž tři střely vyřezány jsau, v místě řečeném Bučině u vrchu stojícím, a ten buk jest pravý hraničník, dělice lesy a grunty jeho

pána Ladslava z Lobkovic a Vaše, to což po pravé ruce jest, náleží k panství zámku Zbírohu, a co po levé straně, to k panství Rožmitskému. Druhým, počnauce od kamene mezního stříbrného tak řečeného, jdauc dolů k dubu, kterýž nedaleko podlé cesty mezní od toho kamene stojí, a od toho druhého dubu, jdauc strání nahoru k pravé straně, až k vrchu dubu hraničnému, tak že jdauce od toho stříbrného kamene až k tomu dubu, na kterýmž kříž mezní jest, což jest po pravé straně, náleží jemu, pánu Ladslavovi z Lobkovic, k panství Zbirovskému, a co po levé straně, to Vám k zámku Rožmitalu etc., jakž táž obeslání vyšlá, kterýchž datum jest na Hradě Pražském, v středu po s. Matauši, léta etc. osmdesátého pátého, v sobě to šíř obsahují a zavírají. Kteréžto obědvě rozepře, z jistých příčin, mezi Vámi oběma stranami, předešlého času odloženy sau na ten způsob, abyšte dalšího a jistého dne a terminu, týmž obojím mezem, oběma stranám jmenovaného a položeného, očekávali.

I nechťce aby takové rozepře obědvě na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám Vám toho den, abyšte k týmž obesláním oběma, na týchž mezích a hranicích, v nahore psaných obesláních obsažených, totižto k prvnímu obeslání ten pondělí po neděli Prosebné, jinak den s. Pankracia, a k druhému obeslání hned nazejtří v auterý potom nejprvé příští, k každému obeslání a terminu, ráno s východem slunce stáli, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dali, a při tom se tak zachovali, jakž právo mezní ukazuje, i také tak jakž cedule v hlavních obesláních odeslaná v sobě obsahuje. To znajíce, tak se zachovejte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, panu Florianovi Gryspckovi z Gryspachu na Kaceřové a Rožmitale, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému milému.

(V ten smysl se vypravuje obeslání i původu, *mutatis mutandis*.)

§. 42. Sročení zase po odkladu držitele nebo zpravce dědin ve zprávě zavázaných. „Službu svou vzkazuji, urozený pane, pane mně příznivý! Jakož ste obeslati ráčili na meze a hranice dvojím obesláním urozeného a statečného rytíře, pana Jana nejstaršího Vydršpergara z Vydršpergku na Mutěnině a Zahořanech, jakožto zpravce dědin, a p. Sidonie Holické, rozené hrabinky z Guttnšteina, jemu pánu Janovi nejstaršímu Vydršpergarovi etc. prodaných a ve dsky zemské vložených, jakž vklad tvrže Zahořan s dvorem poplužním při též tvrzi ležícím, též druhého dvoru poplužního s poplužím ve vsi Staněticích, vsi celé Zahořan, kromě Klementa

Rubína, kterýž jest poddaný purgmistra a konšelův i vši obce města Domažlic etc., jakž dále místa a mezníci v obesláních mezních se obsahují a zavírají.

I abyšte V. M. jakožto zpravce napřed jmenované tvrže Zahofan, s jiným vším a všelijakým k též tvrzi příslušenstvím, jeho, pana Jana nejstaršího Vydersšpergara etc. v tom, když na svrchu psané obeslání, meze a hranice a při přijde, zastaupiti, a to podlé práva opatřiti ráčili, jakž táž obeslání a sročení od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, v pondělí po Božím Těle, léta etc. osmdesátého osmého vyšlé, to vše v sobě šíř obsahují a zavírají. Kteréžto rozepře z jistých příčin mezi stranami předešlého času odložené sau, na ten způsob, abyšte dalšího oznámení a jistého dne a terminu týmž mezem, Vám stranám jmenovaného a položeného očekávati ráčili. I nechtíce aby takové rozepře na nějakých dalších odkladích státi měly, pokládám V. M. toho den, abyšte k týmž obesláním na týchž mezích a hranicích v nahoře psaných obesláních obsažených, totiž k prvnímu obeslání ten pondělí nejprve příští, a k druhému obeslání i hned nazejtří v auterý potom příští ráno, s slunce východem, státi ráčili, a se všemi potřebami k právu meznímu náležitými najíti se dáti, a při tom se tak zachovati ráčili, jakž právo mezní ukazuje. To znájlce, tak se zachovati ráčíte. Datum na Hradě Pražském etc.“

Urozenému pánu N. z N. etc.

§. 43. Sročení zase po odkladu pánův saudcův. „Službu svau vzkazují etc. Jakož jest nedávno pomínulých dnův den Vám, obesláním mým, v známost uveden, abyšte ku právu meznímu k slyšení a rozvažování mezní rozepře, na meze a hranice, podlé obeslání hlavního, mezi grunty pana Jana Kokořovce z Kokořova, ke vsi Radochovům náležité s jedné, a pána, pána Ladslava z Šternbergka a na Planici, ke vsi Strhodlu a ke vsi Nevražům náležité, s strany druhé, což mezi nimi na odporu jest, najíti se dali, a podlé jiných osob stavu panského i rytířského, k témuž saudu obeslaných, tu při rozvažování pomohli; kterážto rozepře z jistých příčin, mezi stranami předešlého času odložená, a Vám o tom odemne psaním mým oznámeno jest, na ten způsob, abyšte dalšího oznámení a jistého dne a terminu týmž mezem oběma stranám oznámeného a položeného očekávali. I nechtíce já, aby taková rozepře na nějakých dalších odkladích státi měla, oznamuji Vám o tom, abyšte na týchž mezích a hranicích, v předešlém obeslání Vám ze jména jmenovaných, v pondělí etc. nejprve příští, ráno s slunce východem najíti se dali, a té pře podlé jiných osob slyšení a sauditi pomohli. Nepochybné naděje sem, že se tak podlé svolení sněmovního zachováte, tak abyšte skrze to ke

škodě a pokutě, týmž sněmovním snešením vyměřené, nepřišli. Dán na Hradě Pražském etc.“

Urozenému a statečnému rytíři, panu Janovi Dluhoveskýmu z Dlahévsí a na Zavlekově, J. M. C. raddě, pánu a příteli mému zvláště milému.

§. 44. Sročení zase po odkladu, pro postavení položení i k svědomí. „Službu svou vzkazují etc. Jakož jste pohnáni od urozené vладыky, paní Lidmily Valkaunové a na Štáfě, mocné otcovské poručnice, pro postavení A. B. C. lidí poddaných svých, na meze a hranice, mezi grunty jí, paní Lidmily Valkaunovy z Kvítkova, mocné otcovské poručnice etc. ke vsi Bukovy hořejší i dolejší, a grunty urozeného vладыky pana Fridricha Daupovce z Daupova, ke vsi Želivčicím náležejícím, jakž pŕihon předešlý od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského vyšly pro postavení týchž poddaných Vašich, kteréhož jest datum na Hradě Pražském v pátek po svatém Prokopu, léta etc. osmdesátého osmého, to v sobě šíf obsahuje a zavírá. Kteréžto meze a nebo rozepře, z jistých příčin mezi nadepsanými oběma stranami předešlého času odloženy sau, na ten způsob, aby dalšího ozuámení očekávali: jakž jim stranam zase den, totižto v ponděli po s. Matauši, ráno s slunce východem, takovému mezování zase položen jest. I nechtíce já, aby tu nepostavením Vaším co sjiť mělo, a pokuta v témž pŕihonu položená aby na vás prisauzena nebyla, protož i Vám v známmost uvozuji, abyšte na týchž mezech a hranicích nadepsané lidí, poddané Vaše, jakž veyš dotčeno, v ponděli po s. Matauši nejprvé příští, ráno s slunce východem, postavili, tak jakobyšte i dohnáni byli. Nepochybují nežli že se tak zachováte, abyšte skrze to k škodě nepřišli. Datum na Hradě Pražském etc.“

(V táž slova se píše i k svědomí, toliko se to proměňuje: místo „postavili“: „svědomí vydali“ neb „položili“.)

§. 45. O nákladu na veypravu. To pak vypravování těch obeslání, odkladů i zase sročení na náklad strany původní od úřadu pána purgkrabí Hradu Pražského se státi má, dotud, až při rozvážení ty pře které straně ten náklad, škody a autraty se prisaudí, ta v tom hynauti má. A obeslaný chtěl-liby pro opatření své k té rozepři koho obsílati nebo poháněti, to též na svůj náklad povinen učiniti bude, tolikéž do dalšího v tom právního rozeznání.

§. 46. O veypravě pro pána purgkrabí, osoby a potreby úřadní. S tím počtem koní a vozův, podlé napřed psaného oznámení, pro pána purgkrabí hradu Pražského, strana původní na hrad Pražský k auřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, anebo v místo jemu ukázané, poslati, a témuž pánu purgkrabí pět kop grošův českých, prvé nežliby na meze vyjel,

dáti a položiti, stravau a jinými potřebami jeho i jiné osoby úřední a čeládku jich na cestě a na mezích opatrovati má. Nebo zase strana obeslaná, téhož pána purgkrabí potom na svůj náklad, vozmi a koňmi, stravau a jinými potřebami, až domů, v slušnosti, jakž na osobu jeho i jiné osoby úřední přísežné náleží, opatřiti, a tolikéž témuž pánu purgkrabí pět kop grošů českých dáti jest povinna.

A pakliby při témž právě, jakž původní tak obeslaná strana, toho což náležitého jest, pominula, pán purgkrabě sám, nebo komuž by on poručil, tu veypravu náležitě a slušně naříditi, a o zapravení a zaplacení toho nákladu, listem zatykacím anebo relací na právo vedení, jakžby toho potřebu poznal, ke dskám zemským od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, k straně té, kterau by co tu sešlo, i pro škody na to vzešlé, hleděti bude moci, a dalšího pořádu práva bez odpornosti všeliké užiti.

§. 47. O zasednutí do saudu. Když se již na ta meze sjedau, pán purgkrabě Hradu Pražského má toho šetřiti, již-li páni saudcové jeho sau se v náležitém počtu sjeli. Jestližeby pak osoby z stavu panského a rytířského, k saudu obeslané, všecky se nesjely, za jakými koliv příčinami, tehdy pán purgkrabě nicméně v počtu desíti osob, ten saud mezní zasednauti, říditi a konati bude moci, a v čas potřeby a nedostatky, osobu neb osoby hodné, kteréž by tu na mezích přítomné nalezl, z stavu panského neb rytířského obrati a do saudu dosaditi. Ta osoba neb osoby budau povinny se v tom poslušně zachovati, pod propadením pokuty svrchu jmenované

A když jest dostatek saudcův, má pán purgkrabě stranám předložení učiniti, mohau-li se o to, oč tak mezi nimi na roze-při jest, smluviti, že rád s nimi chce popracovati, a jestliže se smluviti nechťí, tu hned na strany otázku učiniti, již-li sau strany s svědky i se všemi potřebami na hotové.

Jsau-li strany na hotové, tu hned má býti na tom místě, odkad se ten odpor mezi začíná, hrob vykopán, k východu slunce obrácený, však v gruntech strany původní neodpořilých a ne v gruntech vlastních obeslaného, o které není odporu. Mezi tím časem pánům saudcům má býti vydaná přísaha v tato slova:

§. 48. Příklad přísahy saudcův. „Přisaháme Pánu Bohu, všem svatým, nejjasnějšímu knížeti pánu, panu Rudolfovi z Boží milosti druhému volenému Římskému Císaři etc., Uher-skému a Českému etc. králi etc., urozenému pánu, panu N. z N. nejvyššímu pánu purgkrabí Pražskému, i všemu úřadu zemskému, že v tomto saudu mezním, k němuž sme voleni a

povolání, pravdu vésti a křivdu tupiti, tejnost rady zachovati chceme, a to ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, ani po kterou jinou věc! Tak nám pomáhej Pán Bůh i všickni svatí!

Jsu-li kteří z těch pánův neb rytířstva předešle kterému saudu zemskému přísahami zavázání, těm znovu přísahati není potřebí, když se toliko přiznají, že to přijímají na tu přísahu; k tomu saudu zemskému učiněnou. Než mimo přísahy k saudům zemským, jiná žádná přísaha k saudu o meze postačiti nemá, ale jedenkaždý z pánův a rytířstva tu přísahu vykonati jest povinen. A tak pán purgkrabě má dotázku učiniti na osoby obeslané z pánův a rytířstva, kteří k jiným saudům zemským povinností sau zavázání, přijímají-li to k svým povinnostem a přísahám předešle učiněným, že se tak zachovati chtějí, jakž tato přísaha to v sobě obsahujíc zavírá. A když řeknou, že přijímají, potom pán purgkrabě má promluvit ku pánům saudcům, aby vstoupili do čtyř lavic a se posadili. A když zasednou, pán purgkrabě maje na hotově také osobu hodnou, dobře zachovalau, kterémuž by úřad rychtářský na těch mezích poručil, na tu osobu má ihned zavolati aby vystoupil, jemu předložiti, poněvadž tu povinnost rychtářskou k sobě přijal, podlé práva mezního přísahu aby vykonal a dále se náležitě podlé té povinnosti a vyměření úřadu rychtářství mezního zachoval, a ta osoba má tu hned přísahu učiniti.

§. 49. P ř í s a h a r y c h t á ř e. „Přisáhám Pánu Bohu i všem svatým, cožkoliv od práva mluvíti budu o tyto meze a hranice, že to všechno věrně a právě povím, a v povinnosti rychtářsky při tomto saudu mezním, tajně, náležitě, upřímně a spravedlivě se zachovám, a to ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, ani pro kterou jinou věc! Tak mi toho dopomáhej Bůh i všickni svatí!“

§. 50. Z a h á j e n í s a u d u. A tu hned rychtář má zahájiti saud v tato slova: „Já tento saud zahajuji Boží mocí, nejjasnějšího knížete a pána, pána Rudolfa druhého voleného Římského Císare, Uherského a Českého etc. krále etc. mocí, urozeného pána, pána N. z N. nejvyššího purgkrabi Pražského mocí, i těchto pánův saudcův mocí. V tomto saudu všechnu poctivost připovídám a nepoctivost zapovídám, a jestli kdo v tom saudu přečiní řečí, jdi jemu na peníze, pakli skutkem, jdi jemu na hrdlo.“ A pán purgkrabě se pány saudcími mají k tomu zahájení pro vážnost státi a všickni jini tolikéž, s odkrytými hlavami.

§. 51. S t a v e n í s v ě d k ů v. Potom pán purgkrabě vezmauce potaz má oznámiti, aby strany dali svědky své poznamenany. A když nejprvé původ, potom obeslaný své svědky dají poznamenany, pán purgkrabě má oznámiti, aby se jména svědkův čtli, a po přečtení, chce-li kdo svědky naříkati, má o

to tu hned z hodných příčin slyšáno býti; pakli žádný žádného svědka nenaríká, již potom žádného svědka víceji naríkati moci nebudau, než svědomí jich postačiti má. *A toho jest příklad v Registřích Mezních Starých, A. 3. mezi pánem Vilémem z Pernšteina a Jiřikem Kořenským z Terešova, den s. Žofije, léta tisícího pětistého dvanáctého.* Potom má pán purgkrabě oznámiti, aby svědci ven k hrobu vyšli, a v hrobě na Božím Umučení, toliko v košilích, bosi a bez pasův, s odpatými obojky, s nepřikrytými hlavami, kleče přísahali. A když se svědci svlekau, tu hned těm svědkům má se dostatečně předložiti, že sau se nazi obnaženi na svět zrodili, a tak že budau státi před trůnem spravedlivého soudce, v den posledního saudu. Že pak obnaženi nad hrobem stojí, to znamená každého smrt, a hrob tento že znamená hrob ten, do kterého po smrti vloženi budau, a z kterého k tomu saudu před trůn toho spravedlivého soudce jíti, se postaviti a ortel i na toto své vysvědčení slyšeti mají, aby sobě to bedlivě rozvázili a mysli, jakoby hned do hrobu onoho po smrti vloženi býti měli, a pravdu, neohlédajíce se ani na pány své, ani žádného jiného člověka, ani pro přízeň, ani pro nepřizeň, o těchto mezích, čeho sau povědomi, aby vysvědčili. Co se lidí stavu panského neb rytířského dotýče, kteříž by k svědomí na mezích od kohož koliv potřebování byli, ti mají přísahu učiniti, zdvihnuce dva prsty a stojíce nad hrobem proti východu slunce. Než listovní svědomí na mezích od žádného nemá přijato býti, lečby se o tom strany svolily a snesly. Jestližeby se strany dobrovolně snesly o kterého svědka, anebo o všechny, aby se nesvláčeli nad hrobem, v stanu jinde nebo listovně svědčili, anebo toliko zprávu austní nebo listovní bez přísahy dali, mají toho vůli, a toho se při svolení jich zůstaviti má. Co se pak lidí robotných svědkův dotýče, ti mají býti lidí dobrého lůže, bez zlých nárokův, a mají býti postaveni nad hrobem, a Boží Umučení má před nimi položeno býti; tu všickni od nich odstaupiti mají, aby mohli svobodně od pána purgkrabě a pánův saudečův tázání býti. A když tak stannau nad hrobem proti slunci, tu se jich má rychtář dotázati po třikráte, již-li sau hotovi? Tehdy napřed svědkové strany původní, a potom také svědkové strany obesané, vždy po jednom, dvau nebo třech i více, jakž hrob postačiti může, pravú nohau mají vstaupiti do hrobu, a má každý tam kleknauti, vlože dva prsty na Boží Umučení, a přísahati v tato slova:

§. 52. **Přísaha svědkův v hrobě.** „Přísahám Pánu Bohu, všem svatým, v této při, kteráž jest mezi A. s jedné a B. s strany druhé, o ty meze a hranice, o kteréž jest mezi nimi pře, že to, čehož sem dobře povědom, pravé a spravedlivě povím, povedu a ukáži, a to ne pro přízeň, nebo nepří-

zeň, ani pro kterau koliv věc! Tak mi Pán Bůh pomáhej, všickni svatí, Amen!“

Tu se má pilně poslauchati, aby jedenkaždý svědek právě slova přísahy vyřikal, potom mají se svědci s obojí strany ze jména v stanu zapisovati, a napřed svědkové původa, potom obeslaného; jakž přísahají, tak potom zapisování býti mají.

§. 53. O mluvení k zdvižení obeslaní hlavního. Obeslaní hlavního k zdvižení má býti mluveno před tím, nežli svědkové meze povedau, a také prvé nežli se v svém svědomí vyjeví. Posavad k zdvižení rozdílným časem, a někdy teprva po vedení svědkův, se mluvilo, o čez mezi stranami velké roztržitosti a panům saudcům zbyteční zaneprázdnění i času daremné maření bývalo. A protož jestli žeby strana obeslaná k zdvižení mluvíti chtěla, má se ku pánu purgkrabě hned po zapsání svědkův ohlásiti, pán purgkrabě se pány saudcími mají do saudu zasednauti, strany vyslyšeti, a o to zdvižení brzký konec učiniti, tak aby svědkové se tu dlouho nedrželi.

§. 54. Vedení mezi a hranic od svědkův původa. Po vyřízení té věci, anebo jestliže k zdvižení žádného mluvení nebude, již svědkové strany původní mají jeden za druhým napřed jíti po těch mezích a hranicích, kdež vědí, a pán purgkrabě se pány saudcími má hned za nimi jeti nebo jíti; ale svědkové strany odpornej mají nazad jíti za panem purgkrabě a saudcími. A tu těm svědkům, kteříž napřed meze vedau, nemá žádný překážeti, předcházejíc aneb okřikujíc je anebo jaké návštěji jim činíc, ani mezi ně choditi.

§. 55. Vedení mezi a hranic od svědkův obeslaného. A když původní svědkové dovedau na místo, pokudž o meze a hranice jest rozepře, tehdy svědkové strany odpornej mají zase vésti po mezích a hranicích, kdež vědí; a také mají napřed jíti a svědkové původní zase nazad. A na tom vedení těch mezi mají svědkové obojí strany, jedni každí na svých mezích ukazovati hraničníky, mezníky, znamení mezní, přijdau-li kde k jakému místu, na čem co záleží, tu se zastaviti, ukázati a zprávu dávatí mají. Toho druhá strana doslychati, vědí-li a mají-li co, k tomu zase se ohlásiti, ukázati a zprávu dáti mohau, vše pokojně, uctivě, a páni saudcové tomu všemu vyrozuměti mají, a vždycky v prostředku býti. A to pilně má poznamenáno a sepsáno býti, pokud a jak svědkové které strany vedau, jaké mezníky a znamení mezní v tom svém vedení ukazují, co k nim promlouvají, a v čem sa sobě strany o kterém mezníku a znamení mezním, neb jinak, na jakém sporu. A to vše potom do pře vedení má od písaře pojato býti.

§. 56. O slyšení rozepře. A když se tak všecko obvede, tedy pán purgkrabě se pány saudcími má saud zase-

duauti na těch hranicích v stanu po straně a na gruntech původa, a tu má rozkázati na strany zavolati, obesláni hlavní čísti. Po přečtení obesláni hlavního mezního, původ nebo obeslaný má dáti zavolati na obesláni zpravci svého obeslaného nebo držitele dědin zpravních, též držitel dědin na zpravci svého obeslaného, po přečtení svého obesláni, o zastaupení. A po přečtení téhož obesláni, týž zpravce neb držitel dědin zpravných, chce-li zastaupiti, to při tom pakli se ohlásí, že není povinen zastupovati, to písař saudu má při tom obesláni poznamenati, že „když na to obesláni zavoláno bylo, obeslaný se ohlásil, že z hodných příčin zastupovati není povinen.“ A již dále ta rozepře jíti má: Předně původ své obesláni provozovati, a obeslaný odvozovati mají. A tak pán purgkrabě při saudu mezním ten saud mezní řídití a spravovati má podlé práva.

Právo jest pak Zřízení Zemský, předešlé veypovědi, nálezy a praejudicata, staří obyčejové a zvyklosti, kteréž nejsau proti právu. Co se koliv od stran a svědkův jich ukazuje, pán purgkrabě s pilností šetřiti, je spatřiti, a co se k tomu mluví, tomu všemu dobře vyrozuměti, a to, jak stará a podstatná ta znamení sau, uvážiti, která strana co podstatnějšího ukazuje, jaký počet, jak podstatných a jak starých svědkův, od kolika let svědčících, jaké a v čem, v jakých ty pře podstatách srovnání jich jest, a sau-li toho povědomi, o čem jich vysvědčení jest, sami-li to pamatují, čili sau od jiných, od koho a jakých lidí slyšeli a viděli, co svědčí. To vše vyslyšice volně jednu i druhau stranu, časně po zavření jedné i druhé strany té rozepře, stranám rozkázati vystaupiti, a písaři tu všecku při, jakž mluveno, vedeno, co ukazováno bylo, rozkázati předněsti, a potom podstatu té rozepře všecku, na čem záleží, oč činiti, jaká spravedlivost původa, jaká obrana obeslaného, jak kdo svú rozepři ukázal a provedl, opáčiti, a pánům saudcům předložiti. A bedlivě toho šetřiti má; aby jedenkaždý z pánův saudcův tomu všemu, co k přímlově jeho náleží, dobře a gruntovně vyrozuměl, a po vyrozumění, přímlovu svau s podstatou učiniti mohl, a již dále po pořádku na pány saudce, aby se k té při přimlauvali, podati.

§. 57. O naučení. A jestližeby se trefilo a potřeba kázala, zvláště v pilných, velkých, nových případnostech, anebo, jestližeby se páni saudcové nemohli v čem sněsti, po druhé i po třetí přímlovu obcházeti mají. Nebo dobře jest povědino: Ad iudicandum nunquam praecipites esse debemus, ne indiscussa temere iudicemus (Nemáme nikdá býti chvátaví k saudu, abychme bez rozvážení všetečně neortelovali.) Et ad poenitendum properat, qui cito iudicat (Pospíchá k želení, kdo pospíchá k ortelování.) A protož po dobrém, pilném a bedlivém uvažení,

na čem se větší počet pánův saudecův podstatně snesau, tak a podle těch přímluv má a jest povinen pán purgkrabě potaz zavřítí, ač není-li v tom obzvláštní nějaké hodné příčiny, žeby snad o tu rozepři od Jich Msti. pánův a vladyk naučení musil vzítí.

§. 58. Odklad rozepře k veypovědí pro naučení. Což, jestližeby k tomu měl hodnau příčinu, tehdy (doslyšíc však tu rozepři zauplna, až po zavření jí od stran) má odložiti té pře stranám z hodných, důležitých a nevyhnutelných příčin, s tím doložením: Když se jim zase dá znáti, aby se před saud v té při postavili a oznámením dalším saudu spravili; a to naučení hned beze všeho dalšího odkladu, ihned při nejprv příštím saudu zemským vyříditi, a potom brzy neprodlévaje zase strany, pány saudce, a kohož potřebí, obeslati, vše na náklad původa, způsobem níže psaným:

§. 59. Obeslání zase původa i obeslaného po naučení k výpovědí. „Službu etc. Oznamuji Vám, že sem podle odkladu toho, o ty meze a hranice, o kteréž spolu s statečným Mikulášem Skalským etc. saud máte, od pánův Jich Msti. a vladyk, z plného saudu zemského, naučení vzal. Protož Vám rok k veypovědí pokládám, abyšte zase na týchž mezích a hranicích, kteráž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, který slove malá Vorlice, o který činiti máte etc., jakž obeslání hlavní mezní šíře ukazuje, stáli a najíti se dali ten pondělí po s. Vavřinci nejprve příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami, jakž právo mezní ukazuje. Protož o tom vědauc, tak se zachovejte, ač se chcete škod, kteréž by skrze to přijíti mohli, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc.“

(V táž slova se píše i obeslanému, mutatis mutandis.)

§. 60. Obeslání zpravce nebo držitele dědin ve zpravě zavazáných po naučení. „Službu svau vzkazuji etc. Oznamuji Vám, že sem podle odkladu toho o ty meze a hranice, o kteréž mezi statečným Mikulášem Skalským z Dubu a na Sluštících, J. M. C. raddau a prokuratorem v království českém, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, s jedné, a statečným Mikulášem z Bubna a na Hranicích s strany druhé, činiti jest, a Vy na táž meze, jakožto zpravce, o zastaupení obeslání jste etc. od pánův Jich Msti. a vladyk, z plného saudu zemského naučení vzal. Protož Vám rok k veypovědí pokládám, abyšte zase na týchž mezích a hranicích, kteráž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, který slove malá Vorlice, o které tak činiti jest etc. jakž obeslání hlavní mezní šíře ukazuje, stáli a najíti se dali ten pondělí po s. Vavřinci nejprve příští, ráno s slunce východem, se všemi potřebami, jakž právo mezní ukazuje. Protož o tom vědauc,

tak se zachovejte, ač se chcete škod, kteréž by skrze to přijíti mohli, uvarovati. Dán na Hradě Pražském etc.“

§. 61. Obeslání po naučení k veypovědí pánův s a u d c ů v. „Službu etc. Račte věděti, že sem podlé odkladu toho o ty meze a hranice, o kteréž mezi statečným Mikulášem Skalským, původem s jedné, a statečným Mikulášem z Bubna a na Hranicích, obeslaným, s strany druhé, na rozepři jest, od pánův Jich Msti. a vladyk z plného saudu zemského naučení vzal. A protož podlé J. M. Cské. etc. s stavy tohoto království. snešení na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě Pražském v pondělí den sv. Štastného, léta etc. osmdesátého pátého, Vaší Msti. tímto psaním v známost uvozují, abyšte V. Msti. v pondělí po svatém Vavřinci nejprvé příští, ráno s slunce východem, na týchž mezích, kteréž se začínají v půl řeky Vorlice, naproti potoku, kterýž slove malá Vorlice, o kteréž na rozepři mezi dotčenými stranami jest, k též veypovědi a rozsauzení stran předpsaných, podlé jiných osob stavu panského a rytířského k tomu obeslaných, najíti se dáti račili, ač ráčíte li se chtíti pokuty týmž snešením sněmovním nařízené uvarovati. Datum na Hradě Pražském etc.“

(V táz slova se píše i jiným p. saudecům, mutatis mutandis.)

§. 62. O řádu při sjezdu k veypovědí. Potom na uložení čas přijedauc zase na též meze se pány saudecími, do stanu jíti, do lavic zasednauti, saud dáti zahájiti, stranám kázati vystaupiti, pánům saudecům, jaké jest naučení dostal od Jich Msti. pánův a vladyk na plném saudu zemském, to přednésti, z uvažení jich společného veypověd pán purgkrabě písaři má poručiti způsobem níže psaným o výpovědi sepsati, a když na hotově veypověd bude, stranám kázati vstaupiti, na ně zavolati, veypověd čísti dáti, a po též veypovědi, v přítomnosti některých neb všech pánův saudecův, jestli kde potřebí, podlé veypovědi meze a hranice obnoviti neb mezníky saditi a znamení mezní dělati, to vykonati má.

§. 63. Pán purgkrabě nemohl-liby sám osobně na meze vyjeti. Jestližeby se kdy trefilo, že pro příčinu smrti, nebo nemoci nebo jinak bezelstně, pán purgkrabě Hradu Pražského sám osobně k saudu meznímu anebo k obnovení a sazení mezníkův podlé veypovědi jeti by nemohl, nejvyšší pán purgkrabě Pražský má osobu hodnau z pánův radd a saudecův saudu svého nejvyššího purgkrabství Pražského k tomu obrati, a tu s listem mocným pod pečeti svau k tomu vyslati. Kterážto osoba ten saud mezní a povinnost všecku pana purgkrabě Hradu Pražského, na tom saudu mezním řídití a vykonati má vším tím způsobem, jakoby sám pán purgkrabě Hradu Pražského tu přítomný byl. Však hned při začátku má dáti v stanu ten list

prečísti. Ale bez velké hodné příčiny, a zvláště když pán purgkrabě Hradu Pražského živ a zdrav jest, se to státi nemá.

Nachází se pamět, že za starodávna s panem purgkrabí Hradu Pražského na tento saud jezdil i jeden úředník od desk, a zvláště místopisář, jemuž právo o mezním saudu bylo známo, a pán purgkrabě se s ním dělival o důchody. Ale jakž s jiných mnohých věcí nepotřebných, kteréž se někdy při tom saudu zachovávaly na mezích, tak také s tohoto jest od dávního času sešlo.

§. 64. O povinnosti pánův saudecův. Povinnost pánův saudecův při tomto saudu jest taková, jako při jiných saudech zemských: bedlivě všeho poslouchati, všemu vyrozuměti, spatřiti a doslechnauti, co která strana ukazuje a vede; a daleji, potom přimlouvati se k tomu, co spravedlivého, náležitého a pravého jest, a ve všem se zachovati podlé přísahy své, pravdu věsti a křivdu tupiti, tejnost raddy nepronášeti etc.

Saudce má svýma očima spatřiti místa, o které jest na mezích spor, a oč mezi stranami činiti jest. Judici enim incumbit officium omnium rerum, quae in iudicio versantur (Nebo povinnosti saudce všechny věci příslušejí, oč při právě na sporu jest.) A protož v věcech sobě svěřených nemá na zprávu jiného činiti, ale sám dohlídnauti. A také saudce nemá býti srdce strašlivého v vyřizování spravedlivosti a své povinnosti. A krátce v těchto slovích o saudecích jest povědino: *Officium iudicandi exigit hominem bonum, justum, sobrium, castum, modestum et artificem egregium* (Povinnost saudu chce člověka dobrého, spravedlivého, střídmeho, života čistotného, mírného a dobře umělého.) A jest povinnost pána purgkrabí a pánův saudecův, položení a příležitosti gruntův jedněch k druhým šetřiti; nebo jestliže jednomu to, oč činiti jest, k jeho gruntům lépeji příleží, a někdy v prostřed jeho gruntův leží daleko od druhého gruntův, jestliže druhey znamená a jiných průvodův dostatečných proti tomu neukáže: ta příležitost a položení jest nemalé znamení, že prvnímú to k jeho gruntům, v kterých aneb při kterých leží, přísluší.

Starých znamení mezních má šetřino býti, kde se koliv spatřují, a nemá jich ustupováno býti, lečby se ukázalo, že sau poslěze s volí a vědomím obojí strany proměněna meze v těch místech; neb v svém vlastním může učiniti každý podlé své libosti. Kde prodávající kupujícímu neukáže pravé znamení mezní, anebo jiné nepravé znamení ukáže: nicméně se při opravdových znameních mezaích toho zůstaviti má. Čím starší znamení mezní se ukáže: tím jistší a hodnější víry jest; jak památka lidí zemřelých kameny hrobnými, tak meze a hranice znameními mezními se vysvědčují. Kde sau meze a hranice

samy od sebe patrný, i jednoho znamená mezního za dostatek průvodu jest; nebo není potřebí průvodu, kde jest spravedlivost jistá a zřetelná. Kde jest potok byl za meze: když ten potok vyschne, tím se v starých mezech nic nemá proměňovati.

Saudce má pilně šetřiti, jak mnoho a jakých jest s každé strany svědkův. Případnosti conjecturní, zvláště když se jich více spolu sběhne podobných, mnoho někdy pomáhají k vyhledání spravedlivosti mezní, zvláště v nesnadných a těžkých přech, kde patrného průvodu není.

Kdeby oběma stranám jedním nálezem bylo přisazeno, škody se mají zdvihnuti. *V Starých Reg. Mezních Veyp. B. 1. mezi Janem Špetlí a Václavem z Varttbergka, ff. 6. post dominicam Judica.* Kdeby se jedním nálezem oběma strana dalo za právo, tak žeby jeden díl jednomu, druhý druhému byl přisazen: obilé lidem, kde kdo co na těch místech zodpořilých sil, k pokojnému sklizení a užití přisazeno má býti. *V týchž Starých Výpovědních B. 13. mezi Kašparem Hyřpergerem z Kynysheynu a na Varttberce, a Šebastianem a Mikulášem bratřimi Běkty z Autčovic, ff. 2. post dominicam Rogationum, A. 4. léta tisícího pětistého čtyrydcátého prvního.*

Na vedení kdyby se kdo hlásil míti právo k gruntům těm, má mu býti právo vyhrazeno. *V týchž Starých Veypovědních, B. 13. ut supra. A víceji nejdeš v týchž Starých Veypovědních, podlé liter Č. 17. D. 5., v Nových Veypovědních A. 1.*

Kdyby žádná strana žádných jistých mezi neukázala, má toho býti zůstaveno v moci úřadu, jak to mezi nimi rozdělí. *V týchž Starých Veyp. B. 15. mezi panem Zdislavem Berkau z Dubé a z Lipého na Lipém a Zákupí, nejvyšším hoffmistrem království českého, a margkrabství horních Lužic landffoytem, poddanými Štětským a Voldřichem Dubanským z Duban a na Liběšicích a Raudnici, poddanými Hoštětskými, ff. 6. post Georgii, anno etc. quadragesimo. Více najdeš v týchž Starých Veypovědních po literách B. 20. C. 2. C. 3. C. 4. D. 2. E. 8. E. 13., v Nových Veyp. A. 1.*

Kdyby žádná strana více spravedlivosti mimo druhau stranu neprovedla: zůstaveno toho má býti při společném užívání. *V týchž Starých Veypovědních, A. 18. mezi Kateřinou z Miliny a Auštětskými, ve čtvrtk po svatě Voršile, léta tisícího pětistého dvadecátého osmého.*

Neprokáže-li žádná strana jistých mezníkův, čemůž by úřad mohl dostatečně vyrozuměti, než toliko ukáže-li, že sau toho, oč činiti bylo, s obau stran užívali: má býti rozděleno na poli a každý straně polovice jedna k její straně příležící zanechána, a škody se zdvihají. *V Starých Veypovědních, B. 8. mezi paní Beatrix z Kolovrat na Lipém a Zákupí, a Vilémem Kono-*

jedským z Kojetic a na Konajedech, A. 2. ff. 2. post Aegidii, anno etc. trigesimo octavo. Víceji hlcděj v týchž Starých Vey-povědních na litéře B. 9.

Kdyby jezu povýšil nad starý spůsob, zase má toho ponížiti a držeti, jak předešle se držel. *V týchž Starých Vey-povědních, A. 20. mezi panem Zdeňkem Lvcm z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatým Prokopu, léta tisícího pětistého třicátého pátého.*

Kdyby se desk a gruntův dotekalo, má býti zdviženo. *V Starých Veyповědních D. 9. mezi Křištofem z Jandorffu a na Vrchlábi, krále Jeho Msti. raddau, a panem Jiřím z Valdšteina a na Hostinném, v pátek po s. Petru v okovách, léta tisícího pětistého třicátého třetího. Víceji najdeš v Nových Veyp. D. 6., E. 1.*

Kdyby udělal stavení na gruntech obecních, má býti toho oderčen. *V Starých Veyповědních A. 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatém Prokopu, léta etc. třicátého pátého.*

Kdyby ukázali, že jim převoráno, zase jim toho odstaupeno býti má. *V týchž Starých Veyp. B. 6. mezi bratřimi z Svambergka s Vilémem Laubským, v pátek před nedělí květnau, léta tisícího pětistého třicátého osmého.*

Kdyby udělal stavení v cizích gruntech, a připověděl za to v gruntech svých odměniti, má tomu dosti učiniti. *Toho jest příklad v týchž Starých Veyповědních, A. 13. mezi Vilémem Kffelířem z Sakšova a Linhartem Rendlem z Aušavy, v autcrý po s. Lidmile, léta tisícího pětistého třicátého třetího.*

Kdyby se dotýkali zatopení luk a dědin poveyšším hráze: při pořádu práva, o grunty když náleží, toho má býti zůstaveno. *V týchž Starých Veyповědních mezi týmiž, ut supra.*

Kdyby bylo činiti o meze a hranice na statku duchovním, nepromlčuje se. *Toho jest příklad v Starých Veyповědních, A. 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmitalu a Janem Glecem, v středu po svatým Prokopu, léta tisícího pětistého třicátého pátého. Nebo podlé vyměření Zřízení Zemského, králi Jeho Msti. ani duchovenství se nepromlčuje. O tom jest příklad v rozepři, kteráž byla před pány kompromissari a kommissari mezi J. M. C. etc. prokurátorem, na místě a k ruce J. M. C. etc. jakožto krále českého, a panem Karlem z Valdšteina i na místě bratří jeho mladších, let nemajících, v pondělí po narození blahoslavené Panny Marie, léta etc. osmdesátého devátého.*

§. 65. O povinnosti písaře saudu. Písař k saudu meznímu béře se osoba přísežná od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, a tomu se nedává jiná přísaha, než s pil-

ností šetřiti má, aby obesláni od úřadu vlastně, jakž se jemu do rukau podá, slovo od slova bez proměny a bez obmeškání časné vyšlo, a nejméně čtyry neděle před stáním dodáno bylo. Registra saudu toho bezpečně opatřená na meze aby s sebou přivezl a je na mezích opatřil, a zase domu k auřadu dovezl. Pakliby se jemu v tom skrže neopatření na voze neb v hospodě a v stanu od někoho jaká překážka dála, to od pana purgkrabí opatřeno býti má. Na mezích pánům saudcům, rychtáři i svědkům přísahy vydati, svědky pořádně zapsati, na vedení svědkův, jaké jich od jednoho místa k druhému ukazování a vedení, i také o jednom každém místě, mezníku a znamení mezním oznámení a zprávy, to všecko poznamenati, ano i jaké dále od stran pře vedení, rozepře, mluvení a pře líčení, to vše pořádně sepsati, na jaké průvody, probata a allegata se strany táhnau, to též vyznamenati. Po zavření pře, pánu purgkrabí a pánům saudcům všecko což poručeno bude, zase přednésti. Veypověd podle oznámení a přímluv pana purgkrabí a pánův saudcův sepsati, při vstaupení stran všecko pře vedení, s plným poznamenáním, vedení svědkův i veypověd přečísti a publikovati, a summau v tom ve všem, tak jakž povinnost jeho o věrnosti a tejnosti, i jinak podle vyměření Zřízení Zemského to v sobě obsahuje a zavírá, se zachovati má a jest povinen. Za každé obesláni mezní hlavní i jiná, též za každý půhon k svědomí, platí se písaři saudu toho dvojnásob, jak při saudu purgkrabským: totiž se platí po dvanácti groších českých za každý půhon a obesláni jednoho práva. Památného na tomto saudu od jedné veypovědi dáva se čtyry kopě grošův českých, od svědků po šesti groších českých, jednoho práva. Z toho polovici, tři groše, berau páni saudcové, kteří sau při zapisování svědkův, druhau polovici, tři groše česky, běře písař saudu. A od předkládání běře písař sám po šesti groších českých. Veypověd mezní i s pře vedením, vše pilně, pořádně, zauplna, když se do kněh mezních veypovědních vpiše, má také hned pod tauž veypovědí napsati jména pánův saudcův i také svědkův, jakž napřed strany původní i strany obeslané, i také relací o škody, kdyby vyšla; nebo na tom po časech sobě lidé potřebu svau zakládají.

§. 66. O povinnosti rychtáře mezního. Povinnost rychtáře mezního při tomto saudu přední jest tato: Saud zahájiti, stranám poručeti vystupovati a odstupovati, zase vstupovati, nedati se lidem na pány saudce, písaře a místa právní tisknauti, na ně a mezi ně nakaukati, když se svědkové zapisují, okolo stanu v ně žádnému nedati poslouchati, též nedati svědkův rozpakovati při přísaze a na vedení, jiným osobám krom osob saudu, mezi svědky nedati se tříti, než aby svěd-

kové jeden za druhým pokojně jíti, a při meznících a místech, které ukazují, zprávu volně dáti mohli, obzvláště, aby žádný z svědkův, kteří meze vedau, nepředcházeli a jich neučil a nenapravoval a návěšti jim nedával. A to rychtář, když se má vedení začítí, stranám a všem vůbec oznámiti a zapověditi má, pod pokutau i jinak všelikterak. Rychtář toho má se vši pilností šetřiti, aby při tomto saudu vážnost, uctivost, pokoj, tichost a všeliká šetrnost byla zachována, žádného křiku žádnému nepřehlídati, ale časně lidí okřikovati jest povinen. Také nemá dopustiti žádnému s žádnau brání, ručnicí, kordem, voštípem nebo podobnou brání, na meze, před saud, do stanu, ani také na vedení předstupovati. Pakliby se kdo toho dopustil, bude povinen se s rychtářem o pokutu peněžitau smluviti. A za práci jeho strana původní, až do rozeznání o škody, jednu kopu grošův, od jedné každé pře, jemu dáti jest povinna, a při pánu purgkrabi a jiných osobách auřadních, fůrau a stravau má býti opatřen.

§. 67. O spravedlnosti stran na tomto saudu. Spravedlivost jedné každé strany na saudu mezním, jako i na jiných saudech, záleží nejvíceji na průvodích, co která strana před saudem provozuje a ukazuje.

§. 68. Průvod kolikerý jest? Průvod pak toho saudu mezního k provedení mezi pořádných obyčejně jest trojí; nebo strany ukazují spravedlivosti své listovní a psané, nebo hraničníky, mezníky a znamení mezní, anebo užívání starobylé, a to doličují a potvrzují svědky a svědomím jich. A bývají za meze vrchy, vrchův začátek, hřebeny vrchův, pahrbky, hrby, náspy, nánosy, hromady, stráně, břehy, zábřešci, mezery, rokly, strauhy, příkopy, cesty, stezky, lesy, chrástiny, háji, řeky i potoky, a jiné podobné příležitosti, když ty pořádnými a hodnověrnými instrumenty, starobylým jistým bez nařikání vykonalým užíváním, i také ku právu hodnými circumstancími, conjecturami, to jest příležitostmi, případnostmi a domněniami jistými, zvláště kde jistších průvodův není, nadto pak mezníky a znameními mezními a svědky dostatečnými se provedau. Ale někdy ty některé napřed dotčené věci netoliko za meze, ale i také za znamení mezní se ukazují, čehož pilně sluší šetřiti, tak-li v skutku jest, jakž se od lidí ukazuje.

§. 69. Nános neb nákladek kamení. U příkladu, nános neb nákladek kamení, když mezi nim není mezník, jistý není. A protož šetřiti sluší, v jakém místě, užitečném neb neužitečném jest-li, aneb byla-li je tu jaká lauka nebo dědina, anebo jiná věc neužitečná, žeby pro užitek kamení bylo snešeny a vyprázdněny. Pakli jest místo pustý neužitečný, jest ta conjectura a domnění, že pro žádnau jinou příčinu, nežli pro roze-

znání mezi jest tak nanešeno, a zvláště pamatují-li to lidé dávno, že není věc nová, a že se to tak vždycky za meze drželo.

§. 70. O strauze. Strauhy šetřiti se má, na kterau stranu položena jest. Leží-li s hořejší strany, a pod ní jest-li jaký grunt neužitečný, jest poněkud rozum toho, že pro přivaly a deště vody, aby gruntů neškodily, jest udělána, a kde tak jest, obyčejně strauha ta, i veysyp, nebo břeh, k tomu gruntu náleží, lečby druhá strana nětco jistšího provedla a ukázala. Šetřiti také sluší, jak tuhá prst a nános v tom břehu leží: nebo čím tauzeji leží, tím slezelejší a starší jest, a tu pošetřiti, jaké jest dno; nebo mastnější prst se prvé sleží, nežli píštítá a sypká; též jak jest obrostlo, a přiseypalo-li a přidělávalo-li jest se toho v těch letech, a jakým právem a pod jakým odporem. Někdy také se trefuje, že se strauhau vede voda na nějaký mleyn, rybník aneb k nějaké jiné potřebě, a když po časech takový mleyn sejde, tehdy strany strauhy, jakoby meze byla, se ujímají; tu šetřiti počátku strauhy, počíná-li se při vodě, a kde její skončení jest, jest-li kde na ty strauze jaké znamení takového pustého stavení neb místa, a rovná-li jest to strauha; nebo obyčejně voda v jednom místě, kde prauditěji a voklikau běží, více nežli v druhém břehu ujímá, a břehové, když strauha se cítí a prázdní, v jednom místě bývají vyšší, nežli v druhém, i klikatí. Též kudy se voda vede, bývají břehové po stranách rovni od vrchu do gruntu dna, proto, že voda to v spodku vyrovná a vydeře, ale když se strauha mezní béře, obyčejně jest v svršku širší nežli ve dnu, a zůstává tak neporušena jednostejná, jakž se udělá. Také kde strauha za meze jest, obyčejně bývá rovná, a nerada bývá příliš dlouhá, neb lidé nerádi na to mnoho nakládají, ale raději mezníky vysazují. A tak podobně, jestliže kde která věc z těch předpsaných věcí mezi jest a za meze se drží, tehdy se pilně toho šetřiti musí, jestliže jaká obzvláštnost a rozdílnost od jednoho položení se nachází.

§ 71. O p o t o k u. Příležitosti a případnosti sau-li jaké, které by domnění lidská jaká jistá činiti mohly, jako: jestliže potok má býti za meze, musí jeden břeh jedné, a druhý druhy straně, i s tím dílem vody při břehu až do prostředka náležeti, leč by jiné v tom partikulární a obzvláštní stran snešení o to bylo, což vše z zprávy lidské o užívání starobylém se vyrozuměti musí. A nic k vyhledání těch mezi v dotčených místech podstatnějšího není, jako zpráva a svědomí dostatečný lidí starých, hodných a vědomých, zvláště kde mezníkův a znamení mezních jistých se nespátřuje a nenachází.

§. 72. O p r ů v o d u l i s t o v n í m. Instrumenta míní se průvod listovní, když strany na majestátích, hamfeštích, dobrých

vólicích, vidimusích, veypisích z desk zemských a jiných saudův kněh městských, urburních a jiných kněh, a register hodných, na veypovědech urburních, mocných smlauvách, cedulech dílčích, řezaných, i jinak autentice, hodnověrně, přednášejí a před saud předkládají, kteréž sobě strany časné, buďto in originali, vidimusích nebo veypisích zhotoviti mají. Nebo jest se na ty vždy i při právě mezním pozor míval, jako ku příkladu, když se ukázalo, že má sobě les ze jména ve dsky položený, při tom zůstaven. *V Starých Registřích Mezních A 12. mezi Benešem Bukovským z Hustířan a Natanaelem Černínem z Chuděnic, v pátek před s. Martinem, léta tisícího pětistého třicátého druhého.*

Dskami ukázáno, že lauka všecka byla k jeho dílu, jakž se i záhony předešle voraní na ní spatřili, a to vše k dědině příležití, k dílu jeho že jest připojeno; protož byla jemu přisauzena. *V též Veypovědi, ut supra.*

Řeka nebyla ze jména do vkladu položena, aby ji sám užíval; než svědkové svědčili, že ji společně užívali s břehy. I jest každé straně jedna polovice té řeky, i s jejím břehem zanechána. *V týchž Starých Veypovědních A 19. mezi Mikulášem Hruškou z Března a Jakubem Hruškou odtudž z Března, v auterýj po svatým Prokopu, léta tisícího pětistého třicátého pátého.*

Smlauva obsahovala, kde sau meze, jakož svědkové tudy vedli; zůstaveno při tom. *V týchž Veypovědních A 20. mezi panem Zdeňkem Lvem z Rožmítalu a Janem Glcem, v středu po svatém Prokopu, léta tisícího pětistého třicátého pátého.*

Provedli svědky i zápisy z kněh městských, že jim náleží potud, pokudž obvedli a sami obmezili; při tom sau zůstaveni. *V týchž Veypovědních B 16. mezi purgkmistrem a radau i vší obcí města Austí nad Labem a Janem Lungvicem z Lungvic, ff. 6. post Procopii, léta tisícího pětistého čtyřicátého třetího. V týchž Veyp. D 16.*

Kdyby kdo ukázal dsky, že mu ves jest prodána, ale neukázal by kde sau meze, a druhá strana by ukázala, že sau dvě vsi tak řečeny, a té jedné že jest dávno on užíval, i také by ukázal meze té vsi: má při tom býti zůstaven. *V týchž Veypovědních B 5. mezi Petrem Vencelíkem s Annau z Rožmítala a jinými poručníky pána z Hradce, v pátek nanebevstaupení Pána Krista, léta tisícího pětistého třicátého osmého.*

Když hamfěšti a registra ukázali na to nač se potahovali, obdrželi. *V týchž Starých Veypovědních E 11. mezi panem Janem Bořítou z Martinic a panem Jiříkem Šenffeldem z Šenffeldu, v pondělí po svatě Žofii, léta tisícího pětistého šedesátého třetího.*

§. 73. O užívání. Užívání starobylé v letech zpravních bez nařikání vydržalé, pokládá se za velikau podstatu spravedlivosti, nebo kdo tři léta a osmnácte nedělí pokojně čeho v držení a užívání jest, podlé vyměření Zřízení Zemského již jest léta zemská vydržel. Ale trefuje se, že oboje strany pod sporem, i jinak, někdy vědomě, někdy nevědomě, těch míst, o které tak na sporu jsau, užívají, a tak potom v sepření pře průvody své na užívání vedau. Z té příčiny obzvláště jest potřebí pilně šetřiti staršího, dávnějšího a pokojnějšího užívání a držení těch míst, a tomu dobře vyzrozuměti, jakým titulem, pořádně-li kdo v držení vkročil, a od které strany, jakými prostředky a příležitostmi se taková užívání provozují, jako, užívání starobylé nad paměť lidskau bez nařikání když se prokáže a proti tomu se nic podstatnějšího neodvede, jest za velikau podstatu práva.

Cesta, která jest mezi grunty dvausousedův, ty společně mají užívati, leč by jeden z nich sám obzvláštní právo k ní ukázal.

Kdyby se kdo komu v jeho meze a hranice vkládal, plným užíváním sahaje na tyž grunty, a je sobě osobujíc jako své vlastní dědictví, a to neukrytě než patrně, zřetelně a zjevně, a druhá strana o tom vědauc, ve třech letech a osmnácti nedělích, od začátku toho vkládání a překážky, by tomu neodpírala: promlčuje spravedlivost svú. Však kdyby se to dalo bez vědomí druhého, ne zjevně, tajně, ukrytě, neodevřeně, nesvobodně, a druhý spravedlivost svau proti tomu, že jest possessor bono et justo titulo, držitelem těch míst pořádným, by ukázal: takové nepořádné užívání jest ničímž, a proti tomu v těch příčinách nepromlčuje se nic.

Kde průvodu dostatečného není od začátku znamení mezních, vysvědčuje se o užívání od starodávna dostatečně, a když proti tomu se nic dostatečnějšího neprovozuje: to užívání ku právu jest dostatečny, aby se na ně prisaudilo.

Když se ukáže že těch míst bránil a bral lidí, kteří mu se v ta místa vkládali, a druhý že nešel po pravě: jest dobrý průvod.

Když se ukáže, že mu z těch míst zodpořilých plat vycházel: jest též dobrý průvod.

Pilně toho má šetřino býti, která strana starší užívání provozuje.

Někdy sausedé sobě z lásky a dobrého přátelství přejí pasteve, cest, dříví sekání a jiných užívání gruntův, ale proti starobylým znamením mezním a jiným instrumentům právním to užívání dovolené nečiní práva k gruntům.

Kde původ ukázal své užívání, a obeslaný tomu neodepřel, jest při tom zůstaven. *V Starých Registrách Mezních A 1.*

mezi *Kundrátem z Klinheyru a Knínskými, v sobotu den s. Martina, léta tisícého pětistého osmého.*

Pokud ukázáno bylo společné užívání obce, potud společné bylo prisauzeno; kde druhá strana neukázala společného té obce užívání, potud jest jí odsauzeno a zanecháno užívání první straně samé. *Toho příklad jest v Stranních Veyповědních Starých Červených, C 15. mezi Mikulášem Krabici z Veitmíle a obcí Milčickau, krále Jeho Msti. poddanými, v pátek před svatým Václavem, léta tisícého pětistého jedenáctého.*

Užívání pastvišť společné svědky a smlouvami bylo provedeno, a svědkové jiných pastvišť, kteréby nebyly společny, nemohli ukázati; při společném užívání toho zůstaveno bylo. *V týchž Starých Registřích Veyповědních A. 5. mezi panem Janem z Nebřehovic a panem Mikulášem z Řičan, v pondělí po svatých Petru a Pavlu, léta tisícého pětistého dvacátého šestého.*

Od šedesáti let provedl společné užívání; jest zůstaven při tom. *V týchž Starých Veyповědních A 11. mezi Purgkhartem Korduli z Slaupna a Václavem Zárubau z Hustiřan, ve čtvrtek po svatém Linhartu, léta tisícého pětistého třicátého druhého.*

Cesty nově zaražené jest odsauzen, a při staré cestě zůstaveno. *V týchž Starých Veyp. A 12. mezi Benešem Bukovským z Hustiřan a Natanaelem Černínem z Chuděnic, v pátek po svatém Martině, léta tisícého pětistého třicátého druhého.*

Našlo se to, že předešle vždycky sekávali trávy až do lesa, potud pokudž jednom sekati mohli, též i okolo křovi; toho při tom zůstaveno. *V též veyповědi, ut supra.*

Užívání cesty od starodávna se našlo, při tom zůstaveno.

Užívání pastviště k obci se provedlo, při tom zůstaveno.

Užívali potokův společně, cizením i lovením, při tom zůstaveno. *V týchž Starých Veyповědních Mezních A 14., mezi Šebastianem a Petrem Streyci z Veitmíle, knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní nedělí, léta tisícého pětistého dvacátého devátého.*

Užívání ukázal bez překážky, při tom zůstaven. *V týchž Starých Veyповědních Mezních, A 17. mezi Voršilau z Varttbergka, s Vilémem z Valdšteina, v pátek před památkau všech svatých, léta tisícého pětistého třicátého čtvrtého. Více příkladu v týchž Starých Veyповědních Mezních, A 18.*

Užívání staré provedl, při tom zůstaven. *V týchž Starých Veyповědních A 19. mezi Mikulášem Hruškau s Jakubem Hruškau z Března, v auterý po svatém Prokopu, léta tisícého pětistého třicátého pátého. V týchž Veyповědních B 6. mezi bratřimi z Švambergka, s Vilímem Laubským, léta tisícého pětistého třicátého osmého.*

Stavidla byla v témž vkladu doložena s oběma břehy, že od mnohá let bez nařikání toho bylo užíváno. *V týchž Starých Mezních Veyповědních A 19. ut supra.*

Svědkové původu ukázali meze, je obvedli, i užívání a bránění jich vysvědčili, a svědkové obeslaného žádných pořádných mezi a znamení k mezem podobné neukázali, ale šli maní lesem, ukazující svrchu na nějaký průsek. Přisauzeno původu. *V týchž Veyповědních B 1. mezi Janem Špetlí a Václavem z Varttmbergka, ff. 3. post dominicam Judica, léta tisícího pětistého třicátého šestého.* V druhém místě svědkové obeslaného lépeji ukázali; zůstal obeslaný práv.

Užívání pokázal, jest při tom zůstaven. *V Starých Veyповědních Mezních, B 7. mezi Albrechtem Vosterským Kaplířem z Sulevic a na Brocně, i na místě Štátného Vosterského Kaplíře odtudž z Sulevic a na Brocně, bratra jeho nedilného, a Vilémem Brzskovským z Sebířova a na Liběchově, v pondělí po svatém Marku evangelistu, léta tisícího pětistého třicátého osmého. Víceji najdeš v týchž Starých Veyповědních po literách B. 12, B. 20, C. 1, C. 8. V týchž o užívání cesty a rokle. C. 15. C. 16. D. 11. E. 15.*

Svědkové oznámili, že lovy toho lesu užíval; postačilo, aby toliko lovy toho lesu užíval. *V týchž Starých Veyповědních B 7. ut supra.*

Vysekali lesy a zdělali sobě kopaniny v cizích gruntech, pán těch gruntův jim toho přál do své vůle; když užíváním toho chtěli obdržeti, neobdrželi jich. *V Starých Veyповědních Mezních, D 8. mezi panem Albrechtem purjkrabí z Donína, a Hendrichem, Francem, Hanušem, Křištofem, Joachymem, Zikmundem, bratřími nedilnými, Svanci z Svancu a Veysdorffu, v auterý po svaté Žofí, léta tisícího pětistého padesátého třetího.*

§. 74. O mezníku a hraničníku. Mezník neb hraničník jest dřevo nebo kámen, v kterýmž jest znamení mezní, kde se grunty jednoho sauseda od druhého dělí; a protož se čte: Limes erat positus, litem ut discerneret agri (proto jest mezník vsazen, aby rozsaudil spor o grunty.) Však hraničník se jmenuje to znamení mezní, kteréž při začátku a konci mezi se spatruje, a obyčejně na zřetelnějším dříví nebo kameních se dělají, a kdež býti může, na všecky čtyry strany se znamenává. Slove pak hraničník jako hradničník, že sauseda od sauseda hradí. Mezníci sau pak ta znamení, která se mezi nimi sázejí, a od jednoho hraničníka na druhý ukazují, a mezníci slují, jako mezi hranicemi po mezích vsázení. Také mezi mezníky bývají znamení mezní, jako lizy a jiná znamení, kteráž když sau práva, znamení vedau a ukazují z mezníku na mezník, jako mezníci z hranice na hranici; ale kde mezníkův

není, lízy a prostější ta znamení sau nejistá, nedokonalá a nebezpečná znamení k pravému saudu. Ale důvod mezníka jest; ukázaní hodného znamení a zpráva o něm živých i odemřelých svědkův, když se svědkové zpravau svú s tím znamením a mezníkem srovnávají. Však žádný sám o své ujmě mezníku sázeti nebo znamení mezního vysekávati nemá, než snesauce se oba sausedé, mají oba přítomni toho býti, anebo jinak skrze lidi své, obapolně, kterýmž se toho dověřují, takové mezníky saditi a znamení vysekávati a dělati dáti mají; jinak z toho pochází hadruňky a nesnáze, i na budaucí časy nevole.

Mezník má státi v místě zřetelném, aby s jedné každé strany druhý mezník k němu a na něj rovně ukazoval.

§. 75. O znamení mezním obecně. Znamení mezní jest to znamení, kterým se meze, hraničníci a mezníci znamenávají.

Obyčejně hranice, mezníci a znamení mezní se dělávají v stromu, dřevu, v skále neb kamenu.

§. 76. O znamení mezním v stromu. Znamení mezní v stromu neb v dřevě se dělá kříž vytesaný, vysekáný nebo vyrytý nebo vypálený, lízy, kalich, střely, vyrytí let nebo jména, a jiné rozličné rytiny nebo řezby a tesaniny, i hřebů železných vražení.

Kříž anebo znamení mezní nejsnázeji se pozná v stojícím čerstvém syrovém dřevě rovném, ačkoliv se trefuje, že korau to znamení zarostává, a proto kůra v tak množství letech se řídko může svaliti, aby vždy nějakého znamení, baule, hrby, nebo dolíky, rozsedliny, neb roztětí, nebo roztržení na ní znáti nebylo. A když se na to místo potluče, na sluchu i v ruce bijícího pozná se, že vnitř jest nějaká dutina a neplnost. To když se spatřuje, táhne-li se která strana na to místo a ukazuje to za průvod, tu má nařízena býti osoba hodná, kteráž vezma sekeru nebo pílu, má to obsekati nebo obřezati, a to s pilností šetřiti, aby to místo špuntem vysadil a vyzdvíhl, hlaubě nežli jest to znamení mezní, tak aby zauplna vcele to znamení vyňato a panům saudcům předloženo bylo. (Ale dobře by bylo, kdeby se tak znamení kůrau chtělo zavalovati, aby sausedé se o to spolu snesauce níže nebo veyše na tom dřevě, jiné takové znamení dali udělati, pro uvarování budaucího sporu.)

§. 77. O zrostu stromu. Sluší i to věděti, že strom netoliko na tlustost a šíř, ale větvěmi i také kmenem vzhůru vyrostává. A toho příklad byl na mezech, kteréž byli mezi panem Ladislavem starším z Lobkovic a panem Florianem Gryspkem z Gryspachu, v lesích řečených Baštiny, k zámku Zbírohu a Rožmítalu příslušejících, kdež se našlo znamení vyrytí let v velkém tlustém buku, o kterémž staří svědkové svědčili,

že za jich paměti člověka zvevší od země to znamení v něm bylo. A když potom na vedení svědkův se to znamení vysekávalo, musilo se k němu na vysokou stolicí vstaupiti.

§. 78. Znamení v dřevě spáleném. Na dřevě spáleném nejisté jest znamení mezní, nebo do suchého spáleného dřeva se leckdys nové znamení udělati a vypáliti může. A protož jestližeby kdy od pastevcův nebo koho jiného takové dřevo, jenž jest za mezník, bylo spáleno, nesluší prodlévati, ale brzo takový mezník obnoviti, a ten spálený mezník neprodlévaje, právem přísedícím opatřiti. V dřevě převráceném větrem, pádem od jiného dřeva, a někdy podtětím a vykopáním lidským, povaleným dřevě, také není tak bezpečné a jisté znamení, když to tak dlaho zůstává; a protož sluší hned obnovovati časné takové mezníky.

Někdy vyřezávají špalky spálené nebo vyvrácené dřeva, nosí je a chovají doma nebo na právě přísedícím, a zase k saudu meznímu ven vynášejí. Tu jest potřebí pánům saudcům šetrně k pařezům srovnati, netoliko na tlustost, ale také i na mízy, jak se v špalku srovnávají s pařezem v zrostu, a v letech dřeva šetřiti.

§. 79. O poznání znamení v dřevě, jak staré jest. Při znamení mezního kříže má se šetřiti, starý-li jest to znamení, též starý-li to strom, v kterémž to znamení jest. Znamení to jak staré jest, jinak se poznati nemůže, nežli musí šetřiti nejprvé, aby bylo pěkně vyřato, jak tlustá kůra jest přes ně zrostla, bujně-li rostla, potom dobře pohlídnouti od začátku a svršku znamení kříže toho až do dna, kde se v dřevě srovnává, přečísti mízy léta; nebo tak starí rozumní lidé se na tom snášejí, že každá míza jeden rok znamená, a že každého dřeva jedním rokem o jednu mízu přibývá, a tak se po mizech léta poznati mohau, i také když se vyspělost kůry zarostlé pováží.

§. 80. O rozdílu zrostu dříví. Při rozvážení toho jest potřebí i na to míti pozor a pamět, v kterém čase jak které dřevo vyspěje; nebo některé brzo, některé déleji vyrostává, aby tudy velikost dřeva omylu nečinilo.

Stromové, kteří při vodách, bahnách, lukách, a také podobně v dolínách a v nízkém položení sobě libují, jako voške, topol, vrba, jesen, obyčejně sau veliké mízy vodnaty, a spěšněji porostávají nežli jiné dříví, které v suše roste a které jest tvrdé.

§. 81. O dubu. Nejvíce se nachází, že v dubích lidé mezníky vysekávají, proto, že to dřevo jest nejtrvanlivější a nejdéle stojí; nebo jest o něm to zdání mnohých, že přirozené sto let roste a sto let stojí a sto let schází, a tak když mu se překážka neděje od rozličných případností, že tří sta let jest jeho věku.

§. 82. O rozdílu dubův. Však i to dřevo není jednotné a také nejdnotně roste, ale od rozumných hospodářův se zpráva činí, že jest trojho rozdílu. Latini dávají každému obzvláštní jméno: Jednomu robur, druhému quercus, třetímu ilex. A říkávají lesní horáci, že každý to jest zase dvoje, samec a samice: Samice jest, na které se rodí žaludy, ale samec nemívá žádných žaludův, než jest vždy tvrdšího, jadrnějšího spůsobu, nežli samice.

První rozdíl dubův, robur řečený, jest ten, který od spodku jest velmi tlustý, má mnoho baulí, dupnatě porostlý, má velky rozšířeny kořeny, krátkého kmenu a postavy, mnoho tlustých, širokých, dlahých a nerovných větví majících.

Druhý rozdíl dubův, quercus řečený, jest ten, který prostředního, rovného kmenu, pěti nebo šesti loktův zvejší, na stromu bývá některé dosti vysoké a rovny větvě, kteréž nejsau velmi široké, a není tak sukovatý a daupnatý, jako prvního rozdílu.

Třetí rozdíl dubův, ilex řečený, kmenu tenkého jest, rovného, šlahovitého, od země obyčejně sedmi neb osmi loktův bez větví na veyšku vyrostlého, nahoře k vrchu nětco má nemnoho ratolestí, tak že téměř všecken ten strom nic jiného není, nežli pěkný, dobrý a užitečný dřevo, a ze všech nejlepší a k potřebám nejpříhodnější.

Z toho rozdílu jest rozuměti, jak snadno by mohl saudec pochybiti, kdyby znamení mezní v dubu prvního rozdílu podle tlustosti toho dubu, anebo při dubu posledního rozdílu podle jeho tenkosti sauditi chtěl. Protož sluší míti pozor a šetřiti rozdílu dřeva, léta rozvážiti, a tak dále vysekajíc znamení, téhož znamení, jak staré jest, spůsob vyhledati. Ačkoli znamení do každého dřeva již vospělého uděláno býti může, však obyčejně prvé znamení mezní do nejstaršího, nejvospělejšího, největšího a nejopatrnějšího dřeva a stromu, v tom položení mezním, kde mezníci na mezníky ukazují, bývá děláno, a toho se při vyhledávání mezní s pilností šetřiti má; nebo starý mezník staré právo, nový nové právo činí. Bukový strom nemnoho se dělí od spůsobu a zrostu dubového, však předce spíšeji vospívá.

§. 83. Jedle, smrk, borové i sosnové dřevo. Jedlovy, smrkovy, borovy, sosnovy dříví, obyčejně v jednom roce více vyroste, nežli dub ve dvou letech. Věk jeho praví se býti od starých a zkušných hospodářův sto let, v místě příhodném.

§. 84. Bříza. Bříza jest spěšného zrostu, a tak někteří pokládají spůsob toho dřeva proti borovici, jaký jest spůsob borovice proti dubu.

A nejvíce v těchto stromích se nachází znamení mezní, a někdy také i v lípě, a to jest dřevo měkké, v místě příhodném spěšného zrostu.

§. 85. V r b a. Vrba se často za mezník pokládá všecken strom, než řídko znamená v ní bývá, proto že pro její měklost a nestálost často kmen ohnive od vnitřka nebo uschne, ale kofen hned také zase jiné ratolesti vydává, že nebrzy do konce vyhyne, ale hned zase mladí, leč by s kofenem byla vykopána. Obyčejně v lukách, pastvištích a místech nízkých vlhkých, vrba za mezník se pokládá, a kde se lauky, lesy, háje a porostliny dělí, ráda býva vrba za mezník v dolině při lauce, a řídko vrba mezi jiným dřívím darmo stojí.

§. 86. O kamenu mezním. Mezník kamenný má býti obzvláštního způsobu, rozdílný od jiného kamene, jakž velikostí, zvláště na dlouhost, tak také jiného jádra kamene, nežli jest kámen toho dna; tak jest-li dno kamene černého, mezník aby byl červeného, sivého neb jinak, a pod ním má býti znamená podle napřed psaného způsobu: vokuje, kusy cihly, uhlí, nebo oblátkové kamení, a ti služí svědkové mezníka. Kamenný mezník má vsazen býti ne šírkau než bokem, ukázející na jiné mezníky, a vždycky má se šetřiti, aby nebyl tak tlustý jako široký, a má státi špicem vzhůru podlužně kolmo. Na kamenu mezním má býti znamená kříže, neb jiné znamená jisté vytesany, a toho při něm sluší šetřiti, jest-li drnem, a starým-li drnem jest zarostlý, i také že v dobrý zemi spíše zaroste, nežli v mrtvé prsti. Někdy sedláci a lidé poddani jedné vsi, pro rozeznání jich gruntův, mezníky sázejí, kterých se páni potom ujímají a chtějí je míti za mezníky hlavní, k rozdílu dědictví. To sluší znamenati pilně, kterak takový mezník v způsobu velikosti, i jinak, se s jinými mezníky hlavními srovnává, a kterak proti jiným mezníkům sedí. Starý mezník kamenný pozná se i na tom, když jest velmi vobrostlý starým mechem nebo drnem, a kde není obrostlý, tu býva od slunce, větru a deště setřelý, někdy do konce slzký a deštěm vybitý mezník, kámen vymletý, převrácený. Ukazuje-li se místo kde jest stál, má se vykopati to místo a šetřiti, kterak toho místa země s jinou zemí se srovnává, nebo v tom místě obyčejně země proměnná, hlina a šlem, neb kal od vody nanesený a bláto se najde, kde jest stál mezník. Též kámen sám srovnati s místem na velikost i hlubokost, tak-li se spolu trefuje. Také při tom šetřiti, kterak to místo proti jiným kamenům stojí v rovnosti. Item, šetřiti, jest-li ten mezník od jednoho konce, a pokud od deště, slunce a větru uhlazenější, nežli od druhého, a srovnati s tím místem. Mezník přesazený pozná se když se vykopá a prsí spatří, jaké jest kopání, nové neb staré, kterak kořinky podrostlé, jestli mezník drnem neb mechem obrostlý, najdu-li se kořinky přetáté v jámě; z čehož jest rozum, že jest se tu kopalo a místem tím heybalo a tak že mezník musí býti přesazen. Jak

hluboce kámen do zeme vsazený jest, neseděl-li jest prvé hlauběji nebo mělčeji, což se pozná na čerstvosti jádra kamene anebo na slzkosti od slunce, větrův a deště, kde prvé nad zemi byl, též na barvě jádra proměnné. A někdy se trefuje, kdo takový kámen přesazuje proto, aby kámen nebyl poznán, obrací jej vrchem dolu do země, ješto někdy i znamení na něm se nachází, když se vykopá a ohledá.

Také se začasté v skále příležití znamení nachází, tak že ta skála se za hranice, začátek neb konec mezi pokládá, a tu bývá vytesání kříže neb jiné znamení patrné v ni ukázováno; a někdy také znamení mezní, ukázující na jiné mezníky, se spatřuje v skále.

O svědčích.

§. 87. Svědek co jest? Svědek jest, který neb která svědomí dává. Svědomí pak jest vysvědčení svědka, jakoby řekl, vědomí, totiž vyznání svědomí, čeho jest svědek povědom.

Povinnost svědka.

§. 88. Povinnosti svědka. Jedenkaždý svědek má dobře vyrozuměti, jakého se od něho svědomí žádá, o jakých mezích a meznících, má na to vyjítí, to vše spatřiti, a dobře se na to rozmysliti, to uvážiti, se upamatovati, i s jinými toho povědomými o to pilně rozmlauvati, a zprávu pravdivau dáti o tom, čehož jest povědom; myslíc na to, přijde-li ku pořádu práva, aby to tak, což zpravuje přísahau, duší a svědomím svým mohl ztvrditi; pakli toho není povědom, čeho se při něm hledá, raději světle oznámiti, a strany svau nepravdivau zpravau k daremním roztržitostem, škodám a nesnázím nepřivozovati. Nebo se někdy veliký počet svědkův spatřuje, kteří o mezích zprávu dávají, a když k přísaze do hrobu vstaupiti mají, teprv se rozmeyslejí, rozkrádají, ukryvají a tratí, ale opravdovey a pravdivey svědek k času uloženému podlé práva má se postaviti, bedlivě to, co se jemu od úřadu předkládá, k srdci svému připustiti, rozvážiti a rozmysliti se, aby duši své, ani také straně žádné neublížil, ale vykonaje s čistau dobrou a veselau myslí přísahu, potom pravdu věrnau aby pověděl a zapsati dal, co on sám kde, od kterého času, kterak pamatuje, a kterak za jeho paměti bývalo, čeho jest v pravdě svědom, co vídal od koho, kterak o tom slychal, kdo a jak starý ten byl, ví-li o jakých meznících, ze jména to všecko v pravdě povědětí má, nic ovšem nevypauštějíc, ani nepřidávajíc; nebo jak hřích jest klamati, tak hřích jest pravdu zatajiti.

A má na to svědek pamatovati, že netoliko v onom světě věčně Pán Bůh falešného svědka trestce, ale i zde časné; což jest častokráte spatřino, že hned při přísaze někdy svědek falešný zčernavše co hrnec, v okamžení umfel, a duši čertu dal, a mnozí ani z hrobův zase vysazeni býti nemohli, až zemřeli.

Na vedení svědek bedlivě šetřiti má, aby tudy vedl od jednoho mezníka k druhému a tak dále, kde odpor jest, a kde jest svědom, že sau pravé meze, o jednom každém mezníku, kde jest a jaký mezník, co o něm pamatuje, a kterak při něm v těch místech s strany užívání aneb bránění bývalo; a to nejináče, nežli jak pamatuje sám v pravdě, žádnému se nedadauc na žádnau stranu mimo svědomí a pravdu napravovati a odvozovati, ani také na žádné okřikování, pohružky a domluvy nedbati, ale věrně, pravě a upřímně oznámiti a se chovati, pamatujíc že duše jeho dražší jest, nežli všecken marný, bídný a pomijitelný tento svět, očekávajíc od Pána Boha za tu pravdu odplatu zde časné, a v království nebeském věčné. Ješto proti tomu svědek falešný duši svau zabíjí a ji uvozuje v pokutu, muky a trápení, zde časné a v pekle se všemi zatracenci věčně. Staří Čechové trojího způsobu saudu sau nejvíce šetřili: o čest, dědictví a o meze. A protož sau nařídili, kde činiti jest o čest a dědictví, aby jedenkaždý ne listovně, než sám osobně dskami svědomí vydal, a v saudu mezním jest nařízeno, aby se v hrobě a nad hrobem k svědomí přísaha vykonala.

Průvod svědkův živých i mrtvých bývá podstatný: Živých, když vysvědčují a vykazují meze; zemřelých pak, když svědkové dskami pro smrt vysvědčili, a potom se smrt jich provede. A také když svědkové živí o jiných starých svědčích těch míst a meze dobře vědomých vysvědčují, že sau to od nich slyšali a na to byli vedeni, to že jim tak vykazovali. A toho původu sluší pilně šetřiti; však větší podstata jest, když svědčí, že slyšeli od více osob nežli od jednoho, než mají jmenovati ze jména, od koho sau to slyšeli.

Svědkové dva, lidé hodní, víry srovnalé, a podstatně svědčící, by jich více nebylo, sau za dostatečný průvod, kde se proti tomu hojněji neodvozuje.

Svědkové mají svědčiti, jak jest se užívalo, a kterak bylo s jedné i s druhé strany.

Svědkové kteří rozdílně svědčí o místu, času a skutku, nejsau srovnalí.

Nejistý, nesvětlý, zatmělý, nepatrný a nesrozumitelný vyznání svědka má býti zavrženo.

Svědek, který nestále, neustavičně, proměnně svědčí v věcech podstatných, jest podezřelý.

Svědék má svědčiti, že jest to znamení mezní nebo ty meze že sau pravé, a že vždycky slychal, že bylo obecně držáno za pravé znamení mezní a za meze, a tak že se toho užívalo.

Menší počet svědkův vyznávajících spravedlivost patrněji, sau podstatnější ku právu, nežli větší počet zatmělých.

Poddaní mohau svědčiti svým pánům, než větší podstata jest těch svědkův, kteří při tom sporu o nic svého činiti nemají.

Svědkové když sau nesrovnali, musí se šetřiti těch, kteří svědčí o věcech více k víře podobných a hodnějších víry, zvláště když větší počet se srovnává.

Svědkové kteří vysvědčují, že strana pořádně v držení vešla toho místa, o které jest činiti, nemalau podstatu nesau.

Svědkové staří sau podstatnější v saudu mezním nežli mladí, zvláště když o starých a dávno trvajících věcech svědčí.

Svědkové lidé rozšafní a rozumní, jsau v větší podstatě, nežli prostí a hlupí lidé.

Když svědkové vyznali, že sau se strany odtud sháněli, a vyjezdy na to že byly: z těch příčin se to nemohlo promlčeti. *Toho příklad v Stranních Věypovědních Starých Červených C 15. v auterý před svatým Martinem, léta tisícího pětistého dvanáctého.*

Když svědkové svědčili, že oni o mezích nevědí, než že sau to od hajného slyšeli, a vkladu o společnosti nebylo doloženo, proti tomu od druhé strany příkopy, kamení mezní bylo ukázováno: při tom ukázání bylo zůstaveno, v též věypovědi.

Pokud svědkové po jistých znameních povedau, a od druhé strany se neodvede: potud má býti přisauzeno. A kde by svědkové maní bez jistého znamení vedli, toho mají býti oboje strany oderčeny. *O tom příklad v Starých Registřích Mezních A 7. mezi knězcem Antonínem a konventem kláštera Teplického a panem Hynkem Pflukem z Rabšteina, v auterý před památkau svatého Jana Křtitele, léta tisícího pětistého dvacátého devátého.*

Kdyby jeden svědek vedl po jistých znameních, učině přísahu, a s druhé strany se neodvedlo: má býti přisauzeno podle jeho vedení. *V týchž Registřích A 9. mezi panem Vilémem Křineckým z Ronova a Ladislavem Vostrovcem z Královic, v pátek před povjšením s. kříže, léta tisícího pětistého dvacátého sedmého.*

Kdyby svědkové nevěděli o obcích společných, stane se odsauzení. *V též Věypovědi, ut supra.*

Svědkové kdyby svědčili o společném průhonu, při společném užívání téhož průhonu má býti zůstaveno. *V též Věypovědi ut supra.*

Svědkové původa kdyby seznali že o mezích nevědí a také nic jistého neukázali, a svědkové obeslaného proti tomu o užívání lépe a gruntovněji by svědčili: má býti prisazeno podle vysvědčení svědkův strany obeslané. *V týchž Registřích A 10. mezi knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní neděli, léta tisícího pětistého dvacátého devátého.*

Obzvláště pak toho mají šetřiti svědkové původa, aby vedení a ukázování mezi jeho odjinud nezačínali, nežli od toho místa, které v obeslání jest původ položil a kde hrob udělán jest, jinak bude se vedení s obesláním nesrovnávati, a bude zdviženo. *Jako podobně se stalo mezi paní Voršilau z Varttbergka a panem Vilimem z Valdšteina. O čemž v Starých Veypovědních Mezních pod literau A 17. v pátek před památkau všech svatých, léta tisícího pětistého třicátého čtvrtého. A víceji příkladův v týchž Registřích mezi panem Zdislavem Berkau z Dubé a na Lipém a Zakupí, nejvyšším hofmistrem království českého, s paní Anežkau hrabinkau z Helffnšteina a na Ronově, v sobotu po povýšení s. kříže, léta tisícího pětistého čtyřicátého osmého. V Starých Veypovědních Mezních C. 7. Víceji najdeš v týchž Starých E. 18.* Však jestližeby svědkové sauce pro smrt předešle vedení a zapsání, jiný pořádek začátku o těch hranicích a znamení mezních v svědomí svém doložili: to má při spravedlivém saudu uvážení zůstati, aby bezelstnost a nevinnost původa jemu škody v spravedlivosti jeho nepřinesla.

Kdyby ukázal, pokud mu od starodávna náleželo, a proti tomu svědkové druhé strany žeby žádných jistých mezí neukázali: má mu býti prisazeno. *A 13. mezi Vilémem Kffelířem a Linhartem Rendlem z Aušavy, v auterý po svatě Lidmile, léta tisícího pětistého třicátého třetího.*

Potoci že za pravé meze sau, svědkové kdyby vysvědčili. a každá strana při své straně že jich užívaly: při tom užívání toho se má zůstaviti. *A 14. mezi Šebastianem a Petrem Streyčí z Veitmíle, knězem Mikulášem opatem a konventem kláštera Oseckého, s Mikulášem Achauzarem z Achauzu, v pátek před provodní neděli, léta tisícího pětistého dvacátého devátého.*

Původ kudy povede, a obeslaný tomu místo dá: při tom zůstaveno býti má. *V Starých Veypovědních Mezních A 19. mezi Mikulášem Hruškau a Jakubem Hruškau z Března, v auterý po svatém Prokopu, léta tisícího pětistého třicátého pátého; a na těch mezích jest Mikuláš Hruška zabít.*

Původ ani obeslaný nic jistého neukázali; zůstalo to v moci úřadu, a škody zdviženy. *V týchž Veypovědních B 3. mezi bratřimi Špellí z Janovic a Alšem Berkau, ff. 2. post Petri*

Pauli, léta tisícího pětistého třicátého sedmého. V týchž Starých Registřích A 15. mezi purgmistrem a radau i vší obci města Plzně, s Kryštofem a Václavem bratřimi Točniky z Křimic, poručníky, v auferj den s. Martina, léta tisícího pětistého třicátého třetího. V týchž Registřích A. 17. mezi Voršilau z Varttembergka s Vilémem z Valdšteina, v pátek před památkau všech svatých, léta tisícího pětistého třicátého čtvrtého.

Kdyby kdo svědky pokázal dostatečné meze a hranice, má při tom býti zůstaven. *V týchž Starých Veyповědních B. 7. mezi Albrechtem Vosterským Kaplířem, i na místě Státného Vosterského Kaplíře, bratra jeho nedilného, s Vilémem Beřkovským z Šebětova, den s. Marka, léta tisícího pětistého třicátého osmého.*

Svědkové svědčili, i také mezníky pokázali, že vršek, v kterým obesaný dříví posekati dal, ne jemu, než původu náleží; nemohl toho obesaný samým odporem odbytí, jest téhož vršku oderčen. *V týchž Starých Veyповědních A 13. mezi Vilémem Kffelřem z Šakšova a Linhartem Rendlem z Aušavy, v auferj po svatě Lidmile, léta tisícího pětistého třicátého třetího.*

Neprovedli obeslaní, nic neužili; druhá strana ukázala, užila. *V týchž Veyповědních A 16. mezi osadními záduší s. Jiljí s Petrem Vosovským z Adlaru, v pátek den s. Kiliana, léta tisícího pětistého třicátého.*

Kdyby svědkové neodepřeli mezem, než pravili že o jiných mezích nevědí: má býti při těch mezích toho zůstaveno. *A 6. mezi knězem Antonínem a konventem kláštera Teplického a panem Hynkem Pfflukem z Rabšteina, v auferj před památkau svatého Jana Křtitele, léta tisícího pětistého dvacátého devátého.*

Svědkové kdyby ukázali meze a znamení mezní zřetelné, a svědkové obesaného nic proti tomu neodvedli, ani jiných mezi neukázali: má býti dáno původu za právo. *V týchž Starých Registřích Mezních B 11. mezi purgmistrem a konšeli i vší obci města Domažlic, s paní Benignau z Sternbergka poručníci, v sobotu po s. Jiljí, léta tisícího pětistého čtyřicátého. A více příkladu hledej v týchž Registřích po literách B 12. v týchž B 13. v týchž B 17. v týchž B 19. v týchž B 20. v týchž C 8. v týchž C 11. v týchž C 15. v týchž C 17. v týchž D 1. v týchž D 3. v týchž D 5. v týchž D 8. v týchž D 10. v týchž D 11. v týchž D 12. v týchž D 14. v týchž D 16. v týchž D 18. v týchž D 19. v týchž E 3. v týchž E 6. v týchž E 9. v týchž E 11. v týchž E 15. v týchž E 16. v Nových Veyповědních A 10. v týchž B 8. v týchž B 17. v týchž C 4.*

Svědkové kdyby nepokázali pořádných mezi a hranic, má se státi odsauzení. *V týchž Starých Veyповědních B. 12 mezi*

obeslanými napřed jmenovanými, v ten čas, jakž napřed jmenováno. A dále příkladův více se najde v týchž Starých B 13. v týchž B 19. v týchž B 20. v týchž C 8. v týchž C 11. v týchž C 14. v týchž C 15. v týchž C 17. v týchž C 18. v týchž C 19. v týchž C 20. v týchž D 1. v týchž D 9. v týchž D 11. v týchž D 12. v týchž D 14. v týchž D 16. v týchž D 18. v týchž D 19. v týchž E 3. v týchž E 6. v týchž E 9. v týchž E 11. v týchž E 15. v týchž E 16. V Nových Veypovědních A 10. v týchž B 8. v týchž B 17. v týchž C 4.

Svědkové kdyby vedli přes záhony, neplatné jest jich vedení, a dávají se saudu v podezření, že o mezích nevědí. V Starých Veypovědních B 12 mezi týmiž Domažlickými a panem z Šternbergka, jakž napřed dotčeno. Více příkladu v týchž Registřích C 7. v týchž D 1.

Pokudby svědkové vedli po mezích zřetelných a jistých, kterýmž by odepřeno nebylo, potud má býti přísauzeno; než dále při platnějším vedení má býti zůstaveno. V týchž Starých B 13, mezi Kašparem Hyršpergarem z Kynysheynu s Šebastianem a Mikulášem bratřimi Bělkty z Autěchovic.

Svědky i také zápisy z kněh městských kdyby provedli že jim náleží: pokudž obvedli a sami obmezili, při tom mají býti zůstaveni. V Starých Veypovědních B 16. mezi purgkmistrem a radou i vši obci města Austi nad Labem a Janem z Lungvic. Více příkladu v týchž Registřích hledej po litéře D 16.

Svědkové kdyby vedli přes cizí grundy, an obeslaný z cizích gruntův není povinen odpovídati, má býti zdviženo. Však na vedení strana odporná jest povinna se v tom místě ohlašovati, a to panu purgkrabí a pánům saudcům vykázati, a potom na vedení pře to provésti. V týchž Starých Veypovědních C 7. ut supra.

Svědke když vedl maní, nebylo jest jeho vedení nic platné, ale v podezření saudu zůstal. V Starých Veypovědních C 8. mezi panem Zdislavem Berkau z Dubé etc. a lidmi poddanými páně z Herndorffu, a paní Anežkau z Kurcpachu a poddanými paní k panství Lemborskému ze vsi Judendorff, v pondělí po povýšení s. kříže, léta tisícího pětistého čtyrydcátého osmého. A více průvodův v týchž Starých C 13., v týchž C 18., v týchž D 3., v týchž D 12., v týchž E 11.

Svědkové udělaje sobě průklest, kdyby nimi vedli: nepostačí to vedení, ale zůstávají v podezření saudu. V Starých D 8. mezi panem Albrechtem, purgkrabím z Donína, s Hendrychem a jinými bratřimi nedílnými Švanci z Švancu a Veysdorffu, v auterý po svatě Zofii, léta tisícího pětistého padesátého třetího.

Svědkové kdyby se znali a ukázali, že jim starý člověk ukázal tak a na tom že umřel, že sau tu pravé meze a hra-

nice, kdyby jiných mezi nebylo ukázáno: při tom toho zůsta-
veno býti má. *V Starých D 13. mezi panem Adamem z Varttm-
bergka a paní Kateřinou Popelovou z Vcsee, ve čtvrtek po
rozeslání s. apoštolův, léta tisícího pětistého padesátého pátého.*

Svědkové kdyby oznámili že o mezech nevědí, než že
jdau kudy jím před tím bylo ukázáno: to jich ozuámení a
vedení jest ničímž u práva. *V Starých Vcyp. E 11. mezi panem
Janem Bořitou z Martinic a Jiřikem Senffeldem z Senffeldu,
v pondělí po sv. Žofii, léta tisícího pětistého šedesátého třetího.*

V příkladu níže psaném, ačkoliv sau svědkové obeslaného
také na svém vedení kříže pokazovali, ale aby jistější a grun-
tovnější meze a hranice býti měly, toho se vyhledati nemohlo;
nebo když k dubu přivedli, odtud dále žádného mezníku neu-
kázali, než maní šli k prvnímu kamenu k hrobu, ješto svědkové
důvodoví pořádné při meznících a znameních mezních vedli.
*V Starých Registřích Mezních D 3. mezi Jakubem Hruškau
z Března a poddanými Jeho Msti. Královské ze vsi hořejšího
i dolejšího Varvažova a Aučina k zámku Krupce příslušejících,
s Vilémem Kelblem z Keysyngku, Janem Trmickým z Vilyny
a Jetřichem Lungvicem z Lungvic.*

Dále a veyšeji pak, jakž původ i obeslaný, tak také pán
purgkrabě se pány saudcími a přísežnými osobami svými toho
všelikterak šetřiti mají, aby při tom saudu a rozepři mezní ve
všem se řídili podlé jistého vyměření Zřízení Zemského a po-
řádu práva zvyklého, od toho se nikam neuchylujice.

O veypovědi.

§. 89. O mezní veypovědi. Po vyslyšené rozepři a
vystaupení stran, když se již pán purgkrabě se pány saudcími
svými o veypověd snese, má tauž veypověd poručiti písari
saudu toho sepsati, ji sobě a pánům saudcům přednésti, toli-
krát kolikrát by toho potřebu poznal, volně dáti přečísti, pilně
doslechat, aby byla v každém slově a liteře dobře sepsána, a
v čem náleží, aby byla s obesláním i průvody, o kterých se
činí zminka v ní, vlastně srovnána, forma a způsob veypovědi
mezní, i celého argumentum aby v ní byl zachován, a tak aby
byla sepsána, aby strany měly na všechny své spory a otázky,
které z podstaty té rozepře sau vedly, patrnu a zřeteldnu
odpověd a rozsauzení a mohli rozuměti světle, v čem a proč
jest která strana práva nebo křiva zůstala a proč její obrany,
průvody neb obvody nemohly postačiti. A má se vztahovati vey-
pověd na to, nač se obeslání vztahuje, nebo by bylo neslušné,
kdyby se nětco jiného přesuzovalo mimo stížnost a žalobu
původa. A má se toho šetřiti: Quod non debet esse plus in

consequenti quam in praemissis, že nemá býti víceji přesuzováno, nežli zač jest práva žádáno.

A když již tak bedlivě a pilně veypověd sepsána bude, má se stranám rozkázati vstaupiti a tu od písaře nejprv na strany zavoláno býti. A když obě strany se ohlásí že stojí, tu má písař předně obeslání, potom vedení svědkův jedné i druhé strany, pře vedení, vše pořádně, a potom i veypověd čísti a publikovati; a to se má státi v přítomnosti obojí strany, ne jinde, nežli na mezích v stanu, tu kde byl saud osazen a rozepře slyšána. Však kde se toliko jedné straně dává za právo, tu se v veypovědi dokládá: „Dal památné“ a tu strana po škodách jíti může. Než kdez se oběma stranám za právo dává, tu se dokládá: „Dali památné“ a strana žádná po škodách jíti nemůže.

Po publikování veypovědi, vztahuje-li se táž veypověd na jaké přesazení neb obnovení mezníkův, ty pán purgkrabě v přítomnosti stran a všech obecně, kteří při tom chtějí býti, má sám přítomen jsauce, bez odtahův dáti přesaditi neb obnoviti, a pro památku budoucí na nich některým, a zvláště mladým lidem, skrze rychtáře mezního po pardusu nebo po lopatkách rozkázati dáti, jakž i prvě o tom nahoře zmínka učiněna jest.

§. 90. O škodách utratných a nákladných. Původ i obeslaný sobě všecky náklady a útraty mají pilně poznamenávati. A předně co k úřadu od čeho a nač vydávají, od osob přísežných cedulky, registříky a recognicí bráti, na hospodách, kde se hospodářům, anebo komu koliv, a kde koliv co platí, mají se dožádati pana purgkrabí Hradu Pražského, aby, jakž na cestách, tak posléze na mezích, při odjezdu, dvě osoby z pánův saudcův, a s nimi třetího písaře k sčítání škod vyslal. Před těmi ten aučet vykonán býti má, i také registříky i recognicí se před ně předložiti mají, a ti toho pilně doslechati, co v slušnosti a náležitosti jest utráceno, a potom to vše na pořádný registřík poznamenajíc, k úřadu s sebou písař přivésti má. A když strana, kteréž jest za právo dáno proti druhé straně, k úřadu se dostaví a žádati bude, má jí býti vydána relací k úřadu desk zemských. Kterážto když ve dsky zemské vepsána bude, již dáleji útok a obeslání od desk, před pány úředníky Pražské menší desk zemských, k saudu škodnímu, způsobem, jakž podlé vyměření Zřízení Zemského k témuž saudu škodnímu i po jiných nálezích o škody vychází, vyjítí má. K tomu saudu strana sobě těch škod nákladných a utratných, i co k úřadu vynaloženo, od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, seznání pod pečeti pana purgkrabí Hradu Pražského vzíti, a dále proti druhé straně s svými průvody k té při o ty škody zhotovena sauce, státi, je provozovati, a jakž ji toho jest potřeba, se opatrovati a přisauzení očekávati má.

§. 91. O další stran potřebě. Dále, kterak po vey-povědi strana, kteréž jest za právo dáno, o veytržnost, stala-li jest se tu jaká, o přesazení, vykopání nebo stětí mezníků; item, původ k zpravci nebo držiteli dědin ve zpravě zavázaných, o nezastaupení i o jiné exekucii, strana k straně kráčeti má, kterak k sobě se zachovati sau povinni: poněvadž to ne ku právu meznímu, nežli ku pořádu práva obecně zvyklému přísluší, toho se tuto pomíjí a zůstavuje se dále všeho způsobu vedení a opatrování rozepře stran, i řízení saudu tohoto mezního, při vyměření Zřízení Zemského a pořádu práva starobylého a obecně zvyklého.

Registřík pořádný všech věcí v knížce této obsažených.

B.

	List
Borového dřeva spůsob	195
Braně neměj při sobě, když před saud mezní předstupuješ	156
Brániti a zastávati cizího dědictví a gruntův žádný není povinen	160
Bránění ukáže-li těch míst, a druhý že nešel po-právě, jest dobrý původ	190
Březového stromu spůsob	195
Bukového stromu spůsob	—

C.

Cedule poznamenání potřeb do obeslání původu, s čím na hotově býti má	165
Cesty mezi grunty dvou susedův, nemá-li sám jeden co obzvláštního, mají spolu užívati	190
Cesty vnově zaražené odsauzené	191

D.

Dekami ukázal, že lanka byla k jeho dílu, při tom zůstaven	189
Dekami ukázal, že mu ves prodána, ale neukázal meze; druhá strana ukázala, obdělala	—
Desk kdeby se dotýkalo, má býti zdviženo	185
Dědin cizích žádný není povinen brániti a zastávati	160
Držitel dědin ve zpravě zavázaných může býti obeslán o zastaupení	163
Držitele dědin ve zpravě zavázaných, neb zpravci zavolání k zastaupení	180
Držitel dědin opravdový, kde o meze spor jest, má býti obeslán, a ne jiný	160
o Dříví zrostu rozdílů	194
o Dubu	—
o Dubového stromu rozdílů	195
Dub jest trojí	—

F.

Forma cedule o potřeby původu do obeslání	165
Forma obeslání hlavního od původu k úřadu	158
Forma obeslání zpravce nebo držitele dědin hlavní od původu k úřadu	163
Forma obeslání obeslaného od úřadu	165
Forma obeslání hlavního zpravci neb držitele dědin od úřadu	166
Forma obeslání hlavního pánův saudečův	167
Forma obeslání původu i obeslaného po naučení k veypovědi	181
Forma obeslání zpravce a držitele dědin po naučení k veypovědi	—
Forma obeslání pánův saudečův po naučení k veypovědi	182
Forma odkladu pro překážku původu i obeslanému	168
Forma odkladu pro překážku zpravci a držiteli dědin	169
Forma odkladu pro překážku pánům saudečům	170
Forma odkladu pro překážku, pro položení i postavení k svědomí	171
Forma pūhonu k svědomí, pro položení i postavení od původu k úřadu	163

	List
Forma zase sročení po odkladu původu	171
Forma zase sročení po odkladu obeslaného	172
Forma zase sročení po odkladu držitele nebo zpravce dědin	173
Forma sročení po odkladu pánův saudečův	174
Forma sročení po odkladu pro položení i postavení k svědomí	175

G.

Gruntův kde se dotýče, neobslejš na meze ani hranice	159
Gruntův cizích žádný není povinen brániti a zastávati	160
Gruntův a desk kdeby se dotýkalo, má býti zdviženo	185

H.

Hantfešty a registra když ukázali, obdrželi	189
Hranice co jsau	153
Hranice odkud slove	—
Hranic opatrování	156
Hranic opatření a opravení má býti ročně s jara	—
Hranice a meze rozdílné, více nežli jedni, pod jedním obesláním neb jednau relaci, kdoby vedl, bude zdviženo	159
Hranice a meze se vysvěděují znamením mezním	183
Hranice a meze kde sau patrné, i jednoho znamení mezního jest dostatek průvodu	—
Hranice a meze na duchovním statku se nepromlčují	185
o Hraničníku a mezníku	192
Hraničník co jest	—
Hranice v čem se dělají	193
Hranice a meze dostatečně pokáže-li kdo, užive toho	201
Hrob svědkův kterak má býti vykopán, a kde	176
s Hůlkau v ruce se má předstaupati před saud mezní na znamení pokoje	157

J.

Jámu starau v které byl mezník, kterak poznati	196
Jedním obesláním na dvoje meze nemá se obsláti	159
Jedlového stromu způsob	195
Jezu povejši-li kdo nad starý způsob, má ho zase ponfžiti	185
Jistých mezí kdyby žádná strana neukázala, to má zůstati v moci auřadu	184
Jistých mezníků neprokáže-li žádná strana, než že s obau stran toho užívali, má býti na poli rozděleno	—
Jména saudečův mají pod veypovědi býti napsána	186

K.

Kamene mezního způsob	196
Kámen mezní má býti jiného jádra nežli kámen toho dna	—
Kámen mezní jak má býti vsazen	—
pod Kámen mezní co se dává	—
na Kamenu mezním co má býti	—
Kámen mezní obzvláštní, kterak se má od hlavního rozeznati	—
Kámen mezní starý kterak se pozná	—
Kámen mezní přesazený jak se má poznati	—
Klamati jak jest hřích, tak i pravdu zatajiti	197
Kommissari a kompromissari také saud mezní podle svolení stran konají	155
Komorník od desk zemských má býti vyžádán na spatření	162

L.

	List
Les když ukázal že sobě má ve dcky vložený, při tom zůstaven . . .	188
Lesu užívání lovy ukázal, při tom užívání jeho lovy toliko zůstaven	192
Lesy vysekali, zdělali sobě kopaniny v cizích gruntech s volí pána, neobdrželi jich	—
Líporého dřeva způsob	195
o Listovním průvodu	187
Lízy co jsou	192
Lopatky neb pardusy se mladým lidem od starších na meznících dávají	156

M.

Meze co jsou	153
Meze odkad slove	—
Meze opatrovati řádem a právem jest bezpečněji nežli odbojem a mocí	156
Meze přes cizí grunty se vésti nemají	159
Meze a hranice rozdílné, více nežli jedno pod jedním obesláním neb relací, kdoby vedl, bude zdviženo	—
Meze a hranice patrné kde sau, i jednoho znamení mezního jest dostatek průvodu	184
Meze a hranice se vysvědčuje mezním znamením	—
Meze a hranice na duchovním statku se nepromlčují	185
za Meze co bývá držáno	188
Meze a hranice pokáže-li kdo dostatečně, užive toho	201
Mezní saud co jest	153
Mezní rozepře co jest	—
Mezní rozepře kdy se začíná	—
Mezní rozepře kdy pomíjí	—
Mezní rozepře kterak pomíjí	—
Mezní rozepře kolikerá jest	—
Mezní rozepře odkad pochází	155
Mezní saud proč jest nařízen	156
Mezní saud má býti pokojně řízen	—
o Mezním znamení	193
Mezní znamení co jest	192
k Meznímu saudu co náleží	157
Mezní znamení v dřevě, kterak se má poznati jak staré jest	194
Mezní znamení do nejstaršího a nejpatrnějšího dřeva bývá děláno	195
Mezní znamení v jakých stromích se nachází	—
Mezní kámen má býti jiného jádra, nežli kámen toho dna	196
Mezní kámen jak má býti vsazen	—
pod Mezní kámen co se dává	—
na Mezním kamenu co má býti	—
Mezní kámen, obzvláštně od hlavního kterak se má rozeznati	—
Mezní kámen starý kterak se pozná	—
Mezní znamení v skále	197
Mezního saudu užívání	154
Mezního znamení vysekávati sám o své ujmě žádný nemá	193
Mezního kamene způsob	196
o Mezníku a hraničniku	192
Mezník co jest	—
Mezníkův vyměnění, vykopání neb přenesení bývá příčina saudův	156
Mezníkův jistých neprokáže-li žádná strana, toliko že by s obou stran toho užívali, má býti na poli rozděleno	184

	List
Mezníka důvod	193
Mezníku sám o své ujmě žádný sázení nemá	—
Mezník a znamení mezní obapolné má býti sázeno a vysekáváno	—
Mezník má státi v místě zřetelném	—
Mezník a znamení mezní v čem se dělá	—
Mezník přijde-li k porušení, má se hned zase obnoviti a právem opatřiti	194
Mezník starý staré právo činí	195
Mezník nový nové právo činí	—
Mezník přesazený jak se má poznati	196
Mezi opatrování	156
Mezi a mezníkův spatření a opravení z jara ročně má býti	—
Mezi jistých kdyby žádná strana neukázala, v moci úřadu to má zůstati	184
Místo, ukáže-li se kdeby mezní kámen stál, kterak má býti poznáno	196
Místa, ku kterým se obsílá na meze, mají dobře pravým jménem jmenována býti	160
Mladým lidem od starších pardusy nebo lopatky na meznících se dávají	156, 204
Mladým lidem od starších zpráva o meznících se činiti má	—
o Mluvení k zdvižení	179
Mluvíti ke zdvižení se má před tím, nežli svědkové se povedau, hned po zapsání svědkův	—
Mordové na sandu mezním	156

H.

o Nákladu na vypravování, obeslání odkladův i zase sročení na meze	175
Nákladek kamení	187
Nános kamení	—
Naučati svědky kdoby chtěl	177
Naučení potřebuje-li pán purgkrábě, má je bráti při nejprv přístím sandu zemským	181
Nezastaupí-li zpravce nebo držitel dědin ve zprávě zavázaných	205
Nový mezník nové právo činí	195
v Nově zaražená cesta odsauzena	191

O.

Obeslaného i původa žádost a rozepře mezní bývá jednotejná	161
Obeslaného povinnost přátelská před sandem	—
Obeslaného povinnost právní	—
Obeslaného i původa povinnost	162
Obeslání hlavního mezního od původa forma	158
Obeslání původa má býti patrný a světly	159
Obeslání má ukázovati podstatu budaucí rozepře	—
Obeslání má býti srovnáno s relací vyžádaní purgkrabí	—
Obeslání býti mají všickni společníci	160
Obeslání své která strana nejprv k úřadu podá, ta se drží za původní stranu	161
Obeslání zpravce neb držitele dědin od původa k úřadu forma	163
Obeslání hlavního původa od úřadu forma	165
Obeslání hlavního obeslaného od úřadu forma	—
Obeslání hlavního zpravcei nebo držitele dědin ve zprávě zavázaných od úřadu forma	166
Obeslání hlavního pánův sandcův forma	167
Obeslání původa i obeslaného po naučení k veypovědi forma	181
Obeslání zpravce nebo držitele dědin po naučení k veypovědi forma	—

	List
Obeslání pánův saudečův po naučení k veypovědí forma	182
Obeslání nejméně čtyry neděle před stáním dodáno býti má	186
za Obeslání i púhon platí se po 12 gr. č. jednoho práva	—
Obesláním jedním na dvoje meze neobeslej	159
Obeslání býti má opravdový držitel těch dědin, kde spor o meze jest, a ne jiný	160
Obeslaný co jest	157
Obeslaný i původ purgkrabí někdy na jednostejné mezi vyžadají a obeslání berau	161
Obeslaný má s původem nejprv vyjeti na místo kde spor jest, a se přátelsky prokázati	—
Obeslaný jakými přáteli a potřebami se ku právu meznímu opatřiti má	162
Obeslaný uložení právního má býti poslušen	—
Obeslaný v rozepřech právních obyčejně právi to jeho býti, nač se původ táhne	—
Obeslaný i původ nemají na svědčích nic jiného žádati, nežli oť jest rozepře	—
Obeslaný i původ, obě strany, mají svá meze vésti a provésti	—
Obeslaný když původ své meze dovede, má také své meze vésti	—
Obeslaný má pánu purgkrabí, když zase z mezi jede, dáti pět kop gr. č., stravu a potřebami jeho opatřiti	175
Obeslaný dá-li místo vedení a ukázaní mezi od původu, při tom se zůstavuje	200
Obeslaný ani původ, když nic jistýho neukáží, v moci úřadu to zůstane, a škody se zdvíhnau	—
Obeslaný neprovedeného nemohl užiti	201
Obeslaný jest povinen na vedení mezi se ohlásiti, vede-li původ přes cizí grunty, a na vedení pře má je provésti	202
Obeslati se nemá na meze, kde se původ s obeslaným grunty nesteyká	159
Obeslati se nemá z smluvené a spokojené věci	161
Obeslati má pán purgkrabě k veypovědí brzy po vzatém naučení	181
Obesle-li kdo na meze, kde o grunty jest činiti, to obeslání bude zdviženo	159, 160
Obilí se přisuzuje lidem k sklizení, když se oběma stranám přisuzuje po dílu	184
Obnoviti se mají svědkové ku při předešlé pro smrt dekami zavedení	162
Oboje užívání společné provedeno, zůstaveno při tom	191
Odkladu rozepře sročené původu i obeslanému forma	168
Odkladu rozepře sročené zpravci a držiteli dědin v zpravě zaváza- ných forma	169
Odkladu rozepře sročené pohnanému pro postavení, pro položení i k svědomí forma	171
Odkladu rozepře sročené pánům saudečům forma	170
Odložiti purgkrabě kterak má rozepři, chce-li se o ni ujíti	181
Odpor samey proti svědkům postačiti nemohl	201
Odsauzená cesta v nové zaražena	191
Opatrování mezi a hranic	156
Opatrovati meze řádem a právem, jest bezpečněji nežli odhovem a mocí	—

P.

Památného se platí jednoho práva čtyry kopy gr. č.	186
Pardusy neb lepatky od starších mladším na meznících pro památku dávani býti mají	156
Pastvišť společné užívání ukázané, při tom zanecháno	191

	List
Patrný meze a hranice kde sau, i jedno znamená mezní jest dostatek průvodu	183
Písaře saudu povinnost	185
Písař saudu má pilně poznamenati vedení svědkův, a ukazování, i také všecku zprávu svědkův na tom vedení, a to vše do pře vedení pojato býti má	179
Platí se za obeslání a pňhon jednoho práva dvanácte gr. českých	186
Platí se od svědkův po šesti gr. č., polovici jednu písaři a druhau saudecům	190
Plat ukáže-li že mu z těch odporilých míst vycházel, jest dobrý průvod	199
Poddaní mohau páním svým svědčeti	201
Pokáže-li kdo dostatečně meze a hranice, užive toho	164
Pokutu saudcové platí pro nepřijezd k saudu	205
Pokuta o přesazování a vykopání mezníkův	188
o Potoku	184
Potok kdeby byl za meze, když vysechne, předce staré meze zůstanau	191
Potokův společné užívání přísauzeno	164
Povinnost pana purgkrabí a úřadu	183
Povinnost saudcův	186
Povinnost rychtáře mezního	197
Povinnost svědka	190
Práva nečiní užívání, které sobě z lásky sausedé přejí	197
Pravdu zatajiti jest hřích	184
Právo, kdyby se kdo k gruntům těm na vedení pravil míti, má jeho právo býti vyhrazeno	190
o Promlčení, když se kdo komu v grunty vkládá	187
Průvod jest trojí	188
o Průvodu listovním	157
Předstipovati před saud mezní žádný nemá s braní	—
Předstaupiti se má před saud mezní s hůlkau, na znamená pokoje	168
Překážka kdyby se sročení morem neb jinak stala, pán purgkrabě saudu odložití má	186
od Překládání svědkův, platí se po šesti gr. č.; to bere písař sám	196
Přesazeney kámen mezní jak se má poznati	185
Převorání kdoby ukázal, má mu býti zase odstaupeno	184
Případnosti má saudce šetřiti	176
Přísaha saudcův	177
Přísahati nejsau povinni saudcové ti, kteříž prv k saudům zemským mají přísahy, toliko se přiznati mají	—
Přísaha jiná žádná nepostačí k saudu, mimo přísahy k saudům zemským	178
Přísaha rychtáře mezního	—
Přísaha svědkův v hrobě	—
Přísahati mají v hrobě svědci, lidé robotní	—
Přísahati mají svědkové osoby stavu panského a rytířského, stoje nad hrobem, zdvihnuce dva prsty proti východu slunce	160
Pňhony a jiné potřeby mají býti srovnány s obesláním	163
Pňhony k svědomí pro postavení i také pro položení, k úřadu časné se podávati mají	—
Pňhonův pro postavení k svědomí a pro položení forma	—
v Pňhoních k svědomí pro postavení i pro položení se dokládá, jakoby dohnán byl, neb se jinak nedohání	180
Purgkrabě saud mezní má říditi podlé práva	164
Purgkrabě jménem a titulem svým, od úřadu svého má obeslati předné původu, potom obeslaného	—
Purgkrabě má saudu tomu obrati den volný, aby jiným saudům zemským nebylo na překážku	—

	List
Purgkrabě má obslati osoby saudce vŕecky, nebo co nejvíc blízko míst zodpořilých přísedíc	164
Purgkrabě, jestližely která strana nákladu spraviti pomínula, sám, nebo koho on k tomu nařídí, vypraviti, a zase k té straně o to zatykačem nebo práva vedením se hleděti má	176
Purgkrabě v čas potřeby a nedostatku saudečv, osobu stavu panského neb rytířkého na mezích přítomnau, obrátí a dosadíti může	—
Purgkrabě má stranám předložiti, mohau-li se přátelsky smluviti, a s nimi má popracovati	—
Purgkrabě, nechťej-li se strany smluviti, má se dotázati, jsau-li strany s svědky i jinak na hotově	—
Purgkrabě má otázku učiniti na saudce prvé přísedné, přijímaj-li to k svým přísahám	177
Purgkrabě má promluviti k pánům saudečim, aby vstaupili do čtyř lavic a se posadili	—
Purgkrabě rychtáře mezního zavolaje, a jemu předložíc, přísahu mu vydati poručí	—
Purgkrabě má rozkázati svědkům k hrobu jíti, se přihotoviti, a jim předloženi učiniti	178
Purgkrabě s svými saudečimi na vedení svědkův má býti u prostřed mezi svědky	—
Purgkrabě průvodův této pře kterak má šetřiti	180
Purgkrabě po zavření pře, kterak tu při přednášeti dáti a saudečim svým vážiti dáti má	—
Purgkrabě má naučení o rozeprí mezní bráti při nejprv příštím saudu zemským	181
Purgkrabě po vzatém naučení, má brzy k veypovědi obeslati	—
Purgkrabě po přečtení veypovědi, kde jest potřebí, má meze a hranice obnoviti	182
Purgkrabě nemohl-lihý sám na meze jeti	—
Purgkrabě má šetřiti, aby veypověd byla dobře sepsána	203
Purgkrabě má obnoviti meze a hranice hned po veypovědi, vztahuje-li se co na to veypověd	204
Purgkrabě i obě strany sau povinny při saudu mezním se říditi Zřízením Zemským	203
Původ co jest	157
Původa povinnost přátelská před saudem	—
Původ s sausedem svým nejprv přátelsky o ublížení v mezích promlávati má	—
Původ nemůže-li přátelsky s sausedem se srovnati o meze, časné sobě to k místu vésti má	—
Původa povinnost právní	—
Původ má vyžádati na meze purgkrabí na saudu zemským v šrancích, a kterak	—
Původ má vyžádati na panu purgkrabí uložení dne a roku k sročení mezi	—
Původ má obeslání své hlavní mezní nejméně šest neděli před stáním k úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského podati	—
Původ kterak má obeslání své hlavní mezní sepsati	158
Původ nemá obslati na meze, kde se s obeslaným grunty nesteyká	159
Původ má svých mezf dobře býti vědomý	—
Původa obeslání má býti patrný a světly	—
Původ jest povinen v obeslání doložiti, jakým právem jest obeslaný těch dědin, kde spor, v držení	160
Původ přestal-li jest na přátelském jednání, nemá pod tím obslati na meze	—

Přívod vedení mezi má začít z toho místa, které v obeslání svém nejprv položil	161
Přívoda i obeslaného žádost v rozepři mezní jednotejná	—
Přívod i obeslaný někdy purgkrabí na jednotejná meze vyžádají a obeslání berau	—
Přívoda povinnost jest, aby to co jistí, provedl	—
Přívoda i obeslaného povinnost	162
Přívod i obeslaný na svědcích jiného nemají žádati, než to oč jest rozepře	—
Přívod i obeslaný, obě strany, mají své meze vésti a provéstí	—
Přívod má napřed vésti svá meze	—
Přívod když ukáže užívání, obeslaný tomu neodepře, při tom se zůstavuje	190
Přívod po odkladu o nové sročení má žádati	171
Přívod pro pána purgkrabí, osoby a potřeby úřední vypraviti má, podlé cedule do obeslání vložené	175
Přívod pánu purgkrabí, prvé nežliby na meze vyjel, pět kop gr. č. dáti má	—
Přívod kudy povede, když obeslaný tomu místo dá, při tom se zůstavuje	200
Přívod ani obeslaný nenkáže-li nic jistého, zůstane v moci úřadu, a škody se zdvihnu	—
Přívod vede li přes cizí grunty, má se obeslaný na vedení mezi ohlásiti a na vedení pře to provéstí	202
Přívod i obeslaný mají se dožádati pána purgkrabí o vyslání osob dvou z saudečův, a třetího písaře k sčítání škod	204

R.

Registra a handfešty ukázali: obdrželi	189
Registříky strany od úřadu, co od čeho platí, mají bráti	204
Relací komorníka o spatření mezi	162
Relací od úřadu má vydána býti o škody	204
Relací vyžádání pána purgkrabí, na každé meze a hranice má býti obzvláštní	159
Robotní lidé svědci mají býti dobrého luže bez nárokův	178
Robotní lidé svědkové, jak do hrobu ku přísaze vstoupiti mají	—
Rychtáře mezního povinnost	186
Rychtáři dáti má pokuty jednu kopu gr. č., kdo by s braní předstaupil	187
o Rozdilu zrostu dříví	194
o Rozdilu dubův	195
Rozděleno má býti, které mezníky k kterému statku nebo zboží náležejí	159
Rozepře mezní co jest	153
Rozepře mezní kdy se začíná	—
Rozepře mezní kdy pomíjí	—
Rozepře mezní kterak pomíjí	—
Rozepře mezní kolikerá jest	—
Rozepře mezní odkud pochází	155
Rozepře mezní slyšení	179
o Řádu při sjezdu k veypovědi	182
Řádem a právem jest bezpečněji meze opatrovati, než odbojem a mocí	156

S.

Saud mezní co jest	153
Saud mezní proč jest nařizen	156
Saud mezní má býti pokojně řizen	—
Saud mezní v počtu desíti saudečův se zasčdnauti může	176

	List
Saudce co jest	157
Saudce má pilně doslechnati a vyrozuměti, co se ukazuje a vede . . .	183
Saudce má se zachovati podle své přísahy	—
Saudce má se spravedlivě přimlouvati	—
Saudce má svýma očima šetřiti místa, o které jest spor	—
Saudce nemá býti srdce strašlivého v vyřizování povinnosti	—
Saudce má býti člověk dobrý a spravedlivý, střídmy, života čistotného, mírný a dobře umělý	—
Saudce má míti pozor na rozdíl dřeva, a vyhledati, jak staré znamení jest v něm	195
Saudce má šetřiti položení a příležitosti gruntův jedněch k druhým . . .	183
Saudce má šetřiti, jak mnoho a jakých jest svědkův	184
Saudce má šetřiti případnosti	—
Saudcové pokutu platí pro nepřijezd k saudu	177
Saudcové dva, písař třetí, mají škody, útraty a náklady sčítati	204
Saudcové obeslaní k saudu, ničímž z aumysla nevymlouvajíc, mají se pod propadením pokuty sjeti	164
Saudcův přísaha	176
Saudcův povinnost	183
Saudcův jména mají do knéh pod veypovědí býti napsána	186
Saudu. mezního užívání	154
k Saudu meznímu co náleží	157
Saudu. zasednutí	176
Saudu mezního zahájení	177
na Saudu mezním svědkové v hrobě a nad hrobem přísahají	198
Seznání škod od úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského, před pány auředníky se má vydávati	204
Skála někdy bývá za hranici	197
o Slyšení rozepře	179
o Smluvené a spokojené věci obslati se nemá	161
Smlauva obsahovala, kde sau meze: zůstaveno při tom	189
Smrkového stromu způsob	195
Sosnového stromu způsob	—
v Spáleném dřevě znamení	194
Společné užívání bylo provedeno, a při tom zůstaveno	191
Společníci všickni mají býti obeslaní	160
o Spravedlnosti stran	187
Spravedlnost stran na průvodcích záleží	—
Spravedlivosti více jedna strana mimo druhau kdyby neprovedla, mají toho společné užívati	184
Sročení kdyby se překážka morem nebo jinak stala, purgkrabě saudu odložití má	167
Sročení nové po odkladu má původ vyžádati	171
Sročení zase původu k saudu meznímu po odkladu forma	—
Sročení zase obeslaného po odkladu forma	172
Sročení zase držitele nebo zpravce dědin ve zpravě zavázaných po odkladu forma	173
Sročení zase pánův saudcův po odkladu k saudu meznímu forma	174
Sročení zase po odkladu, pro postavení i položení k svědomí forma	175
Stané právo se dává pro nestaupení svědkův	154
Svědkův strana straně když nevydala, dáno stané právo	155
Starý kámen mezní kterak se pozná	196
Starý mezník staré právo	—
Starší užívání má šetřeno býti	190

	List
Stavení kdyby udělal v cizích gruntech a připověděl odměniti, má tomu dosti učiniti	185
Stavení kdyby udělal na gruntech obecních, má toho býti oderčen	—
Strana jedna více spravedlivosti kdyby mimo druhau neprovedla, mají toho společně užívati	184
Strany o svědkův svědčení jakž se snesau, tak přísahy učiniti i svědomí dávati mají	178
o Strauce	188
o Stromů zrostu	193
Strom netoliko na tlustost a šíř, ale i na veyš kmenem vzhůru roste	—
o Svědcích	197
Svědčiti pánům lidi poddaní mohau	199
Svědek co jest	197
Svědek má vyrozuměti dobře, jakého se svědomí od něho žádá	—
Svědek se má upamatovati a rozmysliti o svém svědomí	—
Svědek není-li povědom čeho, má straně oznámiti o tom, že neví	—
Svědek se má časné postaviti ku vydání svého svědomí	—
Svědek vykonaje přísahu, má pravdu pověděti	—
Svědek má věsti od jednoho mezníka k druhému	198
Svědek o jednom každém mezníku má zprávu dáti	—
Svědek nestále, nenstavičné, proměnně svědčící, jest podezřelý	—
Svědek má svědčiti že jest to znamení mezní, a že jest se ho tak užívalo	199
Svědek jeden vedl po jistých znameních; přísauzeno, když proti tomu odvedeno nebylo	—
Svědek když vysvědčí, že jim ty hranice starý člověk ukázal, neukátele-li se nic podstatnějšího, při tom zůstaveno	202
Svědka povinnost	197
Svědka falešného od Boha trestání	198
Svědka nejisty, nesvětlý; zatmělý a nepatrný vyznání, má býti zavrženo	156
Svědky chtěl-li by kdo nařkati	177
Svědkové mají býti pro smrt dckami zavedeni	162
Svědkové pro smrt zavedeni býti mají ku při obnovení	—
Svědkové lidé robotní, jak do hrobu ku přísaze vstaupiti mají	178
Svědkové lidé robotní mají býti dobrého lůže, bez zlých nárokův	—
Svědkové původa napřed do hrobu ku přísaze vstaupiti mají	—
Svědkové obesaného po svědcích původových do hrobu ku přísaze vstaupiti mají	—
Svědkové aby slova přísahy pilně vyříkali, má se pilně poslauchati	179
Svědkové v stanu mají býti zapisováni, nejprvé původa, potom obesaného	—
Svědkové původa mají jeden za druhým jíti napřed po mezích a hranicích, kdež vědř	—
Svědkové obesaného na vedení mezi původových, mají za purgkrabí a saudcími jíti	—
Svědkové obesaného mají po dovedení mezi původových zase jeden za druhým napřed po mezích, kdež vědř, jíti	—
Svědkové původa na vedení mezi obesaného, mají za purgkrabí a saudcím jíti	—
Svědkové na vedení mají ukazovati hraničníky, mezníky, znamení mezní a jiné potřeby a o nich zprávu činiti	—
Svědkové mezníku co jsau	196
Svědkové živí, když vysvědčují a vykazují meze, saou podstatní	198
Svědkové zemřelí, když dckami pro smrt vysvědčili a smrt jich se provede, saou podstatní	—
Svědkové svědčí-li, že od jiných slyšeli: mají jmenovati od koho saou slyšeli	—

	List
Svědkové když svědčí, že více než od jednoho slyšeli, jest větčí podstata	198
Svědkové dva hodní srovnali, sau za dostatečný průvod, když se proti tomu neodvozuje	—
Svědkové mají svědčiti o předešlém užívání a způsobu	—
Svědkové rozdílné o místu, času a skutku svědčící, nejsau srovnali	—
Svědkové, kteří svého při tom sporu nic nemají, sau podstatnější	199
Svědkové když sau nesrovnali, čeho se má šetřiti	—
Svědkové o pořádném vkročení v držení toho místa, jsau podstatní	—
Svědkové staří sau podstatnější nežli mladí, zvlášť o starých věcech	—
Svědkové lidé rozumní, sau podstatnější nežli prostí a hlupí	—
Svědkové když vyznali o bránění těch míst, nebylo promlčáno	—
Svědkové když toliko svědčili, že od hajného slyšeli — proti tomu se meze ukázali: to svědomí nebylo platny	—
Svědkové pokud po jistých znameních vedli, přísauzeno, a kde maní vedli, odsauzeno	199, 202
Svědkové nevěděli o společných mezích: odsauzeno	199
Svědkové o společném užívání svědčili: při tom zůstaveno	—
Svědkové původu když ukáží meze, svědkové obeslaného proti tomu neodvedau, zůstane původ práv	201
Svědkové původu když nic neukáží, a svědkové obeslaného o užívání vysvědí, při tom zůstává	200
Svědkové původu nemají vedení mezi odjinad začínati, nežli od místa obeslaní nejprv položeného	—
Svědkové předešle pro smrt zavedení kdyby jiný pořadek vedení v svém svědomí položili, nežli původ v svém obeslaní, není mu na škodu	—
Svědkové vysvědí-li, pokud od starodávna náleželo — proti tomu se neodvedlo: má býti přísauzeno	—
Svědkové když o potoku vysvědí že jest mezi, strany že každá s své strany užívaly, při tom se má zůstaviti	—
Svědkové svědčili, že místo to samému původu náleží, obeslaný toho samým odporem nemohl odbyti	201
Svědkové neodpírají-li mezem, však že o jiných nevědí, při těch mezích má býti zůstaveno	—
Svědkové když nepokáží pořádných mezí a hranic, má se státi odsauzení	—
Svědkové když vedau přes záhony, neplatné jest jich vedení	202
Svědkové vedau-li přes cizí grunty, má býti zdviženo	—
Svědkové vedau-li po průklestech, nepostačí jich vedení	—
Svědkové vedau-li maní, nepostačí jich vedení	—
Svědkové obeslaného neukáží-li jistějších mezí, neodbrzí obeslaný	203
Svědčkům má purgkrabé kázati k hrobu jíti, se přihotoviti ku přísaze a jim předložení učiniti	178
Svědčkům kteří meze vedau, nemá žádný překážeti	179
Svědčkův stavení	177
Svědčkův poznamenání od obojí strany má se saudu podati	—
Svědčkův se má rychtář ptáti, sau-li hotoví přísahu konati	178
Svědčkův přísaha v hrobě	—
Svědčkův dostatečných počet menší jest podstatnější, nežli větší počet zatmělých	199

Š.

o Škodách utraticích a nákladných	204
Škody, útraty a náklady sobě strany mají pilně poznamenávati	—
Škody, útraty a náklady, saudcové dva a písař třetí mají sčítati	159
Škody mají býti zdvižené, kde se jedním nálezem oběma stranám přísauzuje	184

U.

	List
Učiniti každý v svým vlastním může podle své libosti	183
Ukázal že sobě má les ve dcky zemsky vložený: při tom zůstaven	188
Ukázal dckami, že lauka byla k jeho dílu: přísauzena mu	189
Ukáže-li bránění těch míst, a druhý že nešel po právě, jest dobrý průvod	190
Ukáže-li že mu plat z těch míst zodpořilých vycházel, jest dobrý průvod	—
Útok obeslaný o škody před pány úředníky má vycházeti	204
Užívání saudu mezního	154
Užívání když se od starodávna provede, by průvodu o začátku mezi nebylo, jest dostatečný	190
Užívání staršího má šetrino býti	—
Užívání které sobě z lásky sausedé přejí, nečiní práva	—
Užívání ukáže-li původ, a obeslaný tomu neodepře, zůstavuje se při tom	—
Užívání obce společné pokud se neprovedlo, samé jedné straně zanecháno	191
Užívání pastvišť společné provedeno: při tom zůstano	—
Užívání cesty staré, potoku, trav sekání, pastvišť: přísauzeno	—
Užívání prokázal: při tom zůstaveno	—
Užívání bez překážky: přísauzeno	—
Užívání staré: přísauzeno	191, 192
Užívání lesův lovy ukázal: při tom, aby ho toliko lovy užíval, zůstává	192

V.

Věci a místa ku kterým se obsílá na meze, mají dobře znamenána býti	160
Vedení mezi přes cizí grundy býti nemá	159
Vedení mezi a hranic od svědkův původa	179
Vedení mezi a hranic od svědkův obeslaného	—
o Veyповědi	203
Veyповěd má býti tak sepsána, aby strany na všechny spory a otázky měly svau odpověd a rozsauzení	—
Veyповěd má se vztahovati na to, nač se obeslaní vztahuje	—
Veyповěd má písař čísti, obeslaní, vedení svědkův i pře vedení, v přítomnosti obojí strany	204
Veyповěd má se čísti v stanu	—
v Veyповědi nemá býti víceji přesuzováno, nežli zač jest práva žaláno	—
v Veyповědi kde se dokládá „dal památné“, tu strana po škodách může jíti	—
v Veyповědi kde se dokládá „dali památné“, dává se oběma stranám za právo, nemůže se jíti po škodách	—
Veytržnost stala-li jest se jaká	205
do Vkladu nebyla feka ze jména doložena, aby jí sám užíval: při polovici zůstává	189
Vrbového dříví spůsob	196
Vyjížděti a vysílati se má ročně v jara na spatření a opravení mezníkův a mezi	156
Vyměřeno není-li co podle smlauvy a o tom mezi stranami jestli spor, purgkrabě a úrad to vyměří	161
Vyslaný na meze od nejvyššího purgkrabí Pražského, na místě purgkrabí, má list mocný v stanu dáti přečísti, a ten saud na jeho místě říditi a spraviti	182
Vyzádá-li kdo purgkrabí na meze, kde o grundy jest činiti, bude zdviženo	159

Z.

	List
Začítí má puvod vedení svých mezi od toho místa, které jest v obe- slání svém nejprv položil	161
Zahájení saudu mezního	177
Zapisování svědkové mají býti v stanu, nejprvé původní, potom obe- slaného	155
Zápisy i z knih městských; i svědky, ukázáno když bylo, při tom zůstaveno	189
Zasednutí do Saudu	176
Zasednutí se saud může v počtu desíti saudečův	—
Zastávati a brániti dědin a gruntův cizích žádný není povinen	160
Zatopení luk, dědin poveyšením hráze, při pořádu práva o grundy se zůstavuje	185
k Zdvížení se má mluvití prvé nežli svědkové meze povedau, hned po zapsání svědkův	179
o Znamení mezním obecné	193
Znamení mezní co jest	—
Znamení mezní v čem se dělá	—
o Znamení mezním v stromu kterak se pozná	—
o Znamení mezním v stromu	—
o Znamení mezním v spáleném dřevě	194
Znamení mezní v jakých stromích se nachází	195
Znamení mezní v skále	197
Znamení mezních starých má býti šetrno, a jich nemá býti ustupováno Znamení mezní pravé kdyby prodávající kupujícímu neukázal, oprav- dové znamení zůstává	183
Znamení mezní čím starší se ukáže, tím jistší a hodnější jest	—
Znamením mezním meze se a hranice vysvědčují	—
Znamení mezního sám o své ujmě žádný nemá vysekávati	193
Znamení mezní obapolné má býti vysekáváno	—
Znamení mezní do nejstaršího a nejpatrnějšího dřeva bývá děláno	195
Znamení mezní jest-li v dřevě porušeny, má se brzo obnoviti a prá- vem opatřiti	194
Znamení mezní v dřevě kterak se má poznati, jak staré jest	—
Zpráva od starších mladším o mezníky, při pardusu neb lopatek dávání učiniti se má	156
Zpravce dědin může býti obeslán o zastaupení	163
Zpravce neb držitele dědin zavalání k zastaupení	180
o Zrostu stromu	193
Zrostu dříví jaký jest rozdíl	194

Knižka o měrách zemských

a vysvětlení, od kterého času míry a měření zemské

v království českém

svůj začátek mají;

těž kdy staré míry proměněné a napravené byly a tyto jichž se před i po shorení desk zemských užívalo a posavad užívá, nařízené jsou a jak jim od každého rozumino býti má; tolikéž o zlém a škodném užívání měr zemských,

s pilností v létu 1617 sepsaná

od

Simeona Podolského z Podoli,

JMC. geometry, toho času měřiče zemského v království českém.

Od kterého času měř a měření zemského v království českém se užívá.

Když pak Pán Bůh z milosti své to způsobiti ráčil, že česká země víru křesťanskou přijala, i to vnuknutí vrchnosti dal, kterauž lidem svým naříditi a vystaviti ráčil, aby nad spravedlností, řádem a právem ruku ochrannou drželi a všelijaké prostředky k zachování jí obmejšleli; mezi kterýmiž se nachází (Hájek v listu 107.) kníže Oldřich, pán pobožný a spravedlivý milovník vlasti své, země a národu českého. Ten od Narození Syna Božího, léta tisícího dvacátého druhého, s biskupem českým Helikardem, jemuž prostý lid Okard říkali, čtvrtým po svatém Vojtěchovi, vida že předešlý biskup nemírný desátek nařídil, dal nejprve všecky dědiny vorné v Čechách měřiti na lány; a k tomu měření ustanoven byl měřič knížetci, velikau^h přísahau^h obtížený; tu hned jest ustanoveno i rozkázáno knížetcím a biskupským rozkázáním, aby z každého lánů dáno bylo faráři jeden strych pšenice a druhý ovsu, a strych aby byla nádoba okrauhlá, tři pídi zšíří a pěti pídi zvýší, a na

to dvou prstův, a ta míra aby byla knížetcím s jedné strany, a s druhé biskupovým znamením horkým železem znamenána. To se stalo právě roku toho, když jest k žádosti s. Štěpána krále uherského svatá koruna s nebe dána, kterauž posavad páni Uhří krále svého korunují. (A tomu již jest do léta tohoto 1617. pět set devadesáte pět let.)

Potomně pak léta 1268. za Přemysla Ottogara krále českého, opět míry zemské, obilné, váhy kramářské, též na stříbro a zlato, tolikéž míry sudu, pinet, žejdlíkův byly obnoveny a světleji nežli kdy prve vypsány jsau. A pro šlechtnost toho slavného pána, aby vidíno bylo, jakým dobrým aumyslem to učinil, tuto slovo od slova, co jest o něm poznamenáno, tolikéž i míry zemské od něho tehdáž nařízené položím, obilné pak a jiné vypustím, poněvadž ty k mé povinnosti nenáležejí (Háj. I. 247.)

Přemysl Ottogar král český, jsa muž dobrotivý a spravedlivý, maje velkau milost k království českému, smeyšlel o to a na to se s svými věrnými raddami radil, kterak by mohl to království rozšířiti za dnův života svého, také i upokojiti; raddy jeho to coby pán jich míti chtěl rozváživše, dali jemu odpověd skrze Bořislava Veselského z Hrádku, těmito slovy: „Slavný králi český a pane náš! Kmetové tvojí poručili jsau tobě pověditi, poněvadž chceš království své české rozšířiti: oni neznají, aby je mohl lépeji a snážeji rozšířiti než skrze zřízení a zachování v něm spravedlnosti a pokoje, i ustanovíš v něm některá práva, tak aby se v něm dala jednostejná chudému jako bohatému spravedlivost, a kdožbykoli tvého ustanovení nezachoval, aby byl přísné a těžce pokutován.“ I líbila se ta řeč králi, a tu hned rozkázal, aby ve všem království všechny míry i váhy byly změřeny a zváženy a jeho znamením ceychovány, a způsob toho měření aby byl takový.

Neyprve: Aby čtyry zrna ječmenná vedle sebe položena byla, a ta jich širokost aby slaula *prst*; čtyři prstové vedle sebe položení, ta širokost aby jmenována byla *dlaň*; deset prstův vedle sebe položených aby slaula *píď*; na tři pídi aby jmenován byl *loket pražský* neb český; *provazec zemský i lesní* každý aby vzdělí byl na dva a čtyřicet loket a dvě pěsti, aneb aby byl na dvě pěsti delší provazec. A k tomu aby byli zvláštní auředníci, kteříž by měřili, a aby měli přísahu na to obzvláštně vydanau. Také měřič zemský každý z nich aby měl provazec řetizkový, aby jeho rosau neb vlhkostí nemohlo ubyti ani suchem přibyti, a ten řetizek aby byl byl z mědi aneb z mosazi, aby nezravěl deštěm ani rosau.

A když se naměří pět provazců, to aby slaulo *jitro*, a jitro aby mělo v sobě dvě stě loket a deset loket, a tak aby

bylo v jitru šest set pídí a třidceti pídí. A když se naměří pět jiter, to aby slaulo *prut*, a v tom prutu bude pětmezítma provazců, a prut bude míti v sobě tisíc loket a padesáte loket, a tak v prutu bude tři tisíce pídí a půldruhého sta pídí. A když se naměří tři pruty, to slauti bude *čtvrť*, a bude v čtvrti patnácte jiter, a bude ve čtvrti sedmdesáte a pět provazců, a v čtvrti bude tři tisíce půldruhého sta loket, a tak bude ve čtvrti devět tisíc a půlpáta sta pídí. Když se naměří čtyry čtvrti, to slauti bude *lán*, a v lánu bude dvanáct prutů, a bude v lánu šedesáte jiter, a bude v lánu tři sta provazců, a bude v lánu dvanáct tisíc loket a šest set loket, a tak se dostane v lánu třidceti a sedm tisíc pídí a osm set pídí.

Záhon každý aby měl sedm *brazd* a druhý osm *brazd*, a tak v každé mírné roli aby bylo ve dvau záhoních patnáct *brazd*.

V lánu dobrém vorném královském ať jest dvanáct kop záhonů, v lánu kněžském vorném aby bylo jedenácte kop záhonů, v lánů panském neb zemanském svobodném ať jest deset kop záhonů, v lánu sedlském platném ať jest osm kop záhonů; a tak v královském lánu bude pět tisíc *brazd* a čtyry sta *brazd*, v kněžském lánu bude čtyry tisíce *brazd*, devět set a padesáte *brazd*, v zemanském lánu svobodném bude čtyry tisíce *brazd* a pět set *brazd*, v sedlském lánu podlauročním bude tři tisíce *brazd* a šest set *brazd*.

Poněvadž pak tí kteříž jsau mocnější, obyčej mají jiným dědiny rozdělujice, lepších a úrodnějších sobě zanechávati, z té příčiny, aby řídice silí pro odnože, aby volněji růsti mohly a hojnější užitek jim vydaly, tehdy na mdejší dědinu musí se hauště síti, a na neurodnau nejhaušť pro vyhynutí. A tak bude se síti na kněžských dědinách haušť než na královských, a na zemanských ještě haušť, a na sedlských nejhaušť, protože jest nejméně. A tak vyrovná se, aby na lán královský, kněžský, zemanský i sedlský jednostejně padlo, šedesát a čtyry strychy pšenice.

Počítajíc pak na hony, *hony* jest pět provazců zdělí, a bude v honech dvě stě a deset loket, a tak v honech bude šest set pídí a třidcet pídí; kolečko plužné také aby bylo mírné, tak aby se v honech šedesátekrát obrátilo. V *míli* aby bylo šedesáte honů, a tak bude v míli tři sta provazců, a bude v míli dvanáct tisíc loket a šest set loket; a tak v míli bude třidceti a sedm tisíc a osm set pídí.

Rybnikářský pak provazec též má býti na pražský tři pídni loket měřen, ale nemá býti vzdělí než na dvamezítma loket, a též po každém provazci, když se měří, aby bylo „naděl Bůh.“

**Kterého času staré míry proměněné, a ty jichž se není
užívá, nařizené jsau.**

Jakým pak způsobem a kterak dávno s užívání těchto měr sešlo, toho nikoliv s gruntem doptati sem se nemohl; nebo ve dskách zemských několikrát s pilností hledati sem dal, a nic vyhledati se nemohlo. Ale takové jest domnění i od osob přísežných, že za slavné paměti císaře Karla čtvrtého musili svrchu psané míry napravené býti, jako i strych viničný, kterýž také jest tehdáž od něho nařizen, o kterémž se nížeji poznamená (Hájek v listu 329.) A paměti toho se nacházejí, že ten slavný pán, mnohá dobrá chvalitebná nařízení v tomto království českém, k rozeznávání lidských spravedlností, mívaje a užívaje v radách svých onoho osvíceného muže a vtipu velmi ostrého i v právích zběhlého, Bartola řečeného, s jeho radau ustanovil, jakož i v předmluvě Práv Městských od pánův Pražanův toho dotknuto jest. A nepochybně že to všecko dskami zemskými poznamenáno bylo; nebo málo před tím, totiž za krále Jaua, pána otce téhož císaře Karla, dsky zemské obnovené byly pro zapisování do nich zvláštních zemských věcí, a od toho času nic toho se nenachází, aby ty míry od koho změněné byly, až když jest po smrti svaté paměti císaře Karla, v devadesáti čtyrech letech, též slavné paměti král Vladislav na království české korunován, za jehožto králování Zřízení Zemské jest obnoveno a vůbec vydáno, do kteréhož nařizený důchod měřiči zemskému jest položen, ale o měrách zemských žádné zmínky v něm učiněno není (Kalend. histor. list 300.)

A to opět tak trvalo až do šťastného dosednutí na království toto slavné paměti krále Ferdinanda, kdežto potomně v létu 1541. ve čtvrtek před svatým Duchem, v hodin 19 ten hrozný, nešťastný a žalostivý oheň z dopuštění Božího na Hrad Pražský přišel, tak že Hradčany s půl městem Malé Strany téměř do gruntu vyhořel, a jakž se paměti nacházejí, že se to všecko díiv čtyr hodin stalo; a tu ten přední a znamenitý klínot, dsky zemské, do kterýchž všelijaké potřeby všech stavův království tohoto se dotýkajících, též všelijaká obecní nařízení a paměti zemské se vepisují, a jakž nepochybně že i míry zemské v nich poznamenány byly, shořely, a tím ohněm k zkáze přišly, a potomně snad nepřipomínáním, a to tehdáž Jich Mstem. nejvyšším pánům auředníkům a saudeům zemským, od na onen čas nařizeného měřiče zemského, takové míry zemské do obnovených desk zemských zas vložené nebyly, tím způsobem, jakož páni stavové své věci sobě zas kladli.

A když po shoření desk zemských, slavné paměti císař Ferdinand, o to pilnau peči maje, aby Zřízení Zemské předešlé, kteréž v některých artikulích zdálo se býti sobě odporné, opět znova obnoveno bylo, jakož pak léta 1550. k vytištění přišlo, a v krátkých letech opět, zas synu svému nejmilejšímu, osvícenému knížeti a pánu, pánu Ferdinandovi arciknížeti Rakaušskému slavné paměti, obzvláštně poručiti ráčil, aby on na místě Jeho Msti. Císařské jakožto krále českého, s jistým počtem osob, s plnau mocí k tomu volených, na táž Práva a Zřízení Zemská ráčil zasednauti, je v jistý řád a dobrý způsob uvěsti; což se tak i stalo, ale tím se prodlilo, tak že teprva za dobré a svaté paměti císaře Maximiliána, léta 1564. táž Zřízení Zemská k vytištění přišla.

Kdežto tolikéž v tom obojím Zřízení Zemském žádné zmínky o měrách zemských učiněno není, než jednom o důchodu měřiče zemského, v tom ve všem způsobu, jakž za krále Vladislava do Zřízení Zemského položeno bylo, a tak v tom času v měrách ani důchodu nic méněno nebylo. A z toho ze všeho patrně souditi se může, že ještě před králem Vladislavem, totižto za slavné paměti císaře Karla, napravení svrchu psaných měř státi se muselo. Když pak po shoření starých desk zemských nebylo nic toho zas do nových desk poznamenáno, jakož se posavád najíti nemůže, zůstávalo to již jen v pamětech lidských, jak jsau jedni po druhých týchž měř od shoření desk až posavád užívali.

Jakož pak já v létu 1575. jsa toho času ve třinácti letech, k dobré paměti panu Mataušovi Ornysovi z Lindpergku, předešlému měřiči zemskému, sem se dostal, a tu několik let zůstávaje, témuž umění se cvičil, nýbrž jsa již v službě císařské v starosti a sešlosti jeho, až do smrti jemu v měření zemském napomocen sem byl, a to začasté od něho slýchal, že také týchž měř zemských nikde zapsaných uptati se nemohl, ale že jich tak užívá, jako předešlý měřič zemský, předek jeho. (Sněm 1609. list 32. a 35.)

Až potomně teprva léta 1609, na supplikování a připomínání mé, do sněmu obecního o lánu zemském, jako i o provazci zemském, co držeti má, krátce jest položeno. Čemuž někteří nemajíce sobě toho vysvětleno, nerozumějí, ale ujímají to tak, že co se jedním stem devadesáti dvauma provazci obtáhne, to že jest a slove lán. V čemž jest velký omyl (Sněm 1615. list 352.) A protož často psané míry zemské podle poslednějšího sněmovního Vašich Msti. na tom snešení a mně o tom milostivého poručení, poslušně se v tom zachovavše, tak jakž nejsvětleji býti mohlo, jak se jich užívalo a užívá, i kterak jim každý rozuměti má, tuto nížeji sem rozepsal.

O měrách zemských, kterýchž se po shoření desk zemských v království tomto posavád užívalo a užívá, a jak jim od každého rozumíno býti má.

Nejpřednější jak latinští tak i němečtí geometrové, jako i Gvalterius Rivius, píše o měrách, začátek berau od zrna ječného, prstu, šírokosti palce, čtyr prstů, dlaně, pídi, šlepěje, až přicházejí na loket, a z toho na jiné míry, jakož pak při měrách za Přemysla Ottogara českého nařízených tolikéž nětco toho, ano i v Právích Městských poznamenáno jest. Ale poněvadž lokte pražského již od starodávna se užívá, a toho jistá míra železná bedlivě udělána a jak na rathauze Starého Města Pražského, do kamenných veřejí, za dvěma železnými, když se do obecní světnice jde, rozuměti, brzo po tom ohni (Hájek v listu 360, léta 1399.), když za krále Václava rathauz Staroměstský byl shorel; tak i na Novém Městě Pražském, na rohu věže rathauzské, pod radní světnici na ulici, dobře upevněna a zazděna jest, tak že každý maje k tomu přístup volný, může tu sobě jistau míru téhož lokte Pražského k potřebě své vzíti. A z toho lokte jako z nějakého gruntu všecky jiné míry pocházejí, ten pak loket na mnohé díly větší a menší se dělí a podle potřeby děliti může, nebo když jest na dvadceť čtyry díly rozdělený, ten každý díl col slove, a toho rozliční kunstlerové a řemeslnici k měrám svým užívají.

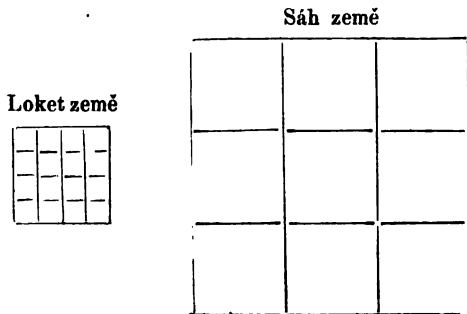
Ten týž pak *loket* pražský, k obecnému užívání jako i k zemským měrám, dělí se obyčejně na čtyry díly, a ty slovu čtvrti, a potomně čtvrt na poly, a bude půl čtvrti lokte. *Sáh*, co člověk prostřední postavy vysáhnauti může, ale tři loket zdělí, jest jistá míra jeho. *Látro* jest míra na dél, čtyř loket zdělí, také odtud vzatá, co člověk od země nad sebe rukau vysáhnauti může. *Prut* slové míra dvou láter, totižto osmi loket zdělí, a ten místy k obecnému vyměřování luk od sedláků na tenkém a subtylném bidelci se vyměřuje, a tím bidelcem se pak měří. *Sáh* pak a *látro*, jakožto kratší míry, nejspůsobněji mohou vyměřeny býti na rovném pravídku čtyřhranné vyhoblovaném, a to aby pravau délku buď sáhu anebo látra mělo. *Provozec zemský* jest zdělí padesáti dvou loket. *Provozec viničný*, podle veysady císaře Karla čtvrtého, osm prutů, to jest šedesáť čtyry lokty. A ti provázcové z dobrých šňůr se dělají, však musí se tak opatřiti, aby vlhkosti k sobě nepřijímaly, a tudy jich neubývalo.

A to jsou již míry neb nástrojové, kterýmižto to což zapotřebí jest, se vyměřuje, totiž sáhem na sáhy, provazcem na

provazce, loktem na lokty, látrem na látra, prutem na pruty, podobně jako mají nádobu, totižto strych spravedlivé míry, tím již všeliké obilí na strychy měřiti se může. Nebude-li pak kdo míti spravedlivého lokte, nebude sobě moci změřiti spravedlivého provazce a jiných nahoře položených měř. (Poněvadž ani loktové v království tomto jednostejní nejsau, v jednom kraji delší a jinde kratší se nacházejí, pročež položenau liní, zdělí *A* až k *B* čtvrt pravého lokte Pražského sem položil, poněvadž pro skrovnost knížky celý položen býti nemohl, tu vezma čtyrykrát na dél, bude míti loket Pražský spravedlivý, ten kdož jest žádostivý toho.)

Jest pak rozdíl dvojí v měření, a to takový, že některá věc nepotřebuje šířky aby se měřila, ale toliko samá délka, jako jest míle; ta když se měřiti má, na dél se měří, kolik provazců držeti má. Tolikéž kdyby jeden chtěl věděti samau délku, buď jak kde jest aneb býti má dlouhá hráz, též jak od jednoho místa k druhému, a k tomu podobné věci, to vše prostě loktem, sáhem, provazcem a kteraukoli nahoře položenau mírau měřiti se může. Jiné pak měření velmi rozdílné tohoto jest, když se délka a šířka měřiti má, jako jsau lesové, dědiny, luka a jiní všelijací gruntové, když kdo chce věděti, co ten který grunt hranicemi aneb mezníky vůkol obmezenými, vnitř v sobě drží, a to buď loket, sáhů, provazců, jiter anebo lánů.

A pro lepší vyrozumění tomu, když se má odměřiti jeden loket země, tēhdy položíe na zem loket, vyměřiti místo, aby bylo na všechny čtyry strany šířky i délky jednoho lokte, ten pak prostředek mezi těmi čtyrymi lokty odměřený, jeden loket země drží, a má v sobě šestnácte čtvrtí, jakž to v figurce položené, punkty poznamenáno jest. A pakli sáhem se měří, kterýž jest na dél 3 loket zdělí, když se tím způsobem na čtvero rozměří, i bude sáh země; a ten již bude míti v sobě devět loket, proto že po všech čtyrech stranách jest po třech loktech, jakž tuto pro očitě spatření, loket i sáh země jest vyreysován.

Tolikéž i o provazci zemským týmž způsobem rozumíno býti má; nebo ten jest na dél 52 loket, a roztáhna jej na dědině v kvadrát, totižto čtverhranně, aby každá strana na délku jednoho provazce, to jest 52 loket, měla, i bude jeden provazec odměřen, a ten má v sobě dva tisíce sedm set a čtyry lokty. A teprva takových již v kvadrát aneb v čtyry hrany uvedených provazců počítá se do zemského lánu 192 provazce, i bude v jednom lánu 192 provazce, což učiní pětkrát sto tisíc devatenácte tisíc jedno sto šedesáte osm loket, v půl lánu 96 provazců, totiž dvakrát sto padesáte a devět tisíc pět set osmdesáte čtyry lokty, ve čtvrti lánu čtyrydceti osm provazců, to jest jedenkrát sto tisíc dvaceti devět tisíc sedm set devadesáte dva lokty. Jitro, to drží tři provazce, a když se táhne na šíř jednoho provazce a na dél tři provazce, i bude v jitre osm tisíc jedno sto dvanáct loket; půl jitra drží půl-druhého provazce aneb čtyry tisíce padesáte šest loket. Čtvrt jitra jest tři čtvrti provazce, a má dva tisíce dvaceti osm loket, protože bude v lánu zemském šedesáte čtyry jitra.

Strych viničný, ten jest od slavné paměti císaře Karla čtvrtého, otce vlasti této, nařizen a do veysady na vinice Pražské dán, kteréž jest datum léta Božího tisícího třístého padesátého osmého, první pátek před masopustní neděli, veyslovně položen, totižto že má míti šestnácte prutův na dél a na šíř osm prutů, a prut osmi loket Pražských počítati se má. A tak vyměřic provazec osm prutů, to jest šedesáte čtyry lokty na dél, ztáhna jej na dél dvakrát a na šíř jednau, však tak, aby obědvě délky, též i šířky sobě rovné a jednostejné byly, i bude odměřen jeden strych vinice. A pakli týmž provazcem, totižto zdělí osmi prutů, změří se v čtyry hrany, aby byly sobě rovné, tak bude odměřeno půl strychu vinice. I bude v jednom strychu viničném jedno sto dvaceti osm prutů, což učiní 8192 lokte, v půl strychu šedesáte čtyry pruty, učiní čtyry tisíce devadesáte šest loket, ve čtvrti strychu třidceti dva pruty, učiní dva tisíce čtyrydceti osm loket.

Míle jest zdělí tři sta šedesáte pět provazců zemských, a tu k vyměřování míle žádné šířky potřeby není; ale od starodávna to se zachovávalo, když se trefilo míle vyměřovati, tehdy začalo se od brány města k tomu místu kamž míle měřena býti měla, měřiti, a to ne stezkami ale nejbližší svobodnau silnicí, lečby kdo chtěl věděti, za kolik míl lesův aneb gruntův svých má, nebo něco tomu podobného; tuby musila míle na šíř i na dél měřena býti.

Již pak z vrchu poznamenaných a světle vypsanych měr zemských bude moci jedenkaždý patrně porozuměti, v jaké dlauhosti neb velikosti která z nich jest, a co sáh, látro, prut, provazec zemský i viničný, též lán i míle drží. A z té

povědomosti bude se moci i snáze všudy po všem království českém v jednostejném způsobu týchž měr užívati. Ovšem geometra aneb měřič zemský, přísahau jak Jeho Msti. Císařské, tak všem čtyřem pánům stavům království tohoto zavázaný, majíce již tuto světlé a patrné rozepsání častopsaných měr zemských, i bude moci podle toho jakožto jistého pravidla, jsa k tomu dobře geometriae povědom, lesy, luka, dědiny a jiné všelijaké věci náležitě vyměřovati, zvlášť maje k tomu instrumenta geometrická způsobná, a to jak k vynalezení všelijakých oklikův, cípův, kautův (bez kterýchž řídicí lesové, luka neb dědiny se najdau, totiž aby v jedné dlauhosti, v jednostejným kvadratu neb širokosti ležely), tolikěž v přenášení zas toho všeho v zmenšené míře na papír, v té proporci jak to vše leží, což se již tak koliv vůkol se všemi cípy a okliky lesů neb jakého koliv gruntu obměřilo. Odkudž teprva na lány, provazce, pruty a jiné napřed jnenované míry, to což táž vyměřená věc drží, zčísti se musí, jinak což tak cipovatého jest, samým provazcem toho bez instrumentův spravedlivě vyměřiti nikoliv možné není, lečby v rovných stranách ta věc, kteráž se měřiti má, ležela a žeby toho na mále bylo; aneb kdyby provazcem rovné táhna, ve čtyry hrany každý provazec zvlášť měřiti chtěl, tak jakž hájní při prodaji lesův vyměřují. Ale nekaždý jest geometra a měřič, kdož maje šňuru aneb provazec v ruce, okolo lesů neb dědin s ním chodí.

A tak mimo nahoře rozepsané míry, žádných jiných měr při měření zemském se neužívalo, ač někteří dají sobě měřiti lesy a dědiny na provazec čtyrydceti dvau loket zdělí, a to pro vytažení lesův, dědin neb luk k prodaji a nemírného tudy zvevyšení statků; ale s jakým to nepatrným ubližením kupujícího jest, toho doleji při zlém užívání měr zemských dotknu, jako i toho, proč mezi svrchu vypsányimi zemskými měrami, kteříž jistau, patrnu, vše od lokte Prážského se začínající míru mají, neužívá se rozvrhování na leče, též vyčítání dědin na kopy, záhony a brázdy, co jich do lánu vjíti má, kdežto žádné dokonalé a jisté míry býti nemůže; avšak od mnohých vyšších i nižších stavů za věc jistau se drží.

Naposledy i toho se od starodávna při měření zemském ostříhalo, že nikdá zimního času, když mrazové byli aneb sněhové spadli, nic se neměřilo a neodhadovalo, jakož za tau příčinau za paměti mé, když jsme na místo přijeli kdež se odhadovati mělo, a v tom mraz aneb sníh připadl, tehdy spátkem jeti sme museli; než když se trefila zima teplá, že bylo kopno a měřiti se mohlo, tu se odhadové konali. Příčiny pak toho proč v zimě odhadovati se nemohlo, měli staří tyto dvě: jedno že při odhadích pán místo-komorník spolu s obeslanými a nej-

blížejšími přísedícími těch gruntů pány, dědiny, lesy, luka, a to což se odhadovati mělo, shlídlí, a podle hodnoty lesů, hájů, dědin šacovali, což se až posavád zachovává; za druhé že měřiči zemskému v rukavicích regule na instrumentu pro zimu spravovati, nad to maje přemražené ruce, do tabulek co poznamenávati možné není. Pakli sprchne sníh anebo déšť, tehdy i hned kompast zamokne a magnet přestane jíti, ovšem když v lesích vítr z větroví snih aneb déšť sráží, tehdy to na kompast, kterýž přikrytý býti nemůže, padne, a i tu do tabulek nic poznamenávati se nemůže, nebo i to což prve poznamenáno jest, déšť neb snih smaže. A to jsou ty překážky, proč v takové časy vyměřovati možné není, načež staří zvláštní pozor měli.

O zlém a škodném užívání měř zemských.

Když dvě věci jakékoli sobě odporne, totiž jedna pěkná a druhá šeredná, vedle sebe postavené jsou, tu se hned patrněji škaredá od pěkné rozeznati může. Pročež vypsavši napřed o jistých zemských měřích, kterýchž se v království tomto užívati má, proti tomu vidělo mi se za dobré, i ten nepěkný a škodlivý neřád ukázati, a to neyprve v tom, že mnozí v království tomto posavád zle měř zemských užívají, a to s velikým ubližením bližních svých. Předně ti, kteříž na svých gruntech k měření a prodaji lesův kratší provázce mimo zemské mají; nebo někteří z nich toliko dvadeceti osmi loket, jiní třidceti dvou, mnozí pak čtyřdceť dva lokte na dél provázce mají, ač poněkud i v tom vymluveni býti mohou, poněvadž od shoření desk zemských o jistých měřích, jakby jich každý užívati měl, nic toho ve deskách ani v sněmích poznamenáno a vůbec vydáno není. I spravují se v tom na větším díle, zvlášť kteříž čtyřdceť dvou loket zdělí provázce užívají, kronikau českau a těmi měrami za krále Ottagara vydanými, kteréž za pravé mají; ale jaká pod tím nepravost s ubližením lidským neužíváním jedno stejného provázce vězí, na to nepřichází a toho neznají. Což aby mohlo každému patrně ukázáno býti, dám toho příklad na provázci zemském, kterýž jest zdělí 52 lokty, proti provázci 42 lokty držícímu, když se kratším měří, o kolik tu loket z delšího provázce ujde, kdežto mnohý a zvlášť prostější, nad to pak sedlák řekne, že ujde toliko o deset loket; ale zle tomu rozumí, nebo provázec o těch 10 loket jest kratší, ale ne na tom záleží, než na tom, co ujde tu gruntů aneb lesů na něm kaupeného, když se ten provázec do kvadratu, totiž po všech čtyřech stranách po jednom provázci zavře, proti provázci zemskému, o těch deset loket delšímu; čehož k očitému toho spa-

tření, ukáže se dole vyreysovnanau figurkau, kdežto rozměren jest v zmenšené míře provazec zemský na všechny čtyry strany po padesáti dvau loktech, a ten každý kvadrátek malý drží na dyl deset loket, jakž cifry ukazují, kromě ty dva lokty po padesáti zbeyvající, při tom tence na dyl deset loket, na šíř dvau loket vyreysovany.

	10	20	30	40	50	2
10	500	600	700	800	900	
20	400	10	20	30	40	2
30	300	20				
40	200	30				
50	100	40				
2		2				

20 loket.

20 loket.

V tom pak provazci jest poznamenán druhý menší provazec, totiž čtyrydcíti dvau loket zdělí, dylka jeho ciframi po vrchu od desíti až do čtyrydcíti dvau, a po straně šířka dolů tolikéž čtyrydceti dva lokte; odkudž patrně vyčísti se může, oč jest ubylo na delším provázci, totižto o devět set a čtyrydceti loket, a to tak, nebo ten každý kvadrátek v delším i kratším provázci jest na dyl i na šíř po desíti loktech, i drží v sobě sto loket, a tak na samých těch kvadrátcích po stu loktech držících, jichž jest zbeyvajících nad provazcem kratším devět, a ty ciframi od jednoho sta až do devíti set poznamenané jsau, na nichž ubeyvá hned devět set loket, a na těch dvauch zbeyvajících loktech na dylce 20 loket a na šířce tolikéž 20 loket, což učiní všeho toho devět set a čtyrydceti loket.

Pakli kdo počtem zvěděti a tomu s gruntem vyrozuměti chce, to snadně sobě rozvrći může; nebo když počte, že provazec zemský 52 lokte zdělí a tolikéž zšíří má v sobě 2704 lokty, jakž nahoře při vypsání měř zemských oznámeno; ale provazec čtyrydceti dvau loktu na dyl i na šíř, drží toliko 1764 lokte,

což sejma z těch 2704 loket provazce zemského, zůstane 940 loket; a o to jest provazec zemský větší a proti tomu druhý menší, a tak hned víc nežli čtvrt provazce, totiž třetí díl, ujde na kratším provazci, co pak ještě na kratších provazcích, kde se jich užívá, ujiti nemá. A protože kdo na takovou míru jaké grunty kupuje, neuměje sobě toho rozvrhnouti (čehož příkladové jsau), sám sobě nevědomě škodí. A předkové dobře toho staročeského přísloví užívali: Prodej, dej zač dej, jen spravedlivou míru měj!

Že pak při měření zemském vyčítání záhonův, co jich do lánů vejde, toho se nyní neužívá, jakož pak i nálezové Jich Msti. na to jsau se stali, kdož tak komu co na lány prodal a nětco se nedostávalo, že ne vyčítáním, ale vyměřením měřice zemského to vyhledáno býti musilo. Proč pak takové nařízení od slavné paměti krále Ottagara jest opuštěno, snadně tomu rozuměti se může, nebo ačkoliv jest v něm obmezeno, aby jeden záhon měl sedm brázd a druhý osm, a hony pět provazců zděli, ale v tom nikoli rovná míra najíti se nemůže, nebo musili by i radlice k dělání rovných záhonů k jedné míře, aby brázda jedna větší mimo druhau nebyla, dělány býti; záhonův tak jednostejných nikdež se nenajde, ale v dosti blízkce někteří záhonové čtyř-brázdni, pěti-, sedmi-, osmi- až i dvanácti-brázdni se nacházejí. Nadto hony sobě rovné býti nemohau, neb tak se dělati musejí, jak někdy příčiny cestami, roklemi, pahrbky a jinými případnostmi sedláku dýlka k vorání se dopauští; nebo nevšudy roviny jsau k vyhnání mírných honů, a budau-li o čtvrt honů méně neb víc, delší neb kratší, nežli svrchu dotčená míra ukazuje, předce se počítá za hony, byť bylo pěti čtvrti honu anebo tři čtvrti honu, a tak nic jistého tu býti nemůže. Ale měřením se vyhledá v jistotě, buď že jsau hony dlahé, krátké, široké neb auzké, co provazcův drží a z toho i lánů. Co jsau pak toho starí předkové za příčinu měli, že do lánů královského dvanáct kop záhonů, do panského neb zemanského deset kop záhonů a do sedlského toliko osm kop záhonů, a po- tom aby se vyrovnaly setím lány, kdyžby sedlák na svůj nej- hauštěji sil, máje nejmíň roli, tomu se rozuměti nemůže. Nyní v měření zemském toho se nic neostříhá, ale lán, jak královský, panský tak i selský jednostejný jest, sto devadesáte dva pro- vazce zemské v sobě držící, v čemž jak bohatý tak i chudý jednostejnau spravedlnost má. Týmž způsobem mnozí tu otázku mají, chtějíce věděti, aby měřič zemský jim oznámil, co drží jedna leč provazců, když jest v obtažení tolik a tolik zvířecích tenat aneb kolika zvířecími tenaty má obtažena býti pravá leč, jakoby to tolikéž nějaká jistá míra byla, a ona není; a to z té příčiny, že leč řídko se třetí tak rovná, aby byla právě

čtyrhraná a nebo jednostejně dlouhá a široká, což kdyby bylo, snadno by se rozvrhnouti a co drží, pověditi mohlo. A k obtažení takových lečí, šířku i dílku rovnau majících, nejméně tenat se potřebuje, a bude v ní nejvíceji lesův. Jest také leč jedna, menší nežli druhá a nemá žádné jisté míry, jakby veliká býti měla; nebo leč ta se dělá podle příčin, jak kde býti může a jaké položení lesové aneb háje mají, někde okrauhle, dlouze, cípovate a auzce, a do takové k zavření jí mnoho tenat potřebovati se musí. A to zavření lesů málo v sobě míti bude, jakž nížeji při neumělém a zlém měření ukáží, pročťž tolikéž na leče žádné jisté míry zemské ani jistého kupování lesův není, leč by kdo toho dobře povědom byl, což by kaupiti chtěl.

Co se pak viničného strychů a provazce k vyměřování jeho dotýče, v tom jest veliký nedostatek a omyl, jakým pak koliv způsobem a nedopatřením do Práv Městských položený; nebo pod literau K. 39. takto napsáno stojí: *Strych kdožby na vinici, na poli neb v lese změřiti chtěl, vezmi provazec sedmdesáti dvou loktův zdýlí, a ten roztáhni po dvakrát na dyl, což učiní 144 lokty, a na šíř roztáhni aneb polož toliko jeden provazec, a tak budeš míti změřený strych.* Tím způsobem byloby v jednom strychu deset tisíc tři sta šedesáte osm loket, v půl strychu pět tisíc jedno sto osmdesáte čtyry lokte, v jedné čtvrti dva tisíce pět set dva lokty. A to velice proti viničnému strychu a míře jeho, od slavné paměti císaře Karla nařízenému čelí, nebo strych císaře Karla má býti vyměřen provazcem zdýlí šedesáti čtyr loktů, stáhna jej na dyl dvakrát, na šíř jednau, tak jakž o tom napřed šířeji poznamenáno jest; a ten má v sobě jedno sto dvacetí osm prutův, což učiní osm tisíc jedno sto devadesáte dva lokty; v půl strychu šedesáte čtyry pruty, učiní čtyry tisíce devadesáte šest loket; v jedné čtvrti třidceti dva pruty, což učiní dva tisíce čtyrydceti osm loket. A tak strych viničný v Právích Městských položen jest větší nežli od císaře Karla vyměřený o dva tisíce jedno sto sedmdesáte šest loket, to jest: třidceti čtyry pruty, i ušlo by tím způsobem na jednom strychu císařském hned o jednu čtvrt viničného strychu a jedno sto dvacetí a osm loket; tak by na čtyrech stryších ušel vždycky jeden strych a osm prutů. V čemž opět veliké nesrovnání jest, nebo pokudžby které vinice podlé té míry v Právích Městských položené, buď předešlé neb nyní měrené byly, veliká nerovnost, i se škodau, jak J. M. C. tak i těm, kteří jaké platy z viničných strychův berau, býti by musila, zvláště bylo-liby toho na mnoze. A jakož pak i od nejedněch se nařiká, že majíc vinici pod jeden neb dva strychy, tak mnoho z ní pergkrechtu neb platu dává, jako ten, kterýž

má dvakrát větší kus, pročez také i toho slova se od mnohých užívá: Já mám tolik a tolik strychů staré míry držící, ještě ne dvojnásobkem sobě odporným, ale jednau mírau jednostejně každému strych viničný vyměřován býti má.

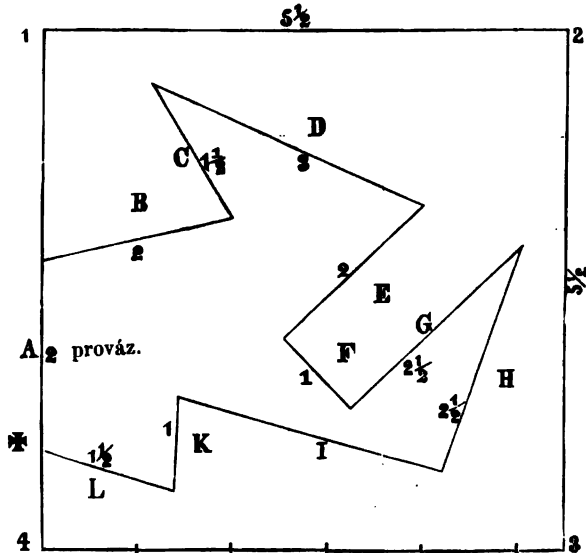
Naposledy i to jest mrzutau a velmi škodnau věcí, což každému k veystraze znáti náleží, totižto neumělé vyměřování lesův, dědin, luk a těch podobných věcí, v čemž někteří dadi se potřebovati, žádné geometrii prve se neučivše a ji dokonce nerozumějíc, kteříž mnohé z stavů vyšších, berauce za to peníze, k škodám přivozují. Jejichžto měření jest takové, že lesy aneb dědiny, nechť jsau jakkoli cipovaté, bezevšeho instrumentu geometrického, kterýmž se všelijaké zatočení, cípy, okliky vyhledati musí, samým provázcem změřiti chtějí; pročez vůkol les aneb dědinu sem tam cipovatau provázcem obtáhnau, až tak podobně jako leč tenaty vůkol zavrau, a jak mnoho vůkol provazců odměří a sečtau, potomně to na čtvero rozdělí; jako ku příkladu: Kdyby les vůkol jedním stem provazcův zavřín byl, tehdy na každau stranu dvadcti pět provazců položí, a tak dvadcti pět skrze dvadcti pět multiplikuje, což učiní šest set dvadcti pět provazců; i musilo by toho lesu neb dědiny tak mnoho býti; ale v tom jest veliký omyl, nebo cípy, kauty a okliky mnoho provazcův vynesau, jakž jsem napřed o lečech oznámil, ale vnitř dosti málo gruntů aneb lesů držeti bude.

Čemuž aby se lépe vyrozuměti mohlo, k očitému spatření toho figurku tuto, kterážto toliko oklik má a nic cipovatá není, ale rovné strany leží, sem vyreysoval, a ten les jest šestihranný po hořejší straně (patříc na figurku k pravé ruce) na délku šest provazců, a odtud po druhé straně dolu tři provazce, zas po spodu po třetí straně zpátkem do cípu tolikéž tři provazce, po čtvrté straně opět z cípu na roh dolů tři provazce, po páté straně dolu k levé ruce také tři provazce, po šesté straně přímo zhůru, odkudž se začátek stal, šest provazcův, kdežto jest ten kus zavřín, jakž ciframi po všech stranách poznamenáno stojí. A tak vůkol jest všeho dvadcti a čtyry provazce. A rozdělíc to na čtvero, dostane se na každau stranu kvadrátu šest provazců, a ten každý kvadrát bylby tak veliký, jakž litery *E. F. G. B.* ukazují, a multiplikujić vedle jejich způsobu šest skrze šest, totiž šestkrát šest, učiní třidcti šest provazců.

A to by ten kus lesů tak vůkol obměřený držeti musil, ale nedrží, nežli dvadcti sedm provazců, jakž se to z též figurky a provazců v kvadrátky uvedených snadno vyčísti může. I chybuje hned o devět provazců, totižto o čtvrtý díl toho lesu; nebo ten cíp, kterýž do vnitř jde, litera *A*, ujal tři provazce na díl, žeby byl dosáhl na roh *H*, jako i druhý tři provazce z cípu

	1	2	3	4	5	6	
<i>F</i>							<i>G</i>
6							1
5							2
4							3
			†				
3				<i>A</i> 3	2	1	
				1			
2				2	<i>D</i>		
1				3			
<i>E</i>	3	2	1				<i>B H</i>
							<i>C</i>

od *A* také by byl dostal k literě *C*, a tu by byl zavřený ten kvadrat, kterýž by od nich tím počtem nalezen byl, a držel by třidceti šest provazců, ale musil by tu také, kde jest litera *D*, les býti, an jeho není. A to jest na nejprostějším kausku tak veliká chyba takového zlého a neumělého měření, což snadné na této první a málo níže i druhé figuře zprůbovati se může, a to tak: Když se od poznamenaného † z cípu litera *A*. k pravé ruce po spodu, potom po straně nahoru, a tak vůkol a vůkol, až zase k tomu † do cípu obtáhne, a potud se nitka uřeže, kterauž na čtvero složic, i bude z toho jedna strana držící 6 provazců, a čtyry strany tak dlouho do kvadrátu uvedauc, i bude právě tak veliký kvadrat, jakž literami *E. F. G. B.* poznamenáno, a tu se spatří, že ten kvadrat víc v sobě obsahuje nežli lesu, tak jakž již nahoře o tom povědíno. Co pak, kde se mnoho cípů a oklíků trefí, čehož v lesích, dědinách i lukách dosti jest, jakž tuto opět níže položená druhá figurka tolikéž v svém zavření ukáže? Kteréžto položení tak cipovaté vůkol jedenáct stran má, a ty jsau jedenáct literami od *A* až do litery *L* poznamenány; první strana totiž od litery *A* začna, má 2 provázce, druhá tolikéž 2, třetí půldruhého, čtvrtá 3, pátá 2, šestá 1, sedmá půldruhého, osma půldruhého, devátá 3, desátá 1, jedenáctá půldruhého provázce. Čehož všeho učini

22 provazců, a rozdělíc to nápřed ukázaným způsobem na čtvero, bude mít čtvrtý díl půlšesta provazce, a udělajíc z toho kvadrát, i bude tak veliký, jakž opět okolo též figurky ciframi 1. 2. 3. 4. položen jest; a tak jakž ten kvadrát ukazuje, mělo by toho lesu býti 30 a čtvrt provazce, ale kde jeho není, to mezi tím kvadrátem a vyreysování téhož lesu v jeho oklicích, co prázdného zůstává, patrně se vidí; nebo ten les drží toliko půlcedenácta provazce, a co prázdného mezi tím lesem a kvadrátem zůstává, drží 19 a tři čtvrti provazců, a o tak mnoho již jest tomu lesu přičteno, totiž téměř dvakrát víc nežli sám v sobě drží. Což opět jakž nahoře oznámeno, může se nitkau začna od křížku okolo cipů téhož lesu obtáhnauti, a ten kvadrát jak veliký přijde i co prázdného zůstane, sprůbovati.

A tak tím způsobem někteří jakž nápřed oznámeno, neumějí měřičové s velikau lidskau škodau, když se jim toho věří, své měření vykonávají. Jiní pak chtěje toho mistrovštěji dovésti a tém jenž měří, jak jim to těžce přichází, větší zřetel ukázati, protože okliky sobě vyznamenávají, je sem i tam rozpočítají a rozměrují; ale jest v nich tak mnoho umění jako v prvních, když pravého gruntu geometriae nemají a instrumentem geometrickým všech okliků, kautů, cipů, jak který z nich k které straně se točí neb obrací, toho nevyhledají, pročez zvědět nemohau, v kterých místech jest les auzký anebo široký, o čemž nápřed dotčeno jest, bez čehož žádných gruntův vyměření možné není.

EX

Pauli Stranskii opere „Respublica Bojema”

caput XI—XVI.

CAPUT XI.

De Ordinibus Regni Bojemiae.

I. Modus aliquis certus ratioque in hominum omni consociatione potest manifesto observari, qua vir viro praestare, par vel impar esse cognoscatur. Hic virtute, hic generis splendore, hic opum magnitudine, hic loci, in quo collocatur, eminentia, alteri antecellit. Inoleverunt ex his fere principiis certi in politia quoque ac omnis generis rerumpublicarum statu, honoris dignitatisque gradus, conditio, discrimen, quo populi universitas sub magistratus summi imperio certos in ordines ac veluti classes distincta et ab ultima vulgi promiscui turba secreta habetur. Sic et in Bojemia nostra fecit inter homines incolas jam olim gradus certos provida antiquitas, et rudi vulgo ad servilia abjecto, populum naturae melioris ad constituendum reipublicae corpus delegit, eumque perinde ac in rebuspublicis caeteris status in regno nuncupavit. Voluit autem Status illos suos, alios quoque ab aliis esse discretos; ut videlicet alii in templis dignitatis locum caperent, alii in curiis, illi ut procurarent religionis, hi vero hujus, ut ajunt, saeculi negotia, et ut nec illi civilia attingerent, nec hi rebus se sacris immiscerent. Sicut ipsa re, ita et significatione diversi erant: *Rádové et Starové.*

II. Unde duplex in Bojemia Status proprie fuit semper, Ecclesiasticus nempe et Politicus. Ecclesiasticus sive sacer constat ex sacerdotibus, in quibus sunt archiepiscopus, ejusque, quem vocant, suffraganeus et officialis, capitulares Arcis Pragensis, coenobiorum abbates, praepositi, priores, et si qui sunt

alii, inter eos qui Romanae Sedis disciplina reguntur, quique sub una cognominantur. Itemque administrator cum presbyterio omni suo, archi-decani Cutno-Montanus et Hradecensis, urbi-umque in regno populosiorum decani, inter eos qui Evangelicae disciplinae instituta sequuntur, quique sub utraque dicuntur. Omnes illi more prisco a Rege, regnique Senatu ac primoribus partis suae non tantum nominantur, sed etiam confirmantur ac suis functionibus praeficiuntur, omnes Regi Senatuique obtemperant, omnes a consiliis subselliisque politicis penitus arcentur. Nulla Hagecus, nulla caeteri, qui contrarium vel opinati sunt olim vel opinantur hodie, documenta, quibus opinionem suam de praelatorum inter Ordines politicos loco, rerum peritis approbent, idonea produxisse cernuntur. Leguntur quidem adhibiti nonnunquam fuisse obeundis publicis regni legationibus ex antistitibus disertiores viri, sed stirps, ut plurimum, seu generis splendor, non dignitas (quae alioquin, ex nonnullorum sententia, neque ordinem neque praestantiam ipsorum naturalem minuit), locum iis hunc conciliabat. Aderant tanquam legatorum referendarii, et ὑπὸ δεσποδαιμονίας τινος (praesertim ubi negotium de privilegiis, regnique statu communi fuit, quae defendi, conservari, augerique ecclesiasticorum aequae ac politicorum interfuit), non tanquam universitatis politicae membra. Circa Regem frequentes quoque esse consueverunt, sed ut de pietatis exercitio monitores, non ut politici proceres. Vocabatur praeterea in Senatum quandoque archiepiscopus, et cancellarius regni creabatur praepositus Wysshradensis, sed nec semper, nec necessario. Ille ob muneris reverentiam et in iis saltem rebus, quae tam sacras res quam profanas concernebant; hic ex privilegio, quod jam olim exspiravit, neque adversus vetustissimum gentis morem legis vim habere diu potuit. Et sane quia in sacris plus quam fatis quod agat, habet sacerdos, et ex homine natura politico factus consecratione est homo theologus, aequissima Bojemi veteres ducti ratione, a profanis illum studiis ac cogitationibus remotum esse, statusque gradum nonnisi propter aram tenere voluerunt.

III. Politicus autem seu sacris solutus Status, vocatus inter Bojemos Ordo, et vetustissimo, nec Georgii regis aevo demum introducto more triplex est: Baronum, Equitum, Civitatum ¹⁾. Permagna est horum Ordinum in regno libertas. Etenim quamvis Regem agnoscunt dominum supremum, eique et fidem omnem et obedientiam honoremque debent, ideoque singuli eo perquam multis gradibus sunt inferiores: universi tamen propterea quod rempublicam repraesentant, plerisque in rebus majestatem quodam-

¹⁾ Jus Provinc. art. 9.

modo cum eo habent communem, ejusque potestatem ac splendorem adaequant. Bona ipsorum tota Bojemia pleraque omnia hereditaria sunt seu allodialia, perpauca feudalia. Possidet quisque, quod habet, cum minore et majore, quam capitis vocant, jurisdictione; venandi etiam aucupandique ac piscandi in suo habet potestatem liberam, nullis nisi in quas comitiis frequentibus fuit consensum, exactionibus novis aut vectigalibus a principibus gravatur. A privatis hisce rebus ad publica quoque regni negotia late porrigitur Ordinum libertatis magnitudo, in quorum procuratione ex veteri instituto (id quod jam ante ¹⁾ recensuimus) aliquot jurium majestatis, validam habent cum principe participationem; in justitiae administratione, praemiorumque et poenarum distributione amplissima est illorum auctoritas, quae loco suo clarius explicabitur ²⁾. Nemo extra regni fines natus, vel in Ordine quoquam censi vel agri gleban jure domini habere vel gerere se pro regnicola potest, priusquam, nobilis a nobilitate conventu frequenti ³⁾, civis a sedente pro tribunali magistratu loci civico, ea de re assensum impetrarit, et priusquam, data de colenda tuendaque coronati Bojemorum regis tanquam domini sui unici et magistratus supremi majestate regia, deque servandis Ordinis legibus et liberis in lingua Bojemica instituendis, fide ingenua, Ordini, quem gesturus est, adscriptus publice ac consociatus fuerit. Duces, marchionesque Bojemia nullos habet, comites perpaucos. Si quis dux vel marchio vel comes inter regnicolas cooptari atque agrum intra regni fines habere cupiat, Baronis loci eminentiaque contentum esse oportet; decus altius ambire per leges non potest. Veteri autem instituto, nemo in Baronum Ordinem, qui non ab abavis equitibus, nemo in Equestrium, qui non a proavis, integrae famae hominibus, procreatione legitima descendat, majoribusque exceptione documentis demonstrare rem queat, admitti cooptative solet.

IV. Distinguendis porro isthoc modo Ordinibus occasionem veteribus objecit posita ob oculos reipublicae necessitas. Apparebat siquidem eam neutiquam duraturam diu vel salvam futuram nec principem oneri muneris sui ferendo solum fore parem, nisi legum et liberatis custodes tum togatos tum armatos, mercaturaeque et commerciorum ac opificiorum curatores domi haberet. Juris ergo patrii legumque interpretationi, libertatis ac privilegiorum custodiae et capiendis de reipublicae consiliis (siquidem peregrini omnes a tractandis rebus Bojemicis, lege prisca, moreque semper accurate servato, prorsus repelluntur)

¹⁾ Cap. V., §. 10 et 11. ²⁾ Cap. XVI, §. 4, 5, 6. ³⁾ Comit. ann. 1610, 1615.

Barones sunt tanquam patriae patres praefecti; militiae vero equestris studiis, armorum tractationi, finibus defendendis, hostibus a limite arcendis, pacisque publicae turbatoribus et acceptae a majoribus libertatis legumque violatoribus ferro coercendis, Equites destinati ¹⁾; vitae denique commode agendaedi mediis comparandis, commercii quaestuosis, negotiationibusque quibusvis curandis ac opificiis discendis Cives instituti. Ea propter habitantibus sparsim in arcibus, castellis, villis, ager Bojemus Baronibus primum, et postea Equitibus quoque a Nezamyslo principe proportione geometrica fuit distributus et manuum mortuarum sive colonorum glebae adscriptorum certus numerus datus, ut abducti a sollicitis in quaerenda re familiari occupationibus, cum famulitium operis praestandis necessarium, tum ordinarios, qui vitae luculenter tuendae affatim essent, redditus ac proventus inde habere, et pro vocatione quisque sua, reipublicae principisque sui commodis invigilare toti possent. Civibus vero, utcunque occulta et quasi insita apud nobilitatem invidia despiciatque flagrantibus, tamen ut membro Communitatis regni Bojemi insigniori ²⁾, ac quod firmum tuendae principum dignitatis fulcrum semper est habitum, et in quo jam olim primas solent tenere permulti, qui virtute et impensoribus in Regem atque Rempublicam studiis, splendorem sibi equestri loco non multo inferiorum compararunt, generique suo ac posteritati omni, ex Regum munificentia *επισημα* sive familiae insignia peculiaria promeruerunt, et qui legibus nostris ³⁾ *panoše* dici jubentur, loca condendis urbibus opportuna sunt assignata, immunitatibusque praerogativis et exemptionibus permultis ornata, in quibus, adversus vim externam communitatis tuti, larem figere, augendae commercii quaestutue honesto rei familiari operam dare, opificia manuarum et lucrosas operosasque cujusvis generis artes exercere, principi denique ex quaestu suo canonem annum in fiscum pendere possent atque jus haberent. Feliciter cessit, utilisque reipublicae magnopere olim fuit Nezamyslaea haec ordinatio. Etenim tam cives ordoque equester, quam proceres officium solerter faciebant, principem colebant, patriam ornabant, colonos quisque suos amabant, ministeria ab iis, operas, praestationesque caeteras, nonnisi moderatas exigentes. Quae tamen ne gratuita prorsus essent vel manu invita praestarentur, agelli, ex quo ipsi etiam coloni rem pro se familiarem possent comparare, portiunculam cuique de suo assignabant. Lene igitur tum ac perquam moderatum erat sicut principis in nobilitatem, ita nobilitatis in agreste vulgus imperium. Quod vero proceres equestresque hujus aevi

¹⁾ Hagec. sub ann. 678, 720, 752. ²⁾ Wladisl. Reg. Decis. ann. 1502, §. 1. ³⁾ Jus seu Constit. regni, A. 15.

plerique, colonos suos, erepta iis penitus omni querelae facultate, acerbissimo dominatu asperrime ac impotenter divexare, immodicis praestationibus exorbitanter gravare, inhumanusque non raro quam jumenta tractare nihil pensi habent: id hercle! et a Nezamysli mente et a more prisco et ab humanitate omni alienissimum, barbarum, publice pernitosum ac propterea legibus coercendum et ad moderationem benigniorem reducendum merito est. Sic quia τὸ καπηλεύειν, cauponatione vivere, lucro quaestuique inhiare, sicut recepto apud vicinas gentes more legibusque, nobilitati interdictum ¹⁾, ita viris generis splendore antecellentibus indecorum et illiberale esse videbatur: ideo non modo magnates, verum et nobilitas omnis ab id genus studiis prorsus est remota, ac institoria quaecunque civibus solis relicta. Ex agri quidem hortorumque cultura rei familiaris accessiones facere, Ordini nulli lege est interdictum; sed praeterquam quod nobilitatis ager *zpuρνý*, civium vero (loquor de personis, non de communitatibus) *šosný* fere est, indecorum ac infra Ordinis naturam existimatur, si ex nobilitate quis rusticis id genus in cultura ista necessariis operis se defatiget ipse. Oculis quisque eam in curam vigilans, vernis suis vel colonis ac meritoriis opus hoc imperat. Sic apud veteres, hortos sevisse Cyrus ²⁾, sic Attalus Hieronque ³⁾, sic Romanorum nobilissimus quisque ⁴⁾ agros exercuisse leguntur.

V. Ordinum ista distinctio leges quoque gentis diversas jam olim peperit. De Regis assensu suas sibi rogavit ac fixit leges et jura Nobilitas, suas Civitates ⁵⁾; regunturque hactenus, ut hae suis, ita illa quoque suis, et est utrisque liberum, pro re nata, Regeque conscio, de voluntate ac consensu publico, legibus, quod opus videatur, vel addere vel detrudere ⁶⁾. Abhorruit videlicet gens haec semper a jure in Germania usitato, nec ei se unquam voluit submittere ⁷⁾. Jus quod Nobilitati est scriptum, Terrestre verius quam Provinciale, quod civibus, Municipale, *Práva Zemská*, *Práva Městská*, vocatur. Ob juris diversitatem istam, suum habet forum Nobilitas, suum Civitates. Quam late autem cum provincialis tum municipalis codicis vis sese extendat, et quibus in causis, sicut civitates provinciali, ita nobilitas municipali jure alligetur (altercatum enim hac quoque de re perniciose diuque olim fuit) pactis Swato-Wacslavianis (*ann. 1517*) diserte est cautum. Interea vero Ordo quisque inter se suis etiam tenetur institutis. Quem Barones inter se, quem Equites, tam Ordini quisque suo toti, quam singulorum,

¹⁾ Cod. Lib. 4, tit. 63, l. 3. ²⁾ Xenoph. in Oecon. ³⁾ Varro l. de re rustica, cap. 1. ⁴⁾ Cicero in Cat. Maj. ⁵⁾ M. Daniel. Calend. ad V. Octob. ⁶⁾ Jus Provinc. Z. 4 et Jus Municip. T. 13. ⁷⁾ Comit. ann. 1557.

vel generis vetustati vel munerum dignitati vel denique aetati honorem, cum publicis tum privatis in congressibus, debeant servare, tabulis regni publicis. Barones sub Wladislao II. et Ferdinando I. (*ann. 1501, 1502, 1542*), Equites sub Rudolpho II. quamvis obnixè contradicentibus nobilitatis ἐπισημοῖς, per Imperatores vel Reges ornatis, Ordinis civici potioribus (*ann. 1609, 1610*) ex temporis longiusculi observantia definiaverunt. Civitates similiter et civitatem, quibus volunt, hominibus liberis dant pro arbitrio, et ab iis, quos post exactam de natalibus legitimis inquisitionem, in suum adsciscunt ordinem, stipulantur manu conserta coronato Bojemorum regi, patriisque legibus subjectiorem, magistratui urbico et senioribus reverentiam, in rei familiaris procuratione opificiove justitiam, civitati toti in techna, si quam uspiam cudi cognoverint, patefacienda vigilantiam, fidem omnem et pro virili curam solertem, aliquot vero in locis etiam in religionis professione consensionem. Civis autem plus quam unius civitatis nemo esse potest ¹⁾. Si quis civitatis se suae jure abdicare, nomenque porro alibi inter cives profiteri velit: non prius istic auditur nec prius in civitatem cooptatur, quam vitae honeste innocenterque inter civitatis prioris socios transactae testimonium idoneum, coram loci magistratu produxerit, fidemque de observanda loci disciplina pariter ut caeteri obstrinxerit. Neque temere est, quod diximus generis vetustati peculiarem inter Equites perinde ac inter Barones servari honorem. Voluerunt enim majores etiam ea in causa aliorum ab aliis haberi rationem. Sunt videlicet in nobilitate Bojemica cum Baronum, cum Equestrium familiae quaedam, quae ortus sui Ordinisque decus non ita pridem, quaedam quae ante hominum memoriam omnem, quaedam quae ante, quaedam quae post datos Bojemis reges, quaedam quae ante, quaedam quae post plantatam religionem christianam, in patria ex rebus praeclare gestis acceperunt; sunt quaedam, quae generis clarissimi splendorem cum primis gentis conditoribus in hanc oram attulerunt. Et quamvis fatorum invidentia stirpis splendidissimae complures vel nostra memoria defecerint, penitusque sint extinctae: non paucae tamen adhuc utroque in ordine sunt reliquae, quae patriae gentique meae permagno sunt ornamento, quarum tametsi velle omnium nominatim meminisse, captum superat nostrum, nihilominus, si sicco propterea pede, quas tenemus, praeterire vellemus, non arbitramur nos declinaturos permultorum hominum non iniquorum reprehensionem. Sua igitur familiae cuique salva splendoris praerogativa, usitato literarum ordine et nomenclatura vernacula (licet ea, lingua alia quam Bojemica dedignetur

¹⁾ Cicero pro C. acin. et pro Balb.

commode scribi) ad latini sermonis formulas utcunque inflexa, recensebimus, quoad fieri poterit, primum Magnatum seu Baronum genera, postea Equestrium quoque progenies pervulgatiores investigabimus. (Sequitur enumeratio familiarum.)

VII. Equestrium vero familiarum perquam multae, et plures quam quis fortasse credat, sunt stirpes, quas quia omnes neque exacte scire, neque quas scimus, absque lectoris taedio percensere possumus, aliquas saltem, quas casus potius quam accuratio suggeret, commemorabimus. (Sequitur enumeratio familiarum.)

VIII. Nec minus civitates inter se quoque sua habent instituta Ordinis peculiaria, consuetudines unaquaeque suas singulares ac privilegia, suas aliae prae aliis praerogativas. Praga, caput regni, Vetus nempe et Nova, anteit urbibus caeteris absque controversia, olim etiam Equitibus anteibat. Cutna ei dignitate est proxima, hinc Hradecium Reginae, Plzna, Zatecium, Budiegovicium, post easque tres et triginta reliquae, in provincia quaeque sua a nobis jam ante ¹⁾ memoratae. Videntur autem et hae, quia aliae aliis vel vetustiores sunt vel splendiores vel populosiores, de loci praerogativa inter se nonnunquam contendere.

Praeter tres Ordines hosce liberos, habet Bojemia quosdam Ordini nulli adscriptos colonos praediorum liberos sive scultetos, plus minus trecentos et quadraginta, qui *Svobodníci*, *Dědinníci*, *Nápravnickí*, vulgo vocantur ²⁾). Praedia illorum haereditaria quoque sunt et permultis, inter se tamen variantibus atque aliud prae alio amplioribus immunitatibus ornata.

Tributa nulla, nisi quae pro praediorum adaeratione veteri majorum more ipsis comitiorum decreto solent imponi, tenentur pendere. Onus unicum est, quod cum coenobiorum glebae adscriptiis subire habent necesse, quod nempe bello in regno excitato, subvehendis aeneis tormentis, globis, pulveri nitrato et caetero id genus instrumento, equos operasque praestant ³⁾). Forum ipsorum est regni Dicasterium supremum et *Δικαστήριον* atque vindex in plerisque Procurator regius. Erant ii quondam multo, quam nunc, plures, sed a potentioribus ex nobilitate jam pridem, actibus inique compositis sensim, sunt oppressi.

Verum de introducta a majoribus populi nostri in Status distinctione, deque politicorum Ordinis cujusvis institutis diversis, haec sunt, quae lector tibi explicanda habuimus.

¹⁾ Cap. II. ²⁾ Jus Provinc. E. 12. Ordinatio Reg. Rudol. II. 1585.
³⁾ Comit. ann. 1596, 1598.

CAPUT XII.

De Bojemorum legibus.

I. Legimus tum in sacra, tum in profana veterum historia, sapientes priscos qui respublicas celebriores primi vel fundarunt vel formarunt, in re nulla solertius elaborasse, quam ut omnem sub idem coelum et in unius certi quasi corporis compagem coeuntium hominum ac civium suorum turbam, in societatem, quoad fieri posset, beatam ¹⁾ et longum duraturam traducerent, attemperatisque ad ejus geniun bonis ac aequis legibus, inter se quam arctissime devincirent. Scimus id egisse apud Hebraeos Moysen, Minoa apud Cretenses, apud Graecos Solonem Lycurgumque, apud Romanos Numam, et qui post illos surgebant, viros prope divinos plures. Nec ulla fuit aut est celebris hominum societas, quae vel, nomadum instar, leges nullas habeat, vel quas habet, non magno cuiquam et cum deis quasi consiliorum communionem tenenti, heroi suo acceptas ferre audiatur. Bojema gens nihilo forte gentibus aliis hac quoque in re est inferior. Habuit illa, habetque, moribus suis convenienter, natas domi et jam olim a magnis suis, usuque rerum spectatissimis thesmothesis rogatas leges bonas atque instituta. Omnium primus genti quosdam, rudes sane illos et ex decessorum Czechi ac Croci utriusque arbitriis compilatos, legum, ut ita loquamur, θεσμοδός praescripsisse legitur ²⁾ Przemyslus, ex Stadicii pagi domino, quamvis aratore, princeps in Bojemia primus. Hic igitur apud nos est, quod et nomen ejus signat, quidam quasi Prometheus! Bene se dederunt ea principia et sanctiones Przemyslaeae illae, quales quales erant, probatae sunt populo omni ac publice receptae, nec minus tenacitate tanta religioneque observata, ut earum quaedam neque dum penitus exoleverint. Radix igitur illae sunt rogatarum apud nos posterioris aevi legum omnium.

II. Quoniam vero, multiplicato admodum confirmatoque postea in Bojemia Czechicae gentis populo, mitioribus studiis, mercaturae et opificiis nati homines, communicatis inter se collatisque consiliis et partim commoditate ipsi sua, partim principum gratia atque cohortationibus animati, ad urbes condendum admovebant manus, tandemque numero spes accedente, inter nobiles et agrestem vulgum quasi medii, sola principis, nulla aliorum, imperia ferre vellent, et nihilominus, formando in melius ac firmando statui suo, certa aequi atque iniqui regula opus

¹⁾ Plato de repub. lib. 3. ²⁾ Cosmas Chron. lib. 1.

esse cernerent: ideo de principum assensu, salvis dudum recéptis, magnam partem sibi cum nobilitate communibus, Przemyslaei legibus illis, statuta peculiaria, suo saltem instituto ac vitae generi accomodata, paulatim condere ac sequi, civitatesque nomine tum a nobiliorum, tum ab agrestium turba diversa, dici voluerunt. Inde factum tandem est, ut gentis leges juraque, alia terrestria (*Práva Zemská*), populo universo, alia municipalia (*Práva Městská*), civitatibus solis condita, sensim in provincia invalescerent. Nam quia a Przemyslo, nomotheta primo, populus legum domesticarum factus fuit dominus, quotiescunque causae novae ac praegnantés emergebant, quibus decidendis scriptae ad id tempus leges non inveniebantur pares, receptum aliquanto post usu fuit, ut de difficultatibus, quae, sive in legibus ipsis sive in causis inter litigantes controversis deprehendebantur, optimates (quippe inter principem et populum medii), de terrestribus, civitatum celebriorum legati de municipalibus, frequenti populi omnis concilio et coram principe, proponerent ac pro nata re recenserent. Quod dum fiebat, cumque, post accurate in consessu excussa, tum quae proposita, tum quae pro et contra dicta erant rerum momenta, populo novatione visum est esse opus: non sumebat quidem nec usurpabat eam curam ac potestatem sibi populus universus, sed vel senatui magno, vel delectis ex sui medio viris gravibus et prudentibus, quo rectius ac cautius res ea conficeretur, negotium delegabat. Ii re bene deliberata, quae in legibus, de quibus actum in concilio erat, arabganda vel supplenda viderentur, sciscebant et ad concionem referebant. Scitum ipsorum, princeps populusque universus pro concione habebant ratum. Nihil hic sanciebatur, quod ab gentium jure vel aequitate posset videri alienum, nihil quod barbarum. (Barbarus ipse est, qui diversum in nos fingit!) Variare leges, rarum omnino apud veteres nostros et infrequens fuit. Semel rite latae ac receptae haud temere mutabantur. Quaevis in iis abrogatio, derogatio, obrogatio, surrogatio, reipublicae exitiosa est iudicata. Male post alios sub Ludovico Rege puero vertit ac effictim invidiosa fuit, Timocrati apud nos novo, Alberto Rendelio, homini ex fortuna tenui altius, quam vulgo probabatur, evecto, crebra nec necessaria, usu magistro probatarum legum alteratio. Additum nihilominus, temporis progressu, Przemysli legibus priscis illis nonnihil est, sub Mnata, sub Neclano, sub Borzivogio, sub Boleslao Leni, inprimis (*ann. 1135*) sub Sobieslao seniore, ducibus; mutatum excultumque, haud sane infeliciter, nonnihil est sub Wenceslao Lusco (*ann. 1250*) et Przemyslo-Ottacaro II. (*ann. 1269*), itemque sub Johanne (*ann. 1322, 1341*), et inprimis, idque subinde, sub Wladislao II. Rudolpho II. regibus. At cum prima omnium, duce Przemyslo

adhuc superstite, Wlasta amazona sanguinaria, postea vero Wenceslaus cognomento Sanctus (!), ut et nepos ejus ex filia Imp. Carolus, illis obrogare, et suas, Wlasta muliebres (*ann. praeter propter 628*), Wenceslaus peregrinas (*ann. 1295*) Carolus illiberales (*ann. 1348*), populo pro iis tentarent obtrudere, frustra fuerunt ac nonnisi laterem laverunt. Wlasta videlicet suas, in commisso paulo post cum Przemysli copiis praelio cruento, sanguine ipsa suo delevit; Wenceslaum regem optimates acriter propterea increparunt; et Carolus Imp. codicem suum ipse, cum fratre marchione, volens nolens (*ann. 1355*) revocavit. Quod vero Ferdinandus I. (*ann. 1547*) post bellum Smalcaldicum, et Ferdinandus II. (*ann. 1627*) necdum regno plene post praelium Albo-Montanum pacato, veteres populi Bojemi leges pro arbitrio interpolarent, belli jure et armati fecerunt.

III. Legibus porro communi cum principe consensu semel receptis, ut et institutis ac mori prisco tuendis, conservandis nec illa privati cujusquam praevericatione turbandis, custodes sui a veteribus (sicut alibi diximus) ¹⁾, sunt constituti, viri ex melioribus prudentes, patriae amantes et vigilantes. Principes etiam ipsi in inauguratione quisque sua, ad seriem earum sicut observantiam, ita et defensionem accuratam, sacramento pariter et cautione literaria hactenus astringi sunt soliti. Et quamvis (quod ad privatum jus concernentium legum custodiam attinet), custodes illi (velut et leges ipsae) sint discreti ac proinde regni primores saltem in nobilitatis, Majoris vero Pragae senatus in municipum atque plebejorum foro usitatarum legum tuendarum ac interpretandarum curam jubeantur gerere: de republica tamen patria ac jure ejus publico latas, longo usu jam olim confirmatas leges, tam hi, quam illi consueverunt tenenturque opera mutua propugnare ²⁾. Semper autem majoribus id curae fuit, ut leges suas a promulgatione statim, sive volumine sive codice certo comprehensas, in membranis luculenter describerent, religioseque cum regni monumentis caeteris in scriniis servarent. Ne vero occultae haberi viderentur vel vulgo ignorari possent, temporius eas ad usum multitudinis promiscuae publicabant ac in lucem dabant. A recentioribus ordine literarum alphabetico fuerunt distinctae, Provincialesque seu Terrestres supra quingentas, Municipales supra nongentas factae. Uni autem cuique literae, huic plures, illi pauciores sunt subjectae. Sic recognitarum legum codicem innovatum ac editum legimus, terrestrium quidem sub Sobieslao Duce, itemque sub Johanne Rege, manu scriptum, sub Wladislao II., Ferdinando I. (*ann. 1549*) et Maximiliano II.

¹⁾ Cap. XI, §. 5. ²⁾ Jus Terrestre seu Provinc. D. 49.

(*ann. 1549*) impressum habemus ipsi. Municipales porro leges primum Minerva rudi (ut fere omnia veterum erant) sub Křesomyslo principe (*circa ann. 800*) scribi coeptas, paulatimque a posteritate grata excultas ac usu longo confirmatas, indulgentius in Bojemia a Wratislao et Przemyslo-Ottacaro II. regibus habiti atque multiplicati convenae Germani ausi sunt familiari in sua gente juri Magdeburgico posthabere ac repudiare. Adhinniebant ad ipsorum attentata postmodum etiam ex indigenis fastidiosi non pauci, ita ut tempore aliquanto post Litomierziceis, Nymbürgi, Slanae, Launae, Ustae et toto fere ad septentriones porrecto regni tractu, usitatarum apud municipes caeteros legum domesticarum prae jure Magdeburgico modica esset autoritas et usus propemodum nullus. Aegre sane faciebat legum ista diversitas, et cum mutua inter se, tum inprimis a Provinciali sive Terrestri Jure in plerisque discrepantia, non solum ex civium Ordine moris patrii prisci retinentioribus quam plurimis, sed etiam prudentioribus ex nobilitate permultis; credebant namque cum Menandro, esse νόμοις τοῖς ἐγχωρίοις ἐπέσθαι καλόν. Sed quia gangraena ista postea ex Johannis Regis ea de re privilegiis fomitem accipiebat, connivendo ferre eam habebant necesse. Vigebant nihilominus interea ac poliebantur tum aliis in urbibus, tum Pragae cum primis leges patriae. At quia, prout aetas ac librariorum ingenium erat, confusus eae in dies, plerunque etiam perquam negligenter describebantur, primus eas, quod sciam, ex Pragae Majoris monumentis, Ludovico regnante, consarcinavit, congestasque in volumen grandiusculum typis imprimi curavit M. Briccius de Zlitsca. Quae cum nec ipsae omnibus tum quoque essent ad gustum et nonnullius momenti in rebus quibusdam a Terrestri jure dissidentes viderentur, murmuri Ordinum in comitiis persaepe causam dabant, donec tandem methodo nova emendatius distinctiusque descriptae regi primum Maximiliano (*ann. 1569*), tandem vero etiam ejus filio Rudolpho, a civitatibus (*ann. 1579*), populi consilio frequenti, fuerunt oblatae, et ex comitorum horum decreto regisque ipsius approbatione, auctoritatem pleniorē adeptae.

Nec mora, Majoris Pragae primatis Johannis Drazicii procuracione, sunt evulgatae. Approbarunt evulgatas calculo etiam suo (*ann. 1580*) nostri, sedentes ad provocacionum tribunal sapientes, et durat earum usus etiamnum inconconvulsus. Terrestres illae, quae tam ante, quam nostris adhuc temporibus ut oracula observabantur, per recens ab Imp. Ferdinando II. promulgatas Constitutiones novas plane (*ann. 1627*) ab usu sunt remotae atque abrogatae, adeo ut vocandarum sub incudem ac recognoscendarum, quae datae jam regno sunt, legum facultas prisca populo penitus sit erepta.

IV. Et quanquam, post crebras ante et ab excessu Maximiliani patris sub Rudolpho filio natas, partimque decretis comitiabilibus sancitas leges, partim pro tribunali de variis controversis casibus tum a Regibus tum a Senatu magno latas, et propterea, patrio de more, legis sic vim indeptas decisiones novellas (*Nálezy Královské a Panské*), Regi pariter et populo e republica est visum, ut promulgatus, cum Terrestrium ille Maximiliano, tum Municipalium Rudolpho regnante, uterque promiscuo tum usu publice frequentatus legum codex iterum recognosceretur, ac dispunctis quae heterogénea, quae discrepantia, quae non satis succincta in utroque passim occurrunt, in ordinem, quam hactenus exactiorem redactus, insertisque comitiabilibus tribunaliumque illis legibus novis, auctior ac enucleatior prodiret: res tamen ea, fato nescio quo prohibente, successum habere nequii, nisi quod Magdeburgici peregrinique juris caeteri usus omnino, aegre tandem aliquando (*ann. 1610*) una cum vetusto scabinorum tribunali Litomierzicensi, penitus est sublatus. Mandabatur interea persaepe ea legum scitius digerendarum cura delectis in Ordinum conventibus ex omni numero viris sapientibus et juris patrii peritis, nunc pluribus, nunc paucioribus: nonnullorum tamen praepostere sive timidorum, sive religiosorum morositate, in cursu medio sistebatur. Regno nihilominus Matthiae Imp. propemodum extremo (*ann. 1615*) progressus eos res haec est sortita, ut nisi repentinus ille turbo ac lacrymabilis totius regni motus (*ann. 1618*) supervenisset, exitum tandem ex voto habitura dici possit. Inolevit porro mos jam inde ab ipsis legum incunabulis, ut earum facti ex membrana codices authentici Pragae, terrestres principio in fani cujusdam sacrario, postea (nisi quod Caurzimae ex quadam Boleslai Saevi ordinatione, cui urbs ea prae aliis fuit addicta, aliquandiu in novo praetorio condebantur), in San-Clementina domo praetoria, tandem vero in arcis S. Wenceslai palatio Wladislaviano, cum regni archivis servarentur ¹⁾, municipales in Urbis Majoris chartophylacio custodirentur. Harum primigenii codices, in eo quo diximus Pragae Majoris loco, hodieque superesse scribuntur ²⁾: illarum vero exemplaria, quae ante Ferdinandi I. tempora fuerunt scripta, repentino illo atque terribili, nec unquam satis deplorando, arcis et Minoris Superiorisque Urbis Pragensis incendio (*ann. 1541*) cum monumentis ac tabulario regni universo sunt absumpta. Quae cum ita sint, non inepti modo, verum etiam convitiores manifesti sunt, quaecunque post Johannem Aubanum, Bojemos cyclopyum more leges nullas habere, nedum audire cavillantur,

¹⁾ Hagec. ad ann. 876, 959 et 1321. ²⁾ M. Paul. Christiani Praefat. dedicatoria in Epitomen Jur. Munic.

ut et ii, qui cum magno alias et docto antiquario, sed potentiorum fortunae velificante, Bojemo nastyge novo, nugantur habere illos quidem leges nonnullas, at Slavicas, iniquas, crudeles ac barbaras. Georgium Beatum et Petrum Stierbam, viros naris non prorsus obesae, haud idem cum ipsis sensisse certo est certius; quorum ille terrestres, hic municipales leges nostras ex vernacula Bojemorum lingua fecerunt germanicas. Ostenderunt ii opera hac sua, tam justas, tam bonas, tam utiles esse gentis hujus leges, ut eas etiam a diversae linguae hominibus legi cognoscique, nequaquam infructuosum, nec iis apud quos sunt natae, pudendum censi debeat; quae tametsi magna sui parte in publico silere jam ac situ squalere videantur, privatim tamen necdum penitus ipsae pro se loqui ac cavillatoribus, quos memoravi, in os resistere desierunt.

CAPUT XIII.

De Bojemorum Comitiiis.

I. Inter salutaria, procurandisque in republica socialis vitae commodis media prorsus necessaria, non est postrema comitiorum cura. Etenim cum persaepe in populo hominum societate, qualis respublica omnis est, negotia incidant complura ardua, difficilia, gravia, ea deliberatione communi et consensu populi universi peragi atque expediri est aequum. Libere autem, sed sobrie quoque, dicendi in iis, quae quis e republica esse existimat, facultas est membro non temerario cuique danda, et postulata cujusque citra impeditionem audienda, tam ut quod omnes tangit, ab omnibus peragatur, et qui in magna sunt potentia, horum comitiorum metu contineantur in ordine, quam ut libertatem populo priscam superesse, illibatamque conservari, hoc modo appareat. Viguit semper vigetque hactenus in Bojemia hoc quoque jus et comitiorum libertas. Restricta namque in hoc regno. ut diximus ¹⁾, usque adeo est Regum potestas, ut ubicunque de republica vel arduo reipublicae quocunque negotio, est statuendum, in comitiis id et de populi voluntate fieri oporteat. Indicendorum porro comitiorum et populi de profanis rebus ad deliberationes communes convocandi jus, praeter Regem vel in interregno, praeter optimates regni, concessum est nemini. Non tamen novum est, neque bonis regibus faciebat aegre, cum populus, reipublicae necessitate exposcente, vel eos de conventibus agendis interpellabat, vel rebus moram non ferentibus, regibusve peregre absentibus, arbitrio ipse suo conveniebat.

¹⁾ Cap. V, §. 9, 10, 11.

II. At quia ardua haec, quae vocavimus, negotia, ita sunt comparata, ut nunc Coronae corpus universum spectent, nunc provincias ejus corporis singulas attingant, eapropter ad comitia nunc membrorum Coronae unitorum universitas omnis, nunc Bojemi soli, convocari commodum in locum et ad diem certum publico Regis programme solent, clausula hac programmati fere adjecta, quod, sive quis veniat sive non veniat, Rex cum iis qui vocati deliberationi interfuerint, quod aequum et ex reipublicae usu futurum videbitur, sit decreturus, et is nihilominus qui comparere neglexerit, decreto obtemperare necesse habiturus. De provincialibus Moravorum, Silesorum, Lusatorumque comitiis loqui, hoc loco non est locus. Ad Bojemica vero comitia, si universalialia sint, excitae provinciae concorporales omnes per legatos solent comparere, et apud majores usitato more, de communibus Coronae totius negotiis, capita cum Ordinibus Bojemis, alii post alios in concilium honorifice acciti et sententiam rogati, conferre ac consentire; sin particularia, Bojemi Ordines soli rem omnem arbitrato suo expedire. Cogendis porro iis nullum leges locum certum definiunt. Principis arbitrio is, pro re nata, nunc hic, nunc ille; nunc intra fines, nunc ad fines regni; aliquando etiam sub dio, in campo patenti delegi potest. Pragae tamen, tanquam in metropoli, eum ut plurimum condici placuit, id quod situs ipsa commoditas rerumque copia suavit. Diversis a Praga locis actos populi conventus celebriores legimus, idque intra regni fines: ad Sadscham pagum sub dio a Wladislao Duce (*ann. 1110*), Cutnae a Wladislao II. (*ann. 1477, 1485*), Colini seu Colinae a Ludovico (*ann. 1525*), Budiejoivicis a Ferdinando I. (*ann. 1529*) et a Matthia (*ann. 1614*) regibus; Zwikovi praeterea (*ann. 1318*), Reginae Hradecii (*ann. 1391*), Czaaslaviae (*ann. 1421*), Melnici (*ann. 1438*), Bojemo-Brodac (*ann. 1444*), Cutnae (*ann. 1471*), ab Optimatibus; a primoribus denique iis, qui sub Vna dicuntur (*ann. 1465*), Viridi Monte, et ab iis qui sub Utraque vocantur (*ann. 1483*) Nymburgi. At vero coacta ad regni fines comitia accipimus fuisse: apud Locum seu Cubitum (*ann. 1318*) a Johanne Rege; apud Chebum seu Oegram (*ann. 1461*) a Georgio; apud Gladscum (*ann. 1512*) a Wladislao II. Hos caeteroqui ad conventus, ubi ubi sint, omnes quidem promiscue Rex solet evocare, sed non comparent fere nisi qui sunt locupletes. Poscere videlicet videtur aequitas, ut qui plus possident, quique plus in usus communes et reipublicae subsidia conferunt, plus aliis quoque in statuendo de re communi possint, praesertim cum salvam esse rempublicam eorumdem, quam tenuiorum, magis intersit. Qui cum frequentes conveniunt ad diem, Rex (nisi quod si quando extra regni fines degit, per legatos rem omnem potest expedire) cum senatu Bojemo,

aulicoque comitatu suo, pompa regia, praefereute districtum gladium aulae marescalco, in comitium (vocatur *Saudná Světnice*) per confertissimam populi turbam, venit ipse. Venienti illi assurgunt universi cum demississima veneratione. Qui posteaquam in sublimiore splendidioreque caeteris solio regio sub uranisco consedit, agit per interpretem archi-cancellarium lingua Bojemica de praestito mandatis suis obsequio, concioni omni gratias, et mox rem, in qua ope populi sui consilioque sibi sit opus, proponi jubet. Legit de suggestu propositionem ex scripto regni vice-notarius vel declamator. Qua absoluta consurgens burgravius supremus, populi omnis nomine, verba ad Regem reverenter facit, et precatus illi felicissima quaeque, quoniam Ordines ex clementissima jam publicata Regiae Majestatis suae propositione, quae Regi ac reipublicae sint opus, prolixè cognoverunt, de iis se quamprimum diligenter deliberare, ac gratum, quoad maxime fieri poterit, Regi obsequium praestare velle, respondet. His auditis consurgit Rex, et comitatus ut prius, cum regni senatoribus, tum aulae suae familiaribus, in regiam redit.

III. Deducto in regiam Rege, revertuntur in comitium regni senatores, et burgravius supremus (ut qui praecipue comitiis solet moderari), exclusis prius omnibus, qui more patrio comitialibus deliberationibus interesse vetantur, convertit ad Ordines sermonem, et vel, si diem longius processisse ac inclinasse videt, commonefactis ut postridie redeant ad horam universis, concionem dimittit; vel, si per tempus diei commode fieri posse cernit, actionem inchoat. Rogat autem principio sententiam omnes et cognoscit, velintne expendendis postulatis regis facere initium, aut habeant nec ne aliquid, quod deliberationem de iis non temere nec immerito possit remorari? Dicunt sententiam rogati ordine, Barones quidem et Equites viritim, Civitates vero (nisi quid incidat quam ob rem a Baronum vel Equitum sententiis dissentire oporteat) post collata inter se capita, collectim per Veteris Pragae cancellarium. Et quanquam negotia reipublicae non nisi post expeditam de postulatis regis deliberationem tractari, lex nova jubet ¹⁾, usus tamen et ante et post natam legem hanc obtinuit, ut si quid occurrat, quod vel reipublicam populi universam vel Ordinem aliquem seorsim contingat, cujusque nec difficultas facile expediri, nec iniquitas diutius ferri queat, anteponatur ejus explicatio propositorum a Rege negotiorum tractationi, Regique supplicetur, ut ante omnia morbo, qui populi omnis judicio vel reipublicae toti vel Ordini huic aut illi perniciosus est ac gravis, mederi non dedignetur, ita ut eo remoto, tanto posthac alacrius securiusque proposita negotia

¹⁾ Comit. ann. 1610.

regia deliberatione matura tractari atque expediri queant. In his omnibus prout Rex facilis est vel difficilis, facilis quoque vel difficilis est expeditio, quae aliquando nonnisi post multas Ordinum cum Rege disceptationes conficitur.

IV. Remotis demum his obstaculis, ac ordinatis populi rebus, legitur denuo propositio regia in concilio, ejusque descripta ex prototypo aliquot exempla potioribus inter Ordines distribuuntur. Nec mora longa, descenditur ad capiendum ordine de propositis comitiorum indictorum causis, regiisque necessitatibus consilium publicum. Suus autem his quoque consiliis est mos antiquus. Vocantur in deliberationem postulatorum regionum capita, prout usus est, vel conjunctim si sint pauca, vel singulatim alia post alia, si sint plura vel ardua. Et quia populus hic vivit in libertate aequabili, ita ut onere ullo Ordinem alium ab alio citra assensum gravari, mos patrius haudquaquam sinat, ideo deliberat de iis suo loco Ordo unusquisque seorsim. Barones omnium primi in conclavi, quod, ut diximus, *Saudní Světnice* appellatur. Qui cum soli in commune consuluerunt inter se, quodque e re est visum scripto comprehenderunt, de eo Equites cunctos per delectos Ordinis sui faciunt certiores, eosque ut et ipsi accurate rem inter se expendant et in medium consulant, cohortantur. Equites cognita Baronum animi sententia in conclavi, quod *Zelený Pokoj* nominamus, frequentes consilium capiunt, et expensis diligenter cum postulatis regiis, tum ea consequutis Baronum placitis, sententias invicem similiter conferunt, et complexi scripto communem suam de capite unoquoque voluntatem, in comitium, ubi Barones adsunt frequentes, confertim veniunt, communicaturi cum iis, quod inter se ut populo tolerabile nec regi incommodum censuerunt, et colloquuturi plenius de iis, si qua forte restent, quibus indagine majore esse sentiant opus. Excussis tandem ac conciliatis utrinque, quae dissentientia erant omnibus, per selectos ex utroque Ordine suos, confestim ad Pragenses (consentientis utrinque suae voluntatis scripto comprehensa formula iis reddita), quod mutuo placet, enuntiant, et a Civitatibus quoque, quid et ipsae fieri velint, sententiam exposcunt. Convocant ergo Pragenses ad diem, qui utilis sequitur, proximum, cunctos Civitatum ad comitia legatos (solent namque Civitates binos vel ternos, ex corpore unaquaeque suo, viros consulares tribunitiosve, cum plenis mandatis ad comitia ablegare), et post maturam cum iis, eorum quae Rex postulavit, quaeque Barones una cum Ordine Equestri pro se facere velint, considerationem, decernunt et ipsi, quod majorum more ac consuetudine vetusta ab Ordine suo praestari conveniat. Ab hac deliberatione per delectos Ordinis sui Supremo Burggravio, paratos se esse ad exponendum, quae ad proposita respondere velint, significant,

id quod etiam, ut primum commodum vident, magno Ordinis universi referendario, cancellario nempe Pragae Veteris perorante, in concilio frequenti faciunt.

V. Collatis in hunc modum Ordinum sententiis voluntatibusque conjunctis, concipitur ac scripto comprehenditur reddenda Regi responsionis formula. Stylus hic consuevit adhiberi παρρησιασικῶς, ut in iis, quae Rex proponit, ὀφειλορικῶς, ideoque ille popularis, hic regius. Quae responsio cum facta accurate jam est in promptu, abeunt in regiam ex comitio Regni Senatores et cum iis ex Ordinibus singulis, hanc videlicet in rem ab Ordinis sui primoribus delecti complures, eamque Regi venerabundi offerunt. Ea Rex accepta, et lecturum quae respondent, et scripto se posteaquam deliberaverit, quid de iis sentiat, declaraturum recipit. Exspectatur itaque biduum plerumque vel triduum, dum Rex, ut placeat responsio, declaret. Qui cognitis quae de postulatis comitialibus facere velint Ordines, scripto (replicam vocant) quae placeant, quae displiceant, complectitur, idque per evocatos ad se Regni Optimates concilio mittit. Legitur, expenditur, discutitur, ac cum responsione diligenter confertur regia ista replicatio. Excussisque momentis rerum omnibus et collatis denuo in medium sententiis, fit comitiorum decretum, cui in scripturam redigendo deliguntur statim ex Ordine unoquoque prudentiores aliquot, una cum Primicerio. Quod cum conscriptum est, legitur formula coram universis, et rogantur iterum sententiam omnes, ut si quid in ea desiderent, proponant. Audiuntur omnes, formulaeque tam diu limatur, quam diu nihil occurrat, quod castigatione videatur egere. Hoc peracto, renuntiant Regi Optimates Regni, esse jam factum ab Ordinibus comitiorum decretum, orareque Ordines omnes prece submississima, ut Rex in comitium velit venire ac decreti publicationi interesse. Re Rex cognita, eodem splendore regio, eadem pompa, eodem comitatu, quo ad propositionem edendam veniebat, ad hunc actum quoque venit. Qui cum inter laetos populi omnis fremitus regali, pro more, consedit solio, descripta pure ac legibilibus formulae exemplaria dantur ¹⁾, Regi unum et Ordinibus alterum, ex tertio vero publicatur patentibus comitii foribus, ex suggestu a Regni Vice-Scriba factum recens comitiorum decretum. Et hoc absoluto, qui id tabulis Regni de Regis Ordinumque voluntate jubeant inseri, ad Archivi custodes, ex nobilitatis Ordine utroque (quamvis obmurmurantibus quandoque Civitatibus, et in hoc numero sui quoque Ordinis delectos, more apud majores usitato, interesse debere dictitantibus), nuntii destinantur. Peractis denique hisce omnibus et actis concilio, de servato Regi honore

¹⁾ Comit. ann. 1545.

debito, deque exantlato comitorum labore molesto, composita voce gratiis, conventum dimittit Burggravius Supremus. Rex vero postea quam Regiam clementiam suam omnem populo universo brevi quoque alloquio ipso detulit, consurgit, et e comitio discedens a Regni Senatu, populique primoribus ac caeteris aulae familiaribus in Regiam, cum festa vulgi circumstantis gratulatione, deducitur.

CAPUT XIV.

De Muneribus seu Officiis publicis in Bojemia.

I. In ordinanda apud nos republica necessarium quoque censuerunt veteres, ut non minus in soluto sacris, quam in sacro ejus statu, munera seu officia publica, quibus magistratum summum adjuvari oporteret, tum majora quam minora, prudenter essent distributa. Voluerunt autem ea dignitate esse alia aliis potiora honoratioraque, quin et sua Ordini cuique propria¹⁾. Ab indigenis illa, non ab alienigenis geri debere statuerunt. Vulgo ea distinguimus in superiora et inferiora. Haec et illa vicissim gradibus quoque suis disparantur, et singula praeterea sub se, pro functionis necessitate, introducta usu et regis Wenceslai privilegio, vel plura vel pauciora ministeria diversa habent. Quae tum in his, tum in illis notatu non indigna animadvertimus, percurrere nunc pro nostra infantia constitutum habemus. Superiora officia illa videmus a viris generis splendore claris geri, et quaedam esse hereditaria, pleraque vero omnia, ut sic dicamus, dativa. Illa certis nobilium stirpibus jam olim sunt alligata, et nonnisi cohonestandae in solennibus inaugurationibus, curiaeque Regiae diebus bonis, regum majestati inservire videntur; haec quoties opus est Regis arbitrio, ex accurata regii consilii sententia, viris idoneis virtute rerumque usu spectatissimis conferuntur. Inter hereditaria in hoc Regno munera sunt Marescalatus, Pincernatus, Dapiferia, Praegustatoria, et si qua sunt alia, quae ex ea stirpe, cui sunt hereditaria, natu maximus solet obire. Sunt autem propria primum stirpi baronum Lippensi, secundum Wartenbergiae, tertium Hasenburgiae, quartum Sezimaeae. Praecipuus illis Regi est usus: Marescallatu in gestando gladio, Pincernatu in poculis, Dapiferia Praegustatoriaque in dapibus ministrandis.

II. Dativa porro quae appellavimus munera seu officia superiora, ut majoris sunt dignitatis, ita tum sacramentis arcti-

Comit. ann. 1526, 1545.

oribus alligantur, tum majoris momenti in rebus versantur, et quotidie fere in quibus vigilant exerceanturque, habere possunt. Ea propter quoties contingit, ut vacet ex iis ullum, Regis, patrio de more, est providere, ne longior quam menstrua sit vacatio. Non prius munus majus quisquam, nisi minus susceperit ac tempore aliquanto obiverit, gerere potest. Semel hoc alicui collatum, nonnisi urgentissimis gravissimisque de causis aufertur. Ambire tamen ab Rege ullum hoc honoris munus, capitale est et infamat. Et quoniam, qui iis funguntur, Regi nostro in concernentium totam rempublicam negotiorum procuracione inprimis adsunt, quicquid in promovendis, cum populi universi tum membrorum singulorum commodis ex officio faciunt, Regis ac reipublicae auctoritate faciunt. Manus ii a *δωροφαια* omni quam continentissimas habere jubentur; sanctus etiam quodammodo est ipsorum locus laborque. Vendicat autem pro suis jure sibi suo ex his, quaedam Regnum ac respublica praecipue, quaedam vero Rex magistratus supremus. Prioris generis sunt inprimis illa, quae terrestria vocantur, quaeque qui gerunt *Nejryšši úředníci zemští*, optimates, ephori et primores Regni habentur; item ea, quae juri dicundo, custodiendis reipublicae *καμηλοσ*, curandae pecuniae in usus publicos collocatae, et tuendae in districtibus incolarum tranquillitati, sunt excogitata.

III. Terrestre munus supremum est Burggraviatus, Curiae magisterium seu praetorii praefecturae, Marescallatus, Camerariatus, Praetura, Cancellariatus, quae nemo nisi Baro potest obire; Protonotariatus et Sub-Camerariatus, quae Equestri fere Ordini lege jubentur dari. Ex his primo, secundo, quarto et septimo, addixit vetustas proventibus optima praedia nonnulla et agrum haud contemnendum.

Burggraviatus Pragensis Supremus, tenendo fere opera vicaria sive absentis sive morte sublato Regis loco, prohibendis repentinis hostium in regnum irruptionibus, tranquillitatisque publicae turbationibus, coercendis juris contumacibus praevericatoribusque ¹⁾; cognoscendis regundorum finium, vel natis ex literarum obligatione controversiis, est ordinatus. Exercitus terrestris praefectura, secundum Regem suprema, de jure ei competit semper ²⁾. Dependens ab hoc munere supremum Burggravius arcis Pragensis, quem minorem vocant, cum suo consilio et consilii ministris quibusque; tum *Holomci*, h. e. lictores sive accensi omnes ³⁾.

Curiae vero sive palatii Archi-Magisterium dirigendo regio, quod Camerale dicitur, iudicio, orandis pro

¹⁾ Jus Provinc. A. 1, 36, 37. D. 49. O. 19. et 22. ²⁾ Comit. 1615.

³⁾ Victorin. de Wšehrd, lib. 2.

dignitate regis coenaculis habitationibusque, moderandis pompis publicis, suscipiendis hospitibus illustribus et legatis externis, continendo in ordine ac disciplina aulico regio comitatu administrisque mensae regiae, quaeque id genus in regia sunt opus caetera, occupari solet ¹⁾).

Archimarescallatus terrestris, licet sit, ut diximus, munus hereditarium, tantae tamen est dignitatis, ut, qui illum obit, inter regni ephoros connumeretur, et honore locoque secundus a Supremo Curiae Magistro esse amet ²⁾). Vocati in jus ab actore, regis quicumque ministri et aulae familiares homines ἀνέκτοι et peregrini, tenentur se ejus cognitioni sistere causamque dicere, et jus in hoc foro accipere. Condecoratur hoc munus a facialibus sive caduceatoribus, qui ei apparere ac praesto esse jubentur.

Archicamerarius praest sartae tectaeque conservandae Regiae Majestati et in regni tabulario moribus introducto ordini bono ac decoro; apparitoribus ad arcessendos in jus reos, remque iudicandam executioni mandandam legitime dimittendis, possessionibus litigatoris condemnati peraequatione pro rata (*Odhad* nostri vocant) ei qui in causa est superior, addicendis. In aditu ad Regem iis, qui opus habent, procurando, illius est interventio. Ab supremo hoc munere dependet, mutuaque ei in regni tabulario — quod olim in praetorio Sancto-Clementino fuit (locus est adverso aedis D. Virgini in Lacu sacrae), in Majori Praga iam in arce regia est — operamque praestat Vice-Camerarius, ῥεωδαίτης sive Decempedator, *Starosta Komorníci*, h. e. apparitorum magister, et *Komorníci*, h. e. Apparitores vel Pedelli terrae duodecim.

Jam vero Archipraetura in moderando regni tribunalis judicio supremo, rogandis concludendisque in consilio collegarum sententiis, eloquendis quae ad partes litigantes pro tribunali opus est dici, nuncupandis ad enuntianda S. C. Senatoribus, (Senatus - Consulta *Potazowé* dicuntur, semperque jubentur Barones ex Senatu duo et Eques unus ad ea promulganda consurgere) et caeteris, quae praetoriae sunt dignitatis, pro more expediendis versatur. Muneri huic esse praesto antiquitas jussit Vice-Judicem et Declamatorem, qui *Wolawěi* a veteribus vocabatur.

Archicancellarius constitutus est conscribendis, signandis, subscribendis regis diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis; accipiendis legendisque quae ad Regem scribuntur; verbis plerunque nomine regio faciendis et responsis dandis, cavendo ne quid a Rege contra ius reipublicae rescribatur, edicatur, decernatur; custodiendo sanctiori illi, quo publica monumenta

¹⁾ Jus Provinc. O. 3, 9, 11. ²⁾ Jus Provinc. 36, 37.

et res quaevis magnae signantur, regis signo. Hoc igitur qui fungitur munere, os fere Regis est et oculus, μέγας λογοθέτης, qui aulam sectari semper et circum Regem esse debet. Per magna itaque est ejus ad Regem pariter et populum autoritas. Venit cum eo in sollicitudinis partem Pro-Cancellarius, quocum ille, Consistorii regii ac sanctioris consilii secretariis, actuariis, libellariis et quibusvis ministeriis moderatur.

Proto-Notariatus sive Primiceriatum quis vocare velit, occupatur in scriniorum et tabularum Regni sigillique terrestris fideli ac secretiore custodia, tam publicis quam privatis actis, contractibus quibusvis nominatis et innominatis, rebusque omnis generis memorabilibus, scripto comprehendendis, atque suo loco vel in minores vel in majores tabulas referendis, itemque cohibendis tabularii ministrorum populo onerosis extorsionibus. Temporibus priscis viro ille doctrinā quam genere clariori mandabatur ¹⁾. Sub illo sunt dicto audientes: Vice-Notarius, sigilli justitiae custos, Ingrossatores major minorque, et Tabelliones caeteri omnes seu Scribae. Vice-Notarii porro custodiae commendatum justitiae, quod diximus, sigillum, etsi *Pečet Zemská* (Sigillum terrestre) vocatur, diversum tamen ab eo sigillo est, quod, ut regni insigne, religiosa Protonotariatus cura servatur. Etenim, praeterquam quod usus ejus in sola justitiae administratione est, repraesentat id non leonem, sed adolescentis specie sculptum gentis quondam principem S. Wenceslaum. Est imago lorica induta, gestans in capite galeam semicirculo redimitam, et in manibus, dextera quidem fasciolam super sedentis in sede viri caput, ad instar soleae sinuatam; sinistra vero vexillum (id quod, utpote lancea in ulnam iunitens, amplectitur) et clypeum triquetrum, qui cono suo deorsum propendens aquilam alas expandentem ostentat. Legitur porro scriptum in semicirculo, qui galeae principis incumbit: S. Wencezlaus; in fasciola: Citat ad iudicium, et in sigilli peripheria inter parallelos circulos: † S. Justicie tocius terre Sci. Wencezlai Ducis Boem.

Subcamerariatus datus est Civitatibus in consiliis Regis secretioribus adversus potentiores defendendis, Baronum Equitumve contra eas querimoniis controversiisque cognoscendis, et absque fori strepitu, quoad fieri potest, arbitrario jure componendis, muletis civibus ob enormia delicta irrogatis ab civitatis senatu exigendis, et magistratibus annuis in urbibus regii, pro uniuscujusque urbis consuetudine innovandis. Et quanvis munus hoc vendicet sibi Ordo Equester, liberum tamen Regi jura relinquunt, si velit aliquem ex civibus Pragae Majoris idoneum ei praeficere. Sic a Sigismundo Imp. (*ann. 1436*) Johannes

¹⁾ Andreas baro de Duba. M. S.

Cunwaldius, a Wladislao Rege (*ann. 1471*) Samuel de Hradecco Waleczovius, eo fungi olim est jussus. Quod ut in usum revocaretur et frequentaretur, nunquam Urbes regiae desinebant optare. Nam quia experientia temporum superiorum manifeste ostendit, quamvis Civium quoque Ordo pars apud nos sit reipublicae et nemo tamen ex hoc Ordine in consilium regium allegebatur, abusos persaepe loci ac muneris eminentia ex nobilitate non paucos, ad regem civitatibus, non solum parum aequos fuisse, sed et (dissimulante rem Sub-Camerario, qui ex Equitibus ut plurimum erat) nonnunquam vehementer incommodasse: ea propter credebant cum aequitatem ipsam, tum suam inprimis salutem necessario deposcere, ut in sacratiore hoc consistorio, in quo Rex plerumque non de nobilitatis tantum, sed de universae reipublicae rebus consilium solet capere, vel unum hunc ex suo Ordine habeant, qui deliberationibus publicis pariter cum nobilitate interesse et ad Regem libere, quod et quoties opus esset, de Civitatum causis querelisque referre ipse posset. Subest muneri huic vicarius, quem vocant Sub Camerariatus praefectus, et Curiae Civitatum Praetor aulicus, Scribaque Cameralis.

IV. Atque haec sunt optimatum seu primorum Regni dignitatis honoratissimae munera. Καμηλίαις porro reipublicae, hoc est regalibus ornamentis ac privilegiis gentis custodiendis, institutus est burgraviatus Carolosteinensis. Funguntur hoc officio semper nobilitatis vetustae viri duo, Baro unus et alter Eques, qui arctissimo sicut Regi Regnoque, ita mutuo ipsi inter se devincti sacramento, non alibi quam intra regni fines esse perpetuo, domiciliumque habere tenentur. Hi quamvis pariter obstringuntur ambo ad providendum, ne quid arx Carolosteina vel quae in ea sunt recondita, detrimenti capiant, emolumenta tamen ac fructus ex ejus ditione tota (dotata videlicet est arx haec magnifice vicis et agro multo cum a Carolo fundatore primo, tum inprimis a Wilhelmo Dubio de Trzebomyslicz) non nisi ab uno, tantisper dum de vita vel functione decedat, percipi ex asse lex jubet. Usufructuario collegae praemortuo succedit demum, nemine inturbante, collega superstes, et similiter, ut decessor, quoad vivit, redditibus illis solus fruitur. Si qua alterutrius vel utriusque culpa contingat arcem hosti in manum venire vel damnum aliquod reipublicae noxium accipere, convictus de culpa, sive alteruter sive uterque capitis famaeque et bonorum amissione poenas luit ¹⁾).

Cognoscendis vero litibus tam civilibus quam criminalibus, juriq; dicundo sedet pro tribunali statis diebus tam Major tum Minor Regni-Senatus ²⁾, de quo plenius

¹⁾ Jus Provinc. A. 45, B. 8, 9, 15, 19. ²⁾ Jus Provinc. A. 35. L. 60.

dicendi alius se non ita multo post offeret locus ¹⁾). Pecuniam reipublicae collatitiam procurant lecti semper in comitiis ex Ordinibus singulis triumviri, vulgus eos *Nejvyšší Berníky* vocat. Hi ex decretis in Ordinum conventu contributionibus, collectam ab omni populo pecuniam, ita ut comitiis frequentibus convenit, dispensant. Incolarum autem publicae securitati in territoriis districtibusque conservandae, institutae sunt Provinciales praefecturae. Singulis eas annis renovari ab Rege leges volunt et binis ex locupletioribus in unoquoque districtu incolis demandari, Baroni nempe uni et Equiti alteri, id quod sub Majum fere mensem fieri quotannis consuetudo est. Muneris hujus est usus ²⁾, in praecavendis periculosis viciniae malis quibusque fortuitis, in describendis necessariis defensionis plebejorum hominum telis ac armis, exercendo in armorum usu, habendaque in procinctu, opportuna adversus hostium repentinas irruptiones, selectorum ex omni numero vicinorum juventute armata, increpandis otio torpentibus ³⁾, in relaxandis immerito coniectis in vincula tenuioribus, abrumpendis, in repraesentando opificibus oppidanis hostimento vel operarum pretio familiaribus nobilitati tergiversationibus, in prohibenda denique vi privata hominum petulcorum omni. Imprimis vero, secundum Burggravium Supremum, pervigili cura ei est incumbendum, ut comprehendantur erronei suspecti et grassatores, sistanturque cujusvis generis populationes ac latrocinia. Et certe, sicubi fuerit sive ab incendiariis, sive vastatoribus quibuscunque, facta in regnum irruptio vel vis a latronibus cuiquam illata, ita ut spoliatur, saucietur, capiatur trucidetur, tum ad primam passi injuriam aut alterius spectatoris vocem, vel conclamatione, vel aeris campani pulsu, signum dari leges ⁴⁾ jubent. Quo audito, tenetur gravissima sub poena, vicinia omnis, praesertim loci dominus, quin et quisque obvius, arreptis armis accurrere, opem ferre, vim vi opponere, coniectos denique in fugam praedones, tantisper dum comprehendantur, persequi. Sin in arce aliqua, castello, oppido receptum ii habuerint nec dediti absque mora fuerint, locus a persequentibus cingitur et res omnis ad provinciae praefectos enuntiatur. Moniti illi, festinanter provinciales armant, et dum Rex ipse vel Burggravius Supremus, quid porro fieri conveniat, ex Consistorii sanctioris consilio decernat, in loci obsidione haerent. Hujus quoque olim fuerat muneris, conventus cum provincialibus pro re nata agitare et necessariis districtui suo de rebus consultationes habere; sed posteriores Reges facultatem hoc genus ipsis eriperunt.

¹⁾ Cap. XVI. ²⁾ Hagecus in ann. 1442. ³⁾ Comit. ann. 1547.

⁴⁾ Regni Constitut. L. 16, 18, 25.

V. Haec igitur, de quibus hactenus disseruimus, sunt quae terrestria vocantur et Regno toti vendicantur, munera superiora: Rex similiter sua habet varia, dignitatis neutiquam spernendae munera. Utitur autem iis jure majestatis suo, in rebus partim seriis, partim oblectabilibus. Serii rebus occupantur, quae desudant in justitiae administratione, in fisci regii et quae ab eo dependent, procuratione, in feudorum, quae ultra Bojemum limitem sunt, moderatione, inque ordinaria domus et corporis regii custodia. Expeditiis porro obeundis numeribus his fere singulis adjuncta etiam est numerosa secretariorum, actuariorum, scribarum, viatorum, ministeriorumque caeterorum turba. Administrandae justitiae Rex consiliarios sibi arbitrato suo legit, per eosque definitis lege diebus, controversa nunc curialia, nunc cameralia negotia quaevis, juris via cognoscit ac decedit. Praesident autem tribunali consilii hujus regio directores duo diversi, quos ambos vocamus supremos: in curialibus quidem Judex Curiae, in cameralibus vero Curiae vel Palatii Magister. Fisci Regii, *Statkiv stolnich i komornich*, sive patrimonii agrique Regii procurationi, Praefectura Aeraria, seu ut cum vulgo loquar, Consilium Camerae est ordinatum; cui qui praesidet baro, Praesidens Camerae appellatur, habetque ex Equestri Ordine adjunctos collegas ut plurimum quinque. Horum dicto sunt audientes Fiscalis, quem Regis Procuratorem vocant. aerarii quaestor logistesque, et ditionum patrimonialium praefecti omnes, libripens, passimque in limite et urbibus, vectigalibus exigendis constituti exactores. Fisci procurationi affinis quoque est Metallicorum Magisterium supremum. Commendare hoc munus Rex per leges potest ¹⁾ tam ex civibus quam ex nobilitate, viro bono quem rei peritum et obeundae functioni idoneum judicavit. Visitare autem is, prout opus est, tenetur auri et argenti fodinas toto regno omnes, in eaque, quae istic geruntur, diligenter inquirere, et quicquid praeter ordinem juraque fodinaria agi vel a fundi domino vel ab officinarum metallicarum hominibus peccari cognovit, emendare; compellatus ab iis quorum interest, de redimendo a fossoribus auri argentine emolumento, mature id facere, et, ut verbo dicam, omnia quae promovendae rei metallariae opportuna senserit, accurate prospicere. In ejus curae partem cum eo venit Regius monetae explorator, qui tum quae in rem viderit, eum monere, tum ne numus publicus depravetur, operam debet dare ²⁾. Jam vero quia multas in Germania, ideoque ultra regni sui fines, Rex Bojemus habet clientelas, feuda et beneficia, quae jam olim coronae et regibus Bojemis sunt obnoxia, iis in officio continendis

¹⁾ Regni Constitut. A. 47. ²⁾ Cap. XVIII, §. 4.

ac tuendae apud cipientes, qui ea possident, Regum et Reipublicae Bojemae majestati, instituta est ¹⁾, quam vocant, Germanicorum Feudorum Praefectura, qua Baronemne an Equitem fungi oporteat, his est nondum plane dicisa. Meminimus nos certe Baroni munus hoc, non Equiti, hactenus fuisse collatum. Quia vero circa bona, quae reipublicae proprietatis sunt, versantur hujus muneris curae, ne quid reipublicae in fraudem a quoquam hic possit innovari, Archi-Cancellario Regni, pro more, similiter incumbit inspectio. Regiae porro domus, hoc est Arcis Pragensis, ut et Corporis Regii Custodiendi Praefectura, probatissima fide Equestris Ordinis viris semper solita est demandari, quorum ille arcis praesidiariis, hic Regis stipulatoribus cum imperio praest. Verum quia a rebus seriis respirari nonnunquam et animi recreationi tempus largiri amant Reges, oblectabilibus etiam rebus procurandis officia quaedam deputarunt. Equos siquidem generosos agitare, ferasque venatu fatigare, magnates plerique omnes ponunt hac tempestate in prima oblectatione; cui rei et hominibus et instrumento multo est opus. Omnibus his scienter accurandis, habet Bojemus Rex Equitii seu Stabuli et Venationis Magisterium. Quae quod equorum, venatusque cura, cum succenturiatis omnibus occupentur, suis ipsa nominibus aperte ostendunt.

VI. Etsi vero plura adhuc variaque cubiculariorum, obsonatorum, dapiferorum, pocillatorum, astynomorum et caeterorum officia in Regis aula familiaria esse non ignoramus, quia tamen singulare nec protritum fere nihil secum trahunt, ab iis percensendis supersedere, quam minutis id genus, lectores obtundere malumus, et ad explicanda, quae in republica nostra pro officiis inferioribus habentur, transimus. Sunt autem illa praecipue continendae in disciplina plebis promiscuae multitudini, vitandis popularibus turbis, et plantandae etiam inter vulgus obscurum, concordiae inventa. Solent illa quotannis exquisitis prius ex loci cujusque incolis delectorum et ideo sacramento fere peculiari alligatorum suffragiis, a magistratu superiore oppidatim vicatimque viris famae integrae et intelligentibus conferri. Magistratus autem ille superior, qui ea confert in liberis urbibus et in regii patrimonii oppidis, est Rex (hic enim, rarius quidem per se ipse, usitatius vero per suos cum autoritate ad id pro more deputatos, hic ea solet distribuere), in caeteris loci cujusque dominus. Nam quia experientia ipsa docebat, nullum etiam minimum vicum, necdum civitatem, stare diu absque incommodo posse, nisi habeat cujus consiliis autoritateque gubernetur, eapropter sui cuique vico, cuique oppido, cuique urbi praefecti sunt antesignani

¹⁾ Convent. ann. 1595, 1601.

ac boni communis curatores. De iis quorum modica est potestas et ob hominum infrequentiam rarior functionis usus, vulgoque nota tenuitas, verba multa facere, res esset nihili; ea duntaxat munera seu officia, quae in oppidis urbibusque populosioribus publice ac perpetuo obtinent, et quorum non vulgaris est autoritas atque jurisdictio libet, compendio commemorare. Munus igitur praecipuum in urbibus municipiisque est, quod Senatum Civitatis vocamus, Consilium nempe in Majore Novaque Praga Octodecim-Virale, in caeteris urbibus et oppidis Duodecim-Virale, itemque Praetura. Senatus hic sive consilium armatum est tam majore, quam minore, in criminalibus pariter et civilibus causis, jurisdictione. Allegi in hoc consilium per leges nemo potest, qui non prius triennium post jus civitatis acquisitum, in civium numero transegerit, oneribus communitatis assueverit, intereaque consuetudines patrias familiariter condidicerit. Et quamvis tam in capiundis, quam in obeundis his muneribus, singulare aliquid inde a tempore, cujus non est memoria, locus fere unusquisque ex consuetudine inveterata observet: in jure tamen dicundo ubique est pro norma jus patrium municipale, quod Praga matrix amplectitur, quodque propter usum in municipiis communem *Právo Městské* dicitur. In Senatu hoc urbico, primus quidem absque controversia ordine est, qui commodata nobis a Latinis voce *Primas et Hospodář Města* salutatur, quique in consilio omnium primus sententiam solet rogari et a multitudine omni prae aliis honorari; decernendis tamen, quoties actor instat, reorum in jus citationibus, cogendo Senatui, tractandis ordine negotiis, dirigendis consiliis, rogandis concludendisque sententiis, nominando ex collegis, ac (quod coram eo, cujus res agitur, solet fieri), ad dicendum invitando senatusconsultorum promulgatori, clavium et sigilli publici custodiae, moderator Consul sive Civium magister. Menstruum autem saltem est apud nos, quemadmodum apud Athenienses prytaneia olim fuit, consulare hoc officium, quo in orbem defungi intra vertentem annum alii post alios ordine solent, singuli Duodecim-Viralis consilii illius Senatores. Usus magister, ut olim, ita et nuper, docuit nostros homines, unam exaequandae libertatis rationem esse, vicissitudinem imperitandi¹⁾, diuturnioremque hujus generis in civitatibus magistratus administrationem, sive semestrem, sive annuam, non perinde in nostra republica ut in aliis, esse civibus accommodam. Et ideo non facile fit, ut qui funguntur hoc magistratu, in legem Julianam, vel peculatus, vel residuorum, vel repetundarum magnopere possint aut ausint delinquere. Est autem tanto splendidior hujus functionis ac senatus civici dignitas, quanto urbs alia

¹⁾ Livius lib. 3.

prae alia privilegiis immunitatibusque est ornatior, amplior, populosior. Ac propterea quod quaedam, praesertim regiae, urbes, tam sunt populo abundantes, ut cognoscendis in tempore expediendisve cunctis communitatis omnis et incolarum singulorum negotiis, consules haudquaquam possint esse pares: magno illi Senatui subordinatus est Pragmae Decem-Viratus, alicubi Octo-Viratus, alicubi vero Sex-Viratus. Asserendae porro a concussionibus promiscuae civium multitudini, constituti sunt seniores populi, quasi tribuni plebis, hic plures, ibi pauciores, qui si quando Senatus muneris fiducia in communitatis fraudem velit quicquam tentare, intercedant, eumque ad saniora commoneant, vel, si emendare abnuat, ad Subcamerarium Regni aut ad Regem ipsum deferant. Caeterum Praetura est alterum inter civica officia munus publicum, quod cognoscendis dirimendisque controversiis minoribus, cohibendae cuivis plebejorum proterviae, comprehendendis et in vincula compingendis male feriat, et mandandis exequutioni concilii majoris placitis, est institutum. Gerendo autem utriusque huic muneri civico, necessario serviunt publica quoque ministeria diversa; Consulatus astynomi, quaestores, aediles, notarii, actuarii, scribae, viatores; Praeturae latrunculator, commentariensis, statores, lictores, et si qui alii sunt id genus accensi.

VII. Praetor communia haec urbibus, municipiis, oppidis quibusvis munia, inter singularia referri et neutiquam silentio praeteriri est dignum Oenoptae munus, quod metallicorum oppidorum quadam, ni fallor, imitatione, Pragmae (*ann. 1358*) instituit Imp. Caes. Carolus IV. et collium vitiferorum cultoribus jus reddere jussit. Vocatur munus hoc, voce non nostra, *Úrad Pergmistřský*. Conferendo gerendoque huic muneri latas a Carolo leges, illustravit atque auxit Wladislaus Rex *ann. 1497*. Collium Magister hic praecipuae est inter Seniores populi existimationis, et in coacta civitatis universitate, multitudinis omnis nomine, verba ad Senatum, aut ad quos opus est, solet facere. Hic ex Majoris Pragmae Civibus, ab ejusdem urbis Senatu olim, nunc ob Novae Urbis cum Majori intempestiva jurgia, ab Regio fisci consilio legi, eique consilarii muneris collegae octo, terni videlicet ex Veteri, terni ex Nova, et bini ex minore Pragma, Senatus quique sui arbitrio, adjungi consueverunt. Institutum autem est munus hoc, cum cognoscendis coortis ob vineta litibus sicut diximus, tum curando, ne serendis apta vitibus loca suis careant cultoribus, describendis, metiendis, ab omnique venatu tutis praestandis, quotquot ubicunque circa urbem coluntur, collibus, puniendis deprehensis pendentium adhuc fructuum furibus, statuendo praeterea, quod sub hedera vaenum quis dare velit, vini cujusvis pretio, solvendaeque operariis diurnae mercedis

modo; providendo necubi pendulum vinum vel vappa per imposturam vaeneat, et ut dicamus compendio omnia, procurando, decernendo, faciendo, quicquid culturae isti vineariac viderit futurum ex usu. Circum urbem quaqua versum libera omnino est ejus jurisdictio. Caeterum, quia melior fere munerum istorum pars in publica justitiae administratione exercetur, ac propterea, quum iis respublica nostra non possit carere, plenius, quae mox habemus dicere, declarabunt, supervacaneum est in iis diutius hic immorari ac haerere.

CAPUT XV.

De Concilio seu Consistorio Regio.

I. Dissidentes in superioribus ¹⁾ partim de politico apud Bojemos regimine, partim de muneribus publicis terrestribus, diximus Regem nostrum non solere absque Regni Optimatibus, Consilioque suo, de republica ac gravioribus reipublicae negotiis quicquam statuere. De privatorum petitionibus quotidianis, querisque quibusvis, quas absque iudicii strepitu expedire est aequum, cognoscere sane potest ille solus, jubereque vel vetare arbitrato suo; plerasque tamen omnes illas ad idem suum Consistorium similiter rejicit, deque amplissimi Consilii sententia in iis quoque, quod placuit, rescribit. Poscit igitur ipsa rerum series, ut de Regio illo Consistorio seu Concilio sanctiore verba quoque faciamus. Est autem id Bojemis unicum, et a vulgo nostrate non aliter quam Cancellaria regni vocatur. Rex quidem, ne contra ipsum disputetur, abstinet fere ipse a publico hoc Concilio, more Hebraeorum regibus olim usitato, nec deliberationibus, nisi rarissime, solet interesse; quae tamen res, quo tempore sint tractandae, expendendaeque, Archi-Cancellario de more dat in mandatis. Archi-Cancellarius igitur Regis nomine, quae consulto opus sunt, in Consilio proponit, sententias rogat et actioni toti ordine patrio moderatur. Postea vero quam sententiam rogati dixerunt omnes, reversus ad Regem vel solus vel cum uno atque altero ex Optimatibus, rem ei exponit omnem, et quid fieri is velit jubeatque, mandata accipit; quae in Senatu tandem explicata, qui a secretis est actarius, in acta diligenter refert. Datur in hoc Consistorio locus non solum Optimatibus, hoc est, iis qui terrestribus officiis supremis funguntur (quales sunt Burggravius Pragensis, Curiae-Magister supremus, Archi-Camerarius seu Magnus Regni Admissionalis, Archi-Dicastes, Scriba regni Supremus et Sub-Camerarius), sed et Senatoribus Regni indifferenter omnibus, qui tam vocati a Rege quam non

¹⁾ Cap. V, §. 11 et Cap. XIII, §. 2.

vocati, in Consilium, quoties libet, possunt venire, in commune consulere, interfari et quae e re publica esse censuerint, admonere. Pro-Cancellarius praeterea et Secretarius intersunt necessario deliberationibus omnibus.

II. Quoniam vero negotia, quae hic tractantur, non omnia aequae sunt ardua, ea de causa receptum jam olim usu est, ut Concilii hujus Senatus, pro re nata, alius alio cogatur frequentior, et propter eam Senatorum frequentiam vel infrequentiam, aliud hic augustius, aliud angustius concilium dici queat. In augustiore concilio illo, deliberationes de reipublicae statu, deque Regis ac populi universi necessitatibus ac salute instituuntur; quandoque etiam exemplo olim nocitura et explicatu difficilia incolarum singulorum negotia attinguntur ac disceptantur. Advocat autem, quoties opus est, augustum hoc concilium Rex ipse, excitis ad diem Senatoribus, cum iis qui Pragae per tempus sunt praesto, tum selectioribus caeteris, qui hinc inde per districtus administrandis privatis suis atque domesticis rebus intenti, domi quisque suae tempus rusticando terunt; imo, si casus id deposcat, aliquando etiam aliis ex privatorum numero, viris rerum peritis. Advocant similiter Concilium hoc magnum ac augustum regni Optimates, sed nonnisi tum, cum de Regis assensu, comitiis regni calatis, ejus cogendi illis copia est facta. Adsunt autem concilio sic coacto inter Optimates non modo Senatores regni omnes, regiique consiliarii, verum et descripti plerumque comitiorum decreto, ex privatis, nunc plures, nunc pauciores, delegati. Agitur in eo ac consultatur iis duntaxat de rebus, de quibus, exclusi tempore Ordines universi, in comitiis decernere non potuerunt et de quibus statuendi potestatem huic concilio, verbis disertis fecerunt. Ferdinando, Maximiliano, Rudolphoque regnantibus, concilium hoc legimus fuisse coactum aliquoties¹⁾, de publica patriae defensione, exciendoque ad bellum viritim populo omni, de recognoscendis ac regundis regni finibus, de relaxandis redimendisque sitis ultra limitem, oppignoratis Coronae latifundiis, de viis recens a finitimis manifesto accolarum incommodo in regnum apertis, emporioque salis inusitato; de monetae cudendae valore et legibus, de collatitia pecunia ex reipublicae usu prudenter dispensanda, de foederibus hereditariis cum principibus vicinis majorum exemplo renovandis, deque id genus rebus aliis.

III. In augustiore porro Regii Consistorii concilio neque tanta requiritur Senatus frequentia, neque de universae reipublicae statu consilia capiuntur. Singulorum hic, vel, ut plurimum, paucorum, pauperum pariter et opulentorum, postulata querimoniaeve, vulgariores ac quotidianae, expenduntur, et qui-

¹⁾ Comit. ann. 1545, 1557, 1569, 1575, 1585, 1586, 1596, 1604, 1610.

dem duntaxat eae, quas decidi absque fori strepitu aequitas ipsa, atque ii, quorum interest, ferant. Prodeunt ex hujus loci sanctiore concilio privilegia quaevis et concessionones regiae, investiuntur hic tam de nobilibus quam ignobilibus feudis Regum Coronaeque vasalli ac clientes quique; legati ad Reges exteros, principesve ac provincias dimittendi mandatis instruuntur; proscripti, vel aliis de causis Regis aulam iudicumve tribunalia adire prohibiti, fide publica muniuntur; Regis nuntii speciales (vocantur vulgo Relatores), de citatis ad diem causaeque cognitionem extraordinariam sive in provinciale sive in regium iudicium partibus controvertentibus, in impatientibus morae negotiis, de inserendis rotulandisque variis (modo ne sint de regni patrimonio) ab Rege factis contractibus, de datis pupillo tutoribus vel aetatis venia, de testibus producendis, deque rebus similibus, ad tabularii custodes amandantur; eduntur denique hic Regia interdicta, edicta, decreta, rescripta cujusvis generis, quae ut de plenitudine potestatis regiae in Bojemia edi esset fas, Regum majestati a populo legibusque priscis jam olim est permissum, usuque longo receptum.

IV. Expediebantur autem Regii hujus Concilii negotia, quicquid Bojemis, Moravis, Slesis, Lusatisve Rex mandabat, olim quidem non nisi lingua populi Bojemi vernacula vel latina populorum omnium communi, quoties cum exteris agendum constituendumque quippiam erat; provinciales etiam ipsi Slesi ac Lusati, Slavica populari, quoad maxime fieri potuit ad Bojemam dialectum conformata lingua, res suas in hoc Consistorio proponebant, et, quod plus est, legatos suos, scriptis Bojemice mandatis instruebant ¹⁾. Stetit his moribus institutisque et floruit pacatum longissimo tempore ex ὁμογλώττοις nationibus diversis coagmentatum olim regni nostri corpus. Avorum vero memoria, postea quam Slesi, Lusatique indigenae cum hominibus peregre advenientibus commixti, peregrina, quam sua, lingua loqui maluerunt, contemptui apud eos coepit sermo ille avitus haberi, Wasser-Polacismusque vocari ac Germanicus pro eo in sacris pariter et profanis locis frequentari. Hinc nata postea quoque est, linguae Bojemorum nostrae valde perniosa, in sacriore hoc Regis nostri consistorio, Expeditionis, quam Germanicam vocant, institutio. Ideoque allegebatur eam in rem ab Regni Archi-Cancellario Secretarius Germanicus, qui, quod illa lingua esset expediendum, curaret. Sed non constitit hic, nec eo contenta diu fuit hostium nostrae linguae arrogantia. Extremis namque Rudolphi II. et omnibus fere Matthiae Regum tempo-

¹⁾ Legat. Slesica ann. 1547; item Ordines Opolienses et Ratiborienses ann. 1536.

ribus (*ann. 1601, 1614, 1615, 1619*), Pro-Cancellarium Germanum praetextibus variis tentarunt Consilio huic obtrudere Slesiae Lusataeque incolae; optato tamen successu hactenus novatio ista caruit.

Jam ergo quaecunque ab hujus loci Senatu conclusa regis calculo comprobantur, iis, si Bojemos Moravosve contingant, bojemice, sin Slesos, Lusatos, Cladscanos, Chebanos, Cubitensesve, germanice in scripturam redigendis, formularii sunt ordinati, qui simul ac Archi-Cancellarius vel Procancellarius vel Secretarius injunxit, ea in forma materiae convenienti describant. Valet autem ac fit authentica tum demum haec scriptura, cum non modo ab Rege, verum etiam ab Archi-Cancellario, Pro-Cancellario et Secretario propria manu est subscripta. Necesse praeterea est, ut, si in forma privilegii fuerit vel diplomatis de plena testamenti condendi potestate, aut arduo negotio quopiam alio, Regis sigillo majore seu sanctiore; sin protritit ac minutioribus de rebus caeteris, minore seu vulgatiore, signetur ac muniatur. Verbis porro mandatisque regiis sua ubique constat autoritas semper, fidesque ab omnibus habetur et honor maximus, usque adeo, ut si quis vel morem iis detrectet gerere vel in aliquo ausit derogare, impune id neutiquam sit laturus. Constare illa sibi ipsa quoque perpetuo, ac alterari, retractari aut revocari, nisi urgentissimis de causis ac exacta cum accuratione, vel solent vel possunt, ita ut (similiter quemadmodum Regium apud Medós Persasque jus fuit) ob immotam eorum firmitudinem, veteres non secus ac de oraculis proverbio locum dederint: *Králóvská slova negdau na zpátek*, hoc est: *Regis verba nescire regressum*. Utinam nihil hoc aevo sit, quamobrem diversum quis merito possit sentire! Ipse denique Regii consistorii illius locus, cum ob Regis ipsius majestatem, tum ob rerum, quae in eo tractantur, magnitudinem, multitudinem et dignitatem, sacer quodammodo est et asyli alicujus instar omnibus perquam venerabilis. Veteri autem instituto is, ubicunque Regis aula est, usitatissime vero Pragae, ut in metropoli, in arce Sancti Wenceslai regia solet designari, nec transfertur alio, nisi cum Regis aula et sonticis de causis, quales sunt grassans maligna contagione pestis et hostis bello imminentis justus metus. Liberum cuivis est, etiam tenuissimo cuique, in hoc consistorio rem suam ac animi desiderium libelli forma proponere, opemque Regis implorare. Rex quoque nisi officii atque juramenti neglecti velit accusari, concilii hujus, sicut usum intermittere ita dignitatem minuere, prisco more prohibetur. Eapropter quemadmodum Matthiae Corvino contra Georgium Wladislaumque pro Rege se Bojemorum gerenti, Bojemicae hujus generis cancellariae usus accuratus ac dili-

gens, commendabilis olim apud Proceres Bojemos etiam post mortem, ita ejusdem vel ad breviculum tempus intermissio Wladislao Regi legitimo (*ann. 1511*) probrosa fuit, nec absque obmurmuratione ab Ordinibus dissimulari diu potuit. Intolerabile similiter majoribus videbatur, si quando Rex Bojemus aliunde quam ex Cancellaria Bojemica mandata Regia de re quacunque dabat vel potestatem regiam extra Regni limitem exercebat. Possunt curiosis esse exemplo mandata cum Johannis Regis Lucenburgica, tum Sigismundi, Wladislaique Budensia, quae auctoritatis modicae apud populum fore, ejus temporis optimates palam sunt protestati. Optimatum tamen aevi recentioris conniventia, discessum in plerisque est ab illa moris prisci observantia, exceptaque legibus novis sunt perquam pauca, de quibus Rex ex potestate regia nisi intra regni fines statuere vetatur. Quae cum ita sint, nemo tam rudis poterit rerum esse aestimator, qui majorum nostrorum hac in re prudentiam non sentiat, quamque Consistorii hujus bene ordinata administratio, cum Regi ipsi sit gloriosa, tum incolarum multitudini omni fructuosa, videre non queat.

CAPUT XVI.

De tribunalibus juri dicundo in Bojemia constitutis.

I. Plus quam semel dictum a nobis est ¹⁾ in hoc opusculo, Bojemos habere suos peculiare inde a majoribus acceptos mores, instituta, jura et leges, quibus tum a suis principibus ut homines liberi, non ut servi, moderate regi, tum, ne vaga prorsus ac infraenis videri possit libertas ista, absque oblatione parere accurate assueverunt. Res enim ipsa visa illis est loqui, perinde ut corpora nostra sine mente, sic civitatem sine lege, neutiquam vim aliquid prudenter agendi, nedum nervis suis ac sanguine membrisque caeteris probi utendi, habere posse. Quoniam vero lingua pariter et natura a Germanorum moribus institutisque erant alieni, ideo nec forum, nec leges, nec jura cum illis voluerunt habere communia. Domi itaque sibi ipsi paulatim, accommodata gentis genio, ex longi temporis ac usus disciplina, consensu populi omnis, sanxerunt jura ac leges. Quae sane ante Przemysli principatum nullis literis comprehensae, solo usu discebantur, et, quia perpaucae erant, a iudicibus memoria haud difficulter capi poterant. Emergentes temporis progressu casus varii, et homines usu multo tandem facti eruditiores, genuerunt ex legibus illis paucis alias novas, numero haud paulo plures, easque in literas retulerunt; quibus bono

¹⁾ Cap. III, §. 13 et cap. VIII, §. 3 et cap. XI, §. 5.

publico emendandis, illustrandis, explicandis, multiplicandis, ut prior, ita nec nostra haec posterior aetas, viam sibi claudi, vel segnis ac imperita videri voluit. Idem videlicet quod patribus licuit, filiis licere quoque existimabat. Libertas haec patriis moribus subnixta, nec Wladislao Regi displicuit olim, qui Ordines Bojemos, quia liberi sint, in leges suas, quod publice placuit, referendi, quod displicuit, antiquandi habere semper potestatem, alicubi ¹⁾ est iudicio maturo testatus. At quia inutiles alioquin nec vim ullam habiturae fuissent hae leges, nisi ministros illis et interpretes datos ac erecta juri cum auctoritate reddendo tribunalia intelligerent reverenturque homines, pravis affectibus suis quam legibus obsequentiores: ea propter occursum malo isti in Bojemia est prudenter, magistratusque et judicia unicuique negotio sua, religioso videlicet religiosa, profano profana, sunt constituta.

II. De religiosis, quae opus videbantur, diximus jam ante ²⁾. Profana seu politica, similiter ut munera publica, distinguimus vulgo in superiora et inferiora. Superiora vocamus, coram quibus inprimis nobilitas, inferiora, coram quibus cives plebsque promiscua convenitur. Utraque ex jure gentis patrio, illa quidem provinciali, haec vero municipali de causis judicant; utraque moribus priscis approbatum ordinem processumque servant; utraque habentur apud omnes perquam venerabilia; utraque sunt vel ordinaria vel extraordinaria, dignitateque et auctoritate alia aliis eminentiora. Sermonis alius praeterquam Bojemici usus, legibus in iis penitus est vetitus ³⁾. Testibus, qui generis splendore antestant vel alioquin suis familiae insignibus gaudent, in causis in quibus non de capite, fama, hereditate agitur, arbitrarium per leges est ⁴⁾ (quod tamen, Austria fortasse et Bavaria exceptis, alibi nec valet nec usum habet ullum), utrobique testimonium post denuntiationem vel oretenus vel in scriptis perhibere, dummodo quisque scripturam testimonii, non solum chirographo subscriptam claudat et sigillo proprio suo vel familiae obsignet, verum etiam per solennem scripturae adjectam clausulam (nimirum, quae sic deponit, integra ab se fide, nec ullo animae periculo deponi) verbis disertis testificetur. Quia enim experientia longa explorata est Bojensium, praesertim nobiliorum, certa in dictis factisque fides, ideo nihil hic visum est esse, quamobrem vel fraus vel subornatio vel perjurium metueretur. Latae in iudiciis hisce sententiae, praesertim cum in rem iudicatam transiit, oblectari impune

¹⁾ Wladis. Reg. Decision. ann. 1502, §. 5. ²⁾ Cap. VI, §. 15, 17, 18.
³⁾ Constitut. regni, B. 32. Jus Municip. B. 8. ⁴⁾ Constitut. regni, X. 26.
 Jus Municip. B. 49, 50. Andr. Gail. Observ. pract. 101, num. 14, lib. 1.

nemo potest; alioquin exsequatoria decernentur statim, et contumax, prout meruit, vel mulctabitur vel vinculis aut, si casus id deponat, manu militari coercebatur. Rex etiam ipse, perinde ut alius quivis, tenetur in rebus controversis eorum cognitioni ac decretis stare; quo tamen in casu, ut conveniens dignitati decus honestasque observetur, in jus tum vocare tum vocari Rex nonnisi per Procuratorem suum, vetustissimo ex more consuevit. Exercentis judiciis superioribus iudices, nonnisi ex nobilitate, inferioribus nonnisi ex civibus maxime idonei quique et famae integrioris viri alleguntur. Cavetur tamen ut plurimum, ne in subselliis iisdem sedeat collega vel filius patris vel frater fratris. Locum in concilio tenent suo quisque ordine, illi ex aetatis familiaeque praerogativa, hi ex coryphaeorum classis suae assignatione. Uti omnes vestitu decore et incessu viris digno jubentur ¹⁾. Superiorum res iudicatae ac decisiones ratae sunt et validae absque provocatione omni; ab inferiorum sententia provocare, exceptis facinorosis, nemo prohibetur. Cursus porro illorum neque a Rege neque ab ejus ministris impedire, nec homo quisquam, quominus jus suum via legitima persequi audeat, absterreri mandatis ullis debet ²⁾. Interruptus nihilo secius fuit cursus hic et conticuerunt leges pleraeque omnes ab Wenceslai Regis excessu totos octodecim, post Sigismundum e vivis sublatum totos quatuordecim plus minus annos verum iniquitas temporum illorum, non incolarum truculentia, ordinem hunc tunc conturbavit ac pervertit. Instauratus tamen is fuit, cum ab Imp. Sigismundo (*ann. 1437*), tum a Ladislao regibus (*ann. 1454*) simulac respirasse a turbis aliquantulum republicae est visa. Sunt porro magistratus isti ac iudicum subsellia, quae dici Superiora diximus, proprie quaedam Regia, quaedam popularia seu Terrestria, ideoque capiunt jurisdictionem haec quidem a populo, illa vero a Rege. Occurrentibus causis difficilibus, quaeque altioris sunt indaginis et intricatae, habent ad Magnum Regni Senatum praesides caeterorum tribunalium omnes in definiendis dubiis recursum, ex ejusque responsis sententiam liti decidendae ferunt. Regia iudicia pars ex Baronibus constant, pars ex Equitibus, eorumque numerus Regi arbitrio major esse protest vel minor; Terrestrium, ut qui legibus est definitus, non potest. Certae quoque sunt ac definitae causae, quas ab his vel illis cognosci majores voluerunt. Consulta utrorumque per consurgentes concilii collegas, Barones (ubi ex legis ordinatione ii intersunt) duos, Equitemque unum promulgari mos est; strictissimaque est ac perquam diligens hujus moris observatio.

¹⁾ Comit. ann. 1615. ²⁾ Comit. ann. 1575. Hagec. ann. 1250.

III. Quoniam vero causas tam horum, quam illorum cognitioni attributas, compertum est natura sua a qualitatibus, ut plurimum, alias ab aliis distare: neque Rex, neque populus tribunalia iis disceptandis erecta, indistincta relinquere diu potuit. Discrevit igitur ea quoque, post maturam disquisitionem, cum Rex, tum populus oportune. Unde regium iudicium duplex in hoc regno habemus: Praetorium nempe, sive, ut vulgus loquitur, Camerale, *Saud Komorní*, et Curiale seu clientelare, *Saud Dworský*. Neutrum alibi, praeter quam in conclavi quod Viride vocatur, potest legitime peragi ¹⁾. Onus functionis in utroque obeundae ab Rege demandatum defugere, nemini est integrum, nec nisi post exantlatos hujus loci labores annuos, renuntiare honeste muneri per leges collega quisquam potest. Etsi vero Regi cooptare pro arbitrio in hoc concilium licet iudices ex nobilitate nunc plures, nunc pauciores: attamen pauciores quam Barones octo, plures quam Equestres quatuor esse, et de lite, quaecunque ea sit, nisi concilio frequenti et decem, ad minimum, collegarum praesentium suffragiis, pronunciare vetantur. Praetorio seu Camerali iudicio singulis annis definitum legibus est tempus certum, quater nempe anno unoquoque, per continuos dies quatuordecim: Primum ad sextum Kalend. Februar., secundum postridie Misericordias sic vocati diei Dominici, tertium ad septimum Kalend. Septemb. et quartum ad Eidus Novembr. Moderatur illi in omnibus magnus praetorii sive palatii Magister. Disceptantur in illo actiones de calumnia sive injuria verbali non contumeliosa, ex stipulatu pro dote repetenda, pro mutuo, de multa, ei qui testimonium perhibere recusavit, aut ei, per quem factum est, quominus quis iudicio sistatur, irroganda, de revocandis impetratis in aliorum fraudem privilegiis, vel vacantium honorum ecclesiasticorum largitionibus, vi honorum raptorum, vi quavis privata, et si qua sunt similia. Consumptis porro in hujus generis litium cognitione quatuordecim diebus illis, octiduum aliud superadditur, quo permotus supplicum precibus Rex, in causis moram non ferentibus, jus iis extra ordinem reddi jussit. Rex similiter ipse non raro litigantes ex conjunctis regno provinciis huic se iudicio jubet sistere causamque dicere ²⁾. Ubi de disputatis ultro citroque id genus controversiis, nomine et autoritate regia pronuntiari tandem consuevit ac decerni. Haud absimiliter Curiale seu clientelare Regis iudicium certa itidem, quibus peragatur, habet constituta tempora, quae unoquoque anno duntaxat sunt utiles dies quatuor: Utilis nempe quisque ante quatuordecim illos, qui habendo iudicio Camerali sunt solennes.

¹⁾ Comit. ann. 1575. ²⁾ Comit. ann. 1575.

proximus. Causas in eo nullas mos est agitari alias, praeterquam de quibus aliis in locis coram paribus curiae experiri mos est, et quae clientes regios, bonaque vacantia ac controversias feudales attingunt. Praesidet huic tribunal, resque ejus moderatur Judex curiae Regiae supremus, in cujus custodia sunt tabulae, quas Aulicas seu Curiales vocant, feudorum intra regni fines sitorum descriptiones, investiturae monumentaque, et acta publica id genus omnia. Nostra adhuc memoria similibus in causis locus simili judicio fuit in Tachovo arce, sed antiquavit id de Ordinum assensu Rudolphus Rex ¹⁾.

IV. Regiis hisci judiciis aequipollent, vel in nonnullis fortasse quodammodo antecellunt Terrestria, quae vocant, sive Regni dicasteria (plerique non propria voce provincialia appellant), a quibus nobilitas veterum Bojemorum omnis, non tantum ipsa sibi, nemine excepto, sed et principi, supremo magistratui suo, in maximis aequae ac minutioribus negotiis quibusque, quae absque fori strepitu compositionem respuerent, jus dici voluit, quaeque potestate tanta atque autoritate armavit, ut nemo e regni incolis ei se per contumaciam eximere queat. Exemplo sunt Comites Slicchii, qui cum forum hoc declinare obstinatius olim (*ann. 1505*) pergerent, bello se difficili, incommodisque gravibus involverunt. Primum inter illa est tribunal judiciorum Burggraviatus, *Saud Purkrabský*, quod et ipsum est geminum: Prius Burggraviatus Pragensis supremi, posterius Burggraviatus in provincia Hradecensi. Sedent in hoc perinde ac in illo secundum concilii omnis moderatorem Burggravium, *συμβλεῖται* ex Equestri ordine ut minimum sex, cognoscuntque de quibusvis propositis in judicio et ad formulam jure praescriptam conceptis literarum contractibus, deque revocandis ex eorum contractum genere natis satisfactionibus, de factis sub poena voluntaria tabulisque hujus judicii insertis obligationibus, de confusis ac illegitimis arrestationibus, de compellendo post rem judicatam creditore ad rationes de nominibus cum debitore conferendas, deque cautionibus post solutionem factam dispungendis. In provincia Hradecensi vel potius urbis dotalis primariae arce ipsa regia, erexerunt jam olim majores, in reginarum (ni fallor), maritis Regibus superstitionem, dotalitiisque hisce pro aula utentium, nec in Reges successores semper bene animatarum, sive gratiam sive honorem, provincialibus incolis forum peculiare, in quo persequi jus suum actor adversus reum jubebatur. Temporis tandem progressu, factum est tribunal hoc ex tumultuario temporarioque ordinarium et perpetuum. Cognoscitur autem in eo, ex jure necdum plane descripto ²⁾, sed partim terrestre,

¹⁾ Comit. ann. 1608. ²⁾ Comit. ann. 1600.

partim consuetudinario, cum de causis paulo ante memoratis, tum etiam de factis provincialium contractibus, ex obligatione sive verbali sive chirographaria, ex stipulatu pro dote vel mutuo repetendo, de refundendis in litem expensis, tum de conditione ex delicto vis privatae cujusvis, itemque non redditi post denuntiationem fugitivi ¹⁾, aliisque nonnullis.

Optantur porro iudices in hujus loci collegia, Pragmae quidem a Burggravio Pragensi supremo (a quo similiter et ipse consilii praeses arcis Pragensis Burggravius, qui minor cognominatur, legi solet), Hradecii vero ex reginae usufructuariae calculo per Regem ipsum. Iudicio huic neutri, contra quam in aliis observatur, tempus certum legibus est praefixum: Burggravii, utpote Praesidis, arbitrato id, quoties et quamdiu est opus, frequentatur. Affine huic iudicio Burggraviatus Pragensis, est iudicium finium regundorum, *Saud mezni*, quod vetus equidem sed ambulatorium est, et ordinarium ex extraordinario demum ab Imp. Caes. Rudolpho Rege (*ann. 1600*) factum, pauloque post (*ann. 1601*) ab Ordinibus universis in publicis regni comitiis comprobatum. Regitur illud repetitis ex vetustissimo usu, similiterque nuper denum in ordinem a Jacobo Menssico redactis legibus singularibus, rigidiusculis sane illis et severioribus. Ei exercendo quoties opus est et per anni tempus licet ²⁾, Magni Regni Senatus ab eo cujus fines per vicinum turbantur interpellatus, Burggravium arcis Pragensis delegat, qui junctis sibi duobus ejusdem subsellii consiliariis, excitisque praeterea ad diem ex vicina Ordinis utriusque nobilitate viris idoneis duodecim, de finibus controversis praesens pro more cognoscat, terminosque vel veteres restituat vel si illi non appareant, novos statuatur. Cognitio in tentorio, quod in actoris agro finibus controversis proximo tendi lex jubet, haberi de lite solet.

V. Tribunal iudiciorum terrestrium alterum est, quod Minus, *Saud Zemský menší*, vocatur. Vocatur autem minus, cum quod de minoris momenti causis cognoscit, tum quia Senatus magno praesto et imprimis optimatum regni jussis audiens esse tenetur. Sedent in illo *Uředníci Desk Zemských*, omnes ex vetustae nobilitatis equestribus, loco primo arcis Pragensis Burggravius, secundo Vice-Camerarius, tertio Pro-Praetor seu Vice-Judex, qui consiliis tribunalis hujus et actionibus omnibus moderatur, quarto Vice-Scriba, quinto Reginae mandatarius, sexto Subcamerarii legatus. Adhibetur etiam consiliis tabularum Regni minorum Scriba, qui propterea Scriba iudicii minoris solet audire; verum is locum habet in cathedra, non in subselliis; notat conscribitque, quae aguntur pro tribu-

¹⁾ Regist. Burggraviatus Hradec. ²⁾ Comit. ann. 1585.

nali, sententiam non dicit. Inauctorantur autem ii et ad munus hoc admoventur, itemque exauctorantur ex Senatus magni sententia ab Regni Optimatibus singulis singuli: Burggravius nempe, sicut diximus, a Burggravio Pragensi supremo, Vice-Camerarius ab Archi-Camerario seu Admissionali magno, Propraetor ab Archi-Dicaste, Vice-Scriba a Proto-Notario, eodemque modo a caeteris caeteri. Frequentes quidem illi in regni tabulario officii causa utilibus quibusque diebus esse, et occurrentia quotidie fere varia interventorum negotia promovere expedireque pro more tenentur; quia tamen multiplices quoque causae veniunt hoc iudicio disceptandae, anniversariis illorum sessionibus locum in Regni dicasterio, a parte Regii solii sinistra, non a dextra, lex designavit, diesque juri dicundo solennes temporibus certis distinxit. Cognitioni actionum, quibus ageretur de debito ex alio quam literarum contractu, quodque centum sexagenas Pragenses non excedit, vel de exhibendis tabulis, fidei commissis, servis mercenariisve fugitivis, de familia herciscunda, tutelae administratione, emancipationibus usurpatis, venationibus vetitis, caeterisque rei vel poenae persecutoriis, lex, inquam, his omnibus dedit post Invocavit vulgo vocatum diem dominicum, Martis, Mercurii, Jovisque; item post Pentecosten Mercurii et Jovis dies proximos, ut et pridie Kalend. Octobr. Quoniam vero in jus quoque vocatur plerumque reus, ut actori, alius sane intra trimestre, alius intra mensem, alius intra diem quartum decimum se sistat, praeterea quoque multorum actiones exceptionibus exclusae, quin et probationes permultas ad causas producendae, a tribunali majore huc remittuntur, vacare horum omnium cognitioni jubentur ¹⁾ hujus subsellii iudices ex cujusque anni die septimo Januar. ad vigesimum, et ex die Junii trigesimo ad Julii tertium decimum. Examinandis porro post sententiam, quacunque in causa et quocunque sive regio sive terrestri iudicio latam, factis in litem expensis, statuendoque de iis parti victrici a parte victa refundendis modo, tabularum regni procuratori ²⁾, et aliis cum primis multis, quae consuetudine magis quam legibus nituntur, perficiendis, descripti sunt dies Mercurii post octavas Paschatis proximus, Julii quartus decimus, Novemb. septimus, et Januarii primus et vicesimus.

VI. Tertium terrestrium iudiciorum tribunal, et quidem amplitudine ac dignitate omnium princeps, est iudicium quod Majus vocatur, vulgo *Saud Zemskij věstí*. Sedent in illo Rex in solio regio trabeatus, vel (si quis est), regni gubernator, et ad alterutrius pedes, aut quoties neque Rex neque gubernator interest, in ipso solio, gerens majestatis insigne, virgam, Burg-

¹⁾ Comit. ann. 1596. ²⁾ Hagecus in ann. 1321.

gravius regni supremus, cincti ab latere utroque optimatibus et magno regni senatu. Constabat autem magnus hic Senatus olim ex baronibus tantum, et qui soli in regno essent patriae patres et primores. Sed cum post Alberti regis fata, similitates propterea ex invidia inter barones equitesque accensae, flagrare non desinerent, quarum acerbitate rempublicam jam tum plures quam quindecim annos concuti doluerunt boni cives, iis sopiendis primus Georgius rex equites aliquot, quorum Ordo antehac pro patria arma ferre jubebatur, in ordinem hunc allegisse, et Wladislaus postea, ut perpetuo octo allegerentur, lege nova ¹⁾ diplomateque (*ann. 1487*) cavisse legitur. Pro tribunali igitur in magno hoc archi-dicasterii senatu, ab eo tempore solent sedere ad latus Regis sinistrum ex regni optimatibus: Admissionalis magnus seu Archi-Camerarius et Archi-Dicastes, qui Ordinis hujus loci est princeps et actionum omnium arbiter. Assident illis, pars solio regio dextri, pars sinistri, per Regem ex amplissimi concilii sententia in locum hunc cooptati et idiotismo nostrate a senectute dicti *Kmeté* seu *Kmetové*, h. e. regni Senatores et συμβουλευται; praeter Palatii Magnum Magistrum, Archi-Cancellarium, Curiae Judicem supremum et Burggravium Carolosteinensem, qui ex optimatibus regni sunt, et locum, more ob dignitatem muneris quisque sui jam fere consueto, habere a Rege jubentur in hoc Senatu, Barones octo; itemque praeter regni Sub-Camerarium, Carolosteinensemque alterum et Hradecensem Burggravios, equestres viri quinque, aetate omnes et gravitate spectatissimi. Regni Mareschallus, Rege praesente, cum ense districto stat propter solium, absente proximus a magno Palatii Magistro locum ad latus dextrum capit. Archigrammateus cum tabulis sedet in cathedra. Sessionibus in hoc judicio habendis, causisque via juris disceptandis, dies statim, iique ter unoquoque anno, sunt constituti: Primum a die Veneris post Invocavit, sic vocatum diem dominicum proximo, per dies quatuordecim continuos; secundum a proximo post Pentecostem similiter Veneris die, per dies totidem; tertium a Kalendis ipsis usque ad pridie Eidus Octobr. Post dies illos dari lex jussit semper pupillis viduisque dies quatuor proximos, in quibus solae illorum causae, ut quas nefas esset protelare, disceptentur ac cognoscantur. Vendicant autem leges tribunali huic soli cognitionem de nobilibus cujusque capite, fama et fortunis hereditatibusque; de injuriis contumeliae atrocis, termino moto, violentia quovis modo exorbitante, obligationibus hypothecariis, purgationibus a crimine, per supplicio ultimo affectos objecto; et, quod palmarium est,

¹⁾ Jus provinc. A. 35.

absolutam cognitionem de quodvis genus litibus a caeterorum judicum tribunalibus, sive ob Regis iter longinquum et a regno absentiam, sive propter nodos difficulter solubiles, huc remissis et indecis. Senatus hujus ἀριστεράς consultum de causa quavis publica privatave semel factum, resque judicatae omnes neque sub incudem revocari, neque in concilio Regis privato vel alio, ullo modo retractari per leges possunt ¹⁾).

VII. Restat adhuc, ut post usitata haec atque ordinaria regni judicia superiora, de extraordinario, quod unum est et a cujus fere usu jam in plerisque est recessum, verba breviter faciamus. Vocatur id, quia a provinciarum praefectis est peragendum, *Saud krajských hejtmánův*; veterum nostrorum vulgo *Saud cídni*, h. e. iudicium territoriale vocabatur. Sessitabant enim in eo olim cum praefecto, praecipui aliquot ex cujusque cuae, i. e. territorii nobilitate sapientes. Nunc jam duumvirale saltem est et autoritate multo quam olim tenuius. Neque locum illi ordinarium nec tempus certum placuit designari. Convenitur eo vocatus in jus, in alterutrius provincialis praefecti domo, parsque, quae in causa cecidit, quoties gravatam se ejus sententia arbitratur ²⁾), habet querelae in Regio Camerae iudicio instituendae potestatem, quod re plenius examinata, prout aequum videbitur, statuet. Subjiciuntur huic iudicio controversiae non adeo multae, quales sunt ob conjectum inique in vincula neque petenti domino relaxatum; itemque ob quovis modo receptum fugitivum hominem; legibus irrogatae mulctae persecutio ³⁾); ob non exhibitum convictum de vetitis in agro regio agitatibus venationibus, colonum rusticorum edita adversus dominum actio; ob negatum opificibus urbanis operae pretium vel mercenariis hostimentum condictio; exortae propter mineralium fodinas ob denegata post oblatum pretium justum apta aedificando ligna, inter fundi dominum fossoribus offensae; et, si qua sunt similia, quae coram provinciae cujusque praefectis disceptari, diserta legum verba jubent.

VIII. Loquuti ergo hactenus de iudicum tribunalibus superioribus, loquamur sub hujus loci finem, oratione breviter repetita, de inferioribus seu (utamur hoc patrum verbo) de civitatensibus. Erigi illa coeperunt Mnatae principis aevo ⁴⁾), posteaque sensim cum civitatibus creverunt, et sicut olim dicebant, ita nunc quoque ordinis sui hominibus ac plebi promiscue, quin et nobilitati quandoque, in casibus certis jus dicunt. Vocantur autem in hoc iudicium, descriptoque legibus et recepto ordine disceptantur ac deciduntur causae sine discri-

¹⁾ Comit. ann. 1575. ²⁾ Jus provinc. R. 16. ³⁾ Jus provinc. R. 14, T. 2, X. 13, V. 4. ⁴⁾ Hagec. ad ann. 791, 836.

mine quaevis, cum civiles tum criminales, editur ab actore actio, decernuntur ab iudice processus necessarii, citatur ad tribunal adversarius, libellus producitur, litis fit contestatio, probationes a litigantibus causaeque merita allegantur, disputantur, concluduntur, ultimoque tandem iudicium lata ab iudice sententia finitur. Tractantur autem haec iudicia, ordinaria quidem, passim in singulis regni urbibus, oppidis, municipiis. Consul videlicet cum senatu suo, itemque caeteri (qui consulari collegio alicubi subordinantur) subselliorum minorum iudices, in senaculo, consecrato nempe habendo senatui loco, tenentur frequentes, prout populosa est civitas et loci fert consuetudo, vel semel in unaquaque hebdomade vel alternis diebus et quotidie adesse et iustitiae petentibus administrandae vacare.

Ea vero quae sunt extraordinaria in actoris, ut plurimum, peraguntur domicilio vel agro. De ordinariis (praeterquam de montensi et mangonario, quod aliis scientioribus explicandum relinquo), egimus jam ante loco alio ¹⁾; extraordinaria quaedam etiam in usu quamvis rariore, in usu tamen esse observamus, qualia sunt *Saud hraničnj* seu iudicium corrogatum, et *Saud mlynařský*, iudicium ripense. Iudicium corrogatum ex eo vocamus, quod actor cum adversario, quem in potestate habet ob causam delicti jure experturus, iudices ex diversis tribunalibus ad cognitionem privatim in domo sua instituendam corrogare consuevit. Qui de causa cognituri, non capiunt in sessionibus loca, concivis post concivem, sed pro cuiusque tribunalis, a quo mittuntur, dignitate, singuli alternatim alius post alium, et vicissim singuli, cum notario iurato, considerare sententiamque rogati dicere ex more solent. Et quamvis juri magis est consentaneum, ut coram ordinario tribunalis proximi iudice jus suum actor ille persequatur, si tamen causas, quamobrem secus fieri oporteat, idoneas iudicibus rogatis demonstraverit, iudicesque juris reddendi causa ad ejus domum convenerint, accurate est danda opera, ut et in disceptando cognoscendoque processus legitimi serventur ²⁾, et quae ab utraque parte pro causa fuerint vel dicta vel producta, ordine describantur, legantur, expendantur, definiantur, custodiantur.

Jus ripense cognomentum ex eo sortitur, quod in eo de fluminum eluvionibus, alluvionibus, molendinis, pontibus, aquaeductibus, derivationibus, sepimentis immisuris, operibusque aquaticis caeteris, in finitimum injuriam factis, cognosci statimque consuetudo est. Adhibentur huic iudicio adstricti sacramento speciali, molitores Pragenses, et de causis id genus ex officii, quod tractant, disciplina, experientia, consuetudinario

¹⁾ Cap. XIII, §. 6. ²⁾ Jus civit. A. 43.

jure suo et majorum judicatis, in loco ubi innovatum quod est, quod aequum videtur, pronuntiant. Sententia nihilominus judiciorum cujusvis generis inferiorum lata de causa non criminali, non transit in rem judicatam, nisi litigantes ei vel verbis expressis vel duorum et quadraginta dierum silentio acquiescant.

IX. Quoniam vero experientia docuit, iudices horum locorum in definiendo nonnunquam per imprudentiam labi ac propterea partem controvertentium, vel utramque vel alterutram eorum sententia gravari: ideo jam olim introducta consuetudine est a iudicio uno ad aliud provocatio. Fuit itaque apud majores, ut ex civitatibus regni plerisque omnibus, a domesticorum iudicum sententia ad tribunal Senatus Pragae Majoris appellaretur, paucae tantummodo civitates, ut Litomierciczae, Launa, Slana, Nymburgum, Ostia cis-Albina, cum oppidis vicinis, ad tribunal Scabinorum Magdeburgensium appellabant. Post cladem demum, quam belli Smalcaldici occasione Bojemia accepit, Ferdinandus rex, ut Pragensium sive auctoritati obrogaret sive (quemadmodum aiebat) fastum nimium retunderet, Appellationum tribunal (*ann. 1548*) in Regia arce sua Pragensi primum excitavit, ad quod non modo, ut antehac ad Senatum Pragensem ex civitatibus illis plerisque, sed ex cunctis etiam unitis coronae Bojemicae provinciis provocationes fierent. Collocavit in eo iudices tres ex Baronum, tres ex Equestrium ordine, quatuor ex juris doctoribus, et quatuor ex Veteris Novaeque Pragae civibus. Est hactenus in usu Ferdinanda isthaec sanctio, et sedent pro tribunali id genus provocationibus cognoscendis constituti iudices, qui impugnatas a provocantibus sententias ad juris normam examinant ac vel confirmant iudicio suo vel reformant. Provocare prohibenti vel provocando iudicibus convitium facienti, quinquaginta aureorum mulcta est constituta. Valet autem Ferdinandi hujus tribunalis iudicium et ratum est ubique, praeterquam in iis causis, quibus de capite, fama vel hereditate agitur, in quibus ab hoc quoque tribunali permessa cuique est supplicationis provocatoriae Regi offerendae, deque iudicii vel iniquitate vel nullitate modeste querendi licentia. Cui supplicationi cum delatum ab Rege est, remittitur ea cum causae actis omnibus ad tribunal Regii iudicii Camerale, ibique tandem post examen accuratum decisione ultima finitur, executioni a primo litis cognitore quam primum mandanda. Sola ripensium iudicum sententia, cum iniqua parti damnatae est visa, ad Minoris iudicii terrestris subsellia rejicitur.

Evidentius igitur est, quam ut possit negari, Bojemiae regnum, sicut optimis legibus est institutum, ita esse iudiciorum cum aequitate, tum ordine accurato inprimis commendabile.

ZÁKLADY ZEMSKÉHO ZŘÍZENÍ

V KORUNĚ KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

ZA KARLA IV.

(SLOVANSKÉHO PRÁVA III. SVAZEK I)

SEPSAL

D^r. HERMENEGILD JIREČEK.

V PRAZE 1872.

NÁKLADEM FRIDRICH A TEMPSKÉHO.

SLOVANSKÉ PRÁVO
V ČECHÁCH A NA MORAVĚ.

DOBA TŘETÍ:

STOLETÍ ČTRNÁCTÉ.

SWAZEK I.:

ZÁKLADY ZEMSKÉHO ZŘÍZENÍ.

SEPSAL

D^r. HERMENEGILD JIREČEK.

V PRAZE 1872.

NÁKLADEM FRIDRICH A TEMPSKÉHO.

Tiek Jindf. Mercy-ho v Prase

ÚVOD.

Nová perioda nastala právu slovanskému v Čechách a na Moravě počátkem XIV. věku či vlastně řečeno počátkem panování rodu Lucemburského. Vedle zákonů a řádů starodomácích zakořenily se v těchto zemích práva i obyčeje zcela jiné, právo městské původu německého, právo horničí původu německého a pořádky feudální podobně dle vzorů německých utvořené. Sahaly sice počátky řádů těchto hned do století předchozích, ale pevně zakotvily se v zemi teprve ve XIV. věku, kdež také hodnost královská, vyvinuvši se na základě staré hodnosti knížecí, vrchole moci své dostoupila.

Samo království české působením císaře a krále Karla vytvořilo se v říši mohutnou, obdrževši zřízení státní, jenž v základech svých řadu věkův přetrvalo a mocně osvědčilo platnost svou.

Přítomný spis věnován jest názornému vyličení základův těchto, i stanoví pokračování díla „Slovanské právo v Čechách a na Moravě,“ jehož svazek I. vydán jest r. 1863 a svazek II. r. 1864.

Svazek III. Slovanského práva obsahovati bude kromě vyličení základů zřízení zemského za Karla IV. tuto podaného, soustavu práva zemského, jak prodlením XIV. věku až do válek husitských vyvinulo se. Pramenové práva toho v celistvém souboru svém došli zatím u veřejnost, obsaženi jsouce v díle našem: Codex juris bohemicus II. 2. (Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV. 1870.)

(„Soustava práva zemského“ jakožto druhé oddělení třetího dílu Slovanského práva vydána bude později.)

VI

Pomůcky, kterých jsme při skládání spisu tohoto užili, jsou kromě obecných pramenův tyto následující:

- Form.** = Palacký, Ueber Formelbücher I. 1842, II. 1847.
C. Jur. } = Jireček Codex Juris bohemicus I. 1867, II. 2. 1870.
Cod. }
Pelsol, K. = K. Karl IV, König in Böhmen 1780 Urk.
Maj. Car. — MCar. = Majestas Carolina (Jireček Cod. II. 2).
Chyt. = Cod. dipl. et epist. Moraviae VI. 1854, VII. 1858.
Reg. — Erb. = Erben, Regesta I.
Zwettler Stift. = Zwettler Stiftungsbuch.
Form. Kralovec. = Voigt, Urk. Formelbuch des N. Hein. Ital. 1863.
ŘPZ. = Řád práva zemského (Jireček Cod. II. 2).
KRožm. — Kniha Rožmberská (Týž Cod. II. 2).
Boč. = Boček, Codex dipl. et ep. Moraviae I—V.
A. Karlšt. = Inventář archivu Karlšteinského (v rukopise).
AB. = Aurea Bulla.
JRM. = Jus regale montanorum (Jireček Cod. I).
zD. = Pána O. z Dubé Přepis a Výklad. (Jireček Cod. II. 2).
Arch. = Palackého Archiv český I—V.
Mon. = Dobner, Mon. I—VI.
KTov. = Kniha Tovačovská.

Ve Vídni, dne 1. Nov. 1871.

Spisovatel.

O B S A H.

	Str.
Úvod	1
§. 1. Hranice země české	1
§. 2. Rozdělení země v Čechách	4
I. Přetvořování řep. II. Zřízení 12 krajův. III. Territoria kromě krajův. IV. Bylo-li enklav?	
§. 3. Hranice Moravy	14
§. 4. Rozdělení země na Moravě	15
§. 5. Postup kolonizací	17
§. 6. Třídy obyvatelstva	27
§. 7. Koruna království českého	32
a) Království české	33
b) Markhrabství Moravské	34
c) Biskupství Olomúcké	35
d) Knížectví Opavské	36
e) Markhrabství Budišínské	37
f) Knížectví slezská	38
g) Markhrabství Lužické	41
h) Chebako co zástava	42
i) Manské země za horami	44
k) Markhrabství Braniborské	47
§. 8. Rod královský	48
§. 9. Řád panovníčí	51
§. 10. Král	56
§. 11. Korunnováci	58
§. 12. Králova	64
§. 13. Jiní členové rodu královského	67
§. 14. Volenectví a arcibiskupství říšské	70
§. 15. Práva královská	74
§. 16. Zboží královské	87
a) v Čechách	89
b) na Moravě	96
§. 17. Města královská	97
a) v Čechách	97
b) na Moravě	102

VIII

	Str.
§. 18. Manství	104
a) manství česká	104
b) na Moravě	108.
§. 19. Důstojenstva a úřady dvorské	109
§. 20. Obec zemská království českého	115
§. 21. Práva zemská	118
§. 22. Povinnosti zemské	125
§. 23. Rada královská	129
§. 24. Sněmy zemské	129
§. 25. Úřady zemské v Čechách	133
a) Větší úředníci zemští	136
b) Menší úředníci zemští	141
§. 26. Obec zemská markhrabství moravského	142
§. 27. Práva panská a vládyčí	147
§. 28. Zřízení církevní	151
§. 29. Zřízení soudní	158
§. 30. Obec krajská	161
a) v Čechách	161
b) na Moravě	165
§. 31. Popravci a konšelé krajští	167
§. 32. Úřady krajské	173
§. 33. Obec místní	176
§. 34. Rozličná zřízení rázu administrativního	177
a) Zřízení lesní	177
b) Zřízení živnosti	178
c) Zřízení obchodu	181
d) Zřízení celní	185
e) Zřízení měr a váh	187
f) Zřízení peněz	189
g) Zřízení berničné	191

§. 1. Hranice země české.

(Viz Dřiu I. §. 1. a Dřiu II. §. 1).

V nejstarší době srovnával se obor země české z úplna s hořejším poříčím Labským, tak že hranice zemské šly po hřebenu hor zemi obkličujících, po rozhraní vod; v ten čas země česká představovala jednotný celek zeměpisný. V druhé, následující době, zejména ve století XI., XII. a XIII., hranice zemské neshodovaly se již s rozhraním vod naprosto, aniž obor zemský byl celkem zeměpisným; za to však nastala shoda mezi hranicemi církevními a hranicemi zemskými, jelikož území biskupství Pražského jedno bylo s územím politickým, vyjímajíc odchylky nevelmi patrné. Týž poměr zůstal a trval i v době, o níž tuto se píše, totiž po celé století XIV.; i tu rovnalo se území církevní politickému oboru zemskému, hranice biskupství Pražského hranicím země české.

Za té doby kolonisační země značně byla pokročila, a veliké části hvozdu pomezního druhdy tak rozsáhlého proměněny jsou v krajiny vzdělané; nicméně hvozd, ač bez porovnání ztenčenější, naporád ještě zůstával přirozenou ochranou země, zvláště na stranách západních, severozápadních i severovýchodních, kdežto na jihovýchodě, naproti Moravě, kraj o mnoho byl již otevřenější a obydlenější.

Biskupství Pražské ve XIV. věku obsahovalo Čechy kromě Chebska. Chebsko zůstávalo vždy ještě za hranicemi i patřilo naporád k biskupství Řezenskému; bylot ovšem ve svazku s korunou českou, ale toliko co země od říše jí zastavená (§. 7, h). Co do čáry mezní, která Chebsko dělila od Čech, tož nejzážší farské osady dekanatu Loketského byly proti Chebsku Kotzengrün, Königsberg, Žandov a Königswart, tak že čára hraničná šla potokem Libočí k Ohři a za Ohrou potokem nejménovaným k Dillenberku. Od Dillenberku (starého Thilchelberku) táhlo se rozhraní hvozdem pomezním po hřebenu hor, nazývaných Les Český anebo Les Bavorský. Ještě r. 1379 slove celý ten hvozd „Silvæ

Boemicales“ neb r. 1388 „Silva Boemicalis“ (Form. II. 159, 160), z čehož dnešní název Böhmerwald, znamenající v rozumu historickém všecko horstvo od Dillenberku až ke stezce Linecké. Hranice nazýváno tu proti Německu a Bavorsku r. 1263 „metæ Teutonice“, „termini Teutonice“ (list Sv. Korunský), nebo r. 1259 „meta inter Boemiam et Bavariam“ (list Vyšebrodský). Nad prameny Vltavy zejména se připomíná hřeben hor jakožto předěl neb rozhraní mezi Čechy a Bavory: In rivo Wltawic minoris usque ad altitudinem silvæ Boemiam et Bavariam dividendem (1259). Cujus prædii termini metis Teutonice conjunguntur, prout fontes et rivi influunt cum aquis fluvialibus nostro regno (1263).

Jedna část staré české župy Vitorazské (I. §. 1, 12, II. §. 1) byla až do časův Otakara II. počítána k zemi české, totiž ta, která podle rozsudku císařského r. 1179 přirčena byla k Čechám a kterou r. 1185 kníže Fridrich český byl dal v léno Hadmarovi z Chuenringu. Stal se o to spor r. 1277, když Otakar II. přinucen byl odříci se země rakouské v ruce Rudolfa, krále římského, a král tento nepřiseň maje k Chuenringům, na jich panství sáhnul. Píše o tom Otakar Rudolfovi, řka že co Chuenring Vitorazský drží, ne k Rakousům, ale k Čechám náleží: Illud enim, quod Heinricus de Weitra sibi vindicare conatur, certi asserimus et securissime profiteamur, quod ad regnum nostrum pertinet et tempore ducis Leupoldi (1198—1230) avus noster (t. j. Přemysl I.), tempore vero Friderici (1230—1246) pater noster (t. j. Wenceslaus I.) pacifice possederunt; nam metæ regni nostri usque ad illum locum, qui dicitur, protenduntur, et id totum avus noster et pater noster, ut diximus, temporibus L. et Fr. ducum Austriæ absque contradictione aliqua libere tenuerunt. Dokládá tedy král Otakar, že doufá, „quod limites terrarum nostrarum, quas a vobis tenemus atque recepimus, conserventur illæsi, et ut regnum nostrum taliter distrahi non contingat (Dolliner 64). A v skutku, v míru r. 1277, 6. Máje následovavším přiřknuta jest ona část k Čechám: Metis Boemice, Moravice et Austriæ in eo statu manentibus, quo tempore regum B. et marchionum M. nec non Leupoldi et Friderici ducum Austriæ ab eisdem dominis sunt possessæ (C. Jur. I. 67, III.). Avšak spor o rozhraní zdejší i na-potom trval.

Nad řekou Strobnicí rozkládal se ještě r. 1362 rozsáhlý les, 125 lánů zvicí, náležející k Novým Hradům, jehožto meze byly: Via quæ ducit de villa Nakalicz ultra Pucher usque ad paludem sive blato; deinde penes ipsam paludem sunt fines Psí Ostrov, et abinde quædam semita usque Kochlov signata et insuper usque ad quercum regis super limites Herstrass et abinde usque ad flumen dictum Strobnicz (list Hrad.)

Končina Vitorazská nebyla zahrnuta v území biskupství Pražského, nýbrž náležela ode dávna k diecesi Pasovské. Pomezí fary naproti Vitorazi byly Strobnice a Nové Hrady.

Hranice mezi Čechy a Moravou bez velikých proměn zůstaly tytéž, nešly však přísně po rozhraní vod, ješto končina na temeništi Jihlavy, přirozeně náležející k území moravskému, též končina Políčská nad Svratkou a Landskronská nad moravskou Sázavou zůstaly při Čechách, za to pak krajina kláštera Žďárského na vrchovišti české Sázavy, náležející podle přirozeného položení k Čechám, přičtena jest k Moravě.

Kladsko t. j. celá ona kotlina, kterou na vrchovišti svém činí řeka Nisa, tedy i končina Broumovská, počítáno jednotejně k zemi české a k biskupství Pražskému. Klášterské městečko Broumov výslovně se klade na pomezí (tehdá) polské: 1348 Brumow situm in metis versus Poloniam (Pelzel K. 45), oppidum monasterii (Ib.). Také i osady Friedland, Waltersdorf a Trautliebersdorf (Trutlibi villa), jsouce za našich časů prusko-slezské, ale náležející k poříčí Nisy Kladské, slušely tehdá ke Kladsku i byly farskými osadami dekanátu Broumovského.

Hory Krkonoše chránily Čechy na severo-východě; hranice zemské šly zde přísně po rozhraní vod, jakž o tom svědčí úkaz ten, že dvě osad, nyní prusko-slezských, ale ležících na pramenu potoka do Čech k Poříčí (Parschnitz) tekoucího, totiž Albendorf a Bartelsdorf (Bertholdi villa), počítáno k dekanátu Královodorskému, tudíž k diecesi Pražské.

Naproti Lužici šlo pomezí tak, že vnitř hranic, tedy jakožto částka Čech i diecesi Pražské, leželo město Žitava s následujícími osadami farskými podél rozhraní: Advocati villa (Voigtsdorf?), Grünau na Nise Zhořelské, Ostritz, Jiva (Eibau), Hennersdorf, Rumburg (Hronburg) a Schönlinde, vesměs dekanátu Žitavského, biskupům Pražským podřízeného.

Od těch míst, kde Labe ven z Čech vystupuje, až ke končinám Chebským táhlo se lesnaté tehdá pohoří, slovoucí nyní Hory Krušné. Dle svědectví Maj. Car. táhly se zde lesy na pomezí od řeky Labe (ultra Usk) až k Domašínu (in montibus, vid. in metis terræ ultra Usk, ultra Pontem et ultra Cadanum usque in Domašín, dnešní Tomitschau na Klášterecku).

Hranice zemské i biskupské sahaly zde ostatně za hory, ješto končina hradu Königsteinu počítána jest k biskupství Pražskému s osadami farskými Königstein, Reinarts (Reinhardi villa), Strupin, Hennersdorf (Henrici villa) a Gottleube (Gottlavia). — Město Perno počítalo se sice k zemi české, ale náleželo k biskupství Míšenskému.

Veliké lesy po hranicích českých rozložené slaveny jsou ještě od Karla jakožto vzácná ozdoba země české i jakožto výdatná obrana její: Etenim inter ceteras silvas nostras illa cordi nostro debet esse precipua et singulari custodia custodiri, quæ tam utili, tamque mirabili arborum congerie regnum nostrum Boemiæ circuit; cujus eminens protensusque ambitus præstat feliciter eidem regno propugnacula perpetuo gloriosa (Maj. Car.).

§. 2. Rozdělení země v Čechách.

(Viz II. Dílu §. 2 a §. 28).

Přistupující k otázce o rozdělení země ve XIV. století, musíme především vysloviti ráz této doby tím, že se v ní vykonalo přetvoření starých žup v novější kraje. Podle toho nese XIV. stol. v první polovici své ještě pořád ráz starého zřízení župního, kdežto ve druhé polovici vytvořeno již rozdělení na kraje.

I. Přetvořování žup.

Chtějící vylíčiti přechod tento, musíme napřed ohlednouti se po tom, co se stalo ze starých hradů župních, těchto středisk žup a sídel úřadův župních; shledáme, že jich rozličný potkal osud, buď že docela zmizely, anebo že v jiného rázu osady byly přeměněny.

Zcela zmizeli následující hradové, žijící toliko v památce malých osad: Dřevíč, Kamenec, Železnice, Libice i Havraň, Miletin, Vratislav, Úřetov, Bozeň, Prácheň, Sedlec, Vratno.

V města královská obrátili se Žatec, Litoměřice, Mělník, Boleslav Mladý, Hradec Králové, Chrudim, Čáslav, Kůřim, Netolice, Plzeň, Stříbro.

Jiní stali se jméním soukromým, buďto že přešli v držení osob jednotlivých anebo v panství sborů duchovních, jako Rokycany, město biskupské, Bělina statek Ojře z Friedberka (Militi Hogerio et heredibus suis contulit Wencelaus I. Belinam castrum et civitatem cum suis pertinentiis), Děčany zastaveny Otíkovi Brandeburskému, Litomyšl osada zprvu klášterská, napotom biskupská, Chýnov osada biskupská.

Opět jiní zůstali hrady neboli zámky královskými, jako Vyšehrad, Praha, Tetin, Boleslav Starý, Kamýk.

Avšak jestliže starý hrad župní zmizel anebo v osadu jiného rázu se proměnil, samo úkrají jeho tím ještě nezmizelo. Obdrželo jiné sídlo, ponejvíce ve městech nově vzešlých, při čemž buď jméno takového města přešlo na území anebo zachováno staré i na dále. Tím způsobem nazvána stará župa Vratislavská úkrajím Mýtským po městě Mýtě, jenž v sousedství hradu Vratislavského bylo vzešlo; takž i župa Havranská po městě Nimburce slula na dále úkrajím Nimburským, župa Bělinská úkrajím Mostským. Staré jméno zachovaly jiné župy, i když se sídlo úřadů jejich proměnilo; župa Rokycanská slove napořád ještě Rokycanskou, ačkoliv sídlem úřadův hned r. 1343 byl hrad Křivoklát; župa Prachenská slove tak i dále, ačkoliv hradisko Prácheň již r. 1315 darováno bylo od krále Jana panu Bavorovi.

Že staré zřízení župní začalo klesati a tím i rozdělení země se měniti, toho příčina byly: 1. Četné immunity sborům duchovenským i lidem jich udělované, čímž rozsah právomocnosti soudní, prvé úřadům župním přísluševší, úžil se a svíral. 2. Že v Praze začal vyvíjeti se soud zemský, jehožto právomocnost rozšiřovala se netoliko co do předmětů na větší počet případův soudních, ale i na svobodné obyvatelstvo celé země. Odtud soudové neboli cúdy po krajích začaly slouti úřady menší neboli úřady malé, naproti velikému úřadu neb soudu Pražskému. 3. Jiná příčina bylo zavedení jinakých práv posud v zemi nebývalých, jdoucích v zápětí za novými osadami městskými a vesnickými; příchozí osadníci němečtí, jsouce povoláni ode králův do země, přinesli také své národní právo s sebou, čehož jim plnou měrou přáno. 4. Veliké množství osad vesnických, zanechavše starší zřízení své, poddaly se výhodnějšímu právu novému, poněvadž úředníci župní, jsouce systematicky zभावováni své moci a své působnosti, utískati začali těch, kteří ještě zůstali pod právomocí a působností jejich.

První polovice XIV. stol. představuje nám živý obraz, kterak staré úřady župní v mnohých župách mizely; vidíme, že již ne všude v každé župě měli komorníka, kterýžby vykonával pónon anebo spolu byl při pónonu s komorníkem Pražským; malé župy spolčovaly se namnoze s většími, mohutnějšími, jako toho příklad máme při Hradci, kamž připadly staré župy Opočenská, Miletinská, Železnická, pak při Plzni, kdež úřad potáhl k sobě konečně i úřad starý Stříberský.

Nejtužším svazkem žup bylo v XIV. století ještě soudnictví, z kteréhožto příčiny sluly úřadové župní buď starým názvem anebo

novějším popravu, též také i potom bernictví t. j. vybírání daní, ač tu již zvláštních berníků jakožto úředníků královských nebylo. Staří županové či kastellánové již se neobjevují; působnost jejich přešla dílem na tak zvané popravce krajské, dílem na purkrabí hradův královských; za to staří vladaři nepřestali trvati, ale sídla svá měli již na hradech královských.

Kterak se ostatně sídla úřadův měnila, o tom svědčí slova v listině Karlově z r. 1340 příčinou nově založeného hradu Twin-genberka u Bělkovic v Moravě: *Si in castro futuris temporibus villicum, poprawczonem vel alium officialem institui seu residere, vel castrum ipsum tenere aut iudicium czudæ inibi collocari contigerit etc.* (Pelzel K. 24).

Již pak přistupme k vypočtení okresův, kterých stávalo v první polovici XIV. století.

R. 1338 zapsal král Jan všecka odúmrtí, králům příslušná, panu Petrovi z Rožmberka v těchto provinciích: *In Bolezlaviensi, Czaslaviensi, Greczensi et Mutensi, nec non Bechinensi, Chinoviensi, Prachinensi, Dudleviensi, Wltaviensi et Bosinensi.*

R. 1341 zapsal témuž Rožmberkovi práva svá „*jura nostra*“ provincií následujících: *Pylsnensis, Boznensis, Prachnensis, Volinensis, Wltaviensis, Bechynensis, Chynoviensis, Dudlebensis et Netolicensis.*

R. 1349 ustanovil Karel Jošta z Rožmberka a bratra jeho za hlavní berníky v provinciích: *Multaviensi, Chynoviensi, Bechynensi, Dudlebensi, Netolicensi, Wolinensi, Prachinensi et Boznensi* (Chyt. VII. 932).

Podle desk manských byly provincie tyto: *Grecensis, Mutensis, Pragensis, Boleslaviensis, Nimbургensis, Melnicensis, Raconicensis, Veronensis, Bechinensis, Chinoviensis, Boznensis, Prachinensis, Wltaviensis, Kamycensis, Plznensis, Piescensis, Dudlevensis, Czaslaviensis, Zacensis, Litomericensis, Pontensis, Kurimensis, Chrudimensis, Slanensis* (Tabula provinciarum).

Podle těchto zpráv byly okresy v řečené první polovici XIV. věku následující:

1. Pražsko (Stará župa Pražská).
2. Slansko (Stará župa Dřevíčsko-Slanská).
3. Rakovnicko (Stará župa Rokycanská).
4. Berúnsko, jinak Podbrdí (Stará župa Totinská).
5. Žatecko (Stará župa téhož jména).
6. Bělinsko, jinak Mostecko (Stará župa Bělinská).
7. Litoměřicko (Stará župa Litoměřická, Děčanská i Kamenecká).

8. Mělnicko (Stará župa téhož jména).
9. Boleslavsko (Soubor obou žup Boleslavských, Staro- i Mladoboleslavské).
10. Nimbursko (Stará župa Libicko-Havranská).
11. Hradecko (Soubor žup Hradecké, Železnické, Miletinské, Opočenské).
12. Mýtsko (Župa druhdy Vratislavská a Litomyšlská?).
13. Chrudimsko (Župa druhdy téhož jména).
14. Čáslavsko (Dědic župy Čáslavské i Úřetovské).
15. Kúřimsko (Župa druhdy Kúřimská a Vyšehradská).
16. Chýnovsko (Stará župa téhož jména).
17. Bechyňsko (Župa druhdy téhož jména).
18. Vltavsko.
19. Kamycko (Župa první téhož názvu).
20. Bozensko (Župa téhož jména).
21. Písecko (Okres před tím nebývalý).
22. Důdlebsko (Župa druhdy téhož jména).
23. Netolicko (Župa druhdy Netolická).
24. Volynsko (Okres před tím nebývalý).
25. Prachensko (Župa téhož jména).
26. Plzensko (Župa stará téhož jména s župou Mežskou).

II. Zřízení 12 krajův.

Veliké proměny dočkalo se rozdělení země v XIV. století: zřízeno dvanácte krajův, a krajové označeni tím, že v každém z nich měli kmetství zemské rodové panští tam usedlí. Zároveň přijali krajové tuto povahu okresův berničných na sebe. Hlavně pak značily se tím, že tak jako druhdy župy představovaly obce župní, ráz ten přijali na se krajové nově utvoření, tak že kraj spolu byl obcí krajskou, čehož v první polovici XIV. věku při okresích nepozorováno. Možno tedy říci, že toto nové politické rozdělení země bylo vlastně a případně zřízením krajským. Méně dotkla se proměna tato soustavy soudní; soudové drželi se napořád ještě svých starších okresů (poprav), ač i tu se jeví náchylnost následovati rozdělení krajského, kteréž přetrvalo všecku bouři husitskou, ba vlastně teprve v nové a v plně platnosti po válce té vystupuje, s hejtmany krajskými v čele.

Důležitě svědectví a jistě nemylné poskytuje, co se týče krajův, předně seznam krajův v příčině vybírání berní za Václava složený a

v knize Staroměstské zachovaný, potom seznam kmetův zemských, k čemuž konečně přistupují listinná svědectví o zřízení krajském z let krále Václavových.

Berna regalis generalis regni Boemiae colligitur per districtus infrascriptos ac sessiones, in quas huiusmodi districtus subdividuntur, tak zní nápis v onom listu staroměstském. Krajové jsou tyto: 1. Pražský nebo Kúřimský. — 2. Slanský. — 3. Rakovnický. — 4. Žatecký. — 5. Litoměřický. — 6. Boleslavský. — 7. Hradecký. — 8. Chrudimský. — 9. Čáslavský. — 10. Bechynský. — 11. Prachenský. — 12. Plzenský.

Seznam rodův panských, kterým příslušelo kmetství v krajích, zná také 12 krajů. (Krajův jest dvanácte: 1. Kúřimsko, 2. Slansko, 3. Žatecko, 4. Plzensko, 5. Prachensko, 6. Písecko, 7. Bechynsko, 8. Čáslavsko, 9. Hradecko, 10. Chrudimsko, 11. Boleslavsko, 12. Litoměřicko).

Seznam tento shoduje se se seznamem berničným až na dvě odchylek, předně že nezná Rakovnicka, za to ale vypočítává vedle kraje Bechynského také kraj Písecký, což patrně mělo příčinu v přílišné rozsáhlosti kraje Bechynského, tak že potřebí bylo rozvésti jej na dvě, kdežto kraj Rakovnický z neznámých příčin v jedno splynul s krajem Slanským.

Předdležité jsou konečně listiny z dob krále Václavových, svědčící o krajích jakožto obcích, jež měli své sjezdy krajské, zemané o sobě, města o sobě.

III. Territoria kromě krajův.

Mezi kraji tuto vytknutými schází, jak vidět, několikero končin, jež v minulých stoletích byly župami, zejména končina Sedlecká a území Kladské. Odkud to? Odpověď: Obojí tato končina osazena jest obyvateli z Němce povolányými a ustaven zde pořádek na základech docela jiných, totiž na ústavě manské, čímž se stalo, že obyvatelé vyjmuti jsou z obecné právomoci zemské. Na témž základě ustrojeno jest i třetí territorium na řece Úpě, kdež osadníkům odevzdána končina Trutnovská, territorium Trutnovské.

Loketsko (districtus Cubitensis). Vystavění silného hradu Lokte (castrum firmissimum Loket 1234, Ellenbogen 1239, Cubitus 1239) ve staré župě Sedlecké připadá tuším do prvních let panování krále Přemysla I. Jsa tak jako druhdy Sedlec hradem zeměpanským, byl Loket s počátku dědicem hradu Sedlice, t. j. hlavou župy Sedlecké, tak jako hrad Slaný dědicem byl po Dřevíči, hrad Havraň po Libici. Županové tam sídlivší jmenují se r. 1234 Sulislav, r. 1253 Jaroš. Až do Přemysla II. bylo Loketsko a Sedlecko jedno, a mělo převahou obyvatel

alovanské. (Osady: Sedlec hrad, Velichov, Vadum Radovani, montes Strany 1140, Vojkovići, Těchomyšl, Gradišće, Sconewalde villa, Lesce fluvius 1178, Chodov 1196, Slawko-Wörth 1207, Lichtenstat 1213, Hluboká rivus 1232, Teplá flumen 1232, Königsberg 1232, Loket hrad, Jakubov villa 1234). Teprvé král Přemysl II. odevzdal končinu tu osadníkům z Němec povoláným. Co Přemysl II. začal, král Jan dovršil, an r. 1341 krajinu Loketskou i formálně vymanil z pod obecného zákonodárstva zemského, dada obyvatelům vlastní právo, vlastní zřízení. Avšak hrad zůstával napofád v rukou a v moci králově, i byl jeden z těch, kteří ušli zástavy. V listině své z r. 1341 jmenuje král obyvatelův „nostros dilectos feudales, vasallos et incolas districtus Cubitensis“; a dokládá o nich, že jsouce na pomezí zemském postaveni, všelijak trpí od zahraničných sousedův (Qui quasi in finibus nostri regni, extraneis vicinis cum ipsis non modicum discordantibus, circumsepti sedeant.) Také prý stojíce pod správou královského purkrabí na Loktě práv svých od prvu jim příslušných nedosti mohou užiti (qui suis iuribus quibus ab antiquo freti sunt, propter crebras purgraviorum Cubitensium mutationes frui nequeunt et potiri). Z těch příčin král s radou kmetův zemských (baronum nostrorum præhabito consilio) ztvrzuje obyvatelům užívání vlastního jich práva a zároveň je vymaňuje z pod obecného práva zemského (jura ipsorum, quæ ab antiquis habuerunt temporibus, confirmamus, primo quod nullus ex ipsis feudalibus, vasallis et incolis ad zudam Pragensem vel aliquam zudam aliam evocari debeat etc. Roeszler).

Meze territoria Loketského do podrobna vypsatí na ten čas nelze; tolik vědomo, že hrad Neydek s vesnicemi Tyrbach (Dürnbach) a Hermannsgrün (Kammersgrün) řečenými stál v Loketště (in districtus Cubitensi, specialiter castrum N. cum villis T., H. et aliis. Chyt. VII. 355); listy zemské Karlšteinské svědčí, že v Loketště byli hradové Neudeck 1341, Hartemberg 1350, Grasslitz 1366, město Falknov 1360, tvrže Zotl (?). Také Lichtenstadt (Hroznětín) příčísti sluší k Loketsku, nebť Karel r. 1350 nařizuje purkrabím Loketským, aby klášteru Tepelskému nepřekáželi v pravích tam starobylych (Pelzel K. 216). — Vně hranic Loketských ležely osady Svatobor a Šemnice (na Kysybeľsku), náležející do kraje Žateckého. Z objemu dekanátu Loketského nelze souditi o objemu territoria, nebť fara Svatoborská stála sice pod děkanem Loketským, ale osada slušela ke kraji Žateckému.

Trutnovsko. Během XIII. stol. vytvořila se v lesnaté končině řeky Úpy nová župa, prvé nebývalá, slovoucí provincia Upensis (1260). Požitky její držel toho roku pan Ldíř ze Švabenic v zástavě ode krále, maje sídlo své v trhově osadě Úpě (tak prvotně slula osada

dnešního města Trutnova), kde založil dům špitálský. V těch letech povolal Přemysl II. do župy Úpské nové osadníky z Němec, tak jako do Loketska a Kladska; i vzešlo město Trutnov na místě trhové osady Úpy, již starší obyvatelé přichozím postoupiti museli, obdrževše bydliště tu, kde nyní Staré Město. (R. 1301 mluví král Václav II. o městě Úpě, jinak Trutnovu, jakožto svém: in civitate Upa, quæ nunc nostra est, et alio nomine de novo Trutnow nuncupatur). Avšak již r. 1313 nacházelo se město zase v zástavě, a to u pana Jana z Wartemberka. R. 1329 dal král Jan krajinu Trutnovskou knížeti Hendrichovi Javorskému směnou za Zhořelsko, a to tak: Trautenow et Curiam cum omnibus suis appendiciis, bonis feudalibus et hominibus, salvis omnibus eorum quibus ad nos pervenerunt, juribus, in tantum etiam, quod nec collectam nec steuram generalem quæ vulg. berna dicitur, de eisdem nisi per regem ipsum aut suos officiales imposita fuerit regno Boemiæ, et tunc taxationem illam quæ colligitur in Boemiæ, recipere debeamus, secum commutavimus. Teprvé r. 1334 Karel zemi tuto zase vyprostil (Pelzel K. p. 48). Osadníci němečtí řídili se zde tak jako osadníci Kladští právy císařskými a německými, kteráž jim král Jan r. 1340 znova potvrdil, vymaňujíc je z pod obecné pravomocnosti cúdní. Dle listu daného v Paříži dne 26. Januara 1340 manové Trutnovští měli zvláštní svůj soud (landgericht), slovouce pospolu r. 1349 feudales, terrigenæ, iudices, jurati, cives et communitates. Sám kraj jmenován jest districtus seu territorium Trutnowiense. R. 1349 propůjčil král Karel soudní i lesní úřad v Trutnovště, jež držel král. lesní Vaněk, Peškovi Krabicí z Weitmile (officia vid. iudicium provinciale, quod landgericht dicitur, et forestariam silvarum districtus Tr. cum omnibus ipsorum juribus, prout Wanko forestarius ista hactenus tenuit. Chyt. VII. 919, 948.) — V území Trutnovském byla města dvě: Trutnov (Nova Trautenaw) a Dvůr (Curia civitas), obě majíce své zřízení obecní (iudices, jurati, cives et communitates T. et C. civitatum), kromě jiných městěček (et aliorum oppidorum) i vesnic (villarum). — Církevní správa slušela zde jako ve Kladště a v Loketě bez proměny biskupům Pražským; děkan sídlil ve Dvoře, nyní Králové.

Kladsko. Staré zřízení župní trvalo v Kladště až do Přemysla II; ještě r. 1253 známe pana Havla župana (Hawel de Cladzko), jenž založil město po sobě řečené, Hawels-wörth. Král Přemysl II. krajinu Kladskou osadil Němci o právé manském, a ti založili množství vesnic, nazvaných nejvíce po původci Litwinovi, Kunratovi, Eberhardovi, Heinzovi, Oldřichovi, Gebhartovi, Henningovi, Walterovi, Wilémovi a j. Řeč jest o manském právu obyvatelů Kladských r. 1325: Jus quo feodarii

et vasalli nostri (t. j. krále Jana) Glacenses fruuntur et gaudent (Chyt. VI. 281). Po smrti Přemyslově dostalo se Kladsko v doživotné držení Jindřichovi knížeti Vratislavskému (Cod. I. 70). Cos podobného opakovalo se r. 1325, kdež kníže Vratislavský, Jindřich, směnil knížectví své s králem Janem za kraj Kladský, na doživotí sobě postoupené (hinc rex provinciam Glacensem ad tempora vitæ ducis possidendam assignat pro ducatu Wratislaviensi. Franc.). Při tom při všem počítáno Kladsko vždy k zemi české jakožto část její, nikoli ke knížectvím slezským (Maj. Car. čl. VI. a list Karlův z r. 1348); též i církevní správa slušela biskupům a arcibiskupům Pražským.

Kromě teritorií Loketského, Trutnovského a Kladského náležely ve sklad země i království českého také krajiny některé za horami položené, a sice: Žitavsko, krajina Kamene Královského s městem Pernem, a končina Zavidovská.

Žitavsko. Tak nazýváme starobylé území Nišanův čili někdejší Zagošče (cf. Dílu I. §. 9, Dílu II. §. 6, C. Jur. I. č. 41) po městě Žitavě, založeném okolo roku 1238. Nišané sluli staří slovanští obyvatelé zdejší po řece Nise, Žitava pak bez pochyby bylo prvotní jméno přítoku Nisy, nad kterýmž založeno město. Za krále Václava I. byli královskými kastellany v Žitavě členové panského rodu Hronovicův: 1238 Častolov, 1241 Henricus castellanus, 1249 Henricus junior, 1249 Smil. — Po pádu Přemysla II. dostalo se město Žitava spolu se starým hradem Drénovem (u Zhořelce) zástavou v ruce Otíka Braniborského, až r. 1283 z povinnosti té vybaveno jest (C. Jur. I. 74). — Po tom dáno Žitavsko v zástavu věnnou, a sice knížeti Henrichovi Fürstenberskému a Javorskému, jenž sobě vzal byl za manželku Anežku, dceru krále Václava II. Věno vysazeno dle obyčeje v 10000 hř. R. 1337 vydal Henrich zástavu tuto králi Janovi zase, obdržev doživotné zato užívání město Hlohova Velkého a krajiny k němu slušící (Pelzel K. p. 72). — M. Car. v čl. VI a VIII. jasně svědčí, že končina Žitavská počítána ve sklad království českého, tak jako jiné kraje české: Sittawia civitas nullatenus alienanda vel permutanda; castrum Eberspach et Moywin. Diecesis Pražská hranicemi svými obcházela Žitavsko, jakž ukázáno svrchu v §. 1.

Končina Kamene Královského. V předchozí době nazvali jsme tuto krajinu Doninskem podle tamního hradu Donina (cf. Dílu II. § 6 a C. Jur. I. č. 41); postavením hradu Kamene Královského (Lapis Regius, Kuningstein) za krále Václava I. ok. r. 1241 hrad Donin postoupil v pozadí. R. 1289 jmenuje se královským purkrabím na Kameně Ranolt de Nymans; slušel pak ke hradu tomu též zámek Rateň

(C. Jur. I. č. 81). — S končinou Kamene Královského r. 1298 prostředkem koupě spojena jest krajina hradu i města Perna, náleževši biskupům Míšenským (venditionem civitatis episcopatus Misnensis dictæ Pirn cum castro et attinentiis suis, sitæ in terra Misnensi circa metas Boemiæ. C. Jur. I. č. 95). — R. 1341 Karel klášteru Oseckému ztvdil některé důchody ze cla Pirenského: cum plena perceptione decimæ septimanæ in navigio et in civitate. — R. 1352 dává týž král rozkazy stejné purkrabím na Perně a Königsteině jako na Střekově. — M. Car. v č. VI. a VIII. jednotejně počítá hrad Königstein a město Pirno k území českému. R. 1391 řeč jest o zámku Pirenském: Schloss Pirn, Hawse und Stat, mit den Burglehen, die dorzu gehören, mit gulten, czinsen in der Stat, den Kunigstein mit den Stetlein Gotlebe, Belyn, den Ylgenstein und Winterstein und allen Nutzen und Mannschaften, die dorzu gehören (Pelzel K.). — Co do správy církevní, toliko krajina Kamene Královského počítána k diecesi Pražské, kdežto město Perno zůstalo i po odprodání od biskupství Míšenského v církevní správě biskupů Míšenských.

Končina Zavidovská. Na počátku XIII. století byla celná osada Zavidov spolu s vesnicí Fridbachem v držení českých pánů Hrabšiců, jichž jeden Boreš postavil zde hrad Boršenstein (C. Jur. I. 41). Končina tato záhorská ležela v mezích biskupství a též druhdy i markhrabství Míšenského, i byl o držení její spor mezi Čechy a Míšni. Když pak dcera krále Václava I. vdána jest za markrabí Jindřicha I., učinil král Přemysl I. směnu o Zavidov za některé statky míšenské v Rakousích: Ottocarus rex oppidum Sadoviæ et castrum Birchenstein, sita in terra Misnensi, in recompensam quorundam bonorum terræ Austriæ a regno suo alienavit (C. Jur. I. 98). Avšak již Václav II. končinu Zavidovskou na novo zjednal ku království českému, prostředkem koupě neb jiné náhrady: Nunc Wenceslaus rex, tanquam verus heres Ottocari, oppidum. et castrum reemit, absolvit seu redemit, což Albert král římský r. 1300 listem svým potvrdil (C. Jur. I. 98).

IV. Bylo-li enklav?

Území české takto vykreslené žádnými enklavami cizopanskými nebylo protrženo. Končina Sušická, daná druhdy za věno Lidmile dceři knížete Fridricha, zůstala po některý čas v držení synů jejích, hrabat od Luku (z Bogen), až ti r. 1242 vymřeli. Namáhal se sice Ota vévoda bavorský, syn Ludmilin ze druhého manželství, aby končina Sušická připadla jemu; také jí, jak se zdá, skutečně užíval; avšak již

Václav I., více pak Přemysl II. stáli o to, aby Sušicko zcela se navrátilo ke království, čehož také r. 1273 docíleno tím, že Přemysl odřekl se práva ke statkům pánů od Luku t. j. ke hrabství Bogen, hrabství Deggendorfu, hradu Schärdingu, Flossu a Bartensteinu, načež vévoda bavorský vzdal se statků Sušických (C. jur. I, 63). R. 1335 byla Sušice (Sicca) statkem kapitoly Vyšehradské. — V župě Sedlecké měl, jak se zdá, rod Vohburkoviců některé statky, ač sama župa odprvu byla částí země české; jedny z těch statků dostala Richsa Vohburkovna, choť knížete Vladislava I., jiné pak dány jsou o něco později (1149) Adletě Vohburkovně, manželce Fridricha Švábského, nápotomního císaře římského, jenž véno toto podržel, i když se byl od Adlety odloučil. Tím se vysvětluje zpráva obsažená v listině kláštera Doksanského, z r. 1226, podle níž český kníže Fridrich císaře žádal, aby újezd Vojkovic, v župě Sedlecké zavřený, dal řečenému klášteru (dux quoque Fridericus in Zedlecensi provincia ab imperatore Friderico domui Doksanensi petitione sua firmiter obtinuit Woycowic cum silva etc. Reg. I. 705). Od těch dob přestalo tuším i panství císařovo na statech někdy Vohburkovských v Sedlečtě.

Vnitř země české měly též některé zahraničné kláštery statky od knížat českých sobě dané, ovšem ne co majetky samostatné, než toliko co nadání, zákonům zemským podřízená.

Světelský klášter měl z daru kníže Fridricha českého Záhoř (praedium quoddam, quod vulg. Sahar appellatur, cum omainibus suis pertinentiis, campis, pratis atque silva, quemadmodum Fridericus eis contulerat, ita tamen, quod ipsam silvam non extirpent ad terrae nocumentum. Erb. I. 647 — dnešní Sohorsch u Sonberga —), pak Třeboň (Wittingau) z darování neznámého. Již pak ve druhé polovici XIII. věku, tedy jedva po stu letech, prodal klášter oba statky tyto, potřebující peněz (Propter hanc fatigationem possessiones diversas in Boemia sitas et a ducibus et regibus Boemiae nobis datas et per privilegia confirmatas, vid. Witigenawe et Saher cum aliis possessionibus. Zwettler Stift.).

Delší trvání měly statky kláštera Waldsaského, od knížat českých jemu darované, a to z té příčiny, že končina Waldsaská, jsouc částí Chebska, byla v uzším svazku s královstvím a že králové řeholníkům, na kterých jim záleželo, povýtečně přáli. Patřil jim újezd lesní nad prameny Elstry, v dnešní končině Ašské (1165), dědina Dúdleby s rozsáhlým polem Převlakou v župě Žatecké (1165), ves Pennerit (?) v Žatecku, Prosék u Prahy (1182), Chodov v Sedlecku kromě jiných dědin (1196), dědictví v Blšanech (1238), patronát při kostele Planském (1251). — Cisterský klášter Cella S. Mariae, v diecesi Míšenské ležící, měl z darování krále Přemysla II., Václava II. a Jana některé statky

v okolí Litoměřickém, jako Lovosice, Sonieczek (?), Sulejevice, Milhalt (?) či Niederschein, a Veselý, což jemu Karel listem z r. 1348 potvrdil (Pelzel K. str. 235).

§. 3. Hranice Moravy.

(Viz Dlu I. §. 5 a Dlu II. §. 3.)

Hranice země moravské shodovaly se i v této době tak jako v předešlé s hranicemi biskupství Olomúckého; kam sahalo toto, tam šly také meze zemské.

Podrobnějších zpráv není mnoho. Na Dyji nebo nedaleko od ní jmenuje se r. 1348 kostel Rudolecký (Rudolfs) kostelem biskupství Olomúckého. U hradu Bétova objevuje se oo hrad manský k zemi náležitý zámek Čorštejn. Vranov, starý hrad župní, zmizel, ale osada zůstala. Zuojem pokládáno napořád za nejdůležitější ohradu Moravy na jihu, spolu se hradem Maidburkem na Pavlovských vrchách (1334) a s hradem Břecslaví či Lundenburkem, někdy župním, nyní krajským (1336).

Naproti Uhrám šlo pomezí týmž směrem jak podnes; zejména sluší připomenouti, že krajina Banov, v jeden čas uherská, zavřena byla v hranicích moravských, nebť patřila r. 1339 panu Oldřichovi ze Hradce a slove Banov in Moravia in metis Ungariæ (Chyt. VII. 233).

Naproti polskému knížectví Těšínskému zůstávala řeka Ostravica a Ostrava rozhraním mezi oběma zeměmi.

Těž tak bylo při končině Opavské, kde se biskupství Olomúcké stýkalo s Vratislavským a kde řeka Pštína tak jako za starodávna, dělila oboje biskupství i obojí zemi, knížectví polská a Moravu.

Velmi případně vypsány jsou hranice nad prameny řeky Moravy, kde se sbíhaly hranice Čech (Kladska), Moravy a Polska, v listině z r. 1325: *Silvas maximas et copiosas, quæ a greniciis villarum usque ad communes circumferentias protenduntur, et hæ per gyrum his limitibus designantur: ita quod ipsæ circumferentiæ bonorum, a contiguis finibus terræ Poloniæ incipientes, eisdem per totum continue copulantur, usque ad metas Glacensis provinciæ, quas iterum tangentes per montes ulterius porriguntur usque ad fontem Marc fluvii scaturientis ibidem* (Chyt. VII. 289).

Naproti Čechám hranice šly s malými výminkami, kudy podnes. Zdejší končiny pomezí byly druhy pokryty velikými lesy, i stalo se, s které strany více přičinili se o vyklíčení lesův, že k jich zemi počtena končina takto vzdělaná. Takž krajina Landskronská, která by dle polohy náležeti měla k zemi moravské, jelikož náleží k počtí Moravy

řeky, přičíslena je k Čechám, poněvadž ji osadili Cisterciáci českého kláštera Zbraslavi. Podobně stalo se s končinou města Políček, která přírodopisně patří k porůčí moravskému, ale byla majetkem kláštera Litomyšlského. — Za to však území kláštera Ždárského, ležící na prameništi české řeky Sázavy, přičteno k zemi moravské a k biskupství Olomúckému; patřilof zprvu Janovicům českým, z nichžto jeden, Jan, chtěl u Ždaru založiti mužský klášter Cisterský (cc. 1206, Erb. 497), z čehož sešlo. Za 50 let potom založil tam moravský pán Boček spolu s paní Sibillou, dcerou Přibislava Janovice, ženský klášter Cisterský, a tak se stalo, že založením moravským řečené území přičísleno k Moravě. Končina druhdy lesní, nad prameny řeky Jihlavy, přirozeným položením svým hledí sice k Moravě; avšak tím, že jednak veliký okres lesní, rozložený mezi stezkou Haberskou a potokem Vyskydnou, za Přemysla I. oderčen synům Wolframa pána moravského a přirčen českému klášteru Želivskému, jednak že krajina Cerekevská dána biskupům Pražským, zůstala končina ta při zemi české.

§. 4. Rozdělení země na Moravě.

(Viz Dílu II. §. 4 a §. 28).

Podobným během jako v Čechách vyvinulo se i na Moravě ze starého zřízení župního zřízení krajské, při čemž rovně jako v Čechách pozoruje se přechodní stav jakýsi v první polovici XIV. věku. Na Moravě sluší ještě i jinou okolnost na paměti míti: Obvyklé propůjčování údelův velice přispělo k utvoření a k ustálení okresův větších, a to hned ve XII. věku, prvé než všecka země podřízena jest jednomu markrabí; známeť v XI. věku úděl Olomúcký a Brněnský, z kterýchž ve XII. věku onen rozdělil se na úděl Olomúcký a Břecslavský, tento pak na úděly Brněnský, Olomúcký a Jamnický. S těmito okresy potkáváme pak se ve XIV. věku co se kraji politickými.

Co se týče přechodní doby, vizmež nejprvé co se stalo se starými župními hrady. Shledáme, že některé zmizely, zůstavíce památku po sobě toliko v osadách vesních: Již r. 1190 dána jest kaple na hradě Strachotině klášteru Luckému, a r. 1334 připomíná se již toliko trhová osada toho jména, po něm. Tracht (Markt zu Tracht, Chyt. VII. 1). — Rokyteň, kde kaple hned r. 1190 postoupena klášteru Luckému, jmenuje se v XIV. věku „Rotikel villa monasterii“ (Chyt. VI. 297). — Pravlovské hradní statky

propůjčil král Jan r. 1323 klášteřu Kúnickému (*Monasterio Cunicensi bona in Prebleins nos contingentia, cum teloneo ibidem, quæ prius ad castrum nostrum in Spilberch pertinuerunt, contulimus jure proprietatis*. Chyt. VI. 239). — Holasovice, Úsobrno nejmennují se leč co vesnice.

V města královská obrátily se hrady župní Přerov, Hodonin, Břecslav, Podivin (Stat ze Costel 1308), Brno, Znojem, Jamnice, Jihlava.

Jiné hrady staly se jméním soukromým, jako Pustiměř, jenž náležel biskupům Olomúckým (*Wenceslaus et Budislaus castellani episcopi de Pustymir*. Chyt. VI. 135); též tak i Spytáhněv, ježž Vácslav II. dal Janovi z Hradce (*munitionem et bona in Spitignew, Topolna et Scalka*. Chyt. VI. 143).

Jiné hrady zůstaly konečně hrady královskými, jako Olomúc, Hradec, Úsov, Bétov. Na Hradci byl r 1311 *Henricus de Bilicz castellanus (castrum Grecz prope civitatem Oppaviam*. Chyt. VI. 52); r. 1298 meřkal tam král Vácslav II; r. 1334 slove Mikuláš dux in Grecz (Chyt. VII. 11). — Bétov dostal se zástavou v držení pánů z Lichtemburka spolu s Čoršteinem (1331. Chyt. VI. 464), roku pak 1342 prohlášeny jsou za manství (Chyt. VII. 457).

Rozměř krajův nesnadno jest ustanoviti; tolik jest jistého, že úřad krajský představuje také kraj, tak že co úřad, to kraj. Králové vyjímali poddané na statcích kostelních a klášterních ze právomoci úřadů krajských; i lze podle toho, kde takové vymanění vysloveno, rozeznati rozsah krajův, známe-li statky, které klášterům patřily; jestliže na př. vyjmuty statky Velehradské z právomoci úřadu Opavského, vidomo, že to byly statky ve starých župách Holasovické a Hradecké rozložené, z čehož jde, že kraj Opavský shodoval se s územím Holasovicka i Hradecka.

Společné zprávy o krajích na Moravě v přechodní době podávají některé listy z XIV. století jako:

R. 1315 *Homines monasterii Welegradensis in possessionibus tam in terra Moraviae quam Opaviae a potestate et jurisdictione beneficiorum nostrorum et iudicium ex toto eximimus, ut nec Brunam, Bisencz, Prerow vel Oppaviam nec alias debent ammodo evocari* (Chyt. VI. 88).

R. 1336 *Homines Lucensis monasterii a potestate et jurisdictione camerariorum, czudariorum, beneficiorum et iudicium provincialium nostrorum per terram Moraviae duximus eximendos, ita ut nec Zaoymam,*

Brannam, Olomuncz, Biesencz, Prerow, nec alias debeant svecari (Chyt. VII. 112).

R. 1348 Ceteri sudarum, vid. Brunensia, Spoymassis et Jempnicensis beneficiarii (Chyt. VII. 829).

Do podrobná jmenují se tyto kraje: 1. Olomúcký. 2. Opavský. 3. Přerovský. 4. Bzenecký. 5. Břelavský. 6. Brněnský. 7. Znojenský. 8. Jamský. 9. Jihlavský.

Za některý čas měli knížata rakouští několik hradů a měst moravských, od krále Jindřicha r. 1308 sobě zastavených. Jindřich zajisté, chtěje se utvrditi v panství nad zemí českou, slíbil knížatům rakouským majícím práva ke království českému z listu krále římského Albrechta, otce svého, za odřeknutí-se a opuštění těch práv summu 45.000 hř. stří. Dokud tato summa nebyla by vyplacena, dal Jindřich knížatům následující hradu a zámky moravské v zástavu: Jihlavu město (Iglu di Stat mit perchwerch, mit zoellen, mit gericht, vnd mit alle dev vnd dar-zue gehort), hrad Veverří (di purch se dem Aychoras mit dem Chamerwalde), hrad Ivančický (di purch ze Ywantsehitze vnd den marcht daselbs mit dem Freienwalde, mit Lantgericht etc.), hrad a město Znojem (Znoym purch vnd Stat etc.), město Kostel (di Stat ze Costal) a Pohořelice (List ode dne 14. Aug. 1308. Chyt. VI. nn. XV.) Na to vztahují se slova letopisce Františka, římského: Promiserant ducas Austriae resignare privilegiis super regnum Boemiae, et quaedam civitates cum munitionibus obligantur (ad 1323). Když pak se stalo, že Fridrich rakouský jat jest od vojsk českých v bitvě u Mühlendorfu a uvězen na Křivoklátsk, užil král Jan příležitosti takto dané, aby za propuštění Fridricha odřekli se knížata rakouští práva svého k dědictví českému vůbec a vydali listy jim na to daných. Tu vydán jest i list svrchu připomenutý a hradové i města zastavená propuštěna jsou v plné formě právní ze závazku na nich ležícího. Mluví o tom letopisec František, řka: Civitas Znoyma cum castro quae a regno fuerat abstracta, regi et regno iterum adunatur (1323).

O vytvoření knížectví Opavského a biskupského knížectví Olomúckého v mezích Moravy řeč bude níže.

§. 5. Postup kolonizací.

(Viz Dřív II. §. 7).

Až do konce XII. věku všecko vzdělávání země, všechna kolonizací, jak v Čechách tak i na Moravě, vycházela z kořenného

starožitného obyvatelstva slovanského. Počátkem XIII. věku přidružil se v díle kolonizačním ke starému tomuto živlu živel nový, t. j. osadnictvo německé. Němci přicházeli do Čech a na Moravu po celé století třinácté, v době takové, kde trvalo vůbec značné stěhování z krajín německých na východ, a to netoliko do zemí slovanských, jako do Čech, na Moravu, do Polska, ale i do zemí německých nad Dunajem, jako do Rakous, dále pak i do Uher, do Sedmihrad, ano i do Srbska.

Zakládání měst. Slované obývajíce pravidelně krajiny rolnické, za společná střediska měli hrady, latině různě nazývané castra, oppida, urbes, civitates, kdež v předhradích neb podhradích, suburbia, soustřeďovala se řemesla a kupectví. V těchto podhradích sídlili také cizí přichozí, zejména kupci, hosté tak zvaní, z rozličného národa: Němci, Frankové, Vlachové, Byzantinci, Židé, ze kterých nejvíce vynikli Němci. Němci, v podhradích českých osedlí, žili odprvu podle svých práv, jsouce vyjmuti z obecného práva zemského, čímž představovali obec v sobě uzavřenou, do níž přijímání ponejvíce sourodáci vnově přichozí. Těch pak přicházelo tím více, poněvadž jim sloužily všelikteré výsady od knížat zemských propůjčené. Taková osada, i spolu obec německá první v Čechách byla v podhradí Pražském (viz II. §. 7, i). Ku konci XII. věku utvořila se druhá v podhradí Litoměřickém, o níž víme, že jí Přemysl I., jsa ještě knížetem, propůjčil a zaručil užívání práva Magdeburského, (Form. Kralovec. CIX). Též tak vznikly obce německé v podhradí Olomúckém, v podhradí Brněnském, v podhradí Znojenském.

Jiná místa, kdež Němci rádi se osazovali, byla předklášteří, t. j. osady při klášterech vzniklé, poněvadž klášterní kostely čteně navštěvovány byly od poutníků a konány tam trhy obchodníkům příhodné. Příklad máme u kláštera Kladrubského i Velehradského (viz II. 7, g).

Jinak vznikaly osady německé na velkých kupeckých drahách. Takový jest počátek města Freudenthalu (1228), Unišova či Nova Villa (1228), Litovle (před r. 1241), vesměs na dráze Hlubčicko-Olomúcké. Takový jest vznik města Jevíčka (1241) a Mýta Vysokého (před r. 1267) na dráze Olomúcko-Pražské, města Opavy na dráze Hradecko-polské a j.

Za Václava I. a ještě více za Přemysla II. začalo utvořování měst a přivolávání cizích osadníků do nich citelně tížiti obyvatelstvo starodomácí: Oba tito králové bezohledně a příkře jali se podporovati příchod osadníků cizích, na ujmu obyvatelů domácích, čehož do té chvíle nebylo, alespoň ne v míře tak veliké. Stávalo se, že z těch míst, kdež mělo být založeno město, posavadní obyvatelé jsou vypuzeni, jakž toho příklad historický jest při Novém Městě pod hradem Pražským z r. 1257:

Otakarus in principio veris pepulit Boemos de suburbio et locavit alienigenas (Cosm. Cont.). Starým obyvatelům vykazováno ovšem jiná městiště k osazení, avšak již ne tak výhodná, jako byly osady posavadní. Tak se dalo při Mýtě, Bydžově, Prachaticích a. j., kdež staří obyvatelé opodál nového města založili osady, řečené Staré Mýto, Starý Bydžov, Staré Prachatice a j. — Avšak nejen obyvatelům domácím, i pánům odjímal král osady jich, příhodnou polohu mající, a davál je osadníkům nově povoláním. Tak se stalo Vítkovicám, jimž Přemysl II. odjal Budivojovice (Budieiovice otje Čiečovi), tak pánům z Žerotína (Lány otje Žirotinským. Dal.). — Jinde zase odjímano klášterům statky ode dáva jim dané, i opatrováno jimi nové obce městské. Příklad máme z časů Přemysla II., jenž vezma jeptiškám Svatojirským vesnice Horky, Beňovice a Novakovice dal je městu Klatovému (quas dom. Otakarus rex B. olim monasterio abstulit et civitati nostræ Clatovis applicavit. List Václ. 1805). Takž i Václav II. sám témuž klášteru odňal ves Želunice a částku dědiny Knovízi, dada je městu Slanému (villam Z. et partem villæ in K., quas civitati nostræ Slany applicavimus, monasterio S. Georgii abstulimus. Ib.). K ustavičným prosbám řeholnic nahradil král škody tím učiněné, že dal ke klášteru vesnici svou Velenice a 12 1/2 lánů v Podmoklém (eidem monasterio in recompensam et in permutationem bonorum ipsorum conferimus et donamus. Ib.)

Zakládání měst prováděno bylo pravidelně propůjčováním práva tak zvaného mlového, jež záleželo v tom, že na míli cesty okolo města netrpěno ani osad ani řemesel, tak že i osady stávající zanechávány a řemesla opouštěna. Tím se vysvětluje posavadní úkaz, že okolo měst na hodinu cesty pravidelně není osad vesních; v městském pak lidu podnes se mluví, že město sahalo na míli cesty kolem.

Ke všem těm útiskům, kterých se starým obyvatelům dostalo při zakládání měst, přistoupilo konečně i jiné břemeno, totiž že robotou zemskou měli pracovati o opevnění měst nově založených (Wenceslaus I. civitatem Pragensem fecit murari et alias villas forenses, quæ juxta vulgare nostrum dicuntur civitates, muniri præcepit lignis vel lapidibus, compellens religiosos et seculares clericos ad earundem civitatum munitiones vel fossata constituenda. Cosm. Cont.).

Zakládání měst svěřoval Přemysl II. jednotlivým podnikatelům (ordinatores), mezi nimiž známi jsou nejvíce Kunrat řečený Špitalář vladař královský na Bétovském hradě, jenž založil město Čáslav a snad i Chrudim, hradbami pak opatřil město Jaroměřice (Form. Kralovec. CXIII, CXVI, CXLVIII), pak Kunrat z Löwendorfu, zakladatel města Políček.

Nicméně města, na Přemysla I., Václava I. a Přemysla II. založená, po smrti krále posledně řečeného všelijak hynula. Záhuba, která se s Otou Braniborským přivalila na zemi českou, zasáhla také měst německých; však i města účastnila se v onom sněžení zemském z r. 1281, aby všickni nedomáclí Němci ve třech dnech vyklidili se ze země (Cosm. Cont.). Při počátku panování krále Václava II. byla města tak zblednělá a zešlá, že chtěl-li jich král dále zachovati, neccn byl takněč znova je zakládati. Píšeť král, quod nos cupientes ut civitates nostræ, quæ post obitum olim patris nostri propter multiplicem turbationem tranquillitatis expertes et fere habitatoribus exinanitæ fuerant, tranquillitatis statu gaudeant et habitatoribus replcantur, civitatem nostram . . . locavimus universis et singulis hominibus in ea degentibus, et omnia bona ad ipsam spectantia cum silvis etc. (Form. Kralovecký CXIV.) Příklad podobný dán jest za Václava II. při městě Nimburce, kdež král obyvatelům posavadním i nově tam se usaditi chtějícím dává rozličné výhody (habitatoribus civitatis N. et hiis qui eandem civitatem inhabitare voluerint. Ib. CXXVIII). — Již pak při novém tomto osazení živel český znamenitě se smohl ve městech, tak že hned v první polovici XIV. věku města v Čechách měla obyvatelstvo co do národnosti smíšené. Výrazný příklad podává zpráva obsažená v listu Beránském z r. 1350, kdež král dí, že před něho předstoupili měšťané Berounští obojího národa: Venientes ad regalis Majestatis nostræ presentiam iudex et jurati, pro se ac universitate civium et hominum utriusque linguagii et idiomatis tam boemici quam teutonici, civitatis nostræ Veronensis etc. (Pelzel K. CXXX.)

Ostatně možno říci, žeby se z podhradí hradů staroslovanských a z vesnic trhových v rychlém čase byly vytvořily na základech slovanských ne sice města toho způsobu, jakých založili Němci, ale osady hradecké i tržní, jak se na př. v této ohvili představuje Srbský Bělehrad. Starý hrad zůstává hradem, před ním pak a kolem něho, jako ve stínu jeho a pod jeho ochranou, rozkládají se sídla řemesel a kupectva.

Města hrazená (civitates munitæ). Cosmæ Continuatores vypravují, kterak na sněmu zemském na počátku r. 1281 držaném zastoupeni byli též měšťané měst hrazených (Marchio Braniburiensis celebravit colloquium cum Tobia episcopo et nobilibus terræ, militibus, baronibus, nec non civibus munitarum civitatum, in quo colloquio idem marchio de consensu omnium profecit Tobiam episcopum Pragensem toti terræ principalem). Z toho jde, že města hrazená velikou toho času měla váhu politickou; bylať

te města královská, o nichž víme, že pečlivostí králův opatřena jsou hradbami.

Město Pražské (Staré či Větší) zdmi a věžemi obehnané jest hned za krále Václava I. okolo r. 1250—58. Za Přemysla II. město Kolín i město Kárim opatřena jsou hradbami, a to takovými, že tamní obrasení za vzor bráno při opevňování měst jiných (Form. Kralovec. CXX, CXIX a CXVI). Podobně za Přemysla II. obehnané město Vysoké Mýto příkopy a zdmi i opatřeno branami a věžemi (Ib. CXVII). Též tak stalo se v Ústí nad Labem (Ib. CXXII). — Podle vzoru Mýtského založeno jest hned za Přemysla II. město Políčka. — Žatec opevněn jest teprvé za krále Václava II. (Ib. CXXIII). Mezi městy hrazenými, na onom sněmu zastoupenými, jistě tedy byla Praha, Kolín, Kárim, Mýto Vysoké, Ústí, Políčka, vesměs města královská. — Vábec pak známá města královská z časů Přemysla I., Václava I. a Přemysla II. jsou tato mimo již řečená: Litoměřice, Hradec nad Labem, Chrudim, Čáslav, Mělník, Plzeň, Most, Písek, Lány, Budvojevice, Klatovy a Hawelswörth.

Městečka (oppida). Dokud trvalořízení hradské, vyskytají se jakožto osady trhové kromě podhradí některé vesnice a osady klášterské, slovoce villæ forenses, jako Nížkov, Hradišín, Kladruby, Velehrad. Ku konci XII. století začínají se namnoze nazývati burgi, jako Kadaň, Velehrad. — Jinak bylo po vzejtí měst; mnohé osady trhové samy se staly městy, jako Kadaň, Most; že pak trhy neobmezovaly se toliko na města (tak jako druhdy neobmezovaly se na podhradí), začaly se vedle měst vytvářeti jiné osady trhové, těm pak dávano název městeček, latinské oppida, oppida forensia. Jako tedy za doby hradské či župní vedle podhradí vyvíjely se vesnice trhové, napodobně vytvářovaly se po vzájemí měst městečka. Města ponejvíce byly osady královské; avšak sborové duchovní i páni světské, jedni i druzí, hleděli svým osadám vydobýti výhod městských, zvláště pak práva tržního a práva soudního; toho pak prostředkem královského přivolení dosahovali povýšením osad na stupeň městeček.

Případný v té věci příklad podává list krále Karla z r. 1249, kdež vesnice kláštera Zlatokorunského, Planá, povyšuje se za městečko: *Abbatii et conventui S. Coronæ de regis potestate plenitudine auctoritate et potestate concedimus, in villa monasterii, quæ Plana dicitur, oppidum forense erigendi, forumque omnium rerum vendibilium ponderis, numeri et mensuræ ibidem admittendi die Sabbathi cujuslibet septimanæ, decernentes, quod supra dictum oppidum forense in Plana omnibus iudiciis,*

cippo, patibulo, juribus, gratiis, libertatibus, immunitatibus et commodis perfrui et gaudere debeat, quibus oppida cetera seu oppidani regni nostri Boemiae hactenus freti sunt et quomodolibet potiuntur (Pelzel K. 58). Jiná městečka z těch časů známá jsou: Brandys super Albeam, villa forensis (Form. II. 240), Broda Boemicalis či Episcopalis, oppidum forense (ib. II. 6), Nasavrchy 1360, Skuteč 1392, Slavětín městečko 1376, Libochovice 1379.

Hrady a tvrže. Majetní rodové panští vesměs pečovali o to, aby postavili sobě bydliška bezpečná; na vrchách málo přístupných, u prostřed lesův, zakládali sobě hrady kamenné, uměle hrazené (castra), podle jichžto názvu sami začali nazývati sebe. Počátek učiněn za vpádu tatarského r. 1241 (II. §. 7, e), a ve XIV. věku byla již země naplněna takovými sídly panskými. Ovšemž že mnohý takový hrad původně byl hradem královským, a v ruce panské přešel buď prodajem neb zástavou neb i manským dáním. Hradům takovým dáno buď jméno německé (Sternberg, Rosenberg, Klingenberg — Zvíkov —, Lichtenburg, Hohenstein, Landstein a. j.), dílem sluli po česku Rateň, Veliš, Klapě, Střekov, Kamýk. Menší šlechta, vládykové, pobývali buď ve svých „dvorech“ (curiae) na vesnicích, buď ve tvrzech t. j. dvorech pevně stavěných a jak se podobá, i hrazených (tvrzených). Ještě Štítný svědčí, že menší zemané bydleli „ve vsi, kdež ani kázanie bývá, ani nešpora,“ a KRožm. rozlišuje hrady a tvrže, dodávajíc k tomu ještě i dvory (leč buď u hradu, leč u tvrže, nebo u dvora). Tvrže bývaly zakládány o sobě mezi osadami vesními, nikoli na vrchách neb v lesích, i mívaly na blízku dvory poplužní. Latinský název byl jim munatio t. j. tvrz.

Ve XIV. věku objevují se osady, řečené Rychnov, kterých je v Čechách osm. Odkud toto jméno? Poněvadž často opakuje se, vidno, že to původně nomen appellativum, jako starší Újezd a Lhota. Také i v jiných zemích se naskýtá (Reichenau). Rychnov, název tuším staroněmecký — Rīchenowe —, znamená „oboru“ neboli „les zahájený“ a překládá se latinsky „indago“ (eingehogter Wildpark, saltus indagine cinctus). Důkaz: Klášteru Henrichovskému ve Slezsku dali knížata r. 1228 „de silva 100 mansos magnos,“ de quibus sunt 50 in Budow et 50 in Qualisdorf. Téhož roku ztvrzuje se dání toto, ale již v těchto slovích: Centum mansos magnos in silva „juxta indaginem, quae Rīchenow dicitur.“ R. 1293 přejal kníže Bolek tyto statky Henrichovské a dal je klášteru Křešovskému: dans fundationi suae Rīchenow et Qualisdorf. A starý letopisec kláštera Henrichovského, vypočítáváje původní

darování téhož kláštera, dí, že bylo mezi nimi Richnow cum sup am-bitu, sc. in quantitate centum mansorum magnorum. Není pochyby, že klášterníci obdrževše onen les veliký, bez meškání zahájili jej buďto přikopem vyoraným (ob-ora), anebo plotem dřevěným. Pozoru hodné jest, že Rychnovy v Čechách vesměs jsou při horách, a to blízko na pomezí. První Rychnov v Čechách (v Hradecku) připomíná se r. 1313.

Několikero jest osad, že slovou po králi neb po králové, a sice: Kralovice, kterých se počítá sedmero; počátky jich sahají na mnoze do těch století, kdež důstojenství královské nebylo ještě navždy spojeno s knížectvím českým. Kralovice u Kožlan připomínají se hned r. 1194 jakožto „prædium nomine Cralovic;“ dal jich bezpochyby Vladislav II., jsa králem učiněn, klášteru Plasskému, jím založenému. Ještě starší jsou Kralovice v Čáslavsku, upomínajice na Svatavu královou, choť prvního krále Vratislava II., již náležela končina tamní známá po jměnu Újezdu Svatačina. — Názvy měst označující královou co paní, pochodí od věna jim dávaného, jako Hradec Králové, Dvůr Králové (ze století XIV.) kdežto název Dvora Králova u Berouna pochodí ještě z dob krále Vác-slava I., jenž zde zemřel ve dvoře svém u Počapel r. 1253.

Osady řečené Staré, též Staré Město. Při zakládání měst za Přemysla II. obyvatelé takových osad slovanských, jež král obral za městiště nového města, nuceni byli přesídliti se jinam; i zůstali na blízku, ponejvíce vně tak zvané míle městské (extra miliare), nejméně hodinu vzdálí od nového města. Obyvatelé tito zachovali posavadní ná-zev své staré osady, avšak pro rozdíl od města nového nazývali ji Starou. Příklady: Osada Bydžov byla původně vesnicí (r. 1186); není pochyby, že stála tu kde nyní město Bydžov, při řece Cidlině. Když pak založeno město, kteréhož stávalo již r. 1311, vystěhovali se staří bydlitelé opodál a založili osadu Starý Bydžov, pro rozdíl od Nového Bydžova, jakž město slulo. — Tu kde nyní město Trutnov, nacházela se r. 1260 trhová osada Úpa, slovoucí tak podle řeky; za Vácslava II. založeno zde město, jež obdrželo název Trutnov (1301 in civitate Úpa, que alio nomine de novo Trutnow nuncupatur); obyvatelé ze staré trhové osady přenešeni jsou na jiné místo (hodinu vzdálí), kteréž nyní slove Staré Město (Altstadt). Takž bylo i při Mýtě, kdež Staré Mýto, tak při Prachaticích, kdež Staré Prachatice a j.

Zatím u vnitř míle městské založeny jsou dvory k novému městu náležející a právem městským se spravující; znatedlné jsou ponejvíce tím, že mají názvy německé. Příklad máme při městě Vysokém Mýtě, kdež městské dvory byly a podnes tak slovou Snakhof, Lindberg, Dörflik, Hart; při Chrudimi, kdež Baumberg.

Vesnice. Kolonisační v zemi české za XIV. věku dosáhla svého vrcholu; jakmile za Karla utvrzen jest pořádek v zemi, šířilo se vzdělávání země s neobyčejným po tu dobu i spěchem i prospěchem; král sám dával příklad, a po něm šlo i panstvo i vládyctvo i duchovenstvo; nebylo zemana ani většího majetníka, aby nepečoval o rozmnožení svého statku povoláním osadníků a zakládáním nových dvorů, vesnic, lhot. Tato nová sedlička brávaly svá jména ponejvíce od polohy anebo od prvního zakladatele. Svědectví o tom dávají napořád zprávy a zápisy deskové; nových osad, prvé nebývalých, vyskytuje se množství nekonečné.

Tot byla kolonisační domácí, pochodící z obyvatelstva domácího, jež v tu dobu úplně požívalo volnosti předsílovací, a než přivázáno bylo k pozemku velkých majetníkův.

V následujících řádkách podáme některé případné vědomosti, kterak se postupovalo v kolonisování velikých lesův na pomezí při horách; potkáváme se tu ponejvíce s kolonisační německou, ač počátky namnoze učiněny od obyvatelstva domácího.

Končinu lesní mezi Blanským lesem a hořejším tokem řeky Vltavy obdržel za Václava I. nebo za Přemysla II. pan Hrz (Hyrso), r. 1268 purkrabí hradu Zvíkovského. Hrz tento vzdělal krajinu lesní sobě darovanou založením četných sedlísk, kterých se tu již r. 1268 nalezalo 13. Střediskem tohoto újezdu bylo sedliště Na Hrzově, jmenované po purkrabí, dnešní osada Hřitz; jiných 12 bylo: Na Khlewe Hore, U Gere, U Mladoně, Na Okruchle, U Yanka, Na Belem Chlume, U Dirka, U mica, Na mokrých, U hlíni, Na tšcherne rece, Na Blížních. Újezd tento dostal se, když r. 1268 založen klášter Svato-Korunský a dán jemu újezd Bolotice, mezi statky cisterciáků Vyšebrodských na jihu a statky cisterciáků Svatokorunských na severu; že pak statky Hrzovy vadily zde Svatokorunským, daroval je Hrz klášteru, a od té doby přejímána jsou původní jména českých osad na německá: U Gere-Irretzdorf, U Mladoně-Plattetschlag, U Yanka-Janketschlag (bñ Mantstaedt), U Mica-Michetschlag, Na Mokrých-Mugran, U hlíni (Zahlinf)-Eisengrab, Na černé řece-Schwarzbach, Na bližných-Eggetschlag, Na Hrzově-Hřitz atd.

Újezd Bolotice klášteru Svatokorunskému darovaný měl tyto meze: Cujus prædii termini in parte meridiana metis Teutoniæ conjunguntur, prout fontes et rivi influunt cum aquis pluvialibus nostre regno et in parte occidentali usque in Prachatic ad prædium Wysegradensis ecclesiæ extenduntur, et per viam qua de Patavia ad regnum nostrum venitur, usque ad rivum Obschi porriguntur. Inde ad rivum Ceschin; inde per rivos Korenatez et Klopotný ad rivum Kremešný; abhinc in partem

aquilonis per rivum Wodica ad locum ubi rivus Rapoča monti affluit qui Brloh appellatur. In vertice huius montis ad rupem dictam vulg. Pratilepia. Inde per summitatem montium Bolek (Ablegsberg nymf) et Huba (?) ad montem Na Klethí. Abhinc descendunt per rivum Huszni et circumveniunt et includunt totum prædium Krenow (Krónau), Kladen (u Turkovic), Zahorná (Ahorn) a Kajow (Gojau). Abhinc in parte orientali extendantur ad montem qui Radisch nuncupatur, exinde prætereunt prædium Hyrzonis et transeunt flumen Witawam ad terminos Teutoniæ supradictos.

Klášteru Želivskému dostalo se hned za Přemysla I. velikého újezdu lesního v končině Jihlavské, jenž slul Borek (silva et prædium in B.). Hranice újezdu toho byly: A dextra parte viæ Hampolecensis qua itur in Moraviam, per montem Rozsochatec et ab ipso monte ad viam qua vocatur Na Haber, ac per eandem viam Na Haber usque ad rivulum Zamrytsna (Šmróná), qui sicut in Gyglauam influit. Abinde per ascensum fl. Gyglavæ usque ad locum illum, ubi rivulus Otairna ipsam flumen infuit. Abinde per ascensum ejusdem rivuli usque ad ortum. Abinde spatio interposito oritur rivulus Wyahydna, qui rivulus sicut Oletcsnam fluit, nullius benis interjacentibus metas ecclesiæ determinat (Erb. I. 812). Sem povolali feodálníci Želivští osadníky německé, podnes ta osedlé.

Klášteru Vilémovskému náležela končina, kdež jsou osady Scheibelsdorf (Šeidorf), Langendorf (u Brodu), Hohendorf, Mittelberg, Sighartsdorf, pak Kodhaanov, Řečice, Detřichova Lhota, Zavidkovic, Radostovice, což r. 1807 postoupeno párnům z Lichtenburka (Pam. 1867. 410).

Sousední končina na severní straně osazena jest ve XIII. věku hřbitvy německými, kteří založili na brodě Sámsvském při dráze Haberské Brod město, po nich nazvané Brod Teutonicis. Povolání jsou od podnikavých párnů českých, Hronoviců, řečených z Lichtenburka. Ohromné lesy zdejší podávaly hojnost materialu k pažení v dolech a šestech hornických, jakož i k pálení uhlí hutního. Osady, které tu přispěním Němců povstaly, jmenují se hned ve XIII. věku následující: Shenkeldorf, Herrshenstein, Gobelsdorf, Gerungesdorf, a české Němcům dané: Wessels, Poywa (1278. Cod. J. I. 70).

Klášter Litomyšlský provedl na velikých lesích r. 1167 jemu darovaných kolonizaci českou, a to předně na lesích mezi Desnou a Svratkou (círcováním na Lubném, cum pratis omnibus quæ vocantur na Poličkách, et silvam totam ab orta Desné usque ad fluvium qui dicitur Zarátku). R. 1847 jmenují se tu osady klášterské Lezník, Sedlíhoř, Kalíšě, Trěmoňná, Sebraniče, Lubná, Třtež, Lata Vallis (Široký Dól), Zrnětín, Trěnice. Farní osady jmenují se tu r. 1849: Trěmoňná, Lata Vallis,

Bystré cum Trpina, Borovia sive Ulrici Villa (dnešní Borová s Oldřiš), Banin cum filia Rohozná. Díl německý: Karlsbrunn, Cunzendorf, Luterbach, Blumenow, Hopfendorf (Villa humuli). — Podobně vzdělali veliký les mezi pramenistěm potoka Slúpnice až k řece Třebové a odtud až na hranice moravské dílem osadníky českými, jak o tom svědčí osady: Pazucha, Němčice, Kozlé, Strakov, dílem německými: Jonsdorf, Villa Abbatis (Abtsdorf), Villa Zirmeri (Schirmersdorf), Villa Theodorici (Dittersdorf).

Krajina Landškrounská dostala se na počátku XIV. st. v držení kláštera Zbraslavského, kdež řeholníci, cisterciáci, neopomenuli uvéstí osadníky německé. Zde založeny jsou zámky Landsberg a Sandbach (Žampach, Písečná), pak městské osady Landescrona, Tribovia a Gablona (Jablonné), s četnými vesnicemi jako: Woitsdorf (Wetzdorf), Jansdorf, Weiprehsdorf, Rufa aqua (Rottenwasser, Černá, 1858, Form. I.), Königsfeld, Tirpes, Ziegenfusz, Lukawa, Tomigsdorf, Rudolfsdorf, Jakobsdorf, Petersdorf, Waltersdorf, Wernersdorf, Ludmirdorf, Perchtoldsdorf, Albrechtsdorf, Sázawa, Sichlingsdorf, pak Ulrichsdorf, Gerhartsdorf, Řetová, Brevis Tribovia, Knapendorf, Sifridsdorf, Hertwigsdorf, Jansdorf, Libenthal, Dittrichspach, Herwigsdorf, Mikelsdorf — české: Řitow Boemicalis, Tribovia Boemicalis, Parník, Rybník, Zhoř, Skuhrov, Malin, Longa Tribovia (List Zbrasl. 1804).

Na lesích, jež z obojí strany obstupují vrchy řečené Stěny, dělíci Broumovsko a Policko, založili řeholníci Břevnovští osady dílem české, dílem německé, a sice na Policku české, na Broumovsku německé. Král Přemysl I. založil tam poustevnu Polickou in loco solitario et deserto, a odevzdal ji r. 1213 klášteru Břevnovskému (Erb. 539). Meze újezdu Polického byly tyto: A capite fluvii Drevič usque ad flumen Medhuje circuitum tendentem a monte Knina usque ad speluncam quæ Rozsochatec dicitur (dnešní skály Adrsbašské); pak za horami ex altera parte a capite fluminis Stenawa usque ad flumen Božanov et usque ad montem Stěny, et ab his montibus usque ad locum Prevrat dictum; et ab illo loco quantum circumfluit rivulus Vztekelnice nomine usque ad locum ubi influit Medhuje. Roku pak 1395 nacházeli se osady tyto české na Policku: Police oppidum, villa Ledhuje, Lhota Srbská, Bezděkov, Raděchov, Žďár, Maršov, Medhuje, Dědová, Lachov (Löchau), Bohdašín (Bodisch u Teplice), Pěkov, Bukovice, Hlavňov, Suchdol (Dürrengrund), Bělá, Petrovice, Dřevíč, Petrovičky. A německé na Broumovsku: Broumov oppidum, villa Grossdorf, Rosenthal, Schonov, Ottendorf, Merzdorf, Perchtoldsdorf, Wickersdorf, Ditterspach, Woytsdorf, Hauptdorf, Heynezdorf, Rupertsdorf, Hermannsdorf.

Krajinu Kladskou, též i končinu Úpskou odevzdal král Přemysl II. pomina osadníky české, osadníkům německým; prostřed století XIV. bylo Kladsko venkoncem německé; v Úpské krajině vzniklo město Trutnov s několika osadami, o čemž na jiném místě řeč byla (§. 2, III).

Končina Žitavská, ležící za horami ve Starém Záhošti, vzdělána jest osadníky německými, ale působením pánův českých z rodu Hronovicův, kteří na počátku XIII. stol. byli županové Budišinští. Takovým byl r. 1284 Jindřich, bratr Častolovův, jenž spolu založili Žitavu město, slovouce po ní Častoslauus de Žitavia 1288—1289, Henricus et Č. de Sitavia fratres 1242, Smil filius Henrici de Sitavia 1243—1249, Čenko de Sitavia 1256, 1258, Chval de Z. 1262. Kromě Žitavy založen od Hronoviců i Hroaburg (dnešní Rumburg) a hrad Mojvin (Moibin, Oibin; Čenko de M. 1290) i Fridland. — V prostředku XIV. věku byly tu osady farské náležející k biskupství Pražskému: Rokytnice (Roohlitz), Reichenberg, Kratzovia, Weisskirch či Hengersdorf, Grot, Ulrici Villa, Žitava, Klein-Schönau, Fridersdorf, Tůrchau, Seitendorf, Königshain, Ostritz, Grünau, Waigsdorf, pak Gross-Schönau, Hemewald, Kunersdorf, Odrovce, Eibau, Hengersdorf, Warnsdorf, Rumburg, Schönlinde a některé jiné, nyní již neznámé.

Výmluvné svědectví o postupu kolonizací v zemi české, kterýž se stal během XIII. a XIV. století, podávají čísla; oznamuje se totiž r. 1410, že jest v Čechách (bez Moravy) 33,323 vesnic kromě hradů, měst a tvrzí, 64 klášterův, kdežto kostelův farských (křesťných) napočítáno 1836, kostelů klášterských a kaplí v to nepočítajíc.

§. 6. Třídy obyvatelstva.

(Viz Dřlu II. §. 10).

V době, o které nyní píšeme, proměnil se starý pořádek obyvatelstva v ten způsob, že k posavadnímu zemanstvu (šlechtě) a lidu kmetskému přibylo o jednu třídu více, a to byli obyvatelé měst. Tím, vůbec mluvě, naznačen jest rozdíl mezi dobou touto a dobou předchozí.

Hledíce výhradně ke třídám obyvatelstva zemského, kteréž tu byly, bez ohledu na práva, jakáž měly, nalezáme rozdíly následující:

Šlechta (nobiles). Šlechta zemská (terrigenæ, nobiles terræ) byla jako za doby předchozí toliko dvojí: Šlechta velká,

řádu vyššího, a šlechta menší, řádu nižšího. Členové vyšší šlechty slovou po česku páni, v pramenech latinských domini, barones, nobiles majoris generis, členové pak menší šlechty vládykové, po latinsku wladykones, milites, nobiles generis minoris.

Doklady: Na sněmu r. 1281 odbyvaném shromážděna byla šlechta obojího řádu, spolu se měšťanstvem měst hravených: Colloquium cum nobilibus terræ, militibus, baronibus, nec non civibus munitarum civitatum (Cosm. Cont.). R. 1310 při volbě Jana za krále shromážděni byli barones nobiles et wladykones et civitates regni Boemie (Franc.). Ještě ani MCar. nezná jiného rozdílu kromě šlechty vyšší a nižší; mlavíe zajisté v čl. LXXXI §. 2. o šlechticích: Quemlibet nobilem majoris generis vel minoris, a v čl. XLV §. 1.: Barones et nobiles sive wladikones, quam etiam cives et oppidani. Rovněž tak vyjadřuje se ŘPZ. v §. 25, anť pravi: Když rovný rovného podle urozenie, totižto pán pána, vládyka vládyku z hlavy pohoní; v §. 28: Kdyžby měšťanů nebo sedláků kterého šlechtice nebo vládyku (aliquem nobilem) pohnal z hlavy; v §. 26: Pakližby nižší vyššího, totiž vládyka šlechtice, pohnal z hlavy (si autem minus nobilis sive wladyka, alium magnifice nobilem i. e. slechticzonem magnificum, citaverit). Též i Štátní jiného rozdílu nenaá kromě „pánův“ a „vládyků.“

Dědici (heredes liberi, homines hereditarii, dēdiczonos), Tak stali svobodní majetníci statků, sami sice nešlechtici, ale tak jako šlechtici či zemané toliko králi podrobení a poddaní; dědici nekonali jiných služeb než zemských, platíce berni obecnou a bránice zemi proti nepřátelům.

O dědicích zmiňuje se KRožm. §. 203: Když král žaluje na koho, že mu lovišče opustil, tehá postáhní svědky svými: Dědici, služebníky, jakž právo. (Por. II. §. 10. c.)

Takovými dědici byli r. 1359 obyvatelé Stadic Přemyslových, rod Ludolfa Žiroty a Kunše Radesty: Ipsi et progenitores ipsorum sunt et fuerunt a primordiis incolatus terræ et regni Boemie heredes liberi. dědici, et incolæ primi et novissimi villæ Stadic, terræ et prædiorum suorum, quibus usi sunt hereditario jure inconcusse, in nullis prorsus factionibus, censibus seu aliis exactionibus vel angariis quibuscumque realibus, personalibus atque mixtis cuspian obnoxii. Král Jan dal je sice v poddanství panu Jindřichovi z Lipé, avšak Karel osvobodil je znova a přidal jim práv jiných, na památku Přemysla oráče.

Kmeté (kmetones). Jiná třída osadačků byli kmeté. Kmeté stali prvotně vesničaná vābec; později obmezani jest názov ten na

takové osadníky vesnické, kteří podrževše majetek svobodný, jistou dávkou povinni byli pánu svému, buď sboru duchovnímu nebo pánu světskému, který za to ochránil je v potřebách jejich (Por. II. §. 10, d.)

O takových kmetech rozumí se, což se píše v básni Desatera (Výb. z lit. I. 249—251), kdež pán nutí „svého kmetě bohatého“ bez potomstva žijícího, aby mu odkázal částku zboží svého dobrovolně, čemaz kmet některak nechce rozuměti, řka, že zboží svého třetinu dáti chce za duši, druhou část aby žena sobě měla, třetí pak že chudým přátelům míní přikázati. Vidno z toho, že k pozemkům kmetským pánové žádného práva, ani odúmrtí, neměli a že kmet toliko bez vědomí jeho činiti nesměl porizení o svém zboží.

Zdá se, že dědici a kmeté byli ti staří svobodní majetníci pozemků, kteří sedíce na svém zděděném dědictví v žádné realné poddanství nevešli naproti jiným majetníkům; že to tedy byli oni samostatní osadníci, kteří pozůstavše ze starého svobodného obyvatelstva nezemanského, na prostředku stáli mezi šlechtou a poddanými.

Dvořané královští (*regis familiares*) t. j. oseby, kterých král z přízně své přijal mezi družinu dvorskou a osvobodil je od všech jiné pravomoci, kromě své královské, též od placení mýt a cel, jakož i od povinnosti dávatí berni atd. (*recepti rex Wenceslaus IV. quendam in familiare, liberans eum a jurisdictione communi et aliorum, praeterquam regia, a solutione teloneorum, ab exactionibus, bernis etc. Form. II. p. 11*).

Služebníci královští (*služebnikones, servitores regii, servitores regales*) t. j. lidé, kteří králi a dvoru jeho služby konali (*regis nostrae mensae necessarii et opportuni*), za to pak dědiiny královské (*hereditates quas pro servitiis a nobis servitores tenere noscuntur, MCar. LXIX, LXX*), též i zboží movité, ano i jisté summy peněz místo mzdy v užívání měli (*bona mobilia, pecuniae quantitates. Ib.*). Služebníci tito podrobeni byli saudu dvorskému.

O takových služebnících řeč jest hned v K. Rožm., kdež se dí v §. 48: Služebníka králova právo pohnati před dvorského sudieho k dvoru, a v §. 203: Když král žaluje na koho, že mu loviště opustil, tehda král postihni svědky svými: Dědici, služebníky, jakž právo. Z MCar. LXXVI vychází na jevo, že služebníci tito rádi se domáhali pravého šlechtictví, pokládajíce se za vládky.

Manové královští (*homagiales, vasalli, feudatarii*), ti kteří starostě svému, v Čechách králi, zavázali se věrnými službami,

majíce za to užívání statků královských. Slovo man není než německé Mann, homo, odkudž manství, homagium, manschaft. Již ve K. Rožm. §. 208 mluví se o manech královských: Man v Čechách sedě, též právo jmá, sě otpřiseci, jako zeměnin, zemským právem.

Manové byli hradští (vasalli, qui feoda ad castra regis pertinentia possident, Form. II. 141, Burgmannen) a obecní (vasalli homagiales), kteří sloužili do milosti královny (nobis super gratia servientes). Požívali statků od něho sobě propůjčených (sub obtentu gratiæ regiæ et feudorum suorum), avšak takových, kteréž nebyly manství hradské (qui tamen feoda od castra pertinentia non possident, 1393 Form. II. 141). Manové obecní podřízení byli maršálkovi královskému a lišili se od služebníkův královských tím, že nenáleželi ke službě dvorské, ale ke službě vojenské.

Nápravníci. Tak sluli ti kteří přijavše od pána statek v užívání, zavázali se službou, záležející v přípravě válečné. Náprava slul i statek i právní poměr: Statek (legavit nobis Pesco unum fertonem certi census de naprava seu agris ad ipsum devolutis. Chyt. VII. 411), právo (jus provisionis, quæ vulgariter náprava dicitur 1330. lb. VI. 406). Nápravník povinen byl ku potřebě pánově koně mítí připraveného (dextrarium falleratum) a sloužiti na něm ve vlastní své osobě. Že pak v staré arbětíně „naprava konjska“ znamená pochvy koňské, shoduje se slovanský název „náprava“ zcela případně s povinností nápravníka.

Doklady: 1330 Mansum unum in villa nostra Chotůň (i. e. episcopi Olomucensis), quem Rzehako iudex noster ratione iudicii libere tenuit, etiam libere sub iure provisionis quæ vulg. naprawa dicitur, teneat et exinde nobis et successoribus nostris servire fideliter teneatur (Chyt. VI. 406). Za nápravníka pokládáme též onoho Gunthera z Opavy, jemuž král Václav II. dal za služby králové Kunhutě druhy prokázané „villam nostram sitam in Opaviensi provincia, hereditarie possidendam, ita tamen, quod idem G. et sui heredes nobis vel dictæ regiæ (tedy před r. 1285) cum uno dextrario fallerato in suis expensis in Opaviensi provincia, alias vero (utpote contra Polonos et Moravos) in nostris vel d. regiæ expensis servire fideliter teneantur, quotiens eos duxerimus requirendos. Quodsi forte idem G. in propria causa legitima impeditus venire non posset, tunc duos probos servitores, unum in dextrario, alterum cum ballista tenebitur destinare (Form. Kral.) Porovnej s tím, což se dí r. 1619 o nápravníkovi: Auroku při Sv. Jiří a při Sv. Havle z takové nápravy nedává žádného, než jest

povinen koně a pacholka ku potřebě vrchnosti v čas potřeby a vojny vypraviti.

Poddaní vlastně tak řečení (subditi). Takovými byli vesměs lidé, kteří nemajíce svobodného majetku na cizím zboží seděli a vzdělávající je, ze zboží toho majetníkům poplatky platili. Ve XIV. věku známo toliko dvě tříd takových poddaných: Jedna třída byli tak zvaní úroční (*cenaitæ, coloni*), druhá podsedkové (*subsides*).

Úroční seděli na cizím zboží a platili pánům úrok (*census*) i byli v právomoci pánův těchto, kteří za to povinni byli chrániti je v potřebách jejich. Ktož by dal komu svú roli, aby ji těžal, a dával z toho určený plat, ten plat móż každý pán jmieti. A také ktož od koho úrok beře, povinen jest jemu to svobodno učiniti, s čehož jemu platí úrok, práva jemu pomáhati, a před násilím jelikož móż, brániti jej. Tak píše Štítaný, dotýkaje nad to, že z poddaných pán viny beře, též pomoci skromné mimo určené své platy. S touto zprávou shoduje se svědectví listinné, anot se ku př. r. 1391 píše o věně, že N. N. *cedere debet dominæ Elscæ census cum hominibus, secundum continentiam tabularum suarum, et illos homines Elška possidere debet, ipsosque judicare, emendasque ab eis recipere. Et illi homines debent habere libertates sicut prius habuerunt, et alias res et vóle, excepta steura seu berna regali, quam Hynce in prædictis hominibus more solito recipere debet.* (I. Nic. A. 8).

Podsedkové (*subsides*) ti byli, kteří na cizím seděli, nemajíce žádného práva k pozemkům těmto; takoví byli jistými pracemi povinni majetníkům.

Měšťané. Jakož první města (*civitates*) na Moravě a v Čechách jsou skoro vesměs a napořád založení královského, pokládáno důsledně také obyvatele měst za lid královský, tak že měšťané (*cives*) s počátku měli sice svoje výsady a práva od králův sobě udělená, nikoli však účastenství v záležitostech zemských. Nicméně již ku konci XIII., více pak na počátku XIV. věku vážnost měst byla taková, že jakžkoliv nebyla ještě členem obce zemské, ani částkou zastupitelstva či sněmu zemského, ani poddána právu a soudu zemskému, přece u velikých a rozhodných záležitostech a otázkách zemských povolána byla k dávání svého hlasu. Tak se stalo, když r. 1281 šlo o spořádání rozervaného řádu zemského za Otíka Braniborského (*colloquium cum nobilibus terræ, militibus, baronibus, nec non civibus munitarum civitatum*); tak se stalo i r. 1306, když volen býti měl král a rod nový královský povolán k panování (*magnum oritur schisma inter nobiles et civitates*).

Ben. I. Rudolphus a majori parte nobilium ac civitatum in regem suscipitur. Ib.). Slovo „měščenín“ vyskytuje se hned v K. Rožm. §. 204 Měščenín, když koho viní, a u Dalemila; To se jim ot měščan dalo; — Cives et oppidani (MCar. XLV.)

Hosté. Tím jménem napařád jsou ještě nazýváni kupci odjinud, nejvíce z ciziny, přicházející a obchody své v zemi provozující (mercatores, hospites, advenas). Od měšťanů rozeznávali se hlavně tím, že nebyli usedlí v městě určitém a že nepožívajíce práva domácích měšťanův měli zvláštní výsady a zvláštní právo svoje (hospites et advenas jure advenarum, non autem incolarum et civium perfruantur. 1849. Pelzel K. n. 74).

Židé. Ve XIV. věku vcházelí Židé, kterých napařád pokládáno za vězně římského císaře křesťanského, v ochraan pánův, jakž o tom svědčí Štítný, ika, že pánové nemají Židů míti, kromě s vůlí císaře římského. Do těch dob byli Židé přímo poddání toliko knížete zemského, nikoli jednotlivých pánův.

§. 7. Koruna království českého.

Corona regni Boemise (koruna království českého) — tot jest onen státoprávní výraz, kterýmž Karel IV., stana se králem českým, označil soubor zemí pod mocí krále českého spojených. Název ten poprvé pronesen jest od Karla IV. nikoli v tak zvané Majestas Carolina, kterouž nejza ještě králem českým, byl dal sepsati r. 1346, ale ve státních listinách, jež králem jsa, dne 7. Aprile 1348 jakožto základní pravidla státního zřízení byl vydal. Až do tohoto dne název „koruny“ nebyl obvyklý; v listech státních do té doby psaných nachází se vždy toliko výraz „regnum Boemise“ (království české); z čehož nade všechnu pochybnost jde, že „koruna“ jest útyor Karla IV., a sice brzo po tom, když byl na království české korunován korunou, sv. Václava r. 1347 věnovanou.

V ten čas, když psána jest Majestas Carolina, měl Karel jiné myšlénky o zřízení státu českého; o koruně v zákoníku tomto ještě žádná řeči není; mluví se v ní toliko o království českém, a tím rozuměno kromě Čech také Budišinsko a knížectví alezáká (honorabiles et egregias civitates regni nostri Boemise, Pragam, Wratislaviam, Budiassin et Montes Kutnis etc. sicut hæc alias civitates dicti regni præcellant); naopak Morava zase nezahrnuta v názvu „království“; což vše jinak ustrojeno listy dne 7. Aprile 1348

vydanými, kdež markhrabství moravské prohlášeno za manství koruny království českého, kdež biskupství Olomúcké a knížectví Opavské ustaveno jakožto manství téže koruny, kdež knížectví Slezská a markhrabství Budišinské přiřčísleno ke koruně. Všecka tato ustanovení, spolu se základním zákonem o volení krále po vymření rodu královského a s obecným potvrzením svobod zemských a práv stavovských, pokládati se musí za vlastní základ, na kterémž se stát český dále rozvíjel. Toho dne zbudována jest soustava státu tohoto, i dán jest mu název „koruny království českého.“

Svědectví o koruně: V listu dne 7. Apr. 1348 na markhrabství moravské, biskupství Olomúcké a knížectví Opavské vydaném píše se, že vesměs „a claræ memoriæ regibus Boemiæ et a corona ac domnio regni præfati in feodum semper sint habiti“, že panstva tato „ad jurisdictionem et directum dominium regum et coronæ regni Boemiæ jure spectare“, a že jich držitelé přijímati mají panstva tato „a nobis, hereditibus et successoribus nostris, Boemiæ duntaxat regibus, et a corona regni Boemiæ.“ (Chyt. VII. 775.) — R. 1353 mluví se o „principibus, episcopo Wratislaviensi, ducibus Poloniæ, aliisque nobilibus et vasallis ad coronam regni Boemiæ pertinentibus (Form. I. 166). — R. 1365: A regno nostro Boemiæ et ejus insigni corona (Pelzel, Karl 304). — R. 1369 juraverunt barones et civitates ducatus Swidnicensis Wenceslao, ad coronam regni Boemiæ perpetuo et inseparabiliter spectare (Beněš). — R. 1401: Quod tamen in totius Moraviæ, imo coronæ regni Boemiæ damnum, præjudicium et anihilationem deveniret (Form. II. 71).

a) Království české.

Království české (regnum Boemiæ) slove země česká, v hranicích a mezích svrchu (v §. 1 a 2) vypsaných. V mezích těchto byli tito hradové a města (in Boemia sunt infra scriptæ civitates et infra scripta castra): Kladsko, Fürstemberg (u Svojanova), Lichtemburk, Bezděz, Königstein, Loket, Přimda, Bretenstein, Křivoklát, Karlštejn, Zvíkov, Kostelec nad Sázavou, Stegreif (u Adersbachu), Ebersbach (za Rumburkem), Mojvín (u Žitavy), Žebrák, Angerbach, Misemburg (Nížburk), Nečtiny, Mníšek, Protivín, Frauenberg (nad Hlubokou), Vožice, Bernarec, Hasištejn — hrady; Praha, Hradec n. L., Elzeň, Hawselswörth, Nimburg, Žitava, Litoměřice, Žatec, Perno, Most, Kadaň, Tachov, Domažlice, Písek, Budějovice, Čáslav, Kutná Hora, Kouřim,

Jaroměř, Trutnov, Dvůr (Králové), Mělník, Ústí n. L., Louny, Slaný, Vodňany, Stříbro, Klatovy, Beroun, Sušice, Kolín — města (Maj. Car. VI., VIII.)

b) Markhrabství Moravské.

Markhrabstvím, jak známo, stala se Morava na závěrku XII. století, když rozmlčky a spory mezi knížecím rodem Přemyslovským přičinu zavedly k intervencím císařův římských: Markhrabství prohlášeno za císař. Fridricha I. Ačkoliv se nikde nenalezá listu neb zapsání nějakého o skutku tom, přece první, který se psal markhrabím, byl Otto r. 1182. Že pak prohlášení Moravy za markhrabství stalo se bez vále, ba proti vůli knížat českých, kteří to pokládali za zcizení Moravy (pro alienatione Moraviæ), nastala válka a mnoholetý neklid mezi Čechy a Moravou, až r. 1197 učiněno dobrovolné narovnání mezi knížecími bratry, Přemyslem I. a Vladislavem, podle čehož panství v Čechách přešel Přemysl a panství na Moravě Vladislav, ale tak, že obě země jsou a mají být jedno a že nikterak nejsou rozdílné. Také svrchovanost knížete českého výslovně v ten čas vyrčena v listinách král. kanceláře české.

Markhrabí po tomto narovnání byli: Vladislav řečený Jindřich, Přemysla I. bratr (1197—1222), po něm Vladislav II., syn Přemysla I. (1224—1227), po Vladislavovi Přemysl, též syn Přemysla I. (1228—1339), po tom Vladislav III., syn Václava I. (1245—1247), po tomto Přemysl mladší syn Václavův, načež propůjčování Moravy za markhrabství přetrženo jest až do časův krále Jana ve XIV. století.

Král Jan uvázav se r. 1310 v panství Čech, ujal brzo potom r. 1311 i panství Moravy, i vládnul obojí zemí sám až do r. 1333, kdež učiniv syna svého Karla správcem království dal jemu název markhrabí moravského. Karel stana se r. 1347 samostatným panovníkem v Čechách, především péči měl o to, aby právní postavení Moravy jasné bylo vyrčeno a poměr této země ke koruně aby náležitě byl utvrzen. List o to dne 7. Apr. 1348 zdělaný, vyslovuje, že slavné knížectví, markhrabství moravské, právem patří k pravomoci a ke přímému panství králův a koruny království českého. Slova toho listu znějí o tom takto: *Insignis et magnificus principatus, marchionatus Moraviæ, longo jam et antiquo temporis tractu a claræ memoriæ illustribus olim regibus et ducibus Boemiæ et a corona ac dominio regni præfati in feudum semper habitus fuerat et possessus, et illustres marchiones Moraviæ olim Boemiæ regibus et ducibus in susceptione feudorum et in aliis, quæ ad vassallatus spectant obsequia, veluti dominis suis ordinariis et*

naturalibus debitam semper exhibuerunt reverentiam et honorem. A dále: Declaramus, supradictum principatum insignem marchionatus Moraviae, ad jurisdictionem et directum dominium regum et coronae regni Boemiae jure spectare (Chyt. VII. 775). Což opakováno i v listu Karlově co císaře římského ode dne 19. Máje 1366: daß vorumb der Marggraf zu Berghern — von wegen derselben Marggraffschaft dem römischen Reiche und der Kaiserlichen nicht verbunden sei — und daß sie mit niemanden anders zu tun haben und zu niemanden anders zuversicht haben sollen, nur alleine zu künigen cun Beheim, ihren Lehensherren (Polzel, Karl n. 287).

e) Biskupství Olomúcké.

Biskupství Olomúcké opatřeno jest velikými statky na Moravě hned ve XIII. věku; počátek učiněn od biskupa Brunona za Přemysla II. Biskup ten sám svými penězi veliké množství statků zakoupil a biskupství připojil, dílem značné končiny země ode krále obdržel; též i veliký počet jednotlivých mužův, jdoucích za biskupem, statky sobě osvojili na Moravě a v poměr manský k biskupovi vstoupili; byl-tě Bruno tvůrcem manských statků biskupství Olomúckého, jda při tom podle vzoru kostela Magdeburakého. — Král Přemysl velice přál takovému spášení, neboť Bruno, věrný přívrženec jeho, s many svými znamenitou byl mu podporou. Sám Bruno poměr svůj ke králi nepokládal za jináčí než za manský, nebť praví v listu z r. 1268: De praedictis bonis omnibus in his quibus tenemur domino nostro regi, ad honoris sui et terrae suae defensionem, a král udělujíc biskupovi moc dávatí statky v podmanství, praví r. 1274: Tales qui militaria nobis praesent obsequia pro defensione terrarum nostrarum et ad resistendum adversariis nostris, volentes habere mansione stabili infra dominii nostri rete, consensum nostrum super infeodationibus hujusmodi adhibemus (Boč. III. 353. IV. 78).

Za Karla bylo panství biskupa Olomúckého podobně jako panství knížat Opavských potud vyvinuté, že král nazývá je „znamenitými a velkocmocnými panstvími“ (insignes et magnifici principatus, vid. episcopatus Olomucensis et ducatus Oppaviae), jenž od dávného prý času jakožto manství závisejí ode králů a koruny české (qui longo jam et antiquo temporis tractu a clarae memoriae illustribus olim regibus et ducibus Boemiae, olim eidem regno B. praesidentibus, et a corona ac dominio regni praefati in feudum semper habití fuerint et possessi).

Karel chtěje vůbec spořádati všeckny právní poměry svých zemí vyslovil v listě ode dne 7. Apr. 1348 pravidlo, že biskupství Olomúcké

právem patří k pravomoci a k přímému panství králdv a koruny království českého: *Declaramus 1. principatum insignem, vid. episcopatum Olomucensem ad jurisdictionem et directum dominium regum et coronæ regni Boemiæ jure spectare, 2. quodque episcopi et successores ipsorum in perpetuum principatum eundem et dominium, quotiens per mortem aut aliis causis legitimis rite vacaverint, a nobis, heredibus et successoribus nostris, Boemiæ dumtaxat regibus, et a corona regni Boemiæ, absque renitentia seu difficultate in feudum reverenter suscipere, 3. nobisque ac dictis heredibus et successoribus nostris, B. regibus et coronæ regni præfati, in casibus antedictis homagii, obedienciæ ac subjectionis debite consueta juramenta corporaliter facere teneantur (Chyt. VII. 775).*

Tímto listem biskupství Olomúcké jakožto panství na roveň postaveno jest s markhrabstvím moravským a jako markhrabství samo přímo jest podřízeno králdm českým, ačkoliv se tímto zařízením něčeho nezměnilo v území moravském a ve svazku biskupů k zemi moravské jakožto obci zemské.

d) Knížectví Opavské.

Ve XIV. věku byla krajina Opavská t. j. končina staré Moravy za horami, obsahující staré župy dvě, Hradeckou a Holasovickou, knížectvím, kteréž stálo ve svazku manském s králi českými.

Počátek tohoto knížectví sahá do časův krále Přemysla II.: dal totiž král končinu Opavskou nemanželskému synovi svému, Mikuláší, aby ji držel a měl, on i potomci jeho. Stalo se to ok. r. 1269, nebt od té doby Mikuláš píše se „pánem Opavska“ (*dominus Oppaviæ*). Že tento byl počátek Opavska a ne jiný, o tom svědčí list krále Karla ode dne 7. Apr. 1348, kdež psáno, že darování toto učinil Přemysl II., rozdělující zemi moravskou a utvořivši knížectví Opavské (*terram Moraviæ dividens ducatum sive principatum O. creavit ex novo*); knížectví pak toto že udělil Mikulášovi z dobré vůle své, chtěje, aby on i potomci jeho bezprostředně podřízeni byli králdm českým a koruně království českého (*ipsumque ducem O., heredes et successores suos una cum ducata seu principatu sibi, heredibus et successoribus suis, Boemiæ regibus et ejusdem regni coronæ, voluit immediate subesse. Chyt. VII. 775, Cod. I. 60*). — Po smrti Přemyslově staly se sice proměny v držení Opavska a za Václava II. dokonce roztržky o ně (*Cod. I. 79*), až po vymření Přemyslovců Mikuláš zmocnil se knížectví, nazýváje se od té doby „*Dei gratia dux, dominus et verus heres terræ Oppaviæ*“ (18. Dec.

1306) i dokládaje, že se města Opava, Hlubčice, Krňov a Freudenthal panstvu jeho znova podrobila (quæ se dominio nostro denuo commiserant). Zatím Mikuláš neměl důvěry mezi panstvem v Opavsku osedlým; i vypudil ho a panství vydal v ruce krále Jana r. 1311 Moravu navštevivšího (terram Oppavie, de qua barones ducem N. expulerant, regi restituit. Ben.) Téhož roku učinila města Opava, Hlubčice, Krňov a Freudenthal alib človecenství králi Janovi a z jeho rozkázání knížatům Bokeslavovi, Henrichovi a Vladislavovi, slezským, kterýmž je byl Jan v 8000 hř. stf. zastavil. Teprvé r. 1318 vrátil Jan knížectví Opavské Mikulášovi zase, a to právem manským (rex ducatum O. restituit in feudum N. duci, filio regis O. illegitimo. Ben.); masek však Mikuláš pádnm a vládkám Opavským pojistiti a potvrditi všecka práva jejich (Chyt. VII. 243). Psal se toho času „Dei gratia dux Opavie.“

Státoprávního potvrzení dočkalo se knížectví Opavské za Karla IV. a to listem od 7. Apr. 1348. Především stvrzuje Karel, že knížectví počátek svůj vzalo za Přemysla II., jenž je byl utvořil pro syna svého Mikuláše. Na základě tom dodává Karel dále, že „ducatus Oppavie longo jam et antiquo temporis tractu a regibus et ducibus Boemie et a corona ac dominio regni B. in feudum semper habitum fuerit et possessum, et Oppavie duces olim Boemie regibus et ducibus in susceptione feudorum et in aliis, quo ad vassallatus spectant obsequia, veluti dominis suis ordinariis et naturalibus debitam semper exhibuerint reverentiam et honorem.“

V témž listu ustanovuje Karel za pravidlo, že knížectví Opavské rovněž tak jako markhrabství moravské a biskupství Olomúcké přímo hledí ke králi českému co pánu svému (ducatum Oppavie ad jurisdictionem et directum dominium regum et coronæ regni B. jure spectare).

Též doplňuje Karel nedostatek při založení Opavska shledaný: Omnem defectum in donatione Ot. II., ut si fortassis ducatum O. absque Rom. principis et superioris licentia creare non potuit vel si eadem donatio juri communi contraria videretur.

e) Markhrabství Budišinské.

(Vis dlu II. §. 6.)

Starodávná souvislost země Budišinské s Čechy byla přetržena ve XIII. věku, když král Václav I. r. 1243 deora svou Boženu vdal za Ota markhrabí Braniborského. Tu se nedotiko Budišín, ale i Zhořelec dostaly témuž markhraběti v zástavu věčnou. R. 1319 zemřel Woldemar

Braniborský a s ním pomínil rod markhraběcí, načež okolní knížata jali se rozchvacovati země markhrabatům náleževší. Zatím obyvatelé Budišínští, páni i města, v dobré paměti měli, že Budišinská země drabdy náležela k Čechám; i vzebraли se a poslali ke králi Janovi, aby se uvázal v zemi jejich (Joanni regi barones et cives de districtu B. homagium praestitere promiserunt. Franc. — Terra Bud. post obitum Woldemari ad regnum B. revertitur, quia prius male fuerat alienata. Ben.). Avšak právní přenešení panství B. na krále českého stalo se teprve r. 1339, kdež římský král Ludvík Janovi dal markhrabství B. a město Kamenec s jich se vším příslušenstvím. R. 1345 jednáán jest mír mezi králem římským Ludvíkem a Janem králem českým za příčinou dědictví Tirolského. Ludvík chtěl, aby Tiroly zůstaly v držení Ludvíka Braniborského i ženy jeho Markéty Maultasche, Jan pak, syn Jana krále, aby za náhradu měl Budišín a Zhořelec, kromě summy 20.000 hř. stř. Zatím oba synové Janovi, Karel a Jan, zamítli smlouvu takovou, řkouce, že Budišín a Zhořelec beztoho patří k zemi české. Když pak Karel sám stal se králem římským, Budišínsko listem ode dne 7. Apr. 1348 přivtěšil ke koruně království českého (Cht. VII. 776). Též se postaral o to, aby Ludvík, markhrabě Braniborský, se své strany vzdal se práv svých k Budišínsku (1350).

Ke krajině Budišinské počítá MCar. kromě Budišína, Labavy, Laubanu a Kamence též i město Zhořelec. Hrad Zhořelec, od knížete českého Soběslava I. okolo r. 1126—30 vystavěný, dán jest r. 1244 Otě Braniborskému, manželí Boženy Václavovny, v zástavu věnnou. Po smrti Woldemara, posledního z Braniboru, hlásili se Zhořelští zase ke království českému; avšak obnovenému spojení vadila práva, kterými se ke Zhořelci táhnul kníže Fridrich Javorský. I odkoupil mu Jan požadavky tyto a v ceně kapní dal jemu territorium Trutnovské v Čechách do života jeho (1329). Přiznání osobní přijal ode města Jan ve městě samém, a tak Zhořelec opět spojen s Čechy (Gerlicz civitas, quae ab antiquo abstracta fuerat propter nuptias ratione dotis, ad regem Boemiae revertitur et suo vero capiti reunitur. Franc.). R. 1348 ztvrdil připojení toto král Karel co král římský ve jměnu říše.

f) Knížectví slezská.

Všecka knížectví slezská, kterých bylo drahně na počet, právem manským závislá učiněna jsou od koruny království českého. Právní důvod, kterým se králové čeští táhli k zemi slezské, počátkem svým

sahá do XI. století, kdež kníže Břetislav I. r. 1054 zavázal knížete polského ke placení ročního poplatku 500 hř. stříbra a 30 hř. zlata za postoupení hradů Břetislavem r. 1039 vydobytých a osazených. Poplatnost tuto uznal r. 1158 císař Fridrich I., an ve výsadě knížeti Vladislavovi II. za službu dané výslovně dí: *Duci Boemiae et successoribus ejus addimus et concedimus censum de terra Poloniae, quem antecessores ejus, duces Boemiae, a Polonia retro temporibus accipere solebant* (CJur. I. 16); kterýžto list předtuležitý ještě císař Karel r. 1348 a r. 1355 potvrdil.

Jednotlivá knížectví, ježto připojena jsou ke koruně české, tuto řádem se vypočítávají:

Knížectví Opolské, jehožto kníže, Kazimír, hned r. 1289 sebe i dědice své s knížectvím dal pod manství králi českému. R. 1328 Bolek vyznává, že jest manem krále Jana českého, se všemi svými panstvími.

Knížectví Vratislavské s městem. R. 1290 král Rudolf římský právo dává králi českému Václavovi II. na knížectví Vratislavské. R. 1329 Kazimír král polský Janovi a Karlovi dává knížectví Vratislavské a Hlohovské.

Knížectví Těšínské. R. 1329 vyznává kníže Těšínský, že s tím se vším, což má neb míti bude, manem jest krále českého i jeho budoucích.

Knížectví Osvětimské. R. 1327 Jan kníže vyznává listem, že to knížectví přijal pod léno od krále českého.

Knížectví Kozelské a Bytomské. R. 1327 Vladislav kníže Kozelský vyznává, že od krále Jana na své panství Kozlé léno přijal, a zavazuje se pod manství. R. 1335 píše se co man krále Jana Vladislav kníže Kozelský i Bytomský. R. 1355 zemřel Bolek Bytomský a Kozelský, a král český znova dal obé knížectví v manství.

Knížectví Lehnické a Břežské. R. 1328 Boleslaus dux Slesiae et dominus Brygensis ducatum tuum jure feodi a Boemiae rege suscipit (Ben.). R. 1338 Václav a Ludwig z Lehnice v Praze poddali se králi českému a zavázali se Karlovi, že po smrti Janově krále země své v léno přijmou od něho, kterýžto slib opakován r. 1343 a 1344.

Knížectví Hlohovské a Olešnické. R. 1329 kníže Jindřich Hlohovský i Zaháňský poddal se králi Janovi jakožto man, což téhož roku učinil i kníže Kunrat Hlohovský a Olešnický. R. 1344 kníže Jindřich Hlohovský a Slezský králi Janovi dal se v manství se panstvím Hlohovským, a král propůjčil mu také knížectví Olešnické, jestližeby bez dědicův Kunrat Olešnický zšel.

Knížectví Slezské vlastně tak řečené. R. 1329 poddal se králi Janovi Jan kníže Slezský se svými zeměmi. R. 1386 přijal na ně Bolek léno od krále Jana. R. 1341 Mikuláš Slezský poddal se co man Karlovi ještě markhraběti moravskému, budoucímu králi českému.

Knížectví Zaháňské a Krosenské. R. 1386 jmenuje se Jan kníže manem krále Jana při postupu Polska. R. 1344 vysvědčuje Jan král, že knížeti Jindřichovi Zaháňskému v manství dal knížectví Hlohovské a čekatelství na knížectví Olešnické a Stěnavské.

Knížectví Stěnavské. R. 1336 vyznal Jan kníže, že maje sobě dáno v užívání Hlohov se vším příslušenstvím, on zase jakožto vděčný dává králi Janovi i dědicům jeho knížectví Stěnavské s městy i s jinými příslušnostmi.

Knížectví Münsterberské. R. 1341 podal se kníže Mikuláš se vším svým panstvím v manství Karla, toho času markhrabě moravského, když byl hned prvé r. 1336 kníže Bolek zaslíbil se králi Janovi.

K tomu později přirostlo ještě knížectví Svidnické i Javorské. Již za Jana připravovalo se spojení toto (1329, 1337) a Karel s napnutou myslí hleděl knížectví tato získati ke koruně. R. 1353 slíbil kníže Bolek, nemaje dětí, že obě knížectví obdržeti má Anna, neť jeho, choť Karlova, když by on bez dědiců zšel. R. 1353 odřekl se Ludvík král uherský všech požadavků na ta knížectví, dávaje je králi českému, což r. 1356 učinil i Kazimír polský. — R. 1364 vyhlásil Otto markhrabě Braniborský, jestližeby bez dědiců zšel, že knížectví tato mají spadnouti na Alžbětu, manželku jeho, jelikož dceru císaře Karlova. Roku 1369 knížectví konečně zjednána jsou ke koruně české, když byl kníže Bolek r. 1368 zemřel a Karel všech přetendentův penězi z berně české odbyl.

Biskupství Vratislavské. Biskupství toto podobným během jako jiná knížectví slezská přišla ve svazek manský s korunou českou. Stalo se to za biskupa Břecslava, jenž koupiv město Grotkov od knížete Boloslava manství na ně přijal od Jana krále českého (1344.) Biskup Vratislavský povinen byl osobně býti při korunování krále českého, spolu se staršími z kapitoly, a tu hned manství přijímati na Grotkov.

V Maj. Car. praví se VI., že tyto hrady a města v Polsku ležící nikdy nemají býti zcizovány: Vratislav, Středa, Hlohov, Frankenstein města a Sobotka i Gorov hrady (In Polonia quatuor civitates sc. Vratislavia, Novum feram, Glogovia, Frankenstein, et duo castra, sc. Zobsten et Gorov).

Vratislav město dáno a sstoupeno jest se vším právem a přislušenstvím od knížete Henricha Slezského králi Janovi věčně, jakž o tom svědčí list biskupa Vratislavského i vládyk a konšel téhož města z r. 1342. — O Středě (Neunmarktu) svědectví jest z r. 1383, že spolu s Vratislaví patřilo hned králi Janovi. — Hlohov město hned r. 1327 patřilo králi Janovi, jenž je do života dal knížeti Henrichovi z Fürstenberka. — Frankenstein. Konšelé města tohoto hned r. 1343 vyznali, že k žádnému nechťi hleděti než ke králi českému, kdyžby Bolek bez dědiců zšel. Město samo koupeno jest od Karla u knížete Mikuláše Slezského za 6000 hř., jakž svědčí list z r. 1351. — Hrad Sobotka již před r. 1353 náležel králi českému, neboť toho roku král Karel dal jej do života Bolkovi knížeti Münsterberskému. — O Gorovu svědčí list z r. 1337, že kníže Stěnavské Jan dává hrad i město po své smrti králi Janovi. Hrada i města polovici koupil král Jan u knížete Kunráta Olešnického r. 1345, kdežto polovice druhá téhož roku zastavena králi od téhož Kunrata.

Listem ode dne 7. Aprile 1348 prohlásil Karel, že knížectví Slezská spolu s markhrabstvím Budišinským náležejí ke koruně království českého.

g) Markhrabství Lužické.

Mezi listinami archivu druhdy Karlšteinského nacházel se také list Dětficha markhrabí Lužického z r. 1301, kterýmž zemi svou prodal arcibiskupům Magdeburským. Dle tohoto listu byly v mezích markhrabství Lužického tyto hlavní osady: Prěhlúč, Trebule, Golsin, Gubin, Lubracz, Schedolow, Sprewenberk, Dannerode, Kalow, Chocebus, Lubbenow, Friedeburk, Scheikendorf, Trebiz, Zinnicz, Reichenwalde, Reineswalde, Sorau, vesměs mezi řekami Odrou, Stubou, Bobravou, Černým Halštrovem a Damison, do hranic polských i budišinských. V těch mezích zavírala se Lužice vlastně tak řečená.

Karel, maje v držení svém knížectví Budišinské, jal se všelijak pomýšleti na to, aby sobě zjednal také sousední markhrabství Lužické; i dal sobě r. 1347 postup učiniti na ně od Woldemara samozvanca, a i arcibiskup Magdeburský dal je mu léno; zatím Ludvík Braniborský docílil toho, že r. 1350 obdržel Lužici od Karla co manství říšské. Stana se pak vévodou bavorským, ponechal r. 1351 Lužici bratřím svým Ludvíkovi a Otovi, kteří jí r. 1353 zastavili markhraběti Durinskému a Míšenskému ve 21.000 hř. stř. a v 10.000 kop. gr. Pr. — Karel, maje od bratrů přilíbené čekatelství netoliko na Branibor ale i na

Lužici smluvou Normberskou pro potomstvo své, učinil jim r. 1364 návrh, že chce zástavu vyplatiti a zemi takto pro korunu svou získati. Markhrabí mšenský bez meškání na to přistoupil, markhrabata pak učinili výminku, aby té země do života užíval Bolek kníže Svidnický; též si vymínili výkup. R. 1373 byl Ota od Karla přinucen spokojiti se doživotným platem, načež Lužice přirčena koruně české. — V prodlení toho všeho jednání pečoval Karel o to, aby své právo získané upevňoval kupováním jednotlivých hradů v Lužici; takž r. 1358 koupil Sprewenberk; měšťané Lukovští vyznali r. 1364, že prodání jsou dědičně králi českému a j.

h) Chebsko co zástava.

Krajina Chebská, byvši v IX. stol. částkou země české, potom pak částkou říše německé, stala se během XIII. století předmětem rozporu mezi panovníky českými a německými, jmenovitě mezi Přemyslem II. a Rudolfem I. Přemysl II. táhl se k Chebsku, a to tím důvodem právním, že město Cheb, druhdy civitas imperii, dostalo se za věno matce jeho, Kunhutě Staufovně, dceři krále Filipa, když za Václava I. se vdávala, jiné pak hrady a tvrze v Chebště že od králův českých koupěny byly k zemi české. „Egra civitas fait dos b. m. olim dominæ matris nostræ,“ jež zaslíbena byvši Václavovi I. hned r. 1207 vdala se za něho r. 1228. „Munitiones et castra, quæ in Egrensi habemus provincia, ad nos titulo emptionis spectantia.“ Tím se vysvětluje, že Přemysl II. r. 1265 mocí vojenskou osadil Cheb s krajinou Chebskou (Boemi Moravique Egram civitatem cum suis pertinentiis duci Bavarie et sororio suo, filio Conradi, filii Friderici II. quondam imperatoris, hostiliter abstulerunt et eam cum suis incolis possidendam regi Boemie tradiderunt. Pulk.) A hned ten rok potom potvrdil Přemysl II. všechna práva a privilegia měšťanům Chebským, rozmnoživ je značnou výsadou volného obchodu po celé říši kralové (Cod. I. 54).

Nicméně panství Přemyslovo netrvalo dlouho; podlehna v zápasu s Rudolfem, postoupil mřem r. 1276 město Cheb králi římskému; žádal sice, aby jemu zachováno bylo právo co se týče jiných zámků tamních (nobis jus nostrum conservabitis in eisdem. Doll. ep. 56, 57); ale marně.

Tím ukončena sice krátká doba panství českého v Chebsku; nicméně obnoveno jest v brzké době zase, ant Rudolf I., zaslíbujíc dceru svou Jutu kraleviči Václavovi II. dne 6. máje 1287, vyměnil jí věno 10.000 hřiven stříbra, v zástavu pak dal zemi Chebskou (Rudolphus

Wenceslao principi Boemise X millia marcarum argenti assignavit in dotem, obligans civitatem Egreensem cum ejus provincia. Pulk.) Avšak r. 1290 začal Rudolf zástavu tuto požadovati nazpět (misit nuntios ad Wenceslaum, volens ut Egram sibi restitueret); nicméně Václav spolu s Jutou přijeda k Rudolfovi a přijma od něho království v léno, podržel Cheb i na dále (Egra retenta. Pulk.) jakožto zástavu věnnou.

Nové rozmišky strhly se po smrti Radolfově, an syn jeho Albrecht usiloval o to, aby král Václav Chebako vydal (dux Austriæ principem B. in terris sui dotalitii plurimum impedivit. Pulk.); což ponouklo Václava, aby hlasem svým voleneckým přispěl k vyvolení ne Albrechta, ale Adolfa Nasovského za krále římského (1292). Téhož roku město Cheb s hradem Chebským i s územím zastaveno od Adolfa Václavovi II. spolu s krajinou Plšensakou, a to jakožto závazek trvajíc, dokudž by syn Adolfáv nebyl oddán s dcerou Václavovou, vše bez ujmy práv králi českému v Chebsku příslušejících a dokazatelných (Cod. I. 88).

R. 1298 učinil Albrecht, syn Rudolfa I., slib králi českému, že mu v zástavu dá zemi římskou Chebsko (terram imperii) spolu s Plšenskem, a to v summě 50.000 hř. stříbra, jakmile by vyvolen byl za krále římského, k čemuž měl jemu král Václav II. býti pomocen (Cod. I. 92).

Po smrti Jutině král Albrecht římský, bratr její, kromě jiných zemí také Chebsko požadoval nazpět (1304), ale poslové jeho, majíc navrácení toto vyjednati, bez pořízení zase odešli (Pulk.). Konečně po vymření Přemyslovců Chebsko jednoduše připadlo k říši.

Avšak brzo opakovaly se snahy, aby Chebsko znova přiděleno bylo k Čechám. R. 1314 zastavil je i s městem (civitas et terra Egrensis) král římský Ludvík králi Janovi za podporu, kterouž mu Jan byl při volbě na království; zástava vyrčena v 10.000 hř. pro damnis quæ ipse rex J. ratione Imperii sustinuit (Ben. a Chyt. VI. nn. 21). V zástavě té pojat byl také hrad Floss a Parkstein. Okolo r. 1322/23 zvýšena summa zástavy na 20.000 hř. V držení zástavy uvázal se král Jan hned r. 1322 (rex B. de civitate et provincia Egrensi pro XX millibus marcarum per Lud. regem sibi obligatis pro debitis, se nomine imperii intromittit. Franc.).

Později když přátelství mezi králi utachlo, žádal Ludvík, aby Chebsko vydáno bylo říši, ale poslové jeho bez pořízení se vrátili (1336 Ben.). R. 1341 potvrdil Jan všechny výsady města Chebu a přičísliil obyvatele Chebské ke sboru ostatních obyvatelů země české (cives et incolae civitatis Egrensis consortio aliorum nostrorum fidelium ac incolarum regni nostri Boemise aggregari volumus et aggregamus. Pelzel K. n. 48).

R. 1348 potvrdil král Karel předešlé výsady a dal městu Chebu písemný slib, že město Cheb nikdy nedá nikomu do zástavy ani že je jinak některak zcizí od koruny české (promittimus quod civitatem Egreensem nunquam slicui homini aut personæ pignori obligabimus aut quovis alienationis titulo seu modo a regno seu corona regni Boemise segregabimus. Ib. 49).

Nicméně pokládáno Chebsko napořád za zástavu říšskou. R. 1350 vyznali purkmistr i rada města Chebu, že sú přijali za dědičné pány a slib učinili králi Otakarovi, Václavovi, Janovi a budoucím králům českým a koruně české, dokudžby vyplaceni nebyli (A. Karl.), s čímž v úplném souhlasu jest výrok Maj. Car., že Chebsko jest zástava říšská, která nemá odcizena býti od Čech, leč by byla vyplacena od říše (pignus quod amplius alienari non debet, nisi ab Imperio redimatur. VI.) Také volenci říšští vydali svědectví r. 1353, že Cheb zámek a město od říše zastaveny jsou koruně české a to v summě 40000 hřiven, a zámek při tom Floss a Parkštejn, a že též panství králům českým a koruně zůstati má, dokudžby řečená summa dána nebyla (A. Karlšt.).

Velikých svobod a práv udělil Karel městu Chebskému listem z r. 1355, vraceje se jakož císař korunovaný z Říma; mezi jiným znova potvrdil slib, že jich nezastaví ani jinak zcizí. R. 1357 a 1358 ztvrдили Karlovi jak město tak i manové tamního okresu, že jsou v zástavě a že v ní chtějí věrně a pravě se přidržeti králův českých až do výplaty (A. Karl.).

O rozsahu Chebska víme toliko, že již r. 1342 patřily tam osady Asch, Selb a Redtwicz; ztvrzuje se to velkým listem Karlovým z r. 1355. R. 1358 hlásí se pan Nothart ze Sparnecka a z Thieršteina s jinými many, že jsou v zástavě Chebské. (Zámky Floss a Parkštejn nepatřily již do oboru končiny Chebské, nýbrž ležely vně.)

1) Manské země za horami.

Nabývání krajín za lesem českým na půdě nyní bavorské, vzalo počátek svůj hned ve XIII. stol.; vímeť, že již císař Fridrich II. r. 1212 králi českému Přemyslovi I. za služby sobě prokazané v manské držení dal statky Mantile a Lue se vším příslušenstvím, v dědičné pak vlastnictví císařský statek Floss (Cod. I. 25), kromě jiných hradův v dnešním Sasku ležících. Avšak již s nástupcem Přemyslovým, králem Václavem I. nesnadil se císař o statky tuto jmenované, žádaje, aby mu byly zase vráceny; na to zajisté vztahuje se, což dí kronista Franciscus: Imperator conabatur, ut sibi castra et civitates quosdam resignaret, což

král odepřel, qui rationabiliter praehabito consilio cum suis hoc facere recusavit. Nicméně dostaly se řečené statky v Bavořích vévodovi bavorskému, až král Přemysl II. i formálně jich se odřekl (Floss, Barkenstein et in omnibus aliis castris. Cod. I. 63). — Avšak ještě v témž století dostali panovníci čeští znova přístup k těmto statkům, an r. 1298 Albrecht syn Rudolfa I., chtěl se státí císařem, králi Václavovi II. za volenecký hlas jeho sliboval netoliko zemi Chebskou a Plíšenskou, nýbrž i hrady Floss a Parkstein spolu s městečkem Weiden, sita in Bavaria circa metas Boemiae (Cod. I. 92); z čehož zatím sešlo. — R. 1314 král římský Ludvík IV. zastavil králi Janovi českému netoliko Chebsko, ale i hrady Floss a Barkenstein v summě 10.000 hř. stří. (Ohyt. VI. nn. 21), jestliže jemu dá hlas na království římské. Ale již r. 1321 dal též císař Floss a Parkstein Oldřichovi landkrabí z Fuggenberka v 18.000 hř. řízenských. Avšak r. 1323 obnovena jest zástava králi českému, tak že v MCar. dobře jest praveno: Pignora sunt Egra, Floss et Parkstein, quae amplius alienari non debent, nisi ab Imperio redimantur (VI.). Nějaký čas byly oba zámky Floss a Parkstein zastaveny dále purkrabím Normberským, až r. 1353 Karel 7000 hř. složiv je vyplatil. Poměr ten trval od r. 1337 do 1353. R. 1357 dal Karel hrad Parkstein v manské držení biskupovi Dědřichovi Mindenskému. Zvláštní příhoda stala se příčinou těchto hradů za krále Karla; r. 1358 oznámil totiž Albrecht rakouský, že se starý list císa. Fridricha II. z r. 1212 nalezá ve sbírkách knížat rakouských. Z toho šlo, že zastavení Flossu r. 1314 a 1323 učiněné bylo matné a nijaké, neboť Floss právem dědičným hned předtím náležel králům českým, aniž mohlo být zástavou, co bylo vlastnictvím. I dal sobě Karel r. 1358 osvědčiti od volenců římských, že ten zámek Floss jest právě dědičtí králův českých a ačkolivěk v tom listu, kdež jest Cheb zastaven k koruně české a při tom zmínka jest o tom zámku Flossu, že se jest to stalo z omylu a že to k žádné škodě koruně české nemá býti.

Sulzbach a jiné hrady. R. 1348 král Karel pojal za manželku Annu, dceru falckraběte Rudolfa, jenž dceři své za věno vykázal město Sulzbach a okres jeho s četnými hrady. Z toho vzal sobě Karel příčinu, aby všecku krajinu od lesa českého až pode zdi Normberka i Babenberka zjednal jakožto vlastnictví koruně české. Dálo se to nejvíce koupí, a to peněží v zemi české vybranými. Obecně píše o tom kronista Beneš: Karolus hac nactus occasione emit ibi civitates munitas et oppida plurá, quae fecit cingi muris fortissimis, vid. Bernaw, Novam Civitatem, Hersberg, Hersbruck et Lauffen, et totam illam terram comparavit et habuit, ac coronae Boemiae perpetuis temporibus annexuit

atque univit, a silva Boemicali usque ad muros civitatis Nuremberg, Pebenberg, et ædificavit in terra Rotenberg et multa alia firmissima castra pro regno Boemise. Ben. 1348).

Tot počátek a původ oněch nescíslných manství českých za hranicemi zemakými (extra curtem) v dnešních Bavořích.

Plavna. Nad řekou Elsterou rozkládá se krajina, jež ve středověku slula Terra Advocatorum (Voigtland). Jedna část náležela ke hradu Plavnu, druhá k městu Weidě, třetí ke hradu Gera. Pánové Reussové, kteří byli držitelé Plavna a Weidy, dobrovolně poddali se králi Janovi pod manství, Plavenští r. 1327, Weidenští příčinou hradu Voigtsberka r. 1349. Karel rozšířil panství své v té končině koupěmi několika míst Plavenských, o kterémžto kupu r. 1367 učiněném píše Beneš: Eodem tempore emit imperator in terra Advocatorum plura castra firmissima pro regno Boemise.

Jako za českým lesem, tak i za Krušnými horami, v zemi nyní saské, měla koruna česká hojný počet statků. Jako onde, tak i zde počátek k tomu učiněn darováním cís. Fridricha II. r. 1212 Přemyslovi I. učiněným; dánoť hrady Schwarzenberg, Lichtenstein a krajina Milín řečenou se hradem Reichenbachem (Cod. I. 25). Úhrnem slula krajina tato, jakož po celé století, země Plíšenská, podle řeky Plísy. Již r. 1224 slove Václav, syn Přemysla I., vévodou Plíšenským a Budišinským (dux Plisensis et Budesinensis. Erb. I. 685). Avšak ještě sám Fridrich II. chtěl odvolati darování toho a žádal na Václavovi L., aby mu vydal hrady ty a města zase, což Václav učiniti nechtěl (Franc.). Dalemil dí, že těch hradů bylo šest (chce císař šest měst jmieti), což se dobře srovnává s darováním z r. 1212: Floss, Schwarzenberg, Reichenbach, Lichtenstein, Mantile s Lue a Donin. Dáni toto během let vešlo siec v nepaměť; nicméně králové čeští nepřestávali hleděti ke končinám těmto. Vidíme zajisté, že r. 1292 král Václav II. získal jménem zástavy zemi Plíšenskou od krále římského Adolfa, zejména hrad a město Altenburg, pak Kamenici (Kemnitz) a Zwickawu (Cod. I. 88). R. 1298 sliboval Albrecht rakouský králi Václavovi, že jemu dá zemi Chebskou a Plíšenskou v zástavné summě 50.000 hř. stř., bude-li mu nápomocen ve vyvolení za krále římského (Cod. I. 92); téhož pak roku učinil Václava kapitánem římským v zemi Míšenské, Východní a Plíšenské (Ib. 96).

Počet manství českých zde za horami Krušnými, v dnešním Sasku, rozmnožil se do nekonečna, nápodobně jako za lesem českým v dnešních Bavořích.

k) Markhrabství Braniborské.

Jednání o zemi Braniborskou mezi králem Karlem a markhrabími Braniborskými Ludvíkem a Otou započalo se r. 1363, kdež docílono tolik, že oba markhrabí krále českého i jeho budoucí potomstvo pohlaví mužského přijali za pravé dědice země Braniborské.

Co r. 1363 započato, dokonáno jest r. 1373. Markhrabí Ota sejdá se s cis. Karlem v táboře u Fürstenwalde, postoupil všecko svoje markhrabství Braniborské se všemi právy a panstvími synům císařovým: Václavovi, Sigmundovi a Janovi, vyhradiv sobě do života volenectví říšské a spojený s tím úřad arcikomorníka říšského. Za to postoupil císař Otovi a mužským potomkům jeho města a zámky české za lesem českým: Floss, Hirschov, Sulzbach, Rosenberg, Buchberg, Lichtenstein, Lichteneck, Breitensteinu polovici, Reichenek, Neidstein, Hersbruck a Lauffen (Cui Ottoni dedit Imp. Sulzbach castrum cum civitate, item Hersfeld, Hersbruck, Lauff civitates, nec non Floss et Stauf castra in Bavaria et multas addidit pecanias, quarum numerum rescire fuit difficile. Ben.). Císař přitom vyhradil králům českým právo výkupní, kdyby Otto zemřel bez mužských dědičů, a to za určitou summu 100.000 zlatých. Nadto slíbena Ottovi kupní cena za Branibor v hotovosti 200.000 zl. na lhůty a 3000 kop gr. českých každoročního platu (Otto veniens Pragam, per traditionem banderii terræ B. cessit libere filiis d. Imperatoris de eodem marchionatu.) Císař uvedl syny své v manství: Investivit d. Imp. filios suos, Wenceslaum regem, Sigismundum et Joannem (adhuc in infantia custoditos) nec non eis non exstantibus, Joannem marchionem Moraviæ et filios suos, Jodocum, Joannem dictum Soběslav et Procopium, per traditionem vexilli ipsius terræ de eodem marchionatu Brandenburgensi (Ben.) — Kupní cena zplacena dílem z berně země české, jakž o tom zmínka činí Štítný v Knižkách šesterych: Berci ač úkoly berú rovně, ale zámazné berú těžce, jako této berně pro Braniborskou zemi pátý a druhdy čtvrtý groš brali zámaznému jako úkola.

Králi Václavovi věrnost slíbila následující města: Starý Branibor, Strusberk, Kolin (Berlin), Königsbergen, Zehausen, Stendal, Belicz, Draumburg, Lippen, Zoldin, Munichberg, Pempnin, Privalk, Moria, Barenwald, Werben, Salcwedel, Handberg, Arenswalde, Ratnov, Friedberg, Nauen, Tangermünde, Bernov, Starý Lundsberk, Nittenwalde, Kyricz, Perlesburg, Přemyslav, Ruppín, Gardelegen, Frankfurt nad Odrou, Nový Salcwedel a Eberwald.

Též zámky několika manův: Falkenburg, Šinov, Nový Wedl, Ra-leisz, Numberg, Reče, Hochzeit, Lučmelin, Nový Bernov, zámek Ko-sterin (1374).

R. 1411 zastavil Sigmund zemi Braniborskou Fridrichovi purkra-bímu Normberskému v 100.000 zl. uherských; purkrabí obdržel též správu té země. R. 1415 prodal jí Sigmund témuž purkrabí za 400,000 dukátů, s tou výminkou, že Fridrich i jeho dědicové mají vždy sůstati přátelé a opatrovníci koruny české (*Es sollen auch di vergenannte Heindrich und seine Erben mit sambt der Markhe wider uns, unsera Bruder und unserer beiden Erben, undt auch die Kron Behaimb nim-mer sein, noch die Cron wider sie, sondern sie sollen beyderseits mit Hulffe, Rath und Diensten bei einander bleiben.* Pelzel, Karl n. 338).

Listy o všech těchto hradech, městech a zemích ke království če-skému získaných, pečlivě uloženy byly hned za Karla v archivu zem-ském na Karlštejně, nyní pak nacházejí se v čís. archiva ve Vídni. Na počet je listů těchto bez čísla, nemýlíme-li se, plně tisíc, ne-li více. Ale netoliko v archivu uložena právní tato instrumenta: jest stopa, že i ve deskách zemských a sice v kvaternech trhových, zapsáno bylo, „která města, země a zámky císař Karel k České zemi a českému království dobyl a připojil.“ Jest velice toho litovati, že se zapsání toto ve deskách II. Dačić O. 12 (z r. 1366—69) uložené textem nikdež nezachovalo.

§. 8. Rod královský.

Starožitný knížecí rod Přemyslovský v mužském poko-lení vymřel r. 1306 smrtí krále Václava III.; avšak nový rod královský, jemuž se dostalo koruny české, rod Lucemburský, došel svého panství v Čechách skrze poslední Přemyslovnu, Alžbětu, vdanou za Jana z Lucemburka, z níž narozen Karel. Přešla tedy krev Přemyslovců na rod Lucemburský, a král Karel (neb jakž vlastně nazván, Václav) více sobě byl vědom pochození svého z krve Přemyslovy, nežli Přemyslovci sami; neboť ti, jak se stali králi, nedbali pochození svého, ba dokonce styděli se za ně („Jakž se na královstvo světi, dí Dalemil o Václavovi I., je sie svým rodem styděti: káza z Stadic rozehnatí svůj rod, tu ves Němcem dáti!“) A Karel? S úctou, která se rovnala obecnému citu v národě živoucím, obnovil paměť po prvním Přemyslovi ve Stadicích, jakž o tom svědčí listina z r. 1369 dědinnákm Sta-

dickým udělená, a občerstvil tím na pozdní století rozpomínku na Přemysla oráče.

Patero lánů zůstaveno dědicům Stadickým, oni sami zachování při starobylých svobodách svých, jakž bylo za starodávna; toliko uloženo jim, aby pěstovali keř královský (*Præfati heredes ac eorum liberi et heredes virgam illam floridam coryli per ipsum Premysl de stimulo suo in agro Stadic propagato, continuo foveant, custodiant et nutriant in memoriam tantæ et talis rei, quæ inibi dignoscitur taliter evenisse.*) Též byli povinni, všechny ořechy z keře Přemyslova odevzdávati králům (*omnes et singulas nuces quas dictæ virgæ coryli produxerint, nobis et successoribus nostris Boemiæ regibus teneantur singulis annis fideliter præsentare*). Ostatních tří lánův, kterých Přemysl oráč dle pověsti sám vzdělával, vyhradil Karel sobě a následníkům svým, králům českým (*reliquos vero tres terræ laneos ibidem in Stadicz, qui fuerunt dicti Premysl, quosque propriis excoluit manibus, pro nobis et successoribus nostris, Boemiæ regibus, duximus reservandos. Goldast App. LII.*)

Národ sám velmi čilé měl vědomí o původu panovnického rodu Přemyslovského; ukázalo se to při volbách po vymření rodu toho, kdež jedna strana volala na druhou, chce-li míti krále domácího, ať pošle do Stadic a z tamnějších kmetů sedláků povolá některého Alžbětě za muže a zemi za panovníka, jako prý za časův Libušiných. Sňatek Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským přirovnáváno ke sňatku Libuše s Přemyslem (*sicut L., terræ B. domina, incognitum sibi virum ad ejus connubium legitur invitasse, sic Elis. virgo, heres regni B., sibi alienigenam invitavit pro consortio maritali. Franc. ad 1331*). Když pak r. 1330 na věčnost odešla poslední Přemyslovna a rok po tom slovatný muž, Oldřich Pluh, učiněn od krále Jana kapitanem zemským, rozpomínali se lidé na časy dřevní, kdež od pluhu povolán Přemysl na stol knížecí (*ad regendam terram Boemiæ quidam rusticus, nom. Premysl, assumptus est ab aratro pro primo principe et duce; nunc per Vlricum virum providum, qui vulg. Pluh dicitur vel literaliter Aratrum nuncupatur, prout in signo sui clipei ostenditur, tota Boemia regitur. Franc. ad 1331*).

Více nežli Přemysla oráče měli Přemyslovci knížete Václava v paměti a v úctě, a to netoliko z té příčiny, že svatého knížete veškeren národ český i moravský ctil co svého dědice a ochránce, ale i proto, že rod panující s rovnou chloubou odvozoval pochození své od tohoto svatého; s jakou lehkostí zapomínal na původ svůj ze Stadic.

R. 1284 Přemysl markrabí moravský mluví o slavném mučedníku Václavu sv., de cuius sanguine traximus originem (Erb. I. 825). R. 1284 dokládá se Václav II., že pochází z rodu tohoto svatého (de cuius censemur prosapia v. genere. Pelzel K. I. n. 47), a výrok ten slavnější ještě r. 1289 opakuje, an dí: Dum naturæ originis et claræ propaginis beati Wenceslai M., quas nos per quendam regalem defluxum nostrorum progenitorum participamus, et sanguinis primitias intuemur etc. (Ib. n. 12). Umíraje dal týž král důrazné napomenutí synovi a nástupci svému, a poručil mu přísahu složiti „na hlavu sv. Václava“ (super caput S. Wenceslai), že vyplní závazky, ve které byl všel on otec. (Franc. 1305.) Sám král Jan oznamuje úctu svou ke sv. Václavu, jakožto patronu země české, an dí v listu z r. 1325: Illum, quem ad b. W. patroni nostri reverentiam gerimus sincera devotione, affectum volentes demonstrare (Pelzel K. n. 47).

Nade hrobem sv. Václava založil hned král Přemysl I. kapli, poprvé r. 1227 připomínanou, nad jiné slavnější. Hrob ten obdržel zvláštního ochránce z řady kanovníků Pražských (canonicus Pragensis, custos capellæ S. Wenceslai 1284, minister capellæ, sacrista Pragensis, qui ex sacristæ officio sepulchri ipsius B. Wenceslai est custos 1325.) V kapli té r. 1336 bylo 12 soch sv. apoštolů ze stříbra, jež byl dal zhotoviti Karel, ale Jan téhož roku je odnesl a odcizil (imagines XII ap., quæ pro sepulchro S. Wenc. fuerant per filium suum et de fidelium elemosinis fabricatæ, abstulit et asportavit. Ben.) Při početí veliké stavby kostela Pražského (1344—52) pojmuta jest kaple sv. Václava ve chrám tento. Na stavbu kostela věnováno kapitole desátek královského podílu ze všech hor stříbrných v Čechách, a z toho měl býti nejprvé vystaven hrob nádherný sv. Václava a sv. Vojtěchu. Na skvostné, ba nádherné vystrojení této kaply císař Karel všelikou pšli vyaložil a veliký náklad podnikl. Pracováno o ní zrovna dvacet let (od r. 1347 do r. 1367). Vysvěcena jest r. 1367 od arc. Jana, prvního kardinála českého, obzvláštního citele sv. Václava (dedicavit et consecravit capellam, in qua requiescit corpus S. Wenceslai. Ben.). Sama tumba zhotovena hned r. 1358 z ryzího zlata i pokladena množstvím nejdražších gemm a kamenů (fabricavit ei tumbam de auro puro et pretiosissimis gemmis et lapidibus exquisitis adornavit et decoravit adeo, quod talis tumba in mundi partibus non reperitur. Ben.) Královna Anna hned r. 1353 v závětu svém odkázala korunu svou na vyzdobení hrobu sv. Václava (coronam suam pro decore sepulchrali B. M. W. pie donavit. Pelzel K. p. 357). R. 1358 dal Karel hlavu sv. Václava obložiti zlatem ryzím (caput sancti circumdedit auro puro. Ben.)

Na hlavy sv. Václava poručil Karel vsazovati korunu královskou hned r. 1347.

R. 1351 putoval Karel do Staré Boleslavi, na ta místa, kdež byl Václav život svůj dokonal; s ním byl arcibiskup Arnošt. I ustanovil se císař na tom, že hradiště Boleslavské navždy má být zachováno a žetřeno, pročež poručil pevnými zdmi místo toto ohraditi (Boleslaviam antiquam super Albeam munivit muris fortissimis. Ben.). Zároveň založil tam mši při hrobu téhož svatého (Ib).

R. 1354 dal Karel ze zřícenin paláce Ingelheimského vystaviti dům kněžský a kapli ke cti sv. Václava i Karla Velkého, založiv při tom sbor čtyř Augustinianů, kteří měli vždy býti rození Čechové z kláštera Karlovského v Praze, podřízeni opatovi Karlovskému (Pelzel K. p. 388.) Roku pak 1362 založil též císař ve hlavním chrámu Achenanském oltář ke cti sv. Václava a postavil kněze sběhlého v řeči české, aby tam spovídal Čechův přichostech (Pelzel K. n. 299).

§. 9. Řád panovnící.

(Vis Dña II. §. 11.)

Říše česká byla panství dědičné. Za časův Přemyslova žádné o tom pochybnosti nebylo, jakžkoliv slova v privilegium Fridricha II. z r. 1212 položená sama sebou ukazovala k tomu, že Čechy jsou království volební. Slova tato znějí: *Volentes ut quicumque ab ipsis in regem electus fuerit, ad nos (imperatorem) vel successores nostros accedat, regalia debito modo recepturus.* Avšak tomu nikdy nebylo rozuměno tak, že by království bylo státem volebním, nejméně v ten čas, když toto privilegium vydáno. Hned první příklad po r. 1212 se naskytající ukazuje, že volením rozuměno přiznání takového členu za krále, který řádem posloupnosti na stol český měl dosednouti. Králové toho času povolávání jsou souhlasem tří votantů: Přisvědčením krále panujícího, přiznáním obce zemské a potvrzením císařův římských. Takž volen jest r. 1216 „*communi voluntate*“ Václav I., syn Přemysla I., k čemuž přistoupilo prisvědčení otcovo (*assensus regis*) a potvrzení císařovo (Cod. I. 27). Řád posloupný byl při tom prvorozenství (*tamquam primogenito*. 1231. Cod. I. 34). A takž bylo napořád, dokud trval rod Přemyslovcův. Sami panovníci římskí uznali zásadu dědičné posloupnosti, jmenovitě Rudolf I., když po smrti Přemysla II. za náaledníka uznal syna jeho Václava II.

Myšlénka o dědičnosti stolce českého v rodě Přemyslovském byla u národu tak živá, že když vymřel rod ten v pokolení naušském a jednalo se o nového krále, netoliko dcery pozůstalé z rodu Přemyslova, ale i národ u velkém počtu pokládal dcery či členy ženského pohlaví z téhož rodu za pravé, vlastní a náležité dědičky království. Hned v první chvíli po smrti posledního Přemyslovce převládala myšlénka, aby na trůn povolán byl manžel Anny Přemyslovny, nejstarší dcery Václava II., Jindřich vévoda korutanský. Téhož mínění byla mladší dcera, Eliška. Nepovedlo se sice provedení myšlénky té, neboť vzešlo také jiné ponětí, zvláště k tomu směřující, že Čechy jakožto manství odumřelé, prostě mají připadnouti k říši. Náhled tento, mocným Albrechtem králem římským zastupovaný, proveden jest, i povolán Rudolf, syn Albrechtův, na stolec. Stává ještě listu, kterýmž Albrecht synům svým v manství říšské dává království české. Ostatně povolán Rudolf prostředkem volby českého sněmu, oč se Albrecht sám ucházel.

Po smrti Rudolfově znova v popředí stanula myšlénka, že dědictví české náleží Přemyslovnám, a že Jindřich Korutanský oprávněným jest dědicem království, jakžkoliv mezi tím časem smlouvy byly uzavřeny mezi Čechy a králem Albrechtem o následnictví rodu Habsburského. Skutečně také volen Jindřich (15. Aug. 1307).

Nepřiměřená vláda vedla ku pádu Jindřicha Korutanského, i přikročeno k nové volbě; a hle, i tu rozhodlo mínění, že dědictví náleží pozůstalým dcerám Přemyslovským. Že pak nový král římský Jindřich Lucemburský Čechy pokládal za odumrlé manství říšské, vyhověno všem náhledům a povolán jest Jan, syn králův, ku panství, kterýž za manželku pojití měl Přemyslovnu Elišku. Jakož se i stalo. Privil král římský: *Regnum, ut consuluistis, Boemiae Joanni filio meo confero; ut autem jus fortius sibi competat, virginem sibi, ejusdem regni heredem, legitime copulare matrimonialiter nos delectat et justitia dictat, ut hoc regnum ab imperio in feodo accipiat, aliorumque principum titulum ex hoc legaliter obtineat et notorie* (Franc. 1310).

Základní ustanovení o postupu a následnictví v důstojenství královském ze XIV. věku obsažena jsou v následujících nařízeních:

a) Ordinací krále Jana. Na sněmu z r. 1341 schválené k tomu svolaném vymohl král Jan, že všechna obec koruny české přiznala Karla syna jeho prvorozeného, toho času markhrabí mo-

ravského, též i potomstvo Karlovo pokolení mužského, s vyloučením každého jiného, za nástupce v království a za budoucího krále a pána svého. Pořádek tento slove Ordinací krále Janova; paměť o ní zachovala se ve dvou listinách, v jedné z r. 1341, hned toho času co sněm držán, a druhé z r. 1350, kdež prvorozenému synu Karlovi, Václavovi, učiněno přiznání ode měst královských. V listině z r. 1341 vyrčen jest pořádek slovy obecně znějícími: *Rex talem Ordinationem duxit publice faciendam, vid. quancuncque ipsum regem ab hac vita migrare contingeret, quod tunc statim ad dominum Karolum, dicti domini regis Boemiæ primogenitum, marchionem Moraviæ, suosque heredes duntaxat, et ad nullum alium juxta Ordinationem prædicti d. nostri regis respectum omnimode habere debeamus.* (Pelzel K. n. 25, Cod. II. 2. p. 189). — O něco podrobněji vyložen jest obsah Ordinací Janovy v listu města Litoměřic z 31. Julia 1350, kdež obec městská královskému podkomořímu na místě královi učinila přiznání: *Requisivit rex, ut considerata antiqua regni Boemiæ consuetudine dudum laudabiliter observata, nec non Ordinatione provida, quam dom. Joannes quondam Boemiæ rex, instituisse dinoscitur, qua ipse præfatum dominum nostrum Romanorum et Boemiæ regem, primogenitum suum ejusque heredes et successores per masculinam lineam descendentes ab ipso, in regno Boemiæ suos heredes et successores esse constituit, voluit et decrevit — nos etiam domino Wenceslao, domini nostri regis primogenito (nar. 17. Jan. 1350) corporalia juramenta homagii præstaremus* (P. Karl. n. 64. Cod. II. 2. p. 189).

b) Deklarací Karla IV. Ordinací krále Janova vyřknula obecně zásadu, která má býti má posloupnost na trůně českém, totiž v pokolení mužském v přímé linii. Bližší vyrčení nachází se v ustanoveních Kárlových, kteréž jedno obsaženo v Maj. Car. VI., druhé v listu měst z r. 1350. V Maj. Car. dí se: *Heredes successoresque nostri, ad quos successivis temporibus regnum B. ex descendentem — vel collateralis linea successione legitime devolvetur. A list měst z r. 1350 do podrobná vypočítává stupně, která se má zásada ta prováděti, a sice:*

Přiznání věrnosti že má učiněno býti:

I. *Non exstante domino nostro Wenceslao — suo primogenito,*

II. *vel illo non existente — seniori suorum heredum,*

III. *vel ipso absque heredibus decedente — fratri suo seniori, si quem habuerit.*

IV. aut illo decedente, seniori ejusdem fratris heredi,
 V. et sic demum inantea senioribus fratribus et seniorum
 fratrum senioribus heredibus,

VI. in linea sexus masculini procedendo (Cod. II. 2. v. 190).
 Podle těchto dvou pravidel, t. j. podle Ordinaeí krále Janovy a
 podle Declaraeí krále Karlovy, postupoval hned Karel, když řečený
 syn jeho Václav, prvorozený a toho času jediný, na sněmu dne
 30. Sept. 1350 za nástupce přiznaný, r. 1351 byl zemřel. Nastala
 potřeba, povolati k následnictvu bratra mladšího, a ten byl toho času
 Jan markhrabí moravský. Karel zařídil to tak, že povolán k následnictvu
 Jan a potomstvo Janovo, ač zůstane-li král sám bezdětek (1356).

Zatím po několika létech, 1361, narodil se Karlovi syn, též na-
 zvaný Václav, nápotomný král toho jména IV. Tím hned proměněn
 stav věcí příčinou následnictva; povolání Jana markhrabí ke trůnu učině-
 né r. 1356 pomínulo, ješto nastoupila výminka na závěrku tam učině-
 ná a v obecném nařízení o následnictvu beztoho obsažená. Násled-
 níkem po zákonu povoláným byl nyní syn krále samého; skutečně také
 Václav korunován ještě co dítě na království r. 1363.

c) Diplom Karlov od 7. Apr. 1348, kterýmž ustanoveno,
 že v nedostatku potomstva mužského přejíti má království dědičné
 ná členy rodu královského ženského pohlaví (quibus de genologia,
 progenie vel semine aut prosapia regali Boemise, masculus vel
 femella, superstes legitimus nullus fuerit oriundus. Cod. II. 2.
 p. 191).

Jakžkoliv tedy Čechy dědičnou říší byly a poměr manský
 k říši římské značně byl obměněn, přece opatrný Karel uvažujíc
 ona slova privilegia Fridericiánského, uznal za potřebné, aby jim
 dán byl výklad určitější. Potvrzujíc listem ode dne 7. Aprile 1348
 ono Fridericianum, dodal následující vysvětlení: 1. že volení krále
 má míti místa toliko, kdyžby vymřel rod panující netoliko v po-
 tomcích mužských, ale i v potomcích pokolení ženského (electio-
 nem regis Boemise in casu dumtaxat et eventu, quibus de gene-
 logia, progenie, vel semine aut prosapia regali Boemise masculus
 vel femella superstes legitimus nullus fuerit oriundus). 2. Kromě
 toho že volení má místo, kdyžby z jiné kterékoliv příčiny krá-
 lovství bylo uprázdňeno (vel per quemcumque alium modum vacare
 contigerit dictum regnum).

O věcech těchto píše také MCar. VI., mluvíc o povinnostech
 královských: singuli reges, heredes successoresque nostri, ad quos
 successivis temporibus regnum Boemise ex descendenti vel collate-

rali linea successionis legitime devolvetur — vel ea deficiente electionis jure pervenerit.

Dále vyměřuje Karel, že volení přísluší prelatům, vévodám, knížatům, pápám, vládkám a obci království i příslušných k němu zemí (ad praelatos, duces, principes, barones, nobiles et communitatem regni et pertinentiarum ejusdem electionem volumus rite juste et legitime in perpetuum pertinere), dodává, že ten a takový volený přijíti má před krále a císaře římského, aby způsobem obvyklým přijal královské znaky (ad Romanorum reges et imperatores accedat, sua a nobis et successoribus nostris modo debito et solito regalia recepturus. Chyt VII. 769; Cod. II. 2. 191). S čímž porovnati sluší výrok Zlaté Bully, že Čechům v případě vymření rodu královského přísluší volení krále (č. VII).

Vzhledem na hodnost voleneckou ustanoveno jest ve Zlaté Bulle Karlově z r. 1355, že v království českém následovati má syn prvorozený (filius primogenitus) a že žádnému jinému nemá příslušet právo a panství než jemu (sibique soli jus ac dominium competat). Tot shodovalo se s Ordinací Janovou i s Deklarací Karlovou.

Z následnictví u hodnosti volenecké vyloučen byl dědic jinak oprávněný a povoláný, jestliže byl na mysli pomatený, blbý anebo takovou pověstnou a zřejmou chybou stížený, žeby pro to nesměl neb nemohl nad jinými panovati. V takovém případě následovati měl místo něho bratr druhorozený, bylo-li by takového v rodě, neb jiný podle stáří bratr neb příbuzný stavu světského, kterýžby otcovskému plemeni v řádu sestupujícím v přímé linii byl bližší. Toto ustanovení obsaženo jest tak jako i předešlé v Zlaté Bulle Karlově (XXV. De integritate principatum electorum servanda).

Otázka, musel-li syn nástupce zrozen býti z královny již korunované, nevznikla za ten celý čas, neb každý z následníků byl synem královny již korunované; toliko lze připomenouti, že králové odověšše a druhou manželku sobě berouce, neopomínali dáti ji bez meškání korunovati na království; tak Jan druhou manželku Beatrix (r. 1336), tak Karel druhou manželku Alžbětu (r. 1363).

Také ani v příčině zletilosti žádného pravidla na ten čas postavití nelze; Karel dal Václava IV. na království korunovati ve druhém roce věku jeho. V XV. věku pokládáno rok 14. za ten, ve kterémž byl král zletilým po zákonu (Kniha Tov. při Ladislavu Pohrobkovi). Také Jan, když byl vzat na království české, čítal věku svého 14 let; nicméně byla to náhoda, neboť by i mladšího byli za

krále žádali Čechové. Jiný příklad, ale ne dosti případný, jest ten, že Václav IV. na království římské volen byl, maje věku svého let 14te.

Jinak sluší připomenouti, že podle Žlaté Bully Karlovy volenci říšští plnoletí byli rokem 18tým; otázka jen, pokládáno-li krále českého schopného k volení, měl-li toliko 14 let a byl tudy plnoletým v království svém.

§. 10. Král.

Král nově přijatý, jakmile od země obdržel slib a přísahu věrnosti, se své strany učinil slib, že zachovávatí bude práva a svobody zemské do podrobna vyčtené, a že jakž bude korunován, ve dvou nedělích po korunování vydá od sebe list na to královskou pečeti ztvrzený.

Takový řád zachován jest při Janovi Lucemburském. Jan přijeda do Čech a uvázav se ve hrad Pražský svolal sněm zemský, aby ode pánův i ode vsí obce přijal slib a přísahu věrnosti (*rex novus primam curiam indicit et ut omnes Boemiæ magnates in festo N. D. Pragæ veniant, cunctis scribit. Omnes itaque barones et nobiles regni obediunt huic edicto, regem quoque proni suscipiunt et honorant, servitia prompta regi suo exhibent, fidelitatisque perpetuæ juramenta cum omagio sibi præstant.* Franc.) Král pak se své strany vydal list konec Dec. 1310 daný, ve kterémž slibuje, že ve dvou nedělích po své korunovací vydá zápis na svobody a práva země české, též i moravské, jež vypočteny jsou do podrobna již v listu tom (*et quia omnia et singula supradicta terrigenis ipsis firma semper volumus et illibata servare, promittimus, quod cum favente domino in regem B. fuerimus coronati, literas præsentis tenoris cum majoribus sigillis nostris regalibus, quibus tunc utemur, sigillatas triplicatas domino episcopo Pragensi et terrigenis infra duas septimanas a die coronationis nostræ dare nullatenus obmitteremus* (Form. I. 129).

List potvrzovací po korunování zachoval se toliko na Moravě, daný v Brně dne XIV. Kal. Julii (18. Junii) 1311 a chovaný co první číslo práv a svobod v archivu markh. Moravského.

Podobně učinil též slib před korunováním Karel listem z r. 1347: *Omnes regni nostri B. et marchionatus M. principes et prælatos, clericos et universos nostræ ditioni subjectos pio favoris ausu amplectentes eisdem duximus promittendum, quod omnia jura et consuetudines, quæ*

et quas a nostris habuerunt et habere dinoscuntur prædecessoribus, rata habere volumus et tenere et eadem inconvulsa conservare, nec non quod omnia privilegia eorum quæ a nostris habent prædecessoribus, volumus nostris confirmare sigillis (Pelzel K. 192). Potom teprv Karel korunován dne 2. Sept. 1347.

Jiné přísné závazky mĕnil Karel sám zavĕsti, jmenovitĕ co se týče zboží královského, nařizujíc MCar. VI. takto :

Singuli reges illustres, heredes successoresque nostri, ad quos regnum ex linea successionis legitime devolvetur vel ea deficiente electionis jure perveniat, infra mensem continuum quemcunque a die successionis aut electionis numerandum, debeant, sanctorum evangeliorum libro posito coram eis, in publico testimonio, proclamatione sc. aut precognitione publice præcedente, in loco ipso dumtaxat, quem ad hoc duxerint eligendum, ambabus manibus eisdem tactis evangeliiis, præstare solemniter juramentum :

I. quod nullo unquam tempore, per se vel alium, tacite vel expresse, publice vel occulte, terras aut castra seu jura demanii regii, justitiæ atque mensæ (zejména vypočtena) et alia eis quævis dependentia vel annexa, in solidum vel in parte, communiter vel divisim, non donabunt, non vendent, non pignori obligabunt;

II. nec illa cuiquam, aut eorum forte regimen vel custodiam committent vel commendabunt perpetuo vel ad tempus aliquod terminatum;

III. non dividunt, vel separabunt, nec etiam permutabunt;

IV. denique nulli hominum, etiam patri, vel filio, aut fratri, per modum provisionis forte vel sustentationis vitæ eorum, vel alio excoGITato modo quocunque tenenda vel possidenda concedent;

V. nec pro dotibus filiarum aut sororum, nec reginæ super eis vel eorum aliquo dotalitium assignabunt;

VI. nec aliquo præmissorum modorum distrahere vel alienare volentibus seu tractantibus assensum directe vel indirecte, quacunque ratione vel causa præstabunt;

VII. sed ea custodiri et regi facient per officiales proprios atd.

Přísahu tuto mĕli králové opakovati při korunování (reinterent in coronatione, quod nullo unquam tempore libertatem aut exemptionem separationemve cujusvis generis et divisionem a regno, juribus et limitibus suis concedent (MCar. XV.). Generaliter dignitates, honores et prærogativas omnes regni B. illibatas, unitasque defendere et servare una cum castris et juribus omnibus (XVI.).

R. 1356 zavázal Karel Jana, svého tehdá následníka, že ničehož neodčizí od koruny: Quod in eventum ubi nos seu heredes nostros in

regno Boemiæ continget voluntate divina succedere, tunc in eodem instanti, prius et antequam nos aut dicti heredes nostri ad præfati regni fastigia coronemur et antiquam de manibus Pragensis archiepiscopi nos seu dictos heredes nostros eandem coronam continget suscipere: in præsentia principum, baronum, procerum et nobilium ac etiam civitatum regni B. — publice jurabimus super S. Dei evangeliiis, tacto ligno crucis S., quod: „nunquam aliquo tempore principatus, dominia, vassallagia, vassallatus et partem Boemiæ alienabimus aliquo etiam alienationis titulo; imo verius regnum, principatus, dominia, vassallatus et pertinentias ipsius in sua plena et perfecta integritate et plene absque diminutione servabimus et ad incrementum talium principatuum, dominiorum, vassallatum et pertinentiarum regni et coronæ Boemiæ intendemus continuo“ (Goldast Suppl. XLIV.).

. Toto ustanovení obsaženo jest také příčinou volenectví ve Zlaté Bulle, kdež Karel jakožto císař dí, že panstva volenců Hěských, zejména také království české, země, okresy, manství a vše jiné k nim příslušející, ani roztrhovati, ani děliti, ani žádnou měrou rozdělovati se nemají, naopak že mají bez přetržení ve své dokonalé celosti zůstávati (Cap. XXV.).

§. 11. Korunovací.

Korunování konáno vždy v den nedělní, namnoze o velikých hodech výročních (R. 1228 Václav I. in dominica, qua cantatur Esto mihi; r. 1261 Přemysl II. in die Nativitatis Dominicæ; r. 1297 Václav II. in die sanctissimo Pentecostes; r. 1311 Jan pridie Nonas Febr., quæ fuit dominica dies proxima post Purificationem b. Mariæ; r. 1347 Karel die dominico ante festum Nativitatis b. Mariæ V. proximo).

Korunování konalo se vždy jen v kostele sv. Víta na hradě Pražském, nikde jinde (in ecclesia Pragensi 1228, 1261, 1297, 1300, 1311, 1347 etc.), a to před oltářem sv. Víta (juxta summum altare b. Viti M. 1297, ante altare S. Viti 1311).

Až do založení arcibiskupství Pražského příslušelo právo ke konání církevních obřadů při korunování arcibiskupovi Mohučskému jakožto metropolitovi; Václava I. světil na království arc. Žibřid, Přemysla II. arc. Wernher, Jana arc. Petr, Karla pak r. 1347 již arcibiskup Pražský. Jednalo-li se o korunování králové v jiný čas než při korunování krále, arcibiskup Mohučský nepřicházel

schválně, ale slavnost konala se v jeho jménu (auctoritate Moguntini archiepiscopi 1300).

Téhož dne, kdež král korunován, strojeny jsou veliké a okázalé hody korunovační, pod širým nebem anebo v rozsáhlých místnostech některého domu.

R. 1261 Přemysl II. omnibus presentibus permagnificum fecit convivium biduo in campo Letné (Cosm. Cont.). 1297 dával král Václav II. známé pyšné hody na prostranství dnešního Smíchova inter montem Petrinum et ripam fluvii Wltaviæ in loco campestri, plano et amoeno; in loco campestri inter montem Petrinum et villam Zlechov super ripa fluminis Multaviæ (Petr); 1300 při korunování královny Elišky polské hostina na hradě (Beneš); 1311 Jan post missæ officium cum regina cum magna descendunt gloria, electis dextrariis insidentes, ad S. Jacobum, kdež hostina (Franc., Beneš); 1347 ad mensam.

Lid obecný měl účastenství ve slavnosti korunovací, bavě se rozmanitými hrami schválně k tomu strojenými. Při korunovací Václava II. slavnost lidu široce jest vypsána od Petra opata Zbraslavského.

Jak při korunování samotném, tak i při hodech korunovačních konali důstojníci zemští služby, každý podle povolání a úřadu svého.

1311 advenerunt omnes regni officiales, sua officia legaliter exequentes při korunování a při hodech. Regni officiales secundum quod officium unius cujusque requirebat, in dextrariis coopertis ad mensam regiam administrabant (Ben.). 1347 ipso die venientes barones regni Boemiæ, singuli secundum statum suum, officia sua novo regi in dextrariis coopertis exhibuerunt et ad mensam, prout moris est, serviverunt (Id).

Za pozdějších věků král při korunování pasoval několik mužů o vlast zasloužilých na rytířstvo a muži takto pasovaní sluli a slovou rytíři sv. Václava. Pasování toto dalo se a děje se i nyní mečem sv. Václava. Kterého času mrav ten vzešel, nelze na jisto ukázati; víme že r. 1297 král Václav II. nazejtří po svém korunování mnoho pánův a vládyk českých na rytířstvo pasoval; ale vedle Čechů dostalo se té cti také četným jinozemcům (240 barones et nobiles regni Boemiæ ac multarum aliarum terrarum cuncti baltheo militari). Tuť připomenouti třeba, že pasování v ten čas a vždy před tím záleželo v opásání pasem rytířským (cuncti baltheo militari), odkudž název „pasování na rytířstvo.“ Užíváno-li při tom i meče, není zjevno, ale podobno (Ritterschlag). Zatím

ona slavnost r. 1297 nedála se při korunování v Praze, ale při zakládání královského kláštera ve Zbraslavi. Jiná, bezpečnější stopa objevuje se při korunování krále Jana, ač i tu pouze o pasování se mluví; dvě totiž šlechtičtí synové čeští, jeden syn Bohuslava z Boru, druhý syn Fridmana ze Žižan, majíce nad hlavou královou držeti královskou korunu, opásáni jsou od krále pasem rytířským a učiněni rytíři. Ani zde není výslovné zmínky o meči sv. Václava. V Řádu korunovačním krále Karlovi též nečiní se zmínky o pasování na rytířství, ale praví se, že při slavnosti také nešen „meč sv. Václava;“ nedodává se sice, k jakému účelu, ale jest podobné, že k pasování.

Děj tak přeslavný, jakým bylo korunování, oslavovali králové čeští dílem nějakým vznešeným, kteréž by bylo trvalým památkem a zachovalo památku děje toho věkům pozdějším. Jako druhdy Soběslav I. obnovil kostelík sv. Jiří na Řípu (1126) a Vladislav II. založil klášter Strahovský 1140, takž i král Václav II. založil klášter Zbraslavský, nazejtří po korunování; též Karel ten den po korunovací založil klášter Karmelitánský před branou sv. Havla, nynější Františkánský na Novém městě.

Panovníci čeští titule královského teprvé od té chvíle co byli korunováni, v listinách začali užívati; do té chvíle pojmenovávali sami sebe „pány a dědice království českého a markhrabství moravského“, jakž toho příklad podává Přemysl II. v létech mezi 1253, kdež se ujal vlády, a r. 1261, kdež korunován, píše se: *Dominus et heres regni B. et marchionatus M.* — Tak i Václav II., byv korunován teprvé r. 1297, do té doby „*dominus et heres regni B. et marchionatus M.*“ slove.

Stalo-li se, že kralevič následník korunován byl ještě za živobytí krále samého, jakž toho příklad u Václava I. korunovaného hned roku 1229, říkali kraleviči až do ujetí vlády „*rex junior*“ (král mladší 1229). O Janovi píše se k r. 1333, že učině syna Karla markhrabím moravským, sám chtěl sobě podržeti titul královský a zvatí se „starším králem“ (*J., quia sibi nomen et titulum regis B. voluit obtinere et antiquus rex appellari, marchionatum M. filio contulit et ipsum marchionem praecepit nominari. Ben.*) Jiný kralevič ještě za otce korunovaný, byl Václav IV. (1363 *in die S. Viti fecit imperator coronari filium suum Wenceslaum in regem Boemiae, secundo anno aetatis suae. Ben.*)

Jakožto králové počítali se panovníci čeští posloupnými čísly; takž Přemysl I. maje před sebou dva krále, Vratislava II. a Vla-

člávek II., jmenuje sám sebe králem třetím: *Rex Bohemiae tertius*. Král Václav I., nástupce Přemysla tohoto, píše se: *Nos Wenceslaus rex Boemiae quartus* (Voigt Form. XII).

Jiné pojmenování než titul královský bylo označení, jež králům dával hlas obecný, podle jich vlastností nebo podle jich činů. Nalezá se, že králům i jiní národové dávali názvy takové. Pro náklonnost, kterou kníže Soběslav II. měl k lidu sedlskému, říkali jemu již současníci „*princeps rusticorum*“ (t. j. kníže sedlské. Vinc.). Králi Přemyslovi II. pro nádheru přidáno název „*rex aureus*“ (t. j. král zlatý, *Cosm. Cont.* 408), kdežto Tatarům slul „*ferreus rex*“ (král železný); *cujus potentia in multis mundi partibus timebatur, qui etiam inter Tartaros Ferreus rex vocabatur*. *Chron. Sanpetrin.*) O bojovném a dobrodružném králi Janovi vzešlo přísloví, že bez něho nikdo nedovede dílo své: *Sine rege Bohemiae nullus valet finaliter expedire suum factum* (*Franc.* 1330), i nazván, dosti podivně, králem míru (*rex pacis*. Beneš 1330), snad v tom rozumu, že jednal mír mezi rozezlenými stranami. Proti tomu pravě a případně říkali o Karlovi, že jest milovník míru a kníže pokoje (*amator pacis et princeps pacis*, *Ben.* 1251), a již patnáctý věk nazval toho velikého panovníka české země „*Otcem vlasti*“ (*Chlumčanský* 1500).

Insignie, kterých užíváno při korunovací panovníkův českých na království, byly, jak známo z časův Karlových, koruna králova, koruna kralové, plášť králův, meč, náramky, prsten, žezlo královo, žezlo králové, jablko, korouhev.

Koruny užíváno až do časův Karlových staré Přemyslovské; až r. 1346 Karel, jsa ještě markhrabím, zhotoviti dal korunu zcela novou; on sám byl prvním králem českým, jemuž na hlavu vsazena tato nová koruna r. 1347. Kterak starší koruna Přemyslovská vypadala, není povědomo; zdá se, že byla dosti skvostná, poněvadž za krále Jana způsobem ovšem nedůstojným dána jest na čas v zástavu; jen tak možno porozuměti rozkazu Karlovi v příčině nové koruny danému, že tato nová nemá a nesmí od nikoho, ani od osoby sebe vyšší, dána býti v zástavu. Stará koruna slove „*Corona regni Bohemiae*“, a ještě r. 1336 byla ní korunována druhá manželka krále Janova, *Beatrix francouzská*. Co se konečně stalo s korunou touto, není známo, víme toliko, že Karel ještě za živobytí otce svého Jana zhotoviti dal korunu novou, díla tuším francouzského, a že na papeži Klimentovi vymohl sobě zvláštní bullu vztahující se k ní. Nehledíc na pověsti, kteréž vznikly o nové koruně, viděti se může z jednotlivých slov bully papežské, že koruna zhotovená

přičiněním Karlovým zcela znova (de novo), že byla dosti nákladná (diadema satis pretiosum, propter magnas pretiositates ipsius diadematis), že jí Karel zhotoviti dal z úcty ke sv. Václavu (ob devotionem et reverentiam S. W., olim ducis Boemiae, fieri fecit), že jí věnoval témuž sv. Václavu, a to tak, aby vsazena zůstávala na hlavě téhož svatého v kostele Pražském (illudque glorioso capiti dicti Sancti, cuius corpus in Pragensi requiescit ecclesia, donavit et fecit apponi). Z dalších slov vychází na jevo, že tato koruna určena byla ke korunování budoucích králův českých (ut ab ipso capite non debeat amoveri, nisi duntaxat quando regem Boemiae qui pro tempore fuerit, de novo coronari contigerit); také že kromě korunovací smělo se jí užívati o těch toliko slavnostech, kdež král svou hlavu ozdobuje korunou, a to jen v okrese hradu Pražského a měst Pražských, načež ještě téhož dne po korunovací neb slavnosti má zase dána býti na hlavu sv. Václava, kamž patří. Dobře tedy koruna Karlem zpořizená, kteráž podnes trvá, korunou sv. Václava nebo Svatováclavskou slove; dána jest památná bulla papežská v Avignoně r. 1346. Již Beneš z Weitmile o tomto zřízení zmínku činí, an dí: Coronam autem, qua ipse rex Carolus coronatus est, donavit s. Wenceslao, ejus capiti in ecclesia Pragensi certis diebus imponendam.

Corona regni Boemiae, quae fuerat s. Wenceslai, quam Carolus denuo reformavit, habet quatuor lilia: Primum continet rubinos 4, margaritam 1, sapphirum 1, rubinos palasios 2. In secundo sapphiri magni 7, rubinus 1, margarita magna in summitate. In tertio rubin palasii 13, in summitate margarita magna, et in medio sapphirus magnus. In quarto sapphiri magni 7, minores 4 in medio, in summitate margarita magna. In vincturis 4 lilia palasii. Crux in summitate habens in medio sculptum sapphirum, ad latera 2 palasii; in summitate crucis unus sapphirus fractus rotundus, in pede crucis unus sapphirus magnus. — Supra mitram sub cruce praedicta in transversali linea a principio primi lilii usque ad crucem sunt tres palasii, smaragdi 8, margaritae 4; a secundo lilio in linea usque ad crucem palasii 5, smaragdi 6, margaritae 4; a tertio lilio usque ad crucem in linea sunt palasii 5, smaragdi 6, margaritae 4; a quarto lilio usque ad crucem palasii 6, smaragdi 5, gemmae 3. (Chaos rerum mem. Pal. ČČM. 1831 str. 174).

Řád při slavnosti korunovační sepsán jest teprvé za Karla. Obřad sám měl ráz církevní, skládá se ze tří částí: Svěcení (consecratio), pomazání (unctio) a koruny na hlavu vstavení (coronatio). Takž se dí o korunovací Václava II.: Rex cum conjuge suae invocata et cooperante S. Spiritus gratia, sancta con-

secratione et unctione pravia, legaliter insignitus et solempniter coronatus. (Frano.) Panovník oblečen skrze nejv. komorníka království českého v střevíce královny, sukni a plášť u přítomnosti knížat a pánův veden v processí do kostela, ano před ním nesou znamení královská, totiž korunu, žezlo, jablko a meč, a nejv. komorník hálkou cestu činí. Mezi obřady vloží arcibiskup plášť na krále; pak řadou přijme meč, náramky, prsten, žezlo a jablko; potom vstaví arcibiskup korunu králi na hlavu.

Hned po korunování krále přikročí se ke korunování králové, jenž prostovlasá a s odkrytou hlavou přistoupí, majíc podle sebe abatyši Svatojirskou, „kterážto pro své dostojenství pozvána a prošena při korunování králové vždy má býti,“ pak jiné paní urozené království českého a šlechtici. Po mazání dá arcibiskup královně žezlo „jiného způsobení než královo žezlo, ale prut podobný prutu královu,“ pak prsten, načež jí vstavena bude na hlavu koruna královina od arcibiskupa, držána se všech stran od šlechticův českých.

Na závěrku korunovací arcibiskup svěť korouhev korunovační. Po tom pak následuje veliká mše (Viz Řád kor. ve výb. z lit. české I. 575.)

Meč svatého Václava nepřináležel k insigniím královským, ale užíváno ho při korunování co pozůstatku posvátného.

Císaři římskému příslušelo potvrzování panovníků českých. V tomto poměru mezi císařem a králem, mezi říší a zemí nestalo se během XIV. stol. žádné věcné proměny; co listem císaře Fridricha II. r. 1212 bylo vyrčeno, platnost mělo napořád, totiž že král český povinen jest jíti k císaři a přijmouti od něho znaky panovníčí (Ad nos vel successores nostros accedat regalia debito modo suscepturus. Cod. I.). Cís. Karel IV. zavedení toto nezrušil, alebrž listem z 7. Apr. r. 1348 znova utvrdil, vyslovujíc povinnost tuto skoro týmiž slovy, kteráž se čtou v privileji Fridericiánském: Ut quicumque in regem Boemiæ electus fuerit, ad nos et successores nostros, Romanorum reges et imperatores, accedat, sua a nobis et successoribus nostris modo debito et solito regalia recepturus, non obstantibus legibus, consuetudinibus, usibus etc. (Chyt. VII. 769.)

Potvrzení toto dále se proptýčením korouhví. Král totiž přijeda ve slávě, učinil císaři přísahu věrnosti a podal mu korouhví tolik, kolik jeho zemí bylo; císař pak vrátil mu je a vydal zase ze své ruky. Slavnost tato měla ráz investitury feudální. Dle své-

dectví letopisců nebylo rozdílu, byl-li král v ten čas již korunovaný anebo ještě nekorunovaný; avšak zdá se, že investitura před korunováním dála se toliko výminkou, pravidlem že byla investitura krále již korunovaného.

Jan Lucemburský nabuda práva ke koruně sňatkem s poslední Přemyslovnou, hned ten den po svatbě přijal léno na království od císaře, otce svého (*Et venit filius cum maxima comitiva cum vexillis regni B.; et facta per filium juramento, sicut ceteri principes facere consueverunt Imperio sacro, ipse sibi regnum B. contulit et titulum et principis nomen et omnibus suis heredibus dedit legaliter et donavit et postea ipsum est osculatus. Franc. 1310*). Die sequenti, indutus regalibus, cum vexillis regni Boemiæ, stipatus principum, comitum, baronum, nobiliumque magna multitudine, regnum B. ab imperio in feodum suscepit in civitate Spira (*Ben. 1310*). Z rukou Ludvíka císaře přijal Jan investituru r. 1338 (*Misit L. suos ambasiatores ad J. regem Boemiæ in Luczburgam, petens sibi exhiberi omagium fidelitatis ratione regni B. Et recepit omagium ab eo, absque filii sui Caroli scitu ac voluntate. Ben.*) — Karel sám byl i králem i císařem a o Václavově investituře není zmínky.

§. 12. Králová.

Chot, kterou pojal král český, slavně na království byla korunována, rovněž jako král; tím obřadem králová stávala se královnou českou (*regina Boemiæ*). Jestliže byl kralevič následník ženat již před svou korunovaci, tehdy korunována chot jeho zároveň s ním; pojal-li manželku byv sám již korunován, korunována jest schválně sama o sobě.

Václav I. korunován r. 1228 zároveň s chotí svou Kunhutou (*cum uxore sua Cunegunda regina. Cosm. Cont.*); též Přemysl I. (*in regem cum Cunegunde consecratus est. Id.*); podobně i Václav II. (*una cum conjuge sua, domina Guta, legaliter insignitus est et solemniter coronatus. Franc.*). Druhou manželku svou, Elišku polskou, král Václav II. slavně kázal r. 1300 korunovati za královnu (*ipsa quoque regina auctoritate Maguntini arch. in ecclesia Pragensi in reginam Boemiæ est solemniter coronata. Beneš.* — *Wenceslaus rex Elizabetham coronari in reginam Boemiæ et Poloniæ auctoritate Maguntini et consecrari in ecclesia Pragensi solemniter procuravit. Franc.*) — Eliška Přemyslovna korunována jedním obřadem spolu s manželem svým Janem

(*cum conjugē sua, domina Elisabeth, regali diademate fuit solempniter coronatus. Beneš*); po korunovací pak jela na skvostně ubraném koni spolu s králem se bradu do Starého Města. — Druhou manželku svou Beatrix král Jan r. 1336 kázal na království korunovati (*B. conjunx regis J., Boemiam ingreditur et corona regni Boemiae coronatur. Franc. — Quam fecit coronari ad regnum. Beneš*). — S Karlem současně korunována jest choť jeho Blanka (*Carolus ipse et sua conjunx domina Bl., hic in regem, hæc in reginam, super regnum Boemiae coronantur. Ben. 1347*). R. 1349 korunována druhá manželka Karlova Anna, a r. 1363 třetí, Alžběta (*1363 fecit imperator coronari conjugem suam in reginam. Ben.*) R. 1370 korunována o sobě Johanna manželka Václavova.

Karel v MCar. položil určité ustanovení, že manželka králova, nebyla-li korunována s ním zajedno, přijmouti má korunu v šesti měsících pořád zběhlých ode sňatku se králem (*et infra tantumdem temporis spatium i. e. infra sex menses continuos illustrem consortem regiam, quandocumque et quotienscumque regem forte contigerit matrimonio copulari, diadematis similis reges faciant insigniis coronari. MCar. XXXVIII.*)

S důstojenstvím královniným spojena byla rozličná práva, kterých králová vykonávala teprvé co královna korunovaná.

Královna měla svůj dvůr a své úředníky dvorské, a sice: Hofmistra (takovým byl r. 1360 Pešek z Janovic, r. 1418 Jan Kyjata), maršálka (r. 1415 Mikuláš z Tuhance), protonotáře (1415 Sigmund kanovník Pražský), podkomořího, jakožto úředníka měst svých věnných.

Úředníky tyto sama jmenovala a ustanovovala; výslovně se o tom praví v nálezu Karlova (I. Steph. L. 13.): Králová hned může svého podkomořího saditi a míti, a podkomoří královský nemá nic jejím městuom rozkazovati.

Královna byla ochránkyní (*tutrix*) panenského kláštera řehole Sv. Benedikta u Sv. Jiří na hradě pražském (*Pal. Form. II. 228*); abatyše kláštera toho měla přední účastenství při korunování královny.

Královny české měly s počátku opatření nepevné a nejednostranné; jsou svědectva, že se králové jinak a jinak o jich opatření starali. Při tom dobře rozeznávati se musí opatření panino za života královského manžela (*statky stolní, bona ad mensam reginæ spectantia 1322*) a opatření vdovino po jeho smrti (*statky věnné*).

Hned po sňatku a dokud král živ byl, přináležel královně hrad i město Mělník, pak starobylý zeměpanský statek Lysá.

Regina venit in Mielnik civitatem, quæ specialis ejus erat, pravi se v Cosm. Cont. o Kunhutě choti Přemysla II. — Reg. Elisabeth in Melnyko residebat (Franc. 1319). Že pak královna panující byla paní manství ke hradu Mělnickému náležejících, o tom poučuje nás nález jeden tamního soudu manského z r. 1419, kdež se pravi, že ten soud konal se u přítomnosti „purkrabí králové na Mělníce“ a „hofmistra králové.“ Řečená královna Kunhuta zmínku činí o patronatním právu královen při kostele Mělnickém (super jure patronatus reservato et relicto nobis a nostris prædecessoribus ex antiquo, de collatione præbendarum in ecclesia Melnicensi. Form. I. 75). O Lysé zpráva jest z r. 1291, že s příslušnými statky náležela ke stolu královninu: Lacus sub Lissa, de quo in piscibus providebunt nostræ mensæ singulis annis in quatuor æquivalentia talentorum; pak jiná z r. 1355, kdež dí král. Anna: Jus patronatus et præsentandi rectorem in ecclesia ac ad ecclesiam in Lissa, quæ ad nostram celsitudinem utpote reginam duntaxat Boemiæ, prout olim divæ memoriæ ad alias Boemiæ regni reginas, prædecessores nostras, spectant et spectare dinoscuntur (Pelzel, Karl n. 252). Statek Lety, zboží královny české, dáno r. 1337 od Jana panu Petrovi z Rožmberka v summě 344 $\frac{1}{2}$ L. gr. č. za dluhy nezaplacené (Sl. Nauč. Rožm.).

Věno (dotalitium) t. j. statky, kterýchžž úžitek náležeti měl královně ovdovělé do života jejího, vykazovali králové rozličně, až se ustálilo pravidlo, že některá města královská jakožto věno patří královnám vdovám.

Ještě Jutě královně zapisoval Václav II. důchody některé z župy Hradecké: In bonis sibi per Bohemiæ regem in Greczensi provincia nomine dotalitii jam collatis (Form. Kral. 20). Druhý manželce své Alžbětě polské, odkázal týž král 20.000 hřiven stříbra (conjugi suæ XX millia marcarum legavit nomine dotis. Franc. 1305), což druhý manžel její král Rudolf, obnovil a opětoval (et sicut rex W., sic et ipse XX millia marcarum conjugi suæ nomine testamenti assignavit. Id). V summě této obdržela Alžběta města královská ve východních Čechách ležící, Hradec nad Labem, Chrudim, Mýto, Políčka, Jaroměř v zástava, a toť jest počátek měst věnných (Chron. A. R. 150, 176, Franc. 1315). Ovdověši usadila se Alžběta v Hradci, i slula odtud královna Hradecká (regina Greczensis). — R. 1363 vysvědčují města Hradec, Mýto, Chrudim, Mělník, že dána jsou za pravé, spravedlivé a řádné věno králové Alžbětě, choti Karlově, na doživotí její, t. j. v takový spůsob, aby města tato hned po úmrtí králové spadla zase na krále. Jestliže by se však

stalo, žeby králova vdova znovu se provdala, mělo jí od krále panujícího dáno býti 6000 kop gr. Pražských, a města měla na krále spadnutí (List Mýtských etc.) — Ve dskách zemských z r. 1400—1404 výslovně bylo vypočteno, na čem králová česká věno své má míti (L. Steph. L. 13). — Dále pak vysloveno, že králová, hned jak se stane králova, u věno své má se uvázati, ne teprv až by ovdověla (IV. Math. B. 21).

Králová vdova, byla-li za králova korunována skutečně, směla se sice podruhé vdáti, ale toliko za muže, který by nebyl obyvatelem země české a byl jinak kníže urozený, jí v hodnosti dostojný (principi generoso, ipsius reginae honorificentiae et statui digno). Za muže, kterýž by byl obywatel království, kníže nebo pán neb jiný který zeman, králově vdově nebylo dopuštěno jíti; za důvod takového zákazu uvádí MCar. XXXVII. případ z dějin českých, totižto sňatek králové Kunhnty Přemyslovy s panem Závišem z Rožmberka: *Dudum siquidem illustris quondam regina Boemiae, rege marito suo defuncto, relictis liberis in regno ipso successuris, matrimonio secundo se junxit cuidam baroni regni; z čehož že pošly následky neblahé. Jestližeby se králová proti tomu zákazu jinak zachovala, tedy žeby samým tím skutkem ztratila své právo věnné (a jure dotalitii sui ipso facto cadat) a musela se navždy vyhostiti ze země (a regno ipso exilii perpetui poenam portet); týž trest vyhnanstva potkati měl i muže jejího, jakož i potomstvo až do kolena třetího (generationem tertiam sanguinis sui per lineam descendentem inclusive). — Jinak bylo, vdala-li se za muže knížecího pochození a spolu cizozemce; za takového směla jíti, musela však města i statky, ježto byly věnem jejím, zemi zase postoupiti, začež vzala 10.000 hřiven. Chtěl-li král panující větší milost jí učiniti, mohl jí do života jejího popřáti užitekův z těch měst neb statků.*

§. 13. Jiní členové rodu královského.

Jedná-li se o otázku, kterakého postavení a opatření nabývali ostatní členové rodu královského kromě krále a králové, v popředí se stává závod Karlův příčinou hodnosti markhraběcí na Moravě; učinil totiž Karel markhrabství panstvím druhohradým, dada je bratrovi svému mladšímu Janovi, jemu i potomkům jeho pokolení mužského.

Listem od 7. Aprile 1348 vysloveno jest, že markhrabství jest manstvím bezprostředně od krále českého závislým a že

markhrabí i následníci jejich povinni jsou přijeti je z rukou králův českých a od koruny království českého (*marchiones, heredes et successores ipsorum in perpetuum principatum eundem et dominium, quotiens per mortem aut aliis causis legitimis rite vacaverit, a nobis, heredibus et successoribus nostris, Boemiæ duntaxat regibus, et a corona regni Boemiæ absque renitentia seu difficultate in feudum reverenter suscipere, nobisque ac dictis heredibus et successoribus nostris B. regibus et coronæ regni præfati in casibus antedictis homagii, obedienciæ ac subjectionis debitæ consueta juramenta facere teneantur. Chyt. VII. 735*).

Dávaje Karel markhrabství bratrovi svému a mužským potomkům jeho jakožto panství druhořadé, zřídil o tom list z dne 26. Dec. 1349 (*Ordinatio inter Carolum et Joannem*), v němž obsažena jsou ustanovení tato:

Markhrabství uděleno bratru Karlovi mladšímu Janovi jakožto ušlechtilé manství (*in feudum nobile et justo feudi titulo*), jemu i potomkům jeho pokolení mužského; markhrabství záviselo od králův českých i od koruny království českého (*a nobis Boemiæ regibus et a corona regni Boemiæ, a nobis velut rege Boemiæ et a corona regni B. in feudum*).

Dále určeno, že, kdyžby vymřel rod Janův v pokolení mužském, markhrabství má spadnouti na krále české, s tím ustanovením, že král povinen bude dcerám pozůstalým, kdyžby se vdaly, v jednom roce po sňatku vyplatiti 10.000 hřiven stříbra v groších Pražských, z peněz berně a to v zemi moravské vybrané.

Markhrabí povinen byl jako každý jiný man, při korunování nového krále českého přítomen býti a přísahu jemu učiniti.

Král nástupci v markhrabství na učiněnou žádost manství propůjčiti měl v mezích království českého, a to v roce ode dne upráznění počítajíc.

Vyjmuti byli z pod moci markhraběte biskup Olomucký a kníže Opavský, jakožto manové přímo králi českému podřízení.

Že tím Karel mýnil opatřiti bratra svého podle důstojenství svého, rozuměti se může ze slov listu od r. 1364: *Joanni marchioni jure et titulo portionis hereditariæ ex divisione communis patrimonii illustrem principatum, march. M., cum omnibus, quæ possidebamus, ibidem contulimus, sicut hoc in literis hereditariæ divisionis hujusmodi continetur.*

Jiný jest list z 20. Junia 1363, kdež markhrabí ustanovuje, aby po jeho smrti následoval Jošt, jeho syn prvorozený, a po

Joštovi Jan, druhý syn jeho jakož senior. Avšak poměr tento, pokud působení měl na obyvatele země moravské, nebyl hned uznán ode všech, tak že Karel r. 1364 hrozbami nutil pány moravské, aby markhrabí uznajíc a majíc za svého pána, sami i lidé jich přísahu manskou jemu učinili (Form. II. 10).

Skutečně také po Janovi následoval syn jeho nejstarší Jošt či Jodok, potvrzený od krále Václava českého dne 9. Jan. 1376, jenž mladšímu bratrovi Prokopovi ve formě údělu postoupil hrady Úsov, Bludov, Plankenberk a Napajedly, též města Přerov, Litovli a Unšov.

Jako o bratra Jana, nápodobně postaral se Karel o druhorozeného syna svého Sigmunda (syn Václav prvorozený korunován brzo po svém narození na království české, co král mladší), dada mu markhrabství Braniborské. Až do r. 1378 markhrabím Braniborským byl Václav, mladší král, toho roku pak přenesl Karel markhrabství na Sigmunda, ustanoviv, že kdyžby Sigmund měl sjíti bez dědiců mužských, následovati má v markhrabství bratr třetí, Jan toho času vévoda Zhořelský, a když by ani ten neměl dědiců, že markhrabství má zase spadnouti na krále a korunu království českého.

Třetího syna, Jana, opatřil Karel r. 1376 proptjčením panství Zhořelského.

Dcery panovníků českých vybývány jsou pravidelně summou 10.000 hř. stř. věna. Máme příklad hned z časů krále Václava I., že vdávaje r. 1244 dceru Anežku za Jindřicha Durinského, dal jí za věno jeden tisíc hřiven ryzího zlata (mille marcas auri puri. Form. Kral. CLXXXI), kdež jak se zdá, 1000 hř. zlata rovnalo se 10.000 hř. stř. Každé dceři při svatbě věnem dáváno 10.000 hř. (consuetudo hactenus fuit regum Boemise, unicuique filiarum suarum, cum nuberet, in sponsali dotalitio X millia marc. arg. assignare. Franc. 1311). Takové věno vykázáno bylo Anežce dceři Přemysla II. (decem millia marcarum argenti ponderis regni nostri. Form. Kral. CLXXXII), též Marketě, dceři Václava II., choti knížete Boleslava Vratislavského (Franc. 1311).

§. 14. Volenectví i arcibiskupství říšské.

(Viz dříve II. §. 14. a §. 13., pak §. 25.)

Volenectví říšské (electoratus) t. j. právo volit krále římského spolu s jinými volenci říše římské, králi českému dle prvotních náhledů příslušelo na základě hodností číšnícké (fuit institutum, ut per officiales imperii imperator eligeretur; palatinus eligit quia dapifer atd.). Jisté jest, že král český prvé byl číšníkem, nežli volencem v užším toho slova rozumu, a že závod volenců ustálil se teprvé okolo prostředku XIII. věku, kdež král již zastával číšnictví. Stala se pak za císaře Karla IV. základní proměna v závodě volencův, a to tím, že volenectví přivázáno k zemi, kdežto do té doby lpělo na osobě. Ještě ve XIII. století přecházely hodnosti dvoru říšského s osoby na osobu, aniž byly ujištěny a ustáleny při jedné; známoť, že spor byl, sluší-li číšnictví králi českému či vévodovi bavorskému. Také dle Sachsenspiegela král český jen tehda měl být oprávněn ke konání volby, jestliže byl Němec anebo mohl-li být pokládán dle rodu za Němce. Obě tyto okolnosti vedou k tomu, že volenectví lpělo ne na zemi, alebrž na osobě. Tento poměr obrácen za Karla, vyřknuvšího ve Zlaté Bulle, že volenectví lpí na té zemi, kde volenec panuje (cum universi et singuli principatus, quorum virtute seculares principes electores jus et vocem in electione Romanorum regis in Cæsarem promovendi obtinere noscuntur, cum jure hujusmodi — conjuncti et inseparabiliter sint uniti, quod jus, vox, officium et dignitas cadere non possit in alium præter illum, qui principatum ipsum cum terra etc. dignoscitur possidere: sancimus, unumquemque principatum prædictorum cum jure et voce electionis — ita præservare et esse debere unitum perpetuis temporibus indivisibiliter et conjunctum, quod possessor principatus etiam juris, vocis, quieti debeat et libera possessione gaudere ac princeps elector ab omnibus reputari. AB. XX.) Tím také důstojenství číšnícké, kteréž vůbec více a více přibíralo na se povahu pouze slavnostenskou, vstoupilo do pozadí a v popředí stanulo volenectví.

Králové čeští skutečně konali volbu krále římského, a sice:

R. 1292 král Václav II. volil ve Frankfurtě Adolfa Nasavského po smrti Rudolfa I. (Rex W. quia unus de electoribus fuit et personaliter non potuit, per legatos suos Albertum, Rudolphi filium, impedivit

et comitem de Nassau, nomine Adolphum, pro rege Romanorum elegerunt. Franc.).

O volbě Albrechta r. 1298 ví se tolik, že Albrecht všecko vynakládal a sliboval králi Václavovi II., aby jemu pomocen byl ke stolci krále římského.

O volbě Jindřicha Lucemburského r. 1308 není zpráv ve prame-
nech českých.

R. 1316 konána volba, kdež se objevily dvě strany mezi volenci; jedni volili Ludvíka Bavorského, druzí Jindřicha Rakouského. Ludvíka volili: duo archiepiscopi, Maguntinus vid. et Trevirensis, Johannes rex B. et Woldimarus, marchio Brandenburgensis; Fridricha pak volili: Arch. Coloniensis, Rudolphus, dux Bavarie et comes palatinus, frater germanus dicti Ludwici, et dux Saxonie. (Ben.)

R. 1346 volen Karel, a sice ještě co markrabě moravský: Electores, vid. Maguntinus, Coloniensis et Trevirensis archiepiscopi, nec non Joannes rex B., et Rudolphus dux Saxonie, absentibus per contumaciam aliis duobus electoribus, vid. marchione Brandenburgensi et comite palatino Rheni, direxerunt vota sua in d. Karolum, primogenitum regis B., marchionem Moravie. (Ben.)

R. 1376 Wenceslaus est nominatus rex per electores, vid. Karolum imperatorem tamquam B. regem, Ludwicum de Misna, Provisum Maguntinensem, Cunonem Treverensem, et Fridericum Coloniensem, archiepiscopus, ducem Robertum palatinum Rheni, Wenceslaum ducem Saxonie, Sigismundum, marchionem Brandenburgensem, germanum W. (Reg. Boem.)

Při vykonávání práva voleneckého platnost měl tento pořádek: Kdykoliv udála se nová volba, bylo ustanoveno, že král český formálně má býti pozván, aby přijel k volbě (Archiepiscopus Maguntinensis singulis principibus coelectoribus suis electionem eandem per nuntios patentibus debeat literis intimare; in quibus quidem literis talis dies et terminus exprimat, infra quem eadem literæ ad singulos principes verisimiliter possint pervenire etc. AB. I. 18. 19.)

V XV. stol. hrozil král Vladislav, jelikož nebyl pozván k volbě Max. I., zbraněmi, až vyrčeno, že mu to nemá býti na újmu, a ustanoveno pokutu, kdyžby nebyl pozván (Vitr. 225).

Při jízdě k volbě provázeti měli krále někteří důstojníci říšští: Regem B. — S. I. archipincernam — conducent archiepiscopus Maguntinensis, Bambergensis et Herbipolensis episcopi, burgravií Nurembergenses, item illi de Hohenloe, de Wertheim, ille de Brunecke et de Hannow; item civitates Nuremberg, Rotenburg et Windesheim (AB. I. 16)

Velno bylo dáti se zastupovati při volbě skrze posly (Příklad Václava II. a AB. I. 19.: *Literæ continebunt, ut omnes principes electores Franckenfort S. M. esse debeant constituti vel suos legales ad eundem terminum atque locum nuntios destinare cum plena et omnimoda potestate suisque patentibus literis majori cujuslibet eorum sigillo signatis ad eligendum R. R. in Cæsarem promovendum*).

Král český měl první hlas mezi volenci světskými, kterážto přednost přikázána jest mu na základě hodnosti královské (*Tertio a rege Boemiae, qui inter electores laicos ex regiae dignitatis fastigio jure et merito obtinebit primatum AB. IV. 4*).

Podobně král český při hodech korunovačních měl místo mezi volenci světskými přední: *A dextro latere Imp. vel Regis immediate post arch. Mog. vel Col. rex B., cum sit princeps coronatus et unctus, primum et post eum continuo comes palatinus Rheni secundum sedendi locum debeat obtinere (AB. IV. 1. Vitr. 228)*. V průvodu pak císařově šel hned za císařem a před císařovnou: *Imperatrix post regem Boemiae, qui Imperatorem immediate subsequitur, procedat (AB. XXVI., Cf. Vitr. 228)*.

Jakožto volenec byl král český vasallem biskupa Bamberského, jemuž sloužil co pincerna; ale dávali se tu všickni volenci zastupovati od nižších, král český od šlechtice z Aufsess (*Vitr. 85*).

Povinen byl král český co volenec říšský, syny své dáti vyučovati v jazyku německém, vlaském a slovanakém, a to tak, aby se do 14. roku v těch řečech vyznali (*AB. XXX. 2*).

Na státoprávní postavení krále českého volenectví žádného vztahu nemělo (*AB. VII.*).

Otázka o číšnictví říšském rozhodnuta, jak známo, králem Rudolfem I. v ten rozum, že číšníkem jest a býti má panovník český. Od té doby nepozoruje se žádného pochybování více a král český zastával úřad ten spolu s jinými důstojníky říšskými bez dalšího odporu. Nového utvrzení došlo pak důstojenství toto ve Zlaté Bulle císaře Karla.

Jelikož panovníci čeští ve XIV. věku pravidelně sami byli císaři římskými, zastáván úřad číšníka ve jmenu a na místě krále českého od jiného knížete, jako r. 1357 od vévody Lucemburského (*dux L. representans personam regis Boemiae, qui est archipincerna. Ben.*). R. 1370, tedy ještě za císařování Karlova, konal syn císařův, Václav, úřad ten, ale nikoliv již co zástupce, nébrž co oprávněný, nebť byl již králem toho času. Byly r. 1370 hody císařské v Norimberce, i volán k nim Václav co král český (*W.*

Boemise rex vocatus ad curiam imperialem Nuremberch adiit civitatem. Ben.)

V pořádku důstojníků říšských (*sacri imperii officiales*) počítán král český co arcibiskup v řadě šestý; první byli co kancléřové arcibiskupové Trevírský, Kolínský a Mohučský, pak následoval vévoda saský co arcimarsálek, markrabí braniborský co arcikomorník, falckrabí rýnský co arcistolník, král český co arcibiskup, a markrabí míšenský co arcilovčí.

Povinnost číšníka záležela v tom, že při slavných hodech císařských, když císař stoloval spolu s volenci říšskými, při stole podal první číši císaři, přijížděje na koni a k podání sestoupna s koně (*rex B. archipincerna veniat similiter super equo portans in manibus cuppam seu scyphum argenteum, ponderis 12 marcarum, coopertum, vino et aqua permixtum impletum; et descendens de equo, scyphum ipsum imperatori vel regi Romanorum porriget ad bibendum. B. A. 27*). — Při konání úřadu arcibiskupského král český nebyl povinen sloužiti v koruně české, a učinil-li tak, nemělo to býti na ujmu královského důstojenství.

Podčestím říšským byl hrabě z Limburka (*subofficiarium habet rex B. vicepincernam de Limburg. A. B. XXVII. 6.*), jemuž dostalo se po odbytých hodech koně na kterémž jel král, i číše, kterou byl nesl, ač byl-li také sám svou osobou přítomen a sloužil-li v úřadu svém (*vicepincerna de Cimbürg equum et scyphum regis Boemise pro se recipiat, si tamen ipse in tali imperiali seu regali curia presens existat et in officio suo ministrat. AB. XXVII. 6*); jinak obě ty věci připadly dvořánům císařským (*Ib.*).

Navštěvování dvoru císařského. V této povinnosti, jakž vytčena jest ve *Fridericianum* z r. 1212, nestaly se žádné změny; pozvání ke dvoru muselo se státi šest neděl napřed, a jen do měst na blízku země české ležících, Bamberka, Normberka neb Merseburka, povinen byl král český jíti ke dvoru. Příklady máme, že r. 1370 zván jest Václav ke dvoru do Normberka, a že tam jel se slavou, pouštěje oheň okolo sebe, dle starého zvyku (*habent ab antiquo principes et reges B., ut vocati ad curiam imperialem in flamma et igne veniant*). Zapáleny před Normberkem dva veliké ohně, načež naproti vyjeli knížata němečtí a měšťané (*Ben, 1370*).

Jízda římská. Volného krále římského jedoucího do Říma ke korunování na císařství, doprovázeli také Čechové, jakž toho ve XIV. stol. jediný příklad při Karlovi IV. *Fridericianum* z r. 1212 dávalo Čechům na vůli, chtějí-li jeti ve 300 oděncích

anebo chtějí-li místo toho dáti 300 hřiven: s Karlem, svým králem, jeli, a to nádherně a okazale. Avšak nebylo jich tuším více jak 300, kromě pánův; pravít se zajisté, že Němců bylo 5000, Vlachů 10.000 a zástup Čechův (i più Boemi). Veliká prý byla radost sboru českého, vidoucího korunu světovou na hlavě krále českého, i zapěli, jakž při domácím korunování bylo za obyčej, hlasitě své Krleš! Krleš! (*immensa lætitia et gaudium inenarrabile perfudit tunc omnem gentem Boemorum, qui videbant regem suum in excelso throno et imperiali infula coronatum; cuncti clamabant Kyrie eleyson, et resonant: Te deum laudamus. Ben. 1355*). Byli pak s císařem a králem kromě duchovenstva páni Čeněk z Lipé, Pešek z Janovic, Jindřich ze Hradce a j. Útraty platil císař (*quibus omnibus imperator in eundo et redeundo de stipendiis providebat. Id.*).

Pokud stávalo povinností ke konání služeb válečných při válkách císařů římských, výslovně nikde není určeno; z dějin víme, že r. 1354 volal Karel vojsko z Čech k válečnému tažení na Curych a r. 1368 k jinému tažení do Vlach.

§. 15. Práva královská.

(Viz Díl II. §. 17.)

Práva královská známe v podrobnosti tato:

Jmenování náměstkův ve vládě. Za obyčej bývalo, že král jeda ze země do ciziny, což se za Jana často přiházelo, na místě svém ke vládě a správě zemské ustanovil náměstka, slovoucího lat. *capitaneus regni*.

Rex extra regnum frequenter consuevit morari, et regnum uni capitaneo vel duobus committitur (Franc.). Obyčejně býval jen jeden, dva, a sice: R. 1316—1317 Petr arcibiskup Mohučský (pro se constituit capitaneum regni). R. 1320 a potom opět r. 1322 pan Jindřich z Lipé (*capitaneus regni constituitur; rex ei regni gubernacula committit*). R. 1331 Oldřich řečený Pluh (*nunc per U., virum providum, tota Boemia regitur. Franc. Post recessum regis remansit U. P. pro capitaneo in regno B.; Ben.*). R. 1334 a 1342 syn krále Jana, Karel, jemuž sice otec kapitanát z nedůvěry na chvíli odňal, brzo však zase s důvěrou navrátil (*Ben.*) Karel, sám náměstek, chtěje za otcem do Francouz, místo sebe za správce a kapitána postavil pana Petra z Rožmberka (*dimisso pro capitaneo in Boemia. Ben.*). R. 1368 ustanovil Karel

jeda do Vlach, arcibiskupa Pražského za náměstka svého (*relinquens in regno B. et terris ad ipsum spectantibus pro capitaneo et gubernatore archiepiscopum. Ben.*).

Kapitán zemský plnou mocí řídil zemi, a to tak, že netoliko konal povinnosti vlády či správy zemské, ale že zastupoval panovníka i ve výkonech vlastně panovnických. Za krále Václava zřízen list o tom, kdež do podrobná vyčtena práva, kapitánovi neb kapitánům příslušející.

Již o pánu z Lípy dří letopisec Franciscus: *Henricus de Lipa, capitaneus regni constitutus, pacem competenter ordinavit in regno 1320; a o Pluhovi: Nunc per U. P. tota Boemia regitur 1331. O Karlovi pak Beneš: Duobus annis rexit capitaneum regni B., humiliavit superbos, praedones atque latrones compescuit et fecit pacem in regno. — V MCar. XLI. sám Karel praví o kapitánovi, že manové království povinni jsou přiznání učiníti kapitánovi v nepřítomnosti krále (si absentes reges extiterint, debeat hujusmodi princeps, marchio, dux vel vasallus aut inferior nobilis feudatarius infra eundem annum coram capitaneo generali regni B. solemniter protestari et recognitionem, infeudationem et juramenti praestationem decenter implere). Do podrobná obsažena jsou plnomocná práva kapitánů zemských v listu krále Václava IV. (Form. II. 119). Odevzdána takovému kapitánovi správa netoliko království českého, ale všech zemí k němu náležejících, moc soudní v nejšířším objemu, ustanovování úředníků, popravci a konšeltů zemských, jindy od krále jmenovaných, jakož i ssazování jich; spravování důchodů komory královské, přijímání přísah od osob k tomu zavázaných, udělování přebend duchovenských, vyjednávání s cizími panovníky, zavírání smluv mezinárodních, ba i vypovídání války a vedení vojny; vymíněno toliko, že kapitán nemá práva ani k nové infeudaci aniž také k trvanlivému zcizování zeměpanského zboží.*

Investování biskupů v. Právo toto pocházející z prvních let XII. století a utvrzené listem císaře Fridricha II. z r. 1212, vykonáváno jest po všecky potomní časy bez přetržení (Viz dílu II. §. 26, 4.)

Ustanovování nejvyšších úředníků zemských. Tré bylo nejvyšších úřadů zemských, a sice nejvyšší komorník, nejvyšší sudí a nejvyšší písař zemský; k těm pak za Václava IV. přičten i purkrabí Pražský. Úřady tyto zadávati bylo právo královské, jakž o tom svědčí netoliko určité případy, ale i MCar. a pán z Dubé.

MCar. praví XXV.: *Suprema majoraque officia camerariatus, iudicaturae et notariatus terrae per Majestatem regiam solo ipsius voluntatis*

arbitrio libero conferenda, personis tribuantur virtutum morumque gravitate perspicuis. Toliko při komorníkovi a sudím bylo vymíněno, že úřadové tito vyhrazeny jsou osobám řádu panského, tak že koho král ustanovil, z rodu panského býti musel (cum tamen camerarius et iudex ipsi supremi barones seu de baronum genere descendentes existant. Ib.). Úřad písaře nemusel býti zadán osobě řádu panského; za obyčej bylo, že zadáván jest osobě rodu vladycského. Jiné obmezení bylo, že kdo tak ustanoven, musel znáti i mluvíti jazyk slovanský či český, ač jestliže král ze zvláštní milosti neučinil výminku pro zásluhy (MC. XIX). — I na jiném místě opakuje Maj. Car. právo královo k ustanovování nejvyšších úředníků v čl. XVII., an praví: *Supremus camerarius, supremus czuda seu iudex, ac notarius terræ, qui mero et immediato regis arbitrio statuuntur.*

A pán z Dubé v připsu ku králi praví: Čtyřit jsú úředníci od Tebe ustanovení, ježto slová nejvyšší; neb jsú od Tebe nejvyššieho pána ustavení, k Tvému a k Tvé koruně a všie obce země české ku pokoji a ku počestnému zvolení a jich úřadové nadání. Ti páni od Tebe úřady mají aneb přijímají, a Tobě přísahají věrni býti i všie české zemi; od Tebe čest mají a zbožie od Tebe, a ot obce groš určený herú za svú práci.

Ty úředníky všiecky nejvyšší, malé i menší, král český sám JM. kteréž ráčí a zná, zemi a tomu hodny a potřebny vedle vôle své sadí a saditi má z práva a jiný žádný (IV. Mat. A. 3).

Dle Maj. Car. XVII. mínil Karel obmeziti krále při ustanovování nejvyšších úředníků zemských, nařizujíc, že žádný takový úřad nemá dáván býti do života (ad vitam), anzi také že má býti prodáván neb zastavován neb jinak zcizován; což vše mělo ve přísaze korunovační být obsaženo.

Propůjčování hodností a ustanovování úředníků dvorských. Které byly úřady a hodnosti dvorské, níže vypisuje se; hodnosti tyto král ze své moci propůjčoval. Toliko při usazování podkomořího vázán byl na radu pánův zemských, a to z té příčiny, že podkomoří byl netoliko úředník dvorský, ale i zemský, tak jako i mincmistr. O podkomoří máme zprávu z častú krále Jana (1318 Joannes in civ. Tust. Henricum de Lipa ex communi consilio nobilium regni fecit subcamerarium. Franc.), a z častú krále Václava, jenž r. 1337 ustanovil za podkomořího Sigmunda Hulera, měšťana Pražského, principum, baronum et procerum nostrorum accedente consilio (Form. II. 149).

Ustanovování popravců a konšelů krajských. R. 1402

král Václav listy svými ustanovuje popravce krajské, zejména pana Jana Krušinu z Lichtemburka za popravci krajův Hradecského, Chrudimského a Mýtského (te justitiarium seu poprawczonem districtuum . . . constituimus), přidada jemu za druhého popravci pana Dětricha z Janovic odjinud z Náchoda; téhož roku usazeni ještě i jiní popravci od krále po krajích, a sice: V Bechynště, v Prácheňsku, v Boleslavsku, v Čáslavsku, v Litoměřicku, v Plzensku (Balb.).

Milost cizozemcům a dosazování na úřady zemské. Ve slibném listu krále Janovu z r. 1310 všechny úřady zemské i dvorské vyhrazují se domácím, vylučujíc cizozemce; také vůbec za právo bylo, že kdoby ustanoven byl za úředníka zemského, vyznati se musel v jazyku českém či slovanském; nicméně z milosti královské takové úřady také jinojazyčnickům neb cizozemcům mohly býti dávány, kteří by byli dobří, vzácní a učení; takový z milosti kralové mohl být ustanoven k úřadu zemskému (MCar. XIX).

Jmenování veřejných notářů (tabelliones). Za obyčej bylo ve středním věku, že notariat t. j. právo k sepisování listin právních, udělován od stolce římského, jenž takových notářů užíval též za své orgány v těch zemích, kdež jich ustanovoval. Kromě toho jmenování jsou notáři i od knížat světských, malých i velikých. Také v Čechách rozmohl se počet notářů, namnoze nezběhlých a neumělých, kteří na škodu byli lidem jich pomoci užívajícím, působíce sváry a dělajíce lidem zbytečné útraty. Z té příčiny nařídil císař v MC. XL., že vnitř hranic království českého nikdo nesmí provozovat notárství, leč by na to měl list královský (quod nullus omnino audeat vel præsumat officium sive artem notariatus seu tabellionatus publici quomodolibet exercere infra limites regni Boemiæ, nisi prius per nostras vel successorum nostrorum Boemiæ regum, qui pro tempore fuerint, patentes literas, sigillo pendentí Maj. regiæ impresso typario communitas, meruerint exercendi licentiam obtinere). Dokládá se, že nemá nikdo býti potvrzen, nežli který by nalezen byl rozšafný (providus) a zběhlý (peritus). Kdoby konal notárství bez takového ztvrzení, na toho vzložen byl trest ten, že listy i instrumenta od něho zhotovená neměla platnosti a on že trestán byl jako falešník (falsarius).

Ustanovování úředníků horských. Jakož dobývání kovů vyhrazeno bylo ochraně králům co knížatům zemským, záleželo

na ně také ustanovování předních úředníkův horských. Takoví byli urburéři, jimž svěřena byla správa požitků královských na horách, urbury tak řečené (*urburarii dicuntur ab urbura, quam ipsi committimus gubernandam. JRM. I. 3.*); všichni ostatní úředníci horští králi přísahu věrnosti činili, přísežní, soudci i perk-mistr, tak jako i písaři urbury.

Ustanovování mincmistrův a pruběřův. Úřad mincmistra (*magister monetæ*) záležel v ražení peněz podle pravidel na to vydaných. V XIII. století králové ražení mincí obyčejně samým mincmistrům pronajímali, z čehož mnoho nepořádků pocházelo, tak že za Karla mincmistrům přidání jsou pruběři, aby nad mincí bděli. Co se týče pruběřův (*examinatores, versucher*), na něž náleželo, aby zkoušeli, zdalíž peníze razí se od mincmistrů tak jakž ustanoveno, vyřknul král Karel r. 1378, že mají dva býti postaveni, a z těch jednoho že má dáti král a druhého sněm (*horum examinerum unus vid. primus et principalis per nos, heredes et successores nostros ad examineris officium hujusmodi statuatur et destituatur, alter vero per barones regni, præsertim illos, qui in singulis quatuor temporibus iudicio cudæ præsentent, vel majorem partem eorum ad idem officium deputetur et ab eodem removeatur*). Písahu oba činili jak králi tak pánům zemským.

Ustanovování purkrabí. Přední úředníci na hradech královských německým názvem sluli purkhrabí; těch král moc měl ustanovovati, při čemž nicméně vymíněno bylo, že takoví purkhrabí mají býti pravidelně domácí (*nullum purcravium vel castellanum in castris nostris ponemus alienigenam. List Janův z r. 1310*); dále že takové úřady nemají býti dávány do života neb do času jmenovitěho (*ne castellani seu burcravii in castris et locis ad iustitiam regiam specialiter pertinentibus et ad mensam, statuatur ad vitam vel ad aliquod determinatum tempus. MCar. XVIII.*), protože by jinak nemohli být měněni ani jimi býbáno. — R. 1360 ustanovil Karel Dětricha z Portic za purkrabí na Vyšehradě.

Přijímání do řádu panského, což ovšem toliko s přivolením pánův státi se mohlo (*maturo principum, comitum, baronum et procerum regni nostri Boemiæ accedente consilio. Form. II. 125*).

Udělování šlechtictví. Udělování šlechtictví za výtečné služby knížeti neb zemi prokázané hned za předešlých dob bylo obyčejné (*viz II. §. 10, b*). Král Karel r. 1360 Dětrichovi z Portic

udělil šlechtictví za věrné služby a propůjčil mu štít odumřelý po Albrechtovi z Leuchtenberka (páva v bílém poli), a jiná ještě práva. Podobně král Václav panu Jiřímu z Roztok propůjčil štít (vránu v poli bílém), aby ho užíval v bitvách, v sedání, v klání a vůbec ve všelikém činu vojenském (Form. I. 125).

Právo horničí. Vrchní právo k pokladům kovovým v nitru země uzavřeným příslušelo králi, z jehožto vůle propůjčováno další právo k dobývání těch pokladů způsobem hornickým. Králové skutečně sebe pokládali za pány a vlastníky těch pokladů, jakž vysvitá ze slov krále Václava II. v JRM. III., VI. 18: *In argentifodio nostro Chutnæ, nobis ab origine mundi coelesti providentia reservato.* — Také králům bez účastenství sněmu zemského příslušelo vydávání zákonů a řádů horničích, jakž toho příklad máme při *Jus regale montanorum*, z vlastní moci vydaném od krále Václava II.

Právo mincovní. Ražení peněz v zemi české od nejstarších časů pokládáno za jedno z předních práv knížatům příslušejících. Také konáno právo toto bez odporu po všechna století. Králové XIII. věku pravidelně ražení peněz pronajímali jednotlivým podnikatelům, nejvíce samým mincmistrům. Karol IV. ve Zlaté Bulle výslovně dí, že právo mincovní (*jus, monetas auri et argenti cudi facere et mandare*) od jakživa příslušelo a i na dál příslušetí má králům samým (*ubi rex ipse decreverit sibique placuerit*).

Svolávací sněmů zemských i sjezdů krajských i jiných sborů veřejných. Svědectví o svolávání sněmů zemských (zapovědných) máme z časů krále Václavových. Svolání sněmu dalo se veřejným listem královským, kdež oznámena byla příčina, pro kterou král svolává sněm a dokládá se den, kteréhož sněmovníci mají se dáti vynajíti, a kde (Form. II. 129, 132, 133, 137). Sjezdy krajské vypisovány jsou buď přímo listem královským tak jako sněmy zemské, anebo jen listem podkomořího, ale ve jménu a z rozkazu krále (Form. II. 135, 128). Podobně jako sjezdy krajské prohlašovány jsou i sjezdy dvorské, ku kterým voláni jsou buďto konšelé zemští anebo poslové měst královských anebo poslové měst těchto spolu s posly sborů klášterských (Form. II. 127, 130 etc.).

Vypisování berně v případech listu krále Janova z r. 1310. Králové čeští ze slibného listu krále Janova měli právo vypisovati berně ve třech případech: Ke korunování, ke sňatku

královskému a k výpravám dcer a synův. Ve všech jiných potřebách povinni byli nežádati berně než s přivolením sněmu.

Příklad berně ke sňatku poskytuje list krále Karlov z r. 1353, vydaný pánu, kteří v něm se vyzývají, aby ke slavnosti té bez odporu složili berně tolik a tolik v určitý čas k rukou purkrabí Vyšehradského (Form. I. 165). — R. 1339 zavazuje se Karel s přisvědčením krále Janovým, že v takových případech nechce a nebude bráti více berně než toliko z každého lánu po půl hřivně, počítajíc za půl hřivny 28 gr. Pr. (Chyt. VII. 237, 242), kdežto Jan r. 1311 vyslovil, že nemá bráno býti výše jednoho věrdunku stříbra z lánu každého.

Udělování výsad. Jsou příklady, že král osoby jednotlivé i sbory osvobozoval od povinností zemských, jako od placení berní, cel a mýt; také že je vyjímal od pravomoci, kteréž podle řádu zemského byli podrobeni (*liberans a jurisdictione communi et aliorum, præterquam regia, a solutione teloneorum, ab exactio-nibus, bernis etc.* Form. II. p. 11).

Přiznání manův. Každému králi nastupujícímu u vládu povinni byli manové, jelikož držitelé lén královských, v roce numerandum a die successionis in regno učiniti přiznání slavné (*terrarum atque castrorum, dignitatis aut honoris et generaliter bonorum omnium atque jurium, quæ tenet vel possidet infra limites regni, recognitionem debite faciat et ab eis infeudationem recipiat et præstet personaliter fidelitatis debitæ sacramentum*). — Výminka byla: *Si tamen reges ipsi eodem anno deguerint in regno*. Jinak byli manové povinni před hauptmannem nejvyšším toho království se oznámiti a v šesti měsících po návratu královi rekognici, infeudací a přísahu naplniti (MC. XLI).

Přiznání sborův duchovních. Sborové duchovní (kláštery i kapitoly), majíce statky z dání knížat a jiných dobrodinců sobě darované, povinni byli každému králi alespoň jedenkrát za jeho panování přiznání učiniti a potvrzení svých listův a privilegií na králi prositi (*singulis regibus semel saltem in vita cujusque regis recognoscere debent et novas literas confirmationum vel approbationum a singulis obtinere*. MCar. XCIX.).

Určování appellací. Král Václav znamená, že v právu městském z nálezů konšelských na rozličná místa odvolání bráti, rozkázal r. 1387, že která města se řídí právem Magdeburským, odvolání mítí mají ne více do Magdeburka, ale vnitř hranic země české do Litoměřic, ta pak která se řídí právem Normberským,

aby povolení brala do Starého města Pražského, nikoliv do Normberka (Form. II. 158).

Udělování práv městských. Dvojím způsobem uděloval král práv městských, jednak, že obyvatelům městeček propůjčil všech těch výsad, kterých užívali měšťané měst královských — (takž propůjčeno obyvatelům klášterského městečka Broumova, quod in ipso oppido et extra ubicumque locorum fuerint, ab omnibus fidelibus nostris tamquam ceteri regales homines et nominatim civitatum Grecz et Glacz in judiciis et extra tractari etc.), kdežto jiné bylo propůjčování určitého práva městského, na př. Pražského, Magdeburského, Normberského (R. 1302 udělil král Václav II. městu Berounu právo Pražské, král Jan r. 1350 přikázal Hustopeč, Pohořelice, Ivančice k vyššímu právu Brněnskému, Přemysl II. dal městu Chrudimi právo Jihlavské).

Povolování hradeb. Král Václav IV. zvláštními listy dal povolení, aby klášter Kladrubský městečko své Kladruby opevnil hradbami (indultum de cinctura muri et munitione oppidi); že pak město královské Štíbro tomu se opřelo, učinil král odvolání (Form. II. 151).

Udělování trhův a povýšování osad na městečka. 1342 Villam Rausenbruk ex nunc de mera liberalitate nostra in forense oppidum ordinamus, facimus et creamus, indulgentes, ut in eodem oppido R. utpote ad hoc apto, forum commune rerum venalium et mercium quarumcunque tertiis feriis septimana qualibet perpetuis temporibus habeatur (Pelzel I. 113). 1349 potestatem concedimus abbati S. Coronæ, in villa monasterii quæ Plana dicitur, oppidum forense erigendi forumque omnium rerum vendibilium ponderis, numeri et mensuræ ibidem admittendi die sabathi cuiuslibet septimanæ (Peizel I. 58).

Ustavování mýt a cel. Moc tato jediné příslušela knížatům zemským, jakž dí sám Štítý: Správné mýto jest, když jest kniežetem té země ustaveno pro některú potřebu pilnú, jako aby cest stříehli, kupcóm činiec pokoj, anebo mosty dělali, cesty opravovali.

Právo, svoboditi manství. Takové příslušelo králi spolu se pány, a to z té příčiny, že manské statky byly spolu zemské statky, namnoze z berní zemských zajednané. „Král nemož manství svoboditi bez povolení panského“ (Rex non potest vysvoboditi hereditates omagiales sine baronum consilio et consensu. I. Maur. P. 13).

Konání spravedlnosti. Ačkoliv král v majestátu svém zasedával na soudu zemském, přece sám při tom hlasu v nálezech nedával; v nepřítomnosti králově místo jeho zaujímal purkrabí hradu Pražského, „jenž má moc ke zlým ve vši popravě zemské země české.“ Nicméně „král jest sloup a světlost vši spravedlnosti a pomsta všech zlých,“ „všem pánóm pán, všem chytrcóm mudr, všem bezpravicím osídlo, všem dobrým mil,“ dí Ondřej z Dubé. „Purkrabí Pražský hól mocí kralovú nade vši zemí drží.“

Spolky na dědictví uzavíratí se mohly buď na plném soudě zemském, anebo kromě soudu před králem JMstí, s JMstí povolením (I. Procop. S. 19).

Příklad máme z r. 1399, kdež Oldřich z Hasmburka a Anna máti jeho přiznali se před králem i před úředníky Pražskými, že v dědictvě svém učinění jsou praví hromadníci (II. Nic. M. 23).

Taktéž i rozvazování spolkův (rozdílové) mezi členy rodů panských dítí se měli před králem anebo přede třemi popravci těch krajův, v jichž mezích společné dědiny anebo jich část větší ležela (MCar. XXXVI).

Králové byli strážci náuk, a to dílem v tom způsobu, že zakládali vysoké školy a opatrovali je potřebami, dílem že ustanovovali professory na universitě Pražské. Příklad professorského ustanovení máme z časů Václavových, kdež r. 1386 řeč jest o professorovi, cui lectura ordinaria Decretalium per regem fuit concessa, a o jiném, Bórovi, cui lecturam ordinariam Decretalium cum salarii consueti perceptione etc. král propůjčil (Form. II. 195). Také král Václav nařizuje klášterům Cisterským v Čechách i v Lužici, aby podle závazků svých neopomýjeli posílati na studium bohosloví po dvou členech svého řádu, ješto král studium Pražské chce uvéstí na předešlý stupeň a v tom nad ním ruku držeti (Ib. 193).

Král právem starým byl nejvyšší poručník sirotkův. Z toho šlo, že králi slušelo sirotkům dávatí léta k tomu konci, aby mohli volně naložiti se svým zbožím; výhrada byla, že ke škodě sirotkův let dávano býti nemělo (zD. 77). Z té zásady šlo také, že král mohl poručenství nad sirotkem jinému dátí, když poručník co provinil proti králi nebo proti zemi, ač nebylo-li přítele bližšího přirozeného (I. Nic. P. 11, III. Wenc. J. 11).

Král byl opatrovníkem duchovního zboží. Příčina byla, že duchovní sbory v zemi, jak kapitoly tak i kláštery, založení

své měli pravidelně od knížat zemských a že i k jinému dání, pocházelo-li od osob soukromých, přivolení knížete zemského bylo zapotřebí. Králi vyhrazeno bylo povolení dávat k darování zádušnému (R. 1386 odjal král úrok darovaný, protože nebylo k dání tomu přivolení králova. I. Wenc. L. 24).

R. 1342 dal Jan povolení Karlovi k založení kolleg. kapitoly při kapli královské u Všech Svatých na hradě Pražském. Králi bylo vyhrazeno, dávat svolení ke koupěm a prodajům klášterův. Takž na př. Karel 1335 povolil Ostrovu, aby směl koupiti dvůr Luben od kláštera Sv. Jana a sv. Anny na Újezdě Pražském. Jan 1337 dovolil křížovníkům koupiti dvůr v Dolanech od Ješka Prosinky z Dolan. Carolus emptioem et venditionem 5 kop reditus in villa Trebiz factam ac ecclesie Pragensi comparandes ratam, gratam et firmam habuit. Karel dovolil Opatovským, aby prodali a koupili Blatník s Bohdančem. R. 1348 povoleno křížovníkům, aby v nájem dali dvory své.

Ostrožné, jus regium quod vulgariter ostrožné dicitur. Právo toto záleželo v tom, že každý opat neb probošt vnově volený, prvé nežli se ujal správy kláštera neb probošství, povinen byl králi postaviti a dáti koně v ceně 20 hřiven stříbra. Dí o tom Maj. Car. LXXXIX: Antiquo jure regni nostri cavetur, quoties abbas vel præpositus aliquis eligitur, antequam possessionem jurium monasterii vel præposituræ realiter adipiscitur, quod talis electus unum dextrarium valoris XX marcarum argenti celsitudini regie debeat præsentare, cui regalis municifentia duxerit concedendum (každý opat nebo probošt, prvé nežli bude v zboží vpuštěn, má dáti kralově Milosti koně za 20 hřiven). A král Václav dí r. 1388 o právé tomto: Jus regium quod vulgariter ostrožné dicitur, quod dudum ex institutione legitima illustrium quondam regum Boemise et demum laudabili ac approbata consuetudine in electione novi abbatis, præpositi sive abbatissæ nobis solvi consuevit (Arch. III. 468, a Formelb. II. 229). Za krále Václava podáván ne již kůň, po němž právo toto ostrožné zváno, ale summa peněz 50 kop groší (quingaginta sexagenæ grossorum). — R. 1391 jus regium Boemise, ostrožné vulg. nuncupatum, quod rex in singulis regni monasteriis in abbatibus noviter promotis obtinuit (Mon. VI. 434).

Peníz tento č. ostrožné toto král Václav listem svým od 7. Julia 1388 na věčné časy věnoval hrobu sv. Václava, tak že každý nově volený opat, probošt neb abatýše, kanovníkem a kapitole Pražské 50 kop gr. bez odtahení a odmívnání všelikých dáti má; kteréžto peníze

tíž kanovníci ne na své užitky zvláště, ale toliko na okrasu a ozdoba hrobu sv. Václava naložiti konečně budú povinni, jakož sú nám to listy svými otevřenými učiniti slibili. Čimž opatové zároveň navždy byli osvobozeni od dávání ostrožného králi: *Nostro et heredum ac successorum nostrorum regum Boemise nominibus, universos et singulos ad abbatiam et præposituram promovendos ex nunc prout ex tunc a solutione juris prædicti sponte et libere absolvimus et absolutos virtute præsentium totaliter nunciamus* (Form. II. 229). — 1391 Wenceslaus rex *jus suum ostrožné pro decorando sive ornando peramplius temporibus successivis sancti Wenceslai M. et S. sarcophago sive tumba pro largitione donavit* (Mon. VI. 434).

Úrok z měst královských (*census ordinarius, census hereditarius regius civitatum regalium*). Králové zakládající a osazující města, určili novým osadníkům, kolik úroka obec jich platiti bude na budoucí časy. Obyčejně bývali první dvě léta svobodni od placení (Chrudim, Mýto). R. 1349 řeč jest o „*census ordinarius civitatis Curimensis, quem ibidem habemus et qui ad usus nostræ cameræ spectare dignoscuntur in perpetuum*.“

Na závěrku XIV. věku platilo se úroku dědičného z měst královských: 128 kop gr. ze Sušice, 90 ze Slaného, 78 z Písku, 64 kop 20 gr. z Plzně, 55 kop 20 gr. z Berouna, 54 z Vodňan, z Nimburka, 49 z Čáslavi, 48 z Budějovic, 46 z Klatov, 45 z Tachova, 40 z Kadaně, z Kolína, 30 ze Žatce, z Mostu, ze Střebra, 16 kop 40 gr. z Loun, 16 kop 30 gr. z Ústí, 15 kop 34 gr. z Litoměřic.

V tomto seznamu nejsou položena města věnná králové, totiž Hradec Králové, Jaroměř, Dvůr Králové, Trutnov, Mýto, Políčka, Mělník.

Právo královské na horách řečené urbura královská t. j. díl královský, záležející v osmém dílu dobyté rudy, kterýžto díl odkládán byl v čas rudy zdvihání napřed a především k urbuře královské od rozdělitelův rud (JRM. I. 17). (Urbura tato měla povahu daně z hor, i nazvali bychom ji nyní osminu ve smyslu desátku, jakž později skutečně slula, Bergzehent, Frohne, a vyměřena později v 10. kbelu rudy dobyté).

Dle JRM. příslušel k urbuře královské v každé hoře měřená: 1. Jeden osmý díl beze všeho nákladu, kterýžto urbura slove, prvé i potom, když bude měřeno; jehožto díl třetí po změření dostane se pánóm, na jichž dědictví ta hora bude měřena. Potom 2. po měření dostane se králi jedna šichta v devátém dílu kovářském, na kterýžto král s jinými těžaři neb kováři dlužen jest všecky náklady činiti a potavy, kromě

berní. Po mieře mají se králi dostávatí pět ze dvů a třiceti dielech, (včtác v to) druhý a třicátý díl ten, kterýž dáván bývá za přijímanie pramenuov. Nad to dostává se králi jeden šestnáctý díl beze všeho nákladu ve všech propojčkách, kteréž bývají na horách měřených a na lániech královských a na lániech panských i na zbytečných, kromě lánuov toliko městských a hor dědičných, kdež řečený 16. díl místa nemá (II. 2.).

Za krále Jana, kdež jmenovitě stříbrné báně na Horách Kutných velice květly, vynášela urbura Kutnohorská spolu s tamní mincovnou každého týhodne 500 až 600 hřiven stříbra (de urbura Kutnensi et moneta, quæ tunc singulis septimanis D aut DC marcas solvebat. Franc. ad a. 1315). Roku 1343 nařídil král Jan s přisvědčením svých synův, Karla i Jana, aby na stavbu kostela Svatovítského v Praze, ku kterémuž toho roku základní kámen položen, z urbury Kutnohorské dáván byl po všecky časy budoucí díl desátý, což potvrzeno zvláštním listem nyní neznámým (rex de consensu filiorum suorum dedit atque donavit decimam omnium proventuum de urbora Montis Chutnæ perpetuis temporibus pro fabrica Pragensis ecclesiæ convertendam, et suis huiusmodi donationem patentibus literis roboravit. Beneš).

Zboží židovské. Židé ve středním věku pokládáni jsou vůbec za vězně císaře římského, za podrobence komory knížecí, tak sice, že všecko jmění jejich bylo zavázáno komoře. Z toho šlo, že 1. židé nikdež nemohli býti poddanými jednotlivých pánův co držitelův statků, alebrž toliko poddanými královými. 2. Že poplatek židovský nesměl brán býti od nikoho než od komory a do komory královské (MCar.) 3. Získal-li žid kde které zboží nemovité, dědiny n. př. jakožto zástavu za půjčky, tedy prodati toho zboží neb utratiti žádným obyčejem jemu nepřislušelo bez vůle a dopuštění krále zvláštního (XCVII). 4. Byl-li žid kde v držení dědin vládyčích neb jiných svobodných, povinen byl z dědin také do komory královy úrok dávati (XCVI).

Peníze trestné t. j. pokuty peněžité ze zločinů na právu městském souzených.

Odúmrtí t. j. právo bráti statky osob bez dědicův zemřelých ke komoře královské. Králové až do Jana brávali všecka odúmrtí ke komoře, byť i dcery byly pozůstaly jako dědičky, což přímo a zle se protivilo slovanskému názoru o přecházení statku z pokolení na pokolení. Protož byl jedním z prvních požadavků národa ku králi Janovi, aby se práva tak vzešlého odřekl, což i učinil, řka ve slibném listu od r. 1310, že statky odumrou a na

krále spadnou, jestliže ani synů ani dcer nebude a jestliže příbuzní ve čtvrtém koleně bez dědiců by sešli a žádného pořízení neučinili. — Kdož svého zboží žádnému nezapiše, svobodu toho plnou maje, a přátel žádných nedílných nemá, to zboží právě a spravedlivě na krále přichází, a král takové zboží spravedlivě dává komuž ráčí (I. Zdisl. A. 38 etc.).

Na krále dle MCar. XIII. všecka zboží, dědiny svobodné, manské nebo městské, od umřelé měly spadnouti, a on je mohl dáti a je rozdati komuž se jemu líbilo, v též právo, jakož ty dědiny odumřelé prvé záležely. Výslovně třeba zde připomenouti, že královo právo v té věci jiné nebylo, nežli k dědinám, neb jeho nápad spravedlivý byly dědiny a nic jiného, tedy nikoli zboží movité (zD. 76, pak rozhodnutí z r. 1465. Cod. II. 2. 103).

Avšak o všech nápadích takových rozsuzováno býti muselo soudem zemským, a král dával památné (III. Wenc. R. 12).

Zvláštní druh odumrtí bylo věno odumřelé, ať záleželo v penězích anebo v pozemnostech. Jestliže totiž máti od synův věno vezmouc, podruhé se vdala a potom sama ona i s mužem druhým umřela, anižby za života svého toho zboží komu byla dala a ve dsky zemské vložila, tedy věno to, buď na dědictvě nebo na hotoových penězích, do královské komory slušelo, dle řádu starobylého (M. C. LXII). Případ jeden připomíná se ve dskách (I. Nic. A. 8), kdež paní Zajímačová vdala se za jiného muže a tím od svých prvních dětí se oddělila, aniž pak před svým vdáním anebo po vdání o svém věnu zřídila podle práva zemského. Z té příčiny to věno na krále připadlo.

Na krále připadalo také zboží po měšťanech měst královských odumřelé, až r. 1372 dal Karel měšťanům tím právo, aby o svém zboží volně pořízení činili a je odkazovali komuž by se jim líbilo, vyjímaje osoby stavu duchovního; avšak nápadníci takoví museli být měšťané téhož města a poplatníci berně zákonní.

Právo ke statkům zločinců a psanců. Měl-li zločinec odsouzený zboží nějaké, tedy pozbyl odsudkem eo ipso své právo vlastnické a zboží takové vzato do komory královské. Což MC. LXXXVII. určitěji ustanovuje v ten rozum, jsou-li ta zboží svobodná neb pod panstvím královským emfyteutická, že sluší do komory královské: jsou-li ale emfyteutická neb úroční neb jinaké ve městech neb na statcích pánův, že náležejí těm pánům neb vládákům, kteří purkrecht na nich mají a úrok z nich berou.

Kdožby učinil proti králi, nebo moc proti právu: taková zboží připadají na krále, by pak syny měl (I. Zdisl. A. 28.). Dědiny po zločincích na krále spadlé neb které na nepřátelích byly dobyté, král mohl dáti komuž se jemu zdálo zapodobné, s tou však výhradou, že dání takové mělo se státi s raddou panskou (MCar. XIII.) a obrátiti na zemské dobré. Ty dědiny (psancův) i ty nápady má král dáti a obrátiti podle panské rady jakožto odsúzené, na zemské dobré (I. Steph. K. 18). Et hoc rex potest dare podle panské rady na zemské dobré (III. Wenc. J. 11). Každý nápad, kterýž pro účinek neslušný na KM. přijde, ten má KM. podle panské rady na zemské dobré dáti, ne na osob některých zvláštní (III. Wenc. J. 11). Příklad máme při Zúlovi, jehožto zboží pro zlé činy na krále spravedlivě připadlo, načež král vyžádal sobě na pánech v soudu povolení, aby táž zboží mohi dáti komužkoli králi líbilo by se (I. Maur. P. 12).

§. 16. Zboží královské (bona regalia).

Zboží královské (latině bona regalia 1249, 1253 Franc.) byly takové statky, jenž náležejíce obci zemské, panovníkům poskytovaly prostředky k zahrazování potřeb netoliko královských, ale i zemských. Hlavní známka tohoto majetku byla nezcizitelnost jeho, jelikož určeno bylo k potřebám země.

Původ takového zboží byl nejednostejný; ponejvíce pocházelo ještě z doby župní, kdež ke každému hradu župnímu přináleželo také hojně pozemků, spravovaných vládaři župními.

Zboží královské všelijaké mělo osudy; avšak při všech proměnách, které se s ním dály, prosvítá hlavní jeho vlastnost, že jest a má být nezcizitelné. Jakžkoliv králové části zboží toho nuceni bývali zastavovati, ba i prodávati, vždy směřovalo se k tomu, aby části takové zase vypláceny a ke koruně navraceny byly, až za krále Karla vyrčeno, které zboží smí být zastavováno a které nic.

Hned r. 1249 král Václav I. maje spor a válku se synem svým Přemyslem, páním jednotlivým pro přízeň a služebníkům za náhradu zastavil některé statky královské (quibus rex obligaverat bona regalia, cum litem haberet cum filio suo P. marchione. Franc.). Darem dal tento král župní hrad Bělinu s příslušenstvím milci svému, rytíři německému Ojřfovi ze Friedberka (pozva Ojřeše hrdiny, da mu k dědině Bě-

liny. Dal.). Hned pak po smrti králově přinuceni jsou ti kteří zboží taková byli obdrželi, aby je vydali (*coacti bona regalia restituerunt. Franc.*); podobá se, že se k tomuto ději vztahuje, co Dalemil dí o králi Přemyslovi II.: Vítkovice s Ústského Hradiště spudi, Budějovice otje Čéčovi, Poděbrady Vilémovi, Kladsko otje Zvířetickým, Lúny otje Žirotinským, i jiným mnoho jiného. Známoť o Poděbradech, že to bylo zboží zeměpanské. Některé ze statků zastavených ponechány jsou majetníkům, ale ve způsobě královského manství na př. Friedland (*Cod. I. 69*).

Pověstnému Otě Braniborskému zastaveny jsou ve 20.000 hř. stří. „vše města zálabská a hrady“ t. j. hrady Dřenov, Děčín, Ústí, Most, Ronov, Bezděz, Scharfenstein, a města Žitava, Ústí, Most (*Cod. I. 74*). Jako pak král Václav II. byl hospodárný a o královské zboží pečlivý, tak syn jeho, král Václav III., byl zase rovně nepečlivý a marnotratný: zboží královské rozdával milcům svým na požádání (*ab eo bona regalia petebant et plurima ab eo obtinebant, et nonnunquam privilegia super donatione ebris receperunt. Franc. Filii nobilium impetrabant ab eo bona regalia et castra et super his literas pro omni sua voluntate. Ben.*), čehož později ovšem král litoval. Vypravuje se zajisté, že jednou postavil řadou hrnce nové a dáváje každému jméno pána některého, volal bijíce do hrnců po pořádku: Ty, pane, vrať mi hrad ten, který držíš, a ty, pane, ten a ten!

Za nových králů po vyměnění Přemyslovců hospodařeno se zbožím královským tak, že dávány hrady a města pro přízeň pánům, aby získáno bylo přátelství jejich tomu králi neb onomu (*Rudolfus in regem B. electus, civitates et munitiones quasdam baronibus contulit et civibus donaria distribuit, sicut promiserat ante suam electionem. 1306 Franc.*). Též tak získání pánové Jindřichovi Korutanskému přízniví, jak nás o tom poučuje případ s panem Bavorem ze Strakonice, jenž držel hrad královský Zvíkov (*1306 Franc.*).

Král Jan, jak se ujal vlády, s velikým důrazem vystupoval proti pánům, kteří se v těch časech nepokojných zmocnili byli zboží královského (*plurimas regni munitiones dissipatas et a nobilibus occupatas rex recuperat et reformat. Franc.*). Avšak za nedlouho jal se sám mnohem hůře hospodařit se statky královskými, nežli který z jeho předchůdců; r. 1333 došlo do toho, že skoro všecko zboží bylo v rukou cizích (*nec est jam, exceptis paucis civitatibus, munitio aliqua aut castrum in regno B., quod rex habeat in sua potestate; hæc enim per regem nomine pignoris sunt obligata aut distracta. — Non fuit aliquod regni castrum, quod non fuisset per regem obligatum, sed et civitates,*

villae et villicationes, et silvae fere omnes erant tunc obligationis aut commissionis titulo imbrigatae. Franc.).

Zboží královské, dluhy zavazené, jal se Karel hned r. 1333 vypláceti a ze zástav vykupovati, a to penězi zemskými, berní obecnou sehnány (collecta regia, quae dicitur berna, per quam pars regni, quae fuerat nobilibus obligata etc. — Burglinum et Cubitum castra obligata Carolus iberat, ad se trahens. Ben.). Dí o tom sám Karel (v Živ.): Uzřevši obec česká šlechtných mužnov, že jsme byli z starého pokolenie králův českých, milujíc nás, dachu nám pomoc, abychme nabyli hraduov a zboží královského. Tehdy s velikými náklady a s úsilími nabychme nejprvé Hrádku (t. j. Křivoklátu), Týřova, Lichtemburka, Žlutice, Hradce, Pleska, Nečtin, Zbiroha, Tachova a Trutnova v Čechách; v Moravě pak Lukova, Telče, Veveric, Olomúckého, Brněnského a Znojenského hraduov, a mnohá jiná zboží, ježto byla zastavena a odlúčena od královstvie (Živ. 8). Jiné statky nepravě od koruny odcizené mocí dobýval nazpět (Grecz, Mutam, cum aliis civitatibus pluribus, per barones regni tam in Boemia quam in Moravia occupatas, subicit sibi et suo hereditario regno. Ben. 1333).

Sám pak králem jsa, chtěl Karel zákonem ustanoviti, které části zboží královského směji a které nesměji dávány býti v zástavu. Ustanovení tato nalezají se v Maj. Car. VI. a VIII. (Cod. II. 2): Pro pilnou potřebu a obecné dobré směli být v zástavu dáni hradové Kostelec na Sázavě, Stegreif, Ebersbach, Mojvíu, Žebrák, Angerbach, Misemburk, Nečtiny, Mníšek, Protivín, Fraunburk, Vožice, Bernarec, Hasistein, pak města Jaroměř, Trutnov, Dvór, Mělník, Ústí, Lúny, Slaný, Vodňany, Střibro, Klatovy, Berún, Sušice, Kolín. Ostatní hrady a města královská v zástavu dána býti nesměla.

V podrobnosti byly hrady královské tyto:

a) v Čechách.

Hrad Pražský (castrum Pragense). Předním hradem zemským státa i ve XIV. věku hrad Pražský; kdežto Vyšehrad čím dál více opouštěn ode králův, vynakládáno na hrad Pražský všelikou pozornost a opateru. Mlčením pomínouce, kterak Vácslav I. před Tatary ohrazoval sídlo toto, poukážeme toliko na to, že za Přemysla II. zdí jsou vystavěny nové a opatřeny věžemi, a to tak, že se od jedné ke druhé chodilo po chodbě. Kromě toho přikop před velkými vraty hrady zemskými vyzděn a dva jiné zdělaný, široké i hluboké, co zatím před menšími

vraty, na Opyši, vyhluben jeden příkop, prodloužený až k řece Vltavě. Týž Přemysl ustavil také stálou stráž hradeckou, složenou ze 300 ozbrojenců pod 10 purkrabími, kteří by bez přítrže opatrovali hrad tento (in quo castro Pragensi habuit X castellanos sive purcravios, viros strenuos et famosos, quibus ita bene duxerat providendum, quod quilibet eorum circa minus poterat habere XXX armatos pro prædicti castri defensione vel causa alterius imminenti necessitatis. Franc.). Pevnost hradu osvědčila se v nápotomných bojích, zvláště v rozbrojích po vyměření Přemyslovců. Ale za Jana, jenž více pobýval v cizině než v zemi své, pustnul hrad očividně, tak že r. 1333 Karel, když se ve jménu královny ujmál vlády, našel vše obořené a zanedbané (ruinosa ædificia regalia, quæ prius ante multos annos fuerant destructa, et quædam igne concremata. Ben.). I vystavěl zámek královský ze ssutin znova, a to po vzoru královského paláce francouzského (in brevi domum regiam construxit admirabilem, ad instar domus regis Franciæ, et eam maximis sumptibus ædificavit. Ben.) Hrad sám poručil Karel ok. r. 1369 novou hradbou naproti Malé Straně opatřiti (castrum Pragense, in quo habebat magnum thesaurum, non erat firmatum, et præcipue a parte meridionali, unde fecit fieri grande fossatum inter ipsum castrum et minorem civitatem Pragensem, et valde necessarium. Ben.), roku pak 1370 dal střechy na dvou královských věžích vyzlatiti, tak že daleko se skvěly (Ben.).

Vyšehrad. Tento druhdy přední a nejhlavnější hrad země české za posledních Přemyslovců tak zašel, že již ani o hradu více nemluveno, než toliko o hoře Vyšehradské (mons W.). Avšak nové slávy nabyl za krále Karla a za syna jeho Václava. Karel r. 1348 rozkázal ohraditi horu Vyšehradskou (montem W.) zdmi a věžemi (cinxit muro et turribus fortissimis. Ben.), Václav pak rád přebýval na hradě tomto.

K Vyšehradu patřilo, pokud víme, následující zboží: Zámek Třemšín (castrum T. 1412 ad omagium W. — Arch. III. 482), plat 98 kop gr. č. na Novém Městě Pražském, plat 7 $\frac{1}{3}$ kopy ve vsi Brozánkách (ad omagium W. — Ib.). — R. 1414 přikázal kr. Václav odumřelé zboží v Časlavě, tvrzí Lacembok jinak Ziekev, ke službě Vyšehradské (Arch. IV. 485). — Jiného zboží ke hradu náležejícího bylo manství číslem 188, jakž o tom svědčí dvě knih deskových u desk manských z r. 1406 a 1416; a ty obsahují seznam a odhadní cenu všech těchto manství hradu Vyšehradu.

Zboží Budyňské. Budyně nad Ohří byla ode starodávna hráděkem knížecím (1315 castrum Budyna. Franc. R. 1253 Ludolph. advoc. de Budin). R. 1336 dal je král Jan panu Zbyňkovi Zajčcovi z Waldeka,

směnou za Žebrák. K Budyni náležely vesnice Žabovřesky, Břežany, Píst, Brníkov a Růdníček (Chyt. VII. 105).

Hrad Klapé. Koupěn ke koruně za krále Jana z rukou pana Hynka ze Slivna; ale již r. 1336 prodal jej král Jan panu Zbyňkovi Zajícovi ze Žebráka, a to právem dědičným. Zboží to skládalo se z hradu (castrum Klepy), z vesnice téhož jména (villa K. sub ipso castro sita), bona et villa Lubichowicz, munitio a oppidum Radovessiz, Lhota et Popliu cum araturis suis etc., molendinis in utroque latere fluvii dicti Egre inibi defluentis.

Castellum novum, poprvé takto jmenované r. 1240 v měs. Máji, dle domnění našeho Hrádek Křivoklát, toho času nově přestavený a latině Castellum, německy Bŕrglein řečený, kdežto v českém ke starému názvu Křivoklát přidáno ještě slůvko Hrádek. 1240 Castellum Novum, 1241 in Burgelin, 1242 in Castello quod Burglin dicitur, 1243 in castello Burglin, 1244 in Burgelin, apud Burgleis in castello, 1245 in Castello Novo, in castello Criwoplat, 1251 in Burgilin. — Jak Václavovi I., tak byl Hrádek Křivoklát oblíbeným sídlem i Přemyslovi II., jenž jej znamenitě dal vyzdobiti (viz zprávu u Beneše k r. 1316). R. 1307 držel jej pan Vilém z Hasinburk odjinud z Waldeka (Pulk.). R. 1316 vězen byl zde Jindřich vévoda Rakouský. R. 1334 vykoupěn Hrádek od Karla ze zástavy, do kteréž od Jana byl dán, ale r. 1343 dán v zástavu od Karla samého urburěři Kutnohorskému Heinlinovi v summě 2766 k. a 40 gr., až vykoupěn před r. 1349 a vyrčeno, že nikdy více nemá býti zastavován (MCar.). Viz: Manství Křivoklátské.

Castellum vetus, dle našeho domnění hrádek Týřov, v sousedství Křivokláta, u vesnice Týřovic, nazývaný snad proto „starým“, že Křivoklát byl postaven co hrádek nový. 1245 in Castello Veteri, 1249 in quodam castello, Thyrow nominato. 1250 in Castello Tyrow, 1251 in Castello Veteri, 1252 in castello nomine Thyrou, 1253 in Castello Veteri, 1253 ad regem in Veteri Castello. — Zde r. 1315 věznem byl pan Jindřich z Lipé (in Thirzow castrum deducitur, ubi in turri custoditur. Franc.). Byl dán v zástavu, vykoupěn jest r. 1334 od Karla, současně s Křivoklátem a Loktem.

Angerbach, zámek poprvé r. 1250 jmenovaný (in Angerbach), ležící u Kožlan nade Mží; dle MCar. byl hrad ten zastavitelný.

Kralov Dvůr blíž Počapel, kdež Václav I. dne 22. Sept. 1253 zemřel (perveniens ad curiam suam Pocapel prope Weronam, ibidem de hac vita migravit. Franc.).

Zbiroh, hrad r. 1334 ze zástavy od Karla vyplacený.

Žebrák (Bettlern, Mendicus), hrad dle MCar. zastavitelný.

Karlík, hrádek nade Mží blíž Karlsteina, určený za sídlo královino. 1358.

Misemburk, dnešní Nížburk, doslovně hrádek nade Mží postavený. R. 1341 zastavil jej král Jan Rudolfovi Saskému spolu s Křivoklátem a Königsteinem; slove Myesenburch (Chyt. VII. 326). Dle MCar. byl hrad tento zcizitelný. R. 1382 zapsal král Václav hrad Nížburk s vesnicemi Stradovnice a Žlukovice a s maustvem Chdýčina řečeným i s lovy na Hrádeckých lesích Kunratovi z Blossin (Arch. I. 494).

Sadska, starodávný hrádek knížat českých.

Lysá, též hrádek knížecí hned z XI. století, jsoucí v držení králové české.

Knín, nápodobně starý hrádek knížecí.

Mělník hrad, starý župní hrad, daný spolu s městem královnám českým jakožto statek jich vlastní. Utvořeno zde manství Mělnické; roku 1418 jmenují se manové hradu tohoto: z Malovar, z Bučiny, z Bíkve, z Postřižin, z Vrbna, z Kozarovic, ze Chcebuze.

Kostelec super Sazavia, hrad dle MCar. zastavitelný.

Poděbrady. Za Přemysla II. měl je v držení Vilém, ale král mu je odňal (Poděbrady otje Wilemowi. Dal. — Podyebrad domino Benesso de Chusnik. Nepl.). R. 1352 dal Karel zboží totu Bočkovi z Kunštátu.

Dobříš. Osada tato, nynější Dobříš, byla dvorcem královským hned za Václava I. Týž král pobýval tam r. 1252 (Erb. 1289). — R. 1422 král Sigmund zapsal hrad Dobříš v 7200 zl. bratřím z Kolovrat (Arch. II. 449). — Manství a služba k Dobříši Psí Hora za Knínem s řekou Vltavou a s potokem, k svátosti za 3 neb 4 dní jednoho pěšho stěfelce.

Vožice, hrad dle MC. zastavitelný. R. 1412 zastavil jej král Václav pánům z Ronova v 2200 k. gr. (Arch. I. 532).

Milín. R. 1373 slove Albrecht z Kolovrat purkhrabí královský (capitaneus noster in Mylyn. Pelzel K. I. 316).

Mníšek, po něm. Muncheleins, hrad dle MCar. zastavitelný.

Kamýk. R. 1236 a 1240 zdržoval se tam král Václav I.

Zvíkov, po německu prostým překladem Klingenberg. Ještě r. 1225—39 byl Zvíkov osadou pana Vlčka (Lupus) a bratří jeho Jindřicha a Vícemila; již pak roku 1250 připomíná se Hirzo burgravius de Clingenberch a po tom Conradus de Klingenberg, což ukazuje, že již v tento čas hrad stál a že na něm sídlil purkhrabí královský jakožto na hradě královském. R. 1285 dobýván Zvíkov za Václava II. — R. 1306

a 1307 nucen jest Bavor ze Strakonice ode pánův, aby vydal „castrum Zwiekow“, jehož se později zmocnil zase pan Jindřich z Rožmberka, a držel Petr syn jeho (Franc.) z dopuštění krále Janova za náklady jemu činěné, a to do života (Rožm.). Za Jana byl Zvíkov v zástavě u pana Jana a za Karla u syna Janova Jindřicha neznámého rodu (1345 Chyt. VII.). Karel konečně vyplatil hrad ze závazku zástavného a nařídil, že vícekrát nemá být zastavován.

Protivin, hrad dle MCar. zastavitelný. — Ke hradu tomu sloužely vesnice Břehov, Zaronice, Chřenovice, jež r. 1378 císař Karel v 500 k. gr. zapsal třem vládkám (Arch. I. 542).

Hluboká, hrad na Vltavě, německy Froburg (nepochybně Froweburg, Frauenburg). Přemysl II. Hlubokam domino Čechoni de Budějovic recepit propter unum leporem, quem venatus fuit in silvis regis, et post sibi Welš circa Jičín dedit cum bonis ad hoc pertinentibus pro bonis superius nominatis (Nepl. ad 1277). Za Václava II. slove výslovně castrum regale (Franc.), v jehožto držení osudném nacházel se pan Závíše z Falkenšteina. Froburg byl hrad zastavitelný.

Písek, vykoupený ze zástavy r. 1334: Castrum regale při městě téhož jména.

Breitenstein, hrad stojící blíže Zlaté Koruny, kdež podnes osada toho jména; tak alespoň vykládáme sobě název hradu v MCar. uvedeného Pretenstein.

Nečtiny, vykoupeny od Karla ze zástavy r. 1334; hrad dle MCar. zastavitelný. R. 1420 zapisuje Sigmund 900 k. gr. na hrad Nečtiny s jeho příslušnostmi, s městečky, vesnicemi, s užitky, službami (Arch. II. 447).

Žlutice, vykoupená od Karla ze zástavy r. 1334.

Přimda, též hned r. 1233 Frimberk, vlastně Pfreimtberg (vrch Přimdy řeky), nyní chybně Frauenberg jmenovaný. Hrad od počátku svého hraničný a knížecí. Kastellanem r. 1233 Neostap, též r. 1237 N. praefectus de Primda, r. 1250 Ratmír. Ač byla vůle Karlova, aby hrad ten nebyl dáván v zástavu, maje velikou důležitost co hrad pohraničný, nicméně zastaven r. 1353. Též od krále Sigmunda r. 1421, s výměním, že hrad má králi a úředníkům jeho vždycky ku potřebám býti otevřen (Arch. I. 512).

Tachov, starý hrad pohraničný, hned z časův Soběslava I. Za Přemysla II. byl v držení toho hradu pán Čech, jemuž je král spolu s Budějovicemi odňal (Nepl. 1277), až konečně vykoupen od Karla r. 1334. — R. 1421 zastaven od Sigmunda krále v 1500 k. gr. (Arch. I. 521).

Most (Pons, Bruks) či Landeswarth, munitio firmissima quam Otto marchio 1283 ratione pignoris tenuit (Cosm. Cont.)

Hasenstein, hrad dle MCar. zastavitelný.

Lapis regius, Königstein, jmenovaný poprvé r. 1241, na pomezí postavený za krále Václava I., jenž tam téhož roku táhna proti Tatarům meškal. Za Karla Königstein.

Ustí, munitio firmissima, quam 1283 marchio Otto tenuit ratione pignoris (Cosm. Cont.)

Skřekov, Střekov. 1319 list Peškovi ze Skřekova na Skřekov, k dědičnému manství; 1319 dětem někdy Janovým z Wartemberka na hrad Střekov a ves Budkov a clo v Austí n. L. k manství a službě (Arch. II. 454). Hrad ten r. 1352 slove Schreckenstein, co hrad královský (in Kunigstain, Schreckenstein castris burgravii).

Ronow ratione pignoris marchio Otto 1283 tenuit (Cosm. Cont.).

Mojvín (dnešní Ojbin). Hrad tento spolu s Ronovem a s městem Žitavou od Jana dán za zástavu věnnou věv. Jindřichovi z Javora (Chyt. VII. 150 a 241); i byl dle MCar. vůbec zastavitelný. R. 1366 založen zde od Karla klášter Coelestinský (monasterium novum in castro suo M. versus Zittaviam et locavit in eo monachos qui Coelestini appellatur. Beneš). Hrad sám dán téhož r. 1366 v nájem obci Žitavské (Pelzel Karl 771).

Bezděz castrum, hrad královský, na němž r. 1280 držán kralevic Václav II. Bezdězie castrum 1283 marchio Otto ratione pignoris tenuit (Cosm. Cont.), Bezděz castrum za Karla IV. (Beneš 1351).

Ebersbach, hrad dle MCar. zastavitelný.

Veliš. Král Přemysl II. vezma Čěčovi z Budějovic Hlubokou, post sibi Welyss circa Gyczin dedit cum bonis ad hoc pertinentibus pro bonis superius nominatis. Ale král Václav II. odňal Veliš synu Čěčovu zase a dal mu za to „villam nomine Olesnam in montibus“ (Nepl. 1277). Zboží Velišské slove r. 1358 bona regalia, quæ ab antiquo ad illustres B. reges et coronam regni B. pertinuisse noscuntur. Téhož roku dáno jest směnou za Kostelec nad Orlicí panu Janovi z Wartemberka. Slušelo pak k Veliši: Castrum W., oppidum Giczin cum villis Antiquo Giczin, Holim, Veliš, Bukvice, Lhota (hlásná), Okšice, Čékovice a 10 lánů lesu (silvæ rubetalis).

Stegreif, hrádek blíž Abersbachu, dle MCar. zastavitelný.

Kladsko, druhdy hrad župní; za Přemysla II. drželi Kladsko páni Zvířetičtí, ale on jim je odňal (Kladsko otje Zvířetičtým. Dal.). MCar. klade hrad ten do řady hradů nezastavitelných.

Kostelec nad Orlicí. Zboží Kostelecké spolu s Waldemberským (Wamberským) a Žambereckým (Senftinberk), po smrti pana Mikuláše z Potšteina (jinak Mikše z Žampachu) pro odboj téhož pána r. 1338 právem zemským přifknut koruně. R. 1341 sklonil se král Jan ke prosbám Ješka a jiných synův Mikulášových i vrátil jim zboží toto kromě městečka Chocně, dědin náležejících ke hradu Litici a kromě samého hradiště Potšteinského a vrchu, prout ipsum murus cinxit (Chyt. VII. 319). Již pak r. 1358 dán Kostelec od pana Jana z Wartemberka směnou za královské zboží Velfšské. Slušelo ke Kostelci: Oppidum K., Stradinice (?), Sínkov, Záborky (?), Důdleby, Lhota parva, Suchá Rybná, Hlásné, Hradiště ubi pridem castrum Potenštein extitit, quod denuo imperator reaedificavit, Bezděkov, Lhota Krbná (?), Překaz, Tukleky castrum, Welischow (?) oppidum cum theloneo, zámek, Sopotnice, Berná, Vlčinec, silva Prorubá, Bukovina, Javornice. R. 1366 drželi z. Pottenstein a město Kostelec knížata Vladislav a Bolek Opolští, za zámek Scheckelew (AKarl. 57).

Fürstemberg, hrad Svojanov, na pomezí česko-moravském; tak vykládáme sobě Frustemberg v MCar. jmenovaný, ješto se týž hrad ješto r. 1413 nazývá „nový hrad Frustemberg.“ R. 1413 král Václav zapsal Erhartovi z Kunštátu dluh po markr. Joštovi 3000 k. gr. na hrad Nový Hrad, jmenovaný Fruchtenberk a město Šonberk (Arch. I. 537). R. 1421 vykoupil jej Nový Hrad s městem Šomberkem král Sigmund (Ib. 538).

Lichtenburg, hrad založený brzo po roce 1241 od pánův Hronovicův, v té krajině osedlých a průmysl hornický provozujících. Prvním jmenuje se r. 1251 pan Smil „de Lvochtenburc.“ Kdy ten hrad dostal se ke koruně, není dosti známo; r. 1321 byl na něm za purkrabí královského Štěpán, písař zemský, i dí Jan v listě z téhož roku: Tempore quo castrum ipsum in Levchtenburch in eorum erat potestate (Chyt. VI. 190). I ten hrad byl zastaven, až jej Karel vykoupil r. 1334. Ješto na počátku XV. věku byly veliké spory o hrad ten mezi králi a potomky Hronovskými, pány Krušinami. Slove nezastavitelným.

Žleby. Dle listu z r. 1356 prodala Anežka manželka Hynka ze Slivna zámek Žleby Karlovi a budoucím králům a koruně české.

Karlstein castrum, jehož stavba započata od krále Karla r. 1348, tak že hrad v celosti již ok. r. 1350 stál vystaven (castrum K., quod eodem tempore i. e. a. 1348 C. aedificare coeperat. Ben.), Construxerat Imp. castrum hoc de miro opere et firmissimis muris; in diffuso orbe terrarum non est castrum neque capella de tam pretioso, et merito, quia in eadem conservabat insignia imperialia et totius regni sui the-

saunam (fd.) R. 1365 svčena tam kaple větší. Již r. 1850 jmenuje se hrad ten mezi těmi, jež dle MCar. nikdy neměl býti oddizen od koruny. Svčcen r. 1867. Hrad Karlstein (castrum regale) měl svoje manství.

Na závěrku připomenouti sluší, že ke zboží královskému přičteno za Karla všecko pohoří pomezí za Ústím, za Mostem, za Kadaní až k Domašínu, a to netoliko lesy tam ještě stávající, ale i dědiny na lesích těch prodlením let buď již zdělané anebo budoucně zkopané (MCar. LXII).

b) na Moravě.

Hrad Olomúcký, hrad původně župní, jenž zůstal i napotom hradem královským. Na hradě Olomúckém sídlil purkrabí r. 1314—1322 pan Diviš ze Sternberka (purcravius Olomucensis). — Ke hradu patřilo r. 1315 mýto vybírané v městě Olomúci (quod ad castrum nostrum Olomucense pertinuit hactenus, dí král Jan. Chyt. VI. 86). — Hlavní chrám sv. Václava slove r. 1329 ecclesia S. W. in castro Olomucensi, eccl. S. W. in castro.

Hrad Znojenský, hrad původně župní. R. 1308 zastavil král Jindřich „Znoym Purch und Stat mit Lantgericht, mit Statgericht“ (Chyt. VI. p. 375). — R. 1325 nařizuje král Jan, aby žádný purkrabí jeho (nullus purcraviorum nostrorum in castro nostro Znoymensi residentium) nemýlil měštana Pavla v držení dvoru jemu darovaného (Chyt. VI. 277). 1307 dominus Witko de Lantstein et Nicolaus vicepurcravius ipsius in Znoim. 1322 S. purcravius Znoymensis, 1325 burgravius Znoymensis.

Hrade c Opavský. Tento hrad druhdy župní zůstal zbožím královským, i když minulo zřízení župní. Byl na něm kastellanem r. 1311 Henricus de Bilicz, cast. castri Grecz prope civitatem Oppaviam, r. 1320 Przeschko purchravinus in Grecz, 1334 Mikuláš kníže „in Grecz.“

Hulin, dvorec knížecí, kdež r. 1238 meškál Přemysl markhrabě a kde r. 1248 jmenuje se vladař knížecí: villicus in Hulin, a r. 1322 purkrabím v Hulíně Herbort.

Prostějov, castrum Prostbenis, k němuž patřila dědina Milonovice (ad castrum P. spectans 1334). Již ve XIII. věku byl Prostějov trhovou osadou náležející knížatům zemským (nostra villa forensis, in prov. Olomucensi 1213 a 1215).

Twingenberg castrum prope Bielkovic 1340 (Chyt. VII. 279), na hoře lesnaté u prostřed mezi statky biskupství Olomúckého, vystavěný od Karla ještě markrabí.

Edelstein, nad městečkem Zuckmantlem 1339 (Chyt. VII. 244).

Buchlov, castrum regium 1320 (Chyt. VI. 162). R. 1334 nařizuje Karel per purchravios castri B. et nostrarum silvarum forestarios (Chyt. VII. 26, 196).

Maidburg, na hoře Maydberg řečené. 1308 Burggraf v. Maideburch. Unser Sawe, di Jan r. 1334, zu dem Maydberch in Merhern, bas da leit auff dem Wasser Ley genannt. Patřilo ke hradu městečko Strachotin (Matřt zu Tracht), ves Vistrnice, Pavlov (odkud Pavlovské vrchy) a Starnice.

Ivančice, zámek jmenovaný r. 1308 di Purch Ywantschitz, mit dem Freienwalde, mit Lantgericht; za krále Jindřicha byl zastaven.

Spilberg castrum. R. 1381 mluví Jan o kaple castri nostri Spilberch. Jinak také slove Spimberk, kdežto původně nazýván tuším Spilemberk (KTov. 27). Za Karla zde byl purkrabím Kunrat z Vitis (burggraf auf dem Spielberg). Ke kaple hradu toho (castri Spielberch) za Václava II. a Jana náležel dvůr v Řezkovicích a dvě hřivny stř. z platu Brněnského. Druhdy purkrabím byl Mikuláš (Chyt. VI. 453). Zámek ten zůstal v XV. věku skoro jediný v rukou zeměpanských; „za hejtmanství pana Jana Tovačovského ještě někteří byli jsá, jakožto hrad Špimberk“ (KT. 27).

Veveří, Aichorns. Castrum nostrum Aychorns, di r. 1236 Přemysl markrabě. R. 1308 dán Burch zue Aichorns v zástavu, r. 1334 byl zase vyplacen. R. 1342 nazývá jej Karel castrum nostrum Wewerzy. K němu patřil dvůr v Habří a lán pole in Zebyteyn, spectantes ad dictum castrum, pak les Kamerwald.

Teleč. Zboží Telecké byvši zastaveno od kr. Jana r. 1315 v 1500 kop gr. č. (Form. II. 141), vykoupeno jest r. 1334 od markr. Karla. Již r. 1335 jmenuje se tam vladař markraběcí (Chyt. VII. 96, 99), kterémuž nařizuje Karel, aby nepřekážel měšťanům Jemnickým a Slavonínským v jich svobodách a pravích. R. 1339 směněno toto zboží za Banov na pomezí Uherském (Chyt. VII. 233). Oppidum nostrum Telcz cum omnibus villis (1315).

§. 17. Města královská (civitates regiae).

a) v Čechách.

Počet a názvy měst královských, jakých ve věku XIV. stávalo v Čechách, poznáváme dílem z listin, dílem z dvojího úřed-

ního seznamu měst. Jeden takový seznam obsažen jest v Maj. Car. kap. VI. a VIII., kde jich jest vypočteno všech 32, 19 nezastavitelných a zastavitelných 13; druhý seznam obsahuje těchto měst na počet 22, vypočítávajíc kolik berně které povinno bylo platiti. Slovou vesměs civitates regni Bohemia.

Města Pražská. Na základě staroslovanského podhradí Pražského vyvinulo se během XIII. a XIV. věku tři města, a sice Město Pražské Staré či Větší na pravém a Nové Město pod hradem Pražským či Menší město na levém břehu Vltavy, konečně Nové Město Pražské mezi Starým městem a Vyšehradem. Město Pražské na pravém břehu učiněno jest obcí městskou hned za Václava I. ok. r. 1284; toho času slove ještě prostě civitas Pragensis, až po vzejití Nového města pod hradem Pražským r. 1257 nabylo názvu: Staré Město či Větší Město Pražské (Major civitas Pragensis neb Antiqua civitas Pragensis), i bylo městem královským, jakž je král Václav II. r. 1302 sám nazývá (civitas nostra Pragensis). — Nové Město pod hradem Pražským (Nova civitas sub castro Pragensi, Civitas Minor Pragensis) založeno jest za Přemysla II. a od něho r. 1257, jenž vymeziv obyvatele starosedlé z podhradí povolal Němců a dal jim právo Magdeburské. Menší město Pražské výslovně jmenuje se městem královským, civitas regalis, v seznamu berně. — Nové Město podnes tak řečené, založeno r. 1347 za Karla a od něho na prostora mezi Starým Městem a podhradím Vyšehradským. — V MCar. X. slovou všechna města Pražská dohromady „honorabilis et egregia civitas regni Boemiae, Praga“, kteréž nikterak nesmělo být zcizeno (nullatenus alienanda vel permutanda); jinak Staré Město, Nové Město pod hradem i Nové Město na mezihradí samostatnými městy královskými slovou, každé o sobě.

Hradec (nad Labem). Město toto založeno na městišti starého hradu hned ok. r. 1225, ještě za Přemysla I., jenž je nazývá „civitate nostram in Gradec.“ Jakožto město královské dostal se Hradec titulem véna králové Alžbětě, spolu s jinými městy královskými v těch stranách. Že pak Alžběta na věno tom skutečně sídlila a jím vládla, sídlo majíc v Hradci, nazván Hradec Hradcem Králové. R. 1333 zjednal Karel město toto zase ke království nazpět (Grecz subicit sibi et suo hereditario regno), ale brzo na to dáno jest opět za véno králové, ačkoli v MCar. jmenuje se první po Praze mezi městy nezczizitelnými, spolu se svým lesem Albrechtcem.

Litoměřice, založené na městišti starého podhradí za Přemysla I. ještě knížete na konci XII. století (Form. Kralovec. CIX., kdež kníže nazývá osadu „civitas nostra“). Již toho času propůjčeno měšťanům

právo Magdeburské. 1248 *Hertvicas civis de L—* (1235), 1249 *Lutoldus iudex de L—*, *Henricus Rex dictus de L—* (Erb. p. 573). 1252 *Wencelaus* zapovídá, ut *nullus iudex nullusque civis ejusdem civitatis ex quacumque causa sive culpa audeat homines ecclesie L— detinere, sed omne iudicium suo domino aut ipsius villico volumus reservari*; též že nemají platiti „šosu“ (Erb. 1286). 1253 *Ludolpho* advocato de *Budin dicto et Hermanno de Porta* fratribus, civibus in *L—* (Erb.) Město dle MCar. nezastavitelné.

Chrudim, založeno též na městišti starého hradu, za Přemysla II.; vzácná listina základací zjevně mluví, že to osada královská hned od založení: *Ad ipsius regni decus civitatem novam apud Crudim antiquam fundare volumus* (Form. Kral. CXIII). Dle MCar. město nezczizitelné.

Čáslav, město založené na městišti starého hradu, za Přemysla II., jenž ohrazení Čáslavi svěřil Kunrátovi Špitaláři vládaři královskému na Bétově. — Čáslav dostala se v držení panu Blehovi, jemuž je hned zase Přemysl II. odňal (*Czaslauam domino Blehoni*. Nepl. 1277). Město nezczizitelné dle MCar.

Kolin (nad Labem), založen za Přemysla II. Hradby Kolinské za vzor byly jiným městům, jmenovitě Jaroměřicům na Moravě. Přemysl II. nazývá Kolin městem svým (*civitas nostra Colonia*. Form. Kralovec. OXX, CXVI). Kolin v MCar. slove městem zczizitelným.

Mýto Vysoké, založené na základě staré dědiny trhové při dráze mezi hrady Litomyšl a Vratislaví, něco málo před r. 1265, jelikož toho roku uděleu výsady Mýtské novému městu Políčkářům (*Civitas nostra A. M.*, praví Přemysl II. a v XIV. věku: *In dez Konigez Stadt zw der Mawte*). Město dle MCar. zczizitelné, jakož v skutku dáno jest králové české u zástavu věnnou.

Políčka. Město pochodící z časův Přemysla II. Jmenuje se poprvé r. 1265. Zakladatel Kunrat z Löwendorfu, jenž z té příčiny obdržel *i advocatiam et iudicium civitatis ejusdem*. Jméno slovanské pochodí od starodávného názvu městiště toho (prata na políčkách 1167), odkudž množná forma Políčka, do Políček (1265 in Policz).

Mělník, někdy hrad župní a i napotom hrad královský, při němž založeno město, hned r. 1274 připomínané (Pelzel K. 197). Mělník slove osobním městem králové české a uvozuje se v MCar. mezi městy zczizitelnými.

Ústí (nad Labem, *civitas Vak super Albea*), založeno na místě staré přístavní, celní a trhové osady slovanské Ústí za Přemysla II., jenž nařídil ohrazení města příkopy, věžmi a barchánem. *Cives nostri in Usk* (Form. Kral. CXXII). Město dle MCar. zczizitelné.

Kůřim, město založené na městišti starého župního hradu a poprvé jmenované za Přemysla II., jenž nařizuje obezdění Jaroměřic dle vzoru Kolina i Kůřimi (circuitus civitatis nostræ Currim. F. Kral. CXVI). Město dle MCar. nezcizitelné.

Plzeň, městem utvořeno na základě starého hradu župního ok. r. 1272. Plzeň v MCar. slove městem od koruny nezcizitelným.

Most (Pons, Bruks). Město toto založeno na městišti staroslovanské osady tržní Hněvin Most řečené. Město poprvé připomíná se r. 1273 co královské (Pelzel K. 319: Civitas nostra Bruks, 1361 in civitate nostra Pontensi). Město dle MCar. nezcizitelné.

Písek, město založené na městišti staré osady přívozní, nad řekou Otavou, kdež byly jílovny na zlato. Stávalo ho již v prvních letech XIV. století i uvozuje se mezi městy od koruny nezcizitelnými.

Lúny (Luna). Osada zprvu staroslovanská na přívozu přes Ohru (1108); za Přemysla II. náležely Žirotínským, jimž je král odňal a město založil. Město dle MCar. zadatelné.

Budějovice (zkráceně Budějovice, něm. Budwoys, Budweys). Osada prvotně od Budivoje z Rožmberka založená a tomuto rodu náležející. Město založeno za Přemysla II., jenž k tomu účelu odjal Budějovice Čechovi z Rožmberka (abstulit Čechoni Budějiewicz. Nepl. 1277). Jmenuje se r. 1318 civitas Budyowicz, r. 1341 civitas nostra Budweis (Pelzel K. 101). Město toto slove v MCar. městem nezcizitelným.

Klatové. Městem slove hned za Přemysla II., jenž obci dává vesnice Horoky, Benovice a Novakovice (civitati nostræ Clatovix 1305). Město Klatové jmenuje se v řadě měst zcizitelných (MCar.)

Hawelswörth, město založené nepochybně od pana Havla, župana Kladského, jímž jmenuje se hned r. 1253 (Gallus de Cladzko Erb. I. 1314). Město dle MCar. nezcizitelné.

Žitava, město dle MCar. nezcizitelné, nezastavitelné.

Hora Kutná (Mons in Chutua, Mons Chutnensis, Chutna cum argentifodinis. Franc. 1300). Stříbro zde objeveno na statech kláštera Sedleckého, v okresu fary Malinské, a to teprve za krále Václava II., jakž o tom svědčí samo Právo Horničí (in argentifodio nostro Chutnæ, nobis — takž dí kral — ab origine mundi reservato. III. 6, 18). Také Dalemil klade počátek Hory stříbrné do časů Václava II. (otevře Bóh Stříbrné Hory); Dalemil nemínil tím než Horu Kutnou, neb i v pozdějších bězích na Horu se vztahujících jmenuje ji Hory Stříbrné (Albertus a rege postulavit, ut sibi Chutnam cum suis argentifodinis concederet — Na krále práva potáza, že mu nechce Hor Stříbrných dáti. Pater cum filio cum suis circa Chutnam convenerunt — Říšský před

Hory Stříbrné přijde, Na Horách Jan z Stráže a Jindřich Lipský biesta). Právo horničí od mistra Gezzi sepsané hlavně bylo ustanoveno pro Horu „Kutnis“ za Václava II. nad pomyšlení vzkvétající. Město dle MCar. nezadatelné, kde také „Kutnis“ slove.

Nimburk (Niuwenburg, Nuenburg, vlastně tedy Nové Město), připomíná se co „civitas nostra Nuenburga“ od krále Václava II. (Form. Kralovec. CXXVII). Město dle MCar. nezadatelné.

Žatec, město založené na základě župního hradu, poprvé připomínané za Václava II., a to co město královské (civitas nostra Sacz. Form. Kralovec. CXXIII). Město dle MCar. nezadatelné.

Tachov, původně hrad pomezí, napotom hrad královský a při hradě město (civitas et castrum in Tachau). Přemysl II. odňal je páni z Krasikova (Tachow dominis de Crasikow. Nepl.), z čehož za Václava II. o ně soud byl mezi králem a pány z Žeberka (Form. Kralovec. LXX). Město dle MCar. nezadatelné.

Berún, osada městská, založená u brodu přese Mží na dráze ode Zdic k Lodenici vedoucí. První osadníci byli, jak název svědčí, z končin dnešního Bernu (Bärn, Verona) ve Švýcarech. Král Václav II. jmenuje Berún r. 1302 „civitas nostra Veronensis prope Pragam.“ Město Berún dle MCar. smělo dáno býti v zástavu.

Trutnov, město založené na trhové osadě Úpa řečené; za krále Václava II. bylo již městem královským (In civitate Upa, quas nunc nostra est et alio nomine de Novo Trutnow nuncupatur 1301. Hospitale in Novo Truthnow; ecclesia nostra sita in Antiquo Trutnow. 1313. — Lupoldus iudex in N. T. — Frowinus, Apecco, Cuonradus Ribstyren, Petoldus Rat cives de N. T.). Trutnov jmenuje se v řadě měst zastavitelných (MCar.)

Dvůr (Curia), původně knížecí dvorec řečený Chvojno; později město, jmenované pouze Dvůr (Curia). R. 1313 Apecco iudex de Curia. — Také Dvůr směl být dáván v zástavu, jakož se skutečně dostal v zástavu věnnou králové české, odkudž název Dvornu Králové.

Jaroměř. Toto město založeno jest na někdejším dvorci knížecím, pochodícím hned z času Jaromíra syna Břetislavova (arx J.). — Dle MCar. město Jaroměř smělo být dáno v zástavu, a také skutkem dáno jest králové české u věno s jinými některými městy.

Slaný, město vzešlé na základě župního hradu Slaného. Král Václav II. dal tomuto městu jakožto svému vesnici Žejunice a půl dědiny v Knovizi (quas civitati nostrae Slaný applicavimus 1305). Město dle MCar. zcizitelné.

Perno, město za horami na Labi, důležitě přístavem svým na této řece. Město dle MCar. nezadatelné, nezciitelné.

Domažlice, starý hrad pomezí, řečený Tugosc, Taugot, Taus. Již na počátku XIV. věku byly Domažlice městem, kdež na hradě sídlil spolu purkrabí královský. Město dle MCar. nezciitelné.

Kadaň, městys či burgus, r. 1183 založený (burgus novus). Za Přemysla II. drželi jej páni z Egerberka, až jim je odňal král tento (Cadanum dominis de Egerberg. Nepl.). — R. 1367 nazývá ji král Karel *civitas nostra Cadanensis*, k něž patřily Burgstadtl, Ohoczán, Wilkan, Žabokliky, Nechatnic, Radkovice, půl Neuschuhen, dvůr v Puehel a 2 kmeté v Tusicích (Pelzel K. 312). Město dle MCar. nezadatelné.

Stříbro (Misa), město vzešlé na základě dávného hradu a podhradí Mže; již r. 1183 slove burgus *Argentaria super Msea* (viz díl II. §. 7, g). Město dle MCar. zastavitelné.

Sušice, původně dvůr, jenž ve XIII. věku byl v držení pánů od Luku, slovinců toho času Schutten-Hofen. R. 1331 nazývá Sušici král Jan „*civitas nostra Sicca*“ (Pelzel K. 10), jakž slove i v dobách pozdějších (*Sicca* není než překlad z českého Sušice). Jmenuje se v řadě měst zastavitelných (MCar.).

Vodňany (*Aquenses*); takž vykládáme sobě záhadné *Slakleins*, *Slaklemis* v Maj. Car., neboť Vodňany slovou ve XIV. věku městem královským, a jediné by scházely v seznamu měst v Maj. Car., kdyby se formou *Slakleins* nemělo rozuměti *Aquenses* t. j. Vodňané. — Karel dle tohoto výkladu Vodňany mezi města zciitelná řadí.

b) na Moravě.

Olomúc. Město vzešlé na základě starého podhradí Olomúckého hradu. R. 1243 objevuje se první měšťan Olomúcký (*H. civis O. et advocatus de Lutovia*); r. 1249 i napotom vždy slovou měšťané v listinách královských „*cives nostri in Olomuc.*“ 1326 *cives nostri Olomucenses*, 1352 *civitas nostra Olomuc.*

Brno. Město toto rovněž jako Olomúc založeno jest na základě starého podhradí Brněnského hradu, kdež hned za Vladislava-Jindřicha osedlí byli Němci a Vlaši, kromě Slovanův. R. 1210 mluví se o kostele P. Marie in burgo B., r. 1231 o kostele sv. Jakuba sita in burgo B., a o kostele Sv. Mikuláše, *quæ jacet infra terminos ecclesie S. Jacobi*. Toho roku vyrčeno jest, že kostel sv. Jakuba zůstati má farním

chrámem jak Vlachů tak Němců, ale kostel sv. Mikuláše že má patřiti Vlachům (Romani-Gallici). R. 1243 král Václav I. dává Brnu svobody a práva, nazývá měšťany „cives nostros de Bruna“, později pak králové Brno nazývají „městem svým“ (in civitate nostra Brunensi). Při založení města samého, kteréž se stalo ok. r. 1243, vykázano jest slovanským obyvatelům místo, slovoucí edtud Staré Brno (1247).

Znojim město, založené od Přemysla I. pod a před hradem Znojenským (cum vellemus ante Znoym civitatem construere, in ipsamque homines convocare, et quia nostra propria area ibidem sita ad ipsam construendam nobis non erat sufficiens, fundum Culchow addidimus, excepto vico circa ecclesiam S. Nicolai sito, Vjezdec dicto. 1226. Erb. I. 707). Téhož roku řeč jest o příkopu městském (infra ambitum fossati) a o bráně východní (porta orientalis, quae ducit ad Suchohrdel. Erb. 704). Jmenují se tu četní majitelé domův a dvorův, s polovice se jmeny německými, s polovice s českými: Radoslav, Letek, Hosta, Olza, Brza, Slava, Bohuš (Ib.).

Jihlava, město, založené při starém hradě téhož jména, a hned ok. r. 1227 proslulá osada hornická. 1227 magister montium in Igl. — 1234 iudex, urburarius ceterique jurati montium in I. — 1249 Cives montani. — 1243 Capella S. Joannis B. in Gyglawa (ležící na levém břehu Jihlavy; stará fara, postoupena od Bolka mistra německého, klášteru Želivskému).

Hradiště, město založené od Přemysla II. a původně od něho nazvané Nový Velehrad, kteréžto jméno zatím se nevzmohlo. Opatřeno jest hradbami pevnými jakožto pevnost pohraničná proti Uhrům, na dráze z Uher do Moravy (1257). R. 1323 král Jan nazývá Hradiště „svým městem“ (civitas nostra Redisch).

Uníšov, město založené na základě osady slovanské při dráze Freudenthalsko-Olemtické, nazvané jinak Nova Villa neb Nova Civitas (dnešní Neustadt); počátek mělo hned za markrabí Vladislava Jindřicha. R. 1223 obdrželo právo Magdeburské, na jakémž vysazeno bylo město Freudenthal (Erb. 670).

Litovle (Lutovia), město podobně jako Uníšov, založené na podkladě osady slovanské, a to při dráze z Olomouce do Čech. R. 1241 těžkou pohromou postíženo jest od Tatar, až r. 1243 znova postaveno a obydleno (Erb. 1070).

Jevíčko. R. 1249 civitas nostra (march. Premysl), na dráze od Konic ke Svitavám, bývá starého celního stanoviska Úsobrněnského.

Jaroměřice, město založené na osnově staré dědiny slovanské. Král Přemysl II. nazývá ji městem svým (civitatem nostram in mar-

chia nostra Moraviae sitam), nařizujíc vládáci Bétovskému, Kunratovi Spitalářovi, aby je hradbami opatřil na způsob města Kolina a Kúřimi (Form. Kralovec. CXVI).

Jemnice, stará osada slovanská, kdež ok. r. 1227 vykvetly doly zlaté, až založeno i město, r. 1327 slovoucí městem královským (civitas nostra Gemnicz. Chyt. VI. 325).

Přerov, zprvu hrad župní a ještě r. 1315 sídlo cúdy; r. 1256 obdrželo město Přerov právo Olomucké.

Opava, stará osada obchodnická nad řekou téhož jména.

Freudenthal (Froudental). Již r. 1223 mělo město toto, ležící na dráze z Hlubčic k Olomúci, právo Magdeburské, i slovou obyvatelé jeho „cives nostri“ t. j. královští.

Hlubčice, původně obchodní osada na pomezí moravském; r. 1298 slove v listině krále Václava II. „civitas nostra Lubschitz in terra nostra opaviensi.“ (Chyt. VI. p. 371).

Krnov, město vzrostlé ze staré osady slovanské na dráze mezi Freudenthalem a Hlubčicí.

§. 18. Manství.

a) Manství česká.

Koruna česká ve XIV. věku těšila se velikému počtu vzácných statků manských (bona homagialia, feuda). Poměr manský ke králi, původně v Čechách neobvyklý, začal v zemi této ujímati se hned ve XIII. věku, kdež mnozí majetníci z rozličných důvodů králům podávali své statky a způsobem manským od něho zpět je dostávali. První příklady takového poměru jsou při hradě Fridlandském a při Velešíně.

Manství tuto vypočtená dle seznamu listů Karlšteinských „manství česká“ v Čechách a na Moravě se jmenují, rozdílná jsouce od manství v Loketsku a v Chebsku.

Zboží Fridlandské. Za Přemysla II. měli je v držení svém páni z Dubé, ale král tento odňal jim je dle zprávy Neplachovy (Fridlant dominis de Duba). Dle listu z r. 1278 Bolek z Bibersteina přejal zámek Fridland od krále Přemysla II. prostředkem koupě za 800 hř. stř. váhy Normberské, avšak v ten způsob, že povinen bude z hradu toho králi jakožto man královský věrně sloužiti, on i potomci jeho (Cod. I. 69).

R. 1356 učinil Fridrich z Biberstein slib kr. Karlovi z Fridlandu a spolu z hradu Hammersteinu, z tvrze Landskrona a tvrze Tuchorazi.

Zboží Velešín s Scharfensteinem a Děvínem. Velešín měli za Přemysla II. páni z Michalovic ve svém držení, až jim je král tento odňal (Welessyn domino de Michalowicz. Nepl.). Toto zboží r. 1283 obdržel Jan z Michelsperka, rodu Waldsteinského, za město Jičín a dědiny Tuchlovice, Srby a Chvojnice, králi Václavovi II. postoupené; byla to vlastně výměna, ale Jan zavázal se králi ze statků těch věrně sloužiti jakožto man (obligo me et heredes meos, domino meo W. et heredibus ejus omni tempore fideliter et devote servire. Cod. I. 75). Ok. r. 1361 Petr z Michelsperka spolčil se s poslední dědičkou Velešína, Marketou, aby se stal dědicem hradu toho; při tom zavázal se králi Karlovi, držeti Velešín právem manským tak jako byl držán do těch dob, a poddal se nad to i s vlastními statky t. j. se hradem Ratná a hradem Húščí.

Hrad Kamýk. Máme list z r. 1319, podle něhož tento starý župní hrad dán byl v držení manské Jindřichovi z Kamýka, jenž o sobě dí, že hrad obnovil (munitionem construxi et de novo instauravi). Patřila ke hradu ves Čehostice.

Střekov zámek. R. 1319 Pešek ze Střekova od krále Jana přijal hrad od něho prý vystavený a Schreckenstein nazvaný, v držení manské, zavazujíc se, že za peníze, kteréž měl za králem za dědinu Čehostice, koupí zboží ke Střekovu, a to že rovněž bude ve svazku manském. Král Václav zastavil Střekov hrad Vlaškovi z Kladna i jeho dědicům v 430 k. gr. (Arch. I. 520).

Pětipsy se všemi Nechanice, Břežany a Vikletice, v západních Čechách. Zboží toho Friček z Egerberka r. 1332 přejal od kr. Jana titulem manství (in feudum et jure feudi, ita quod de eisdem bonis debita servitia semper teneat exhibere). Přiznání k manství opakovalo se r. 1361, a to od Fridricha Pětipeského.

Hrad Kostomlaty. R. 1333 prodal pan Boreš z Ryzmburka hrad Kostomlaty, zástavujíc sobě a budoucím, aby léno přijímáno na Kostomlaty ze hradu Ryzmburka. Později, a to r. 1379, Habart z Žirotna a na Kostomlatech přijal tento hrad pod léno ode krále.

Hrad Hus. R. 1341 přiznávají se bratři z Janovic, Jenčík, Vavřinec, Herbort a Pešek, že dopuštěno jim stavěti hrad Hus v jižních Čechách, a že se podmaňují s ním králi Janovi i jeho budoucím (Burg auf der Gans).

Hrad Karpenstein v Kladště. R. 1346 bratři Otto, Reinczko a Nikol de Glubosz přijali hrad Karpenstein v manství dědičné (in

feudum hereditarium) od kr. Karla, zaslíbivše se jemu službami věrnými. Přislušelo k němu: dědičná rychta v Landeku, pak vesnice Konradswald, Winkelndf, Gerartsdf, Wolframsdf, Wiczdf, Grafesdf, Graczd, Schreckensdf, Seydenberg, Alberczdf, Lotheim (?), Lutein (?), Morava (Pelzel I. 195).

Hradové Birsenstein a Egerberg nad Ohří pod Krušnými horami. Tito hradové dáni byli od králů českých, předchůdcův Karlových, bratřím z Schönburka, Albertovi, Fridrichovi a Děťichovi in feudum et justo theutonicalis feudi titulo. Dle listu z r. 1352 přijali držitelové statky ty znova ode krále in feudum nobile justo et theutonici feudi titulo. Patřilo k těm hradům: Polovice města a polovice cla Březnického, vesnice Warta a les tamže, v městečku Kadani 10 hř. platu z rychty dědičné a 40 hř. platu z berně Kadaňské i z hamrů železných, pak vesnice Bruersdf a Niclasdf.

Zámek Hohenstein. R. 1353 přijal ten zámek pan Hynek z Dubé řečený Berka, ačkoli jej nazývá svým (castrum nostrum), v manství ode krále a od koruny české (a rege et corona regni Bohemise in feudum). Dle listu z r. 1361 Henrich Berka z Dubé, byv od Hynka poručníkem učiněn, slib manský učinil z hradu toho kr. Karlovi i budoucím králům českým a koruně.

Zámek Janovice. R. 1356 přijal zámek ten i s městečkem pan Racek z Janovic pod léno, zavazujíc se kr. Karlovi i koruně české službami věrnými (castrum meum cum oppido in feudum).

Zámek Hammerstein na řece Nise (mezi Libercem a Ohrstavou), pak tvrz Landskron a tvrz Tucheraz přijal spolu s Fridlandem v manství od koruny české pan Fridrich z Bibersteina. List na to z r. 1356 na Karlštejně.

Freidenberk, zámek v severních Čechách na Benešovsku, jež spolu s městečkem Fridlandem k němu přislušejícím koupil Hašek z Rožďalovic za 2800 kop gr. č. od krále a přiznal se za man.

Hrad Kostelec nad Černými Lesy (castrum K. in nigra silva). O hrad ten ještě r. 1348 stala se výměna za Náchod mezi králem Janem a panem Janem či Ješkem z Náchoda i synem jeho (Chyt. VII. 859); ale již r. 1358 poddal se Ješek s hradem Kostelcem kr. Karlovi v manství. Zboží Kostelecké záleželo z těchto částí: Hrad a vesnice Kostelec, Svrabov, Brnky, Cukmantel (zašlé), Lónsedly, Bohumily (zašlé), Viklančice (Vyžlovce), Jevany, Penčice (nyní mlýn), Údašín (zašlá ves s kostelem), Důbravičany (silvani), Voděrády, Liběčice, les černý (nigram silvam), les Kobyla, les Běloupy (Běluhov?), kostelní podací v Kostelci a v Údašíně. R. 1415 Jan z Náchoda a z Kostelce, i Jan z Křučova

prodali dědictví své, manství ušlechtilé v Kostelci, hrad celý a ves celou, Svrabov ves celou, Pěndice ves celou, Vyžlovce, Jevany, Brnisky vsi celé, s příslušenstvím Janovi ze Smržova za 1500 k. gr. (Arch. III. 485). R. 1417 Kuněš z Konojed a ze Zlenic dědictví své manské, někdy od hrady odcizené, totiž Cukmantel či Lhotu, Bohumily a Údašín, vsi celé, též les Běluhov prodal Janovi z K., toho času lesníkovi nejvyššímu nad lesy království českého (Ib. 490).

Zámky Rateň (též Ratný) a Húšč (Ústěk?) v severních Čechách v Polabí; oba náležely r. 1361 panu Petrovi z Michelsperka, kterýž dosáhnuv dovolení královského, aby hromadníkem byl o jmění s poslední dědičkou manského statku Velešína, sám se hrady svými dal se pod manství kr. Karlovi.

Městečko Ervenice či Rvenice, lat. Mare, něm. See (dnešní Seestadt). S městečkem tímto dali se r. 1361 bratři Heřman a Bernart z Šumburka v manství kr. Karlovi i koraně české.

Dvůr Zwentefryd, neznámého položení, na nějž r. 1366 léno přijal od kr. Karla Jindřich z Eppenweihu.

Dvůr Bochoř, kdež léno přijal od kr. Karla Borsud z Mayer.

Zámku Sternberka nad Sázavou polovice. Stalo se ve XIV. věku, že hrad Sternberk a všeho zboží k němu příslušejícího polovice náležela králům, druhá pak pánům ze Sternberka. I přimlouvali se Sternberští, zejména pan Albrecht a Zdeněk, aby druhá polovice jim dána byla v manství, čehož i dosáhli. List o to zdělán r. 1377. Patřilo pak ke Sternberku: Městečko pod zámkem, dvůr poplužní v Žeronicích s dvory kmetci, dvůr v Ůejkovicích, v Dolánkách a v Divišově, ves Čefenice a Vraninec, kmetčí dvůr v Poříčí a Vrankovic s lesy.

Zámky Bystřice a Landstein. Listem z r. 1381 svědčí pan Kunrat Krajíř, že se zapsal králi Václavovi a budoucím králům českým, a to tak, že zámkové jeho B. a L. otevřeny budou potřebě královské, jemu beze škody.

Hrad Hasištejn v Krušných Horách. Listem z r. 1394 vyznává Fridrich z Šumburka, že hrad H. má králi Václavovi a jeho budoucím vždy otevřen býti.

Hrad Hartenstein, jižně od Bochova. R. 1408 Henrich purkrabí z Míšně, prodávaje hrabství H. panu Vítovi ze Šumburka, prosí krále Václava, aby ráčil léno dáti na to hrabství. Ještě r. 1449 byli Šumburkové v držení Hartensteina.

Hradiště hrad (dnešní něm. Grasslitz). S hradem tímto a s Hostin-Hradcem (Arnan) poddal se r. 1316 pan Půta z Turgova králi Janovi ve službu manskou (Joanni Boemise et Poloniae regi cum mansuo-

nibus meis Hradis et Arnaw perpetuo adhaerere ac servire (contra omnem hominem toto posse meo ac nomine praestiti juramenti promisi et promitto. List Trutnov.). Manské toto dědictví pan Jan z Opočna r. 1415 s přivolením královým prodal paní Žofii, vdově po Janovi Rotštejnovi z Rotšteina (do života jejího za 1200 k. gr. Slušely k němu: Vlčkovice (Wölfsdf), Kocběř (Rettendf), Kokotov (Koken) a Kladeruby na Labi (Kladern) (Arch. III. 486). R. 1416 prodal je Jan Jiřimu a Janovi bratřím z Hustiřan za 2000 k. gr., též s povolením královým (Ib. 489).

Zámek a město Náchod, bona homagialia, jež r. 1415 pan Jindřich z Lažan, kapitán Vratislavský, s přivolením královým koupil od pana Bočka z Poděbrad. Záleželo pak zboží toto z následujících částí: Hrad a město N., městečko Hronov, ves Rabin, Poříčka, Dochová, Pavlíšov, Sedmakovice, Brné, Srbská, Dobrošov, Žďár, Jistbice, Lipí, Brašec, Babí, Pastorkov, Slavíkov, Trubí, Kramolná, Bílevec, Slópce a Peklo (Arch. III. 485).

Borek hrad, nyní Hrádek Červený, Roths Schloss v Krušných Horách. Učiněno zboží to v ušlechtlé manství r. 1415 skrze Dětricha Kraaje, číšníka krále Václavova (Arch. III. 486, 490).

Hrad Zlenice. R. 1415 byl v držení tohoto statku manského pan Páta z Častolovic, a ten jej toho roku prodal Kunšovi z Konojed za 8050 k. gr. Slušelo v ten čas ke Zlenicím: Hrad sám, půl městečka Lětění, ve Hradišti podací, Lénsedly, Hrusice s podacím, Miroševice, Chlum, Hláska, Bohumil, Cukmantel, Šešimy, vesměs vsi celé, v Udašíně 1 man a podací, v Ondřejově 1 zahrada a podací, Lomnice což tu má (Arch. III. 487). Por. Kostelec nad Černými lesy.

b) na Moravě.

Bétov a Čorštein. Listem z r. 1342 vyznávají páni Henrich, Jan a Jiřík bratří z Bétova, že o Bétov a Čorštein jsou manové krále českého po věčné časy. R. 1343 uděluje Karel markrabí pánům z Lichtenburka povolení, aby castra Vethow et Czornstein, jež drží právem manským, jure homagiali in feudum, na tré rozdělili (Chyt. VII. 480).

Hrad Úsov. Tento hrad prvé župní, dán od kr. Jana pánům ze Sternberka za pětčku 2000 k. gr. č. v zástavu; r. 1343 pak prodal markr. Karel zboží toto v té summě Sternberkům, ale tak, že zůstalo lénem královským (castrum nostrum U. vendidimus pro pecunia supradicta, ipsisque suo et heredum suorum nomine denuo a nobis jure et

titulo pheedii suscipientibus, in verum pheedum contulimus et conferimus et donamus). Ke hradu náleželo městečko Úsov se clem, clo v Unišově (cum oppido U. eidem castro adjacente et theloneo ibidem et in Nova Civitate), pak vesnice: Medl, Trubelec, Police, Čbanov, Svinov, Lazec, Hlívce, Zbyňkov, Stabelice, Hradečná, Hradec, Lubina moravicalis a Vítěšov (?) (Chyt. VII, 482, 571).

Osov, rozdílný od Úsova. Zboží Osovské r. 1376 přijal Jan starší z Meziříčí od Jošta markrabí pod manství; patřily k němu vesnice Nickov, Bytézka a j.

Statky Voka z Kravař. Týž pán moravský r. 1377 vyznal, že se v manství podává knížeti Janovi, markrabí moravskému, se všemi statky svými.

§. 19. Důstojenstva a úřady dvorské.

(Viz Dřla II. §. 16.)

Ještě ve XIII. věku byl pořádek mezi důstojníky dvorskými takový, že v popředí byl komorník, po něm následoval stolník, pak maršálek (camera, mensa, agazonia), k čemuž přistupoval číšník a mečník. Mimo tato důstojenství bylo několikero služeb či úřadů dvorských, a to vládarství, lovectví, sudství, kancléřství a píсарství. Důstojenstva dvorská rozdílná byla od úřadův zemských, jakž to jasně v listu Janovu z r. 1310 se praví: Nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in B. et M., vel in curia nostra ponemus alienigenam (Cod. II. 2. 195).

V prodlení XIV. věku znamenáme větší počet důstojníků i úředníků zemských; ale jaký pořádek mezi nimi zachováván, nelze s určitostí říci. Tolik víme, že v čele dvoru nestál více jako druhdy, komorník, alebrž hofmistr, ač důstojenství komorníka také ještě trvalo. Klade-li se tuto v důstojenstvích pořádek, děje se to k vůli vnitřné souvislosti a zevnitřné přehlednosti; také jdou důstojenstva napřed, a za nimi následují úřady vlastně tak řečené.

Hofmisterství. Mistr dvoru královského (magister curiæ) poprvé v pamětech českých objevuje se za krále Václava II., o němž píše Chron. Zbraslavský, že alterum toti familie sue præfecit præpositum et magistrum, což patrně slyšeti dlužno o založení důstojenstva tohoto. A kronista Beneš, vypravujíc o zavraždění krále Václava III.,

volá: *Ubi tunc erat magister curie, magister camere etc.* Roku 1304 připomíná se *magister curie* a r. 1308 byl ním pán Albert z Lomnice.

Komornictví. Komorník dvorský nazývá se buď *magister camere*, jakž o tom svědčí zpomínka Benešova, anebo jako druhdy, *camerarius*, název často uváděný v Právu Horničím. Komorník tento byl již nade všecku pochybnost správcem komory t. j. důchodů krále samotného (*Kammermeister*).

Stolnictví. Stolníkáv (*dapiferi, truchseasové*) známe řadu skoro nepřetržitou z celého XIV. věku, a tu začíná se jeviti úkaz, pro věk pozdější důležitý, že důstojenství toto pravidelně zůstávalo při jednom rodu panském, a to při pánech Zajících z Hasmburka. Stolníkem byl r. 1350, 1368 pan Zbyněk, r. 1369, 1383 pan Vilém, r. 1395, 1400 pan Oldřich, r. 1410 pan Mikuláš, r. 1415 pan Vilém, vesměs z Hasmburka.

Číšnictví. Také číšníkové (*pincerna, šenkové*) známi jsou v řadě skoro nepřetržitě jak ve XIII. tak i ve XIV. věku, a i tu zajímavě pozorovati, kterak se zastávání důstojenstva tohoto znenáhla upevnilo v rodě pánů z Wartemberga: Číšníkem byl r. 1283 pan Beneš z Wartemberga, r. 1284 a 1285 pan Jaroslav ze Šternberka, r. 1289 pán z Michalovic (r. 1319—1327 cizinec Oldřich z Khessing, *pincerna curie*), r. 1337 pan Beneš z W., r. 1337 pan Václav z W., r. 1343 pan Zbyněk Zajíc z Hasmburka, a tu zase r. 1352, 1361 pan Vaněk z W., r. 1369, 1415 pan Ješek z W. na Děčíně, r. 1415, 1436 pan Sigmund z W. na Děčíně.

Maršalství. Důstojenství maršálka dvorského (*marescallus*) stalo se ve XIV. věku výhradou rodu pánů z Lipého; byl sice r. 1307 maršálkem ještě pan Tobiáš z Bechyně a r. 1318 pan Vilém z Walddeka, ale již r. 1315 znamenáme v důstojenství tomto pana Jindřicha z Lipého, jenž na novo slove maršálkem r. 1319, 1329, načež bez přetržení následují co maršálkové páni z Lipého: R. 1336 Jindřich syn, r. 1343 Bertold, r. 1347 Jindřich, r. 1349 Čeněk, r. 1376 Hynce, r. 1389 Jindřich, r. 1414 Hanuš, r. 1417 Jindřich.

Mečnictví, důstojnost méně známá.

Kucharství. Za Václava II. vzešlo důstojenství nové, slovauci latině *officium magistri coquina*.

O dotaci hodností těchto, druhdy tak značné, v XIV. věku nemáme víme: Číšnictví mělo část dědiny Klukovic (1342 *duos laneos de portione in villa Kl., ad officium pincernatus spectante*. Chyt. VII. 397), z které vydržováni jsou dva nižší služebníci úradu toho. Číšníkovy samému náleželo hned za krále Václava II. i prý již dávno předtím, od

každé hospedy v Praze z každé věsky po 1 šilinku (70 penězích starého počtu), pak cla v Ml. Boleslavi, v Soběnicích, v Kněžmostě, v Čáslavi, konečně ves Postřižím a Kozarovice (List 1337, Tom. Praha I. 337, 348).

Úřady dvorské, s kterými spojeno bylo vykonávání povinností ne pouze dvorských, ale veřejných a obecných, byly jsou následující:

Soudství. Panovníci čeští měli hned ve XII. a XIII. věku svůj vlastní soud dvorský, na němž souzeny jsou osoby ke dvoru náležející a soudní věci zvláštními výjimkami soudu tomuto přikázané. Sudi dvorský slove latině *iudex curiæ*. Píše KRožm. 43, že „služebníka králova právo pohnati před dvorského sudieho k dvoru listem sudieho, jenž mu rok dává před sobú státi ze všeho, což vadí,“ z čehož vysvítá, že úřad sudieho dvorského trval po všecken čas od poslední zprávy o sudím ve XIII. věku až do r. 1387, kdež nanovo počíná nepřetržitá řada sadí dvorských: Jenec z Grünberka 1337, Dětrich Špaček z Kostomlat 1351. Ve XIV. věku byl soud dvorský soudním úřadem manů králových a orgánem královským „při statcích odumrlých (in *benis devolutis*. *Form.* I. 80). Sudi dvorský soudil služebníky královy o všechny záležitosti soukromého práva, rychtáře vesnic králových, Židy a křesťany o listy, maichy a jiné lidi duchovní, ješto jim před mnichy pravda se nemohla státi, many větši i menši, násilníky a výbojníky, nápady i odumrtí, narčení (Cod. II. 22).

U soudu dvorského založeny jsou zvláštní dsky, řečené dvorské, a to ok. r. 1388. K těm ustanoven schválni úřednik desk dvorských, o kterémžto úřadě stalo se r. 1395 snešení v ten rozum, aby u těch desk úřednik byl pán urozený, zachovalý a k zemi usedlý, s panakú radú usazen, a ten aby přísáhl i KMsti i obci, pravdu plnú vésti (Arch. I. 56).

Kancelérství. Kancelérství dvorské, jež ve XIII. věku dáváno pravidelně proboštům kostela Vyšehradského, spojeno nyní zcela s proboštstvím tímto, tak že jinou osobu neznáme býti kancelěrem kromě probošta Vyšehradského. Ne bez důvodu domnívati se lze, že základem tohoto zvyku stal se patronát, jež králové vykonávali při kostele Vyšehradském, mohouce probošta sami ustanovovati; i ustanovovali těch, kterých potřebovali za kanceláře. Již r. 1245 svědčí král Václav I.: *ecclesia V., quæ est nostra capella specialis*, a r. 1277 král Přemysl II., že s proboštstvím spojeno kancelérství, řka že kostel Vyšehradský jest „*nostræ curiæ specialis cancellaria et capella*.“ Probošt a kanceléf Petr pak výslovně dokládá se před králem, že od něho má proboštství: *Præpositura, quam a sola Vestri muneris gratia recognosco me habere* (Dol-

liner Cod. ep. 107). Řada kancléřův, jenž spolu byli probošty Vyšehradskými, začíná se r. 1229 proboštem Arnoldem. Probošt Vyšehradský měl svého úředníka, jenž seděl na menším soudě zemském.

Místo-kancléřství (subcancellarius, vicecancellarius). Rostoucí vážnost koruny české vymáhala více sil znajících se v písmě a v obcování písemném. Záhy ukazovala se potřeba, aby kancléřovi přidán byl náměstek, který by jemu pomáhal v pracech. Takovým byl místo-kancléř. Již r. 1169 objevuje se subcancellarius Florianus, r. 1204 vicecancellarius Benedictus, kanovník Pražský, 1245 aulæ nostræ vicecancellarius, r. 1287—90 povýšen Henrich z Isernie z písaře či notáře na místo-kancléře atd.

Písarství. Písari dvorští (notarii aulæ regiæ, rozdílní od písaře zemského) pravidelně, ba jediné byly osoby duchovenské, tak jako kancléřové i místokancléřové. Písař dvorský slove regiis notarius, notarius aulæ regiæ, prothonotarius, málo kdy scriba. I bývalo jich pravidelně více, ne jeden, jakž toho příklad r. 1256 a 1282, kde současně jmenují se prothonotáři Arnold a Vilém. Po celé XIII. stol. zastávali službu písařův dvorských kanovníci buď Pražští neb Vyšehradští, čehož po roce 1300 víceji se nenalezá.

Archivárství. Karel IV. byl velice pečlivý o listy a privileje české, poněvadž se na nich zakládala přemnohá práva koruny, zemská i královská. Sám shledával kde který list v cizích rukou byl, a za pevnou schránu písemností těchto schválně ustanovil hrad Karlštejn. Také nařídil zvláštního úředníka, aby listy zemské pořádal a je spravoval, kterýžto slul rector et registrator, úřad pak jeho officium notariatus. V podrobnosti byla povinnost archivářova, aby střežil listy jemu svěřené (sibi ac suæ custodiæ universa et singula privilegia et litteras, quæ et quas de præsentí habemus aut obtinuerimus in futurum, deputamus); aby prohlídnal je, obsah jejich registroval (ut easdem sua distinctione prævia registret) a pak uložil do pořádku (et reponat in ordinem, servet, custodiat et gubernet), tak aby vždy byly po ruce, kdyžby král jich potřeboval (ut quoties de una vel pluribus earum necessitudine habuerimus, nobis posset et valeat expedire celeriter et responderé). — Výživou opatřil král archiváře svého, vykázav jemu po jedné hřivně z důchodu, každého téhodne z urbury Hor Kuten odváděného (unam marcham reddituum septimana qualibet in et super Montibus Chutnis habendam et percipiendam ad vitæ suæ tempora). Archivářem prvním byla osoba duchovní, nebť se praví, že důchod prvé řečený má jemu zůstatí, byť byl i povýšen na důstojenství biskupské (ad præsulatus ho-

norem). Domnívati se lze, že to byl Jan z Nového Trhu, oblibený koncipient císařův (Pelzel, Karl, N. 324).

Mincmisterství. Mincmistrové (magistri monetæ) k tomu byli ustanovováni, aby vykonávali ražení peněz. V XIII. věku bylo mincmistrů v zemi vícero, jakž nás o tom poučují paměti listinné; sněmovní sněšení v Čechách z r. 1266 mluví o „mincmistřích v Čechách“ (de magistris monetæ per Boemiam.). Právo Jihlavské z r. 1249 zná mincmistry v Jihlavě, Právo Německobrodské z r. 1278 mluví o mincmistrovi Brodském a list krále Václava II. o ražebním železe Brodském (ferrum in Broda); avšak zároveň čteme o hlavních mincmistřích jednom v Čechách, druhém na Moravě. R. 1253 *Monetam regni Boemiae Eberlino magistro monetæ locavimus. 1286 monetam nostram per regnum nostrum Boemiae, cui hoc anno specialiter ferrum in Broda inclusimus, 1286 monetam per Moraviam. R. 1384 mluví král Václav o mincmistřích Rotlévovi a Kapléři, kdežto list krále Karlov z r. 1378 mincmistrovi českému předpisuje řád při ražení peněz (magister monetæ regalis Bohemiae, qui est et pro tempore fuerit).*

Urburérství. Hlavním úředníkem královským při horách byl urburéf (urburarius), jehož úloha v tom záležela, aby všelikou pečlivostí bděl nad prospěchem hor rudných i nad prospěchem královým z hor takových pochodícím.

Povolání urburéfů Kutnohorských široce líčí Jus reg. mont. I. v kap. III, IV. a V. Ostatně již Právo Jihlavské na závěrku o urburéfích mluví.

Urburéfem krále českého (regis B. urborarius) byl za krále Jana Šimona z Pisy; později zástupcem urburéfovým na Horách Kutných slove bratr téhož Šimona Franciscus de Pisis (provisor urburæ). V potomní době slovou „rectores urburæ et monetæ in Chutnis“ Mikuláš z Lucemburka, František a Vejus (Form. I.).

Podkomorství. Města v Čechách založená ponejvíce byla města královská, původ mající z ustanovení krále a nestojící pod řízením úřadův zemských, nýbrž pod mocí úřadův králových. Také poplatky ze měst přímo plynuly do komory královské. S počátku, kde měst bylo nemnoho, opatroval komorník dvorský záležitosti jejich, což bylo tím snáze, poněvadž města jsouce samopravná, toliko poplatky a úroky napřed vyrčené králi odváděla, v jiných pak věcech sama své vlastní zřízení měla. Avšak na počátku XIV. věku vzrostla města jak počtem tak mocí v té míře, že bylo třeba schválného pro ně úředníka; ten slul podkomoří (subcamerarius, rozdílný od místokomorníka zemského, vice-camerarius).

Dostí podrobný výčet povinností, jež náležely podkomořímu, poskytuje list krále Václava, jímž pověstný Sigmund Hulér na ten úřad byl dosazen (Form. II. 148).

Podkomoří byl úředníkem královským, ku kterémuž hleděla všechna města královská v Čechách (*civitatum regni nostri Boemiae, quatenus ad nostrum et regni Boemiae subcamerarium respectum habere debeant*). Města byla povinna každému podkomořímu učiniti přísahu poslušenstva a věrnosti (*jurare obedientiam, fidelitatem et alia circa hoc necessaria, more aliarum civitatum regni nostri 1393. Form. II. 152. a.*) Podkomoří jezdil po městech, aby tam sedal na soudě, což městům vždy napřed oznamováno, aby lidé pohotově býti mohli se svými potřebami (*ad vos vestramque in civitatem pro causis discutiendis ibidem vertentibus feria V. post festum S. Galli intendimus et volumus venire et iudicio praesidere, unicuique iustitiam ministrantes. Form. II. 152 c.* — *Diffinitiva sententia in praesentia nostri subcamerarii per iudices, juratos et scabinos ad hoc deputatos super quibuscumque causis, litibus seu controversiis lata. Ib. 149. a.*) — R. 1387 měl podkomoří sobě poručeno, aby královské město Klatové, králové za věno byvší, po smrti její opět k rukoum královým přijal (*„ad manus nostras t. j. regis,“ intromittere una cum suis pertinentiis universis*) a jím ve jménu králově vládnul (*ipsamque nostro nomine tenere et fideliter gubernare. Form. II. 116.*) — Spolu se sudím dvorským byl podkomoří povolán, aby všechny záležitosti komory královské se týkající, jmenem královým buď osobně anebo skrze svého poručníka jednal a konal, tak jakž to ode dávna bývalo (*prout hoc a longis retroactis temporibus in regno nostro Boemiae tentum est et laudabiliter observatum. Form. II. 148.*)

První známí podkomoří byli pan Vilém Zajíc z Waldeka r. 1317, pan Jindřich z Lipé 1318 (*subcamerarius regni*); o jiném, tentokráte měšťanu Pražském, Frenclínovi Jakobovu, připomínka se děje též za Jana, roku 1331; dále 1356 jmenuje se Rús ze Žlutice, *regni B. subcamerarius* (Form. II. 255). Ale již počínajíc rokem 1370 vyvinula se praxis, že úřad podkomorský dáván osobě stavu měšťanského; 1370 byl jím Michal Donatův rychtář Malostranský, 1474 Hána měšťan Pražský, 1377 Mikuláš Jentěš rychtář Staroměstský, po krátké přetržce opět Sigmund Hulér měšťan Staropražský (1387—1405); potom následovalo několik osob z duchovenstva a z panstva; roku pak 1417—19 zase měšťan Pražský Jan Bechyně.

Lesnictví. Nejvyšším úředníkem nad lesy království českého byl nejv. lesník (*forestarius silvarum regni Boemiae supremus*). Takovým byl r. 1417 pan Jan z Kostelce. Lesův královských mnoho se jmenuje

po Čechách, na př. Brda za Tetinem, lesy při horách pomezních proti Míšni a j. v.

Perkmisterství. Jakž kr. Karel r. 1358 vydal pořádek o zakládání a pěstování hor viničných, ustanovil zároveň úředníka k tomu, jenž slul *magister montium seu vinearum*, po něm *perkmistr*, po česku *mistr hor viničných*. Povoláním jeho bylo, aby nápomocen byl lidem při zakládání vinic r. 1358 všeobecně nařízeném, jmenovitě při vyměřování jejich (Pelzel K. 229).

Celnictví. Cla na přechodech přes pomezí zemské byla důchodem královské komory, a sice důchodem jistým a vydatným. Z té příčiny ustanoven úředník, slovoucí *custos stratarum regni Boemiae*, kterýž bděl, aby kupci nepřeváželi zboží své postrannými cestami na ujmu důchodův celních (*data sibi potestate plenaria et mandato quoad hoc speciali, ut ipse universos et singulos, qui equos, boves, sues et quævis alia pecora ac pecudes, nec non currus mercatorum quibuscunque mercibus oneratos extra regnum nostrum Boemiae furtim et per vias insolitas minare et deducere, consuetis subtractis teloneis, præsumperint, nostris auctoritate et nomine arrestare possit et debeat. Form. II. 165*).

§. 20. Obec zemská království českého.

Země česká napořád zůstávala celistvou jednotou, ačkoliv obyvatelstvo již dvěma náleželo národnostem. Výraz této jednoty spatřiti lze v té svorné účtě, kterou veškerý národ měl ke Praze, Čechové i Němci bez rozdílu. Slovanům ode dávna byl hrad Pražský, Praha vlastně tak řečená, „hlavou země“ (*caput regni*), „hlavním hradem“ (*urbs metropolis*), „matkou všech hradů“ (*omnium terræ civitatum quasi mater et domina*). A tak ještě i nyní slul hrad ten „sídlem království“ (*sedes regni* 1282), „hlavním hradem království“ (*regni metropolis* 1333), jehožto zvelebení králi Karlovi nad jiné bylo na srdci. Byla-tě na hradě Pražském posud hlavní svatyně země české se hroby svatých i knížat, bylo-tě zde přední sídlo králův, bylo-tě tu sídlo soudu zemského i desk zemských. Vjezdem na hrad Pražský označovalo se posud uvázání-se v panství země české (*Joannes castrum P. ascendit, ecclesiam et sanctorum limina devote visitavit et possessionem pacificam totius regni obtinuit. 1310*). Namnoze slove hrad Pražský upřímo hrad sv. Václava (*castrum S. Wenceslay* 1354, kázáním purkrabí hradského od sv. Václava 1404. Tom. Praha II. 74).

Lesk a sláva hradu Pražského záhy přenesla se i na město, z někdejšího podhradí vzešlé. Sloveť město „civitas, quæ capitalem in regno nostro dignitatem obtinet“ 1299, „Pragensem civitatem, quæ quia sedes et caput regni B. existit 1348.“ Jako pak Slované hrad měli za hlavní hrad zemský, tak i Němci na městech uznávali město Prahu za svou hlavu. Král Jan jedá s vojskem přes Budyni a Horu ke Praze, vyzvání učinil k měšťanům Kolinským, aby ho přijali za pravého a dědičného pána svého, načež Kolinští odpověděli: „Cožkoliv učiní Praha, jich hlavní město, bez průtahu že učiní i oni“ (quidquid Praga, nostra metropolis, erga vos, o domine rex, faciet, nos faciemus incunctanter. Ben.) Pěknými slovy líčí Karel postavení města Pražského k ostatním městům v zemi, řka, že by bez Prahy všechna ostatní města byla jako bez hlavy (qua sine etiam ceteræ regni B. civitates essent quæsi acephalæ. 1348 Pelzel, Karl, LXXIII).

Území království českého pojistil Karel přísávkami záporovými, že království od nikoho nikterakým způsobem nesmí býti kouskováno nebo části od něho odcizovány. MCar. obsahuje pravidla tato do podrobná, nařizující v hl. XVI, že králové povinni jsou přísahu učiniti o zachování země v celosti její, s pominutím všeho roztržení a zcizení, kteréžto ustanovení navždy pak utkvělo v přísaze královské. Také Bulla Aurea v hl. XXV. obsahuje ustanovení, že království české má zachováno býti v celosti své, aniž smí za kteroukoli příčinou býti roztrhováno, rozdělováno nebo kouskováno.

Též rozdíl mezi zemaný a městy, který sám v sobě byl určitý a ostrý, nebyl podle toho, aby trhal jednotu obce zemské. Měšťanstvo bývalo zastupováno na rozhodných sněmích zemských; měšťanstvo rovněž jako zemané povinno bylo zastávati a hájiti řád i právo v zemi, jakž vidno ze slov pána z Dubé, jenž dí §. 106 o honění zhoubece zemského: Také jest potaz panský, jakož jest od staradávna bylo, že KMst má pro takú věc sáhnúti s purkrabí Pražským a svými úředníky, s městy a s kláštery napřed; a bylo-liby žeby tomu nemohli nic učiniti, má povolati pánův a popravci toho kraje, pak jiné pány a obec. A ti všichni mají jemu pomoci.

Jazykem zemským byla starobylá řeč česká, jinak slovanská, jakžkoliv města skoro výhradně byla německá. Již král Jan v úředním přípisu ke stolci papežskému ukazuje na to, že jazyk zemský v Čechách jiný jest a rozdílný od jazyků ostatních

(ipse enim populus, qui linguam habet ab omnibus linguis et idiomatibus alienam. Form. I. 139), a mezi důvody ke zřízení samostatné metropole Pražské r. 1344 v popředí stála různost jazyka českého a německého (quod incolæ regni B. qui loquuntur idioma Sclauonicum omnino diversum et non intelligibile incolis aliorum episcopatum provincie Moguntinensis, qui purum idioma theutonicum loqui noscuntur, sunt omnino diversi in idiomate. Cht. VII. 542). Ještě více vážnosti přikládal Karel jazyku českému, neb jakž on jinak jej nazývá, slovanskému *) ve věcech veřejných království českého; příčina tomu byla ne jiná než ta, že obec království tohoto užívala jazyka českého jakožto řeči své na sněmích i na soudích. Z té příčiny nařizuje MCar., že přísahu královu o nezczizování královského zboží píšá zemský na počátku každého roku, na prvním soudu zemském, čísti má vůbec jazykem českým, jazykem země české (in publico alta voce legantur et exponantur Boemie idiomate regionis XII). Z té příčiny nařizuje MCar., že král aniž kdo jiný nemá ustanovovati za úředníky soudní leč muže v jazyku českém jak v rozumnění tak i ve mluvení zběhlé, kterýžto jazyk že jest obecný v zemi (qui nesciat intelligere et proferre idioma seu linguam Boemicam generalem, quam scil. Sclavonicam dicimus. XIX), kromě když by z hodných příčin učinil král výminku. To vše vyrčeno v takovou dobu, kde ještě i desky zemské psány jsou jazykem latinským. Obyvatelé jazyka německého na právě zemském přísahu skládali jazykem německým (Cod. II. 2, 16). Jazyk český Karel r. 1348 při zakládání slovanského kláštera benediktinského nazývá „jazykem království českého“ (de qua slauonica lingua nostri regni Boemie idioma sumpsit exordium. Pelzel, K. LXXXIII.)

Království české v zemském štítu svém mělo obraz lva dvouocasého, vzhůru stojícího a k levé straně hledícího (regni Boemie signum, arma terræ Boemie). Štít tento t. j. lva bílého měl Karel král na svých pečetích 1335, 1354; obraz bílého lva jakožto znak český dal též král r. 1355 slavnému právníkovi Bartolu de Sassoferrato; lva českého dal Karel r. 1377 vytesati v En-

*) Cís. Karlovi dobře bylo známo, že jazyk český jest jazykem slovanským a že z tohoto pochodí (Slauonica lingua, de qua siquidem slavonica nostri regni Boemie idioma sumpsit exordium, Pelzel, K. LXXXIII). Z toho souditi se může, že též císař, ustanovujíc v Bulle Zlaté, by synové císařův římských osvobodili sobě také jazyk Slovanský, mínil tím jazyk český.

gern na obnoveném pomníku Wittekinda Saského, kázaje, aby také dva lvové čeští nahoře drželi štít Karla Velkého. — Avšak po všecken ten čas trvala paměť i na starší znak země české, jenž byl orlice černá ohnivými plaménky pokropená v bílém poli; což byl vlastně štít knížete Václava svatého (*deferebant antiquitus duces et reges Boemiæ aquilam nigram in flamma ignis et campo albo, quæ adhuc hodie sunt arma terræ Boemiæ. Beneš k r. 1370*). R. 1339 král Jan propůjčil tento znak Svatováclavský biskupům Tridentinským: *Arma S. Wenceslai M., nunc vacantia*.

Oba tito štítové ve XIV. věku namnoze pospolu jsou v užívání; v *Passionalu* Kunhutinu z r. 1312 na jednom obraze jest orlice s podpisem *Sci. Wencezlay* (t. j. *insigne*) a lev s podpisem: *Boemiæ* (t. j. *insigne*). Na veliké pečeti Karlově z r. 1354 spatřuje se na pravo štítek se lvem dvouocasým, na levo štítek s orlicí.

O korouhvi zemské řeč jest r. 1310, že ve Spýru vztýčena byla před stolem královským při svatební hostině mladého krále Jana s Eliškou Přemyslovnou (*in medio epulantium, ante mensam regiam, erectum est vexillum, regni Boemiæ habens signum. Franc.*). — Též při korunování nesena korouhev zemská.

Do bitev nošena jako posud korouhev sv. Václava, jakž se bez pochyby stalo i v bitvě u Mühlborfa r. 1322, kdež boj sveden v den sv. Václava (*haud dubium, quin S. Wenceslaus Boemorum patronus cum suo affuerit præsidio. Franc.*).

§. 21. Práva zemská.

Práva, která slušela zemi co obci zemské, lze vypočítati tato následující:

Přísaha králova o nezczizování zboží královského. Z dějepisu dostatečně jest známo, že králové někdy statky královské všelijak zastavovali a zczizovali, ač to pravidelně bylo zboží původně zemi náležitě neb z peněz zemských zajednávané. Nejvíce statků zczizeno takto za Václava III. a za Jana. Což znamenaje Karel, ve své péči o vážnost moci královské a o dobré země, silně o to stál, aby takovému postupování přítrž na budoucno učiněna byla. Při tom pak šlo mu nejvíce o takové hrady a města královské, jenž buď významem neb polohou nevyhnutelně

pro království byly potřebné. MCar. na několika místech přísně ustanovuje, že králové vůbec nemají zcizovati zboží královské, zejména jisté hrady a města, aniž že kdo má a smí za takové propůjčování krále žádati.

V kap. VI. nařizuje MCar., že král český, přijde na království buď postupem dědičným nebo vyvolením, během jednoho měsíce od svého nastoupení neb volení na svaté evangelium má veřejně položití přísahu, že hradův a měst zejména určitých od království nižádným během nezciží ani neodloučí; sice purkrabí těch hradů že pod ztrátou úřadu a cti králům hradů těch nevydají a neotevrou (IX). — Při korunování pak každý král český povinen byl prvé než jemu korunu vsadili na hlavu, přísahu učiniti znova, že měst a hradův od království zcizovati nebude (de non alienandis castris et juribus demanii regii sive mensæ XI, cf. XV). — Konečně nařízeno v kap. XII, že na prvním soudě zemském každého roku písař zemský veřejně čísti má ono ustanovení kap. VI. o nezcižování zboží od koruny.

Přísaha králova o zachování království a práv jeho. Když Jan za krále byl vyvolen a připravovala se již slavnost korunovací, učinil r. 1310 v měs. Decemburu slib, že obyvatele země české i moravské zachová při jich svobodách a právích. Slib ten slouti může *Promissio*, jelikož se v listu o to vzdělaném výslovně toho výrazu užívá. V listu tom napřed položeno jest, že král chce obyvatelův, jak duchovenstvo tak panstvo i zemanstvo a všechno obyvatelstvo vůbec, zachovati při jich právích a výsadách (*clerum, nec non nobiles et terrigenas, regnique ipsius populum universum*); potom následuje podrobné vypočtení práv a svobod, kterých obyvatelé buďto již mají neb kterých jim on tuto propůjčuje. Na závěrku zavazuje se král, že ve dvou nedělích po korunování vydá biskupovi pražskému i zemanstvu list potvrzovací na všechny ty věci (*promittimus, quod cum favente Domino in regem Boemiæ fuerimus coronati, literas præsentis tenoris cum majoribus sigillis nostris regalibus, quibus tunc utemur, sigillatas, triplicatas domino episcopo Pragensi et terrigenis infra duas septimanas a die coronationis nostræ dare nullatenus obmittemus*. Form. I. 129, Cod. II. 2 p. 192).

Po korunovací vyplnil král Jan slib učiněný a vydal list na práva a svobody zemské pro Čechy i pro Moravu jak se zdá stejně znějící. Zachován jest toliko list moravský, jenž má datum

v Brně XIV. Kal. Julii 1311, když král navštívil Moravu (List ten pokládán na Moravě vždy za první a přední diplom na svobody země moravské, kterýž napotom vždy byl potvrzován ode králův a markrabí.)

Rovným způsobem jako Jan učinil také Karel slib zemi, že obyvatelstvo zachová při právech a svobodách zemských. List o to zdělaný známe toliko z kopiáře Melkského (Pelzel, Karl n. 192).

Karel mínil ustanovení toto i do zákonníka svého pojmouti, nebť praví v MCar. XVI, že králové čeští povinni budou přísahu učiniti, že nikdy v ničem nezmenší území království českého, ani dělitbou ani odloučením ani kterým jiným obmezením, a to ani v hranicích ani v končinách obydlených i neobydlených, ani v pozemnostech vzdělaných i nevzdělaných, buď že by patřily ke komoře královské anebo byly majetkem knížat, pánův, vládyk, též měst neb které kolivěk jiné osoby neb osady v království českém. — V téže přísaze mělo obsaženo býti, že králové všecka důstojenství, všechny přednosti i všeliká nadprávi království českého chtějí zachovati v celosti a brániti, spolu se hrady a jinými právy královskými. Všecko pak což by proti tomu bylo učiněno, že nemá platnosti míti. Také nařizeno v téže kapitole, že ustanovení toto má každoročně na prvním soudě zemském veřejně čteno býti, tak jako ustanovení o nezcižování hradů. (Ačkoliv MCar. jakožto zákonník platnosti nedošla, nicméně toto ustanovení důvodně jest utvrzeno, jelikož vědomo, že jest částkou posavadní přísahy královské. Viz §. 10.)

Právo zákonodárné. Králové v záležitostech zemských neměli práva zákonodárného; právo toto výhradně příslušelo obci zemské, kteráž je ve věcech veřejných konala prostředkem sněmu zemského, ve věcech soudních prostředkem soudu zemského. Již Přemysl II. i Václav II. pro odpor země upustiti museli od vydávání zákonníků; nového pak potvrzení došlo právo toto listem krále Karlovým od 6. Okt. 1355, kdež za neplatný prohlašuje zákonník svůj *Majestas Carolina*. Není pochyby, že král chtěje zákonníku tomuto platnosti získat, s odporem sněmu českého se potkal a že sněm svého práva nalézacího zbaviti se nechtěje, proti psanému právu tak jako hned za Přemysla II. a Václava II. rozhodně se opřel. Ze závěrečných slov odvolacího listu Karlova vidí se, že sněm obával se přistoupiti na žádost královu o zákonník, poněvadž v tom spatřoval zkrácení své moci zákonodárné; neboť král praví, že obyvatele království a koruny české zacho-

vati ohce při starých právech jejich a obyčejích (*antiquis et consuetis juribus frui*).

Právo k úřadům zemským i dvorským. Slibem z r. 1310 zavázal se Jan, za sebe i své budoucí, že nikomu nepropůjčí úřadu zemského ani dvorského kterého kolivěk leč domácímú, tuzemci rodilému, s vyloučením všech cizozemcův (*hanc nobis legem cum adimplendi necessitate imponimus, et hoc in nobis et successoribus nostris perpetuæ obligationis observatione firmamus, quod nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in Boemia et Moravia, vel in curia nostra ponemus alienigenam*). Ještě určitěji položeno to v listu Moravě daném: *Ut nostri regni regnicolas ad voluntaria provocemus obsequia, pollicemur eisdem, quod nunquam alicui alteri, quam Moravo in Moravia, aliquod officium suppe commitemus*).

Vyloučení cizozemců z úřadův, ze statkův i z dědictví. Týž Jan slíbil r. 1310, že nikomu cizozemci nepropůjčí ani úřadu zemského ani hodnosti dvorské, též že jim nedá ani na vždy ani na čas jaký statek neb úřad, aniž že dopustí, aby cizozemci směli v zemi české a moravské dědictví nabývatí (*nec bona, possessiones vel castra, vel officia aliqua alienigenis in perpetuum vel ad tempus dabimus, nec eos hereditare in regno Boemiæ aliququaliter admitemus; nullum alienigenam vel extraneum in Boemia vel Moravia hereditates, castra, possessiones, bona immobilia vel jura aliqua emere vel empta retinere aliququaliter admitemus*). Kdyžby kdo statek jaký zdědil neb darem obdržel aneb za věno dostal, neb jakkoliv jinak získal, tedy byl povinen statek takový v jednom roce pořád zběhlém domácímú tuzemci prodati; sice dostal se ipso facto příbuzným (sed si alicui de talibus bonis hujusmodi donata vel legata vel forte in dotem dominæ alicujus de B. vel M. fuerint assignata, vel quocumque alio titulo pervenerint ad eundem, ea a die qua ad eum pervenerint, intra annum vendere alicui terrigenæ teneatur).

Obmezení královského práva k odúmrtem. Stávalo se za posledních Přemyslovců, že dle vzoru zemí západních začali králové osobovati sobě právo ke statkům odumřelým, a sice tak, že brali i dědiny, když toliko dcery pozůstaly dědičky. Což vyloučeno. *Antiquum regnicolarum jus, quod aliquorum prædecessorum nostrorum, regum B., temporibus abolitum et abusu revocatum fuerat, reavantes, decernimus, quod quicumque filiis*

masculis non relictis decesserit, filiae superstites in hereditate et bonis paternis succedant; si autem nec filios nec filias habens et nulla de bonis suis in vita vel in morte dispositione facta decedat, proximiores usque ad quartum consanguinitatis gradum, masculini vel feminini sexus heredes, in bonis suis omnibus et hereditate succedant. Quibus non existentibus, et legitima bonorum suorum dispositione per decedentes non facta, ad nos tunc demum bona decedentium taliter devolvantur. I dále: Et hoc idem in bonis eorum, qui pro delictis suis capitali puniuntur sententia, volumus observari; licere autem volumus omnibus filiorum et filiarum posteritate carentibus et capitali sententia puniendis, de bonis suis in vita et in morte disponere, prout eorum placuerit voluntati.

Rozsah služby vojenské. Listem slibným z r. 1310 uznal král Jan, že obyvatelé země české a moravské nejsou povinni ke službě vojenské, leda když by se jednalo o bránění země (nobiles et terrigenæ non teneatur nec nos ipsos ad hoc debemus aliqua ratione compellere, quod ad expeditionem procedant aliquam ultra, quam metæ terrarum Boemiæ et Moraviæ se extendunt). Obnoven jest slib tento také v potvrzení práv Moravanům, kdež se dí: Ultra metas regni nostri Boemiæ et marchionatus Moraviæ, ad quorum defensionem etc. — pro subjugatione alicujus terræ alienigenæ eos invitos nullatenus compellemus.) — Zavírala se v tom naopak povinnost vzájemná jak Moravanů tak Čechů, aby bránili zemí svých na vzájem. — Chtěl-li král obyvatelův přiměti k nějaké válečné výpravě za hranice, musel o to s nimi jednati (nisi hoc ab eis ut ultra metas ipsas ad expeditionem procedant, nostris possumus precibus vel denariis obtinere. — Eos invitos nullatenus compellemus). V tom ovšem nebyli zahrnuti manové královští.

Povolování berní. Králové čeští zavázali se, že berně žádati a bráti nechťi kromě třech případů, ješto byly: Korunování, sňatek králův, sňatek syna neb dcery královské. Berní takovou králové bez zvláštního přivolení sněmu rozpisovali a vybírali. Jestliže králové v jiných případech kromě těchto pravidelných berně žádali, jako na př. ke koupi jiných zemí, k vykoupení zastaveného zboží královského atd., tedy v těch případech předcházetí muselo přivolení sněmu. Štítný o tom nález dáva říka: „Berně slove v Čechách obecná pomoc královi; té sú byli najprv páni dobrým úmyslem pro obecné dobré povolili, a v pravdě v tak pilnú potřebu králova k zemskému dobrému zprávně ji mají povoliti.“ — Dále pak: „Páni hřešie v berni, pochlebujíc a nechťie

rozhněvati krále pravdú“ (Knížky 156). V patentech pak berničných o takovéto berni vydávaných král výslovně povolával se na přivolení sněmu, jako na př. *De principum, baronum et procerum regni nostri Boemiæ consensu, bernam regalem per universum regnum nostrum colligendam indiximus* (Form. II. 166).

Král proti vůli obce nesměl hověti psancům. Veliké bylo právo země proti králi, že král nesměl hověti psancům t. j. rušitelům zemského míru a hanobitelům zemského řádu. Takového psance všecka obec až i mocí válečnou stíhala. Jestliže pak král takového ztracence chtěl chovati, tehdy všichni zemané měli jeho prositi, aby jich práva nerušíl, a král je měl uslyšeti. Pakli že jich oslyšel, tehdy všecka obec toho hradu neb toho města královského, kdež by psanec byl chován, směla a měla dobývati. — Jiný obyčej byl, kdyžby král jich nechtěl ulyšeti, že všichni zemané králi ani služby ani žádného řádu nemají a nejsou povinni činiti, dokudžby toho psance choval a jim ho nevydal. Veliká pak byla pokuta uložena, kdyžby který zeměnin, od obce v tom se odlučuje, krále se držel a službu i řád přes to jemu činil (RPZ. 42).

Privilegium de non evocando. Ačkoliv obyvatelé země české a moravské nikdy nepodlehali jakýmkoliv soudům zahraničným, než souzeni bývali vždy toliko soudy domácimi, přece Karel uznal za dobré, aby takováto výhrada i formálně pojištěna byla obyvatelům, jmenovitě vzhledem na soudy v říši obvyklé. Věci ty patrně přetřásáno, když císař chystal se k vydání základního zákona pro říši římskou, tak zvané Zlaté Bully. I zdělán jest list in crastino Epiphaniæ 1356 v Normberce, kterým císař svědčí, že obyvatelé země české a příslušných zemí jiným soudům nejsou podrobeni než domácím. Ustanovení toto pojmuto i do Zlaté Bully, kdež se čte pod záhlavím VIII.: *De regis Boemiæ et regnicolarum ejus immunitate. Statuimus, di cisař, ut si quispiam prædictorum, ad cujuscumque tribunal extra regnum B. in quacumque causa citatus fuerit, comparere vel in judicio respondere minime teneatur.*

Privilegium de non appellando. Staré pravidlo bylo, že na rozsudku soudů domácích každý zeměnin měl dosti míti. Z práva zemského a z nálezů panského žádný se nemohl odvolati, ani toho komu dopuštěno. Tak dí pán z Dubé. Dokládá pak dále § 56: Kromě slychal jsem, že o čest sú se někteří, jako pan Mikeš z Potenštaina za ciesaře Karla na římské volence se odvolal, ale snad jest bylo proto, že jest jemu císař a páni přáli. Ale to

práve této země nikdy nebylo, by o kterou věc který zeměnin mohl panského nálezu zniknutí. Také i toto právo ujištěno zemi české od císaře Karla listem z r. 1356, což vše pojato i ve Zlatou Bullu (VIII).

Při právu zemském staroslovanském nebylo ostatně žádné pochyby, že každý na tom dosti míti měl, což právo toto nalezlo; byloť to v povaze soudu toho samo založeno. Jinak se to vynacházelo při soudech městských, ješto města v Čechách a na Moravě řídila se právy zahraničnými, z Němec přinešenými. Z rozsudků konšelských strany velmi často braly odvolání k jiným, vyšším stolicím konšelským těch měst, odkud samo právo bylo přejato. Takž v Čechách, která města řídila se právem Magdeburským, odvolání brala do Magdeburka, která se spravovala právem Normberským, do Normberka. Těmto poměrům král Václav r. 1387 učinil konec, an rozkázal, že nikdo, byť byl kdokolivěk, odvolati se nesmí z rozsudků a nálezů konšelských k soudci neb k soudu některému za hranice království českého (*ad quemcumque judicem seu iudices extra terminos regni nostri Boemiae quovis exquisito ingenio, quomodolibet appellare*). Zároveň poručil, aby města, která šla po právu Magdeburským, poučení brala od Litoměřic, a která se řídila právem Normberským, od Prahy (*qui ad jus Magdeburgense appellare voluerit, ut in civitate nostra Lutomericensi et non alibi suam appellationem prosequi debeat, et qui ad jus Nurembergense appellare voluerit, ad civitatem nostram Pragensem, ubi talia jura redduntur, appellare debebit*. Form. II. 149).

Volení krále po vymření rodu královského. Na základě starého privilegia Fridericiánského z r. 1212, podle něhož Čechové právo měli krále voliti, ustanovil císař Karel listem ode dne 7. Apr. 1348, že právo toto přísluší toliko v tom případě, kdyžby rod královský zcela vymřel anebo kdyžby království jakým koli jiným způsobem uprázdňeno bylo (*electionem regis B. in casu dumtaxat et eventu, quibus de genealogia, progenie vel semine aut prosapia regali Boemiae, masculus vel femella, superstes legitimus nullus fuerit oriundus, vel per quemcumque alium modum vacare contigerit dictum regnum*). Ti, kterým toto právo konati slušelo, vypočítávají se takto: *Electionem ad p̄elatos, duces, principes, barones, nobiles et communitatem regni et pertinentiarum ejusdem pertinere*. (Viz §. 9)

Výslovně právo volební připomíná se v MCar. VI, kdež se

praví příčinou povinnosti královny o ochranění zboží královského, že každý král jest tou povinností vázán, nechť ke království dojde řádem pokolení sstupujícího neb pobočného anebo v nedostatku takového pochození právem volby (*ad quos regnum B. ex descendentibus vel collateralibus linea successione legitime devolvetur vel ea deficiente electionis jure pervenerit*).

Toto právo výslovného i slavného potvrzení došlo od Karla jakož císaře římského ve Zlaté Bulle z 1355, kdež v kap. VII. (*de successione principum electorum*) praví se, že země volenců říšských budouce uprázněné, spadnouti mají k říši a k císaři, kromě království českého, jehožto obyvatelé zvláštním privilejem právo mají v takovém případě krále sobě voliti (*salvis semper privilegiis, juribus et consuetudinibus regni nostri Boemiae super electione regis in casu vacationis per regnicolas, qui jus habent eligendi regem Boemiae, facienda juxta continentiam eorundem privilegiorum et observatam consuetudinem diuturnam*).

Ostatně dlužno připomenouti, že právo toto poněkud obměněno bylo smlouvou dědičnou roku 1364 dne 8. Febr. mezi rodem Lucembursko-českým a rodem Habsbursko-rakouským uzavřenou; nebť ustanoveno, že potomci Rudolfa, Albrechta i Leopolda Rakouského, pohlaví mužského i ženského, právo míti mají ke všem zemím krále Karla českého, kdyžby Karel, syn jeho Václav a markrabí Jan moravský, též i potomci jejich, bez dědiců měli sjíti, a naopak. Ke smlouvě této přisvědčili páni čeští, též i města, slibující, že v daném případě podle toho umluvení zachovati se chtějí, oni i potomci jejich. (Na tuto dědičnou smlouvu povoláváno se r. 1441, kdež posláni byli poslové pro přijetí do království dědice podle zápisův Karla císaře, kteréž učinil mezi královstvím českým a knížetstvím rakouským, jestližeby s které strany zšel kmen, aby na druhý spadlo. Let. 207.)

§. 22. Povinnosti zemské.

(*Vis Dni II. §. 24.*)

Ještě ve XIII. věku vázáno bylo obyvatelstvo zemské rozličnými povinnostmi a robotami zemskými i dvorskými: věk XIVtý spůsobil značné zjednodušení ve věci té. Pomínuly ony závazky drobné a pozůstaly toliko veliké povinnosti zemské: Obhajování

země a dávání daní. Což toho původ? Ne jiný, než ten, že teprve ve XIV. věku, a sice za Karla, důstojenství královské vyneslo se na výši králi i zemi přiměřenou a že obec zemská sama v sobě slila se u mohutnou jednotu zemskou, kdežto prvé královské důstojenství příliš ještě povahu dávného knížectví do se mělo a země ještě v rozdrobení župním vězela.

Obhajování země. Obyvatelé nebyli povinni, proti vůli své polem táhnout za hranice zemské t. j. česko-moravské; za to tím přísněji na ně vyléhala povinnost k obhajování země. Rozuměno tu netoliko obhajování země proti cizím nepřátelům, ale i upokojování neklidu domácího (*sed cum ipsis terris Boemiæ et Moraviæ vel eorum alteri defendendæ vel pacificandæ immineret necessitas, prout bonum et status terrarum ipsarum exegerit, procedere necessario tenebuntur*. List z r. 1310. *Ad regni Boemiæ et marchionatus Moraviæ defensionem principes, barones, nobiles regni B. et m. M. contra omnem hominem nobis assistere fideliter promiserunt*. Jan Mor. 1311).

Povinnost tato záležela na všech obyvatelích bez rozdílu. Povinni byli k hotovosti válečné páni, vládky, měšťané, obyvatelé městeček, kapitoly, kláštery, ano veškeré obyvatelstvo zemské bez rozdílu, vesměs všichni, kdož nebyl ani příliš mlád ani příliš stár, by mohl nositi zbraň.

Si quando contingat hostes regni nostri metas invadere vel intrare, tunc indifferenter omnes, tam principes, quam barones et nobiles sive vladykones, ac etiam cives et oppidani, imo populus universus regni juxta ordinationem regiam et mandatum debeant armata manu circa metas ipsas potenter assistere, patriam propriam viriliter defensuri (MCar. XLV).

Z r. 1345 známe poziv k hotovosti proti nepřítelům: *Mandamus, quatenus vos omnes et singuli cum vestris servitoribus et rusticis universis cum apparatu bellicoso statim prompti esse debeatis et parati, et hoc idem singulis diebus publice proclamari faciatis, ut omnes nobiles, wladicones, claustrales, canonicorum servitores, et omnes rustici prædictorum similiter prompti sint et parati, sub rerum et personarum perditione, qui præ senectute vel juventute arma, defencicula, cambucas, baculos vel contos ferre valeant, nobiscum processuri, quandocunque vobis et ipsis intimaverimus, ad defendendum regnum, imo dom. regis ac proprium nostrum commodum et honorem, ubicunque fuerit necesse, qui pro eo dom. rex nos domi et in metis versus Bavariam reliquit. — Unde nullatenus subsedere debeatis, quin cum tota provincia vestra,*

cum vobis intimaverimus, nobis sine mora in succursum veniatis. Form. I. 157).

S hotovostí zemskou spojena byla další povinnost, že prvních čtyř neděl každý sám na své útraty a svým nákladem musel se vydržovati (septimanis quatuor sumptibus propriis et expensis. MCar. XLV.). Teprvé když hotovost déle čtyř neděl trvala, vydržování dále se ze statků královských a nákladem královským (si tamen ultra quatuor septimanas eos defensionis regni expediret intendere, tunc eo tempore duntaxat quo ultra septimanas ipsas quatuor vacaverint defensionis, liceat eis de bonis et juribus regis tantum recipere, et non ultra, quantum eis et equis eorum sufficiat ad expensas. MCar. XLV.).

Stalo-li se, že vnitř hranic zemských ten neb onen mocný rušil řád a pokoj zemský, tož podle řádu starodávného nejprvé král na takového sáhnouti měl s purkrabí Pražským, jakožto tím, jenž „hól drží nade vši zemí“ a s úředníky svými, s městy napřed a s kláštery. A bylo-li by, že tomu nic nemohli učiniti, tož povolání jsou páni a popravci toho kraje, v kterémž se také věc dála, aby králi pomohli. Pakli by ti všichni nemohli tomu nic učiniti, povolání jsou i ostatní páni a všecka obec, aby králi byli pomocni (zD. 106). Výminka při tom byla, že všem takto povolaným král za škodu státi a stravu dáti byl povinen z důchodů královských, jakž od starodávna bylo (Ib.).

Kromě hotovostí zemské král k ruce své měl branné síly obyčejné podle zřízení manského, rozdílné od branné síly obce zemské.

Berně (berna regalis, berna generalis, collecta generalis, quæ vulg. berna dicitur 1310, steura seu exactio, quæ berna vulg. dicitur 1311, exactio quæ berna vocatur 1347). Berně v Čechách slove obecná pomoc královi (Štítný).

Právo královo bylo žádati berni i bez zvláštního přivolení sněmu zemského v případech dle řádu zemského napřed ustanovených. Král Jan i Karel zavázali se totiž listy svými z r. 1310, 1311 a 1347, že berně nemá býti vybírána než toliko ve třech případech, a sice: Předně, ke korunovací (ad coronationem regis 1310, in coronatione regis Boemix, in quo casu berna etiam est tollenda 1311). Zadruhé, k ženitbě králově (si nos uxorem ducere contigerit 1311, 1347). Za třetí, k ženitbě syna králova anebo ke sňatku dcery královské (ad quamlibet regis filiam maritandam 1310, seu in liberorum nostrorum, filiorum et filiarum, conjugali copulatione 1311, vel aliquem

filiorum vel filiarum nostrorum tradere copulationi conjugali 1347). Tak se stalo r. 1353, když Karel vdával dceru Kateřinu za Rudolfa (Form. I. 165).

Výměra berně v těch případech ustanovena byla napřed, a to slibnými listy jak Janovým tak i Karlovým. Vyrčeno bylo, že má býti placeno:

1. Z každého lánu pole jeden věrdunk či jedna čtvrt libra stříbra (quilibet laneus 1310. Nolumus ut plus quam unus fertio argenti de laneo requiratur vel aliquatenus exigatur 1311).

2. Ze mlýna pořičného a to z každého kola mlýnského, po jedné čtvrtlibře stříbra (molendinum super flumen, quotquot rotas habuerit).

3. Od každého řemeslníka z řemesla jeho po jednom lotu stříbra (quilibet artifex mechanicus de artificio suo).

4. Z každé krěmy hospodské po jednom lotu (quælibet taberna).

5. Z každého mlýna potočného, byť měl i více kol neb složení, po jednom lotu (quodlibet molendinum super rivulum, etiamsi plures rotas habuerit).

6. Z rolí, kteréž nejsou rozpočteny na láný, z každého popluží po jedné čtvrtlibře (de agris qui per laneos distincti non sunt, de aratro unum fertonem).

Vysloveno dále, kdyžby stříbro nešlo, tedy že čtvrtlibra stříbra stojí na rovni se 16, a lot stříbra na rovni se 4 groši Pražskými (si argenti usus non fuerit, pro fertone XVI, pro lotone IIII grossos Pragenses).

Výminka byla, že daň tato placena toliko z takových rolí, lánů, řemeslníků, mlýnů a mlynářů, ze kterých nebo od kterých pánům jich šel plat úročný, nikoli z těch neb od těch, jež přímo drželi a spravovali pánové sami anebo služebníci jejich k potřebám majetníkovým.

Žádal-li král berni zemskou kromě těchto případův, tož směla být brána, jestliže sněm zemský přivolení dal. Tak na př. král Václav berni bral r. 1389 ku korunování králové s přivolením sněmu: De communi baronum regni nostri B. consensu et unanimi voluntate generalem bernam per regnum nostrum B. in subsidium coronationis conthoralis nostre levandam decrevimus et tollendam (Form. II. 172).

§. 23. Rada královská.

(Viz Dřlu II. §. 19.)

Z rady kmetské, které za předešlých knížat stávalo, vytvořila se ve XIV. věku rada královská (*consilium regale*). Zprávu velevážnou, ač kratičkou, podává o ní list Karlův ode l. Mart. 1365, kdež arcibiskup Pražský slove primas rady této (*regalis consilii Boemise primas*), z čehož jde, že rady té skutečně stávalo a že měla i pevné zřízení své. Již r. 1347 Karel arcibiskupa Arnošta výrazně jmenuje svým raddou (*Arnesto archiepiscopo, principi et consiliario nostro*. Pelzel, K. CCCIV, LXXXIII). R. 1392 nařizuje král Václav, aby kancléř a komorník královský spolu s jinými raddami královskými (*assumptis aliis consiliariis nostris*) rozepři jednu rozhodnuli (Form. II. 150).

§. 24. Sněmy zemské.

(Viz Dřlu II. §. 19.)

Byly sněmy řádné a sněmy zapovědné.

Sněmy řádné držány v každé suché dni, tedy čtyřikráte do roka. A to bylo o věci soudní. Dí o tom MCar. XII: *Annis singulis in primo conventu seu congregatione de more antiquo fiendis apud egregiam civitatem nostram Pragensem, ad petendam justitiam, coram Regia Majestate. — In quatuor temporibus, quibus universi barones in civitate Pragensi solent adinvicem convenire* (Form. II. 118). — *Annis singulis quater* (MCar. XXIV).

Sněmy zapovědné byly takové, jež král svolával za zvláštními příčinami; ve věcech celé obce zemské se týkajících, jako ke korunování, ke přijetí krále nového, k povolení daní mimořádných, k sestavení nových zákonů.

Již KR. zná rozdíl tento mezi sněmy v suché dni držanými a sněmy zapovědnými, jakž tam výrazně slovou v oddělení Xtém: Když zapovědný snem zemský, tehdá měščenín móż pohoniti každého zeměnina na každý ten snem; ale na každé suché dni takéž móż s právem pohnati, ač móż sehnati za časa. Pakli

snem minul, nebo suché dni, pónon svědče: ten pónon jest ztracen, že nepravě sehnal.

Velmi pěkně vyjadřuje se Ondřej z Dubé §. 62 o snémích obojího druhu, dávaje zároveň na srozuměnou, kdo má býti na snémích těchto, na jedněch i na druhých: „O ty věci kteréz jdú o zemské dobré, měli by všichni rodové býti podle starého práva, leč by kto svú volí nechtěl, neb pro nemoc, neb pro nepřízeň, neb pro službu nemohl.“ Toť řečeno o snémích nepóhonných, zapovědných. Naproti tomu na soudu snémovním dostačovala přítomnost 12 osob, mimo úřad, neb nejméně osob sedmi, větší polovice.

Kdoby jsa snémovníkem, nemohl přijíti, povinen byl dle vyrčení pána z Dubé takovou překážku přede pány ohraditi, podle starého práva; pakli by neohradil, než to svou hrdostí vedl často-kráté a nejvíce přes léta zemská, tehda žeby nebyl hoden svého místa, ani potom potazu panského vynášeti.

Zde toliko o snémích zapovědných jednati se bude.

Sněmy zapovědné ohlašovány byly listy královskými páním osobně (Form. II. 136), jiným pak obyvatelům prostředkem provolání obecného, listem královským do krajů učiněným. Provolání dálo se ve dni trhové a ve dni svátečné po městech, městečkách i osadách každého kraje (1394, Form. II. 132).

Sněmy zapovědné ve XIV. věku podstatně známé byly tyto následující :

R. 1306 sněm o volení krále po vymřeni Přemyslovců: *Barones cum civibus in regem eligunt Rudolphum, ducem Austriæ. (Franc.)*

R. 1307 opět sněm volební po smrti Rudolfově, držaný ve dvoře biskupů Pražských: *Colloquium de eligendo rege. — Dissentio inter nobiles terræ (Franc.)*

R. 1310 sněm ke přijetí krále Jana Lucemburského v Praze, o Narození Páně, na němž novému králi učiněn slib věrnosti (*Rex J. primam curiam indicit, et ut omnes Boemiæ magnates in festo N. D. Pragæ veniant, cunctis scribit. Omnes itaque barones et nobiles regni obediunt hoc edicto et in Praga pacifice veniunt, regem quoque proni suscipiunt et honorant, servitia prompta regi suo exhibent, fidelitatisque perpetuæ juramentum cum omagio sibi præstant. (Franc.)*). — *In festo N. D. juxta præceptum regis cuncti barones, nobiles, wladicones, cives, abbates, præpositi et decani omnesque potiores totius regni, nec non de aliis terris principes plures veniunt Pragæ. (Ben.)*

R. 1311 sněm korunovační, svolaný na počátek měs. Febr.: *Cum itaque omnes nobiles regni et personæ graviores Pragæ venissent,*

ecce pridie Non. Febr., quæ fuit dominica dies proxima post Purif. b. M. V., Joannes rex cum conjugæ sua fuit solempniter coronatus; advenierant tunc omnes regni officiales, sua officia legaliter exequentes. (Franc.)

R. 1315 Sněm o obnovení správy zemské, kdež Jindřich z Lipé postaven za správce Čech a Jan z Wartenberka za správce Moravy: A. 1315 mense Aprili, consentientibus regni nobilibus, per regem sunt eis omnia negotia regalia recommissa. (Franc.)

R. 1317 Sněm v Praze o napravení nepořádků v zemi a o narovnání mezi stranami v zemi povstalými (A. 1317 in festo Joannis B. congregantur nobiles ex utraque parte in civitate Pragensi, et in hoc concilio duo eliguntur arbitri et duo superarbitri, ut dissensionis causa discrete discutiatur et pronuntiata a partibus inviolabiliter debeant observari. (Franc.)

R. 1318 Sněm v Domažlicích o napravení řádu v zemi, a o smíření pánův králi odporných se králem, v čemž prostředníkem byl král římský, Ludvik (in die b. Georgii rex Lud. inter partes contrarias reconcilians concordiam, universos barones et nobiles gratiæ regiæ reformavit, unde ipsi novo juramento ad fidem regi servandam se firmiter obligaverunt. Et ibi Henricum de Lipa ex communi consilio nobilium rex regni fecit subcamerarium et juravit et statuit, quod omnes Rynenses et hospites, qui sibi auxilium in bellis præstiterant, a se debeat excludere et a regno, nec alicui advenæ beneficia committere, sed cum Boemorum consilio universa velit regni negotia pertractare. (Franc.)

R. 1328 sněm shromážděný před tažením do Prus.

R. 1331 sněm v Praze, svolaný ku povolení steuræ, quæ berna dicitur.

R. 1341 sněm o přijetí Karla syna Janova, za následníka a krále, držaný feria II. infra octavas Corporis Christi: Joannes convocatis prælatis, principibus, baronibus, nobilibus, consulibus seu juratis civitatis Pragensis et aliarum civitatum regni Boemiæ, civibus nec non consiliariis seu ambassadoribus civitatis Wratislaviensis ordinationem duxit publice faciendam (Pelzel K. n. 25).

1350 Sněm o některé potřeby zemské, jmenovitě o pokoj a řád v zemi české i moravské: Ordinatio communis pacis per nonnullos tam de B. quam de M. barones et wladicones in generali colloquio Pragæ edita (List Karlův do Jihlavy. Cod. II. 2. p. 24).

1350 Sněm držaný dne 30. Sept. v Praze o přijetí zákonníka nadepsaného Majestas Carolina a o přiznání syna Karlova, Václava, téhož roku narozeného, za nástupce a následníka v království.

1355 Sněm, kdež král Karel odvolal knihu zákonův, řečenou Maj. Car.

1356 Sněm o vyplenění loupeží v zemi (*Carolus volens occurrere latrocinii, congregato magno consilio principum, baronum, nobilium, wladiconum et civium ad regni B. coronam pertinentium, de ipsorum communi consilio et consensu statuit et lege perpetuis temporibus servanda sancivit* (Ben.).

1368 sněm, na němž snešení učiněno o kratší formuli přísah na soudu zemském (*Karolus — de communi consilio et consensu baronum, nobilium, wladiconum regni B. formam juramenti abbreviavit et sic abbreviatam statuit in iudicio terræ observandam*. Ben.).

1378 Sněm v Praze o spořádání mincí české.

1386 svolán sněm do Prahy, tu neděli před sv. Alžbětou, o řád a pokoj v zemi (*ad disponendum in regno nostro B. statum pacificum et tranquillum*. Form. II. 129).

1394 povolání sněmovníci do Prahy ke dui 31. Máje o řád a právo v zemi (*cum quibus de pace et tranquillitate regni nostri B. et ipsius re publica tractare volumus*. Ib. 132).

1395 sněm svolán o navrácení statků nepravě odňatých (*justitiam et restitutionem bonorum injuste ablatorum finaliter adeptari*. Ib. 133).

1402 sněm pro disponenda re publica (Ib. 137).

Na sněmu zasedali pánové (barones), vládkové (nobiles, milites) a poslové měst (barones, nobiles et communes terræ. Form. I. 137).

R. 1386 král povolává pány (barones regni) a zároveň posly měst na sněm do Prahy; r. 1394 voláni jsou na sněm páni, vládky, panoše i jiné zeměniné, r. 1395 vládky, panoše, měšťané z měst i sousedé z městeček jak královských tak panských; r. 1402 vyzváni jsou poslové z měst a páni i ostatní zemané království (Form. II. 127—137).

Dáti se na sněmu vynajíti, bylo povinností, ne toliko právem; neboť se dí v obselacím listě z r. 1394, který zeměnin nedostavil by se osobně, takový že by pokládán byl za protivníka řádu zemského (*ex tunc talis a nobis quam etiam a singulis aliis rei publicæ seu pacis æmulus debeat reputari*. Form. II. 133).

Města na sněmu někdy zastupována byla jakožto obce (communitates) skrze posly, kteréž rada vypravovala s plnou mocí od sebe jim danou (1386 *duos de consilio cum pleno civitatis vestræ mandato*). Jindy zase zastoupeno bylo město jednak jako obec, jednak jako obyvatelstvo, v ten způsob, že dva z poslů

vyslaných voleni byli od rady městské a dva jiní od obyvatelstva (*duo de consilio et duo de communitate civitatis vestrae*. Form II. 127—137).

§. 25. Úřady zemské v Čechách.

(Viz Dílu II. §. 20.)

Úřady zemské, rozdílné od úřadův dvorských, zůstávaly tytéž, které byly v době předchozí: Úřad komorníka (*officium camerariatus*), úřad sudího (*officium iudicaturæ*) a úřad písaře (*officium notariatus terræ*); přistoupil k tomu úřad purkrabí hradu Pražského (*burgraviatus Pragensis*), rovněž platný pro všecku zemi jako tři prvé řečené.

Úřady tyto byly vyšší či nejvyšší (*suprema majoraque officia*) a menší či malé (*officia minora*), kterýžto rozdíl v tom se zakládal, že každý z úředníků vyšších měl podle sebe úředníky nižší neb mladší; takž při nejvyšším komorníku zemském byl komorník mladší či místokomorník, *vice-camerarius* (rozdílný jménem i povoláním od podkomorního, *subcamerarius*. Cod. II. 2, 280, 281); sudí zemský měl podle sebe místo-sudího (*vice-judex*), písař zemský pak písaře menšího či místo-písaře (*vice-notarius*), kdežto nejvyššímu purkrabí hradu Pražského po boku stál mladší jeho či místo-purkrabí (*vice-purgravius*). Kromě menších úředníků zde vypočtených přibýlo během XIV. věku ještě jiných čtvero, a sice: Úředník králové (*beneficiarius reginæ*), úředník probošta Vyšehradského (*beneficiarius præpositi Wysegradensis*), úředník podkomorního (*beneficiarius subcamerarii*) a menších desk písař.

Pořádek ve vyšších úřadech zemských byl po celé XIV. století takový, že v popředí stál nejv. komorník, po něm šel nejv. sudí a po sudím nejv. písař, kdežto nejv. purkrabí zaujímal místo čtvrté. Příčina tomu byla, že první tři byli spolu úředníci desk zemských, čehož při purkrabí nebylo. Teprvé za krále Václava panování pořádek ten potud se proměnil, že purkrabí vyniknul nad ostatní a vstoupil na místo první, tak že již psáváno: Purkrabí, komorník, sudí, písař.

Svědectví o pořádku v úřadech zemských jsou tato: Dle zápisů v deskách 1284 *Hoygerus summus camerarius, Bolezlaus summus iudex*

provincialis regni Boemiae, Radoslaus notarius terræ, ceterique beneficiarii Pragenses (Pal. v ČČM. 1835 st. 409). — 1320 Albertus de Lubešic camerarius, Ulricus de Řičano sudarius, Joannes notarius (I. Zdislai A. 3). — 1320 titěž camerarius, judex, notarius (Ib. A. 19, 1321 A. 37, A. 28. A. 35, A. 36, A. 49). — 1324 Petr z Rožmberka komorník, Oldřich z Řičan sudí, písař (I. Zdislai C. 39). — 1337. Petr z R. nejvyšší komorník, Oldřich Pluh sudí, Štěpán zemský písař (II. Zdislai B. 18, D. 25). — 1343 P. z R., summus camerarius, Andreas de Duba judex, Henricus præpositus Pragensis, notarius terræ (II. Zdislai), 1348 (III. Zdislai B. 17). 1378 Bohuslaus de Swamberg supremus camerarius regni B., Andreas de Duba supremus judex regni B., Stephanus prothonotarius regni B. (II. Ulrici O. 9). 1398 Hermannus de Chustník supremus camerarius, Bohuslaus de Swamberg supremus judex, Ulricus de Novadomo prothonotarius tabularum (II. Nicolai K. 20).

Majestas Car. zná týž pořádek: Suprema majoraque officia Camerariatus, Judicaturæ et Notariatus terræ (čl. XXV), Supremus camerarius, supremus czuda seu judex ac notarius terræ (čl. XVII), Supremus camerarius et supremus judex (čl. XXIV).

Pán z Dubé, sám nejvyšší sudí zemský, rovněž tak mluví, a sice: Najvyšší komorník, najvyšší sudí, najvyšší písař (Příp.). Dí sice v čl. 93: „Také těch všech úřadov největších zemských, jakož jest sudí zemský, komorník zemský a písař zemský“, avšak sluší tu na myslí míti, že za sudství jeho on sám v náleziích kladen před komorníka, což jak se domýšleti lze, dále se z úcty, kterou vážný pán co dlouholetý sudí měl; vřakť po něm způsob takovéhoho řadění minul a zase předešlý nastal.

Pán z Dubé název „nejvyšší“ odtud odvozuje, že jsou nejvyšší úředníci ode krále nejvyššího pána ustanovení (Příp.), avšak není pochyby, že jiný toho byl důvod: Sluli vyššími naproti úřadům nižším.

Prodlení XIV. věku ještě rozeznáváno tři zemských úředníků, komorníka, sudího, písaře, jakožto spolu úředníkův desk, od purkrabí hradu Pražského, ač i tento počítán k zemským úřadům. Pecuniæ dominationum — dí Officium circa tab. §. 165 — sic veniunt distribuendæ: Primo cuilibet beneficiario danda est æqua portio, incluso purgravio Pragensi, a v §. 170: Vicecamerarius, vicejudex, vicenotarius inducunt, quia sunt majorum beneficiariorum (Cod. j. b. II. 2. p. 280—281).

Že pak na počátku XV. věku purkrabí zúplna vkročil v počet úředníků nejvyšších, dobře dí pán z Dubé: Čtyřiet sú úředníci

od krále v zemském řádu ustaveni, jenž sloví nejvyšší: N. purkrabie, n. komorník, n. sudí a n. písař zemský (Přípis).

Úředníky zemské ustanovoval král (qui mero et immediato regis arbitrio statuuntur), jsa při tom vázán na výminky, 1. aby ustanovení byli mužové zachovalí a správní, 2. aby přebývali v království, 3. aby měli dědictví v zemi, 4. purkrabí, komorník a sudí aby byli podle pochození páni urození, kdežto písařství vyhrazeno člověku obecnému, nikoli urozenému, dobře zachovalému a k tomu v tom dobře umělému (MCar. XVII., XXV. a zD. Příp.).

Přísahu činili nejvyšší úředníci „králi a vši české zemi“ (zD. Př.).

Výtečné postavení vyšších úředníkův jevílo se v tom, že, jak nás učí KRožm. 46, právo jich bylo „pohoniti kmetem,“ kdežto menších poháněno jako zeměniný. Výminka byla toliko při purkrabí Pražském, jenž poháněn kmetem, ale doháněn toliko komorníky jako každý jiný zeměnin (47). Avšak již ku konci XIV. věku za právo bylo, že i purkrabí tak jako jiní nejvyšší úředníci poháněn kmetem. Tím úředníci i nad kmety povýšeni byli a stáli na rovni s biskupem Pražským: Žádný jiný kmet, žádný jiný úředník království českého nemá kmetem pohoněn býti, než všichni a jeden každý z nich komorníkem jako jiní lidé obecní; té zvlátnosti sami tříje (s písařem nejvyšším) úředníci pro úřadův svých vážnost užívají (Červ. pöh. Cod. II. 2. 392).— R. 1406 nalezli páni, že kmeti mají býti pohoněni komorníky, kromě tří kmetův. t. purkrabí Pražského, komorníka nejvyššího a sudího nejvyššího; ty kdo chce pohoniti, aby je pohonil v lavicích pánem přísěžným popravci (II. Maur. O. 11).

O působení nejvyšších úřadů zemských může vůbec tolik se říci, že na komorníka slušelo soudní řízení přípravné, na sudího vlastní řízení na soudě, na písaře péče o dsky a zapisování, na purkrabí konečně vykonávání moci, pokud slušela ke právu a k jeho obhajování zevnitřnému.

Úřady zemské byly spolu představeny úřadům krajským, jakž toho důkaz z r. 1284 a 1358: R. 1284 úředníci zemští ustanovují úředníky krajské v Plzni a ve Mži za své zastupitele a za vykonavatele moci sobě dané při vdání soudním (Šaf. III. 121). R. 1358 nařizují zase úředníkům kraje Hradeckého, aby se postavili před ně a zodpovídali z nářku stran na ně vedeného: Coram D. Karolo et nobis multæ contra vos a diversis querimonis propositæ extite-

runt, quare auctoritate ejusdem Domini nostri, D. K. et nostra, districte vobis præcipiendū mandamus, quatenus — sitis coram nobis personaliter constituti, omnibus querulantibus de justitia responsuri (Pal. ČČM. 1835). MCar. XVII. upřímou dí, že komorníci, cúdaři, písaři krajšší ode tří nejvyšších úřadův závisejí (ab ipsis supremis tribus officiis dependentes).

Opatření své měly úřady zemské dílem dle starého mravu v dědinách kladských t. j. v pozemkách k výživě úředníků ustanovených, dílem a to ponejvíce v poplatkách úředních i v podílech peněz soudních.

Krásnými slovy líčí pán z Dubé povolání nejvyšších úředníkův zemských, an dí v Přípisu: Jsouť od Tebe, králi, k Tvému a k Tvé koruně a vši obce země České ku pokoji a ku počestnému zvolení a jich úřadové nadání, aby v tom což jim jest poručeno, Tobě napřed a potom chudému i bohatému pravdu činili, a což páni odsúdí, aneb což se lidé svolí dobrovolně, toho jim paměť poručena; to píší v knihy, ježto slovů dsky, skrze své písaře. Ti páni od Tebe úřady mají aneb přijímají a Tobě přísahají věrni býti i vši České zemi; ot Tebe čest mají a zbožie; ot obce groš určený berú za svú práci.

a) Větší úředníci zemští.

Nejvyšší komorník zemský (summus camerarius, supremus camerarius terræ, dez Kunigreiches zu Behem obrister Cammerer 1360) rozdílný byl zcela od komorního dvorského neb královského. Výslovně slove camerarius regni Bohemiæ slavný Ondřej za krále Přemysla II. (Cosm. Cont.), Domaslav ze Škvorce, první místokomorník a jeden z purkrabí hradu Pražského (1267, 1278), Tas z Wismburka 1300 (Franc.) atp. — Komorník zemský byl přední mezi úředníky zemskými, jakož vždy psán první v nálezech panských, a měl místo své na soudě zemském „najvyš mezi pány.“

„Komorník ten má králova práva s právem brániti“ (zD. Př.), Dle Maj. Car. byl komorník vrchním opatrovníkem desk, aniž směly dsky otvírány býti, leč u přítomnosti jeho, komorníka a kmetův zemských (nisi præsentē supremo camerario et terræ baronibus, ut est moris. XXVII). — Úřad nejv. komorníka vyhražen byl osobám rodu panského. — Pokud vědomo, náležely k dotaci jeho quidam agri quorundam hominum ve vsi nyní neznámé Kuromrt-

vicích, qui ad jus summi camerarii pertinebant (1256 Tomek Pr. I. 348).

Podle sebe měl nejvyšší komorník komorníka mladšího (vice-camerarius) a druhého, jenž slul starosta komorníci. Starosta řídil pónončích t. j. komorníkův pónoných (bidalli, camerarii), „od něh ož prošení komorníci pónončí na pónony a na všecky věci.“ (O těch řeč bude při soudech).

Nejvyšší sudí zemský (supremus czuda, supremus czudarius, supremus judex, supremus judex regni), zcela rozdílný od sudího dvoru královského (judex curiæ), bezpečně vystupuje r. 1249, tedy ještě za krále Václava I., a to v osobě Pomněna, jmenovaného „summus judex.“ Ten zajisté napořád slove soudcem zemským: R. 1250 P. judex Pragensis, 1252 summus judex regni nostri Pragæ, až jej král Přemysl II., nastupuje ve vládu, r. 1253 učinil svým sudím dvorským (1254 judex regis Bohemorum). V úřadě sudího zemského následuje po něm Čech (1259 Č. judex terræ, 1263 Č. judex terræ, 1271 Č. judex totius regni Bohemiæ), načež napořád již mluví se o sudích zemských: 1281 Tobias, judex totius regni, 1284 Boleslaus summus judex provincialis regni Bohemiæ, 1318 Ulricus de Řičano judex terræ atp.

V plném soudu zemském měl nejv. sudí místo podle komorníka; na pány pře podával, a kterémuž pánu káže vstáti a se pány se oč tázati, ten takový tak se zachovati má. — Bez jeho vôle, jako i bez komorníka, žádný vklad desk nemóž dojiti.

Sudímu podřízeni byli místo-sudí a řečníci.

Nejvyšší písař zemský (supremus notarius terræ, s. n. tabularum, prothonotarius terræ) zcela byl rozdílný a jiný nežli písaři dvoru královského (notarii, prothonotarii curiæ regiæ, aulae regiæ). První zmínku o písaři zemském nalozáme v listech Vlacha Henricha z Isernie, jenž přijda ok. r. 1270 do Čech útulek našel u písaře zemského (pauper veni Pragam; susceptus fui a terræ notario, et in domo permanens hæc compegi). Zdá se, že první písaři zemští tak jako i dvorští, braváni byli z duchovenstva, což ve XIV. věku již minulo.

Povinnost písaře zemského byla, aby spravoval a řídil dsky zemské; z té příčiny povinen byl stále přebývati v Praze, aby byl při dskách ustavičně. Císař Karel chtěje naříditi, aby dsky chovány byly na hradě Pražském, položil v MCar. XXVI, že též písař sídlo své míti má na hradě, což však neuvedeno ve skutek. — Na soudu zemském neměl písař „místa podle pánov na súdě,“

ale přítomen musel býti, „u noh pánov maje dsky čísti.“ Také neměl býti „v nálezných súdiech, jako i jiní jeho mlazší,“ aniž také v potazu úředničím, „než dsky přečtúce“ měli otsésti, leč by byli přivoláni a strana toho nebránila. — Neměl také písař žádných kvaternóv vkladných v své moci míti, aby je ohledoval bez úředníkův t. j. bez komorníka a sudího, nebo mají pod zámky býti. — Dlužen byl stran nedržeti, súdných věcí, ježto v súdě vězí, sobě ve dsky nepřijímati a v žádné se při nepřimlúvati, než seděti do otázanie jako němý.

Ve XIV. stol. bylo ustaveno, že úřad písaře nemá býti vyhrazen osobám rodu panského, alebrž člověku obecnému, dobře zachovalému a dobře k tomu umělému (zD. Př.), jakž to mínil cí. Karel, an položil v Maj. Car. XXV, že výhrada rodu panského vztahuje se toliko k úřadu nejv. komorníka a sudího.

Podle MCar. XII. měl písař zemský na sobě povinnost, aby každý rok na sněmu soudním v první suché dni po slavnosti Narození Páně v českém jazyku a na hlas předčítal ustanovení onoho zákonníka „o nezczizování zboží královského,“ on anebo jeho náměstek, pod pokutou ztracení svého úřadu písařského i každého jiného.

Nejvyšší písař měl na místě svém místo-písaře, jemuž slušelo psáti dsky nepóhonné. V posledním desetiletí přibyl druhý písař, a to za příčinou založení desk menších zápisných pro malá zboží, kterýžto písař slul písař menších desk neb písař menší; dávnému místopísaři pozůstaly dsky velké zápisné, i slul nyní písařem desk větších neb písařem větším.

Kromě toho nejv. písaři podřízeni byli ingrossator, jenž dsky na pergamén psal; pak registratorové dva, registříky z register deskových dělajíce a ke dskám je dávajíce.

Purkrabí hradu Pražského. Postavení purkrabí hradu Pražského, jakžkoliv bylo důležité, jelikož jemu purkrabí příslušelo chránění hlavního hradu zemského a opatrování svátostí v něm chovaných, přece nedosáhlo hned onoho vysokého stupně, na kterémž purkrabí počínajíc XVtým stoletím spatřujeme mezi úředníky zemskými. Ještě za krále Přemysla II. purkrabí nebo i župan hradu Pražského ničím nelíšil se od ostatních županův, či jak se jim tu začalo říkati, purkrabí hradeckých v zemi, leda pokud samo postavení hradu Pražského mezi hrady zemskými a bezprostředné stýkání se se králem dodávalo jemu vyšší vážnosti před jinými. Přemysl II. znamená důležitost hradu, sám pak ne vždy bývaje na hradě, postaral se o hojnější obranu, an ok. r. 1262

ustanovil desatero mužův, dílem úředníkův zemských, dílem dvorských, aby jakožto kastellánové či purkrabí opatrovali hradu, majíce každý opatření na 30 oděncův (in castro Pragensi habuit X castellanos sive purgravios, viros strenuos et famosos, quibus ita bene duxerat providendum, quod quilibet eorum circa minus poterat habere 30 armatos pro prædicti castri defensione vel causa alterius imminētis necessitatis. Chr. Franc.). Přední mezi těmito kastellány byl pan Řehoř z Dražic, almužník králův; jiní všichni byli z pánův a ze vládyk zemských. Zdá se však, že zřízení toto nemělo základu; ne-li za Přemysla samého, tedy hned po jeho smrti jmenuje se povýtečně zase purkrabí jen jeden, jakž bývalo až do r. 1264.

Na počátku XIV. věku bylo postavení purkrabí hradu Pražského již tak povýšené, že před soudem měl stejné právo jako úředníci vyšší, ješto jej právo bylo pohoniti tak jako těchto kmetem zemským, ale dohoniti ne co úředníky vyšší též kmetem, nýbrž pouze komorníkem jako jiného zeměná (KR. 47); na počátku XV. věku pak na rovni stál s ostatními nejvyššími úředníky zemskými (II. Maur. O. 11).

Podobá se, že úřad purkrabský povznešen jest nejvíce skrze spojení s nejvyšším hofmisterstvím, kteréž spatřujeme při několika purkrabích na samém počátku XV. věku; byliť spolu hofmistry napořád purkrabí tito: Jan Krušina z Lichtenburka 1403—1407, Lacek z Kravař 1408—1411, Jan ze Hradce 1413, 1414.

O vzrůstu moci purkrabské nejlepší poučení dávají nálezy ve dskách XIV. věku obsažené, ukazující, kterak výš a výše postupoval purkrabí v řadě úředníkův zemských: R. 1321 jmenují se camerarius, judex, notarius, po nich pak purgravius Pragensis, načež následují jmena kmetův. — 1337 komorník, sudí, písař a jiní úředníci, pak první mezi kmety Hynek z Dubé purkrabí Pražský. — 1343 camerarius, judex, notarius, ceterique Pragenses beneficiarii, et barones: H. de Duba purgravius Pragensis. — 1365 Camerarius, judex, notarius, burgravius, judex curiæ regalis etc. 1391 též tak. — 1396 Camerarius, judex, prothonotarius, supremus burgravius Pragensis, castri Pragensis. Ale již, r. 1404 zachovává se pořádek následující: Supremus burgravius Pragensis, sup. camerarius, judex, prothonotarius tabularum, 1409 Lacko de Crawar, supremus purgravius Pragensis et magister curiæ regalis camerarius, judex, prothonotarius tabularum. 1410 též tak.

Purkrabí Pražský měl moc, ke zlým ve vši popravě země české sáhnouti a zemany všecky, kdož se předeň přivolali neb

odvolali a naň se podvolili, souditi a jednati a pokoj zaručiti. Jemu slušelo, aby bděl nad veřejnou bezpečností v zemi i aby skrze své posly průchod jednal nálezům soudním proti odporníkům.

Purkrabí hradu Pražského měl zvláštní soud purkrabský. Měl moc, zemany všecky, kteří se předeň přivolali aneb odvolali a naň se svolili súditi a jednati, a pokoj zaručiti, a dále, ač třeba, na pány odeslati (zD. Př.).

K purkrabskému soudu slušely žaloby o dluh na list. Bylo-liby žalováno ze dluha na list, tehda právo obeslati ku Pražskému purkrabí, ať právo jde jako o pečeť. Také listy s rukojměmi purkrabí soudil (III. Wenc. Q. 2).

Z nářku chlapstva soud pravidelně sice náležel před hofmistra neb maršálka, ale z podvolení stran mohl o tom souditi také purkrabí (ačby se kto podvolili před purkrabí Pražským, řádem, jakž země za právo má. III. Wenc. Q. 2).

Purkrabí měl svého místo-purkrabí (vice-purgravius) a k témuž úřadu příslušející dvořany, služebníky a posly zemské, kteří na zájem nebo s listem obranným, nebo na věno, když čeho potřebí bylo, jezdili.

Úřad purkrabský od starodávna měl své dědiny kladeké v okolí Prahy, ve staré župě Pražské, v samém sousedství hradu Pražského; podle svědectví pozitivních známy jsou z nich jen některé, a sice: Ves Hostůň se dvorem a tvrzí, ves Dehnice, ves Ovenec s dvorem a polem pod popluží, s rybníkem, lukami a podacím kostela tamního, v Bubnech tři dvory. K Ovenci náležela obora zvířat (ortus ferarum) t. j. nynější obora Bubenečská, se 12-jitry pole orného, na výživu hlídače té obory. Statky tyto král Jan směnou postoupil proboštovi kostela Pražského, kromě obory, kteráž i nadále zůstala při purkrabství. Ve deskách znamená, že král Jan dal statky úřadu purkrabskému (Rex Joannes dedit ad burgraviatum Pragensem bona. I. Zdislai E. 44), avšak nevědomo, v čem by toto opatření záleželo. — Dům purkrabský (domus purgraviatus) připomíná se poprvé za prvních let Karlových, asi r. 1340—48 (Beneš IV.).

Hofmistr a maršálek zemský. Do konce XIV. neb do prvních let XV. věku sahají počátky jiných dvou úřadův zemských, napodobených úřadům dvorským, totiž úřad hofmistra a úřad maršálka zemského. Výslovně dlužno připomenouti, že vedle těchto dvou úředníků vždy také ještě trval úřad hofmistra i mar-

šálka dvorského. Dle nálezů ve deskách z r. 1408 příslušel soud o čest a o narčení chlapstvem hofmistrovi nebo maršálkovi zemskému (III. Wenc. Q. 2).

b) Menší úředníci zemští.

Každý z úředníkův větších, komorník, sudí, písař i purkrabí, měli podle sebe „mlazšího“ neb „druha“ neb „tovařiše,“ kteří sluli „menší“ neb „malí úředníci“ a úřad jich „menší úřad“ neb „malý.“ Takoví byli: Místo-purkrabí, místo-komorník, místo-sudí, místo-písař; první slušel k purkrabímu, druzí tři náleželi k vyšším úředníkům, sedícím jak při deskách tak i při soudě. Kromě místo-písaře vyniknul ještě druhý mlazší písař, totiž písař menších desk. K těmto menším úředníkům přistupovali ještě tři jiní, totiž úředník králové, úředník probošta Vyšehradského a úředník podkomořího; neslušela sice ani králová, ani probošt, ani také podkomoří ke deskám aniž také sedali na soudě zemském; avšak úředníci jejich ze příčin obzvláštních seděli při deskách.

V nálezů z r. 1385, obsaženém I. Wenc. A. 1., dle svědectví Všehrdova (IV. 2) široce a potřebně, jak se mají všickni úředníci větší i menší zachovati, vypsáno bylo, avšak ani text onoho nálezů nadošel dnů našich, ani Všehrd podrobněji o tom v knihách svých nepojednal, tak že nezbyvá než ze zpráv různých skládati obraz činnosti úředníkův menších.

O působení úředníkův menších řeč bude v řádu soudním; osobní jich postavení bylo, že sami k soudu byli poháněni jako každý zeměnin komorníkem pöhonným (Křořm. 46) a že brali díly z rozličných peněz soudních (Cod. II. 2. 18).

Místo-komorník (vice-camerarius, nejv. komorníka mlazší, komorníč druh, zD. Př.). Na komorníka neb na jeho mlazšího sluší opovědi bráti a památné, do kaply svědky přijímáti a přísahu poslouchati, vzvody na dědiny a othádání dědin všecko. „Komorníč druh nemá mieti více ot vzvodu dědinného neb othádání etc.“ (zD.).

Místo-sudí (vice-judex, nejv. sudího mlazší neboli tovařiše, zD. Př.). „Mlazší sudího tovařiše opovědné, památné, svědky do kaply přijímá, řečníky vládne“ (zD.).

Místo-písař (vice-notarius). Místopísař od té doby co přibýlo písaře menšího (notarius minor, notarius minorum tabu-

larum) na své pěči měl toliko veliké dsky zápisné, i slul odtud písařem desk větších. Pán z Dubé zná již dva tyto písaře: jednoho k větším, druhého k menším dskám. Též i ve dskách oba se jmenují: Písař větších a menších desk písař (I. Wenc. A. 1, r. 1385). Mlázší tito úředníci tak jako ani sám nejv. písař, nesměli být v potazu úředničím, než dsky přečtúce, odsésti měli, leč by byli přivoláni a strana nebránila.

Úředník králové české (beneficiarius reginæ, O.JT.).

Úředník probošta Vyšehradského (beneficiarius prepositi Wissegradensis). Dle domnění od Všehrda vysloveného (IV. 2), probošt Vyšehradský (nepochybně co kancléř zemský) někdy prý dsky staré chovával a opatroval; z kteréžto příčiny ještě za Všehrda bral od každé kopy, „což ke dskám do truhlice přichází,“ čtyři groše české.

Úředník podkomořího (beneficiarius subcamerarii). Tento úředník spolu s úředníkem proboštovým z peněz panování nebrali jako jiní úředníci celý, než toliko po půl dílu. Za to všecka vdání patřila úředníkům podkomořího (Cod. II. 2. 280).

Tot jest ono sedmero menších úředníkův zemských, o kterých se jedná v I. Wenc. A. 1. „Úředníkov menších jest sedm: 1. Kormorník, 2. sudí, 3. písař větších a 4. menších desk písař, 5. úředník králové české, 6. úředník probošta Vyšehradského, 7. úředník podkomořího.“

Tito menší úředníci zemští kromě svých zvláštních úřadův a povinností, sestoupíce se ve sbor, byli spolu orgánem soudním, stanovíce menší soud zemský s pravomocností podrobně vyrčenou a ustanovenou (Cod. II. 2, p. 352, p. 239).

Kromě těchto sedmi menších úředníků jmenuje se mlázším také místo-purkrabí (vicepurgravius) t. j. náměstek nejv. purkrabí, kteréhož úkol záležel v zachování pořádku na soudě a ve vykonávání některých rozsudků soudních.

§. 26. Obec zemská markhrabství moravského.

Země moravská, ačkoliv zajedno byla s královstvím českým, nikdy nepřestala být samostatnou obcí zemskou, v rovném právé postavenou vedle obce zemské české. Morava měla své vlastní sněmy, své vlastní soudy, své vlastní úřady zemské.

Kráľ český, jsa zároveň markrabím moravským, Moravu vždy pokládal za rovnorodou kráľovství českému, jakž to zjevně vidíme při králi Janovi, jenž slib čině o právích zemských jednostejný jak Čechům tak Moravanům, nicméně každé té zemi zvláště vydal list na to, a ten list Morava podnes chová jakožto první a nej-přednější mezi privilejemi zemskými (Chyt. VI. 49, Cod. II. 2. p. 195).

Jednota země moravské s zemí českou jevila se ode dávna v tom, že obě země společného měli panovníka a že obě společnými silami bránili území českomoravské proti nepřátelům.

Důvody toho jsou následující:

R. 1041 při útoku Jindřicha císaře na zemi českou stáli na hranicích českých v župě Bělinské Moravané (comitem Prkoš dux præferebat toti cohorti, quæ fuit de Moravia. Cosm.). R. 1116 v bitvě svedené mezi Štěpánem uherským a Vladislavem českým na poli Hluckém též bojovali Čechové, zejména Žatečtí vedení županem Jiřkem Ždanovičem (Cosm.). Jako základní pravidlo v listu Janovu z r. 1310 nalezá se vysloveno, že Moravané spolu s Čechy a Čechové spolu s Moravany povinni jsou obhajovati zemi jednu i druhou (nobiles et terrigenæ ipsi non tenentur, quod ad expeditionem procedant aliquam ultra quam metæ terrarum B. et M. se extendunt; sed cum ipsis terris B. et M. vel earum alteri defendendæ vel pacificandæ immineret necessitas, ad hoc, sive expeditione sive servitio alio opus esset, Boemi et Moravi simul vel divisim, prout bonum et status terrarum ipsarum exegerit, procedere necessario teneantur. Cod. II. 2. p. 193, 196).

Knížata čeští, jakžkoliv Moravu pravidelně vydávali v úděly, nikdy jiného rozumu nebyli, než že Morava jest nerozlučnou částí jich panství; však i při propůjčování údělův na Moravě postupovali dle vůle své a dokonce nedopouštěli, aby údělní knížata sebe pokládali za samostatné pány údělů jim daných. Známt jest onen trpký boj, kterýž nastal, an císař římský osobil si právo k Moravě a učinic ji markrabstvím odciziti chtěl ji od země české; odcizením Moravy slulo ono utvoření markrabství (alienatio Moraviæ). Sám Karel dáváje Moravu ve stálé držení bratra svého mladšího a potomstva jeho, nikoliv nemínil učinit Moravu v panství samostatné, neboť přikázal, že markrabství jest a zůstati má formou manství spojeno s Čechy a že jest členem koruny kráľovství českého.

Avšak jiná jest otázka, byla-li Morava, když za Karla ustanoveno knížectví Opavské a biskupství Olomúcké jakožto manství koruny české, sama v sobě celkem a obcí? Pravíme, že byla;

neboť toto ustanovení netýkalo se než osobního postavení jak knížete Opavského tak i biskupa Olomúckého ku králi a koruně: oni sami zůstali tak jakž byli vždy, členy zemské obce moravské. „Kniežetstvie Opavské od staradávna i s tiem kniežetom ku pomoci této zemi jest, vždy bývalo i býti má, a v slezská kniežetstvie nesluší; neb jest to kniežetstvie vysazeno a vyňato z Moravy, jakožto i k biskupství moravskému sluší; než co se práva dotýče, v tom své vlastní vysazení má a súd svuoj.“ Tak píše pan Ctibor z Cimburka ještě na konci XV. věku! A o postavení biskupa Olomúckého týž pán toto praví: „Kněz biskup Olomúcký ten přísluší k králi českému, a z svého zboží stolního před právem neodpovídá, čehož ve deskách nemá, než před králem musí každému práv býti. Také vedle země činí jako jiný obyvatel, pro pokoje zachování. Když král a pán na sídu sedí, tehdy kněz biskup také seděti muoží a súditi, však přísahu též k sídu jako jiný učině. Jest také obyčej při sjezdích obecných zemských, když se sjeďú, že najprv k biskupovi pro poctivost se sejdú. Pakli se co od země píše, a biskup jest, biskup napřed státi má.“

O postavení země moravské k zemi české, víme, žeť Morava byla členem neb údem koruny české. Sami páni moravští v nápetomném století nepopírali toho, alebrž znali se zřejmě, že jsou „úd koruny“ (KTov. 7). Avšak v tom nebylo obsaženo, žeby země moravská nebyla svobodná; nikde se také nenachází, žeby Morava byla podrobena zemi české.

Jestliže markrabí moravský, biskup Olomúcký a kníže Opavský manové byli krále českého a koruny království tohoto, tím ještě obyvatelstvo samo nebylo v poddanství manském naproti zemi české. Protož dobře pravili páni moravští v XV. věku, že „nejsume žádní manové, než svobodní páni tak dobře jako vy páni čeští, ve všem urození i v statcích i v místech“ (KTov. 7).

Úředníci zemští na Moravě byli tito:

Hejtman zemský (capitaneus Moraviæ). Za krále v nepřítomnosti jeho a na místě jeho seděl hejtman zemský. Také v Čechách ustanovoval král, jedá ze země, na místě svém náměstka kapitána zemského, jakožto místodržícího. Na Moravě takového náměstka pravidelně a stále bylo zapotřebí, poněvadž král obyčejně sídlil v Čechách, a ne na Moravě. Tím se stalo, že na Moravě kapitanát zemský stal se úřadem a důstojenstvím zemským, a to tak vážným, že se v moci vyrovnával českému komorníku zemskému a pozdějšímu purkrabí Pražskému.

V nepřítomnosti králově seděl na místě královu zemský hejtman, jakž o tom svědčí tyto zprávy: 1313 coram rege vel capitaneo suo Moraviæ (Chyt. VI. XX). Si nos de regno nostro absentes essemus, tunc coram capitaneo terræ nostræ Moraviæ teneantur etc. (Ib. VI. 249, 268, 281). Známí hejtmané moravští tito byli: Před r. 1318 Waltherus de Castello, marchionatus nostri Moraviæ capitaneus, 1318 Kunrat biskup Olomucký, m. M. capitaneus, 1321 Heinricus de Lipa capitaneus Moraviæ, 1327 capitaneus terræ Moraviæ, 1380 nobilis dominus Benessius de Wartmberg terræ Moraviæ capitaneus. — (Zdá se, že důstojenství hejtmana za Karla markrabí obsazeno nebylo.)

Znalci práv moravských pronášejí domněnku, že hejtmanství a nejvyšší komornictví země moravské jedno bylo a totéž, poněvadž r. 1323 připomíná se „capitaneus vel summus camerarius terræ Moraviæ“ a r. 1339 řeč jest o panu Vznatovi z Lomnice, že jest „capitaneus seu camerarius Moraviæ.“ Zajisté pak není nepodobné, že důstojenství nejvyššího komorníka na Moravě v jedno splynulo s hejtmanstvím zemským, neboť i v Čechách na konci XIV. věku komorník nejvyšší z řady první ustoupil do řady druhé a purkrabí Pražský vyniknul nad něho. Avšak r. 1323 zejména se zase jmenují hejtman zemský Jindřich z Lipé a komorník Jan z Meziříčí (Chyt. VI. 232) jeden vedle druhého, dvě osoby.

Komorník zemský (camerarius terræ Moraviæ). Za krále Václava II. r. 1301 slove komorníkem moravským Albert z Donky (Chyt. VI. 177); r. 1308 Zdeslav ze Sternberka (oberster Chamerer zu Merhern), Philippus de Bernstein camerarius Moraviæ, 1317 pan Hrut camerarius Moraviæ, 1320 Ingrammus de Ungersperk antiquus camerarius M. 1320 summus camerarius, 1323 summus camerarius terræ Moraviæ. Důležitost úřadu komornického pomínula vahou, které dosáhnulo důstojenství hejtmanské, až zanikla docela. Zároveň povznesla se vážnost komorníkův cúdy Olomúcké a cúdy Brněnské.

Podkomoří (subcamerarius). R. 1315 ne quis camerarius, subcamerarius 1318, subcamerarius Moraviæ, 1308 under-chamerer von Merhern, vedle podkomořího českého Underchamerer zu Behem (Chyt. VI. p. 379). Podobá se, že úředník tento jeden a týž jest s oním, o kterém mluví se v KTov., že „řádu duchovnímu a městskému, kteříž slovú komora JMsti, prelátům a městům, jmá dán býti úředník, kterýž slove podkomoří.“

Kancléř. Kancléřem markrabství moravského učiněn hned r. 1206 za krále Přemysla I. probošt kapitoly Olomúcké. Bylť toho času biskup Olomucký zřídil hodnost probošta při kapitole a král ihned s hodností tou spojil úřad kancléře moravského (præposituræ illi cancellariam nostram cum villa quæ vocatur Uherci, ad quam decimus denarius cum decima aratorum nostrorum spectat, contulimus. Cod. I. 23). Nového potvrzení dočkalo se zřízení toto za Karla markrabí r. 1342, jenž dí: Vobis (t. j. Bartolomeo præposito ecclesiæ Olomucensis, cancellario marchionatus Moraviæ) et in persona vestra successoribus vestris, præfatæ O. ecclesiæ præpositis, titulum cancellarii in marchionatu Moraviæ nostro, cum omnibus juribus, honore, privilegiis et gratiis suis quibuscumque damus, tradimus et concedimus ac de novo conferimus et donamus, omni eo jure et forma, quibus progenitores ac prædecessores nostri vobis ac dignitati præposituræ vestræ O. ecclesiæ largiti sunt et quomodolibet contulerunt (Chyt. VII. 400, 401).

Komorníci zemští cúdy Olomúcké a cúdy Brněnské. Oba tito úředníci pokládají se musejí za úředníky zemské, ačkoliv vynikli z úředníkův župních. V té míře na rovni stáli s úředníky zemskými v Čechách. Na počátku XIV. věku stávalo ještě i komorníka cúdy Znojenské, ale komornictví toto brzo v jedno splynulo s komornictvím Brněnským.

Olomúčtí byli tito: 1307 pan Vítek ze Švabenic, camerarius Olomucensis, 1317 pan Jan z Mezifčcí, zároveň purkrabí Brněnský, 1322 Zdeslav mladší, summus Olomucensis czudæ camerarius, 1329 Jan z Kravař, summus Olomucensis camerarius, 1349 pan Jan z Kravař, summus camerarius Olomucii.

Brněnští a spolu Znojemští: 1314 Boček z Jevišovic Brunensis et Znoymensis camerarius, 1318 Milč z Náměstí, Br. et Zn. camerarius, Vznata z Lomnice, Br. et Zn. camerarius, 1323 Jan z Mezifčcí camerarius B. et Z., 1326, Kerhart z Kunštátu Br. et Zn. camerarius, (1348 již jen camerarius Brunensis).

Cúdaři či sudí zemští cúdy Olomúcké i Brněnské. Co praveno o komornících, rozuměti sluší i o cúdařích; i ti zůstali toliko dvě zemští, Olomúcký a Brněnský, kdežto ještě v první polovici XIV. věku uvozují se sudí dávných žup neb cúd Brněnské, Olomúcké, Břecslavské, Bzenecké, Znojenské, Jemnické (cudarii provinciæ).

Od r. 1349 bylo již jen dvou, Olomúckého i Brněnského:

Dětřich z Obřan, *czudarius Brunensis*, a Hereš neb Hrz z Lelekovic zuda *Olomucensis*.

Písaři zemští oúdy Olomúcké i oúdy Brněnské. R. 1349 slove písařem zemským Brněnským probošt Brněnský, kněz Heřman, písařem Olomúckým arcijáhen Olomúcký, kněz Vítak, *prothonotarius terræ*.

Lovčí (*magister venationum*). Také lovčího měla Morava, jakž nás učí list Karlův z r. 1341, kdež Bertolda z Lipé a Jana ze Zvíkova ustanovuje za lovčí moravské (*ipsos et eorum utrumque generales magistros venationum et venatorum nostrorum per terram nostram Moraviam constituimus, officium venationis quod vulg. lovčí dicitur, committendo*. Chty. VII. 316). Již pak r. 1320 připomíná se Albert z Donky jakožto lovčí lesů královských na Moravě (*magister silvarum regiarum*. Chty. VI. 162), *forestarius* za časů hned krále Václavových (Ib. 177).

§. 27. Práva panská a vládyčí.

Šlechta zemská v Čechách a na Moravě dělila se napořád toliko na dva stupně, pány a vládyky; že pak jedni i druhí měli určitá svoje práva, začalo se různění mezi nimi na dva řády neb stavy (*ordines*), tak že již ve XIV. věku mluviti se může o řádu panském a o řádu vládyčím.

Rodům panským vyhrazeno bylo:

Důstojenství kmetů či soudců zemských, a to tak, že v každém kraji vytčeni byli ti rodové, kteří ku kmetství měli právo. „Panského nálezu nemož žádný pán vynesti, než na kohož sudí podá; a ten má býti kmet od svých předkuov; a co jest kmet, to páni vědí.“ Z těchto slov pána z Dubé zjevně se spatřuje, že kmeté zemští byli vlastně soudci zemští, členové soudu zemského (*judicium terræ*).

KRožm. jednostejně mluví o kmetech co soudcích zemských: Kmety nalezeno, aby jej pohonili jako holomka. Biskupa pohoniti kmetem zemským. Nevinen sem a chci se zpraviti, jakž mi kmeté naleznú. Též tak MCar. XLII.: *Tunc supremus camerarius et barones sive kmetones de causae vel gravaminis etc. — Barones seu kmetones juxta solitum judicabunt. LIX Mittat nuntium, sc. baronem, officium kmetonis habentem ad supremos beneficiarios. CII Judex curiæ cum kmetonibus exa-*

minent. A ještě i sám Všehrd praví: Kmetem, totižto pánem (nebo vладыkú) z lavic.

Že kmetství po krajích příslušelo rodům panským v kraji usedlým, o tom poučuje nás seznam z r. 1410 zachovaný, ve kterémž uvádí se, kterým rodům v kterém kraji kmetství přináleží. (Seznam tento podán jest hned v Dílu II. §. 28, kdež toliko při Časlavště přidatí sluší, že v kraji tomto kmetem byl: Některý z Lichtenburka neb z Chlumu.)

Páni, mající usedlosti v zemi, byli co taková oprávněnými členy sněmů zemských, jak soudních tak obecných neb zapovědných.

Píše o tom pán z Dubé: „O ty věci, kteréž jdú o zemské dobro, měli-by všichni rodové býti podle starého práva, lečby kto svú volí nechtěl, nebo pro nemoc, neb pro nepřízeň, neb pro službu nemohl. A to by vždy každý měl ohraditi přede pány, podle starého práva; pakli-by neohradil, než to svú hrdostí vedl častokráte a najvíce přes léta zemská, tehda by nebyl hoden svého miesta, ani potom potazu panského vynosití (zD. 62).

Co se týče soudu zemského, píše týž pán z Dubé: „Co pánuv jest třeba k nálezu? Čím více, tím lépe; ale podle starého práva 12, mimo úřad, aneb najméně sedm, věčšie polovice; ale to jest o věci pohnonné.“ V tom právě jevílo se kmetství zemské, že členové rodů panských dle krajů z práva i z povinnosti zasedali na soudu zemském.

Pánům vyhraženy byly ze čtyř nejvyšších úřadů zemských tři, totiž úřad nejv. komorníka, úřad nejv. sudího a úřad nejv. purkrabí Pražského.

Suprema majoraque officia camerariatus, judicaturæ et notariatús terræ per M. R. solo ipsius voluntatis arbitrio libere sunt conferenda; dum tamen camerarius et judex ipsi supremi barones seu de baronum genere descendentes existant. MCar. XXV. K těmto dvěma úřadům dle svědectví pána z Dubé přibyl třetí t. j. úřad nejv. purkrabí Pražského: Páni urozeni mají býti purkrabie Pražský, komorník najvyšší, sudí najvyšší, ale čtvrtý, písař najvyšší, nemá býti pán urozený (zD., Příp.)

Pánům vyhraženy byly úřady popravčí krajských, slovoucích v latině justitiarii neb correctores provinciarum, majores scabini, poprawczones.

Barones in singulis provinciis de more solito ordinandi in officio majorum scabinorum seu justitiariorum nel correctorum (MCar. XX.). Consules seu scabini t. j. konšelé, possunt si quem ex nobilibus pro-

scribendum invenerint, baronibus justitiariis et correctoribus illius provinciae nuntiare atque deferre (Ib. CXV.)

Ještě r. 1449 dotazoval se pan Aleš Holický ze Šternberka, že má právo popravit krajského, on i jeho rod. Píše o tom panu Oldřichovi z Rožmberka: „Podávám toho na tě, milý příteli, daj mi tomu rozuměti, odpieráš-li nám té popravy, kteráž nám přísluší v zemi nad neřádnyými lidmi? Nebt já jiného neviem, než že mně i synu mému, též jako i jiným pánom zemským poprava nad neřádnyými lidmi přísluší.“ Načež odpověděl Rožmberk: „Milý příteli, slýchal jsem jakž jsem živ, žeť jsú páni ze Sternberka starodávni páni v Čechách a že práv též jako jiní páni vedle řádu země této, i poprav užívati mají“ (Pal. Mus. 1835 p. 417).

Páni měli popravu na lidech sobě poddaných. Poddaní pánům byli také osadníci purkrechtní neb v právu německém sedící, dokud v takovém postavení k pánům stáli. Toto přísné pravidlo, kterým ani král mocí svou hýbati nesměl, vztahovalo se i na měšťany, jestliže od pánův koupili purkrecht. Měšťan takový chtěl-li z takového postavení vyjíti, neměl jiného k tomu prostředku než aby prodajem zhostil se purkrechtu (MCar. LXXXII). Avšak moc pánův naproti poddaným takovým obmezena byla v ten způsob, že právomoc soudní k osobě poddaného příslušela králi a nikoli pánovi (auctoritatem omnimodam, praeter justitiam personalem, quae semper Regiae dignitatis intelligitur reservata (MCar. LXXIX). Který pán tělesně poškodil by člověka sobě poddaného, buď že by mu kázal oči vyloupati, nos vyřezati, ruku neb nohu utíti, ten a takový měl trestán býti pobráním všeho statku svého ku komoře královské (Ib.).

Pánové vyjmuti byli od pňhonův před menší úředníky, kromě některých věcí soudních: „Ti páni z panského stavu, kteří sedají v soudu zemském, nemají poháněni býti před menšími úředníky, než toliko z lidí nevydání nebo o čeledína; podle svolení obecného o to poháněni býti mohou“ (I. Procop. S. 19 = 1383. Arch. II. 343).

Páni berni zemskou povinni byli dávatí toliko z těch statků svých, ze kterých brali úrok; nikoli z těch, kteréž vzdělávali sami, anebo kteréž dávali za službu svým služebníkům (si quae ex eis vel servitores dominorum pro servitio suo tenent, vel ipsi domini pro se colunt, dicimus non debere solvi collectam. List slibný z r. 1310 art. V. Cod. II. 2. p. 194).

Pánům bylo za právo nepřijímatí vyzvání na se dání soudní,

byli-li ti, kteří vyzývali, jiného řádu než panského (nulli penitus hominum ad provocationem duelli, nisi baroniae insigniis nobilitate constituto, teneamini responderere. Form. II. 125).

Pánové užívali štítů svých rodných v boji, v sedání, v klání a ve všech cvičbách vojenských (ipsis insigniis tu, heredes et successores tui uti possitis in proeliis, torneamentis, hastiludiis et generaliter in omni exercitio militari. Form. II. 125).

Vládkám z nejvyšších úřadů zemských dáván byl podle pravidla úřad nejv. písaře, ač nelze říci, žeby vládkové právo měli k úřadu tomu, jako měli pánové právo ke komornictví, sudství a purkrabství. Vyrčeno bylo, že čtvrtý, písař nejvyšší, nemá býti pán urozený, ale člověk dobře zachovalý a k tomu v tom dobře umělý (zD. Příp.). Ze seznamu písařů domnívati se můžeme s podstatou, že byli pravidelně vládky: Štěpán z Tetina 1348, Beneš z Chustníka 1382, Jan z Dražic 1383, Kunrat Kaplůf ze Sulejevic 1387.

Zvláštní výminka co do pravomocnosti soudní připomíná se v MCar. LXXXVI, ješto se praví o pannách rodu vládkého, kteréžby se proti vůli rodičů vdaly nebo s oblíbencem svým tělesně začaly obcovati, že soud nad takovými pannami vyhražen jest dvorskému soudu královskému, kdežto panny rodů panských v těch případech souzeny byly soudem zemským a panny obecného pochození soudem popravci krajských.

Důkaz o pochození z rodu vládkého předepsán byl dle MCar. LXXVI tento: Kdo pravil se býti vládkou, postavil sedm svědků; z těch úředníci královí vybrali třech, jenž položili svědectví pod přísahou, byli-li otcové a dědové takových osob ode dávných časů vládkové. Bylo-li svědectví příznivé, nastupovalo druhé vedení důkazu před dvorem královským; žadatel postavil svědky své proti svědkům dvorským, a zde když metáno losem, došlo na to, co byl výsledek losování. — Když první svědkové nevsvědčili, žeby žadatel byl vládkou od svých předků, nedopuštěno další svědectví proti svědkům dvoru, než zůstalo na tom, co první vyřkli, že takový není po dědech vládkou.

§. 28. Zřízení církevní.

(Viz Díl II. §. 26.)

Jako v postavení státoprávním, tak se i v postavení církevním stala během XIV. věku s Čechy znamenitá proměna; biskupství Pražské povýšeno na arcibiskupství, diecesi Pražská učiněna metropolí, Čechy a Morava, vybaveny jsouce z područí arcibiskupa Mohučského co metropolitou, spojeny jsou v jedno tělo církevní, v jednu provincii církevní. Nač byl pomýšlel král Přemysl I. a oč byl pracoval Přemysl II., stalo se skutkem skrze krále Karla. Kromě toho či vlastně k vůli osamostatnění církve české zřízeno třetí biskupství v obojí zemi, Litomyšlské, jemuž přiřčena jest částka Čech i částka Moravy.

Arcibiskupství Pražské. Papež Kliment VI., osobní přítel Karla krále od mladosti jeho, nerozmýšlel se i přivolil k utvoření arcibiskupství Pražského tím ochotněji, čím vážnější byly důvody Karlovy. Důvody vložené do bully zřizovací, dané v Avignoně dne 30. Apr. 1344, jsou tyto: Předně, vzdálenost kostela Pražského a Olomúckého od sídla metropolitou Mohučského, ješto do Mohuče se čítalo z Prahy 10 denních cest a z Olomúce 12, při nemalých obtížích cestovních přes lesy a vrchy; z čehož jde, že ani biskupové do Mohuče, ani metropolita do Čech přicházeti nemohou, jakž toho přece potřeba byla. Za druhé, rozdíl jazyka, ješto obyvatelé Čech mluví jazykem slovanským, zcela rozdílným od jazyka německého (*quod incolæ dicti regni loquuntur idioma Slavonicum, omnino diversum et non intelligibile incolis aliorum episcopatum provincie Maguntinensis, qui purum idioma theutonicum loqui noscuntur*). Za třetí, lidnatost obojí diecesí, tak Pražské jako Olomúcké, ješto se Pražská rozkládá v pěti a Olomúcká v čtyřech denních cestách. Za čtvrté, veliký počet kostelův a míst kostelních v obojí zemi. Vymaniv tedy papež diecesi Pražskou a Olomúckou ze svazku církevního s arcidiecesí Mohučskou, povýšil biskupský kostel Pražský na metropolitánský, biskupa Pražského na arcibiskupa a diecesi Pražskou, Olomúckou s nově zřízenou Litomyšlskou učinil v samostatnou provincii církevní, hledící bezprostředně ke stolci papežskému. Biskup Olomúcký a biskup Litomyšlský vstoupili v poměr suffraganův k arcibiskupovi a metropolitě Pražskému (Chyt. VII. 542).

Povolání na biskupství dalo se volbou kapitoly, konanou přísně podle zákonů církevních. Potvrzení volby vyhrazeno byla až do zřízení samostatného arcibiskupství metropolitům Mohučským. Svěcení konáno s velikou slávou v biskupském kostele na hradě Pražském, při čemž král investoval nového biskupa, odevzdávaje mu znaky panství biskupského.

Podrobné zprávy jsou tyto: A. 1301 Joannes de Dražic in Prag. episcopus fuit electus, in cujus electione rex cum regni nobilibus, clerus et populus regi coelorum gratiarum referunt actiones. Při ordinaci či svěcení vpravil mu ordinator prsten na prst darovaný ode krále, ozdobený smaragdem za 900 hř. ceněným. Při svěcení přítomen byl král, panstvo, duchovenstvo i lid obecný. Král pak odevzdal vysvěcenému žezlo a jablko s křížem zlatým, na znamení, že jej uvádí v panství jeho (rex dedit episcopo sceptrum suum et pomum cum cruce auro fulvo decoratum, eidem conferendo regalia sive principatum. Franc. 1301).

Jiná volba konala se r. 1343, kdež obrán za biskupa Arnošt z Pardubic, 11. dne po smrti předešlého: Canonici Pragensis ecclesiae convenientes in unum, invocata Spiritus S. gratia, Arnestum pro tunc decanum Pragensem, in episcopum sibi, paucis tamen discordantibus, elegerunt (Ben.). Že pak v ten čas arcibiskup Mohučský byl v klatbě, odebral se vyvolenec ke dvoru římskému, tak že sám papež ztvdil volbu tuto a nařídil posvěcení v chrámě Avignonském (papa electionem ipsius canonicam et justam fore decernens et approbans. Ben.). S bullou ztvrzovací vrátil se pak biskup do biskupství svého, kdež se slávou usazen na stolci biskupském (Id.).

Třetí volba stala se r. 1364, po smrti Arnošta prvního arcibiskupa: Decanus et capitulum ecclesiae convenientes in unum, statuerunt terminum electionis. Quo adveniente congregati in loco capituli, invocata Spiritus Sancti gratia, omnes unanimiter, nullo penitus contradicente, difexerunt vota sua in Joannem episcopum Olomucensem (Ben. 1364).

Arcibiskupům Pražským uděleno od Karla jakožto krále římského právo korunovati českého krále na království, což do těch dob bylo výhradou arcibiskupů Mohučských jakožto metropolitův v zemi české. List Karlův dán jest pod zlatou bullou dne 18. Aug. 1347. Hlavním důvodem k této proměně bylo povznesení biskupství Pražského na arcibiskupství a povýšení arcibiskupa na metropolitu, čímž vůbec všecko spojení mezi Mohuči a Čechy přetrženo jest. V dotčeném listu vyličuje se výkon při slavnosti korunovační, od těch dob arcibiskupovi Pražskému příslušící, v ta slova, že arcibiskup má krále českého korunovati, korunu na

hlavu jemu vstaviti a meč, jablko a žezlo, též ostatní znaky korunovační s náležitou slavností jemu odevzdati. — (Což tuto Karlem z moci královské v říši římské uděleno, vztahovalo se na úkon ne čistě církevní, s korunovací spojený; neboť právo k pomazání na království a k posvěcení, k úkonu církevnímu příslušící, bylo arcibiskupovi hned při zřízení arcibiskupství od stolce papežského propůjčeno. Chyt. VII. 719.)

Zvláštní právo arcibiskupa Pražského bylo, že v kaple královské sloužil mši svatou, a podával králi sv. evangelium a mír (pax), byt i jiní biskupové byli přítomni. V tom jich on, jsa přítomen, předcházal (Pelzel, Karl n. 304).

Jiné právo bylo, že směl biskup Pražský volně lov provozovati ve všech lesích královských t. j. že pro potřebu stolu biskupského loviti se smělo v lesích těchto (episcopus Pragensis potest licite venari in silvis regalibus. Franc. 1301).

Před soud zemský sněl biskup pohonněn býti nejinak než skrze kmeta zemského; výhrada to, která toliko vyšším zemským úředníkům příslušela (Biskupa právo pohnati kmetem zemským v KR. 61.)

Arcibiskup Pražský učiněn jest kancléřem university Pražské (cancellarius generalis studii Pragensis. Ben. 1348). Vysoké školy Pražské, založené s přisvědčením papeže Klimenta VI. od krále Karla r. 1348, obdržely první nadání své dílem od krále, dílem od arcibiskupa Arnošta, dílem od duchovenstva českého. Duchovenstvo dávajíc ke školám těm statky a důchody, připsalo je arcibiskupství Pražskému, i určen arcibiskup za ustavičného kancléře (ipse rex primum, demum Arnestus archiepiscopus, et capitulum ecclesiae Pragensis, omnes quoque alii prelati et collegia aliarum ecclesiarum nec non monasteria regni Boemiae contulerunt satis magnam summam pecuniae, et redditus ac census perpetuos ad sanctum hujusmodi opus in certis locis emerunt, et bona eadem archiepiscopatu Pragensi unierunt et archiepiscopum Pragensem et suos successores cancellarium studii Prag. fecerunt et esse voluerunt. Ben. 1348).

List daný dne 1. Mart. 1365 (Pelzel, Karl CCCIII) poučuje nás, že arcibiskup byl primasem královské rady české (regalis consilii Boemiae primas). Tak jej nazývá sám Karel, aniž ze slov listiny zavíráti lze, žeby to byla hodnost náhodou toliko jistému arcibiskupovi příslušející. (Rozdílný od této vlastnosti jest

primat království českého, jenž arcibiskupům Pražským přirčen teprvé Obn. Zřiz. Zemským A. XXIV).

Arcibiskup Pražský učiněn stálým legátem papežského stolce (apostolicæ sedis legatus perpetuus). Pohnátku k tomu dal král Karel, ukazujíc k tomu, že ke království českému náleží množství hradů, osad a končin jak v diecesi Bamberké, tak v diecesi Řezenské a Míšenské, kdež potřebí pilného dozoru, aby zachován byl řád církevní. Papež Urban VI. učiniv podle vůle královny, ustanovil arcibiskupy Pražské za ustavičné legaty stolce papežského v provincii Pražské a v biskupství Bamberském, Řezenském a Míšenském (teque et successores tuos, Pragenses archiepiscopus, qui erunt pro tempore, perpetuos Apostolicæ sedis legatos in eisdem provincia tua, ac in B., R. et M. civitatibus et dioecesi auctoritate apostolica facimus, constituimus et creamus, vices nostras et legationis officium perpetuo committentes. Bulla od 28. Mart. 1365. Pelzel K. n. 281). Za příčinou takového důstojenství udělil Karel arcibiskupovi Pražskému tamquam legato nato městečko Luh v diecesi Řezenské a kostelní podací v městě Bernavě (cui tamquam legato nato imperator oppidum Luh in Bavaria donavit et ecclesiam in Bernaw in jus patronatus. Scr. II. 442).

R. 1358 učinil Karel arcibiskupa Pražského i jeho nástupce notáry císařství římského, s čímž spojeno bylo právo, v objemu veškeré říše římské zdělávati listiny, smlouvy, závěty a jiné listy veřejné; v té vlastnosti skládal arcibiskup přísahu, že takové listy dělány budou ne na papíře, ale na pergameně, od kostelů, hospitálů, od vdov a sirotků že nebude žádáno žádné náhrady za práci, též že notárové přičiňovati se budou o stavění a opravování mostů, hospitálů, silnic veřejných a o jiné obecné potřeby v říši.

Statky biskupské. Biskupství Pražské hned při založení svém nadáno bylo některými statky z daru knížete Boleslava II., neboť co za Kosmových časů biskupství mělo, z Boleslavova darování pocházelo. Některé statky obdrželo biskupství, jak se podobá, z daru bisk. Vojtěcha, a to ze jména Brod. Jiných dostalo se mu za Vratislava II., když Morava učiněna ve zvláštní biskupství, ještoť měl biskup Pražský vyvoliti sobě z dědin knížecích v Čechách 12 nejlepších. Později množilo se jmění biskupské koupěmi činěnými z důchodů biskupských. Tolik možno pokládati za jisté, že dvorce ve 12. věku co sídla arcijáhnů jmenované byly

spolu středistém větších statků biskupských; taková sídla byla: Růdnice, Žirčině-Ves, Rokycany, Týn Horšov a Týn Vltavský.

V podrobnosti známy jsou tyto statky biskupství Pražského:

Chuchle blíž Prahy, r. 1268 postoupené králi. — Růdnice, (*curia nostra episcopalis* r. 1184) s osadami Stranným, Bratřejovem, Zbudovem a Chrastnou, pak Rovným, Ve-Tlém. — Brod (*broda episcopalis*, později *boemicalis*), pochodící nepochybně z darování bisk. Vojtěcha, v těch končinách dědičné statky majícího. — Žirčině-Ves (později Zerčice) v Boleslavtě, kdež r. 1070 bisk. Jaromír kostel světil a kde r. 1130 přebýval bisk. Menhart. — Zdice, Bavoryně, Černín, někdejší sídlo přistěhovalců polských, Hedčanův, postoupeno Václavovi II. — Rokycany, s vesnicí Župou 1146, částkou Nebrežin u Plas, osadou Lazy 1177. — Týn Horšov. — Týn nad Vltavou (*actum in Tyna*, in domo episcopali 1229); tam patřily vesnice Mimoňovice, Dobrotěšice, Hrejkovice 1184 a jiné četné. — Pífbřam, dvorec (*praedium*) odkoupený r. 1216 klášteru Tepelskému; pozdější hornické město. — Řečice, Štěpánov. — Křivsoudov, Heralc, Vyskydná, zjednané r. 1307 za tři vesnice vladařství Vltavo-Týnského. — Chýnov, někdy hrad župní. — Hrady Hiersenstein (Herštejn u Domažlic) a Supí Hora (*Gyersperk*), od té chvíle *Mons Episcopalis* řečený, v Krušných Horách, koupené za Jana IV. pro augmento bonorum ecclesiae.

O stolních statcích arcibiskupských (*bona mensae episcopalis*) začíná se mluvit za prvního arcibiskupa: jedent byly Počeděllice (*Scr. II. 440*), drahý polovice panství Rožmitského (*mediam baroniam*), třetí městečko Hořtka a hrad Helfenstein (pro mensa episcopali. *Ib. 441*).

Biskup Olomúcký byl manem krále českého. Již Bruno biskup a zakladatel manství biskupských přikázal se ke službám králi Přemyslovi, ale teprv Karel r. 1348 utvořil biskupství Olomúcké knížectvím i manstvím koruny české, koruně této bezprostředně podřízeným (viz svrchu §. 7, c) Biskup jakožto man osobní přísahu oddanosti a věrnosti povinen byl činiti králům českým.

Biskupové Olomúctí listem Karlovým od 1. Mart. 1365 učiněni jsou hrabaty královské kaply české (*comites regalis capellae Boemiae*). Biskupa Jana jmenuje Karel toho roku již hrabětem kaply královské, ale hodnost tato s biskupstvím navždy spojena teprvé listem svrchuřečeným. Dí se pak v té listině: *Te et universos successores tuos Olomucenses episcopos regni nostri Boemiae et coronae Boemiae principes et devotos, ammodo in perpetuum regalis capellae comites facimus, volentes et hoc regio Boemiae perpetuo decernentes edicto, quod tu et successores tui*

se comites regalis capellæ Boemiæ intitulare, nomenclare et scribere possint et debeant). Právo s tímto důstojenstvím spojené bylo, že biskupovi jedinému příslušelo, v královské kaple české při slavných službách Božích podávati králi evangelium k políbení a po Agnus Dei pacem, též ze zvláštního povolení krále a v nebytnosti arcibiskupa Pražského že sám biskup sloužití směl před králem mši svatou v kaple královské (Pelzel K. n. 304).

Statkův biskupa i kapitoly Olomúcké množství veliké bylo na Moravě, zejména v severo-východní části této země. Statky tyto ponejvíce penězi biskupa Bruny i následníkův jeho koupené přivázány jsou svazkem manským kostela Magdeburského k biskupství a trvají podnes v poměru manském. Biskup měl zvláštní soud manský a svého soudce manského (judex vasallorum ecclesie Olomucensis 1307).

Biskupství Litomyšlské. Založení samostatné provincie církevní (metropole) české a povýšení biskupství Pražského na arcibiskupství zavdalo podnět k založení nového biskupství, a to Litomyšlského, quia dignum est, ex quo ecclesia Pragensis metropolitice dignitatis susceptæ insignia suffraganeos et provinciis decentem habeat, ut ad iudicium archiepiscopi omnes causæ suffraganeorum episcoporum et personarum ecclesiasticarum juxta sacrorum instituta canonum referantur (1344. Chyt. VII. 542). Zároveň v tomto listu vysloveno jest, že novému biskupství má přikázati se několikero částí posavadního biskupství jak Pražského tak Olomúckého (Ib.). Jednání o této věci skončilo se r. 1350, kdež biskupství Litomyšlské utvořeno z dekanátův Chrudimského, Mýtského, Poličského a Landskronského v Čechách, pak z dekanátu Šumberského a Úsovského na Moravě.

Co se týče statkův biskupství toho, stalo se založení jeho na podstatě statkův tamního kláštera Præmonstratského. R. 1347 stal se ostatně rozdíl statkův mezi biskupa (statky stolní) a mezi kapitolu; biskup obdržel jakožto statky stolní město Litomyšl, 23 vesnic, dvůr v Tržku se zahradami a několika mlýnů, pak lesy, luka, řeku Trstenici až ke Starému Mýtu a úrok z několika vesnic.

Rozdělení církevní. Obojí diecesí rozdělena byla na arcijáhensství (archidiakonáty). Rozdělení tomuto, pochodicímu hned z předešlých století, dostalo se pevnějšího základu ve století XIV.; kdežto do těch dob arcijáhennův v diecesí Pražské bylo devět na hradech župních a patero na dvorcích biskupských, na-

cházi se ve XIV. věku všech arcijáhnů pouze deset, jichžto sídla jmenují se tato: 1. Praha, 2. Bechyně, 3. Plzeň, 4. Boleslav, 5. Kůřim, 6. Hradec, 7. Žatec, 8. Bělina, 9. Litoměřice, vesměs hrady župní, a nad to 10. Týn Horšov, dvorec biskupský (Scr. II. p. 445). — V diecesi Olomúcké bylo arcijáhnův pět, sídlících na župních hradech, kdežto šestý přebýval na dvorci biskupském, Kroměžíři; ve XIV. věku pak jmenují se toliko: 1. Olomúcký, 2. Přerovský, 3. Břeclavský, 4. Brněnský, 5. Znojemský (Chyt. VI).

Archidiakonáty rozkládaly se zase v dekanáty, t. j. okresy objemu menšího (multi qui in decanatu tuo consistunt. Form. I).

Ku každému dekanátu patřil jistý počet křesťných kostelův (ecclesiae baptismales) se plebány (plebanus ecclesiae, rector ecclesiae).

O dekanátech ještě ve XIII. věku málo se ví; tvořilyť se postupem lidnatosti a přibýváním kostelův křesťných nebolížto far. Stalo se místy, že pojmenován dekanát podle župy, která ještě trvala, ač sídlo děkanovo bylo jinde nežli v sídle staré župy; takž byl r. 1339 Oldřich, decanus Dudlebensis, plebánem ve Velešíně, a Mikuláš, děkan Klatovský, plebánem v Žinkově. (Form. I.) Naopak zase v starém hradě župním Netolicích sídlil r. 1364 toliko plebán. První známí děkanové, patrně tolik co dnešní vikářové čeští, jmenují se r. 1339 Dúdlebský, Klatovský a Hradecký (Form. I, II).

Pevné rozdělení biskupství Pražského (země české) na archidiakonaty a na dekanáty pochodí z časův prvního arcibiskupa Pražského (1344—50), podle čehož bylo 10 archidiakonátů a 57 dekanátů takto spořádaných:

I. Archidiakonát Pražský: Dekanát 1. měst Pražských, 2. Benešovský, 3. Říčanský, 4. Ořechevský, 5. Podbrdský, 6. Rakovnický, 7. Slanský, 8. Řípský, 9. Chlumínský (Meziříčský), 10. Brandýský.

II. Kůřimský: 1. Kůřimský, 2. Kolínský, 3. Brodský, 4. Řečický, 5. Čáslavský, 6. Štěpanovský.

III. Bechyňský: 1. Bechyňský, 2. Vltavský, 3. Chýnovský, 4. Dúdlebský, 5. Volyňský, 6. Bozenský, 7. Prácheňský.

IV. Žatecký: 1. Žatecký, 2. Žlutický, 3. Tepelský, 4. Kadaňský, 5. Loketský.

V. Litoměřický: 1. Litoměřický, 2. Třebenický, 3. Lipský.

VI. Bělinský: 1. Bělinský, 2. Ústský.

VII. Beleslavský: 1. Mlado-Boleslavský, 2. Žitavský, 3. Jablonský, 4. Mělnický, 5. Turnovský, 6. Hradištský, 7. Kamenecký, 8. Havranský.

VIII. Plzeňský: 1. Plzeňský, 2. Rokycanský, 3. Klatovský.

IX. Horšovský: 1. Horšovský.

X. Hradecký: 1. Hradecký, 2. Jičínský, 3. Bydžovský, 4. Kladský, 5. Dobrušský, 6. Dvorský, 7. Kostelecký, 8. Brámovský, 9. Chrudimský, 10. Mýtský, 11. Polický, 12. Landskrónský (Pal. Děj. II. 2).

Kterak dieceseí Olomúcká do podrobna rozdělena byla na archidiakonáty a dekanáty, není povědomo. Arcijahenstva byla: I. Olomúcké, II. Přerovské, III. Břeclavské, IV. Brněnské, V. Znojenské.

Dekanáty na Moravě jmenují se tyto ze jména:

Dekanát Šumberský a dekanát Úsovský, přikázané k novému biskupství Litomyšlskému. Dekanát Břeclavský r. 1320 (Chyt. VI. 167).

Biskupové Pražský i Olomúcký, každý v dieceseí své. odbývali synody církevní, ku kterým voláni bývali všickni opatové, proboštové, převorové, děkani, faráři a správci kostelní vůbec. Ti pod pokutami povinni byli přicházeti a účastniti se v synodě.

V biskupství Pražském slavena synoda obyčejně okolo sv. Víta a to v kostele Pražském, v biskupství Olomuckém okolo sv. Mauricia, a to v kostele téhož svatého v Kroměžíři.

O synodách moravských řeč jest r. 1325, že držána byla v Kroměžíři, jiná pak slavena jest r. 1318.

§. 29. Zřízení soudní.

(Vis Dřlu II. §. 33.)

Hlavní známkou zřízení soudního v Čechách, jakž se vyvinulo ve XIV. století, bylo vyvýšení a ustálení soudu zemského, jemuž podřízeny jsou cudy či soudy krajské.

Soud zemský v Čechách vyvinul se ze soudu sněmovního a z té příčiny mohl zván býti sněm pohnný.

Sněmům náleželo rozsuzovati o vině proti panovníkovi, o vině proti zemi, tedy o vinách obce zemské a řádu panovnického se dotýkajících; kromě toho rozhodoval sněm spory o dědiny, o zlato a o cla. Příklady na to jsou z r. 1130, 1212, 1215, 1219, 1235, 1247, 1249, 1250, 1255, 1256. K tomu ještě dodatí sluší některá svědectví pozdější, z časův krále Přemysla II. a Václava II. Na sněmu o novém roce 1277 v Praze držaném vynešen jest nález o panu Jaroslavovi ze Sternberka, že má zbaven býti města Kamenice s příslušenstvím a dědictví toto že

má připadnouti ke komoře královské (*civitate K. et omnes villas ad eandem civitatem pertinentes — ex sententia baronum et beneficiariorum regni nostri in generali curia Pragæ in octava Nat. Dom. primo præterita solempniter celebrata, ad manus nostræ curiæ devolutas et adjudicatas. Form. Kral. XXXV*). — Král Václav II. učinil panu Albrechtovi z Seeberka příčinou Tachova v Seeberkově moci se nacházejícího tu milost, aby na sněmu nejbliže budoucím provedl právo své k tomuto hradu zemskému (*quod in curia quam primo celebrabimus, testes et privilegia producere debeat super civitate et castro Tachau etc. Form. Kral. LXX a LXXI*).

Soudní věci vyhražené druhdy sněmům, konány jsou později na soudě zemském; nelze se o dědinu souditi před menším úřadem, dí KRozm. (189); o zlato nemož pohoniti k malému úřadu (Ib. 86). Si civis citatur pro hereditate et vult se tueri jure civiti, domini invenerunt sic: quod pro hereditatibus est judicium baronum (*Offic. §. 131, Cod. II. 2. p. 275*). Ty viny, kteréž se krále dotýčí, páni neb kmetové vedle obyčejně souditi mají (*MCar. 43*).

O sněmovním původu soudu zemského, jenž držán jest v každé suché dni, svědectví dává také *MCar.*, ano se dí v art. XII., že zákon o nezczizování zboží královského čten býti má veřejně každého roku v prvním shromáždění, a toto shromáždění byl právě soud zemský (*annis singulis in primo conventu seu congregatione, in primis sc. quatuor temporibus Nat. Do. sequentibus, ad petendam justitiam*).

Ještě i ze slov pana Ondřeje z Dubé proniká stará paměť o těsném spojení soudu zemského se sněmem, ješto dí v §. 62: „Co pánov jest třeba k nálezu? Čiem více tiem lépe; ale podlé starého práva dvanáct, mimo úřad, aneb najméně sedm, většie polovice; ale to jest o věci póhonné. Ale o ty věci, kteréž jdú o zemské dobré, měli by všichni rodové býti podle starého práva.“

Soud zemský založený na sněmu zemském, v těsném spojení stál s župním soudem Pražským či jakž jednoduše jmenován, soudem hradeckým. Sněm sám neměl vlastních svých orgánů soudních, kteří by vykonávali nálezy jeho; orgán který v těch věcech sněmu sloužil, byl župní soud Pražský, mající sídlo v témž místě t. j. na hradě Pražském, kdež i sněm býval držán.

Podobá se, že starý župní soud Pražský přetvořil se v tak zvané „menší právo zemské“ či „menší soud zemský,“ neboť takovému-to menšímu soudu, složenému z místouředníků zemských, náleželo hned ve XIV. věku rozsuzovati o menších věcech spor-

ných, šlo-li totiž o summu desíti hřiven méně jednoho lotu (RPZ. 69).

Moc a působení soudu Pražského jakožto předního soudu v zemi rostla také tím, že králové vyjímajíce některé třídy obyvatelův zemských z pravomocnosti soudů župních neb krajských, příkazovali je v příčině práva k soudu Pražskému. Příklad máme z časův Václava II., jenž výhrady takové propůjčil klášteru Kladrubskému (abbatem et conventum monasterii in Kl. et ipsorum homines universos a jurisdictione et examine iudicium provincialium et beneficiariorum regni Boemiæ de speciali gratia eximimus, ita videlicet, ut in causis — coram Pragensibus tantummodo et nullis aliis beneficiariis regni B. ipse abbas et conventus et ipsorum homines debeant respondere (Form. Kral. XC).

Při soudu zemském chovány a spravovány jsou také dsky zemské, jak dědinné tak púhonné, do kterých kladeno také důležitá snešení sněmů zapovědných.

Menší soudy krajské čili cúdy pokládati dlužno za dědice dávnějších soudů župních; nebot sídla svá měly některé cúdy ještě ve XIV. věku v okresu dávnějších žup a namnoze nesly ještě i název jejich, na př. cúda Kamyecká: Dominis czudariis et urzednikonibus provincie Kamycensis (Cod. II. 2 p. 338), cúda Kúřimská, Žatecká, Litoměřická, Boleslavská, Prácheňská, Hradecká a j. Jiné obdržely název podle města v území starých žup založeného: cúda Mýtská, Vodňanská, Písecká, Rakovnická, Nimburská.

Při takovýchto cúdách chovány jsou i dsky krajské, kterých ve XIV. věku známe několikero: Dsky Nimburské 1322, 1407, Mělnické 1348, Plzenské 1389, Žatecké 1381, 1382, Hradecké 1394—1419, Litoměřické 1413.

Na Moravě vytvořil se dvojí soud zemský: Olomucký a Brněnský, s dvojími dskami zemskými, Olomúckými a Brněnskými, a to počínajíc rokem 1348. Až do těch dob pamatují se ještě některé staré cúdy, jako Břeclavská, Jemnická, Bzenecká, kromě Brněnské, Znojenské, Olomúcké, Opavské; později mizí stopy takovýchto soudů krajských, a spomínají se toliko dva zemské, onen Olomúcký a onen Brněnský.

§. 30. Obec krajská.

(Vis Dñu II. §. 27.)

V předchozí době všechna země česká i moravská rozdělena byla na okresy, řečené župy; zevnitřním znakem okresů těchto byl hrad jakožto sídlo úřadův župních. Župa ostatně nebyla toliko okresem, ale živým celkem, obcí župní, vystupujícím jakožto jednota obyvatelstva té župy, jakožto sbor politický. Tento ráz přenesl se i na kraje, na které země ve XIV. věku rozdělena jest; kraj tak jako prvě župa byl netoliko okresem, ale i jednotou obyvatelstva, sborem politickým.

Výrazem takové jednoty v každém kraji byly sjezdy krajské, nařizované ode krále ku sjednání rozličných potřeb kraje se týkajících.

Příklady sjezdů krajských máme z časů krále Václava IV., jenž nařídil, aby pro obnovení pořádku veřejného v kraji Plzeňském držán byl sjezd ve městě Plzni od světských i duchovních toho kraje (ut Nieper de Rúpow, Busko de Rysenberg et B. purgravius Tustensis, cum universis et singulis ecclesiasticis et secularibus in districtu Pylzensi consistentibus super feria secunda proxima post dominicam Lætare, in civitate nostra Pylzensi convenire, et de pace et tranquillitate dicti districtus nomine nostro tractare et ut iniquorum reprimatur protervia etc. Form. II. 185 a, b).

Takovému sjezdu král vykazoval předmět rokování, král svolával obyvatele ke sjezdu takovému, král ustanovoval kdo má takový sjezd spravovati. Vypsání sjezdu oznamováno veřejně po městech i po kraji (publice proclamari).

Podle krajův vybírána jest berně královská, i ustanovování jsou berníci krajští od krále zvláštními na to listy (Commisimus tibi locum sessionis domini ad colligendum bernam generalem in districtu R. Form. II. 167).

Krajové (districtus, provinciæ) byli následující:

a) v Čechách.

1. Kraj Pražský, jinak Kůřimský (districtus Pragensis, alias Gurimensis).

Sessiones: Major Civitas Pragensis. Broda Boemicalis. Nova Colonia. Gurim. Wlassym. Benessow. — 1372 in districtu Gurimensi (Pelzel, Karl 335). — 1396 Baronibus, nobilibus, wladikonibus, totique communitati terrigenarum in districtu Pragensi residentium (Form. II. 108). — Kúřimsko: Kmet purkrabí Pražský, nebo Kunštát, nebo jeden z Dubé, nebo Šternberk. — (1440 seznam osad v kraji Kúřimském. Arch. I. 255. — 1448 Kúřimského kraje hauptmann. — 1472 Opravce v kraji Kúřimském. — 1479 Popravce v kraji Kúřimském atd.).

2. Kraj Slanský (Slanensis districtus).

Sessiones: Praga Minor. Slana. Rúdnicz. Welwar. — 1373 dává pán z Kolovrat darování „in certis bonis suis Slanensis districtus“ (Pelzel, Karl 316). — 1388 in districtu Slanensi Libosin, Pchery, Owny, Winařice, Jemňky (Tomek, Urb. Ostr.). — 1397 zapisuje král Václav na Slanském kraji neb újezdu nápad zboží odúmrtného. — Slansko: V tom kraji kmet některý ze Zajícův. — (1448 Zeměné kraje Slanského. — 1470 kraje Slanského. — 1472 v Slanském kraji za opravce. — 1473 hajtman kraje Slanského.)

3. Kraj Rakovnický (Raconicensis districtus).

Sessiones: Rakovnik. Verona. — 1343 in provincia Racobnicensi instituendi ac destituendi provincialem judicem seu poprawczonem. — Wenceslaus rex commisit locum sessionis domini ad colligendam bernam generalem in districtu R—aconicensi (Form. II. 167). — Ve výčtu kmetův Rakovnicko pohřešuje se, avšak po válkách tábořských znova se vyskytuje co kraj, na př. r. 1470 (Arch. IV. 444).

4. Kraj Žatecký (Zatzensis districtus).

Sessiones: Luna. Zaacz. Masstyow. Cadanum. Pons. Usk super Albea. — 1373 Kolovrat dává darování in bonis suis Saczensis districtus (Pelzel, Karl 316). — Za Václava: Magistris civium et juratis civitatum in Lutomeric, in Usk super Albea, in Luna et in Ponte; Hanuschio Kaplerii et omnibus et singulis de Sulejovic, item universis et singulis militibus, clientibus in districtibus Lutomericensi et Saczensi residentibus (Form. II. 147). — Žatecko: V tom kraji Šumberk nebo Boreš kmet. — (1439 hajtman krajů Litoměřického a Žateckého. — 1449 popravce kraje Žateckého. — 1450 páni, rytieři, zemané a města kraje Ž. ke sjezdu nyní do Žatce obeslaní atd.)

5. Kraj Litoměřický (districtus Lutomericensis).

Sessiones: Luthomierzicz. Lippa. Melnik. — 1391 in Litomericensi provincia: Villa Hrdle cum silvis et flumine Egra usque ad Albeam, Dolanky, Bussowiche, Trawczycze, Poczaply. — 1341 in districtu Luthomericensi: Hosnicz, curia in Skřila cum oppido, ecclesia et villis

annexis, sc. Lazan, Wisseczan, parte Salesil, Przilep, parte Wolaschicz, curiis Odolicz, villa Cynus, Munchov, curia Tyncz, Kobolicz. — Za Václava: Magistris civium, jako při Žatecku (Ib. 147). — Litoměřicko: Také někteří z Berek neb Děčínští, a dřívě jsou Škopkové byli (kmeté). — (1439 hajtnan kraje Litoměřického a Žateckého. — 1450 kraj Litoměřický do Litoměřic obelán jest. — 1470. Z kraje Litoměřického atd.)

6. Kraj Boleslavský (Boleslaviensis districtus).

Sessiones: Nymburga. Benatky. Juvenis Boleslavia. Hradisstye. Sobotka. Turnow. Jablonec. Biela. — Boleslavsko: Pan Michalec, Zviřetický, Berka, Waldstein, Wartemberk (kmet). — (1440 sjezd kraje našeho v Nimburce: Mír zemský kraje Boleslavského. — 1450 s Jindřichem z Michalovic a jeho zámky v Boleslavště. — 1471 hajtnan kraje B—. 1472 opravce v kraji B—).

7. Kraj Hradecký (districtus Gracensis).

Sessiones: Grecz Reginæ. Kosteletz prope Potenstayn. Jaromirz. Giczin. Bidžovia. — 1372 in districtu Greczensi villas Kalna, Drasskow et Kassalicz, in villa Osseck, in Duboczna, Dobrzienic, silva Trawnik inter villas Ossicz et Libczan ac de silvis et rubetis prope villam Rohoznicz, nec non in districtu Gurimensi . . . (Pelzel, Karl 335). — 1305 Villa Provodov cum curia, sita in Gracensi prov. (Dobner Mon. VI. 47). — Hradecko: Chústnskové, neb Opočenští, neb Veselský kmet. — 1395 In provincia Græzensi: Villa Blissany, item Brumow monasterium, oppidum et ecclesia. Villa Grossdorf, Rosenthal, Schonow, Ottdorf, Mersdorff, Pertolsdf, Wickersdf, Dieterspach, Voigtsdf, Hauptedf, Heynczdf, Rupertsdf, Hermansdf. — Item in Policz monasterium, oppidum et ecclesia, villa Ledhuje, media villa Lhota, villa Srbska, Bezdiëkow, Radiechow, Zdar, Marschów, Medhuje, Diedowa, Lachow, Bodaschyn, Bielow, Bukowicze, Hlawnov, Suchdol, Biela, Petrowicze, Drzewicz, Petrowiczky, Prowodow et in Dobenin, villa Marsow, aratura in Homoli, villa Prowodow, Sierzecz, ecclesia in Dobenin (List Broumovský). — (1437 berně sedění krajuv Hradeckého, Chrudimského. — 1451 Děťřich z Miletinka s krajem Hradeckým. — 1472 Opravce v Hradeckém kraji. — 1477 hejtnan kraje Hradeckého. — 1523 Lesy kteříž Království slovou, v kraji Hradeckém).

8. Kraj Chrudimský (Chrudimensis districtus).

Sessiones: Chrudim. Muta. — Chrudimsko: Pan Lacembok, neb někteří z Chlumu, neb Boskovec (kmet). — (1437 berně sedění krajův — Chrudimského. — 1441 hejtnan kraje Chrudimského. — 1449 kraj Chrudimský na poli leží).

9. Kraj Čáslavský (Czaslaviensis districtus).

Sessiones: Czaślavia. Zbraslawicz. Stiepanow. Czechtic. Humpolecz. Broda Theutonicalis. — 1377 Dědictví řečené Omeny v kraji Čáslavském (Arch. II. 478). — 1386 Ves Kotovice v kraji Čáslavském (Arch. II. 205). — 1407 Dvůr pustý zhořalý řečený Drchows v Lošicích v kraji Čáslavském (Arch. II. 478). — 1419 Paběnice in districtu Časlavensi. — Horky v kraji Čáslavském (za Václava krále. Arch. II. 464). — Čáslavsko: Některý z Lichtenburka, z Chlumu kmet. — (1440 kraji Čáslavskému za hauptmanna. — 1452 hajtman kraje Čáslavského.)

10. Kraj Bechynský (Bechynensis districtus).

Sessiones: Neweklow. Sedelczanum. Crassna Hora. Milewsk. Pieska. Tyn super Multavia. Budweys, Wesele. Nova Domus. Paczow. Usk super Luznicz. Miliczow. — Bechynsko: Pán z Rožmberka, Hradecký, neb Lantštein kmet. — Písecko: V tom kraji některý z Ruoží neb z Ústie páni (kmet). — (1435 Zhoř ta u Vožice v Bechynsku. — 1472 v Bechynském kraji opravce).

11. Kraj Prachenský (Prachinensis districtus).

Sessiones: Kamyk. Brzyeznicz. Sicca. Horazdyeyowicz. Strakonicz. Netholicz. — Za Karla: Proborum virorem, quorum unus de provincia Pilznensi, et alius in provincia Prachensi (Form. II. 138). — Prachensko: V tom kraji Wilhartičtí, Strakonický, Rožmitský kmet. — (1441 Sjezd valný krajov lantfriduv Plzenského a Prachenského v Nepomuce. — 1461 děkan kraje Prachenského, — 1472 v Prachenském kraji. — 1473 hejtman kraje P—. 1477 král mladý všem poddaným svým kraje P—. 1520 hejtman kraje P—.)

12. Kraj Plzenský (districtus Plznensis).

Sessiones: Nova Plzna. Glatthovia. Tusta. Misa. — Za Karla: Proborum virorem, quorum unus de provincia Pilznensi (Form. II. 138). — Za Václava: Magistro civium in Tusta, rozkaz aby poslali dva posly ke sjezdu krajskému ve Střibře (Form. II. 128). — 1394 Wenceslaus rex magistris civium, iudicibus, scabinis, consulibus et juratis districtus Pilznensis (Ib. 132). — Omnes et singuli barones, nobiles, clientes — atque terrigenæ in districtu vestro (Pilznensi) residentes in Praga sint constituti (Ib. 133). — 1395 Magistris civium, consulibus et juratis civitatum et oppidorum in districtu Pylznensi constitutis (Ib. 133). — Ut ipsi cum universis et singulis ecclesiasticis et secularibus in districtu Pylznensi constitutis in civitate nostra Pylznensi convenire debeant (Ib. 135).

b) na Moravě.

1. Kraj Olomúcký.

Úředníci krajští jmenují se tito: 1314 pan Heřman sudí, 1318 pan Štěpán sudí, 1323 pan Diviš ze Šternberka sudí, 1330 Ješko z Kravař komorník, Lúček sudí, ceterique beneficiarii cudæ Olomucensis. R. 1340 Rupert purgravius castri Olomucensis. — R. 1336 osvobozuje král Jan poddané kláštera Luckého na statcích v Olomučtě ležících od právomocnosti úřadu Olomuckého.

2. Kraj Opavský.

1279 in civitate episcopali nomine Ostrava, sita ultra Opaviensem provinciam (Cosm. Cont.). — Král Václav II. před r. 1285: Villam nostram in prov. Op. sitam, provincia Opav. (Form. Kral.). R. 1298 Trebenovicz villa sita in terra nostra Oppaviæ (Cod. V. p. 84). — R. 1315 král Jan vymaňuje lid kláštera Velehradského na statcích v Opavsku ležících z právomocnosti soudu Opavského. Statky tyto byly: Ekkardisdí, Hermansdí, Bratrigsdí, Mladotsdí, Sibodesdí, Ctibořice, Ješkendí, Sádky, Hlavnice, Jamnice (mezi Opavou a Benešovem), pak Píšť, Hař, Darkendí, Hořtice, Chlebičov, Turkov, Bolatice (mezi Opavou a Pštinou). — R. 1349 jmenuje se Boruta de Heroltic camerarius czude in Oppavia. Opavsko stalo se hned ve XIII. věku manstvím krále českého (terra ducis O. feudali jure subjecta regi B. 1344. Ben.) i skládalo se z úkrají čtyř měst: Opavy, Hlubčice, Krnova a Freudenthalu (1306).

3. Kraj Přerovský.

R. 1315 osvobozuje král Jan statky kláštera Velehradského od soudu Přerovského. Takové tu byly: Brešč, Popovice horní, Doloplazy? R. 1336 nařizuje se totéž příčinou statků kláštera Luckého.

4. Kraj Bzenecký.

R. 1315 vybavuje král Jan poddané na statcích kláštera Velehradského ze soudní moci úřadu Bzeneckého. Též tak r. 1336 poddané kláštera Luckého. — Statky Velehradské zde byly: Velehrad, Mařatice, Jarošov, Kněž-pole, Popovice dolní, Sukovice, Úštěnovice, Babice, Traplice, Zblažany, Boršice, Újezd, Vážany, Polešovice, Kostelany, Nena-kunice, Domanin, Místřin, Vacenovice, Kunovice. — Úředníky známe: Z r 1320 kastellana in Bisencz, Jimrama z Ungersperka, někdy komorník moravského; pak téhož roku Veleslava z Ofechova někdy sudího Bzeneckého.

5. Kraj Břecslavský.

R. 1317 uvádí se pan Veleslav z Ořechova jakožto *zudarius provinciae Bracslauensis*, roku pak 1320 Mikuláš z Blišic *czudarius Bracslauensis*.

6. Kraj Brněnský.

Za Václava II.: *Officium provisionis monetæ et notaria steuræ per Brunensem provinciam* (Form. Kralovec. CXLI). — R. 1315. Král Jan svobodí lid kláštera Žďárského a Velehradského od právomoci soudu Brněnského; dle toho v Brněněstě ležely statky Žďárské: Ždár, Bertoldesdf či Nová Villa (Nové Město?), Jama, Dobrá Voda, Heinriches či Bitěška, Rorbach či Hrušovany. Pak statky Velehradské: Na Luzě (Wiese, Staré Brno). — R. 1327 *notaria czudæ Brunensis*. — Úředníci: 1317 pan Oldřich z Ronberka *zudarius provinciae Brunnensis*, r. 1324 Přibislav z Berkova *zudarius Brunnensis*, r. 1326 Gerhart z Kunstatu, komorník Brněnský a Znojemský, r. 1330 Arkleb z Boskovic, *camerarius zude Brunnensis et Znoymensis*, r. 1339—42 Gerhart z Kunstatu, *camerarius czude Brunensis*, Dětfich z Obřan, *czudarius ipsius czude*; r. 1348 *sudarum, vid. Brunensis, Snoymensis et Jempnicensis beneficiarii*.

7. Kraj Znojemský.

R. 1308 *Znoym burch und stadt*. — An (ohne) di edelen Luet, dt in dem Lantgerichte sitzent. — 1336 osvobozuje Jan klášterský lid Lucký od soudu Znojemského. — 1342 Wašatice, villa Ditliní, in Znoymensi provincia situata. — 1342 župa i cúda Znojemská. — 1348 Czuda Snoymensis (Chyt. VIII. 829). — 1412 Cúda minor (Šemb.). — Úředníci: 1323 Zdeněk z Plavec *zudarius*, 1326 též; 1338 purkrabím Znojemským. — 1342 Radoslav de Heraltic *Znojmensis castellanus et Cuzkraj zudarius Z—*. Ranozir *quondam czudarius*. — 1351 Blud z Kralic *sudí (Šemb.)*.

8. Kraj Jamnický.

1348 *Jamniczensis czuda, beneficiarii Jempnicenses*. 1351 Bohabud *sudí*. 1363 *prov. Jempnicensis et Iglaviensis*. Dský Brněnské oddílné pro Jamnický kraj (Šemb.).

9. Kraj Jihlavský.

1331 *In czudam Iglaviensem omnes nobiles, vladykones aut alios quoscunque a civitate Iglaviensi usque in Jempnicz evocare*. 1363 *provincia Iglaviensis*.

§. 31. Popravci a konšelé krajští.

V každém kraji ustanovování jsou během XIV. století popravci krajští a konšelé krajští; popravci slovou latíně *justitiiarii, provinciarum justitiiarii, qui vulg. dicuntur poprawczones, correctores provinciarum, majores scabini, poprawczones, konšelé pak scabini, consules provinciarum, consules.*

Výslovně připomínáme, že popravci rozeznávají a dělí se výrazně od konšelův a že popravce a konšel není jedno a totéž, jakž z výkladu našeho určitěji na jevo vyjde. V čem se shodovali, bylo, že jedni i druzí měli hodnost kmetův a že jedni i druzí v povolání svém slovou kmetové.

Popravcův povolání bylo, pokudž o tom ze pramenů poučiti se můžeme, následující:

Popravci byli opatrovníci veřejného pořádku a právní bezpečnosti, každý v kraji svém, i byli v každém kraji ustanovování dva. Na nich záleželo, aby na svých listech měli psance t. j. zločince odsouzené, ale soudu a práva zniklé, kterých volno bylo každému zahladiti; když kdo viněn, žeby koho zahubil a on odpovéděl po diskách že jest psance zahubil, tehdy povinen byl doložiti se popravce toho kraje, kdož jej má na svých listech (KRožm. 218). — MCar. potvrdila povinnost popravcův, aby pána psance skutečně za psance vyhlašovali a za takového jej měli (*barones justitiiarii et correctores cujuscunque provincie debent baronem alium unumquemlibet qui proscibendus fuerit, proscibere et nominare proscriptum. CL.*) — Kdežto moc taková, totiž koho z rodu panského za psance vyhlašovati (kteroužto moc prvé i konšelé krajští měli) týměž zákonem měla býti obmezena, tak že moc taková toliko popravcům samým měla příslušet (nullis consilibus seu scabinis cuiuscunque regionis seu patrie licere proscibere vel proscriptos notare aliquem terrae nobilem seu baronem; possint tamen, si quem ex dictis nobilibus proscibendum invenerint, baronibus justitiiariis et correctoribus illius provincie nuntiare atque deferre. C).

Popravci byli povinni honiti zhůbce zemského, a to v druhé řadě, kdyžby napřed král JMst s purkrabím Pražským a svými úředníky, s městy a s kláštery byl sáhnul: Pak má král JMst povolati pánův a popravci toho kraje, v kterémž se taká věc děje;

načež v třetí řadě povinni byli pomáhati i jiní páni a všecka obec (Z Dubé §. 106).

Popravci byli dotazováni o věci v jich popravě neb kraji jsoucí; takž na př. bylo-li tázáno o bydlo vdovy s dětmi, zdali totiž vdova zemřelá na jednom chlebě a pospolu s dětmi svými byla, „má k ukázání dosti býti na pánu popravci nejbližším, v jehož je kraji, jemuž o tom má věřeno býti na jeho přísahu, bez jiného ukázání“ (z Dubé §. 74), vážnost to zajisté nenepatrná, povážíme-li, že na tom výroku záleželo rozhodnutí otázky, zdali věnné zboží vdovino na krále spadá nebo na děti; „chlebila-li s dětmi, zlé i dobré s nimi trpieci, jejie věno na děti spadalo.“

Popravci vázáni byli, aby nedopouštěli dělati násilí v kraji, a proti právu aby nikdo nečinil, ale stížnosti své prostředkem práva aby vynášel.

Popravce Žatecký, pan Vilém z Egerberka, žádán byl na př. od Jana Korutanského správce zemského, aby ochraňoval vdovu jednu v držení zboží jejího ve Veleticích a v Pnětlucích proti lidem ji znepokojujícím; jindy zase, aby ochraňoval dědice po Oldřichovi Stumphovi na statcích dědičně na ně připadlých. Týž měl sobě nařizeno, aby držel ruku nad právem několika měšťanů Kadanských, kterýmž král byl zastavil ungelt Kadaňský; podobně zase jindy, aby Racka z Křečova přinutil v rozepři s Dluhníkem z Maloměřic zachovati se podle řádu zemského a žalobu vésti, nikoli mocně sobě bráti (Form. I. 160).

Popravce staral se o potřeby vojenské, bylo-li jaké tažení polní; takž víme, že týž popravce Žatecký přijal z dědin kláštera Svatojirského v Třebešicích koní několik (*equos quos super bonis receptistis de expeditione nuper lapsa*).

Z jedné listiny r. 1337 vychází na jevo, že popravci krajův měli právo dopouštěti i držeti po krajích krémy, nepochybně za náhradu svých prací (*Noſtri poprawczones quatuor provinciarum, qui tabernas in prædictis districtibus admittere poterint et tenere.*)

V některých rozepřích byli popravci mocni, aby krátce rozhodovali mezi stranami; tak píše Jan Korutanský Vilémovi z Egerberka: „*quatenus causam quæ inter Frenczlinum civem Satcensem ex una et Jesconem de Dobriczan parte ex altera super quibusdem vertitur bonis in Horka, peraudias, justitiam ipsis partibus in dicta causa faciens expeditam, justam partem in eisdem conservando*“ (Form. I. 160).

R. 1404 nalezeno na právu zemském, aby bylo povoláno v městech královských, že izádný člověk ani zeměnin kteréhožkoli

řádu nemá přijímati ani kupovati žádných věcí válkami anebo lapkováním branych, ani zájmov a plenov, pod ztracením hrdla i zboží; a města králova aby přijmúc k sobě popravce těch krajův, toho se uptajíce, toho popravovali (I. Maur. E. 13).

Soud nad dívkami, kteréžby bez vědomí a vůle anebo dokonce proti vůli rodičů, bratrů nebo příbuzných za muže se vdali, poručen byl, byly-li dívky takové řádu ne městského ani vládyčího, ale nižšího, popravcům krajův, spolu se vládařem královským (ad justitiosos seu correctores una cum villico regio provincie illius, in qua dicitur deliquisse puella, idem iudicium intelligitur pertinere. MCar. LXXXVI). Zdá se však, že to zůstalo jen návrhem; neboť král mínil soudy takové, kdež zboží muže i dívky takto se pojavších případněti mělo ku komoře královské, potáhnouti vřbec na orgány své a vyjmouti případy takové od obecné pravomocnosti soudův, což bylo proti platnému řádu zemskému i proti právu městskému.

V prvních létech XV. věku stal se nález panský, že nižádný člověk v české koruně nemá přijíti nižádného zemského zhoubce a škůdce; ktožby přes nález panský učinil, tehdy každý ten že jest odsúzen zboží na KMst, a práva nemá míti s nižádným, a má býti jako psanec, kdyžby popravce toho kraje anebo tři pány přísěžní naň vysvědčili a vyznali; pakli by se o to ti tři páni dělili, tehdy na kterouž by větší strana svědčila, na tom že má ostatí (I. Steph. K. 18).

Veliké právo mínil král Karel uděliti popravcům, ješto psáno v MCar. XXXVI, že rozdíl dědictví konán býti může, týká-li se pánův, buďto před KMstí anebo před třemi popravci toho kraje, v jehožto hranicích dědina taková anebo větší díl její leží.

V první polovici XIV. věku bylo v každém kraji po dvou popravcích, jakž toho výslovné svědectví máme v KRožm. §. 228, kdež se praví: Právo postaviti svého tovaříše své popravce; vezmětaž oba popravci na své kmetstvo; pakli nepostavi druhého k sobě popravce, svého tovaříše, ale sám vezmi na své kmetstvo. Též tak mluví OJt. 80: Popravczo habere debet alium justitiarium suum provincie suae anebo duos consules eiusdem suae provincie.

Maj. Car. mluví v čl. XX, že ustanovováno tré popravcův: quod barones in singulis provinciis de more solito ordinandi tres in numero in officio majorum scabinorum seu justitiariorum seu correctorum, což bylo i skutkem v druhé polovici XIV. věku, neboť r. 1403 mluví se již o třech popravcích v každém kraji;

ustanovení toto mělo příčinu v tom, že na popravce vložena i moc soudní a že nalezení právo požadovalo počet hlasů takových, aby byla většina, kdyžby se dělili: Dva hlasy proti jednomu.

Ustanovování popravců dalo se z moci královské buďto přímo, jmenoval-li král je sám, a tož bylo pravidlem, anebo prostředně, udělil-li král komu jinému moc, popravce na místě králově jmenovati a ustanoviti.

Příklad ustanovení královského máme z r. 1849, kdež král Karel jmenuje pana Jindřicha z Hradce a pana Jošta z Rožmberka za popravce kraje Plzenského: *Ipsos utrosque in solidum et eorum quemlibet popravzones sive iudiciarios Pilsnensis provinciae auctoritate et potestate regia duximus statuendos et statuimus* (Chyt. VII. 939). Příklad ustanovení prostředně poskytuje listina Karlova z r. 1843, kdež Karel ještě co markrabě zastavuje Křivoklát, hrad i panství královské, Heinlinovi Eulauerovi „cum quoque iudicio provinciali et omnibus iuribus ac proventibus sibi debitis ab antiquo et expresse cum plena auctoritate regia et nostra, instituendi ac destituendi provincialem iudicem seu poprawczonem (Sternberg Urk. Buch 80).

Pořádek při ustanovení popravce byl ten, že jmenování jeho nejprve prohlášeno po celém kraji, kdež měl popravcem býti, což se dalo způsobem obyčejným t. j. ústným svoláním po městech i po trzích v dni tržné i svátečné (*eosdem diebus forensibus et festivis ad poprawczonatus officium auctoritate regia institutos, faciatis voce preconia publice proclamari 1349; praecedente proclamatione publica. MCar. XXII*).

Popravce prvé nežli se uvázal v úřad svůj, povinen byl přísahu učiniti králi a kromě toho před shromážděným lidem toho místa, kde chtěl zaraziti sídlo své úřední (*in introitu quisque officii sui, praesente populo loci illius, in quo debet facere residentiam, pro iudicio ferendo, praecedente sc. proclamatione publica, juret etc. MCar. XXII*).

Jsouce sami žalováni ode stran, že jim škodu učinili žitím, kázáním, přivedením, příjmem, požívali popravci zvláštní vyjimky od obecného práva, tak zvaného *jus consulum*, kteréž záleželo v tom, že popravce obviněný očistil se postavíc svého tovaříše a spolu vezma na své kmetstvo, že není vinen, z čehož pohnán a žalován.

(KR. 228. Když žalují, že mu se škoda stala: tehda odpověď, že je popravci v ty časy byl, jako i dnes; což jest otjal, to mu je vše vrátil, a jinak je nevinen; tehda právo postaviti svého tovaříše své po-

pravy a vezmětaž oba popravci na své kmetstvo, jakž rota vydadié, že vše vrátil, dváky vyzdvihnúce bez kříže. Pakliby neměl tovaříše neb nepostavil ho, tehdy sám vezmi na své kmetstvo, do třetice se opravuje bez kříže, anebo na kříži zpravuj se, doňudž neprojdeš. — V druhé polovici XIV. věku proměna se v tom stala poněkud, a to taková, že neměl-li popravce tovaříše svého podle sebe, z jaké koli příčiny, dvě konšely z téhož kraje postaviti musel, načež vzal popravce bez kříže sám na své kmetstvo a konšelé na své konšelství, žeť on nevinen (O.J.T. §. 80).

Ještě jiný účinek mělo toto *ius consultum*, že byl-li kdo vinen, že drží věc cizí, a doložil-li se popravce, a popravce vyznal samým sebou nebo listem svým, že to bere na své kmetstvo, že věc ta jemu právem se dostala od popravce jakožto soudu propadlá: tehdy dosti bylo na tom svědectví a držitel věci prost byl žaloby (KR. 232).

Jinou vyjimaku mínil král Karel popravcům spůsobiti, an vložil do kodexu svého, chtěl-li by kdo na popravce žalovati, aby soud o tom byl konán před KMstí neb před sudím dvorským, za přítomnosti a účastenství kmetův (MCar. XC: Si quis exponere querimoniam contra provinciarum justitiarios voluerit, Regiæ Majestatis præsentiam adeat vel iudicis curiæ auditorium quærat; qui coram se partibus evocatis, simul cum kmetonibus merita causæ diligenter examinent).

Popravci bylo jak v Čechách tak na Moravě; kraje, o kterých ze jména víme, že tam byli, jsou v Čechách kraj Rakovnický; kraj Zatecký (pán Vilém z Egerberka, rodu Šumberk); kraj Plzeňský (pán Jindřich z Hradce a pán Jošt z Rožmberka); kraj Znojenský (1342 a suppa nec non a villicatione, poprawczoniatu et iudicio provinciali Znoymensi).

Pěknými slovy naznačuje pán Ctibor z Cimburka prospěšnost úřadu tohoto, dokudž trval, an dí: By ještě i nyní též bylo, mnoho by hajtmanu práce ubylo a pánóm saudu, a také svědomie, kteráž lidé často s prací sobě jednají, lehčeji by jednáno býti mohlo, a spíš se páni spravedlivosti uptali!

Přistupujeme k závodu konšelův zemských, a tu napřed litovati musíme, že jsou-li zprávy o popravcích méně vydatné nežli žádoucné, o konšelech ještě jsou spořejší.

Předeevším znamenati sluší, že o konšelích zemských v KRožm., která přece popravce zná, žádné zmínky se neděje; konšelé poprvé objevují se v listině moravské z r. 1320, kdež konšelem či

přísežným kraje Bzeneckého a love Pardus ze Šaratic, *scabinus et juratus terræ, judicii provincialis in Bisencz* (Chyt. VI. 162). Ale již v RPZ. a v MCar. jakožto úřad po krajích se jmenují. Jedno jest jisté, že konšelův bylo v každém kraji více nežli popravců; MCar. LXXVII mluví dokonce o devíti: *nisi aliorum consimilium consulum seu scabinorum ejusdem provinciæ novem in numero*, a RPZ. o osmi: *Tunc pro tali causa metseptimus cum consulibus consul se purgabit.*

MCar. v čl. XX. dává na srozuměnou, žeby na třech konšelech mělo býti dosti: *Barones in singulis provinciis ordinandi tres in numero in officio majorum scabinorum seu justitiariorum, et ceteri nobiles eodem numero per loca singula minores scabini præfigendi*, leč žeby loca singula značilo zde cos jiného než kraje veliké.

Vážné jest, že jakož popravci bráni bývali výhradně z panstva velikého (*barones*), konšelé ustanovováni jsou z vládyctva (*ceteri nobiles minores scabini præfigendi*).

Povinnosti a práva konšelův byly o celosti takové jako povinnosti a práva popravcův; též i konšelé, zrovna tak jako popravci, měli psance na listech svých, nechtěl byl i pán. Kteréžto právo MCar. hleděla obmeziti, vyslovujíc zásadu, že konšelům nepřisluší o své ujmě a ze své moci míti pána některého mezi psanci (*Nullis consulibus seu scabinis eujuscumque regionis licere proscribere vel proscriptos notare aliquem terræ nobilem seu baronem*; ovšem měli takového oznámiti popravcím, a ti měli dáti o tom věděti králi. C).

Jiné právo bylo, že vládkové neb lidé rytířského stavu, chtěli-li předsevzítí rozdíl dědictva svého, povinni byli konati jej před konšely zemskými; tak nařizuje MCar. v čl. XXXVI: *Nobiles vero alii t. j. kromě panstva velkého, coram tribus nobilibus scabinis ejusdem provinciæ situatæ hereditatis divisionem debeant celebrare.*

Konšelé přijímající konšelství, rovněž jako popravci povinni byli přísahu učiniti konšelskou, a to „královi i všem zemanóm“, „králi a obci“ (RPZ. 79).

Byl-li konšel který žalován na soudu pro některý skutek a řekl-li, co učinil, že učinil z úřadu svého konšelského, tehdy byl prost žaloby, podrobil-li se očiště konšelské t. j. přísahal-li bez kříže s prsty dvěma proti slunci na východ slunce, a měl-li okolo sebe s obú stranú po jednom konšeli, kteří přísahu jeho očišťo-

vali. Očista konšelská byla výjimkou z přísnějšího práva obecného. *Consules super eorum consulatum jurabunt* — bránili se konšelstvím a brali na své kmetstvo (RPZ. 79).

Ze jména známe konšela neb přísězného zemského jednoho na Moravě, a sice Pardusa ze Šaratic *scabinus et juratus terræ* v kraji Bzeneckém, a to již r. 1320.

Popravce i konšely zemské král někdy ze všech krajů svolával k sobě ke dvoru na poradu s raddami svými (*omnes et singulos scabinos et consules terrestres districtus vestri*. Form. II. 127).

Na závěrku budiž doloženo, že vyloučení byli jak z úřadu popravčího tak i z konšelství zemského 1. psanci (*proscripti*), 2. lichevníci (*nullus proscriptus jam seu in posterum proscribendus assumatur ad officium scabinatus; quod idem intelligatur de usurariis jam repertis, vel alias notoriis et publice reputatis*. MC. XXI).

V jednom a též kraji nesměli býti dva bratří zajedno v úřadech těchto (*quod duo ex eis tribus fratres non existant*. Ib. XX).

Přísaha, kterou popravci a konšelé před shromážděným lidem činiti byli povinni, zněla v tato slova: „*Se in timore Dei et ad honorem et gloriam regis Majestatis Boemise, statumque pacificum et tranquillum devotorum fidelium dicti regni, in decreto sibi officio fideliter cuicunque absque personarum acceptione ministrare justitie complementum*“ (MCar. XXII). Přísaha dala se v kostele na svaté evangelium.

§. 32. Úřady krajské.

(*Viz Dlu II. §. 29.*) *

Po krajích byli úřadové, slovoucí latině *beneficia, officia suppæ*, rozdílná od soudů slovoucích *cúdy*, úřady menší, popravcy.

Všebec mluvě, sluly všecky úřady zemské v Čechách i na Moravě v latinských listinách *officia suppæ*, jakž toho v listech krále Jana příklady máme; r. 1311 slibuje též král Moravanům, *quod nunquam alteri quam Moravo in Moravia aliquod officium suppe commitemus*, což slavně opakoval ještě i r. 1323: *Promittimus, nulli alienigenæ aliquam munitionem regalem vel castrum aliquod suppæ nomine vel alio quocunque modo committere vel locare, aut purgravium facere in eisdem, nisi tantum Moravis*. (Slovům těmto na konci XV. století na Moravě

již nerozuměli, nebť v překladu českém listů těch nalezáme slova „officium suppe“ přenešena „úřad vyšší“, což ukazuje, že překladatel četl „officium superius“. — V podrobnosti uvozuje se název župa na Moravě při hradu Znojenském: Ad suppam et ad czudam Znoymensem 1342, kdežto výraz „cúda“ vlastně náleží úřadu soudnímu toho kraje. Cives Jemnicenses de bonis, si quæ apud nobiles aut ignobiles extra civitatem residentes comparaverint titulo emptiones, ad nullius czudæ iudicium evocari vel trahi debeant vel in eo ad objecta cuipiam respondere (1327).

V podrobnosti mluví se o úřadu župním r. 1312 při hradě královském Kadani, ješto tam králi Janovi officium suppe Cadanensis navrátil Fridrich ze Šumberka, ješto je od krále měl (Nos fratres de S. omnibus iuribus et actionibus, quæ nobis in officio suppe Cadanensis et pertinentiis eis competunt, renuntiamus et literis super bonis ad dictam supam pertinentibus. ČČMus. 1835.) Již r. 1277 seděl purkrabí královský v Kadani (purgravius de Cadan), r. 1289 slove Kadan castrum et civitas, a r. 1346—50 byl purkrabí Kadanský, Vilém z Egerberka, spolu popravčím kraje Žateckého (purgravius in Kadano, justiciarius či popravczo provincie Sateensis). Kmetství pak v kraji Žateckém příslušelo Šumberkům nebo Boršům.

Poněvadž pak hlavní povolání úřadů těchto obmezovalo se víc a více na výkony soudní, sluly také povýtečně czudæ, beneficia czudæ, iudicia provincialia, súd, poprava, na př. beneficiarii iudicii sive czudæ (Maj. Car. CII. 1), sudarum beneficiarii na Moravě, in czuda Sacensi beneficiarius seu urzednik 1343.

Úředníci krajští byli, pokud víme, toliko čtyři: Úředník (beneficiarius vlastně tak řečený), druhý komorník (camerarius), třetí sudí (iudex, czudarius), čtvrtý konečně písař (notarius). Místo hlavního úředníka zastupovali namnoze purkrabí hradští na hradech královských (purgravi). Tímto zřízením byl každý úřad krajský obrazem velikého úřadu zemského, jenž tolikéž záležel ze čtyř úředníků nejvyšších, kteří byli purkrabí Pražský, komorník nejvyšší, sudí nejvyšší a písař zemský.

R. 1284 píší úředníci zemští v Praze viris providis H. camerario, Vl. iudici provinciali et universis beneficiariis Pilznensis provincie (Mus. 1835. 409). Též tak r. 1358 píší úředníci zemští úředníkům kraje Hradeckého: Vobis beneficiariis districtus Grecensis significamus (Ib.). 1343 in zuda Sacensi beneficium seu urzednikonem, notarium et alios quoslibet officiatos suos. Czudarii seu beneficiarii districtus Lutomericensis citaverunt. Czudarius Brunensis, Olomucensis, ceterorumque

districtum, sudarum beneficiarii (Chyt. VII. 663, 664). Vdávání má osvědčeno býti úředníkom toho kraje; a ti úředníci mají to vznésti na úředníky na Pražské (ŘPZ. 59).

V podrobnosti máme tyto zprávy a vědomosti o úřednících krajských, o jich postavení a povolání:

Úředník, r. 1343 in zuda Sacensi beneficiarius seu urzednik.

Purkrabí neb villicus, etiam ad executionem omnium sententiarum, quæ per iudices ipsorum provinciis lata fuerint, laborabunt (MCar. VII).

Komorník (camerarius). KRožm.: Ta poprava má také komorníky toho sáda. — Komorník ot úřada tej popravý, v niež Pražskému jest pohoniti; má komorníka jmieti menšieho úřada. — Komorník toho úřada, v kterémž kraji budeta pohoniti. — Kdež úřad nechce ho komorníka dáti, Pražský komorník požen týmž právem. — Komorník od úřada toho kraje, v němž kraji ten hrad leží ku popravě, komorník téj popravý atd., ješto menšieho úřada tu nenie, nebo komorníka nenie. 1402 Camerarius Piescensis non venit. 1418 komorník Litoměřický. 1419 Camerarius districtus Gurimensis. Maj. Car. CII. 2. Komorníci druhého kraje atd. 1349 Camerarius czude in Oppavia. 1284 H. camerarius Pilzensis provinciæ (Mus. 1835). — R. 1307 Witko de Swabenic camerarius Olomucensis, 1317 Joannes de Meziřčf Ol. camerarius et purcravius Brunensis, 1314 Boczko de Jewissowicz Brunensis et Znoymensis camerarius, 1318 Milič z Náměstí, 1323 Jan z Meziřčf, též tak.

Sudí (czudarius). 1335 mandamus sudarius et provinciarum iudicibus per Moraviam constitutis — Czudarius Brunensis, Olomucensis, ceterorumque districtuum et sudarum beneficiarii. — Czudarii seu beneficiarii districtus Lutomericensis citaverunt. — 1320 Weleslaus ze Orichow quondam cudarius in Bisenz. 1317. Idem zudarius provinciæ Braczlaviensis. — 1317 Ulricus de Ronberch zudarius prov. Brunensis. 1323 Zdenko de Plabcz czudarius Znoymensis. 1322 Nicolaus de Blissicz czudarius Braczaniensis. — 1324 Pribislaus de Bircowi zudarius Brunensis, 1333 Theodoricus de Sbran ib. — 1314 nobilis vir Hermannus czudarius Olomucensis etc.

Písař (notarius). 1343 In cuda Satcensi beneficiarium seu ursednikonem, notarium et alios quoslibet officiatos. — 1327 notarius czudæ Brunensis. — Dsky krajské obstarávány byly od písařtv. — O dskách jsou zprávy podle posloupnosti časové v kraji Olomúckém 1303, v kraji Nimburském 1322, 1407, v kraji Brněnském r. 1327, v kraji Mělnickém r. 1348, v kraji Žateckém r. 1381, 1382, v kraji Plzenském 1389,

v kraji Hradeckém r. 1394, 1395, 1396, 1419 a v kraji Litoměřickém r. 1413.

Jiný úřad ne sice zemský, ale královský byl v každém kraji úřad vláderský (villicatio). Vlášdař latině slove villicus i připomíná se takový zejména MCar. LXXXVI: Villicus regius provinciae illius, in qua dicitur deliquisse. Cf. MC. VII. — R. 1325 jmenují se villicus Brunensis a villicus Znoymensis.

Úředníkům krajským představeni byli úředníci zemští, i víme že jim títo dávali poučení (1284, 1358. Ceteri camerarii, czudarii, notarii et officiales alii ab ipsis supremis tribus officiis dependentes omnium provinciarum. MCar. XVII). Kromě jediných úředníkův kraje Plzeňského (de officialibus provinciae Plznensis, licet dependentes vel suppositi dictis supremis officiis non dicantur. Ib.).

§. 33. Obec místní.

(Viz Dřlu II. §. 30.)

Obce místní ve XIV. věku byly jednak města, jednak vesnice.

Města měla zřízení takové, že naproti králi a naproti zemi vždy se jevila toliko co obec, nikdy měšťané jakožto jednotlivci. Šlo-li o to, aby obec byla veřejně zastupována, vysílala plnomocníky své, kteří by místo ní jednali a závazky i povinnosti na se brali. Avšak jistý rozdíl byl i v této příčině: K některému jednání posílání jsou plnomocníci rady městské (duo de consilio cum pleno civitatis mandato), k jinému zase plnomocníci všeho sousedstva (duo de consilio, duo de communitate. Form. II. L). — Správa obce záležela na richtáři a na konšelech (judex et consules civitatis. KRozm. §. 14).

Na vesnicích povaha obce ukazovala se v tom, že vesničané (villani) měli své kmety za zastupitele své před jinými. O kmetech vesnických řeč jest v MCar. XCI, kdež se jedná o žaloby na vládaře královské. Podle té zpravy měli kmeté vesničtí soudní moc k rozsuzování sporův mezi vládaři a lidmi na ně žalujícími, ač šlo-li o věc; ze soudu kmetčího směl žalobník odvolati se k soudu dvorskému. Vesnice dle německého řádu zřízené měly v čele svém rychtáře (judices villarum).

§. 34. Rozličná zřízení rázn administrativného.

a) Zřízení lesní.

Jakkoliv země česká přebohatá byla v lesy, ješto netoliko všecko pomezi široké pásmo lesův pokrývalo, ale i vnitř země všecka površí honosila se ozdobou lesního stromoví: nicméně knížata pilně přihlíželi k tomu, aby lesy zbytečně nebyly kaženy. Co se týče hvozdu pomezního, bylo staré pravidlo, že lesy po hranicích zemských jakožto výborná obrana země od přírody daná nemají být mařeny na škodu země, in terræ nocumentum. Stalo se sice, že již ve XIII. věku pravidlo toto všelijak protrhováno, jednak že panovníci, nemající jiných dědin, jednotlivým osobám a duchovním sborům dávali veliké újezdy lesní, aby z nich těžili, jednak že do lesních končin na pomezí povolávali osadníky z ciziny (Trutnovsko, Loketsko, Kladsko); též i rudné doly blíž pomezí zarážené mnoho dřeva požadovaly ke stavbám hornickým a k děláním uhlí. Ale již Karel. znova přihlédnul k lesům na pomezí, nařidiv, že mají býti hájeny co znamenitá obrana země. Překrásná jsou slova v MCar. o tom položená, ukazující zároveň, kterak Karel měl srdce krásám přírody přístupné: *Inter ceteras silvas nostras illa cordi nostro debet esse præcipua et singulari diligentia custodiri, quæ tam utili, tamque mirabili arborum congerie regnum nostrum Boemiæ circuit, cujus eminens protensusque ambitus præstat feliciter eidem regno propugnacula perpetuo gloriosa!* Z té příčiny potáhl lesy na horách Krušných, kterých se byli namnoze zmocnili soukromníci, ke komoře královské zase a rozkázal hájiti je a chrániti pod tresty velikými. Kdoby bezpravně lesů těch sobě osobovali, anebo bez povolení je kopali a káceli, na takové měla připadnouti pokuta cti ztracení (infamiæ) a čtvernásobné náhrady (quadrupli restitutionis. MCar. LXIII).

Lesy královské opatřeny byly četnými dohlížiteli či hajnými (silvani) a lovcími; nad těmi postaveni byli lesní (forestarii) jednotlivých velikých souborů lesních; nade všemi stál pak lesní zemský (forestarius).

Aby lesy nehynuly, nařizeno, že v nižádný čas, nejméně pak v podletí nebo v létě smí kdo se stromův kůru olupovati, ji pořezovati anebo trhati, jelikož stromoví v ten čas jest ve první

nebo ve druhé míze. Trest na pachatele uložen, dle starobylého hrozného mravu, velice těžký: Byl-li sám hajný, měla jemu pravá ruka býti odřena (jako on odřel strom), a zboží všechno, což by za hájení lesův měl ode krále, vzato zase ke komoře. Jinému škůdci takovému odřena toliko pravá ruka (MCar. LIV).

Kdoby nalezen byl, že oheň kladl v lesích královských, panských neb jiných, anebo že na stromy neb kořeny oheň strojil, ten sám měl ohněm býti pálen až do smrti (jako on páčil stromy. MCar. LV).

Žádný hajný královský ani lovčí ani kdo jiný neměl práva stromy roubatí a drvo z lesův vyvážeti, je prodávati neb jinak zcizovati, kromě souší t. j. stromův uschlých a vývrátů t. j. stromův větrem povalených (nisi tantummodo aridum lignum vel quod vi ventorum ceciderit). Kdoby nalezen byl přestupník tohoto nařízení, hajný neb lovčí, an by kácel dříví zdravé, tomu utata neb zkalecena pravá ruka (že kácel kmeny zdravé) i odňaty dědiny královské, kterých užíval (MCar. L).

Témuž trestu (ruky pravé utětí) podroben i ten, kdoby proti záповědem královským dříví vyvážel po vodě neb po suchu, aneb pomocí svou k tomu se propůjčoval (MCar. LVI).

Purkrabí a vládáři na hradech při řekách ležících přísně sobě měli nařízeno, bdíti dnem i nocí, aby po řekách nebyla plavena drva v lesích kradená. Kterýžby vědomě propouštěl dříví takové, ztratil úřad i platil dvakrát tolik peněz do komory královské, kolik to dříví ceněno; pakli nebyla vina, ale nedba, platil toliko cenu dvojí (MCar. LVII).

Přiházelo se, že hajní a lovčí zastavovali někdy vozy a koně, když toliko domnění bylo, že vozník pokradmo chce vyvážeti drva z lesu. V takových případech řád jednoduchý: Dva nejméně hajní neb lovčí dvora královského postavili se před úředníky těch krajín a učinili přísahu; co pak vyřkli, tomu mělo věreno býti, a který vozař shledán ve vině, takový se vším zbožím svým byl na kralově milosti (MCar. LI).

b) Zřízení živností.

(Viz Dílu II. §. 8, a.)

Hlavním zaneprázdněním slovanského obyvatelstva napořád bylo hospodárství rolní a živností s rolnictvem spojené nebo bezprostředně jemu potřebné; ba lid slovanský více ještě než první

pokázán byl k hospodářství rolnímu, poněvadž novými poměry agrárními obyvatelé dědin tuzeji připoutáni jsou k půdě, kterou vzdělávali, co mezitím obyvatelstvo měst výrobu řemeslnickou skoro vesměs potáhlo do měst.

Prodlením XIV. věku zmohlo se ostatně několikero větví živností hospodářských na veliký stupeň dokonalosti, nejvíce bezprostředním působením a vlivem krále Karla. Mínilme sadarství, vinarství a rybníkářství. Král začal, a panstvo i lid chutě ho následovali. Fecit plantare vineas et ortos circum civitatem Pragensem, quod advertentes barones, nobiles, religiosi et plebegii plantaverunt ubique ortos et vineas (Beneš 1348). Fecit etiam advehi de Austria vites nobilissimas, quas ibi — circa Pragam — et sub castro Carlsteyn plantavit (Ib.). — Extruxit in diversis locis piscinas plurimas et regno multo proficuas; ædificavit et extruxit piscinam sub castro Bezděz miræ magnitudinis quasi stagnum. Následoval toho příkladu Arnošt arcibiskup, založiv rybníky u Kyj, u Rokycan, u Týna Horšova, u Příbrami, u Řečice, u Žerčíněvsi, u Chýnova (Ben. 1364), tak jako zvelebeny vinohrady u biskupského města Růžnice (Scr. II. 442).

Po všechem věk čtvrtý květlo v Čechách i na Moravě hornictví. Znamení zlaté doly byly: V Jílovém, aurifodinæ in Gilow, z dob krále Václava I. 1230—53, až do panování krále Václava IV., jenž ještě r. 1382—1402 pronajal urburu královskou v Jílovém: in et super montanis nostris auri Iglow (Form. II. p. 10). V Jamnici na Moravě z r. 1227 (aurifodinæ in circuitu civitatis Jamnic). R. 1337 známy jsou kromě Jílového ještě tyto doly zlaté: Všechlapy, Záblatí, Karemberk, Sedlčany, Lešnice, Bělčice, Újezd, Zahořany, Zákoutí, Reichenstein, Pomuky, Chotěšov, Teplá (Pam. XV. 70). — Stříbrné doly nacházely se podle postupu časového ve Stříbře (argentaria super Msea), v Jihlavě (1227), u Brodu a v okolí tamním u Bělé, u Šlapanic a u Přibislavi (1234—57), u Pernšteina 1238, u Benešova Opavského 1241—47, u Důbravníka 1243, v Ústí nad Lužnicí (montana argenti in Vsk super fluvio Losnicz, seipphenlehen in Awsk, in montibus qui in A. sunt inventi etc. 1272); v Hoře Kutné (za Václava II.), ve Vřesníku či v Březnici 1338. — Železné doly (mineræ ferri, eysenberg). O takových řeč jest r. 1350, že se nacházejí na statech kláštera Tepelského v lese blízka Hroznětína (Pelzel K. 216), kdež také byly samokovy či hamry (mallei ferramentí, cum molendinis ad mallea spectantibus. Ib.).

Řemesla rozvinula se ve XIV. věku znamenitou měrou, což především děkovati jest rozkvětu měst, těchto sídel řemesel

a obchodu. Jakožto vzor měst řemeslníciých představuje se nám Staré Město a vedle něho Nové Město Pražské.

Řemesla ze XIV. věku do podrobná známá byla tato jmenovaná: Apotekáři.

Brnieři či panceřníci (loricatores), bubenníci, budnáři, bečváři (doliatores), barevníci či barvieři (coloratores), břitváři (rasicultellifices), brasearii či braseatores (sladovníci), braxatores (sládeci).

Carnifices (řezníci), czaltonarii (koláčníci), cerearii (voskáři), cementarii (vápenníci), caupones (vinaři).

Češieři (picariatores), čepičníci (mitrifices, mitratores).

Dratevníci.

Flašnéři (flassnerii), ferratores (železníci).

Hřebenáři (pectenarii, pectinifices, pectinatores), hrotníci, húžváři, hedvábníci (fibulatores, sidenarii), hacníci (caligatores), hrnčíři (tutifiguli, figuli, ollifices), húsléři, herci, holiči (barbitonsores, barbirasores), hudci.

Jehláři či jehelníci (acuñices).

Kupci (mercatores), kramáři (institutæ), krčmáři či krčemníci (tabernatores), kameníci (lapicidæ), koláři (rotifices), konváři (canularii, canulatores), kotláři (caldarii, caldariatores), kováři (fabri), kotevníci, kožišníci (pellifices), koblučníci (pileatores), kostkáři (taxillatores), kolebečníci (cunabulatores), kúdelníci (stupam vendentes), korytníci, krajčieři či krajčí (sartores), koželuzi (cerdones), kuchenníci (coqui), kajkléři (joculatores), kořenáři, košatníci, klévaři, kolomastníci, kletnáři, kotečníci, konieři, kocovníci, kabátníci (joppatores, joppulatores).

Ložináři, lopatníci, lavičníci (stalla parantes), lžičáři, lútečníci, lékaři (medici, physici), lazebníci (balneatores, lixæ), loďnáři, linistæ (tkalci), lanifices (vlnáři), laterum paratores (cihláři), lapicidæ (kameníci).

Maléři (pictores), mramorníci (marmorarii), mečieři (gladiatores), mísáři (scutellatores), metláři, měšečníci (bursifices), mědnáři (cupri fabri, ærispercussores), mlynáři (molendinarii, molendinatores), mangones (řezníci).

Neckáři, nožieři (cultellarii, cultellatores, cultellifices, cultelli fabri), nevodáři, nitníci, nápravníci (currifices cf. koláři), nádobníci.

Obrazníci (statuarii), okřínáři, ostrožníci (calcariatores, calcari-fices). ovnieři, ollatores (hrnčieři prodavači).

Pekaři (pistores), perníkáři (pernarii, lebothecarii), přesličníci, pokryvači (tectores), píštělníci či pištci (fistulatores), posadníci, pancieřníci či brnieři (loricatores), platnéři (thorifices), přilbičníci (galeatores), pukláři (clypearii), pasieři (cingulatores), pochváři, pokladníci, prknáři

(sarratores), plotnáři, provazníci (funifices), pluhaři, plátěnníci (linicidæ), polštářníci (pulvinatores), prtáci (sutores, renovatores sotularium), púzderníci, pannirasoires (postřihací), postelníci (ložináři).

Rendlíkáři, ratištníci, ranlékové (chirologi).

Řešetáři (cribrofices), řemenníci (corrigiatores).

Stolaři (mensatores, mensifices), sviecnáři, sekerníci, sviečnici (candelatores), struhaři (tornatores), sítaři (qui parant retia), sádlníci, smolaři (picatores), súkenníci (pannifices), sedláři (sellarii, sellatores), stavníci, strunaři (cordifices, cordipari), srpníci (falcifices), salsatores (slanaři), střemenáři.

Šípaři (ballistarii, fabri telorum), šnáři, šídlaři, ševci (sutores), šachovníci, ščivalníci.

Truhláři, trubaři, tesaři (carpentarii), tvořidlníci, tenetáři, tobolečníci (peratores), tlumočníci, tkaničníci (prætextarii), trubaři, trubači (tubicinæ), textores (tkalci), tabernarii (krčmáři).

Uzdáři (frenarii, frenifices).

Vozníci (quadrigarii), vochláři, vidláři, valcháři (fullones), vinaři (vinitores), vřetenáři, věnečníci (crinalistæ), varhanáři, varhaníci (organistæ), vectores (vozkové), vrhcabníci.

Zedníci (muratores), zámečníci (seratores, serifices), zlatníci (aurifabri, aurifabrorum platea = Zlatníčí ulice), zlatotepci (auripercussores), zlatoměníci (campsores), zvonáři, zlatohlavníci (gineciarri).

Ženci (messores, falcatores), žakéři.

(Ostatně viz Tomkův Děj. Prahy II. 370.)

e) Zřízení obchodu.

(Vis Důu II. §. 8, c.)

Střediskem obchodu byla Praha, stanovisko kupecké hned prvé proslulé, avšak za kr. Karla nad jiné povýšené a zvelebené. Středověký obchod evropský šel dvojím směrem: Od jihu na sever, z Benátek na Hamburk, a od východu na západ, z Kijeva na Paříž. Tu kde se obchodní tyto linie křížily, ležela Praha, tak že město toto přirozeným bylo střediskem obchodu evropského, byť i jiných pobudek nebylo. Ale bylo i takových: Sídlet v Praze císař, koruna česká leskla se velikou mocí politickou, země česká slynila bohatstvím na zlato a stříbro, universita lákala množství bohatých jinochů ze všech okolních zemí do Prahy a kr. Karel všelikými prostředky pečoval o zvelebení obchodu samého.

O kupectví mezi zeměmi českými s jedné a Polskem, Ruskem,

Prusy se strany druhé mluví se v listě kr. Karlově z r. 1350; dosvědčuje král, že volný byl obchod mezi těmi zeměmi, až kupci Krakovští brániti začali Čechům chodit se zbožím do Polska a dále do Rus i do Prus (versus Russiam et Prussiam. Pelzel K. 75). O obchodu mezi Čechy a Benátky řeč jest v listině téhož Karla z r. 1373; neboť prý kupcům pojednou bylo překáženo v zemích mezi Čechy a Benátky ležících (cives et incolæ nonnullarum terrarum et civitatum mercatoribus Pragensis civitatis stratom de Praga et Boemia versus Venetias inhihent. Ib. 231). V listě výsad města Pražského z r. 1393 praví se, že obchodníci do Prahy přicházeli z Polska, z Bavor, z Rakous, z Uher, z Lužice, z Míšně a z jiných zemí (Form. II. 164).

Cizí kupci, nebo (jakž sluli) hosté, prodávali zboží své jako prvě ve staroslavném Týně. Týn slove v pramenech c. 1100 curia hospitum; Læta curia, alias Týn; 1278 curia communis, quæ vulg. Thyn nuncupatur; 1279 curia quæ vulg. Thyn nuncupatur; 1298 curia hospitum, quæ Týn seu Læta Curia vulg. nuncupatur; 1311, 1321 Curia Læta; 1324 Frohnhof, 1330 Curia læta, quæ vulg. Thin dicitur. Každý host měl tu svůj krámc (kammer); společná byla tavnírna (schmelzhutte).

Ale i v jiných městech kromě Prahy zakládány jsou takové týny neb hostinné dvory, jakž o tom vědomost máme v Olomúci, kdež dvůr kupecký založen s přivolením krále Přemysla II. r. 1261; v Mostě, kdež povolení k tomu dáno od krále Karla r. 1361 (Pelzel K. 318). Dvůr takový latině slul domus mercatoria (něm. Kaufhaus) neb theatrum.

Obchodu sloužily přechody přes pomezí české, v této době znatelné podle hradů pomezních, podle stráží neboli wart, neb podle stanovisk celních; přechody ty jmenují se ne více semitæ stezky, jako druhdy, nýbrž strata silnice (mercimonia non alibi præterquam stratom directam ad civitatem Pragensem 1393; metæ versus Bavariam de strata ad stratom; strata de Mysna versus Boemiam 1341; custos stratarum regni Boemïæ 1393), a jsou, pokud jich známe, následující:

Silnice Chebská, chráněná hradem Königswartem (Kynžwartem), starobylá to stezka Chebská ode města Chebu přes Žandov k Chodové Planě a dále vedoucí.

Silnice Tachovská s pomezním hradem zemským Tachovem.

Silnice Přimdská, chráněná hradem zemským Přimdou či Pfreimtberkem.

Silnice Domažlická se hradem zemským Domažlicemi, chráněná jako za starodávna tak ještě nyní od Chodův, kterých se Karel hned r. 1342 ujmul proti útiskům purkrabí Domažlických, osvědčujíc spolu, kterých práv v příčině berně zemské požívají Chodové.

Silnice Debrnická. Dráha tato slula hned v XI. věku „strata“, rozdílná jsoucí od stezky poustevníkem Vintřfem založené. Směr její poznati lze z listiny dané r. 1029 (Erb. Reg. 94), kdež udány meze újezdu Rinchnachského (per album Regin usque in Affoltresberg, et inde ad magnum lapidem (Isenstein?), qui ex orientali plaga prope stratum jacet, quæ in Bavariam tendit; et sic per stratam et super nigrum Regin usque ad novam viam a Gunthero monacho præparatam, et sic per viam usque in Leipfiusa).

Silnice Vintřřovská, směrem od Sušice přes Dobrou Vodu, Hartmanice, Skálu sv. Vintřře a Stubenbach ke Zwieselu.

Silnice Kvildenská, směrem z Hor Kašperských k Pasovu, založená za Karla ok. r. 1366.

Silnice Pasovská (via, qua de Patavia ad regnum nostrum venit 1263), druhdy via juxta Prachatic 1086, via bohoemica 1250, v pozdějších pak časech, pro výnosnost, Zlatá Stezka, Aurea Semita, Goldner Steig řečená. Clo Prachatické darováno bylo s polovice proboštům kapitoly Vyšehradské, s druhé pak kanovníkům. R. 1285 kupujíc probošt druhou polovici, postoupil kanovníkům jiné statky proboštské, Žitenic, Malešova, Žinec, Újezda a j., což svědčí o znamenitém požitku ze cla Prachatického. O stezce Pasovské ustanoveno ještě za Václava IV. r. 1404, že stezka, která jde od Pasova přes les, má s těmi koupěmi do Prachatic jíti (ne na Wimberk) a odtud dále ku prospěchu české země.

Tyto přechody přes Šumavu byly pořád ještě tak opatřeny, že jich možné bylo v čas války zarůbiti, jakž o tom příklad z r. 1270, kdež vévoda Bavorský hrozil do země vraziti (Jam mille viros præmisit pedites, qui vias silvarum, ex objectu cæsarum arborum fortiter impeditas, debeant celeriter expedire. Doll. Cod. ep. Ot. V.) R. 1345 hrozil císař Ludvík vpádem do Čech, pročež nařízena obrana se strany české (metas versus Bavariam de castro ad castrum, de munitione ad munitionem, de strata ad stratam intente procedimus. Form. I. 157).

Silnice Linecká (transivit per Pataviam versus Linczam, volens per illam viam calide subintrare Boemiam. Ben. 1836). R. 1351 nařizuje kr. Karel, že kupci, kteřížby od rakouského města Cahlova (Freistadt) do Čech jeli, přímou cestou mají do Budějovic se bráti a nikudy jinudy (Pelzel K. I. 212).

Silnice Vitorazská. Po té r. 1353 bral se Karel z Čech přes Vitoraz a Světelský klášter k Dunaji na cestě do Uher (Pelzel K. p. 262). Dráha ta slove r. 1362 Herstrass (List Hrad.).

Silnice Jihlavská, kdež celní stanovisko bylo v Habru (1341 Chyt. VII. 373).

Silnice Liběčská, kdež celní stanovisko bylo ve Vilémovu (1341, Chyt. VII. 378).

Silnice Mýtská od Třebové a od Políček přes Litomyšl k Mýtn vedoucí; samo jméno Muta (Mýto) ukazuje zřejmě, že zde bylo stanovisko celní, jako onde v Habru; r. 1346 výslovně se mluví o cle v Mýtě (*censum civitatis Mutensis et theloneum ibidem*. Chyt. VII. 643).

Silnice Náchodská vedoucí přes Kladsko do Polska, s celným stanoviskem v Náchodě (*onus teloniarium in civitate nostra Nachod* 1349. Chyt. VII. 907).

Silnice Trutnovská, která bezpečně vznikla v tu chvíli, co vzešla trhová osada Úpa t. j. nynější město Trutnov; to se pak stalo r. 1260. Za Přemysla II. obživla krajina ještě více, anof tam povoláno osadníky z Němec.

Silnice Žitavská.

Cesta vodní po Labi, kdež hlavní stanoviska byla: Mělník, Růdnice, Litoměřice, Ústí, Děčín a Perno (1352).

Silnice Míšenská (*strata de Mysna versus Boemiam*), jdoucí okolo hradu Oseka či Riesenburka ke Hrabu, klášterní osadě Osecké. Řeč jest o ní r. 1341 (Chyt. VII. 348), při čemž také se zmínka činí o stráži neb wartě na silnici této (*unam custodiam seu wartam in dicta strata, ubi thelonium percipiant*).

Cesta Osecká. Již r. 1207 připomíná se clo pomezní na stezce Osecké, vybírané v Hrabštině (*una septimana in Gr.*),

Silnice Mostská se clem na stráži blíže hradu Borku. Hrad Mostský slul ve XIII. stol. *Landes-Warth*. Za krále Jana byli v držení cla páni z Borku (*Teloneum, id est stráž, cum silva et custodibus ad hoc pertinentibus*. L. Zdislaj A. 36). Král Přemysl II. byl hned r. 1273 nařídil, že mají všechny dráhy a silnice v těch místech přes hory do Čech vedoucí v rozsahu dvou mil sbíhati se ve městě od něho založeném, Mostě řečeném (*ut strata trans nemus per wartham sive per mutam ceteraque omnes aliae viae, quae infra duorum spatium miliarum ex nunc existunt aut fieri valeant in futuro, ad civitatem nostram Prux tendant et ut fiant et fieri debeant depositiones annonae, pannorum, salis, ceterarumque rerum venalium seu mercimoniorum*. Pelzel K., 319).

Silnice Březnická (stezka druhdy Kralupská), jdoucí z Kadaně přes Březnici a přes osadu Wartu i les pomezní do Sas k dnešnímu Annaberku (1352).

d) Zřízení celní.

(Vis Dña II. §. 23, cla.)

Při všech těchto přechodech přes pomezí zařízena byla stanoviska celní, kdež vybíralo se clo vývozní i dovozní.

Ale i vnitř země bylo několikero stanovisk celních. Známe na př. tato:

Na Vltavě cla stará: U Hluboké, v Újezdci, pod Zvíkovem, pod Orlíkem, v Kamýku, v Braníku pod Vyšehradem, stávavší hned za krále Václava I. (1230—1253). Karel r. 1366 znova je potvrdil, jiná novější zhlazujíc. (Novější pak byla u vsi Županovic a v Podolu, v Podskalí, u kláštera Křížovnického a u brány Menšího města Pražského, neboť nejspouze vypočtena v listině Karlově r. 1353 jmenují se r. 1349; *theloniarius per Boemiam et specialiter in villa Zupanovic, in Branik, in Podol, in Podskalo super alveo aquæ Wultaviensis, item circa hospitale in ponte et circa portam M. Civ. Pragensis sub castro*). Na Mži, na Lužnici a na Otavě nařízena jsou cla teprve listem Karlovým r. 1366.

Na Moravě vnitř kraje známe tato celní místa:

Ve Vračově a ve Bzenci (na dráze mezi Brnem a Hradištěm Uherským), v Přerově, v Mohelně (1335 *Carolus — publicanis et theloneariis nostris et præsertim B., Wr., Pr. et in Molyne. Pelzel Karl I. 15*).

Tovar v zemi samé prodáváný byl velmi rozmanitý; připomenáme na příklad zboží dřevěné v Praze na trh přivážen: *Lignorum omnia genera, asseres* (desky, prkna), *canalia* (žlaby a roury), *robora* (kmeny), *cylindri* (vratidla), *scutillæ* (nádobí dřevěné vůbec), *rotæ* (kola), *capisteria* (necky), *hastæ* (dřevce) et *alia quæcumque ligna* (1372). Kovy: Mosaz, zlato, čistec, stříbro (Štítýn). Šatstvo: Zlatohlav, plátno podbělné, kožichy sobolové, kuní, hranostajové, běliznové; čechlíky, prostěradla, košile, šlojíře bělné, bavlnné neb hedvábné (Hus).

Tovar či zboží převážená přes pomezí, jmenuje se toto:

Přes pomezí severní v Rudohoří voženo: Obilí (*annona*), sukna (*panni*), sůl (*sal*) 1278.

Přes pomezí bavorské vyváženo z Čech:

Koně (*de quolibet equo qui ducitur extra regnum ultra silvas Boemicales* 1379, *qui ducitur per teloneum de regno Boemiæ ultra silvam Boemicalem* 1383), *equos et spadones* (1363); voly (*de centum bobus*), dobytek vepřový (*de centum porcis*), ovce (*de centum ovibus*);

šunky (*carnes pernales, de ducentis lateribus carniū pernalium*), peří (de centenario plumarum). R. 1385 dovoluje král znova vyvážeti peří přes pomezí, na domluvu císař. Alžběty, jenž veliký měla ze cla příjem na pomezí bavorském.

Do Čech z té strany přiváženo: Sukna (*panni*), a sice z města Aachen (*panni longi de Ach*), z Flander (*panni qui sunt portati de Flandria*).

Po stezce Pasovské převáženo: Sůl (1256, 1399), obilí, víno, pivo, medovinu (1399).

Z Rakous do Čech přiváženo:

Koně (*equi*), voly (*boves*) a jiný dobytek (*et alia pecora et pecudes*). Řeč o kupcích z Rakous děje se r. 1383: *Mercatores de Austria versus Boemiam et specialiter Budweys civitatem declinantes*. — Víno (*vina pro usibus mensæ archiepiscopi Arnesti in Austria comparata*).

Do Uher z Moravy vyváženo:

Dobytěk (*pecudes venditioni exponendæ*), a sice větší (*maiores*) a menší (*parvum animal*), ku kterémuž počítáno ovce (*oves*), kozy (*capræ*) a prasata (*porci*).

Vína do Čech přiváženo velmi mnoho, a to uherské, rakouské, moravské, franské, švábské, elsasské, rýnské jakožto pítí obyčejná, kdežto nápojem vzácným slove Vernatsch, malmazí, vína vlaská (*romania*), víno Bocenské (*pozonica, pozner*), Rivolské (*rivoglio, raufal*). — (Pelzel K. 230, 234 k roku 1370.)

Mezi Čechy a Moravou (na dráze Jihlavské r. 1341. Chyt. VII. 373):

Sukna (*panni*), plátno (*tela*), vosk (*cera*), tovar kramářský (*mercimonia institarum*), cín (*stannum*), olovo (*plumbum*), měď (*cuprum*), mosaz (*æs*), železo (*ferrum*), ocel (*chalybs*), víno (*vinum*), pivo (*cerevisia*), vyzy (*husiones*), ryby obyčejné (*pisces*), kůže (*cutes*), rohy (*cornua pecorum seu pecudum*), koně (*equi*), dobytek veliký (*pecus magnum*), dobytek drobný, ku kterým čítáno prasata; uzené šunky (*pernae*), sůl (*sal*), obilí (*bladum*), slad (*brasium*), drvo stavební (*ligna pro ædificiis*), drvo palivo (*pro igne*), nádoby dřevěné, a sice necky (*capisteria*), mšy (*scutellæ*); truhly (*cistæ*), číše (*ciffus*), hrnce (*ollæ*), sklenice (*vitra*), olej (*oleum*), zelenina a sice česnek (*alleum*), cibule (*cæpæ*), semeno konopné (*canapis*), mák (*papaver*), peří (*plumæ*), kuřata (*pulli*), čímž nepochybně rozuměna všecka drůbež, vejce (*ova*), ovoce (*fructus arborum*), zajáci (*lepores*), med (*mel*), meče nedohotovené (*gladii imperfecti*), šatstvo vetché (*vestes veteres*), žernovy či kameny mlýnské (*molares i. e. lapides*), barvy na sukna (*colores pannorum*), *codices sardicæ*, klobouky (*pilei*), uhlí dřevěné (*carbones*).

Dle zpráv z r. 1879 a 1883 (Form. II. 159, 160) platilo se v celnicích na pomezí bavorském při vývoze z koně majícího cenu méně 5 kop gr. $\frac{1}{2}$ zl. (fl.), z koně majícího cenu 5 k. gr. a výše 1 fl., ze 100 volů 26 fl., ze 100 prasat 6 fl., ze 200 kusů šunek 6 fl., ze 100 ovcí 4 fl., z jednoho centu peří 6 gr. Pr.

e) Zřízení měř i váh.

(Viz Díl II. §. 8, d.)

Míry délkové, kterých známe, byly tyto jmenované: Loket (ulna); plátno měřeno na lokte (de centum ulnis telæ).

Základní měrou délkovou při pozemnostech stal se ve XIV. věku provazec. Vychází to na jevo z nálezů práva zemského r. 1400 učiněného, kdež velikost jitra, lánu i mše vyslovena jest v provazcích (I. Steph. A. 29). — Provazec sám měl 52 loket Pražských neb 26 kročejův. — Mše 365 provazců.*)

Míra plochá:

Jitro neb strich 3 provazce, kdež potřeba přimysliti výměr prostorný.

Lán, míra to skrze osadnky německé v zemi zobecnělá, rozličný byl jak v Německu tak i v Čechách. Práví se r. 1352 o lánu, že má v sobě držeti 64 měr neboli strichů (laneus quilibet continere debet mensuras seu strichones vulg. dictos sexaginta quatuor. Pelzel, Karl 99). Jinde zase, že lán má 100 jiter neb strichů (laneus quilibet continens jugera strichonum centum. Form. II. 242); opět jinde, že 40 (laneus quilibet continens XL jugera strichonum. Ib. 243). Duo lanei = 42 jugera, tedy jeden lán 21 jiter (Ib. 243).

Nálezem svrchuřečeným vytčen lán na 3 kopy 12 provazcův (192 provazcův); dle toho držel tedy 64 jiter neb strichův.

Porovnjíc míry tyto s nynějšími, dojdeme následujícího výpočtu: Provazec = 52 loktům Pražským, 21 loktů Pražských = 16 loktům rakouským. Provazec (52 l) tedy = nezcela 40 loktům rakouským neboli 100 stopám rakouským, kladouc 1 lok. rak. = $2\frac{1}{3}$ stopě. Mše o 365 prov. = 36.500 st. rak. = 6088 sáhům rak. = $1\frac{1}{2}$ míli poštovské.

Míry duté na tekutiny i na tovar esutý:

Sud (vas), nač měřeno pivo (vas cerevisiæ). Láhve (lagena), v nichž nošen olej (de qualibet lagena olei), semeno konopné, mák. Prostice (cuppa), nádoba, v níž voženo stl. Tyna (tyna) a hrnce (urna), na

něž měřeno med; že pak z tyny placeno 4 haléře a z hrnce 2, vidomo, že hrnec byl polovice tyny (1341).

Váhy:

Centnér (centenarius); vosk vážen na centnéře (de quolibet centenario 1341); též cín, olovo, měď, mosaz. Kámen (lapis), míra podnes u řezníků obyčejná, rovnající se 20 librám: Pondus sepi, quod lapis vulg. appellatur, lapis sepi. Vůz (currus mercimonialis). Náklad vozový jakožto míra za obyčej byl při vosku, při víně, při peří. Při víně byly vozy celé (integrum plaustrum viui), polvozy (medium plaustrum), a ternarius (draylink vína); při vosku počítáno na vozy veliké (in curru magno), na vozy malé (in parvis curribus). Na dráze do Uher vedoucí připomínají se vozy řečené rudas, ze kterých se platilo po jednom lotu, a jiné řečené aynczas, ze kterých placeno po pět lotu.

Tovar soumarský t. j. náklad, kolik unesl kůň soumarský, a jiný, kolik unesl člověk.

Balík (ligatura); de qualibet ligatura seu massa ligata, kterouž voženo na vozích nebo nošeno od lidí. Postav (stamen), míra při sukně a plátně obyčejná.

Míra na kusy:

Sto kusův; clo na pomezí do Bavor vybíráno ze sta kusův dobytka (de centum bobus, de centum porcis, de centum ovibus), ze sta kusův šunek (de ducentis lateribus carniū pernalium). Kopa (sexagena), držící v sobě 60 kusův; důležitá to míra vzhledem ražení peněz. Na kopy prodáváno vejce (una sexagena ovorum).

Míra úročná:

Ze 100 kop 6 kop grošů, z 10 kop 36 grošův, z 1 kopy 3 gr. 4 denary (I. Steph. A. 29).

Na závěrku dodatí sluší míry dřev plavených. Plavcům povltavským vytčeno r. 1353 složení dřev, a sice takové: Splav (vectura lignorum, floz) že má skládati se ze 60 svorův a svor (tabulæ) každý ze 6 dřev (robora sive ligna).

f) Zřízení peněz.

(Vis Dřlu II. §. 8, e.)

Koncem XIII. stol. stal se znamenitý převrat v peněžnictví českém, an král Václav II. bohatým výnosem stříbrných dolů v Hoře pohnut, zanechal starší způsob ražení peněz a skrze umělce Florentinské zarazil novou mincí, tak zvaný groš český.

Ještě v první polovici XIII. věku bylo za obyčej počítati v obchodu podle váhy a platiti stříbrem na váze odvažovaným. Jednotkou byla hřivna (marca), a ta dělila se na čtvero čtvrtí, slovoucí fertones (z něm. vierding, později věrdunk). Příkladův několikero poskytují listiny: 1232 viginti marcas argenti et fertone ad pondus Pragense. — 1248 septem et viginti marcas ad p. P. — 1250 prodána ves Přítoka (u Hory) pro summa septuaginta marcarum. Téhož roku mluví se o prodaji, kdež dána dědina pro LXXXV marcis puri et examinati argenti ad pondus Pragense. — R. 1253 ponderavit septuaginta quinque marcas boni argenti in pondere Pragensi (Erb. Reg. I).

Okolo prostředka XIII. věku začíná se již také počítání na libry (libra, talentum), kteréž byly rozdílné od hřiven. R. 1252 zaslíben úrok roční z dědiny Vysočan „censum quatuor librarum per annos singulos“ a vymíněna výplata v 15 hřivnách (summam 15 marcarum argenti. Erb. Reg. I. 1292). Podobá se, že dvě a půl libry rovnalo se jedné hřivně.

Král Václav II. sáhnul k míře v zemi ode dávna oblíbené, aby podle ní spravil peněžnictví, totiž ke kopě či jednotě o 60 kusích. Z jedné hřivny stříbra raženo jednu kopy kusův, kteří nazváni jsou groše (grossi i. e. denarii = tlustí); že pak bylo potřeba nahraditi náklad ražebný, ustanoveno, že kopy grošův činí 64 kusův, tak že čtyři groše na víc bylo náhradou za ražení. Svědectví jsou o tom jednohlasná: Marca sexaginta quatuor grossos Pragenses valet (I. Zdislav B. 45). — Marca grossorum denariorum Pragensium, LXIII grossos computando pro marca qualibet (1315, Form. I. 141). — Dobrý groš český za krále Václava druhého byl zaražen, dí Stítý; v ta doba čtyřie a šestdesát stály za hřivnu stříbra, jakž slyši. — Prodlením XIV. věku kazila se kopa čím dále tím více, že v týž obraz a v túž váhu přičiňovali víc a více mědi, tak že do kopy počítáno kusův vždy více. Za Jana „v týž obraz více mědi přičinili, že dva a sedmdesát (72) bylo jich za hřivnu stříbra“ (Štít.). Za Karla ok. r. 1374 „opět v týž obraz a v túž váhu přičinili ještě více, že osmdesát (80) jich bylo za hřivnu“ (Ib.).

R. 1378 nařídil Karel s radou panskou, aby razily se groše, kterých by šlo sedmdesát (70) na hřivnu (ut 70 grossi unam marcam argenti legale observent et habeant in argenti pondere et etiam bonitate). Ale zdá se, že náprava tato nebyla uvedena ve skutek, a to pro brzkou smrt Karlovu. „Za Karla opět bylo

horšie, ale bieše sľbil toho polepšiti, i zatiem zemřel“ (Štít.). Teď za třetího Václava krále opět jest daleko horšie, že poldruhého mezdietma ($21\frac{1}{2}$) jde jich na zlatý. A jest proto všecko dražé než dřieve bylo; ktož dřeve měl čtyři a kopu grošuv (64 gr.), měl hřivnu stříbra; a již jmaje bez sedmi aneb bez šesti snad dvě kopě (113 gr., 114 gr.), ač má hřivnu stříbra!

Zhoršovala se tedy kopa v XIV. věku postupně, čítající

za Václava II. ok. r. 1300	grošův	64
za Jana ok. r. 1330	„	72
za Karla ok. r. 1374	„	80
za Václava ok. r. 1400	„	110.

Groš český nebyl ostatně jediný druh peněz, jenž za Václava II. byl založen; kromě groše založeny peníze drobné, tak zvané haléře, kterýchž dvanácte šlo do groše. Avšak i haléře raženy jsou ze stříbra. Svědectví o haléřích poskytuje KRožmberská, kde se praví v §. 4, že „šestdesát haléřov jest pět grošov,“ tak že groš roven byl 12 haléřům. Zdá se však, že haléře zároveň v ceně klesaly ze zhoršováním grošův, nebt v ustanovení mincovním z r. 1378 vyrčeno, že v skutku 12 haléřův má jíti do groše jednoho, což předpokládá zhoršení předcházející (ut duodecim hallenses unum de grossis prædictis faciant in argenti valore et debita bonitate), při čemž pamatovati sluší, že kopa grošův ustanovena jest na 70 kusův ze starších 64.

R. 1327 odhodlal se král Jan ke kroku neobyčejnému; posavadní peníze, groše i haléře, byly ze stříbra, on pak jal se raziti peníze z mědi. K tomu konci povolal, jako druhdy Václav, umělce ze Florencie, a ti razili penízky malé (parvi denarii), jichžto podstata měděnná i ráz zhoršený velikého zmatku stal se příčinou (coepit ex hoc clamor non modicus elevari, quoniam cuprea materia et corrupta eorum forma omnium rerum venalium fora impedivit. Franc. II).

Ražení zlatých peněz, ještě za Přemysla II. obvyklé, závodem stříbrných grošů Václavových nevzalo za své; naopak raženy jsou „zlaté“ tak řečené v Jilovém napařád; „moneta cudendi nummos aureos sub illis forma et modo, quibus tales in regno B. antea fieri consuevit“ (Form. II. p. 10). Latinsky sluli hned ve XIV. věku „floreň“ (Franc. 1332). Název „zlatého“ zachoval nám Štítný, dávaje zároveň návěští o poměru groše českého ke zlatému: „Za Jana ještě dvanáct grošův za zlatý stálo.“ Byl tedy zlatý roven 12 grošům a pět zlatých kopě. Za Václava IV. byla

kopa grošův tak skleslá v ceně, že na zlatý šlo již 21 1/2 grošů (poldruhého mezdcieta jde jich na zlatý).

g) Zřízení berničné.

(Vis Dñu II. §. 22.)

Vypisování berně dalo se veřejným listem královským, daným ke všem pánům duchovním i světským, opatům, abatyším, proboštům a prelátům, pánům, vládkám, panošům, purkrabím, úředníkům, purkmistrům, soudcům, přísežným i obcím měst, městeček, vesnic i sídel, i všem jiným královým a koruně české poddaným a věrným.

Vyhlašování berně dalo se obvyklým způsobem vyhláškovým t. j. svoláním na trzích (*per fora singulis diebus forensibus in foris et locis publicis*), pak po kostelích ve dnech svátečných (*diebus festivis in ecclesiis*), kdežkoli lidí mnoho pohromadě bylo. Provolána příčina berně, na př. korunovací králové choti, též i doba platební (*quod universi subditi regni nostri bernam bernariis nostris in crastino festi Purificationis Virginis proxime nunc venturi solvere sint parati. Form. II. 172*).

Co kdo daně byl povinen dáti, slulo úkol (Podle úkolův dřevniech povolijí páni berně; úkoly berú rovně, ale zámazné berú těžce. — Hledaj, čti sám, žet jest tolik úkola tvého! Štít.)

Úkoly zapsány byly v knihách berních, a ti kteří berni vybírali, povinni byli knihy poplatníkům ukazovati. Zplacený úkol v knize byl zmazán, od toho pak slul poplatek výběrčí — zámazné (*delentionales*).

Vybírání berně dalo se rozličně: Od pánův na zboží a z lidí jim náležejících; od vládyk takže na lidech jejich; od berců na zemanech a vládkách. — Vladyky málem odbudúc berně, mnoho vezmú na svých lidech královým jmenem; mohli by za ztravu a za práci jezdic po tom, užiti něco, ale ne přieliš; i beze všie milosti ji berú, tak ve zlých dědinách jako v dobrých. Štítý). — Berci, ač úkoly berú rovně, ale zámazné berú těžce; jako této berně pro Bramburskú zemi pátý a druhdy čtvrtý groš brali zámaznému jako úkola, a písaróm zvlášť (Štítý). Zemanóm chudým a sprostným, na nich vydrú více než jim kázáno, a toho králi nedadie! (Týž).

Druhdy králové vybírání berně pronajímali.

Kdo berně nesložil podle úkolu svého v čas náležitý, ten napsán na ceduli a od komory královské skrze úřad sobě představený vyzván jest, aby do určité chvíle berni složil, sice že statek jeho vzat bude k rukoum královým (Pal. Form. II. 173), anebo že summa povinná na jeho účet vzata bude u Židů (Ib. 174).

Berně z měst královských (berna regalis a civitatibus regni Boemiæ colligenda, cameram domini regis concernens) rozdílná byla od úroka královského z měst, i placena jest na závěrku XIV. věku po kopách takto:

Po 200 kopách grošů: Plzeň, Čáslav, Budějovice, Litoměřice. — Po 175 Písek. — Po 150 Most, Kadaň. — Po 140 Stříbro, Launy, Žatec, Kolín, Kouřim, Nymburg. — Po 120 Tachov. — Po 100 Ustí nad Labem, Slaný, Klatovy. — Po 88 Beroun. — Po 80 Domažlice, Sušice. — Po 30 Vodňany. — Po 10 Menší Město Pražské.

Berně královská z klášterů (berna regalis a monasteriis regni Boemiæ colligenda, cameram domini regis concernens) tato se v též čas vykazuje:

330 k. gr. Chotěšov, 320 Svatá Maří t. j. Johanité Malostranští, 300 Břevnov, Kladruby, 270 Nepomuky, 260 Milevsko, 240 Sedlec, 230 Křížovníci Pražští, 220 Sv. Jiří, Sv. Benedikt, 200 Plasy, Opatovice, Sv. Koruna, Teplá, 180 Vilémov, 170 Porta Apostolorum, 160 Zbraslav, Ostrov, 130 Doksany, 120 Zderaz, Hradiště (Mnichové), 100 Strahov, Sv. Prokop (Sázava), Osek, 80 Louňovice, Teplice, 60 Podlažice, Želivo, 20 Skalice (u Kouřimi) — všeho 5000 k. gr.

Na Židy nevyléhala berně obyčejná (podobné jest, aby šosy neb berněmi, jichž sú neobvykli, Židé nebyli obtíženi; ale k obyčejným daním mohú býti přitištěni. Štítný).

Sídel k vybírání berní ustanovených (sessiones ad colligendam bernam) bylo v Čechách na městech 64; jména jich vypočtena jsou v §. 30 (sessiones).

